

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ PROGRAMI**

**EBÛ TALHA EL-ENSÂRÎ VE HADİS
RİVAYETİNDEKİ YERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ENES DEMİR

İSTANBUL, 2021

**FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ PROGRAMI**

**EBÛ TALHA EL-ENSÂRÎ VE HADİS
RİVAYETİNDEKİ YERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ENES DEMİR
(170111001)**

**Danışman
(Doç. Dr. Halil İbrahim Kutlay)**

İSTANBUL, 2021

18/06/2021

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda 170111001 numaralı ENES DEMİR'in hazırladığı "Ebû Talha el-Ensârî'nin Hayatı ve Rivayetlerinin Değerlendirilmesi" konulu Yüksek Lisans tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 18/06/2021 Cuma günü saat 15:00'da yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** karar verilmiştir.

Düzeltilme verilmesi halinde:

Adı geçen öğrencinin Tez Savunma Sınavı .../.../... tarihinde, saat ...:.... da yapılacaktır.

Tez Adı Değişikliği Yapılması Halinde: Tez adının "Ebû Talha el-Ensârî ve Hadis Rivayetindeki Yeri" şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Tarih	İmza
(Danışman) Doç. Dr. Halil İbrahim KUTLAY	18/06/2021	KABUL
Dr. Öğ. Üyesi Mesut ÇAKIR	18/06/2021	KABUL
Doç. Dr. Abdullah Hikmet ATAN	18/06/2021	KABUL
(İkinci Danışman) */.../20...
*.....	.../.../20...

*2. Danışman varsa doldurulacak

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bağlı olduğum üniversite veya bir başka üniversitedeki başka bir çalışma olarak sunulmadığını beyan ederim.

Enes Demir

EBÛ TALHA EL-ENSÂRÎ VE HADİS RİVAYETİNDEKİ YERİ

Enes Demir

ÖZET

Kur'ân-ı Kerîm'in ve Sünnet-i Seniyye'nin nesilden nesile aktarılarak bize kadar ulaşmasında en büyük pay sahâbeye aittir. İslâm Medeniyeti'nin kurucu nesli ve vahyin ilk muhatapları olan sahâbe, hayat içerisinde karşılaştıkları her durumda Allah ve Rasûlü'nün rızasına uygun tavırlar sergilemiş, Kur'ân-ı Kerîm'in takdirine ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) övgüsüne erişmişlerdir. Bu nedenle doğru din anlayışının yeniden tartışmalara açıldığı ve bin dört yüz yıllık İslâm geleneğinin sorgulandığı şu dönemde sahâbeyi tanımak, zihinlerde ve gönüllerde doğru din algısının oluşumuna yardımcı olacaktır.

Sahâbî biyografisi ve rivayetleri niteliğinde olan bu çalışmamız, üç bölümden meydana gelmektedir. Çalışmamızın birinci bölümünde, sahâbe neslinin önemli bir kısmını oluşturan "Ensar" hakkında genel bilgiler verilmiş, âyet-i kerîme ve hadîs-i şerifler ışığında ensarın faziletine vurgu yapılmış; ikinci bölümünde, Allah ve Rasûlü'ne sadakati, inananlara karşı sehâveti ve cihad meydanlarında yiğitliği ile tanınan, Enes b. Mâlik'in üvey babası ve Ümmü Süleym'in eşi Ebû Talha el-Ensârî'nin hayatı her yönüyle geniş bir şekilde ele alınmıştır. Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise Ebû Talha'nın rivayet ettiği hadisler detaylıca incelenerek hadislerden çıkarılan sonuçlar belirtilmiştir.

Anahtar kelimeler; Ebû Talha el-Ensârî, Enes b. Mâlik, Ensar, Hadis, Sahâbe, Ümmü Süleym.

**ABU TALHA AL-ANSARI AND HIS POSITION IN THE RUMOR
OF HADITH
Enes Demir**

ABSTRACT

The greatest share in the Quran and the words and the deeds of the Prophet (pbuh) being passed down to the next generations and reaching us belongs to the Companions. The founding generation of Islamic civilization and the first addressees of the revelation, the Companions, in every situation they encountered in life, behaved in accordance with the consent of Allah and His Messenger, and attained the discretion of the Quran and the praise of the Prophet (pbuh). For this reason, getting to know the Companions in this period when the correct understanding of religion is opened to the discussion and the Islamic tradition of fourteen hundred years is being questioned will help the formation of the correct religious perception in minds and hearts.

This work, which is a Companion biography, consists of three parts. In the first part of our study, general information about ‘Ansar’, which constitutes an important part of the generation of Companions, is given, and the virtue of Ansar is emphasized in the light of verses and hadiths; In the second part, the life of Abu Talha al-Ansari, the stepfather of Anas bin Malik and the husband of Umm Sulaim who is known for his loyalty to Allah and His Messenger, his generosity towards believers, and his valour in jihad squares, has been extensively covered in every aspect. In the third part of our study, the hadiths narrated by Abu Talha were examined in detail and the results obtained from the hadiths were stated.

Key words; Abu Talha al-Ansari, Ansar, Anas bin Malik, Companion, Hadith, Umm Sulaim.

ÖNSÖZ

Âlemlerin Rabbi olan Allah'a hamd, Rasûlü'ne salât ve selâm olsun.

Allah Teâlâ insanoğlunu ulvî bir amaç doğrultusunda yaratmış, sapkınlığa düştükleri dönemlerde onlara varoluş amaçlarını hatırlatan, kendi emir ve yasaklarını tebliğ eden, onları hidâyet nuruyla aydınlatan ve yaşantılarıyla dünyevî ve uhrevî saadete erişmenin yollarını gösteren peygamberler göndermiştir.

Câhiliye taassubu ve kabilecilik anlayışıyla güçlünün zayıfı ezdiği, kız çocuklarının diri diri toprağa gömüldüğü, ahlâk, adalet, sevgi ve saygı gibi kavramların unutulduğu bir dönemde Allah Teâlâ, önceki kitaplarda gelişini müjdelediği Hz. Muhammed'i (s.a.v.) risâlet vazifesiyle görevlendirmiş, başta Kur'ân-ı Kerîm olmak üzere pek çok mûcize ile onu desteklemiştir.

Risâlet görevini eksiksiz bir şekilde yürüten Rasûlullah (s.a.v.), hak-bâtıl mücadelesinde kendisine iman edenlerle birlikte çeşitli sıkıntılara mâruz kalmış, risâlet sonrası on üç yıllık Mekke döneminin ardından ashabıyla birlikte Medine'ye hicret etmiştir.

Rasûlullah (s.a.v.) ile Mekkeli muhacirlere kapılarını açıp sahip oldukları her şeyi onlarla paylaşan Medineli müslümanlar, bu uğurda gösterdikleri samimî gayretleri neticesinde Allah ve Rasûlü'nün rızasını kazanmayı başarmışlar ve kendilerine bizzat Allah Teâlâ tarafından "yardımcılar, destek olanlar" mânasında "Ensar" ismi verilmiştir.

İslâm tarihinde Mekkeli müslümanlara hizmetleri ve fedakârlıklarıyla anılan ensar topluluğu, Rasûlullah'ın (s.a.v.) vefatından sonra da Sünnet-i Seniyye'yi titizlikle muhafaza ederek sonraki nesillere aktarılması noktasında önemli bir konuma sahip olmuştur. Nitekim en çok hadis rivayet eden sahâbilerden biri olan Abdullah b. Abbas (r.a.), sahâbe-i kirâm arasında Hz. Peygamber'in (s.a.v.)

hadislerini en çok bilenlerin ensar olduğunu dile getirmektedir.¹ Bu bağlamda ensar topluluğuna mensup bir sahâbînin rivayet ettiği hadislerle birlikte hayatının ele alınması ilim dünyasına katkı sağlaması açısından önem arz etmektedir.

Genelde sahâbe, özelde ensar odaklı yaptığımız okumalar sonucunda, hayatında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Kur'ân-ı Kerîm dışındaki bir takım maddî/hissî mucizelerinin varlığı ve onun zâtı ya da eşyasıyla teberrük edinmenin meşruiyeti gibi hususlara dair birçok örneğin bulunması, ülkemizde ve İslâm dünyasında hakkında derli toplu müstakil bir çalışmanın yapılmamış olması, beni Ebû Talha el-Ensârî'nin hayatı ve rivayet ettiği hadisler hakkında çalışma yapmaya sevk etmiştir.

Bu çalışmada Ebû Talha el-Ensârî'nin hayatı ve rivayetleri her yönüyle ele alınarak hem bu husustaki akademik boşluğun doldurulması, hem de zihinlerde ve gönüllerde doğru İslâm tasavvurunun oluşumuna katkı sağlanması amaçlanmıştır.

Üç bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde, ensar hakkında genel bilgiler verilecek; ikinci bölümünde, Ebû Talha el-Ensârî'nin hayatı, ailesi ve kişiliği ayrıntılı bir şekilde ele alınacak; üçüncü bölümünde ise rivayet ettiği hadisler her yönüyle tahlil edilecektir.

Konu seçiminden son şeklini almasına kadar bu çalışmanın her safhasında büyük emeği olan ve bu süreçte engin tecrübelerinden son derece istifade ettiğim tez danışmanım ve saygıdeğer hocam Doç. Dr. Halil İbrahim KUTLAY'a, bu tezi inceleyip tenkitlerini lutfeden Doç. Dr. Abdullah Hikmet ATAN, Dr. Öğ. Üyesi Mesut ÇAKIR ve Dr. Öğ. Üyesi Seyit Ali GÜŞEN hocalarıma, bu günlere erişmemde en büyük emeği olan tüm hocalarıma, özellikle anne ve babama, kendisinden feyiz ve hikmet tahsil ettiğim kıymetli Mehmet Sadık YARGICI üstadıma ve çalışma sürecinde bana maddî ve mânevî her türlü desteği sağlayan sevgili eşime en içten sevgi, saygı ve şükranlarımı sunar, bu çalışmanın hayırlara vesile olmasını yüce Rabbim'den niyaz ederim.

Gayret bizden, muvaffakiyet Allah'tandır.

¹ Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdirrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî, **es-Sünen**, thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî, Dârü'l-Muğni, Riyad, 1421, Mukaddime 47 (586).

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ	vi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI	1
II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	2
III. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI	5
BİRİNCİ BÖLÜM	6
1. ENSAR HAKKINDA GENEL BİLGİLER	6
1.1. ENSARIN TANIMI	6
1.2. İSLÂMİYET'TEN ÖNCE ENSAR	7
1.2.1. Mensup Olduğu Kabileler ve Soy Ağaçları.....	7
1.2.2. Medine'ye Göç Etmeleri	9
1.3. RASÛLULLAH (S.A.V.) İLE TEMASLARI.....	11
1.3.1. Medineli İlk Müslümanlar.....	11
1.3.2. İlk Akabe Görüşmesi.....	13
1.3.3. Birinci ve İkinci Akabe Biatları	15
1.4. ENSAR VE MUHACİR KARDEŞLİĞİ.....	20
1.4.1. Kardeşliğe Uzanan Süreç	22
1.4.2. Rasûlullah'ın Ashabını Birbirleriyle Kardeş İlân Etmesi (Muâhât)..	23
1.4.2.1. Mekke Muâhâtı	24
1.4.2.2. Medine Muâhâtı	26
1.4.3. Kardeşliğin Dünyevî ve Uhrevî Sonuçları	30
1.5. ENSARIN FAZİLETİ	33
1.5.1. Ensarın Faziletine İşaret Eden Âyet-i Kerîmeler	33
1.5.2. Ensarın Faziletini Belirten Hadîs-i Şerifler.....	40
İKİNCİ BÖLÜM	45
2. EBÛ TALHA EL-ENSÂRÎ'NİN HAYATI	45

2.1. İSMİ, NESEBİ VE KÜNYESİ.....	45
2.1.1. İsmi ve Nesebi.....	45
2.1.2. Künyesi	47
2.2. AİLESİ	48
2.2.1. Eşi Ümmü Süleym.....	48
2.2.2. Çocukları	56
2.2.2.1. Üvey Oğlu Enes b. Mâlik.....	56
2.2.2.2. Oğlu (Ebû Umeyr b. Ebî Talha).....	63
2.2.2.3. Oğlu (Abdullah b. Ebî Talha).....	65
2.3. KİŞİLİĞİ	67
2.3.1. Cömertliği.....	67
2.3.2. Hz. Peygamber (s.a.v.) ile Teberrükü	71
2.3.3. Yiğitliği ve Cesareti.....	76
2.3.4. Mesleği	79
2.3.5. Takvası.....	80
2.4. KATILDIĞI SAVAŞLAR	84
2.5. VEFATI.....	85
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	88
3. EBÛ TALHA EL-ENSÂRÎ'NİN RİVAYET ETTİĞİ HADİSLER	88
3.1. RİVAYET ETTİĞİ HADİSLER HAKKINDA GENEL BİLGİ	88
3.2. SAHİHAYN'DA GEÇEN EBÛ TALHA EL-ENSÂRÎ HADİSLERİ	89
3.2.1. BİRİNCİ HADİS: Meleklerin Girmediği Evler	91
3.2.2. İKİNCİ HADİS: Canlı resmi bulunan eve melekler girmez.....	97
3.2.3. ÜÇÜNCÜ HADİS: Ölüler, Allah'ın dilemesiyle dirileri duyarlar	98
3.2.4. DÖRDÜNCÜ HADİS: Fethedilen Bölgede Üç Gün Kalma.....	105
3.2.5. BEŞİNCİ HADİS: Uhud Günü Mü'minlerin Üzerine İnen Huzur..	107
3.2.6. ALTINCI HADİS: Yol Kenarlarında Oturma Âdabı.....	109
3.3. SAHİHAYN DIŞINDAKİ KİTAPLARDA YER ALAN EBÛ TALHA EL-ENSÂRÎ HADİSLERİ.....	113
3.3.1. YEDİNCİ HADİS: Melekler, içinde köpek ve heykel bulunan eve girmezler.....	113

3.3.2. SEKİZİNCİ HADİS: Uhud Günü Mü'minleri Saran Güven ve Uyku.....	117
3.3.3. DOKUZUNCU HADİS: Uhud Günü Mü'minlerin Üzerine İnen.....	118
3.3.4. ONUNCU HADİS: Hz. Peygamber'e (s.a.v.) Salavât Getirmenin Ehemmiyeti	119
3.3.5. ON BİRİNCİ HADİS: Allah Rasûlü'ne (s.a.v.) Salavât Getirmenin Mükâfatı	127
3.3.6. ON İKİNCİ HADİS: Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) Sevinci.....	129
3.3.7. ON ÜÇÜNCÜ HADİS: Kırân Haccı.....	132
3.3.8. ON DÖRDÜNCÜ HADİS: Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hac ve Umreye Birlikte Telbiye Getirmesi.....	140
3.3.9. ON BEŞİNCİ HADİS: Ateşte Pişen Eti Yiyen Kimsenin Abdest Alması.....	143
3.3.10. ON ALTINCI HADİS: Ateşte Pişen Eti Yemek Sebebiyle Abdest Almak.....	148
3.3.11. ON YEDİNCİ HADİS: Ateşte Pişen Yemeği Yedikten Sonra Abdest Alınması.....	150
3.3.12. ON SEKİZİNCİ HADİS: Kurutulup Pişirilen Peynir (Çökelek) Yedikten Sonra Abdest Alınması.....	153
3.3.13. ON DOKUZUNCU HADİS: Hz. Peygamber (s.a.v.), içeceklerin birbirine karıştırılmasını yasaklamıştır	155
3.3.14. YİRMİNCİ HADİS: Çifter Çifter Yemenin Mekruh Oluşu	159
3.3.15. YİRMİ BİRİNCİ HADİS: Abdest Alırken Mest ve Sarık Üzerine Meshetmek	163
3.3.16. YİRMİ İKİNCİ HADİS: Cuma Namazının Fazileti	169
3.3.17. YİRMİ ÜÇÜNCÜ HADİS: İçkinin Haram Kılınması	176
3.3.18. YİRMİ DÖRDÜNCÜ HADİS: İçki Kaplarının Kırılması.....	184
3.3.19. YİRMİ BEŞİNCİ HADİS: Akrabaya İnfak Etmenin Önceliği ve Fazileti.....	191
3.3.20. YİRMİ ALTINCI HADİS: Kişinin Bir Başkası Adına Kurban Kesmesi.....	197
3.3.21. YİRMİ YEDİNCİ HADİS: Hayber'in Fethi.....	204
3.3.22. YİRMİ SEKİZİNCİ HADİS: Hayber Savaşı.....	209

3.3.23. YİRMİ DOKUZUNCU HADİS: Allah Teâlâ'nın Melekleriyle Mü'minleri Desteklemesi	211
3.3.24. OTUZUNCU HADİS: Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Maddî/Hissî Mûcizelerinden Biri.....	214
3.3.25. OTUZ BİRİNCİ HADİS: Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Zorluklar Karşısında Ümmetine Örnekliği	223
3.3.26. OTUZ İKİNCİ HADİS: Kur'ân-ı Kerîm Tilâvetinde Kıraat Farklılığı.....	230
3.3.27. OTUZ ÜÇÜNCÜ HADİS: Ensarın Fazileti	237
3.3.28. OTUZ DÖRDÜNCÜ HADİS: Gereksiz Yere Soru Sormanın Yanlışlığı.....	240
3.3.29. OTUZ BEŞİNCİ HADİS: Gençliğini günah işlemekten koruyan cennete girer	246
3.3.30. OTUZ ALTINCI HADİS: Müslümanı Gıyabında Müdâfaa Etmenin Gerekliliği.....	253
3.3.31. OTUZ YEDİNCİ HADİS: Allah Teâlâ'yı zikretmek, Allah'ın rahmetini celbeder	259
3.3.32. OTUZ SEKİZİNCİ HADİS: İsm-i A'zam.....	265
3.3.33. OTUZ DOKUZUNCU HADİS: Hz. Ömer'in Fazileti.....	274
SONUÇ.....	278
KAYNAKÇA.....	283

KISALTMALAR

a.e.	Aynı eser/yer
a.g.e.	Adı geçen eser
a.g.m.	Adı geçen makale
a.s.	Aleyhisselâm
b.	Bin (oğlu)
bkz.	Bakınız
bs.	Basım
çev.	Çeviren
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
haz.	Yayına hazırlayan
H.z.	Hazreti
İSAM	İslâm Araştırmaları Merkezi
ö.	Ölüm tarihi
r.a.	Radıyallâhü anh
r.anhâ	Radıyallâhü anhâ
s.	Sayfa/sayfalar
s.a.v.	Sallallahü aleyhi ve sellem
sy.	Sayı
terc.	Tercüme
thk.	Tahkik eden
t.y.	Basım tarihi yok
vb.	Ve benzeri
v.d.	Çok yazarlı eserlerde ilk yazardan sonrakiler
yay.	Yayınları
YÖK	Yüksek Öğretim Kurumu
y.y.	Yayımcı yok
y.y.y.	Yayım yeri yok

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU VE AMACI

Geleneksel İslâm tasavvurunun sorgulandığı, bin dört yüz yıllık İslâm bilgi ve birikiminin tenkit edildiği, bu bağlamda Hz. Peygamber'in (s.a.v.) konumunun yalnızca kendisine vahyedileni tebliğ etmekle sınırlandırılmaya çalışıldığı ve İslâm dininin ayrılmaz bir bütünü olan Kur'ân ve Sünnet'i birbirinden ayrı düşünmenin savunulduğu şu dönemde, vahyin ilk muhatapları ve İslâm medeniyetinin kurucu nesli olan sahâbeyi tanımak, İslâm dininin doğru bir şekilde öğrenimi ve hayata en güzel şekilde tatbiki noktasında son derece önem arz etmektedir.

İslâm'ın ilk uygulayıcıları olan sahâbenin Kur'ân-ı Kerîm'in ve Sünnet-i Seniyye'nin bize kadar ulaşmasındaki önemi bilinmektedir. Bunun bilincinde olan kadîm ulemâmızın titiz bir şekilde yürütmüş olduğu çalışmalar neticesinde, sahâbe hayatının incelendiği pek çok eser telif edilmiş, böylece sahâbe literatürü oluşmuştur. Bu alanda çok kıymetli çalışmalar yapılmış olmakla birlikte sahâbe biyografilerine yer veren ricâl ve tabakât kitaplarında, bir sahâbinin rivayet ettiği hadislerle beraber hayatının her yönüyle ele alındığını görmek ne yazık ki mümkün değildir. Bunun için ülkemizde ve İslâm dünyasında bu tür çalışmalar yapılmaktadır.

Ülkemizde akademik alanda yapılan çalışmaların kayıt altına alındığı Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) ve İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM) ile İslâm dünyasında yapılan akademik çalışmaların kaydedildiği Dârü'l-Manzûme ve el-Bâhisü'l-İlmî veri tabanlarından yararlanarak yaptığımız araştırma sonucunda, M. Yaşar Kandemir'in "Ebû Talha el-Ensârî" adı altında yazmış olduğu Diyanet İslâm Ansiklopedisi (DİA) maddesi ile Ahmed eş-Şirbâsî'nin "el-Mücâhid tîlete hayâtihi Ebû Talha el-Ensârî" (Hayatı boyunca bir mücahid: Ebû Talha el-Ensârî) adıyla yayımladığı birkaç sayfalık makale dışında, hem ülkemizde hem de İslâm dünyasında Ebû Talha el-Ensârî'nin (r.a.) hayatı hakkında yapılmış herhangi bir akademik çalışmaya rastlanılmamıştır. Öte yandan dijital ortamda Ebû Talha konulu

bazı makaleler ve biyografiler yer almakla birlikte² bunların akademik olmayan, deneme türü çalışmalar olduğu görülmektedir.

Allah ve Rasûlü'ne bağlılığı, inananlara karşı -başkalarını kendi nefesine tercih etme anlamına gelen- îsâr vasfı ve cihad meydanlarında yiğitliği ile tanınan, hayatında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Kur'ân-ı Kerîm dışında bir takım maddî/hissî mûcizeleriyle Hz. Peygamber'in zâtı ve eşyasıyla teberrük edinmenin birçok örneğinin bulunduğu, Medine'nin önde gelen meşhur sahâbîlerinden biri olan Ebû Talha el-Ensârî'nin (r.a.) hayatı ve rivayet ettiği hadisler hakkında herhangi bir akademik çalışmanın bulunmaması, bu hususta önemli bir eksiklik olarak kabul edilmelidir.

Bu çalışma sayesinde Ebû Talha el-Ensârî'nin hayatı ve rivayet ettiği bütün hadisler her yönüyle detaylı bir şekilde incelenerek bu husustaki eksiklik giderilmeye çalışılacaktır.

II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmamız giriş bölümünden sonra üç ana bölümden oluşmaktadır.

Ebû Talha el-Ensârî'nin (r.a.) ensara mensup bir sahâbî olması nedeniyle birinci bölümde; konunun özü gereği genelden özele doğru mantikî bir silsile takip edilerek ensarın tanımı, mensup olduğu kabileler, soy ağaçları ve Medine'ye göçlerinden kısaca söz edildikten sonra Ebû Talha ile ilgili olan veya onu da kapsayacak şekilde ensarın ahlâkî tekâmül sürecini anlatan Rasûlullah (s.a.v.) ile temasları, akabinde gerçekleşen Akabe biatları ve ensar-muhacir kardeşliği (muâhât) gibi hususlara dikkat çekilmiş, ardından ensarın faziletine işaret eden âyet-i kerîme ve hadîs-i şerifler zikredilerek ensara nasıl bakılması gerektiği açıklanmıştır.

² Bkz. Ahmet Nafiz Yaşar, “Bir Îsâr Kahramanı Ebû Talha el-Ensari r.a”, **Semerkind Dergisi** (e-dergi), <http://semerkandergisi.com/bir-isar-kahramani-ebu-talha-el-ensari-ra/> (Erişim Tarihi: 09.01.2021); Mustafa Eriş, “Ebû Talha Zeyd İbni Sehl”, **Altınoluk Dergisi** (e-dergi), Haziran 1997, Sayı: 136, <https://www.altinoluk.com.tr/ebu-talha-zeyd-ibni-sehl--radiyallahu-anh-.html> (09.01.2021); Semîha Nâsır Halîf, “Ebû Talha el-Ensârî”, **Mawdoo3.com** (Son Güncelleme: 30 Mayıs 2019), https://mawdoo3.com/أبو_طلحة_الأنصاري (09.01.2021); “Ebû Talha el-Ensârî”, **Marefa.org** (t.y.), https://www.marefa.org/أبو_طلحة_الأنصاري (09.01.2021); “İhtisâbü Ebi Talha el-Ensârî”, **Almohtasb.com** (25.12.2017), <http://www.almohtasb.com/alhesba/Articles/23036> (09.01.2021); “Ebû Talha Zeyd b. Sehl en-Neccârî el-Ensârî”, **Al-waie.org** (30.08.2014), <http://www.al-waie.org/archives/article/1537> (09.01.2021).

İkinci bölümde; başta ismi, nesebi ve künyesi olmak üzere evliliği, çocukları, kişiliği, katıldığı savaşlar ve vefatı özlü bir şekilde ele alınarak Ebû Talha el-Ensârî'nin hayatı hakkında detaylı bir inceleme yapılmış, dinî anlayışı ve bunun yaşantısına tezahürü ön plana çıkarılarak fazileti vurgulanmıştır.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde ise önce Ebû Talha'nın râvileri ve hadislerinin sayısına dair genel bilgiler aktarılmış, ardından rivayet ettiği hadisler konularına göre bir araya getirilerek farklı tarîkleri ayrı bir hadis olarak zikredilmiştir. Başta *Kütüb-i Sitte* ve *Kütüb-i Tis'a* olmak üzere ulaşabildiğimiz tüm hadis kaynaklarından tespit edilen Ebû Talha hadisleri, *Sahihayn*'da geçen ve *Sahihayn* dışındaki kitaplarda yer alan hadisler olmak üzere iki kısma ayrılmış, her hadis "Metni, Tercümesi, Derecesi ve Değerlendirme" başlıkları altında incelenmiştir. Ayrıca hadislerin tahrîcleri, tercümelerinin ardından cilt, sayfa ve - parantez içinde- hadis numarasıyla birlikte dipnotta gösterilirken *Kütüb-i Sitte* hadisleri ile Dârimî'nin *Sünen*'inde zikredilen hadislerin cilt ve sayfa numarası verilmemiş, akademik teamül gereği hadislerin yer aldığı kitap isimleri, bab ve hadis numaralarıyla yetinilmiştir.

Buhârî (ö. 256/870) ve Müslim'in (ö. 261/875) hadis toplama ve rivayet etme hususundaki hassasiyetlerinden ötürü her ikisinin de *Sahih*'lerinde yer alan aynı sahâbîden muttasıl olarak zikrettikleri "müttefekun aleyh" hadisler ile her birinin münferid olarak zikrettiği hadislerin, ümmetin âlimleri nezdinde genel kabul görmesi sebebiyle Ebû Talha'nın Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde geçen rivayetleri sened tenkidine tâbi tutulmamış, diğer hadis kaynaklarında zikredilen rivayetleri için ayrıca "Ricâli" başlığı açılarak cerh ve ta'dîl âlimlerinin, hadislerin senedinde yer alan râviler hakkındaki müsbet veya menfî değerlendirmeleri nakledilmiştir. Bu değerlendirmeler içerisinde Zehebî (ö. 748/1348) ve İbn Hacer'in (ö. 852/1449) görüşleri esas alınmakla birlikte muâsır muhakkik âlimlerin görüşlerinden de istifade edilmiş, ardından şevâhid ve mütâbî'leri araştırılarak hadislerin sıhhat derecesine yönelik nihâi hüküm verilmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm âyetlerinin doğru şekilde anlaşılması ve yorumlanması noktasında tefsirler hayatî önem taşıdığı gibi hadîs-i şeriflerin doğru şekilde anlaşılması noktasında da bu hususta telif edilen şerhler aynı hayatî önemi

taşımaktadır. Çünkü yalnızca metinlerin zâhirinden hareketle âyet ve hadislerin anlaşılmaya çalışılması neticesinde, bazı âyet ve hadislerin kendi aralarında veya birbirleriyle çeliştiği zannına kapılarak günümüzde pek çok sahih ve makbûl rivayet Kur'ân'a veya diğer hadislere ters düştüğü gerekçesiyle ötelenmiş, böylece hakikatten uzak, kişiye göre değişkenlik gösteren birbirinden farklı dinî inanışlar ortaya çıkmıştır. Ebû Talha'nın rivayet ettiği hadisler hakkında da aynı hataya mahal vermemek adına çeşitli şerhlerden istifade edilerek hadisler değerlendirmeye tâbi tutulmuştur.

Hadislerin değerlendirmesinde, makbûl rivayetler incelemeye tâbi tutulurken derecesi takviye edilemeyecek şekilde "çok zayıf" olan metrûk ve merdud rivayetler incelenmemiş, bunun yerine aynı hadisin başka tarikle gelen makbûl rivayeti ele alınmıştır. Ayrıca konu bütünlüğü açısından, incelenen hadisin farklı varyantlarından da söz edilmiş, hadis şârihleri tarafından metinde yer alan ifadelere verilen mânalar zikredilmiş ve istikrâ' (tümevarım) yöntemiyle hadislerden çıkarılan hükümler ile hadislerin ihtivâ ettiği mesajlar belirtilerek her hadis detaylı bir şekilde ele alınmış ve şerhedilmiştir.

Çalışmamızda genellikle nitel veri toplama yöntemlerinden biri olan dokümantasyon yöntemine başvurulmuş, literatür taramasıyla birincil ve ikincil kaynaklardan elde edilen verilerin analizi aşamasında içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Diğer taraftan "ilmî emanete riayet" ilkesi gereği, başvuru bütünü kaynaklardan yapılan nakillerde hassas davranılmış, eser isminin geçtiği ilk dipnotta cilt ve sayfa numaralarıyla birlikte eserin tüm künyesi verilmiş, daha sonra geçen yerlerde ise "*Şuabü'l-îmân*" yerine "*Şuab*", "*Delâilü'n-nübüvve*" yerine "*Delâil*" gibi kısa künyesi verilmekle yetinilmiştir. Ayrıca hadis külliyyatında yapılan taramalarda *el-Mektebetü's-Şâmile* programının 3,64 sürümü ile *Cevâmiu'l-Kelim* programının 4,5 sürümünden yararlanılmış, programda belirtilen cilt, sayfa ve hadis numaraları, iktibas yapılan eserin matbu nüshasıyla karşılaştırılarak teyit edildikten sonra dipnotta gösterilmiştir.

Tezimizde genel olarak akademik teamüllere uyulmuş ancak yaygın olmasına rağmen "Abdullah b. Ebû Talha", "İbn Ebû Şeybe", "İbn Ebû Âsım" ve "İbn

Abdülberri” gibi Arap gramerine uymayan ve kulağı tırmalayan ifadeler yerine orijinal kullanım tercih edilmiştir.

III. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Çalışmamızın birinci bölümünde, ensarın İslâmiyet öncesi ve İslâmiyet sonrası durumunun ele alındığı eski ve yeni pek çok kitap, makale ve sempozyum bildiri kitaplarına başvurularak önemli görülen hususlar aktarılmış, ensar hakkında genel bilgiler verilmiştir. Bu bölümde tarih, ensâb, siyer, tabakât ve megâzî türü eserlerden, ayrıca konumuzla yakından ilgili olan “Akabe Biatları”, “Ensar”, “Evs”, “Hazrec” ve “Muâhât” gibi DİA maddeleri ile çeşitli makalelerden yararlanılmıştır.

Ebû Talha’nın hayatının tüm detaylarıyla ele alındığı ikinci bölümde, ağırlıklı olarak tabakât, ensâb, ricâl, ma’rifetü’s-sahâbe, sahâbe terâcimi, sahâbe mu’cemleri, siyer, künâ, şemâil ve delâil türü kitaplara başvurulmuştur. Ayrıca “Ebû Talha el-Ensârî”, “Ümmü Harâm”, “Ümmü Süleym”, “Enes b. Mâlik” ve “Abdullah b. Ebû Talha” adlı DİA maddelerinden yararlanılmıştır.

Ebû Talha’nın rivayet ettiği hadislerin incelendiği ve tahrîc edildiği üçüncü bölümde ise başta *Kütüb-i Tis’a* olmak üzere hadislerin senedleriyle birlikte nakledildiği, ulaşabildiğimiz müsned, musannef, câmi’, müşkilü’l-hadis, müstedrek, müstahrec gibi bütün aslî hadis kaynaklarına başvurulmuştur.

Hadislerin sened incelemelerinde, tabakât, ‘ilel, tarih, cerh ve ta’dîl, sikât, duafâ ve ricâl kitaplarına başvurulmuş, hadisler hakkında hüküm verirken Tirmizî (ö. 279/892), Hâkim (ö. 405/1014), Zehebî, Zeynüddin el-İrâkî (ö. 806/1404), Heysemî (ö. 807/1405), Bûsîrî (ö. 840/1436), İbn Hacer, Süyûtî (ö. 911/1505) ve Münâvî (ö. 1031/1622) gibi hadislerin derecelerini bildiren âlimlerin hükümlerinden istifade edilmiş, ayrıca muâsır muhakkik âlimlerin görüşlerinden faydalanarak hadislerin dereceleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Hadislerin şerhleri ve değerlendirmeleri için başta *Kütüb-i Sitte* şerhleri olmak üzere hadis şerh kitaplarına ve ahkâm hadisleri şerhlerine başvurulmuştur.

Tezimizin başarılı ve ilim dünyasına mütevazı bir katkı sunabilmesi için hiçbir emek esirgenmemiş, başvurulabilecek kadîm ve muâsır kaynaklara müracaat edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ENSAR HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. ENSARIN TANIMI

Arapça’da “ensâr” kelimesi, “mazluma yardım etmek, destekçi olmak” anlamındaki “النَّصْرُ” lafzının ism-i fâil kalıbı olan “نَاصِرٌ” (yardım eden) ya da mübalağalı ism-i fâil kalıbı olan “نَصِيرٌ” (çok yardım eden) kelimesinin çoğuludur.³ “Yardım edenler, destek olanlar” anlamına gelen bu sıfat, Mekke’den Medine’ye hicret eden Rasûlullah (s.a.v.) ile sahâbe-i kirâma yardımcı ve destek olan Medine’deki Evs ve Hazrec kabilelerine mensup müslümanlar hakkında kullanılarak⁴ onlar için özel bir isim halini almıştır.⁵ Bunun için ashâb içerisinde ensardan biri kastedildiğinde “نَصْرٌ” fiilinin ism-i mensûbu olan “الْأَنْصَارِي” (el-ensârî) kelimesi ile ifade edilmektedir.⁶

Buhârî’nin *Sahih*’inde yer alan bir rivayette, “ensar” isminin kendilerine bizzat Allah Teâlâ tarafından verildiği Enes b. Mâlik’ten nakledilmektedir.⁷ Bununla

³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, *Kitâbü’l-Ayn*, thk. Abdülhamîd Hindâvî, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1424, IV, 227; İbn Sîde, Ebü’l-Hasen Alî b. İsmâil b. Sîde el-Mürsî, *el-Muhkem ve’l-muhîtü’l-a’zam*, thk. Abdülhamîd Hindâvî, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1421, VIII, 299; Râgıb el-İsfahânî, Ebü’l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed, *el-Müfredât fi garîbi’l-Kur’ân*, thk. Safvân Adnân Dâvûdî, Dârü’l-Kalem, Dımaşk-Beyrut, 1412, s. 808; İbn Manzûr, Ebü’l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî el-Ensârî er-Rüveyfî el-İfrîkî, *Lisânü’l-Arab*, Dâru Sâdir, III. bs., Beyrut, 1414, V, 210; Mütercim Âsım Efendi, *el-Okyânüsü’l-Basît fi Tercemeti’l-Kâmûsi’l-Muhît: Kâmûsü’l-Muhît Tercümesi*, haz. Mustafa Koç-Eyyüp Tanrıverdi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, 2013, III, 2368.

⁴ Mütercim Âsım Efendi, *Kâmûsü’l-Muhît Tercümesi*, III, 2368; Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, haz. Fazılhak Nergiz-Aziz Ençakar, Şifa Yayınevi, İstanbul, 2015, s. 149; Abdullah Yeğin v.d., *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat*, TÜRDAV Basım ve Yayım Ticaret ve Sanayii Anonim Şirketi, İstanbul, 1997, s. 231.

⁵ İbn Sîde, *Muhkem*, VIII, 300; İbn Manzûr, *Lisânü’l-Arab*, V, 210; Mütercim Âsım Efendi, *Kâmûsü’l-Muhît Tercümesi*, III, 2368.

⁶ Hüseyin Algül, “*Muhâcirûn-Ensar Üzerine Bir Araştırma*”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1993, sy. 5/V, 26.

⁷ Bkz. Buhârî, Ebü Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm b. Muğîre el-Cu’fî el-Buhârî, *el-Câmi’u’s-Sahîh: el-Câmi’u’l-müsnedü’s-sahîhu’l-muhtasar min umûri Resûlillâh sallallâhu aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih*, thk. Muhammed Zühayr b. Nâsır en-Nâsır, Dâru Tavki’n-Necât, Beyrut, 1422, Menâkıbü’l-Ensâr 1 (3776).

birlikte Medine'ye hicret eden Rasûlullah'a yardım edip onu korumaları sebebiyle bu ismin onlara Allah Rasûlü (s.a.v.) tarafından verildiği de rivayetler arasındadır.⁸

Kur'ân-ı Kerîm'de on defa zikredilen ensar, Tevbe sûresinin 100. ve 117. âyetlerinde muhacirlerle birlikte anılmakta ve tövbelerinin kabul edildiği⁹, Allah Teâlâ'nın bu iki topluluktan razı olduğu ve onlar için cennetler hazırladığı¹⁰ haber verilmektedir. Ayrıca Enfâl sûresinin 72. ve 74. âyetlerinde “ensar” lafzı zikredilmeksizin muhacirleri barındırmaları ve onlara yardım etmeleri gibi fedakârlıkları dile getirilerek övülmüşlerdir.¹¹ Bu kelimenin zikredildiği diğer âyetlerde ise “Ensâru'n-Nebî” mânasının dışında kullanılmıştır.¹²

Ensar denilince akla ilk gelen İslâmiyet'i kabul etmiş Medineli Evs ve Hazrec kabilelerine mensup müslümanlardır. Bunun için bu iki kabilenin İslâmiyet öncesi durumlarından, eski adıyla Yesrib'e gelişlerinden, Rasûlullah (s.a.v.) ile ilk temaslarından ve bunu müteakip gerçekleşen Akabe biatlarından kısaca bahsetmek yerinde olacaktır.

1.2. İSLÂMİYET'TEN ÖNCE ENSAR

1.2.1. Mensup Olduğu Kabileler ve Soy Ağaçları

Araplar tarihî açıdan incelendiğinde iki kısma ayrıldıkları görülür. Birinci kısım, eski zamanlarda yaşamış olup daha sonra nesillerinin tükenmesiyle yok olan Âd, Semûd, Medyen ve Amâlîka adını taşıyan Araplar'dır. Bunlara “Arab-ı bâide” denilmektedir.¹³ İkinci kısım ise nesilleri devam eden ve kendilerine “Arab-ı bâkiye” denilen Araplar'dır. Bunlar da “Arab-ı âribe” ve “Arab-ı müsta'ribe” şeklinde iki kısma ayrılırlar. Arab-ı âribe, esas vatanları Yemen olup Kahtânîler'e mensup

⁸ Bkz. İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed b. Abdilkerîm eş-Şeybânî el-Cezerî, **el-Kâmil fi't-târîh**, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1417, I, 583.

⁹ et-Tevbe, 9/117.

¹⁰ et-Tevbe, 9/100.

¹¹ Kasım Şulul, **Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2014, s. 303; Hüseyin Algül, “Ensar”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, XI, 251.

¹² Bkz. el-Bakara, 2/270; Âl-i İmrân, 3/52, 192; el-Mâide, 5/72; es-Saff, 61/14; Nûh, 71/25.

¹³ İbn Kesîr, bu tür Araplara “Arab-ı âribe” denildiğini ve bunların Hz. İbrahim'den önce var olduğu gibi onun döneminde de yaşadıklarını ifade etmektedir. Bkz. İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmâil b. Ömer b. Kesîr el-Kureşî el-Basrî, **el-Bidâye ve'n-nihâye**, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1407, II, 156.

Araplar'dır. Bunlara "Güney Arapları" da denilmiştir. Kudâa, Ezd, Mezhic, Hemdân, Kinde, Kelb, Uzre, Ans, Murâd, Huzâa, Cüzâm, Âlü Cefne (Gassânîler), Lahm, Tay, Eş'ar, Evs ve Hazrec gibi kabileler Kahtânî kabileleridir. Arab-ı müsta'ribe ise aslen Arap olmadığı halde çeşitli nedenlerle sonradan Araplaşmış olan kabilelere verilen addır. Bu Araplar'ın Hz. İsmâil'in soyundan geldiği¹⁴, Hz. İsmâil'in torunlarından biri olan Adnân'ın neslinden çoğaldıkları için kendilerine "Adnânîler" denildiği ve Rebîa, Mudar, Kays-ı Aylân, Gatafan, Kinâne ve Kureyş'in bazı Adnânî kabilelerinden oldukları kaydedilmektedir.¹⁵

Ensar topluluğunu teşkil eden Evs ve Hazrec kabileleri, Kahtânîler'in Ezd kabilesine mensup olup Hârise b. Sâ'lebe'nin çocuklarıdır. Nesepleri; Hârise b. Sa'lebe b. Amr Müzeykîyâ b. Âmir Mâüsemâ b. Hârise b. İmruülkays b. Sa'lebe b. Mâzin b. Ezd b. Gavs b. Nebt b. Mâlik b. Zeyd b. Kehlân b. Sebe b. Yeşcüb b. Ya'rub b. Kahtân şeklindedir.¹⁶ Annelerinin Kayle bint Cefne¹⁷ olması hasebiyle kendilerine "Benî Kayle" (Kayleoğulları) de denilmektedir.¹⁸ Ayrıca Hazrec'in Evs'ten sayıca daha üstün ve meşhur olması, Araplar'ın başlangıçta her iki kabileyi birden Hazrec olarak adlandırmalarına sebep olmuştur.¹⁹

Evs b. Hârise'nin nesli, Mâlik adındaki oğlunun Avf, Amr (Nebî), Mürre, Cüşem ve İmruülkays adındaki çocuklarından²⁰; kardeşi Hazrec'in nesli ise Amr, Avf, Cüşem, Kâ'b ve Hâris adlı çocuklarından²¹ devam ederek çeşitli kollara ayrılmıştır. Çalışmamızda hayatını ve rivayetlerini ele aldığımız Ebû Talha el-Ensârî'nin soyu da Hazrec'in beş oğlundan biri olan Amr'a dayanmaktadır.

¹⁴ Bkz. İbn Kesîr, **Bidâye**, II, 156.

¹⁵ Bkz. İbrahim Sarıçam, **Hız. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., VII. bs., Ankara, 2002, s. 33-34.

¹⁶ İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî, **Cemheretü ensâbi'l-Arab**, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn, Dârü'l-Maârif, V. bs., Kahire, t.y., s. 332; İbnü'l-Esîr, **Kâmil**, I, 583; Algül, "Evs", **DİA**, XI, 541; Ahmet Önkâl, "Hazrec", **DİA**, XVII, 143.

¹⁷ Algül, "Evs", **DİA**, XI, 541.

¹⁸ İbnü'l-Esîr, **Kâmil**, I, 583.

¹⁹ Önkâl, "Hazrec", **DİA**, XVII, 143.

²⁰ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 332.

²¹ İbn Hazm, **Cemhere**, s. 346; Kalkaşendî, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Alî el-Kalkaşendî, **Nihâyetü'l-ereb fi ma'rifeti ensâbi'l-Arab**, thk. İbrâhim el-Ebyârî, Dârü'l-Kütübi'l-Lübânî, II. bs., Beyrut, 1400, I, 53.

1.2.2. Medine'ye Göç Etmeleri

Evs ve Hazrec kabilelerinin asıl vatanı Yemen'dir.²² Atalarının Yemen'in Me'rib adını taşıyan bir bölgesinde yaşadığı kaydedilmektedir.²³ Rivayet edildiğine göre Amr b. Âmir, tarla farelerinin Me'rib barajını kemirdiklerini görmesi üzerine bu barajın yıkılacağı kanaatine vararak göç etmeye karar vermiştir.²⁴ Ezd kabilesi ile bazı kabilelerin de bu göçte Amr'a eşlik ettikleri, göçün sonunda Ezdliler'in Umman'a, Cefne b. Amr b. Âmir'in çocuklarının Şam'a, ensar topluluğunu oluşturan Evs ve Hazrec kabilelerinin de Yesrib'e (şimdiki adıyla Medine) yerleştikleri, daha sonra Me'rib barajının yıkılmasına sebep olan bir selin (Arim seli) meydana geldiği haber verilmektedir.²⁵

Evs ve Hazrec kabilelerinin Yesrib'e geliş tarihleri kaynaklarda, Arim selinden²⁶ sonra miladî II., III.²⁷ ya da V. yüzyılda, önce Tihâme'ye oradan da Yesrib ve civarına yerleştikleri²⁸ şeklinde yer almaktadır.

Yesrib'de yaşayan en eski kavmin Amâlika olduğu söylenir. Bu kavim dağıldıktan sonra M.Ö. VI. yüzyılın başlarında Bâbil Kralı Buhtunnasr'ın Kudüs'ü işgal etmesinin ardından kurtulan bir kısım yahudiler, hicaz bölgesine göç ederek Hayber, Vâdi'l-Kurâ, Fedek ve Yesrib'e yerleşmişlerdir.²⁹ Ayrıca kutsal kitaplarında zuhur edecek olan peygamberin buraya hicret edeceği bilgisi de yahudilerin Yesrib'e geliş nedenleri arasında zikredilmektedir.³⁰ Bu yüzden Evs ve Hazrec kabileleri

²² Kehhâle, Ömer b. Rızâ b. Muhammed Râgıb b. Abdilganî Kehhâle ed-Dımaşkî, **Mu'cemü kabâilî'l-Arabî'l-kadîme ve'l-hadîse**, Müessesetü'r-Risâle, VI. bs., Beyrut, 1414, I, 50; Algül, "Evs", **DİA**, XI, 541; Önkâl, "Hazrec", **DİA**, XVII, 143; Nebi Bozkurt-Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Medine", **DİA**, XXVIII, 306.

²³ Bkz. İbnü'l-Esîr, **Kâmil**, I, 583.

²⁴ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyüb el-Himyerî el-Meâfirî, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, thk. Mustafa es-Sekâ v.d., Şeriketü Mektebe ve Matbaatü Mustafâ, II. bs., Mısır, 1375, I, 13; İbn Kesîr, **Bidâye**, II, 161.

²⁵ Bkz. İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, 13; İbn Kesîr, **Bidâye**, II, 161.

²⁶ Kur'ân-ı Kerîm'de, Me'rib barajının yıkılmasıyla meydana gelen bu sel baskınından "seylü'l-arim" ifadesiyle söz edilmiş ve Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük eden Sebe' halkının bu felâketle cezalandırıldıkları anlatılmıştır. Bkz. Sebe', 34/16.

²⁷ Bkz. Sarıçam, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, s. 32, 129; Algül, "*Muhâcirûn-Ensar Üzerine Bir Araştırma*", s. 30; a.mlf., "Ensar", **DİA**, XI, 251.

²⁸ Bkz. Önkâl, "Hazrec", **DİA**, XVII, 143.

²⁹ Sarıçam, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, s. 32.

³⁰ Bozkurt-Küçükaşçı, "Medine", **DİA**, XXVIII, 306.

Yesrib'e geldikleri sırada, şehirde Benî Kurayza, Benî Nadîr ve Benî Kaynuka gibi yahudi kabileleri bulunmaktaydı.³¹ Dolayısıyla yahudiler Evs ve Hazrec kabilelerine baskın bir konumdaydılar.³²

Yesrib'de yahudilerin siyasî ve ekonomik baskılarına mâruz kalan Evs ve Hazrec kabileleri³³, zaman zaman yahudilerin onur kırıcı davranışlarıyla karşılaşmışlardır.³⁴ Hatta Fidyevn adındaki bir yahudinin çok ileri giderek yeni evlenecek olan Evs ve Hazrec kabilelerine mensup kızların ilk geceyi kendisiyle geçirmelerini şart koştuğu, Evs ve Hazrec'in bu kararı çaresiz kabul etmek zorunda kaldığı fakat Hazrec reislerinden biri olan Mâlik b. Aclân'ın, kız kardeşinin düğün gecesinde kadın kılığında Fidyevn'in evine girerek onu öldürdüğü kaydedilmektedir.³⁵ Evs ve Hazrec kabileleri, bu olaydan sonra ittifak içerisinde oldukları bazı Arap kabileleri³⁶ ile akrabalık bağları olan Âlü Cefne'nin (Gassânîler) desteklerini almışlar ve yahudilere üstün gelerek Yesrib'de söz sahibi olmuşlardır.³⁷

Yesrib'deki hâkimiyetlerinin sona ermesine tahammül edemeyen yahudiler, Evs ve Hazrec'in arasını bozmaya çalışmış ve iki kabile arasında iç karışıklığa neden olmuşlardır. Bu karışıklık neticesinde birlik ve beraberlikleri bozulan Evs ve Hazrec kabileleri arasında uzun yıllar süren³⁸ çeşitli savaşlar meydana gelmiştir. Sümeyr, Kâ'b b. Amr, Serâre, Dîk, Fâri', Birinci Ficâr, İkinci Ficâr, Rubey' ve Buâs Savaşı, bunlardan bazılarıdır.³⁹ Bu savaşların en şiddetlisinin Buâs Savaşı olduğu, her iki tarafın da çok kayıp verdiği bu savaşın, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hicretinden beş yıl

³¹ Sarıçam, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, s. 129.

³² İbnü'l-Esîr, **Kâmil**, I, 584.

³³ Sarıçam, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, s. 130; Algül, "*Muhâcirûn-Ensar Üzerine Bir Araştırma*", s. 30; a.mlf., "Ensar", **DİA**, XI, 251; a.mlf., "Evs", **DİA**, XI, 541; Önkal, "Hazrec", **DİA**, XVII, 143-144.

³⁴ Bozkurt-Küçükaşçı, "Medine", **DİA**, XXVIII, 306.

³⁵ Bkz. Önkal, "Hazrec", **DİA**, XVII, 144.

³⁶ Bozkurt-Küçükaşçı, "Medine", **DİA**, XXVIII, 306; Önkal, "Hazrec", **DİA**, XVII, 144.

³⁷ Sarıçam **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, s. 130; Algül, "Ensar", **DİA**, XI, 251; a.mlf., "Evs", **DİA**, XI, 541.

³⁸ Kaynaklarda bu savaşların 120 yıl boyunca devam ettiği belirtilmektedir. Bkz. Bozkurt-Küçükaşçı, "Medine", **DİA**, XXVIII, 306; Önkal, "Hazrec", **DİA**, XVII, 144.

³⁹ Önkal, "Hazrec", **DİA**, XVII, 144.

öncesine kadar sürdüğü ve Benî Nadîr ile Benî Kurayza yahudileriyle ittifak halinde olan⁴⁰ Evs'in galibiyetiyle sonuçlandığı kaydedilmektedir.⁴¹

Evs ve Hazrec kabileleri arasında uzun süre devam eden bu düşmanlık, İslâm'la müşerref olmalarıyla son bulmuştur. Nitekim Âl-i İmrân sûresinin 103. âyetinde bu hususa şöyle işaret edilmektedir: *“Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'an'a) sımsıkı sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani sizler birbirinize düşmanlar idiniz de O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte O'nun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz de O sizi kurtarmıştı. İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yola eresiniz.”*⁴²

1.3. RASÛLULLAH (S.A.V.) İLE TEMASLARI

1.3.1. Medineli İlk Müslümanlar

Kendisine peygamberlik vazifesinin verilmesinin ardından üç yıl tebliğ faaliyetlerini gizlice sürdüren Rasûlullah (s.a.v.), nübüvvetin dördüncü yılında İslâm'ı açıktan tebliğ etmeye başlamıştır. Bu faaliyetleri sürdürürken kendi kavmiyle sınırlı kalmamış, her sene hac mevsiminde Mekke'ye gelen diğer kabilelere mensup Araplar'a Micenne, Ukâz ve Mina'da⁴³ kendini tanıtarak Allah'ın peygamberi olduğunu haber vermiş ve onları İslâm'a davet etmiştir.⁴⁴

Diğer kabileler gibi hac mevsiminde Mekke'ye gelen Evs ve Hazrec kabilelerinden İslâm'la ilk müşerref olanların kimler olduğu hususunda farklı rivayetler vardır. Bir rivayette Rasûlullah'ın (s.a.v.), Evs kabilesine mensup biri olan Süveyd b. Sâmit'in hac veya umre yapmak üzere Mekke'ye geldiği sırada yanına

⁴⁰ Algül, “Evs”, **DİA**, XI, 541; Önkal, “Hazrec”, **DİA**, XVII, 144.

⁴¹ Bkz. İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, 556.

⁴² Âl-i İmrân, 3/103.

⁴³ İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Basrî el-Bağdâdî, **et-Tabakâtü'l-kübrâ**, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1410, I, 168-169; Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk b. Mûsâ b. Mihrân el-İsfahânî, **Delâilü'n-nübüvve**, thk. Muhammed Ravvâs Kal'acî-Abdülber Abbâs, Dârü'n-Nefâis, II. bs., Beyrut, 1406, I, 292.

⁴⁴ İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, 422; İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Cevzî, **el-Muntazam fî târihi'l-ümem ve'l-mülûk**, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ-Mustafa Abdülkâdir Atâ, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1412, III, 20.

giderek ona İslâm'ı tebliğ ettiği ve Kur'ân okuduğu haber verilmektedir.⁴⁵ Daha sonra Medine'ye dönen Süveyd b. Sâmit'in, Buâs Savaşı sırasında Hazrecliler tarafından öldürüldüğü ve öldüğünde müslüman olduğu kavminden bazıları tarafından dile getirilmiştir.⁴⁶ Başka bir rivayette ise Ebü'l-Hayser Enes b. Râfi' ile İyâs b. Muâz'ın, Hazrecliler'e karşı ittifak kurmak üzere yanlarında bir grup Evsli ile birlikte Mekke'ye geldikleri, bunu işiten Rasûlullah'ın (s.a.v.) yanlarına gittiği ve Mekke'ye geliş nedenlerinden daha hayırlı bir şeye davet etmek istediğini belirterek onlara İslâm'ı tebliğ ettiği kaydedilmektedir. İyâs b. Muâz'ın da vefat ettiği sırada müslüman olduğu söylenmektedir.⁴⁷

Süveyd b. Sâmit ile İyâs b. Muâz söz konusu rivayetlere göre her ne kadar müslüman olarak vefat etmiş olsalar da Rasûlullah'ın (s.a.v.) Medine'ye hicretine yetişememeleri sebebiyle ensardan sayılmazlar. Çünkü ensara, yurtlarına hicret eden Rasûlullah (s.a.v.) ile ashabına yardım etmeleri sebebiyle bu isim verilmiştir. Bununla birlikte hem Süveyd'in hem de İyâs b. Muâz'ın Medine'de İslâmiyet'i kabul eden ilk müslümanlar olduklarını söylemek mümkündür.

Diğer taraftan ensardan İslâmiyet'i ilk kabul edenin kimler olduğu hususunda da farklı görüşler vardır. Bazılarının Es'ad b. Zürâre ile Zekvân b. Abdikays'ı⁴⁸, bazılarının da Râfi' b. Mâlik ile Muâz b. Afrâ'yı⁴⁹ ensardan ilk müslüman olanlar arasında zikrettikleri ve bunların hac veya umre yapmak üzere Mekke'ye geldikleri sırada İslâmiyet'i kabul ettiklerini dile getirdikleri kaydedilmektedir. Ancak ileride zikredeceğimiz üzere bu kişilerden bazıları ilk Akabe görüşmesinde bulunurken

⁴⁵ Bkz. Belâzürî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzürî, *Kitâbü Cümel min ensâbi'l-eşrâf*, thk. Süheyl Zekkâr-Riyâd ez-Ziriklî, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1417, I, 238; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, I, 688; Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân b. Kaymaz ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, Dârü'l-Hadîs, Kahire, 1427, I, 294; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 2003, I, 648.

⁴⁶ Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, I, 238; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, I, 688; Zehebî, *Siyer*, I, 294; a.mlf., *Târîh*, I, 648.

⁴⁷ Bkz. İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, I, 688-689.

⁴⁸ Bkz. İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, *el-İstîâb fî ma'rifeti'l-ashâb*, thk. Muhammed Ali el-Bicâvî, Dârü'l-Cîl, Beyrut, 1412, I, 81, II, 466; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe*, thk. Ali Muhammed Muavvaz-Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1415, I, 205, II, 210; İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Ahmed b. Alî b. Muhammed b. Ahmed b. Hacer el-Askalânî, *el-İsâbe fî temyîzi's-sahâbe*, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavvaz, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1415, I, 208.

⁴⁹ Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 169.

bazıları da Akabe biatlarında yer almıştır. Dolayısıyla bu kişiler, rivayetlerde belirtildiği gibi hac veya umre yapmak için Mekke'ye geldikleri sırada müslüman olsalardı, Medine'ye döndüklerinde muhakkak birbirlerine yeni bir peygamberin zuhurundan bahseder ve Mekke'ye sonraki gelişlerinde, ilk Akabe görüşmesinde yer alan altı kişiden daha kalabalık bir grupla müslüman olmak üzere Hz. Peygamber'i aramaya koyulurlardı. Fakat bunun aksine ilk Akabe görüşmesinde Rasûlullah (s.a.v.) onlara rastlamış ve İslâm'ı tebliğ etmiştir.

1.3.2. İlk Akabe Görüşmesi

Rasûlullah (s.a.v.) nübüvvetin on birinci senesinin (620)⁵⁰ hac mevsiminde Mekke dışına çıktığı bir sırada Akabe'de başlarını tıraş etmekte olan⁵¹ Hazrec kabilesine mensup bir gruba rastlamış⁵² ve onlara İslâm'ı tebliğ ederek Kur'ân'dan âyetler okumuştur.⁵³

Medine'de yahudilerle birlikte yaşayan Hazrecliler'in yeni bir peygamberin geleceğinden haberleri vardı. Çünkü yahudiler aralarında bir problem ortaya çıkınca bir peygamberin zuhur etmek üzere olduğunu, zuhuruyla birlikte ona tâbi olacaklarını ve kendileriyle savaşacaklarını söyleyerek onları tehdit ediyorlardı. Bunun için Rasûlullah'ın (s.a.v.), yahudilerin zuhurunu haber verdiği peygamber olduğunu anlamışlar ve Hz. Peygamber'i tasdik ederek İslâm'ı kabul etmişlerdir.⁵⁴ Dolayısıyla Hazrecliler'in İslâm'ı kabul etmelerinde, yahudilerden duymuş oldukları peygamber fikri etkili olmuştur.⁵⁵

⁵⁰ İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, III, 20; Sariçam, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, s. 111; Önkâl, "Akabe Biatları", **DİA**, II, 211; a.mlf., "Hazrec", **DİA**, XVII, 144; Algül, "Evs", **DİA**, XI, 541.

⁵¹ İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 169; Ebû Nuaym, **Delâil**, I, 300.

⁵² İbnü'l-Esîr, **Kâmil**, I, 689.

⁵³ İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, 428; İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 169; Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Gâlib el-Âmülî et-Taberî, **Târîhu't-Taberî:Târîhu'r-rusûl ve'l-mülûk**, Dârü't-Türâs, II. bs., Beyrut, 1387, II, 353; Ebû Nuaym, **Delâil**, I, 298; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, III, 20; a.mlf., **Sıfatü's-safve**, thk. Ahmed b. Alî, Dârü'l-Hadîs, Kahire, 1421, I, 48; Zehebî, **Siyer**, I, 296; a.mlf., **Târîh**, I, 650; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 148-149.

⁵⁴ İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, 428-429; Taberî, **Târîh**, II, 354; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, III, 20; Ebû Nuaym, **Delâil**, I, 298; İbnü'l-Esîr, **Kâmil**, I, 689; Zehebî, **Siyer**, I, 296; a.mlf., **Târîh**, I, 650; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 149.

⁵⁵ Zekâi Konrapa, **Peygamberimiz**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 98.

Rasûlullah (s.a.v.) Akabe’de gerçekleşen bu görüşmede peygamberliğini insanlara duyurabilmek için Medineliler’den kendisini korumalarını istemiş, bunun üzerine Medineliler, yıllardır düşmanlık içerisinde oldukları akrabalarından bahsederek aralarında birlik ve beraberlik bulunmadığını dile getirmişlerdir.⁵⁶ Buna rağmen yine de onlara İslâm’ı tebliğ edeceklerini söyleyen Medineliler, bunu kabul ettikleri takdirde Allah Teâlâ’nın eskisi gibi aralarında birlik ve beraberlik inşa edeceğini, böylelikle Rasûlullah’ın daha güçlü olacağını ifade etmiş⁵⁷, gelecek sene tekrar görüşmek üzere Rasûlullah (s.a.v.) ile sözleşmişlerdir.⁵⁸

Medineliler’in Rasûlullah (s.a.v.) ile yapmış oldukları bu görüşmeye “İlk Akabe Görüşmesi” denilmektedir.⁵⁹ İlk Akabe Görüşmesi’nde Es’ad b. Zürâre, Avf b. Hâris, Râfi’ b. Mâlik, Kutbe b. Âmir, Ukbe b. Âmir b. Nâbî ve Câbir b. Abdillâh b. Riâb olmak üzere Hazrec kabilesinden altı kişinin bulunduğu kaydedilmektedir.⁶⁰ İbnü’l-Esîr (ö. 630/1233), bunlara Âmir b. Abdihârise’yi de ilâve ederek yedi kişi olduklarını ileri sürmektedir.⁶¹ Ayrıca Rasûlullah’ın Akabe’de, içlerinde Evs ve Hazrec kabilelerine mensup sekiz kişilik bir grupla karşılaştığı ve bunların Muâz b. Afrâ, Es’ad b. Zürâre, Râfi’ b. Mâlik, Zekvân b. Abdikays, Ubâde b. Sâmit, Ebû Abdirrahman Yezîd b. Sa’lebe, Ebü’l-Heyssem b. Teyyihân ve Uveyym b. Sâide olduğu rivayetler arasındadır.⁶²

⁵⁶ Bkz. İbn Sa’d, **Tabakât**, I, 170; Kastallânî, Ebü’l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilmelik el-Kastallânî, **el-Mevâhibü’l-ledünniyye bi’l-minahi’l-Muhammediyye**, el-Mektebetü’t-Tevfikîyye, Kahire, t.y., I, 164.

⁵⁷ İbn Hişâm, **es-Sîretü’n-nebevîyye**, I, 429; Taberî, **Târîh**, II, 354; Ebû Nuaym, **Delâil**, I, 298-299; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 149.

⁵⁸ İbn Sa’d, **Tabakât**, I, 170; Ebû Nuaym, **Hilyetü’l-evliyâ ve tabakâtü’l-asfiyâ**, es-Saâde, Mısır, 1394, I, 107; İbn Abdilberr, **İstîâb**, I, 15; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 149; Kastallânî, **Mevâhib**, I, 164; Sarıçam, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, s. 112.

⁵⁹ Konrapa, **Peygamberimiz**, s. 98.

⁶⁰ Bkz. İbn Hişâm, **es-Sîretü’n-nebevîyye**, I, 429-430; Taberî, **Târîh**, II, 354-355; İbn Asâkir, Ebü’l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh, **Târîhu Dımaşk**, thk. Amr b. Garâme el-Amravî, Dârü’l-Fikr, Beyrut, 1415, XXVI, 185; İbnü’l-Cevzî, **Muntazam**, III, 20; a.mlf., **Sıfatü’s-safve**, I, 49; Zehebî, **Târîh**, I, 650; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 149; Kastallânî, **Mevâhib**, I, 163.

⁶¹ Bkz. İbnü’l-Esîr, **Kâmil**, I, 689.

⁶² Bkz. İbn Sa’d, **Tabakât**, I, 169; İbn Asâkir, **Târîhu Dımaşk**, XXVI, 184-185; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 149.

Akabe’de meydana gelen bu görüşmeyle ensarın Rasûlullah (s.a.v.) ile ilk teması gerçekleşmiş ve bu temas Rasûlullah’ın Medine’ye hicretine kadar üç yıl sürmüştür.⁶³

1.3.3. Birinci ve İkinci Akabe Biatları

Rasûlullah (s.a.v.) ile görüşükten sonra müslüman olarak Mekke’den ayrılan Hazrecliler, Medine’ye vardıklarında kabilelerine Hz. Peygamber’den ve İslâm dininden bahsederek onları iman etmeye davet etmişler, böylece Medine’de içerisinde Rasûlullah (s.a.v.) ile İslâmiyet’in konuşulmadığı hiçbir ev kalmamıştır.⁶⁴

Medineliler’in, bir sonraki senenin yani nübüvvetin on ikinci senesinin (621)⁶⁵ hac mevsiminde, önceki sene sözleştikleri gibi Akabe’de yeniden Rasûlullah (s.a.v.) ile bir araya geldikleri⁶⁶ ve burada Rasûlullah’a (s.a.v.) Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık ve zina yapmamak, çocuklarını öldürmemek, yalan ve iftirada bulunmamak ve Allah Rasûlü’nün emirlerine karşı çıkmamak üzere biat ettikleri kaydedilmektedir.⁶⁷ Evs ve Hazrec kabilesine mensup toplam on iki kişinin iştirak ettiği bu biata, “Birinci Akabe Biatı” denilmektedir.⁶⁸ Biat maddeleri içerisinde savaşla ilgili hususlar yer almadığı için bu biatın “Bey’atü’n-nisâ” adıyla da anıldığı ifade edilmektedir.⁶⁹

Birinci Akabe Biatı’na katılanlardan onu Hazrec kabilesindedir. Bunlar: Es’ad b. Zürâre, Avf b. Hâris, Muâz b. Hâris, Râfi’ b. Mâlik, Zekvân b. Abdikays,

⁶³ Konrapa, **Peygamberimiz**, s. 98.

⁶⁴ İbn Hişâm, **es-Sîretü’n-nebeviyye**, I, 430; İbn Sa’d, **Tabakât**, I, 170; Taberî, **Târîh**, II, 355; Ebû Nuaym, **Delâil**, I, 299; İbnü’l-Cevzî, **Muntazam**, III, 21; a.mlf., **Sıfatü’s-safve**, I, 49; İbnü’l-Esîr, **Kâmil**, I, 689; Zehebî, **Siyer**, I, 297; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 150; Kastallânî, **Mevâhib**, I, 164.

⁶⁵ Bkz. Sariçam, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, s. 112; Önkal, “Akabe Biatları”, **DİA**, II, 211.

⁶⁶ Bkz. İbn Hişâm, **es-Sîretü’n-nebeviyye**, I, 431; Taberî, **Târîh**, II, 355; Ebû Nuaym, **Delâil**, I, 299; İbn Asâkir, **Târîhu Dimaşk**, XXVI, 185; İbnü’l-Cevzî, **Muntazam**, III, 32; a.mlf., **Sıfatü’s-safve**, I, 49; İbnü’l-Esîr, **Kâmil**, I, 689; Zehebî, **Siyer**, I, 297; a.mlf., **Târîh**, I, 651.

⁶⁷ Bkz. İbn Hişâm, **es-Sîretü’n-nebeviyye**, I, 433-434; İbn Sa’d, **Tabakât**, I, 171; Belazürî, **Ensâbü’l-eşraf**, I, 239; Taberî, **Târîh**, II, 356; İbn Asâkir, **Târîhu Dimaşk**, XXVI, 185-186; İbnü’l-Cevzî, **Muntazam**, III, 33; a.mlf., **Sıfatü’s-safve**, I, 49; Zehebî, **Siyer**, I, 297; a.mlf., **Târîh**, I, 651; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 150; Kastallânî, **Mevâhib**, I, 165.

⁶⁸ İbn Hişâm, **es-Sîretü’n-nebeviyye**, I, 431; İbn Sa’d, **Tabakât**, I, 170; Belazürî, **Ensâbü’l-eşraf**, I, 239; Taberî, **Târîh**, II, 355; Ebû Nuaym, **Delâil**, I, 299; İbn Abdilberr, **İstîfâb**, I, 7; İbn Asâkir, **Târîhu Dimaşk**, XXVI, 185; İbnü’l-Cevzî, **Muntazam**, III, 32; a.mlf., **Sıfatü’s-safve**, I, 49; İbnü’l-Esîr, **Kâmil**, I, 689-690; Zehebî, **Siyer**, I, 297; a.mlf., **Târîh**, I, 651; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 150.

⁶⁹ Bkz. Önkal, “Akabe Biatları”, **DİA**, II, 211.

Ubâde b. Sâmit, Ebû Abdîrrahman Yezîd b. Sa'lebe, Abbas b. Ubâde, Ukbe b. Âmir b. Nâbî ve Kutbe b. Âmir'dir. Evs kabilesinden de Ebü'l-Heysen Mâlik b. Teyyihân ile Uveyym b. Sâide katılmıştır.⁷⁰ Câbir b. Abdillâh b. Riâb dışında, bir önceki sene Akabe'de Rasûlullah (s.a.v.) ile görüşerek müslüman olan altı Hazrecli'den beşi bu biatta bulunmuştur.

Rasûlullah'ın yanından ayrılan Medineliler, yurtlarına döndüklerinde İslâm'ı tebliğ etmeye başlamışlar, böylece İslâm dini Medine'de yayılmıştır.⁷¹ Bunun üzerine Evs ve Hazrec kabilesinin ileri gelenleri, Rasûlullah'a (s.a.v.) mektup yazarak kendilerine Kur'ân'ı okuyup öğretecek bir okutman göndermesini istemişler, Rasûlullah (s.a.v.) da onlara Mus'ab b. Umeyr'i (r.a.) göndermiştir.⁷² Bununla birlikte bazı kaynaklarda Rasûlullah'ın Birinci Akabe Biatı sonrası Mus'ab b. Umeyr'i Medineliler'le birlikte gönderdiği kaydedilmektedir.⁷³

Rasûlullah (s.a.v.), Mus'ab b. Umeyr'i Medine'ye göndermeden evvel Medineli müslümanların önderliğini Es'ad b. Zûrâre'nin yaptığı⁷⁴ ve onun iman etmiş olanları etrafında topladığı belirtilmektedir.⁷⁵ Mus'ab b. Umeyr Medine'ye geldiğinde bir müddet Es'ad b. Zûrâre'nin evinde kalmış⁷⁶, böylece Es'ad b. Zûrâre'nin evi müslümanların buluşmaları için merkezi bir yer haline gelmiştir.⁷⁷

Mus'ab b. Umeyr'in Medine'ye gelişiyle tebliğ faaliyetleri hız kazanmış, pek çok Evsli ve Hazrecli İslâm'la müşerref olmuştur. Özellikle Evs kabilesinin ileri

⁷⁰ İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, 431-433; İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 170-171; Belâzürî, **Ensâbü'l-eyşâf**, I, 239; Taberî, **Târîh**, II, 355-356; İbn Asâkir, **Târîhu Dımaşk**, XXVI, 185; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, III, 32-33; İbnü'l-Esîr, **Kâmil**, I, 690; Zehebî, **Siyer**, I, 297; a.mlf., **Târîh**, I, 651; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 150; Kastallânî, **Mevâhib**, I, 164.

⁷¹ Belâzürî, **Ensâbü'l-eyşâf**, I, 239.

⁷² İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 171; Belâzürî, **Ensâbü'l-eyşâf**, I, 239; Ebû Nuaym, **Delâil**, I, 307; a.mlf., **Hilye**, I, 107; Kastallânî, **Mevâhib**, I, 165.

⁷³ Bkz. İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, 434; Taberî, **Târîh**, II, 357; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, III, 32; a.mlf., **Sifatü's-safve**, I, 49; İbnü'l-Esîr, **Kâmil**, I, 690; Zehebî, **Siyer**, I, 297-298; a.mlf., **Târîh**, I, 652; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 151.

⁷⁴ Bkz. Salih Suruç, **Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı**, Nesil Yayınları, İstanbul, 2008, I, 401.

⁷⁵ Bkz. İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 171; Kastallânî, **Mevâhib**, I, 165.

⁷⁶ İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, 434; İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 171; Taberî, **Târîh**, II, 357; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, III, 33; a.mlf., **Sifatü's-safve**, I, 49; İbnü'l-Esîr, **Kâmil**, I, 690; Zehebî, **Siyer**, I, 298; a.mlf., **Târîh**, I, 652; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 151.

⁷⁷ Suruç, **Kâinatın Efendisi**, I, 401.

gelenlerinden Üseyd b. Hudayr ile Sa'd b. Muâz'ın, Mus'ab'ın okuduğu âyetlerden ve tesirli konuşmasından etkilenerek müslüman olmasıyla, Abdüleşheloğulları'ndan neredeyse müslüman olmayan hiç kimsenin kalmadığı ifade edilmektedir.⁷⁸

Mus'ab b. Umeyr'in Medine'de olup bitenleri Rasûlullah'a haber vermesi üzerine hem Rasûlullah (s.a.v.) hem de ashabı büyük bir sevinç yaşamıştır. Bu nedenle İkinci Akabe Biati'nin yapıldığı seneye "Senetü'l-ibtihâc" (Sevinç Yılı) denilmiştir.⁷⁹

Bir süre sonra Medine'de sayıları iyice artan müslümanlar, "*Daha ne zamana kadar Rasûlullah'ı Mekke'nin dağlarında dışlanır, korkutulur bir vaziyette gezip dolaşmaya terkedeceğiz!*" diyerek hac mevsiminde onunla görüşmeye karar vermişlerdir.⁸⁰ Bunun üzerine Mus'ab b. Umeyr⁸¹, nübüvvetin on üçüncü senesine (622)⁸² rastlayan hac mevsiminde⁸³, kırkı Medine'nin eşrafından otuzu da gençlerinden olmak üzere⁸⁴ yetmiş⁸⁵, yetmişten bir veya iki fazla⁸⁶ ya da yetmiş üç erkek iki kadın⁸⁷ müslümanla birlikte, içlerinde henüz iman etmeyenlerin de olduğu beş yüz kişilik bir kabile⁸⁸ ile Mekke'ye gitmiştir.⁸⁹

⁷⁸ Bkz. İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, 436-437; Taberî, **Târîh**, II, 357-359; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, III, 33-34; İbnü'l-Esîr, **Kâmil**, I, 690-691; Zehebî, **Siyer**, I, 299-300; a.mlf., **Târîh**, I, 654-655; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 152-153; Kastallânî, **Mevâhib**, I, 165.

⁷⁹ Konrapa, **Peygamberimiz**, s. 100.

⁸⁰ Zehebî, **Siyer**, I, 301; a.mlf., **Târîh**, I, 656; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 159.

⁸¹ İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, 438; İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 171; Taberî, **Târîh**, II, 360; Ebû Nuaym, **Delâil**, I, 308.

⁸² İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, III, 34.

⁸³ İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, 438; İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 171; Taberî, **Târîh**, II, 360; Ebû Nuaym, **Delâil**, I, 308; İbnü'l-Esîr, **Kâmil**, I, 691; Zehebî, **Siyer**, I, 302; a.mlf., **Târîh**, I, 656; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 159.

⁸⁴ Ebû Nuaym, **Delâil**, I, 308; Zehebî, **Siyer**, I, 302.

⁸⁵ İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 171; Ebû Nuaym, **Delâil**, I, 308; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, III, 35; a.mlf., **Sıfatü's-safve**, I, 49; Zehebî, **Siyer**, I, 302; a.mlf., **Târîh**, I, 656; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 159; Kastallânî, **Mevâhib**, I, 165.

⁸⁶ İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 171.

⁸⁷ İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, 441.

⁸⁸ İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 171.

⁸⁹ İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, 438; Taberî, **Târîh**, II, 360.

Mekke'ye gelen Medinelî müslümanlar, Rasûlullah (s.a.v.) ile teşrik günlerinin ortasında Akabe'de buluşmak üzere sözleşmişler⁹⁰, Rasûlullah (s.a.v.) onlara buluşmaya gelirken uyuyanları uyandırmamalarını, bulunmayanları da beklememelerini emretmiştir.⁹¹ Rasûlullah (s.a.v.) ile sözleştikleri günün gecesinde, gecenin üçte biri geçince buldukları yerden gizlice buluşma yerine doğru hareket eden Medinelîler, Akabe'nin patika bir yerinde toplanarak Rasûlullah'ı beklemeye başlamışlardır.⁹²

Rasûlullah (s.a.v.) buluşma yerine henüz müslüman olmayan amcası Abbas b. Abdîmuttalib ile beraber gelmiştir. Medinelîler'den Rasûlullah'ı yanlarında götürmek istedikleri takdirde onu yardımsız bırakmayacaklarına ve aldatmayacaklarına dair söz isteyen Abbas, Rasûlullah'ın da Mekke'den ayrılarak onlara katılmak istediğini, fakat onlarla birlikte gittiği takdirde Rasûlullah'a yardım edemeyecek, muhaliflerinden koruyamayacak olurlarsa bundan vazgeçmelerini, Hz. Peygamber'in kavmi içerisinde zaten izzetli olduğunu ve korunduğunu söylemiştir.⁹³

Medinelîler, Rasûlullah'ı (s.a.v.) ve ashabını koruyup kollamanın yanı sıra rahat günlerde ve sıkıntılı zamanlarda Hz. Peygamber'e itaat edeceklerine, genişlikte ve darlıkta ona maddî destek sağlayacaklarına, iyiliği emredip kötülükten men edeceklerine ve hiçbir kınayıcının kınamasına aldırış etmeden hakkı söyleyeceklerine dair Hz. Peygamber'e biat etmişlerdir.⁹⁴ Nübüvvetin on üçüncü yılında (622), Akabe'de gerçekleşen bu hadiseye "İkinci Akabe Biatı" denilmektedir. Bu biat, savaşla ilgili hususları içermesi nedeniyle "Bey'atü'l-harb" adıyla da anılmaktadır.⁹⁵

⁹⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, I, 438; İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 171; Taberî, *Târîh*, II, 360; İbnü'l-Cevzî, *Muntazam*, III, 34; a.mlf., *Sıfatü's-safve*, I, 49; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, I, 691.

⁹¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 172; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşraf*, I, 254.

⁹² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, I, 441; Taberî, *Târîh*, II, 361-362; İbnü'l-Cevzî, *Muntazam*, III, 35; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, I, 691; İbn Kesîr, *Bidâye*, III, 160.

⁹³ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, I, 441-442; Taberî, *Târîh*, II, 362; İbnü'l-Cevzî, *Muntazam*, III, 35; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, I, 691; İbn Kesîr, *Bidâye*, III, 160.

⁹⁴ Zehebî, *Siyer*, I, 301; a.mlf., *Târîh*, I, 656; İbn Kesîr, *Bidâye*, III, 159, 163.

⁹⁵ Önkâl, "Akabe Biatları", *DİA*, II, 211.

İkinci Akabe Biatı'na katılanların kaç kişi olduğu hususunda ihtilâf olmakla birlikte, kaynaklarda bu biata yetmiş⁹⁶, yetmiş bir ya da yetmiş iki⁹⁷, yetmiş erkek iki kadın⁹⁸ veya yetmiş üç erkek iki kadının⁹⁹ iştirak ettiği kaydedilmektedir.

İbn İshak'ın (ö. 151/768) rivayetinde yer alan ve ensardan İkinci Akabe Biatı'na katıldığı ifade edilen yetmiş üç erkek iki kadının isimleriverilmektedir.

Ümmü Umâre Nesîbe bint Kâ'b ile Ümmü Menî' Esmâ bint Amr da bu biatta bulunan iki kadın sahâbîdir.¹⁰⁰ Rasûlullah (s.a.v.) biat sırasında kadınlarla musâfaha etmemiştir.¹⁰¹

Rasûlullah (s.a.v.) İkinci Akabe Biatı sonunda Medineliler'den on iki temsilci çıkarmalarını istemiş, bunun üzerine ensar, içlerinden dokuzu Hazrec, üçü de Evs kabilesine mensup on iki temsilci çıkarmıştır.¹⁰² Ebû Ümâme Es'ad b. Zürâre, Sa'd b. Rebî', Abdullah b. Revâha, Râfi' b. Mâlik b. Aclân, Berâ b. Ma'rûr, Abdullah b. Amr b. Harâm¹⁰³, Ubâde b. Sâmit¹⁰⁴, Sa'd b. Ubâde ve Münzir b. Amr Hazrec kabilesinin; Üseyd b. Hudayr, Sa'd b. Hayseme ve Ebü'l-Heysen Mâlik b. Teyyihân da Evs kabilesinin çıkardığı temsilcilerdir.¹⁰⁵ On iki temsilciden biri olan Es'ad b. Zürâre'nin, ayrıca bu temsilcilerin başkanı olduğu kaydedilmektedir.¹⁰⁶

⁹⁶ Bkz. Belâzürî, *Ensâbü'l-eshrâf*, I, 240; Ebû Nuaym, *Delâil*, I, 308; Zehebî, *Siyer*, I, 301-302; a.mlf., *Târîh*, I, 656-657; İbn Kesîr, *Bidâye*, III, 159.

⁹⁷ Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 172.

⁹⁸ Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, I, 172; Taberî, *Târîh*, II, 362; İbn Abdilberr, *İstîfâb*, I, 7; İbnü'l-Cevzî, *Muntazam*, III, 35, 42; a.mlf., *Sıfatü's-safve*, I, 49; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, I, 691; Kastallânî, *Mevâhib*, I, 165-166.

⁹⁹ Bkz. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, I, 454.

¹⁰⁰ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, I, 466-467; Belâzürî, *Ensâbü'l-eshrâf*, I, 250; Taberî, *Târîh*, II, 362; İbn Abdilberr, *İstîfâb*, I, 7; İbnü'l-Cevzî, *Muntazam*, III, 35, 42; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, I, 691; Zehebî, *Siyer*, I, 307; a.mlf., *Târîh*, I, 664; İbn Kesîr, *Bidâye*, III, 168.

¹⁰¹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, I, 466; Belâzürî, *Ensâbü'l-eshrâf*, I, 250.

¹⁰² İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-nebeviyye*, I, 442; Taberî, *Târîh*, II, 363; İbnü'l-Cevzî, *Muntazam*, III, 36-37; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, I, 692; İbn Kesîr, *Bidâye*, III, 161.

¹⁰³ Belâzürî, bazılarının "Abdullâh b. Harâm" yerine "Hârîce b. Zeyd"i zikrettiklerini kaydetmektedir. Bkz. Belâzürî, *Ensâbü'l-eshrâf*, I, 252.

¹⁰⁴ Zehebî, bazılarının "Ubâde b. Sâmit" yerine "Hârîce b. Zeyd"i zikrettiklerini dile getirmektedir. Bkz. Zehebî, *Siyer*, I, 304.

¹⁰⁵ Belâzürî, *Ensâbü'l-eshrâf*, I, 252; İbn Abdilberr, *İstîfâb*, I, 80-81; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve*, I, 50; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 205; Zehebî, *Siyer*, I, 304; a.mlf., *Târîh*, I, 660-661.

¹⁰⁶ Bkz. Belâzürî, *Ensâbü'l-eshrâf*, I, 252, 254.

Rasûlullah (s.a.v.), ensarın kabilelerini temsil etmek üzere çıkardığı bu on iki temsilciye, “Sizler, tıpkı havârilerin Meryem oğlu İsa’ya kefillikleri gibi kavminizin kefillerisiniz. Ben de müslüman olan kavminin kefilim.” buyurmuştur.¹⁰⁷

İkinci Akabe Biatı’yla Rasûlullah’ın ve Mekkeli müslümanların Medine’ye hicreti kesinleşmiş, İslâm’da cihadın meşruiyetine zemin hazırlanmıştır.

Birinci ve İkinci Akabe Biatı, Asr-ı saâdet dönemine yetişememiş olan bizler için birçok mesajı ihtiva etmektedir. Hangi koşullar altında olursa olsun bir mü’minin asla ümitsizliğe düşmemesi gerektiği, Allah için atılan samimî bir adımın hiçbir zaman boşa gitmeyeceği ve insanlar arasındaki anlaşmazlıklar, ayrılıklar, kin ve nefretin ancak İslâmiyet’le birlik, beraberlik, ülfet ve muhabbete dönüşeceği bu mesajlardan bazılarıdır.

1.4. ENSAR VE MUHACİR KARDEŞLİĞİ

Rasûlullah (s.a.v.) kendi kavminden gelen her türlü sıkıntı ve musibetler karşısında ümidini yitirmeden sabır ve metanetle Allah’ın kendisine yüklediği sorumluluğu en iyi şekilde yerine getirmeye çalışmış ve Mekke’den Medine’ye hicret etmek zorunda kalmıştır.

Hiz. Peygamber’in bu tutumu, Allah Teâlâ’nın hem Rasûlü’nü hem de ashâb-ı kirâmı, İslâm dinini emniyet ve güven içerisinde yaşayabilecekleri ve İslâm’ın daha geniş kitlelere ulaşabilmesi hususunda tebliğ faaliyetlerinin daha rahat yürütülebileceği bir yurt ve hayırlı bir toplulukla, yani ensarla desteklemesine sebebiyet vermiştir.

Medineli müslümanların Akabe biatlarında Hiz. Peygamber’i ve ashabını koruyup kollayacaklarına dair söz vermeleri üzerine Rasûlullah (s.a.v.), Mekke’de kendisiyle birlikte kalan mü’minlere Medine’ye hicret etmelerini emrederek “*Muhakkak ki Allah Teâlâ sizin için kardeşler ve emniyet içerisinde yaşayabileceğiniz bir yurt tahsis etti.*” buyurmuş, bunun üzerine ashab gruplar halinde Medine’ye doğru hicret yoluna koyulurken Rasûlullah (s.a.v.) da Allah’ın

¹⁰⁷ İbn Hişâm, **es-Sîretü’n-nebeviyye**, I, 446; İbn Sa’d, **Tabakât**, I, 172; Taberî, **Târîh**, II, 363; İbnü’l-Cevzî, **Muntazam**, III, 37; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 162.

kendisine hicret iznini vermesini beklemeye başlamıştır.¹⁰⁸ Bunlardan haberdar olan Mekkeli müşriklerin bir araya gelerek Rasûlullah'a (s.a.v.) suikast yapma kararı aldıkları, Cibrîl-i Emîn (a.s.) vasıtasıyla bu durumu öğrenen Rasûlullah'ın, yatağına Hz. Ali'yi yatırdığı ve kendisini öldürmek üzere evinin etrafını sarmış bir vaziyette bekleyen müşriklerin yanlarından, Yâsin sûresinin ilk dokuz âyetini okuyarak Allah'ın himaye etmesiyle güvenli bir şekilde yürüyüp gittiği; Hz. Ebû Bekir (r.a.) ile birlikte hicret yoluna koyulduğu ve hicret esnasında yaşananlar, siyer ve tarih kitaplarında ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır.¹⁰⁹

Rasûlullah (s.a.v.), Medine'ye hicret ettikten sonra burada bir takım faaliyetlerde bulunmuştur. Hicret sırasında bir müddet misafir olarak kaldığı¹¹⁰ ve Medine'ye yaklaşık 6 mil uzaklıkta olduğu ifade edilen Kubâ'da¹¹¹, Allah Teâlâ'nın takva üzere tesis edildiğini haber verdiği¹¹² ve faziletine dair pek çok rivayetin bulunduğu¹¹³ Kubâ Mescidi'ni inşa etmesi¹¹⁴, Kubâ'dan ayrıldıktan sonra "Rânûnâ" adındaki bir vadide¹¹⁵, Sâlim b. Avfoğulları diyarında cuma namazını kıldırması¹¹⁶,

¹⁰⁸ İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, 468; Taberî, **Târîh**, II, 369; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 169.

¹⁰⁹ Bkz. İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, 482-485; İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 175-177; Taberî, **Târîh**, II, 369-380; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, III, 44-56; İbnü'l-Esîr, **Kâmil**, I, 694-697; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 175-195; Kastallânî **Mevâhib**, I, 167-180.

¹¹⁰ İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, 493; İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 180; Belâziürî, **Ensâbü'l-ecrâf**, I, 263; Taberî, **Târîh**, II, 381-382; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, III, 65; a.mlf., **Sıfatü's-safve**, I, 57; İbnü'l-Esîr, **Kâmil**, I, 698; Zehebî, **Siyer**, I, 322; a.mlf., **Târîh**, I, 683-684; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 196-198, 209; Kastallânî, **Mevâhib**, I, 182.

¹¹¹ Algül, "Kubâ", **DİA**, XXVI, 298-299.

¹¹² et-Tevbe, 9/108.

¹¹³ Bazı rivayetler için bkz. Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilâl b. Esed eş-Şeybânî, **el-Müsned**, thk. Şuayb el-Arnaüt v.d., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1421, XXV, 358 (15981); Buhârî, Fazlû's-Salât 2 (1191); Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbü'rî, **Sahîhu Müslim**, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut, 1402, Hac 97 (1399/515-521); İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvinî, **es-Sünen**, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî, y.y.y., t.y., İkâmetü's-Salât 197 (1411-1412).

¹¹⁴ İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, 494; İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 188-189; Taberî, **Târîh**, II, 383; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, III, 65; İbnü'l-Esîr, **Kâmil**, I, 698; Zehebî, **Siyer**, I, 325; a.mlf., **Târîh**, I, 13; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 196, 198, 209; Kastallânî, **Mevâhib**, I, 182.

¹¹⁵ İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, 494; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 212; Kastallânî, **Mevâhib**, I, 182.

¹¹⁶ İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, 494; İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 182; Belâziürî, **Ensâbü'l-ecrâf**, I, 263; Taberî, **Târîh**, II, 394; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, III, 65; a.mlf., **Sıfatü's-safve**, I, 58; İbnü'l-Esîr, **Kâmil**, I, 698, II, 5; Zehebî, **Siyer**, I, 321; a.mlf., **Târîh**, I, 12, 682; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 198, 212; Kastallânî, **Mevâhib**, I, 182.

Mescid-i Nebevî'yi inşa etmesi¹¹⁷, ensar ile muhacirler arasında kardeşlik tesis etmesi (muâhât)¹¹⁸ ve Medine'nin yerlileri ile muhacirler ve şehirde varlığını sürdüren diğer etnik gruplar arasında bir antlaşma yapması¹¹⁹ bu faaliyetlerdendir.

1.4.1. Kardeşliğe Uzanan Süreç

Rasûlullah'ın (s.a.v.) Medine'de icra ettiği faaliyetlerin her biri kurulacak olan İslâm devletinin temellerini teşkil etmiştir. Özellikle ensar ile muhacirler arasında tesis edilen kardeşlik, müslümanlar arasındaki her türlü ayrılık ve husumetin son bulması, inananların birlik ve beraberliklerine engel olabilecek dünyevî perdelerden sıyrılmaları, gönüllerin hiçbir karşılık beklemeden yalnızca Allah ve Rasûl'ün rızasını kazanabilmek için ülfet ve muhabbetle birleşmesi ve tahsil edilen bu tevhidî duruşla her türlü sıkıntıların üstesinden gelinebilmesi açısından ayrı bir öneme sahiptir.

Medine'ye hicret eden Rasûlullah'ın, İslâm birlik ve beraberliğini kurabilmek adına burada bir takım problemleri halletmesi gerekiyordu. Her ne kadar Akabe biatlarıyla bir araya gelseler de Evs ve Hazrec kabileleri arasında uzun yıllar devam eden savaşlar her iki tarafta derin yaralar açmıştı. Bu kabilelere mensup müslümanlar, hicretin ilk yıllarında bile kabilecilik anlayışıyla hareket etmişler ve birbirlerinin arkasında namaz kılma hususunda çekimser davranmışlardır.¹²⁰ Ayrıca savaşlarda verilen kayıplar sebebiyle kan davalarının devam ettiğini de söylemek mümkündür. Çünkü Rasûlullah'ın Kubâ'da misafir olarak kaldığı günlerde Evs ve Hazrec kabileleri arasındaki düşmanlığın devam ettiği, Hazrec kabilesine mensup bir

¹¹⁷ İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, 495-496; İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 184-185; Taberî, **Târîh**, II, 396-397; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, III, 67-68; İbnü'l-Esîr, **Kâmil**, II, 5; Zehebî, **Siyer**, I, 320-321; a.mlf., **Târîh**, I, 13; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 196, 199, 214-215.

¹¹⁸ İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, 504-507; İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 183-184; Belâzürî, **Ensâbü'l-eşrâf**, I, 270-271; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, III, 71-76; Zehebî, **Siyer**, I, 332; a.mlf., **Târîh**, I, 14, 19; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 226-228; Kastallânî, **Mevâhib**, I, 190.

¹¹⁹ İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, 501-504; Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî el-Eslemî el-Medenî, **el-Megâzî**, thk. Marsden Jones, **Dârü'l-A'lemî**, II. bs., Beyrut, 1409, I, 176; Belâzürî, **Ensâbü'l-eşrâf**, I, 286; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 225.

¹²⁰ Algül, "*Muhâcirûn-Ensar Üzerine Bir Araştırma*", s. 44.

kimsenin Evsli birinin evine, Evs kabilesine mensup bir kimsenin de Hazrecli birinin evine girmekten çekindiği ifade edilmektedir.¹²¹

Kubâ'dan Medine'ye hareket eden Rasûlullah (s.a.v.), Sâlim b. Avfoğulları'nın yurdunda İslâm'daki ilk cuma namazını kıldırmıştır.¹²² İrad ettiği hutbelerde yarım hurmayla bile olsa infak etmeyi, buna imkânı olmayanın güzel söz söylemesini ve Allah'ın kitabıyla birbirlerini sevmelerini tavsiye etmesi¹²³ çok mânidardır.

Medine'ye ilk geldiği sıralarda insanları selâmı yaymaya, muhtaçlara yedirmeye ve sıla-i rahme teşvik eden¹²⁴ Rasûlullah (s.a.v.), böylece hem ensarın birbiriyle hem de muhacirlerle kaynaşmasını sağlayarak aralarında bir sevgi ve muhabbet bağı kurmuştur. Nitekim bir toplumun kardeşlik bağından daha öte bir bağ ile birbirine kenetlenmesi, sadece aralarındaki husumetin ortadan kaldırılmasıyla mümkün değildir. Bunun için Rasûlullah (s.a.v.) selâmlaşmak, ikramda bulunmak, güzel söz söylemek ve akraba ziyaretinde bulunmak gibi güzel davranışlarla hem kalplerin birbirine ısınmasına zemin hazırlamış, hem de tarihte başka bir örneğine rastlanamayan ensar-muhacir kardeşliğinin temellerini atmıştır.

1.4.2. Rasûlullah'ın Ashabını Birbirleriyle Kardeş İlan Etmesi (Muâhât)

Muâhât, sözlükte “biriyle kardeş olma, birini kardeş edinme” anlamına gelir.¹²⁵ İslâm tarihinde ise bu kelime, Rasûlullah'ın (s.a.v.) ashâb-ı kirâm içerisinde bizzat tayin ettiği kişiler arasında tesis ettiği, nesep kardeşliğinin ötesinde bir İslâm kardeşliğini anlatmaktadır.

¹²¹ Bkz. Semhûdî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Abdillâh b. Ahmed el-Hasenî es-Semhûdî, **Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1419, I, 194.

¹²² Bkz. İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, 494; Taberî, **Târîh**, II, 394; İbn Abdilberr, **İstîfâb**, I, 42; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, III, 65; a.mlf., **Sıfatü's-safve**, I, 58; İbnü'l-Esîr, **Kâmil**, I, 698, II, 5; Zehebî, **Siyer**, I, 321; a.mlf., **Târîh**, I, 682; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 198, 212; Semhûdî, **Vefâü'l-vefâ**, I, 199, 201.

¹²³ İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, 500-501; Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî b. Mûsâ el-Beyhakî, **Delâilü'n-nübüvve**, thk. Abdülmü'tî Kal'acî, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1408, II, 524-525; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 214.

¹²⁴ İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 181.

¹²⁵ Algül, “Muâhât”, **DİA**, XXX, 308.

Rasûlullah'ın tesis ettiği bu kardeşliğin ne zaman, nerede ve  ler  rasında gerçe  eğtiği hususunda far  görüşler vardır. Bazı âlimler, birisi hicretten evvel Me  'de muhacirler  rasında diğeri de hicretten sonra Medine'de ensar ile muhacirler arasında olma  üzere i  defa gerçe  eğtiğini ifade ederler.¹²⁶ Bazıları da ya,nızca hicretten sonra ensar ile muhacirler arasında ge e  ne dair haberleri zikretmektedir.¹²⁷ Bununla birli te Me  ine'de  mu h atta muhacirler  rasında da bir kardeşleştirmenin olduğu rivayetler arasındadır.¹²⁸

1.4.2.1. Me  Mu h atı

Rasûlullah'ın (s.a.v.) Me  'de müslümanlar  rasında tesis ettiği kardeşli  ha hukuk ve yardımlaşma gibi teme, ilke,ere aya,¹²⁹Allah Rasûlü (s.a.v.) bu mu h atta Hz. Ali'yi kendisiyle kardeş ilân ederken sahâbeden Hz. Hamza ile Zeyd b. Hârise, Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer, Hz. Osman ile Abdurrahman b. Avf, Zübeyr b. Avvâm ile Abdullah b. Mes' d, Ubeyde b. Hâris ile Bilâl- Habeşî Mab b. Umeyr ile Sa'd b. Eb  Va s Ebû Ubeyde b. Cerrâh ile Eb  Huzeyfe'nin aza,dı kölesi Sâlim ve Saîd b. Zeyd ile Ta,ha b. Ubeydillah arasında kardeşli  bağı kurmuştur.¹³⁰

 bn Teymiyye ( . 728/1328) Rasûlullah(s.a.v.) ile Hz. Ali'nin ve Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'in kardeş kılınığına dair na edilen rivayetlerin tamamının asılsız olduğunu, muhacirler arasında böyle bir mu h atın gerçe  ediğini ileri

¹²⁶ B z.  bn Habîb, Eb  C fer Muhammed b. Habîb b. Ümeyye b. Amr el-Hâşimî **el-Muhabber**, th .  lze Lichtenstadter, Dârü'l- f ki'l-Cedîde, Beyrut, t.y., s. 70-71;  bn Abdilberr, **ed-Dürer fi'htisâri'l-megâzî ve's-siyer**, th . çev   Dayf Dârü'l-Maârif, II. bs., Kahire, 1403, s. 88-92;  bn Seyyidinnâs, Eb 'l-Feth Fethudd n Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Ya'mer , **Uy n 'l-eser fi f n ni'l-meg z  ve'ř-şem il ve's-siyer**, th .  br him Muhammed R m'z n, D r 'l-Kalem, Beyrut, 1414, I, 230-231; Semh d , **Vef 'l-vef **, I, 207-208.

¹²⁷ B z.  bn Hiş m, **es-S ret 'n-nebeviyye**, I, 504-507;  bn 'l-Cevz , **Muntazam**, III, 70-76; Zeheb , **Siyer**, I, 332; a.mlf., **T r h**, I, 14, 19-20;  bn Kayyim el-Cevziyye, Eb  Abdill h şems dd n Muhammed b. Eb  Bekr b. Eyy b b. Sa'd ez-Z r i ed-Dimaşk  el-Hanbel , **Z d 'l-me' d fi hedyi hayri'l- b d**, Müessesetü'r-Ris le, XXVII. bs., Beyrut, 1415, III, 56-58; Makriz , Eb 'l-Abb s Takiyy dd n Ahmed b. Al  b. Abdilk dir el-Makriz , ** mt u'l-esm ' bim  li'n-neb  mine'l-ahv l ve'l-emv l ve'l-hafede ve'l-met '**, thk. Muhammed Abd lham d en-N meysi , D r 'l-Kütübi'l- lmiyye, Beyrut, 1420, I, 69; Kastallânî **Mevâhib**, I, 190.

¹²⁸ B z.  bn S d, **Tabakât**, I, 184, III, 16; Semhûdî, **Vefâ'l-vefâ**, I, 207.

¹²⁹  bn Habîb, **Muhabber**, s. 70;  bn Abdilberr, **Dürer**, s. 92;  bn Seyyidinnâs **Uyûnü'l-eser**, I, 230.

¹³⁰  bn Habîb, **Muhabber**, s. 70-71; Belâzürî, **Ensâbü'l-eşrâf**, I, 270;  bn Seyyidinnâs **Uyûnü'l-eser**, I, 230.

sürmektedir.¹³¹ Ona göre muhacirler arasında böyle bir muâhâtın gerçekleştiğine inanılması, bu hususta zikredilen bâtil rivayetlerden kaynaklanmaktadır. Şayet söz konusu muâhât gerçekleşmiş olsaydı, sahih hadisleri derleyen âlimler mutlaka bu mühim hadiseyi anlatan rivayetlere eserlerinde yer verirdi.¹³²

İbn Kayyim el-Cevziye (ö. 751/1350) de İbn Teymiyye gibi muhacirler arasındaki kardeşleştirmeyi kabul etmemektedir. Çünkü Mekkeli müslümanlar arasındaki İslâm kardeşliği, yurt kardeşliği ve birbirleriyle akraba olmaları, böyle bir muâhâtı gerektirmemektedir.¹³³

İbn Teymiyye'nin muhacirler arasında yapılan muâhâtı inkâr etmesini eleştiren Semhûdî (ö. 911/1506) ise Hâkim ve İbn Abdilberr'in (ö. 463/1071), Rasûlullah'ın (s.a.v.) Zübeyr b. Avvâm ile Abdullah b. Mes'ûd'u kardeş ilân ettiğine dair nakledilen rivayeti "hasen" senedle zikrettiklerini ifade ettikten sonra bu iki sahâbenin muhacirlerden olduğuna dikkat çekmiştir.¹³⁴

İbn Kesîr (ö. 774/1373), bazı âlimlerin Hz. Peygamber'in kendisini Hz. Ali ile ya da muhacirlerden herhangi bir sahâbîyi başka bir sahâbî ile kardeş ilân ettiğini kabul etmemelerinin sebebini, bu kardeşleştirmenin, sahâbeyi birbirleriyle ısıdırmak ve birbirleriyle kenetlemek amacıyla yapılmış olduğunu düşünmelerine bağlar. Böyle olunca Rasûlullah'ın (s.a.v.) Hz. Ali ile diğer sahâbîlerin de kendi aralarında kardeş ilân edilmesi mâkul görünmemektedir.¹³⁵

İbn Kesîr'in bu tespiti son derece önemlidir. Çünkü her tavrı Allah'ın idare ve kontrolünde olan Rasûlullah'ın (s.a.v.) icra ettiği bütün uygulamalar insanlar için pek çok dünyevî ve uhrevî menfaatleri içermektedir. Bunun için muhacirler arasında icra edilen muâhâtı yalnızca ashâbın kaynaşması ve birbirleriyle kenetlenmeleriyle sınırlamak doğru değildir. Nitekim Ebû Tâlib henüz hayattayken küçük yaşta Hz. Ali'nin bakımını üstlenen Rasûlullah (s.a.v.), bunu bir başkasına havale etmeyi

¹³¹ Bkz. İbn Teymiyye, Takıyyüddîn Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Abdilhalîm b. Abdisselâm el-Harrânî, **Minhâcü's-sünneti'n-nebeviyye fi nakzi kelâmi's-Şî'a ve'l-Kaderiyye**, thk. Muhammed Reşâd Sâlim, Câmîatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, Riyad, 1406, V, 71, VII, 279, 361.

¹³² Bkz. İbn Teymiyye, **Minhâcü's-sünne**, VII, 363.

¹³³ Bkz. İbn Kayyim el-Cevziye, **Zâdü'l-me'âd**, III, 57-58.

¹³⁴ Bkz. Semhûdî, **Vefâü'l-vefâ**, I, 208.

¹³⁵ Bkz. İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 227.

münasip görmediği için kendisine kardeş ilân etmiş; bir asilzade olan Hz. Hamza da azadlı bir köle olan Zeyd b. Hârise'nin çıkarlarını üstlenmek için onu kardeş ilân etmiş olabilir.¹³⁶ Her ne kadar aralarında yurt kardeşliği ile akraba kardeşliği olsa da Rasûlullah'ın (s.a.v.) böyle bir uygulamayla, kardeş kılınan sahâbîlerin kulluk noktasında birbirlerine destek olmalarını ve ahlâkî yönden birbirlerinin tekâmülüne hizmet etmelerini amaçladığı da muhtemeldir.

Özetle asabiyetin ön plana çıktığı, güçlünün zayıfı ezdiği, kölelerin hiçbir kıymetinin olmadığı bir dönemde bazı sahâbîler arasında tesis edilen İslâm kardeşliğini, bu tür Câhiliye âdetlerinin yıkılması, ahlâkî tekâmülün tahsil edilmesi, azınlıkta olan mü'minlerin küfre karşı birbirlerine maddî ve mânevî destek olmaları şeklinde yorumlamak mümkündür.

1.4.2.2. Medine Muâhâti

Müslümanların Medine'ye hicretinden beş¹³⁷ veya sekiz ay sonra¹³⁸ Mescid-i Nebî'nin inşasının bittiği sıralarda¹³⁹ Rasûlullah (s.a.v.), “*Allah için ikişer ikişer kardeş olunuz!*” buyurmuş ve Hz. Ali'nin ellerinden tutarak “*Bu da benim kardeşimdir.*” diyerek ensar ile muhacirleri birbirleriyle kardeş ilân etmiştir.¹⁴⁰ Enes b. Mâlik'in evinde gerçekleştiği haber verilen¹⁴¹ bu kardeşleştirme, Mekke muâhâtında olduğu gibi hak, hukuk ve yardımlaşma ilkelerine dayanmakta ayrıca kardeş ilân edilenler öldüklerinde birbirlerine mirasçı olabilmekteydiler.¹⁴² Ancak bu hüküm, Bedir Savaşı'ndan sonra nâzil olan Enfâl sûresinin “...*Allah'ın kitabınca,*

¹³⁶ İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 227.

¹³⁷ Semhûdî, **Vefâü'l-vefâ**, I, 207.

¹³⁸ Makrizî, **İmtâu'l-esmâ'**, I, 69.

¹³⁹ İbn Abdilberr, **Dürer**, s. 88; İbn Seyyidinnâs, **Uyûnü'l-eser**, I, 231.

¹⁴⁰ İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, 504-505; İbn Seyyidinnâs, **Uyûnü'l-eser**, I, 231; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 226; Semhûdî, **Vefâü'l-vefâ**, I, 207.

¹⁴¹ Bkz. İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 184; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, III, 70; İbn Seyyidinnâs, **Uyûnü'l-eser**, I, 230-231; İbn Kayyim el-Cevziyye, **Zâdü'l-me'âd**, III, 56; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 224.

¹⁴² İbn Sa'd, **Tabakât**, I, 184; İbn Habîb, **Muhabber**, s. 71; İbn Abdilberr, **Dürer**, s. 88; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, III, 70-71; İbn Seyyidinnâs, **Uyûnü'l-eser**, I, 230-231; Zehebî, **Siyer**, I, 332; a.mlf, **Târîh**, I, 19-20; İbn Kayyim el-Cevziyye, **Zâdü'l-me'âd**, III, 56; Semhûdî, **Vefâü'l-vefâ**, I, 207.

kan akrabaları birbirlerine (varis olmaya) daha lâyıktırlar... ”¹⁴³ meâlindeki âyetiyle neshedilmiştir.¹⁴⁴ Nisâ sûresinin 33. âyetiyle neshedildiğine dair rivayet de vardır.¹⁴⁵

Rasûlullah’ın (s.a.v.) Medine’de tesis ettiği bu muâhâtta, ensar ile kardeş ilân edilmeyen hiçbir muhacirin kalmadığı rivayet edilmektedir.¹⁴⁶ Bununla birlikte aralarında kardeşlik bağının kurulduğu sahâbîlerin kaç kişi olduğu ve kimler arasında gerçekleştiği hususunda farklı ifadelere yer verilmiştir.

Kaynaklarda, bu muâhâtın kırk beşi ensar kırk beşi de muhacirlerden olmak üzere doksan ya da ellisi ensar ellisi muhacir olmak üzere toplam yüz kişi arasında gerçekleştiği kaydedilmektedir.¹⁴⁷ Bununla birlikte İbnü’l-Cevzî’nin (ö. 597/1201), “*H. Peygamber’in birbirleriyle kardeş ilân ettiği sahâbîlerin tamamını saydım, yüz seksen altı kişiydiler.*” dediği de rivayetler arasındadır.¹⁴⁸

Rasûlullah (s.a.v.), Medine muâhâtında Hz. Ebû Bekir ile Hârice b. Zeyd¹⁴⁹, Hz. Ömer¹⁵⁰ ile Itbân b. Mâlik¹⁵¹, Hz. Osman ile Evs b. Sâbit¹⁵² ve Hz. Ali¹⁵³ ile Sehl

¹⁴³ el-Enfâl, 8/75.

¹⁴⁴ İbn Sa’d, **Tabakât**, I, 184; İbn Habîb, **Muhabber**, s. 71; Belâzürî, **Ensâbü’l-eyrâf**, I, 270; İbn Abdilberr, **Dürer**, s. 88-89; İbnü’l-Cevzî, **Muntazam**, III, 71; İbn Seyyidinnâs, **Uyûnü’l-eser**, I, 231; Zehebî, **Siyer**, I, 332; a.mlf., **Târîh**, I, 19-20; İbn Kayyim el-Cevziyye, **Zâdü’l-me’âd**, III, 56-57; Semhûdî, **Vefâü’l-vefâ**, I, 207; Kastallânî, **Mevâhib**, I, 190.

¹⁴⁵ Bkz. Buhârî, Kefâlet 1 (2292).

¹⁴⁶ Bkz. Belâzürî, **Ensâbü’l-eyrâf**, I, 271; Makrizî, **İmtâu’l-esmâ’**, I, 69.

¹⁴⁷ Bkz. İbn Sa’d, **Tabakât**, I, 184; Belâzürî, **Ensâbü’l-eyrâf**, I, 271; İbnü’l-Cevzî, **Muntazam**, III, 71; İbn Seyyidinnâs, **Uyûnü’l-eser**, I, 233; İbn Kayyim el-Cevziyye, **Zâdü’l-me’âd**, III, 56; Makrizî, **İmtâu’l-esmâ’**, I, 69; Semhûdî, **Vefâü’l-vefâ**, I, 207; Kastallânî, **Mevâhib**, I, 190.

¹⁴⁸ Bkz. Makrizî, **İmtâu’l-esmâ’**, I, 69.

¹⁴⁹ İbn Hişâm, **es-Sîretü’n-nebeviyye**, I, 505; İbn Sa’d, **Tabakât**, III, 397; İbn Habîb, **Muhabber**, s. 73; Belâzürî, **Ensâbü’l-eyrâf**, I, 271; İbn Abdilberr, **Dürer**, s. 89-90; İbnü’l-Cevzî, **Muntazam**, III, 74; İbnü’l-Esîr, **Üsdü’l-gâbe**, II, 108; İbn Seyyidinnâs, **Uyûnü’l-eser**, I, 231; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 226. İbn Hişâm, “Hârice b. Züheyr” şeklinde zikretmektedir.

¹⁵⁰ Hz. Ömer’in, Uveyym b. Sâide ve Muâz b. Afrâ ile kardeş ilân edildiği de rivayetler arasındadır. Bkz. Bkz. İbn Sa’d, **Tabakât**, III, 206, 350; İbn Habîb, **Muhabber**, s. 73; Belâzürî, **Ensâbü’l-eyrâf**, I, 271; İbn Abdilberr, **Dürer**, s. 89.

¹⁵¹ İbn Hişâm, **es-Sîretü’n-nebeviyye**, I, 505; İbn Sa’d, **Tabakât**, III, 206, 415; İbn Abdilberr, **Dürer**, s. 90; İbnü’l-Cevzî, **Muntazam**, III, 74; İbn Seyyidinnâs, **Uyûnü’l-eser**, I, 231-232; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 226.

¹⁵² İbn Hişâm, **es-Sîretü’n-nebeviyye**, I, 505; İbn Sa’d, **Tabakât**, III, 41, 382; İbn Habîb, **Muhabber**, s. 72; Belâzürî, **Ensâbü’l-eyrâf**, I, 271; İbn Abdilberr, **Dürer**, s. 89-90; İbnü’l-Cevzî, **Muntazam**, III, 74; İbn Seyyidinnâs, **Uyûnü’l-eser**, I, 232; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 227.

¹⁵³ Hz. Ali’nin Zübeyr b. Avvâm ile kardeş ilân edildiği de söylenmektedir. Bkz. İbnü’l-Cevzî, **Muntazam**, III, 74.

b. Huneyf¹⁵⁴ arasında kardeşlik bağı kurmuştur. Araştırmamıza konu olan Ebû Talha el-Ensârî de bu muâhâta Ebû Ubeyde b. Cerrâh ile kardeş ilân edilmiştir.¹⁵⁵

Bazı rivayetlerde Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın Sa'd b. Muâz¹⁵⁶ ve Muhammed b. Mesleme¹⁵⁷ ile kardeş ilân edildiği kaydedilse de İbn Kesîr bu hususta Ebû Talha el-Ensârî'nin daha doğru olduğunu, diğer türlü Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) ve Müslim'in rivayetleriyle bir çelişkinin ortaya çıkacağını ifade etmiştir.¹⁵⁸ Öte yandan Erkam b. Ebi'l-Erkam ile Ebû Talha Zeyd b. Sehl'in kardeş ilân edildiğine dair rivayetler de vardır.¹⁵⁹ Bununla birlikte bazı kaynaklarda Erkam b. Ebi'l-Erkam'ın Talha b. Zeyd el-Ensârî ile kardeş ilân edildiği zikredilmektedir.¹⁶⁰ İbnü'l-Esîr, bu kişinin Hârice b. Zeyd'in kardeşi Talha b. Zeyd olabileceğini ileri sürmüştür.¹⁶¹

Söz konusu rivayetler arasında Ebû Talha el-Ensârî'nin Ebû Ubeyde b. Cerrâh ile kardeş ilân edildiğini anlatan rivayet daha sahihtir. Buna göre Erkam b. Ebi'l-Erkam'ın, İbnü'l-Esîr'in ifade ettiği gibi aslında Zeyd b. Hârice'nin kardeşi olan Talha b. Zeyd ile kardeş ilân edildiğini söylemek mümkün olsa da İbn Sa'd (ö. 230/845), İbn Habîb (ö. 245/860) ve Belâzürî gibi ilk dönem âlimlerinin "Zeyd b. Sehl" kaydı koymaları, diğer rivayetlerde yazım hatası olabileceği ihtimalini akla getirmektedir. Bunun için Rasûlullah'ın farklı zamanlarda Ebû Talha el-Ensârî ile

¹⁵⁴ İbn Sa'd, **Tabakât**, III, 16, 359; İbn Habîb, **Muhabber**, s. 71; Belâzürî, **Ensâbü'l-eşrâf**, I, 270; İbn Abdilberr, **Dürer**, s. 89; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, III, 74.

¹⁵⁵ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XX, 20 (12545); Müslim, Fezâilü's-Sahâbe 50 (2528/203); Begavî, Ebû'l-Kâsım Abdullâh b. Muhammed b. Abdilazîz b. el-Merzûbân b. Sâbûr b. Şâhinşâh el-Begavî, **Mu'cemü's-sahâbe**, thk. Muhammed el-Emîn b. Muhammed el-Cengî, Mektebetü Dâri'l-Beyân, Kuveyt, 1421, II, 451; Ebû Nuaym, **Ma'rifetü's-sahâbe**, thk. Âdil b. Yûsuf el-Azâzî, Dârü'l-Vatan, Riyad, 1419, III, 1144-1145, V, 2943; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, II, 361, III, 125-127, VI, 178.

¹⁵⁶ Bkz. İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, 505; İbn Sa'd, **Tabakât**, III, 321; İbn Abdilberr, **Dürer**, s. 91; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, III, 75; İbn Seyyidinnâs, **Uyûnü'l-eser**, I, 232; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 227.

¹⁵⁷ Bkz. İbn Sa'd, **Tabakât**, III, 313, 338; İbn Habîb, **Muhabber**, s. 75; Belâzürî, **Ensâbü'l-eşrâf**, I, 271; İbn Abdilberr, **Dürer**, s. 89-90; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, III, 75.

¹⁵⁸ Bkz. İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 227.

¹⁵⁹ Bkz. İbn Sa'd, **Tabakât**, III, 185, 383; İbn Habîb, **Muhabber**, s. 73; Belâzürî, **Ensâbü'l-eşrâf**, I, 271; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, III, 71.

¹⁶⁰ Bkz. İbn Abdilberr, **Dürer**, s. 92; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, III, 83; İbn Seyyidinnâs, **Uyûnü'l-eser**, I, 232.

¹⁶¹ Bkz. İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, III, 83.

hem Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ı hem de Erkam b. Ebi'l-Erkam'ı kardeş ilân ettiğini söylemek mümkündür.

Kaynaklarda, Rasûlullah'ın (s.a.v.) Ca'fer b. Ebî Tâlib ile Muâz b. Cebel'i¹⁶², Selmân-ı Fârisî¹⁶³ ile Ebü'd-Derdâ'yı¹⁶⁴, Ebû Zer el-Gıfârî ile Münzir b. Amr'ı¹⁶⁵, Bilâl-i Habeşî¹⁶⁶ ile Ebû Ruveyha el-Has'amî'yi¹⁶⁷, Abbas b. Abdilmuttalib ile Nevfel b. Hâris'i¹⁶⁸ ve Muâviye b. Ebî Süfyân ile Hutât b. Yezîd'i¹⁶⁹ kardeş ilân ettiğine dair rivayetler yer almaktadır.

Ca'fer b. Ebî Tâlib'in Medine'de yapılan muâhât sırasında Habeşistan'da olması¹⁷⁰ ve hicretin yedinci yılında Medine'ye gelmesi¹⁷¹; Selmân-ı Fârisî¹⁷², Ebû Zer el-Gıfârî¹⁷³ ve Ebû Ruveyha'nın¹⁷⁴ Bedir'de bulunamayıp sonraki zamanlarda Medine'ye gelmeleri, söz konusu sahâbîlerin hicretten sonra gerçekleşen Medine muâhâtında Rasûlullah (s.a.v.) tarafından bir başkasıyla kardeş kılındıklarına dair nakledilen rivayetler hakkında ihtilâf edilmesine ve bu rivayetlerin reddedilmesine

¹⁶² İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, 505; İbn Sa'd, **Tabakât**, III, 438, IV, 26; İbn Abdilberr, **Dürer**, s. 91; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, III, 72; İbn Seyyidinnâs, **Uyûnü'l-eser**, I, 231; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 226.

¹⁶³ Selmân-ı Fârisî'nin ayrıca Huzeyfe b. Yemân ile, Ebü'd-Derdâ'nın da Avf b. Mâlik el-Eşcaî ile kardeş ilân edildiği rivayetler arasındadır. Bkz. İbn Sa'd, **Tabakât**, IV, 211; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, III, 73, 75.

¹⁶⁴ İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, 506; İbn Sa'd, **Tabakât**, IV, 63; İbn Habîb, **Muhabber**, s. 75; İbn Abdilberr, **Dürer**, s. 90-91; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, III, 73; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, II, 512-514, VI, 94; İbn Seyyidinnâs, **Uyûnü'l-eser**, I, 232; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 227.

¹⁶⁵ İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, 506; İbn Sa'd, **Tabakât**, III, 419, IV, 170; İbn Abdilberr, **Dürer**, s. 91; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, III, 76; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, V, 258; İbn Seyyidinnâs, **Uyûnü'l-eser**, I, 232; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 227. İbn Seyyidinnâs, "Münzir b. Ömer" şeklinde zikretmiştir.

¹⁶⁶ Bilâl-i Habeşî'nin ayrıca Ebû Zür'a el-Has'amî ve Ebû Zer el-Gıfârî ile kardeş ilân edildiği de kaydedilmektedir. Bkz. İbn Habîb, **Muhabber**, s. 73; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, III, 72.

¹⁶⁷ İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, 506; İbn Sa'd, **Tabakât**, III, 176; İbn Abdilberr, **Dürer**, s. 91; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, III, 72; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, II, 119, VI, 110; İbn Seyyidinnâs, **Uyûnü'l-eser**, I, 232; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 227.

¹⁶⁸ İbn Sa'd, **Tabakât**, IV, 34; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, III, 74; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, V, 347.

¹⁶⁹ Bkz. İbn Asâkir, **Târîhu Dımaşk**, X, 271; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, I, 687.

¹⁷⁰ İbn Hişâm, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, I, 505; İbn Sa'd, **Tabakât**, III, 438, IV, 26; İbn Seyyidinnâs, **Uyûnü'l-eser**, I, 231.

¹⁷¹ İbn Sa'd, **Tabakât**, III, 438.

¹⁷² İbn Sa'd, **Tabakât**, IV, 63; Belâzürî, **Ensâbü'l-eşrâf**, I, 271.

¹⁷³ İbn Sa'd, **Tabakât**, III, 419, IV, 270; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, V, 258; İbn Seyyidinnâs, **Uyûnü'l-eser**, I, 232.

¹⁷⁴ İbn Sa'd, **Tabakât**, III, 176.

neden olmuştur. Ayrıca bazı âlimlerin Bedir’de indirilen miras âyetiyle muâhâtın sona erdiğini¹⁷⁵ ve Bedir’den sonra herhangi bir muâhâtın olmadığını¹⁷⁶ ileri sürmeleri de söz konusu ihtilâfın diğer boyutudur.

Bedir’de nâzil olan miras âyetiyle kardeşlik akdinin değil sadece aralarında kardeşlik bağı kurulan sahâbîlerin birbirlerine mirasçı olabilme hükmünün kaldırıldığını söylemek mümkündür. Öte yandan insanları garnizonlara kaydeden Hz. Ömer’in, mücahid olarak Şam’da bulunan Bilâl-i Habeşî’ye kendisinin kiminle kaydedilmesini sorduğunda Hz. Bilâl’in Ebû Ruveyha ile beraber kaydetmesini, Rasûlullah’ın aralarında bir kardeşlik bağı kurması hasebiyle ebediyen ondan ayrılmayacağını dile getirdiği kaydedilmektedir.¹⁷⁷ Bu durum, Bedir’de bulunmayan Ebû Ruveyha’nın daha sonraki bir zamanda Rasûlullah (s.a.v.) tarafından kardeş kılındığını göstermektedir. Ayrıca Muâviye b. Ebî Süfyân’ın Hutât b. Yezîd ile, Abbas b. Abdilmuttalib’in de Nevfel b. Hâris ile kardeş kılınması, Rasûlullah’ın Mekke’nin fethine kadar ashabı arasında zaman zaman kardeşlik bağı kurmaya devam ettiğini ortaya koymaktadır.

Bu husustaki rivayetler bir bütün olarak ele alındığında, Rasûlullah’ın Medine’de bazı muhacirleri hem ensarla hem de kendi aralarında kardeş kıldığı sonucuna varmak mümkündür. Bununla iki kişi arasında kurulan ve özel olan kardeşlik dairesi çapraz bağlarla bütün ashabı içerisine alacak şekilde genişletilmiş, böylece “*Müminler ancak kardeşlerler...*”¹⁷⁸ âyetiyle ifade buyurulan genel İslâm kardeşliğinin temelleri atılmıştır.

1.4.3. Kardeşliğin Dünyevî ve Uhrevî Sonuçları

Medine’de ensar ile muhacirler arasında tesis edilen kardeşlik, dünyevî olarak bir takım siyasî, sosyal ve ekonomik sonuçlar doğurmuştur. Sahip oldukları her şeyi Allah ve Rasûlü için terkederek Medine’ye hicret eden muhacirlerin maddî açıdan muhtaç duruma düştükleri ve yuvalarından ayrı kalmanın mahzunluğu ile gurbet psikolojisine büründükleri düşünülebilir. Rasûlullah’ın (s.a.v.) aralarında kardeşlik

¹⁷⁵ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 419, 438, IV, 26, IV, 270.

¹⁷⁶ İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 16, IV, 270; İbn Habîb, *Muhabber*, s. 75; Belâzürî, *Ensâbü’l-eshrâf*, I, 271.

¹⁷⁷ Bkz. İbn Sa’d, *Tabakât*, III, 176; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, LXVI, 234-235; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü’l-eser*, I, 233.

¹⁷⁸ el-Hucûrat, 49/10.

tesis etmesiyle samimî bir sosyal dayanışma olmuş, muhacirleri saran gurbet psikolojisi giderilmiş¹⁷⁹ ve hicret eden müslümanların barınma ve geçinme gibi temel ihtiyaçları karşılanmıştır.¹⁸⁰

Kardeşliğin sosyal sonuçlarından biri de Câhiliye dönemine ait bir âdet olan, dayanışma, yardımlaşma ve himaye etme gibi bir takım çıkarların gözetildiği, tarafların birbirlerine mirasçı da olabildiği, yemin etmek suretiyle şahıslar veya kabileler arasında gerçekleşen “hilf” âdetinin yerine İslâm kardeşliğinin kâim olmasıdır.¹⁸¹ Böylece Câhiliye asabiyeti ortadan kalkmıştır.¹⁸² Ayrıca aralarında kardeşlik bağı kurulacak olan sahâbeyi bizzat seçen Rasûlullah (s.a.v.), kölelerle asilzadeleri, zenginlerle fakirleri kardeş ilân etmek suretiyle toplum içerisindeki statü farkını da ortadan kaldırmıştır.¹⁸³

Ensar, muhacir kardeşlerine maddî yönden destek olma adına Rasûlullah’tan hürmalıklarını muhacirlerle kendi aralarında taksim etmesini istemiştir.¹⁸⁴ Hatta ensardan Sa’d b. Rebî’ (r.a.) Rasûlullah’ın kendisiyle kardeş ilân ettiği Abdurrahman b. Avf’a (r.a.) malının yarısını vermeyi teklif etmekle kalmamış, evlenip yuva kurabilmesi için iki eşinden biriyle evlenmesini de teklif etmiştir. Ancak Abdurrahman b. Avf malının ve ailesinin Sa’d b. Rebî’ye mübarek olmasını temenni ederek kendisine çarşının yerini göstermesini istemiştir.¹⁸⁵

Mekke’de ticaretin ileri seviyede olması hasebiyle muhacirler ticaretten iyi anlıyorlardı. Kardeşlik çerçevesinde ensarın tarım ve ziraat kabiliyeti ile muhacirlerin ticaret hususundaki meziyetlerinin birleşmesi sonucunda, Medine pazarına hâkim olan yahudilerin müslümanlara karşı çarşı-pazar üzerindeki egemenliği giderek sona ermiştir.¹⁸⁶

¹⁷⁹ Şulul, **Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî**, s. 321.

¹⁸⁰ Fatih Açık, “İlk İslam Toplumunun İnşa Sürecinde Kardeşlik Projesi”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, 2015, sy. 3/IV, 690.

¹⁸¹ Şulul, **Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî**, s. 321.

¹⁸² Abdurrahman Demirci, “Ensar Kimliğinin Oluşumuna Etki Eden Faktörler”, **Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi**, 2016, sy. 1/II, 26.

¹⁸³ Açık, “İlk İslam Toplumunun İnşa Sürecinde Kardeşlik Projesi”, s. 693-694.

¹⁸⁴ Bkz. Buhârî, Menâkıbü’l-Ensâr 3 (3782).

¹⁸⁵ Bkz. Buhârî, Menâkıbü’l-Ensâr 3 (3780).

¹⁸⁶ Açık, “İlk İslam Toplumunun İnşa Sürecinde Kardeşlik Projesi”, s. 699.

Sahâbe arasında tesis edilen kardeşliğin dünyevî olarak müslümanların lehine doğurduğu sonuçlar bunlarla sınırlı kalmamıştır. Medine’de ensar-muhacir bütünleşmesiyle içteki ve dıştaki düşmanlara karşı ortak bir kimlik ve zihniyet birliği ile birbirleriyle anlaşmış ve kaynaşmış bir toplum oluşmuş¹⁸⁷, böylece Mekkeli müşriklerin müslümanlara karşı askerî saldırı düzenleme gibi her türlü tehditleri etkisiz hale gelmiştir.¹⁸⁸ Ayrıca müslümanların askerî bir harekâta çıkması halinde Rasûlullah (s.a.v.), aralarında kardeşlik bağı kurduğu sahâbîlerden birisini orduya alırken diğeri evde kalarak hem kendi ailesinin hem de kardeşinin ailesinin ihtiyaçlarını temin etmiştir.¹⁸⁹ Bu da sefere katılan sahâbîlerin gönül rahatlığıyla cihad etmelerini sağlamıştır.¹⁹⁰

Mekke döneminde vahyin ilk muhatapları ve Rasûlullah’ın ilk talebeleri olan muhacirler, ensara nisbetle İslâm hakkında daha fazla mâlûmata sahiptiler. Rasûlullah’tan öğrendiklerini ensar kardeşleriyle paylaşmaları hasebiyle aralarında hoca-talebe ilişkisi tahakkuk etmiştir.¹⁹¹ Aynı şekilde Hz. Ömer ile mânevî kardeşi İtbân b. Mâlik’in nöbetleşe Rasûlullah’ın meclisinde bulunmaları ve Rasûlullah’ın meclisinde bulunanın akşam işinden dönen kardeşine işittiklerini haber vermesi¹⁹² de tesis edilen kardeşliğin ilmî sahalara kadar uzandığını göstermektedir.¹⁹³

Rasûlullah (s.a.v.), müslümanların arasına fitne ve fesat sokmak suretiyle İslâm toplumunu birbirine düşürerek parçalanıp yok olması için çaba sarfeden yahudi ve müşriklerin her türlü oyunlarına karşı ashabı arasında dünya ve âhiret kardeşliğini tesis ederek inananların bir vücut gibi olduğu İslâm kardeşliğini gerçekleştirmiştir. Bugün ise bu değerlerden yoksun olmanın ve bu vasıftan uzaklaşmanın bir neticesi

¹⁸⁷ Saffet Sancaklı, “Hz. Peygamber’in Medine Döneminde Tesis Ettiği Kardeşleştirme (Muâhât) Projesinin Günümüz Bireysel ve Toplumsal Hayatı Açısından Önemi ve Analizi”, **Diyanet İlmî Dergi**, 2007, sy. 4/XLIII, 65.

¹⁸⁸ Algül, “Muâhât”, **DİA**, XXX, 308.

¹⁸⁹ Sancaklı, “Hz. Peygamber’in Medine Döneminde Tesis Ettiği Kardeşleştirme (Muâhât) Projesinin Günümüz Bireysel ve Toplumsal Hayatı Açısından Önemi ve Analizi”, s. 74.

¹⁹⁰ Algül, “Muâhât”, **DİA**, XXX, 308.

¹⁹¹ Sancaklı, “Hz. Peygamber’in Medine Döneminde Tesis Ettiği Kardeşleştirme (Muâhât) Projesinin Günümüz Bireysel ve Toplumsal Hayatı Açısından Önemi ve Analizi”, s. 65.

¹⁹² Hz. Ömer ile İtbân b. Mâlik’in Rasûlullah’tan nöbetleşe ilim tahsil ettiklerine dair rivayet için bkz. Buhârî, İlim 27 (89).

¹⁹³ Sancaklı, “Hz. Peygamber’in Medine Döneminde Tesis Ettiği Kardeşleştirme (Muâhât) Projesinin Günümüz Bireysel ve Toplumsal Hayatı Açısından Önemi ve Analizi”, s. 74.

olarak ümmetin parçalanması, birbirleriyle mücadele etmeleri ve savaşmaları, bu kardeşliğin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Bu da Asr-ı saâdet döneminde olduğu gibi inananlar arasında dünya ve âhiret kardeşliğini içine alan samimî bir kardeşliğin yeniden tesis edilmesini mecburî kılmaktadır. Bu kardeşlik, belirli bir zaman veya mekânla sınırlı olmamalı, dâimî olmalı, hayat içerisinde hatırlatılmalı, tekrarlanmalı, kuvvetlendirilmeli ve teşvik edilmelidir ki müslümanlar yeniden birlik ve beraberliği tahsil edebilsin ve Allah'ın izniyle eski izzetine kavuşabilsin.

1.5. ENSARIN FAZİLETİ

Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ve Mekkeli müslümanlara kapılarını açan, hiçbir beklenti içerisinde olmadan her türlü maddî ve mânevî desteği sağlayan, bu uğurda mallarını ve canlarını ortaya koyan ensar, birçok âyet-i kerîme ve hadîs-i şerifte övülmüş ve faziletlerine işaret edilmiştir. Bazı âyetlerde muhacirlerle birlikte zikredilirken bazılarında Hz. Peygamber'e ve Mekkeli müslümanlara olan hizmetleri, yardımları ve fedakârlıklarından söz edilmiştir.¹⁹⁴ Ensarın üstün ahlâkına, faziletine ve bu hususta sergiledikleri tavırlara işaret eden hadîs-i şerifler ise hadis kitaplarının daha çok “*Kitâbü'l-Menâkıb, Menâkıbü'l-Ensâr, Fezâilü's-Sahâbe, Fezâilü Ashâbi'n-Nebî ve Fezâilü'l-Medîne*” adlı başlıkları altında zikredilmiştir.

1.5.1. Ensarın Faziletine İşaret Eden Âyet-i Kerîmeler

Kur'an-ı Kerîm'de ensarın fazileti açıkça vurgulanmakta, bazı âyetlerde muhâcirlerle birlikte kendilerinden övgüyle bahsedilmektedir. Örneğin Enfâl sûresinin 72. âyetinde “ensar” ve “muhacir” isimleri zikredilmeksizin her iki topluluğun rızâ-yı ilâhî doğrultusunda verdiği mücadelelerden söz edilerek şöyle buyurulmaktadır:

“İman edip hicret eden ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler ve (muhacirleri) barındırıp (onlara) yardım edenler var ya, işte onlar birbirlerinin velileridir. İman edip hicret etmeyenlere gelince, hicret edinceye kadar, onların velâyetleri size ait değildir. Eğer din konusunda sizden yardım isterlerse, sizinle

¹⁹⁴ Algül, “Ensar”, **DİA**, XI, 251.

aralarında sözleşme bulunan bir kavme karşı olmadıkça, yardım etmek üzerinize borçtur. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görendir.”¹⁹⁵

Âyet-i kerîmede, iman edip hicret edenlerle onları barındırıp yardım edenlerin birbirlerine dost ve yardımcı (veli) olmalarından bahsedilmektedir. Müfessirler, buradaki velâyetin hangi hususları içerdiği noktasında farklı yorumlarda bulunmuşlardır. Genel görüşe göre onlar miras hususunda birbirlerinin velileridirler.¹⁹⁶ Nitekim ensar-muhacir kardeşliğinin ele alındığı bölümde belirtildiği üzere miras hakkı akrabalığa değil de hicrete ve yardımlaşmaya bağlandığından ensar ve muhacirler, bu hüküm Enfâl sûresinin 75. âyetiyle neshedilene kadar birbirlerine mirasçı olabiliyorlardı.

Söz konusu velâyetin ensar ve muhacirlerin birbirlerine mirasçı olabilmelerinin yanı sıra yakınlık¹⁹⁷, müşriklere karşı yardımlaşma ve birbirine destek olma¹⁹⁸ mânalarını içerdiği de söylenmektedir. Bu durum, ensar ve muhacirlerin birbirlerine saygı duyması, birbirlerinin işleriyle ilgilenmesi ve yardımlaşmaları olarak yorumlanmıştır. Buna göre âyette ifade buyurulan velâyet kavramıyla, bu iki topluluğun düşmana karşı tek yumruk olmaları ve nefisleri yerine birbirlerine sevgi duymaları amaçlanmıştır.¹⁹⁹

Diğer taraftan Kur’ân-ı Kerîm’de iman edip hicret etme ve hicret edenleri barındırıp onlara yardım etme gibi vasıflarına dikkat çekilerek muhacirlerle ensarın

¹⁹⁵ el-Enfâl, 8/72.

¹⁹⁶ Bkz. Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî, **Tefsîrû'l-Mâtürîdî: Te'vîlâtü Ehli's-sünne**, thk. Mecdî Bâslûm, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1426, V, 29; Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Mahmûd b. Amr b. Ahmed ez-Zemahşerî, **el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl**, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, III. bs., Beyrut, 1407, II, 239; Fahreddin er-Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Hasen b. Hüseyin et-Teymî, **Mefâtihu'l-gayb: et-Tefsîrû'l-kebîr**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, III. bs., Beyrut, 1420, XV, 516; Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Ensârî el-Hazrecî Şemsüddîn el-Kurtubî, **el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân: Tefsîrû'l-Kurtubî**, thk. Ahmed el-Berdûnî-İbrâhim Eттаfeyyîş, Dârü'l-Kütübî'l-Misriyye, II. bs., Kahire, 1384, VIII, 56; Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, **ed-Dürrü'l-mensûr fi't-tefsîr bi'l-me'sûr**, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1432, IV, 114; Bursevî, İsmâil Hakkı b. Mustafâ el-İstanbulî el-Halvetî el-Bursevî, **Rûhu'l-beyân**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y., III, 377.

¹⁹⁷ Bkz. Fahreddin er-Râzî, **Mefâtihu'l-gayb**, XV, 516; Bursevî, **Rûhu'l-beyân**, III, 377.

¹⁹⁸ Bkz. Mâtürîdî, **Te'vîlât**, V, 273; Taberî, **Câmi'u'l-beyân fi te'vîli'l-Kur'ân: Tefsîrû't-Taberî**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Müessesetü'r-Risâle, 1420, XIV, 77-78.

¹⁹⁹ Fahreddin er-Râzî, **Mefâtihu'l-gayb**, XV, 516.

gerçek mü'min olduklarına vurgu yapılmıştır. Söz konusu âyette, “*İman edip hicret eden ve Allah yolunda cihad edenler ve (muhacirleri) barındırıp yardım edenler var ya; işte onlar gerçek mü'minlerdir. Onlar için bağışlanma ve bol bir rızık vardır.*”²⁰⁰ buyurulmaktadır.

Muhacirler, dinlerini en güzel şekilde yaşama hususundaki kaygıları nedeniyle yutlarını, ailelerini ve mallarını terketmeyi göze almış, Rasûlullah'ın davetine icâbet ederek ona itaat etmişler; ensar da onlara kapılarını açmış, evlerinde barındırmış, canlarını ve mallarını onlara feda etmiş ve düşmanlarına karşı onlara yardım etmiştir. Her iki topluluk da sergiledikleri bu tavırlarla imanlarının gereğini yerine getirerek inançlarını tahkik düzeyine çıkarmıştır.²⁰¹ Çünkü dinî açıdan hakikî bir inanca sahip olmayan kimselerin eski dinini terketmeye, ailesinden ve yurdundan ayrılmaya, bu uğurda canını ve malını feda etmeye katlanması mümkün değildir.²⁰²

İmanı tahkik düzeyine çıkmış, inançlarındaki samimiyeti yaşantılarıyla ispat etmiş bir topluluğun Allah'ın rızasına nâil olması uzak değildir. Allah'ın dinini en güzel şekilde hayata tatbik eden muhacirlerle ensarın, henüz âhirete irtihal etmeden bu husustaki ilâhî müjdeye mazhar olmaları, onların faziletini en güzel şekilde ortaya koymaktadır. Kur'ân-ı Kerîm'de bu hususun dile getirildiği âyette meâlen şöyle buyurulmaktadır: “*İslâm'ı ilk önce kabul eden muhacirler ve ensar ile iyilikle onlara uyanlar var ya, Allah onlardan razı olmuş; onlar da O'ndan razı olmuşlardır. Allah onlara içinden ırmaklar akan, içinde ebedî kalacakları cennetler hazırlamıştır. İşte bu büyük bir başarıdır.*”²⁰³

Âyet-i kerîmede Allah'ın rızasına mazhar oldukları belirtilen ve İslâm'ı ilk önce kabul eden muhacir ve ensar zümresine; iki kıbleye namaz kılmış olan, Hudeybiye'de gerçekleşen Rıdvan Biatı'na iştirak eden²⁰⁴, Bedir Savaşı'na katılan²⁰⁵,

²⁰⁰ el-Enfâl, 8/74.

²⁰¹ Mâtürîdî, **Te'vilât**, V, 276.

²⁰² Fahreddin er-Râzî, **Mefâtihu'l-gayb**, XV, 519.

²⁰³ et-Tevbe, 9/100.

²⁰⁴ Taberî, **Câmi'u'l-beyân**, XIV, 435-436; Mâtürîdî, **Te'vilât**, V, 459-460; Zemahşerî, **Keşşâf**, II, 304; Fahreddin er-Râzî, **Mefâtihu'l-gayb**, XVI, 127; Kurtubî, **el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân**, VIII, 236; İbn Kesîr, **Tefsîrü'l-Kur'âni'l-azîm**, thk. Sâmî b. Muhammed Selâme, Dâru Taybe, II. bs., Riyad, 1420, IV, 203; Süyûtî, **ed-Dürrü'l-mensûr**, IV, 269.

hicretten önce müslüman olan²⁰⁶, Birinci ve İkinci Akabe Biatları'nda bulunan²⁰⁷, hicret ve yardım etme hususunda önce olan²⁰⁸, Hz. Peygamber'in sohbetinde bulunmak suretiyle önde gelen bütün sahâbîlerin ve şehit olmak suretiyle Allah'ın mükâfatına önce erişen müslümanların²⁰⁹ dahil olduğu ifade edilmektedir.

Diğer taraftan söz konusu âyette, "iyilikle onlara uyanlar" ifadesiyle ensar ve muhacirlere uyanlar övülmüş, Allah Teâlâ'nın onların hepsinden razı olduğunu haber vermesiyle de sahâbeyi taklit etmenin ve onlara uymanın câiz olduğuna işaret edilmiştir.²¹⁰ Hatta İmam Mâtürîdî (ö. 333/944), sahâbe bir şey bildirdiğinde bununla amel etmenin vacip, terketmenin câiz olmadığını belirtmiştir.²¹¹

Sahâbenin tamamı²¹², âyette zikredilen muhacir ve ensar topluluğundan sonra gelenler²¹³, onların din algısı ve yaşantısına tâbi olanlar²¹⁴, onlardan hata ve yanılma dışında sâdır olan fiil ve sözlerine uyanlar²¹⁵, Allah'a ve Rasûlü'ne iman etme hususunda onların yolunu takip edenler ve dârülharpten İslâm diyarına hicret edenler²¹⁶, onların güzelliklerini anlatan ve onları rahmetle anan kimseler²¹⁷ ve

²⁰⁵ Zemaşerî, **Keşşâf**, II, 304; Kurtubî, **el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân**, VIII, 236; Süyûtî, **ed-Dürrü'l-mensûr**, IV, 269; Bursevî, **Rûhu'l-beyân**, III, 491.

²⁰⁶ Beyzâvî, Ebû Saîd Nâsırüddîn Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, **Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl**, thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'aşlî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1418, III, 95; Ebüssuûd, Muhammed b. Muhammed b. Mustafâ el-İmâdî, **Tefsîru Ebüssuûd: İrşâdü'l-akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y., IV, 97.

²⁰⁷ Zemaşerî, **Keşşâf**, II, 304; Beyzâvî, **Envârü't-tenzîl**, III, 95; Ebüssuûd, **İrşâdü'l-akli's-selîm**, IV, 97; Bursevî, **Rûhu'l-beyân**, III, 491.

²⁰⁸ Mâtürîdî, **Te'vîlât**, V, 459; Fahreddin er-Râzî, **Mefâtihu'l-gayb**, XVI, 127.

²⁰⁹ İbnü'l-Cevzî, **Zâdü'l-mesîr fi ilmi't-tefsîr**, thk. Abdürrezzâk el-Mehdî, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1422, II, 291-292.

²¹⁰ Mâtürîdî, **Te'vîlât**, V, 461.

²¹¹ Bkz. Mâtürîdî, **Te'vîlât**, V, 461.

²¹² Neseffî, Ebü'l-Berekât Hâfîzüddîn Abdullâh b. Ahmed b. Mahmûd en-Neseffî, **Medârikü'tenzîl ve hakâiku't-te'vîl: Tefsîrü'n-Neseffî**, thk. Yûsuf Ali Bedîvî, Dârü'l-Kelimi't-Tîb, Beyrut, 1419, I, 705; Bursevî, **Rûhu'l-beyân**, III, 491.

²¹³ Beyzâvî, **Envârü't-tenzîl**, III, 95; Süyûtî, **ed-Dürrü'l-mensûr**, IV, 272; Ebüssuûd, **İrşâdü'l-akli's-selîm**, IV, 97.

²¹⁴ Mukâtil b. Süleymân, Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî, **Tefsîru Mukâtil b. Süleymân**, thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte, Dâru İhyâi't-Türâs, Beyrut, 1423, II, 192.

²¹⁵ Kurtubî, **el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân**, VIII, 238.

²¹⁶ Taberî, **Câmi'u'l-beyân**, XIV, 434.

²¹⁷ İbnü'l-Cevzî, **Zâdü'l-mesîr**, II, 292; Fahreddin er-Râzî, **Mefâtihu'l-gayb**, XVI, 130.

kıyamete kadar iman ve taatle onların izinden gidenler²¹⁸ âyette ifade buyurulan “iyilikle onlara uyan kimseler” kapsamında değerlendirilmiştir. Bu bağlamda âyet, onlara uyan kimselerin -iyilikle onlara tâbi olmaları şartıyla- Allah’ın rızasını ve mükâfatını hak edeceklerine; onlar hakkında güzel söz söylemeyen kimselerin de ne rızâ-yı ilâhîye ne de sevaba lâyük olamayacaklarına işaret etmektedir.²¹⁹ Bunun için sahâbe hakkında söz söylerken hassas olunması, onları eleştirmek adına her türlü edebe mugayir çirkin söz ve tutumlardan kaçınılması son derece önem arz etmektedir.

Sahâbenin beşer olduğu göz önünde bulundurulduğunda peygamberler gibi günahsız olmadıkları, dolayısıyla içinde buldukları durum ve şartların etkisiyle zaman zaman hata ettikleri ya da buna meylettikleri vâki olabilir. Ancak bu durum, onların bizim gibi günah işledikleri anlamına gelmemektedir. Rasûlullah’ın (s.a.v.) eğitim ve terbiyesinden geçen o güzide insanlar, bizim önemsemediğimiz bazı duygu ve düşünceleri dahi hata/günah telakki etmişler ve hemen tövbe etmek suretiyle Allah’a yönelmişlerdir. Tebük Savaşı’nda da tahakkuk eden bu durumu Allah Teâlâ bize şöyle haber vermektedir: “*Andolsun Allah; Peygamber ile içlerinden bir kısmının kalpleri eğrilmeğe yüz tuttuktan sonra, sıkıntılı bir zamanda ona uyan muhacirlerle ensarın tövbelerini kabul etmiştir. Şüphesiz O, onlara çok şefkatli ve çok merhametlidir.*”²²⁰

Müslümanlar Tebük Savaşı’nda açlık, susuzluk, şiddetli sıcak ve binek yetersizliği gibi zorluklarla sınanmışlardı. Birden fazla kişinin bir bineğe nöbetleşe bindiği, bir hurmayla birkaç kişinin yetindiği ve susuzluk sebebiyle develerini keserek işkembelerinden çıkan suyu içtikleri rivayet edilmektedir.²²¹ Savaş sırasında karşılaştıkları güçlükler sebebiyle bazılarının kalbini savaşımaya güç yetiremeyeceklerine dair düşünceler sarmış, buna rağmen sabretmişler ve kalplerine gelen bu düşünceden pişman olarak Allah’a tövbe etmişlerdir. Dolayısıyla bu,

²¹⁸ Beyzâvî, **Envârü’t-tenzîl**, III, 95; Neseî, **Medârikü’t-tenzîl**, I, 705; Ebüssuûd, **İrşâdü’l-akli’s-selîm**, IV, 97; Bursevî, **Rûhu’l-beyân**, III, 491.

²¹⁹ Fahreddin er-Râzî, **Mefâtihu’l-gayb**, XVI, 130.

²²⁰ et-Tevbe, 9/117.

²²¹ Bkz. Taberî, **Câmi’u’l-beyân**, XIV, 540; Zemahşerî, **Keşşâf**, II, 318; İbnü’l-Cevzî, **Zâdü’l-mesîr**, II, 307; Fahreddin er-Râzî, **Mefâtihu’l-gayb**, XVI, 162; Kurtubî, **el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân**, VIII, 279; Neseî, **Medârikü’t-tenzîl**, I, 714-715; Süyûtî, **ed-Dürri’l-mensûr**, IV, 309; Ebüssuûd, **İrşâdü’l-akli’s-selîm**, IV, 108-109; Bursevî, **Rûhu’l-beyân**, III, 525-526.

fiiliyata dökülmeden evvel kalpte meydana gelen bir eğilim sebebiyle yapılmış bir tövbedir. Sahâbe bu eğilimi bir mâsiyet ve günah addederek tövbe ile telâfi etmeye çalışmış, Allah Teâlâ da tövbelerini kabul etmiştir.²²²

Buraya kadar zikredilen âyetlerde, üstünlük ve fazilet noktasında hem ensar hem de muhacirlerden övgüyle bahsedilmiş, ensarın daha çok hicret edenleri barındırmaları ve onlara her türlü desteği sağlamaları gibi özelliklerinden söz edilmiştir. Haşr sûresinin 9. âyetinde ise Allah Teâlâ yalnızca ensarı övmüş, onların fazilet, şeref ve kıymetine işaret etmiş, kıskanç olmadıklarına ve ihtiyaç sahibi olmalarına rağmen başkalarını kendilerine tercih ettiklerine vurgu yaparak şöyle buyurmuştur:

*“Onlardan (muhacirlerden) önce o yurda (Medine’ye) yerleşmiş ve imanı da gönüllerine yerleştirmiş olanlar, hicret edenleri severler. Onlara verilenlerden dolayı içlerinde bir rahatsızlık duymazlar. Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile onları kendilerine tercih ederler. Kim nefsinin cimriliğinden, hırsından korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.”*²²³

Ensar, kıymet ve şereflerinden dolayı muhacirleri sevmiştir.²²⁴ Onların muhacir kardeşlerini kendi nefislerine tercih etmeleri müfessirler tarafından, mallarını ve evlerini muhacirlerle paylaşmaları²²⁵ ve Benî Nadîr’in ganimet mallarını onlara bırakmaları²²⁶ şeklinde yorumlanmış, hatta iki eşli olanların muhacir kardeşlerinin evlenebilmesi için eşlerinden birini boşamaya kalktığından söz edilmiştir.²²⁷

Diğer taraftan âyette, muhacirlere verilenlerden dolayı ensarın herhangi bir rahatsızlık duymadığı ifade edilmektedir. Onlar, ne ganimet mallarının sadece

²²² Fahreddin er-Râzî, **Mefâtîhu’l-gayb**, XVI, 162-163.

²²³ el-Haşr, 59/9.

²²⁴ İbn Kesîr, **Tefsîr**, VIII, 69.

²²⁵ Mâtürîdî, **Te’vilât**, IX, 590; İbnü’l-Cevzî, **Zâdü’l-mesîr**, IV, 258; Fahreddin er-Râzî, **Mefâtîhu’l-gayb**, XXIX, 508; Kurtubî, **el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân**, XVIII, 26; Nesefî, **Medârikü’t-tenzîl**, III, 458.

²²⁶ Mukâtil b. Süleymân, **Tefsîr**, IV, 280; İbnü’l-Cevzî, **Zâdü’l-mesîr**, IV, 258; Kurtubî, **el-Câmi’ li-ahkâmi’l-Kur’ân**, XVIII, 21.

²²⁷ Beyzâvî, **Envârü’t-tenzîl**, V, 200; Nesefî, **Medârikü’t-tenzîl**, III, 458; Ebüssuûd, **İrşâdü’l-akli’s-selîm**, VIII, 229; Bursevî, **Rûhu’l-beyân**, IX, 433.

muhacirlere tahsis edilmesi hususunda²²⁸ ne de muhacirlere üstünlük ve öncelik verilmesi hususunda²²⁹ kalplerinde hiçbir zaman “keşke bize verilseydi” gibi bir istek veya “niye onlara verildi” şeklinde bir üzüntü, haset ve kin duymamışlardır.²³⁰

Ensarin îsârı hususunda zikredilen haberler, genelde onların mal hususunda muhacir kardeşlerini kendi nefislerine tercih ettiklerine yönelik haberlerdir. Ancak hayatlarına bakıldığında müslüman kardeşlerinin canlarını kendi canlarına tercih ettikleri de görülmektedir.

Îsâr vasfı, kişinin âhiret inancının yakînî (gözle görüyor gibi) olması, muhabbetinin sağlamlığı ve meşakatlere karşı sabırlı olmasıyla irtibatlıdır.²³¹ Dolayısıyla böyle bir ahlâka sahip olan kimse dünyevî menfaatlerden daha çok âhirette elde edeceği menfaatlere rağbet eder ve sadece maddî hususlarda değil, mânevî hususlarda da bir başkasını kendisine tercih eder. Can ile yapılan îsâr da bunun gibi olup zirvesi Allah Rasûlü'nün canını kendi canına tercih etmektir.²³²

Ensara mensup bir sahâbî olan Ebû Talha el-Ensârî (r.a.), Uhud Savaşı'nda Rasûlullah (s.a.v.) ne zaman düşmana bakmak için doğrulsa, “*Babam, anam sana feda olsun ey Allah'ın Rasûlü! Sakın doğrulma! Düşman oklarından bir okun sana isabet etmesinden korkarım, göğsüm göğsünün önünde siperdir.*”²³³ diyerek vücudunu Hz. Peygamber'e kalkan ve siper yapmış, onun canını kendi canının önüne geçirmiştir. Hatta Rasûlullah'a gelen darbelere karşı onu eliyle korumaya çalıştığı ve bu nedenle elinin çolak kaldığı rivayet edilmektedir.²³⁴ Yermük Savaşı'nda ağır yaralı olan üç sahâbînin şehadet şerbetini içmek üzereyken kendilerine ikram edilen

²²⁸ Mukâtil b. Süleymân, **Tefsîr**, IV, 279; Taberî, **Câmi'u'l-beyân**, XXIII, 282-283; Mâtürîdî, **Te'vîlât**, IX, 590; Kurtubî, **el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân**, XVIII, 23-24; Beyzâvî, **Envârü't-tenzîl**, V, 200; Nesefî, **Medârikü't-tenzîl**, III, 459; Ebüsuûd, **İrşâdü'l-akli's-selîm**, VIII, 229; Bursevî, **Rûhu'l-beyân**, IX, 433.

²²⁹ İbnü'l-Cevzî, **Zâdü'l-mesîr**, IV, 258; İbn Kesîr, **Tefsîr**, VIII, 69; Süyûtî, **ed-Dürri'l-mensûr**, VIII, 106.

²³⁰ Beyzâvî, **Envârü't-tenzîl**, V, 200.

²³¹ Kurtubî, **el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân**, XVIII, 26.

²³² Kurtubî, **el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân**, XVIII, 28.

²³³ Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr 18 (3811), Megâzî 18 (4064).

²³⁴ Bkz. Kurtubî, **el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân**, XVIII, 28.

suyu birbirlerine göndermeleri ve o suyu içmeden hepsinin şehit olması²³⁵ da can ile yapılan îsâra güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Ensarın faziletine dair zikrettiğimiz âyetler dışında, Kur'ân'ın muhtelif yerlerinde ensar ve muhacir ayrımı yapmaksızın sahâbenin genelinden övgüyle bahseden âyetler vardır.²³⁶ Ensar, Rasûlullah'ın ashabının bir kısmını teşkil ettiği için o âyetleri de ensarın fazileti hususunda ele almak mümkündür. Ancak bu hususta zikredilen âyet-i kerîmelerin bu kadarıyla iktifa ederek konu bütünlüğü açısından ensarın faziletinin anlatıldığı bazı hadîs-i şeriflere değinmek yerinde olacaktır.

1.5.2. Ensarın Faziletini Belirten Hadîs-i Şerifler

Kur'ân-ı Kerîm'in birçok âyetinde kendilerinden övgüyle bahsedilen ensar, zaman zaman Rasûlullah'ın (s.a.v.) iltifatlarına mazhar olmuş, pek çok hadiste faziletlerine vurgu yapılmıştır.

Ensarın kıymet ve değerini anlatan bir kısım hadisler onları sevmekle ilgilidir. Enes b. Mâlik'ten (r.a.) nakledilen bir rivayette; Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) düğünden dönmekte olan bir takım kadın ve çocuklar gördüğü, onlara lutufta bulunarak hemen ayağa kalktığı ve: *"Allah'ım şahid olsun ki sizler bana insanların en sevimsilerisiniz."* buyurduğu haber verilmektedir.²³⁷ Benzer rivayetlerde Rasûlullah'ın gördüğü kadınların ve çocukların ensardan oldukları kaydedilmektedir.²³⁸

Enes b. Mâlik (r.a.) hadisinde, Rasûlullah'ın (s.a.v.) fiilî ve kavî tavrılarıyla ensara olan sevgi ve muhabbeti; ayağa kalkmak suretiyle de onlara lutufta bulunduğu görülmektedir. Ayrıca Rasûlullah (s.a.v.), ensara olan sevgi ve muhabbetinde ne kadar samimî ve doğru olduğuna vurgu yapmak amacıyla ifadesinde Allah Teâlâ'yı

²³⁵ Bkz. Kurtubî, **el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân**, XVIII, 28; İbn Kesîr, **Tefsîr**, VIII, 71; Bursevî, **Rûhu'l-beyân**, IX, 434.

²³⁶ Bazı âyetler için bkz. el-Bakara, 2/218; Âl-i İmrân, 3/169-174; el-A'râf, 7/157; el-Enfâl, 8/26, 64; et-Tevbe, 9/88-89; el-Feth, 48/18-19, 29.

²³⁷ Bkz. Buhârî, Nikâh 75 (5180). Hadisin farklı rivayetleri için ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XX, 190-191 (12797); Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr 5 (3785-3786); Müslim, Fezâilü's-Sahâbe 43 (2508/174).

²³⁸ Bkz. İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî, **el-Musannef fi'l-ehâdîs ve'l-âsâr**, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût, Dârü't-Tâc, Beyrut, 1409, VI, 398 (32350); Müslim, Fezâilü's-Sahâbe 43 (2508/174).

şahit tutmuştur.²³⁹ Rasûlullah'ın bu ihsanı sadece gördüğü kadın ve çocuklarla sınırlı olmayıp tüm ensarı içermektedir. Nitekim başka bir rivayette Enes b. Mâlik'in, "*Rasûlullah (s.a.v.) muhabbeti ve özel ilgisiyle bize ihsanda bulunurdu.*" dediği haber verilmektedir.²⁴⁰

Ensar, Hz. Peygamber'in yalnızca sevgi ve muhabbetini kazanmamış, onun hayır dualarına da mazhar olmuştur. Ensarın çocukları, nesli, komşuları hatta azatlı köleleri dahi Hz. Peygamber'in duasından hissedar olmuştur. Örneğin Zeyd b. Erkam'dan (r.a.) rivayet edilen bir hadiste Rasûlullah'ın (s.a.v.), "*Ey Allah'ım! Ensarı bağışla, ensarın çocuklarını bağışla, ensarın çocuklarının çocuklarını da bağışla!*" buyurduğu²⁴¹; bir başka rivayette de ensarın nesline, neslinin nesline, azatlılarına ve komşularına dua ettiği haber verilmektedir.²⁴²

Ensarı Hz. Peygamber'in sevgisini ve hürmetini kazanmaya taşıyan en büyük özellik, İslâm dinine olan hizmetleri ve bu hususta verdikleri mücadelelerdir. Dolayısıyla Allah'a ve Rasûlü'ne iman eden bir kimsenin, Hz. Peygamber'in sevdiği, Allah'ın hoşnut olduğu kimseleri sevmesi ve onlara tâbi olması, hem imanî bir duruşun gereği hem de âhîret saadeti için büyük bir nimettir. Çünkü başkalarını kendi nefesine tercih etme ahlâkıyla özdeşleşmiş olan, Allah'ın kendilerine izzet ve şeref ihsan ettiği ensar, Allah'ın kendilerine tâbi olanları da izzetli ve şerefli kılmasını arzu ederek²⁴³ Hz. Peygamber'e, "*Ey Allah'ın Rasûlü! Her peygamberin (yolundan giden)*

²³⁹ Kirmânî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Saîd el-Kirmânî, **el-Kevâkibü'd-derârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, II. bs., Beyrut, 1401, XIX, 127; İbn Hacer, **Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, 1379, IX, 248; Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed b. Hüseyin el-Aynî, **Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, Dârü'l-Fikr, Beyrut, t.y., XX, 162; Kastallânî, **İrşâdü's-sârî li-şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, VII. bs., Mısır, 1323, VI, 151, VIII, 76.

²⁴⁰ Bkz. İbn Battâl, Ebû'l-Hasen Alî b. Halef b. Abdilmelik b. Battâl el-Bekrî el-Kurtubî, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, thk. Ebû Temîm Yâsir b. Muhammed, Mektebetü'r-Rüşd, II. bs., Riyad, 1423, VII, 291; İbnü'l-Mülakkın, Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Alî b. Ahmed eş-Şâfiî el-Mısırî, **et-Tavzîh li-şerhi'l-Câmi'i's-sahîh**, thk. Dârü'l-Felâh ekibi, Dârü'n-Nevâdir, Dimaşk-Suriye, 1429, XXIV, 538.

²⁴¹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXXII, 47 (19292); Müslim, Fezâilü's-Sahâbe 43 (2506/172); X, 221 (4309).

²⁴² Bkz. İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, VI, 401 (32376); Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr, **el-Bahrü'z-zehhâr: Müsnedü'l-Bezzâr**, thk. Mahfûzurrahman Zeynullah v.d., Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, Medine, 1409-1430, IX, 185 (3734); İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Büstî, **Sahîhu İbn Hibbân (bi- tertîbi İbn Balabân)**, thk. Şuayb el-Arnaût, Müessesetü'r-Risâle, II. bs., Beyrut, 1414, XVI, 272 (7283).

²⁴³ Bkz. Kirmânî, **el-Kevâkibü'd-derârî**, XV, 39.

tâbileri vardır. Biz de sana tâbi olduk. Allah'a dua etsen de bize tâbi olanları bizden eylese." demişler, bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) onların bu dilekleri için dua etmiştir.²⁴⁴

Bazı hadislerde ensarı sevmek ile iman arasında sıkı bir bağ kurulmuştur. Enes b. Mâlik'ten (r.a.) rivayet edildiğine göre; Rasûlullah (s.a.v.): "*İmanın alâmeti ensarı sevmek, münafıklığın alâmeti de ensara buğzetmektir.*" buyurmaktadır.²⁴⁵

Ensar, bütün Arap kabilelerinin Allah Rasûlü'ne (s.a.v.) düşmanlık ettiği bir sırada iman etmiş, çetin zamanlarda Rasûlullah'ın ve ashabının yanında yer almış, hicret ettiklerinde evlerini ve mallarını onlarla paylaşmış, düşmanlarına karşı kılıçlarını çekmiş ve Allah'ın dininin yücelmesi için her türlü fedakârlıklarda bulunmuş müstesna kimselerdir. Söz konusu hadiste, onların bu fedakârlıklarına karşılık olarak ensara sevgi beslemenin iman, onlardan nefret etmenin de nifak alâmeti olduğu beyan edilmiştir.²⁴⁶

Birinci Akabe Biatı'na iştirak etmeleriyle başlayan ve Allah'ın birliğini, şeriatını yayabilmek için son nefeslerine kadar devam eden gayretleri, ensarın Allah'a, Rasûlü'ne ve İslâmiyet'e olan sevgilerini ve bu husustaki samimiyetlerini yeterince ortaya koymaktadır. Onların dindeki mertebesini ve bu uğurdaki fedakârlıklarını bilen bir kimsenin onlara sevgi beslemesi imanının bir gereğidir.²⁴⁷ Çünkü iman, İslâm'ın kuvvetlenmesi ve yayılması gibi Allah'ı ve Rasûlü'nü hoşnut eden durumlardan memnun olmayı gerektirir.²⁴⁸ Dolayısıyla kişi kalbinde İslâm'a ne kadar değer veriyorsa, yaptıklarından dolayı ensarı o kadar yüceltir.²⁴⁹ Bu bağlamda

²⁴⁴ Bkz. Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr 6 (3787).

²⁴⁵ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIX, 325-326 (12316); Buhârî, İmân 9 (17), Menâkıbü'l-Ensâr 4 (3784); Müslim, İmân 33 (74); Nesâî, **es-Sünen**, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde, Mektebü'l-Matbûâtü'l-İslâmiyye, IV. bs., Halep, 1414, İmân 19 (5019).

²⁴⁶ Bkz. Konyalı Mehmed Vehbi, **Tam Metin Sahih-i Buhari**, Üçdal Neşriyat, İstanbul, t.y., I, 54-55.

²⁴⁷ Kâdî İyâz, Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz b. Amrûn el-Yahsubî, **İkmâlü'l-Mu'lim bi-fevâidi Müslim: Şerhu Sahîhi Müslim**, thk. Yahyâ İsmâîl, Dârü'l-Vefâ, Mısır, 1419, I, 335; İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, II, 536-537.

²⁴⁸ Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, **el-Minhâc şerhu Sahîhi Müslim bin Haccâc**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, II. bs., Beyrut, 1392, II, 64.

²⁴⁹ Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, I, 335.

ensarın yaptıklarına ortak olan bir kimse, onların zikredilen tüm faziletlerine hissedar olacaktır.²⁵⁰

Ensara sevgi beslemenin iman ile ilişkilendirildiği bu ve benzeri hadîs-i şeriflerden hareketle ensara sevgi beslemeyenin küfrüne hükmetmek doğru değildir. Çünkü burada kastedilen imanın kemâlâtıdır.²⁵¹ Aynı şekilde kalben Allah'ı ve Rasûlü'nü tasdik eden bir kimsenin, ensara buğzetmesiyle münafık olduğu sonucuna da varılmamalıdır. Hadiste işaret edilen husus; “ensar olma” vasfı itibariyle onlara buğzedilmesinin münafıklık alâmeti olduğudur.²⁵² Ancak, içten içe münafık olan bir kimsenin ensarın İslâm'a olan hizmetlerinden memnun olmaması ve onlardan nefret etmesinde şüphe yoktur.²⁵³ Nitekim Rasûlullah (s.a.v.), “*Ensar öyle (faziletli) kimselerdir ki onları ancak (kâmil) mü'min sever, münafık olan nefret eder. Kim onları severse Allah da onu sever, kim onlardan nefret ederse Allah da ondan nefret eder.*” buyurmaktadır.²⁵⁴ Öte yandan Allah Rasûlü'nün (s.a.v.), “*Allah'a ve âhiret gününe iman eden hiç kimse ensara buğzetmez.*”²⁵⁵, “*Ensarı seven beni sevdiği için sever, ensara buğzeden bana buğzettiği için buğzeder.*”²⁵⁶ ifadeleri de bu mânayı desteklemektedir.

Ensarın faziletinin anlatıldığı bazı rivayetlerde ise onların güvenilir kimseler olduğuna işaret edilmiştir. Abdullah b. Zeyd b. Âsım'dan rivayet edilen bir hadiste Rasûlullah'ın (s.a.v.), “*Eğer bütün insanlar bir vadiden, bir dağ yolundan gidecek olsalardı şüphesiz ben de ensarın gittiği vadiden ve dağ yolundan giderdim. Ensar*

²⁵⁰ İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, I, 63.

²⁵¹ Kirmânî, **el-Kevâkibü'd-derârî**, I, 102; Aynî, **Umdetü'l-karî**, I, 152.

²⁵² Kirmânî, **el-Kevâkibü'd-derârî**, I, 102; İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, I, 63; Aynî, **Umdetü'l-karî**, I, 152; Kastallânî, **İrşâdü's-sârî**, VI, 150.

²⁵³ Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, I, 335; İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, II, 537.

²⁵⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXX, 541-542 (18576); Buhârî, **Menâkıbü'l-Ensâr** 4 (3783); Müslim, **İmân** 33 (75/129); Tirmizî, **Ebü İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre b. Mûsâ b. ed-Dahhâk et-Tirmizî**, **el-Câmi'u'l-kebîr: es-Sünen**, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, **Dârü'l-Garbi'l-İslâmî**, Beyrut, 1996, **Menâkıb** 65 (3900).

²⁵⁵ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XVIII, 6 (11407); Müslim, **İmân** 33 (77); Ebü Ya'lâ, Ahmed b. Alî b. el-Müsenâ b. Yahyâ b. İsâ b. Hilâl et-Temîmî el-Mavsîlî, **el-Müsned**, thk. Hüseyin Selîm Esed, **Dârü'l-Me'mûn li't-Türâs**, Dımaşk, 1410, II, 287 (1007); İbn Hibbân, **Sahih**, XVI, 263 (7274).

²⁵⁶ Bkz. Taberânî, **Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî**, **el-Mu'cemü'l-evsat**, thk. Târik b. İvazullah-Abdülmuhsin b. İbrâhim el-Hüseynî, **Dârü'l-Harameyn**, Kahire, 1416, I, 298-299 (999); a.mlf., **el-Mu'cemü'l-kebîr**, thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî, **Mektebetü İbn Teymiyye**, II. bs., Kahire, 1405, XIX, 341 (789).

doğrudan vücudun üstüne giyilen elbise, diğer insanlar ise onun üstüne giyilen elbisedir. Şüphesiz sizler benden sonra başkalarının size tercih edildiğini (iltimas yapıldığını) göreceksiniz. Nihayet havz başında bana kavuşuncaya kadar sabrediniz.” buyurduğu kaydedilmektedir.²⁵⁷

Başka bir hadiste ise Rasûlullah (s.a.v.) ensara güzel davranılmasını tavsiye etmiş, onların kendisine sırdaş ve özel bir yakınlığa sahip olduklarını, üzerlerine düşen görevi yerine getirdiklerini ifade etmiştir.²⁵⁸

Ensar kabileleri arasında üstünlük ve derece bakımından farklılıklar olsa da genel olarak hepsi fazilet sahibi insanlardır. Bu nedenle Rasûlullah (s.a.v.) onlar hakkında; *“Ensar hânelerinin hepsinde hayır vardır.”* buyurmuştur.²⁵⁹

Sonuç itibariyle ensarın faziletine dair buraya kadar açıklamaya çalıştığımız âyet ve hadisler, onların dini anlama ve hayata tatbik etme noktasında isabet kaydeden, böylece Allah ve Rasûlü'nün takdirine ve rızasına nâil olan üstün ahlâk sahibi kimseler olduğunu açıkça göstermektedir. Bunun için gönüllerde ve zihinlerde sahih İslâm tasavvurunun oluşumu ve ilâhî vahyin en güzel şekilde hayata tatbiki noktasında, -düşünce ve fikirleri iman etmelerine bile sebep olamamış- modernist veya oryantalist müsteşriklerin iddia ettikleri İslâm anlayışı yerine, vahyin canlı tanıkları ve ayrılmaz bir bütün olan Kur'ân ve Sünnet'in yaşayan örneklerinin, diğer bir ifadeyle Allah'ın kendilerinden râzı olduğunu belirttiği sahâbenin din algısı ile temelleri bu minval üzere kurulu olan bin dört yüz yıllık geleneksel İslâm tasavvuru dikkate alınmalıdır.

²⁵⁷ Bkz. İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, VII, 420 (37001); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXVI, 392-393 (16470); Buhârî, Megâzî 58 (4330).

²⁵⁸ Bkz. Buhârî, Menâkibü'l-Ensâr 11 (3799).

²⁵⁹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, I, 455 (392); Buhârî, Menâkibü'l-Ensâr 7 (3791); Müslim, Fezâilü's-Sahâbe 44 (2512/180).

İKİNCİ BÖLÜM

2. EBÛ TALHA EL-ENSÂRÎ'NİN HAYATI

2.1. İSMİ, NESEBİ VE KÜNYESİ

2.1.1. İsmi ve Nesebi

Allah Teâlâ'nın kendilerinden övgüyle bahsettiği ve örnek alınması gereken vasıflarını vurguladığı, Rasûlullah'ın (s.a.v.) “sırdaşlarım, özel yakınlarım”²⁶⁰ buyurmak suretiyle kendilerini takdir ve taltif ettiği ensar cemaatinin bir mensubu da Ebû Talha el-Ensârî'dir.

Ebû Talha'nın adı kaynaklarda; “Zeyd b. Sehl b. el-Esved b. Harâm b. Amr b. Zeydi Menât²⁶¹ b. Adî b. Amr b. Mâlik²⁶² b. en-Neccâr” şeklinde yer almaktadır.²⁶³ İbn Kâni' (ö. 351/962), Amr b. Mâlik'ten sonra Ebû Talha'nın nesebine İbn Teymillâh b. Sa'lebe b. Amr b. el-Hazrec'i²⁶⁴; İbn Asâkir (ö. 571/1176) de Amr b. el-Hazrec'den sonra nesebine Hârise b. Sa'lebe b. Âmir'i ilâve etmiştir.²⁶⁵

Bazı kaynaklarda Ebû Talha'nın adının Zeyd b. Süheyl²⁶⁶ veya Sehl b. Zeyd²⁶⁷ olduğuna dair rivayetlere yer verilse de doğrusunun Zeyd b. Sehl olduğu belirtilmektedir.²⁶⁸ Nitekim kendisine nisbet edilen bir beyitte, “*Ebû Talha'yım ben,*

²⁶⁰ Buhârî, Menâkibü'l-Ensâr 11 (3799).

²⁶¹ İbn Hacer, **İsâbe**'sinde Zeydü Menât'tan sonra “Amr b. Mâlik b. Adî b. Amr b. Mâlik b. en-Neccâr” şeklinde Amr b. Mâlik'i iki defa zikretmiştir. Bkz. İbn Hacer, **İsâbe**, II, 502.

²⁶² Hâkim'in **Müstedrek**'inde yer alan bir rivayette Ebû Talha'nın nesebinde Amr b. Zeydi Menât ile Amr b. Mâlik zikredilmemiştir. Bkz. Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbü'rî, **el-Müstedrek ale's-Sahîhayn**, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1411, III, 395 (5498).

²⁶³ Bkz. İbn Sa'd, **Tabakât**, III, 382-383; Buhârî, Vesâyâ 10; Ebû Nuaym, **Ma'rifetü's-sahâbe**, III, 1144; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 347; İbn Abdilberr, **İstîâb**, II, 553, IV, 1697; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, II, 361; Mizzî, Ebû'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf el-Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fi esmâi'r-ricâl**, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1403, X, 75; Zehebî, **Siyer**, III, 356; İbn Hacer, **Tehzîbü't-Tehzîb**, Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmî, Kahire, 1414, III, 414.

²⁶⁴ Bkz. İbn Kâni', Ebû'l-Hüseyn Abdülbâkî b. Kâni' el-Bağdadî, **Mu'cemü's-sahâbe**, thk. Halil İbrahim Kutlay, Mektebetü Nizar Mustafa el-Bâz, Mekke, 1418, V, 1719.

²⁶⁵ Bkz. İbn Asâkir, **Târîhu Dimaşk**, XIX, 391.

²⁶⁶ İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, VI, 178.

²⁶⁷ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-kebîr**, V, 90 (4671).

²⁶⁸ Bkz. İbn Asâkir, **Târîhu Dimaşk**, XIX, 391, 393; İbn Hacer, **İsâbe**, II, 502.

ismim Zeyd'dir / Her gün silahımda bir av vardır." şeklindeki ifadeleri²⁶⁹, isminin Zeyd olduğunu doğrulamaktadır. Annesinin adı ise Ubâde bint Mâlik b. Adî b. Zeydi Menât b. Adî²⁷⁰ b. Amr b. Mâlik b. en-Neccâr²⁷¹ olup babası Sehl ile annesi Ubâde'nin nesepleri Zeydü Menât'ta birleşmektedir.

Hazrec kabilesine mensup olması nedeniyle "el-Hazrecî"²⁷², aynı kabilenin Neccâroğulları sülâlesinden olması sebebiyle "en-Neccârî"²⁷³, Medineli olması hasebiyle de "el-Medenî"²⁷⁴ nisbesiyle anılan Ebû Talha'nın, ayrıca İkinci Akabe Biati'nda bulunması "el-Akabî", Bedir Savaşı'na katılanlardan olması "el-Bedri"²⁷⁵, ensardan olması da "el-Ensârî"²⁷⁶ nisbesiyle anılmasına neden olmuştur.

Ebû Talha'nın sahâbe-i kirâm arasında Hassân b. Sâbit ve Übey b. Kâ'b (r.a.) ile akrabalığı vardır. Hassân b. Sâbit'in nesebinin "İbnü'l-Münzir b. Harâm" şeklinde olması, Ebû Talha ile nesebinin üçüncü dedesi olan "Harâm"da birleştiğini göstermektedir. Öte yandan Übey b. Kâ'b'ın nesebi de "İbn Kays b. Atîk b. Zeyd b. Muâviye b. Amr b. Mâlik b. en-Neccâr" şeklinde olduğundan her üçünün nesebi "Amr b. Mâlik"te birleşmiştir.²⁷⁷

²⁶⁹ İbn Sa'd, **Tabakât**, III, 383; İbn Abdilberr, **İstîâb**, II, 555, IV, 1698; İbn Asâkir, **Târîhu Dimaşk**, XIX, 397; İbn Hacer, **İsâbe**, II, 502, VII, 194.

²⁷⁰ İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, II, 361.

²⁷¹ İbn Sa'd, **Tabakât**, III, 383; İbn Abdilberr, **İstîâb**, II, 554, IV, 1697-1698; İbn Asâkir, **Târîhu Dimaşk**, XIX, 397, 399.

²⁷² İbn Abdilberr, **İstîâb**, IV, 1697; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, II, 361; Zehebî, **Siyer**, III, 356; İbn Hacer, **İsâbe**, II, 502.

²⁷³ İbn Abdilberr, **İstîâb**, II, 553, IV, 1697; İbn Asâkir, **Târîhu Dimaşk**, XIX, 400; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, II, 361, VI, 178; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, X, 75; Zehebî, **el-Kâşif fi ma'rifeti men lehü rivâye fi'l-Kütübi's-sitte**, thk. Muhammed Avvâme-Ahmed Muhammed Nemir el-Hatîb, Dârü'l-Kıble li's-Sekâfeti'l-İslâmî-Müessesetü Ulümi'l-Kur'an, Cidde, 1413, I, 417; a.mlf., **Siyer**, III, 356; İbn Hacer, **İsâbe**, VII, 194.

²⁷⁴ İbn Asâkir, **Târîhu Dimaşk**, XIX, 397, 400; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, X, 75; İbn Hacer, **Tehzîb**, III, 414.

²⁷⁵ Ebû Nuaym, **Ma'rifetü's-sahâbe**, III, 1144, V, 2953; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 347; İbn Asâkir, **Târîhu Dimaşk**, XIX, 397-398; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, II, 361, VI, 178; Zehebî, **Kâşif**, I, 417.

²⁷⁶ İbn Abdilberr, **İstîâb**, II, 553, IV, 1697; İbn Asâkir, **Târîhu Dimaşk**, XIX, 397, 400; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, X, 75; İbn Hacer, **İsâbe**, II, 502; a.mlf., **Tehzîb**, III, 414.

²⁷⁷ Buhârî, Vesâyâ 10; Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî el-Ezdî, **es-Sünen**, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, t.y., Zekât 45 (1689); Beyhakî, **es-Sünenü'l-kübrâ**, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, III. bs., Beyrut, 1424, VI, 458 (12646); İbn Beşkuvâl, Ebü'l-Kâsım Halef b. Abdilmelik b. Mes'ûd b. Mûsâ b. Beşkuvâl el-Hazrecî el-Ensârî el-Endelüsî, **Gavâmizü'l-esmâi'l-mübheme el-vâkı'a fi mütüni'l-**

2.1.2. Künyesi

Ebû Talha el-Ensârî (r.a.), isminden daha çok künyesiyle meşhur bir sahâbîdir. Rivayet ettiği hadislerin incelemesinde de görüleceği üzere hadis senedlerinde künyesiyle zikredilmekte, râvilerinden biri olan oğlu Abdullah da kendisine “Abdullah b. Zeyd b. Sehl” yerine “Abdullah b. Ebî Talha” şeklinde nisbet edilmektedir. Bununla birlikte Ebû Talha'nın “Talha” adında bir oğlu olduğuna veya kendisine bu künyenin verilme nedenine dair herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır.

Sahâbeden Zeyd b. Hâlid el-Cühenî (r.a.)²⁷⁸, Amr b. Mürre el-Cühenî (r.a.)²⁷⁹, Temîmoğulları'nın temsilcisi olarak Hz. Peygamber'e (s.a.v.) geldiği kaydedilen Kays b. Âsım (r.a.)²⁸⁰, sahâbî olduğu hususunda ihtilâf bulunan Hz. Ömer'in kâtibi Abdullah b. Halef el-Huzâî (Ebû Talha et-Talhât)²⁸¹, iyi bir hatip ve Hz. Ali'nin ashabından olduğu belirtilen Sa'saa b. Sûhân²⁸² ve Uhud Savaşı'nda öldürülen kâfirler arasında yer alan Abdullah b. Abdiluzzâ'nın²⁸³ künyesinin “Ebû Talha” olduğu kaydedilmektedir.

Bunların yanı sıra tâbiîn ve sonraki tabakalardan olan İyâs b. Züheyr, Süfyân b. Hamza (Ebû Talha el-Medenî), Şeddâd b. Saîd (Ebû Talha er-Râsibî), Bişr b. Kesîr, Hakîm b. Dînâr, Ferkad, Abdullah b. Hafs, Nuaym b. Ziyâd el-Enmârî (Ebû Talha eş-Şâmî), Ebû Talha el-Esedî, Yahyâ b. Talha (Ebû Talha el-Murâdî el-Basrî), Ali b. Ebî Talha eş-Şâmî²⁸⁴, Ebû Talha el-Havlânî eş-Şâmî²⁸⁵, Der' b. el-Hâris (Ebû

ehâdîsi'l-müsnede, thk. İzzüddîn Alî es-Seyyid-Muhammed Kemâlüddîn İzzüddîn, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1407, II, 692-693.

²⁷⁸ İbn Sa'd, **Tabakât**, IV, 256; Taberî, **Târîh**, XI, 674; Begavî, **Mu'cemü's-sahâbe**, II, 481; Ebû Nuaym, **Ma'rifetü's-sahâbe**, III, 1189; İbn Abdilberr, **İstîâb**, II, 549; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, II, 355; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, X, 63; Zehebî, **Târîh**, II, 814.

²⁷⁹ Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XXII, 237-238; İbn Hacer, **İsâbe**, IV, 563.

²⁸⁰ Bkz. İbn Abdilberr, **İstîâb**, II, 1294, 1295; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, IV, 411; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XXIX, 93; Zehebî, **Târîh**, II, 434; İbn Hacer, **İsâbe**, V, 367.

²⁸¹ Bkz. İbn Abdilberr, **İstîâb**, III, 895; Dûlâbî, Ebû Bişr Muhammed b. Ahmed b. Hammâd b. Saîd b. Müslim el-Ensârî ed-Dûlâbî, **el-Künâ ve'l-esmâ**, thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 1421, II, 686. Dûlâbî, “Abdullah b. Halef el-Huzâî” ismini Abdullah b. Hâlid el-Huzâî olarak zikretmiştir.

²⁸² Bkz. İbn Sa'd, **Tabakât**, VI, 244; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XIII, 167-168.

²⁸³ Vâkîdî, **Megâzî**, I, 220; İbn Abdilberr, **İstîâb**, III, 1034; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, III, 572.

²⁸⁴ Dûlâbî, **Künâ**, II, 686.

²⁸⁵ İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, II, 209; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XXXIII, 441; İbn Hacer, **İsâbe**, II, 337; a.mlf., **Tehzîb**, XII, 138.

Talha el-Havlânî el-Mısrî)²⁸⁶, Atâ b. Dînâr el-Hüzelî (Ebû Talha el-Mısrî)²⁸⁷, Mûsâ b. Abdillâh el-Huzâî (Ebû Talha el-Basrî)²⁸⁸, Tâhir b. el-Hüseyn (Ebû Talha el-Huzâî), Ahmed b. Muhammed (Ebû Talha el-Fezârî), el-Kâsım b. Ebi'l-Münzir (Ebû Talha el-Kazvinî) ve Abdülvehhâb b. Muhammed (Ebû Talha el-Bûşencî)²⁸⁹ de “Ebû Talha” künyesiyle künyelenmiştir.

Tabakât ve ricâl kitaplarında, Câhiliye döneminde Medine’de doğan Ebû Talha el-Ensârî’nin doğum tarihine dair herhangi bir bilgiye yer verilmemekle birlikte daha çok Ümmü Süleym ile evliliği, Hz. Peygamber’le birlikteliği, katıldığı savaşlardaki üstün cesareti ve faziletiyle ilgili hususlardan söz edilmektedir.

2.2. AİLESİ

2.2.1. Eşi Ümmü Süleym

Ümmü Süleym (r.anhâ), tıpkı Ebû Talha (r.a.) gibi künyesiyle meşhur, fazilet ve takva hususunda Medine’nin önde gelen hanım sahâbîlerinden biridir. İsmi ve lakabı hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Kaynaklarda isminin Sehle, Üneyfe/Enife ve Müleyke; lakabının da Gumeysâ, Rümeyle, Rümeylâ ve Rümeyse olduğuna dair birbirinden farklı ifadeler yer almaktadır.²⁹⁰ Nesebi ise “Ümmü Süleym bint Milhân b. Hâlid b. Zeyd b. Harâm b. Cündüb b. Âmir b. Ganm b. Adî b. en-Neccâr” şeklindedir.²⁹¹

Ümmü Süleym, Rasûlullah’ın (s.a.v.) hizmetkârı meşhur sahâbî Enes b. Mâlik’in annesi²⁹², hicretin dördüncü (625) yılında meydana gelen Bi’rîmaüne

²⁸⁶ Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XXXIII, 443; İbn Hacer, **İsâbe**, VII, 194; a.mlf., **Tehzîb**, XII, 139.

²⁸⁷ Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XX, 67; Zehebî, **Târîh**, III, 463.

²⁸⁸ Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XXIX, 93.

²⁸⁹ Zehebî, **Târîh**, V, 94, VII, 457, IX, 144, 331.

²⁹⁰ Bkz. İbn Sa’d, **Tabakât**, VIII, 312; Begâvî, **Mu’cemü’s-sahâbe**, I, 43; Ebû Nuaym, **Hilye**, II, 57; a.mlf., **Ma’rifetü’s-sahâbe**, I, 231, VI, 3333, 3504; İbn Abdilberr, **İstîâb**, IV, 1940; İbn Asâkir, **Târîhu Dımaşk**, IX, 339; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, IV, 216; a.mlf., **Sıfatü’s-safve**, I, 337; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, VII, 333; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, III, 363, XXXV, 365; Zehebî, **Kâşif**, II, 525; a.mlf., **Siyer**, III, 530; İbn Hacer, **İsâbe**, VIII, 409; a.mlf., **Tehzîb**, XII, 471.

²⁹¹ İbn Sa’d, **Tabakât**, III, 383, VIII, 312; İbn Abdilberr, **İstîâb**, IV, 1940; İbnü'l-Esîr, **Üsdül-gâbe**, VII, 333; Zehebî, **Siyer**, III, 530.

²⁹² İbn Sa’d, **Tabakât**, V, 55, VII, 12; İbn Ebî Hayseme, Ebû Bekr Ahmed b. Ebî Hayseme Züheyr b. Harb, **et-Târîhu'l-kebîr: Târîhu İbn Ebî Hayseme (es-Sifrü’s-Sânî)**, thk. Salâh b. Fethî Helel, el-Fârûku'l-Hadîse, Kahire, 1427, II, 979; Begavî, **Mu’cemü’s-sahâbe**, I, 43; Ebû Nuaym, **Ma’rifetü’s-sahâbe**, VI, 3504; İbn Hazm, **Cemhere**, s. 351; İbn Abdilberr, **İstîâb**, I, 109; İbn

fâciasında şehit edilen Harâm b. Milhân ve Süleym b. Milhân²⁹³ ile Hz. Osman'ın hilâfet zamanında eşi Ubâde b. Sâmit'le beraber katıldığı Kıbrıs seferinde şehit olup oraya defnedilen²⁹⁴, toplumumuzda da “Hala Sultan” olarak bilinen Ümmü Harâm'ın kız kardeşidir.²⁹⁵

Ümmü Harâm ile Ümmü Süleym'in, soy veya süt yoluyla Rasûlullah'ın (s.a.v.) teyzesi oldukları kaydedilmektedir.²⁹⁶ Şöyle ki her ikisinin de nesebi, Rasûlullah'ın (s.a.v.) dedesi Abdülmuttalib b. Hâşim'in annesi Selmâ bint Amr ile “Âmir b. Ganm'de birleşmektedir.²⁹⁷ Diğer taraftan Ümmü Süleym ile Rasûlullah'ın (s.a.v.) annesi Âmine bint Vehb süt kardeşirler.²⁹⁸ Dolayısıyla Rasûlullah (s.a.v.) ile aralarında hem süt hem de soy itibariyle teyze-yeğen ilişkisi vardır.

Ümmü Süleym, ilk evliliğini Neccâroğulları'ndan Nadr b. Zamzam'ın oğlu Mâlik ile gerçekleştirmiştir.²⁹⁹ Berâ b. Mâlik ile Enes b. Mâlik'in kardeş olması³⁰⁰ ve neseblerinin “İbn Mâlik b. Nadr b. Zamzam” şeklinde Neccâr'a kadar uzaması³⁰¹ her

Asâkir, **Târîhu Dimaşk**, IX, 336; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, IV, 216; a.mlf., **Sıfatü's-safve**, I, 337; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, VII, 120, 207, 333; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XXXV, 365-366; Zehebî, **Siyer**, III, 530; İbn Hacer, **İsâbe**, VIII, 144, 409; a.mlf., **Tehzîb**, XII, 471.

²⁹³ İbn Sa'd, **Tabakât**, III, 390-391; İbn Abdilberr, **İstîâb**, II, 648; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, II, 546; İbn Hacer, **İsâbe**, II, 42, III, 142.

²⁹⁴ İbn Hacer, **Tehzîb**, XII, 462.

²⁹⁵ İbn Ebî Hayseme, **Târîh (es-Sifru's-sânî)**, II, 792; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XXXV, 365; İbn Hacer, **Tehzîb**, XII, 471; M. Yaşar Kandemir, “Ümmü Süleym”, **DİA**, XLII, 330.

²⁹⁶ Bkz. İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, V, 10; İbn Abdilberr, **et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta mine'l-me'ânî ve'l-esânîd**, thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî-Muhammed Abdülkebîr el-Bekrî, Vezâretü Umûmi'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, II. bs., Mağrib, 1387, I, 227; Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, VI, 337; İbnü'l-Cevzî, **Keşfü'l-müşkil min hadîsi's-Sahîhayn**, thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb, Dârü'l-Vatan, Riyad, 1418, IV, 468; Nevevî, **Minhâc**, XIII, 57-58.

²⁹⁷ İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, I, 295.

²⁹⁸ İbnü'l-Cevzî, **Keşfü'l-müşkil**, III, 205-206; İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, XVII, 336; İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, XI, 78; Aynî, **Umdetü'l-kârî**, XIV, 86; Mûsâ Şâhîn Lâşîn, **Fethu'l-mün'im şerhu Sahîhi Müslim**, Dârü's-Şurûk, Kahire, 1423, VII, 578.

²⁹⁹ İbn Sa'd, **Tabakât**, VIII, 312; Beyhakî, **Sünen**, IV, 109 (7130); İbn Abdilberr, **İstîâb**, IV, 1940; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, VII, 333; İbn Hacer, **İsâbe**, VIII, 409.

³⁰⁰ Bkz. İbn Sa'd, **Tabakât**, VII, 12; İbn Ebî Hayseme, **Târîh (es-Sifru's-sânî)**, II, 981; Begavî, **Mu'cemü's-sahâbe**, I, 241-242; İbn Kâni', **Mu'cemü's-sahâbe**, II, 816; Ebû Nuaym, **Ma'rifetü's-sahâbe**, I, 380; İbn Abdilberr, **İstîâb**, I, 153; İbnü'l-Cevzî, **Sıfatü's-safve**, I, 238; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, I, 363; Zehebî, **Siyer**, III, 125.

³⁰¹ İbn Sa'd, **Tabakât**, VII, 12; Begavî, **Mu'cemü's-sahâbe**, I, 43, 241, 242; İbn Kâni', **Mu'cemü's-sahâbe**, I, 240; Ebû Nuaym, **Ma'rifetü's-sahâbe**, I, 231, 380; Zehebî, **Siyer**, III, 125, IV, 417.

ikisinin de Ümmü Süleym'in Mâlik b. Nadr ile yaptığı evlilikten dünyaya geldiğini göstermektedir.

Ümmü Süleym'in Mâlik b. Nadr ile yaptığı evlilik, müslüman olmasına kadar sürmüştür. Eşinin müslüman olmasından son derece rahatsız olan Mâlik b. Nadr, İslâm'dan yüz çevirerek ailesini terketmiş ve Şam'a gidip orada düşmanları tarafından öldürülmüştür.³⁰²

Mâlik'in ölümünden haberdar olan Ebû Talha, Ümmü Süleym'e evlenme teklifinde bulunmuştur. Bunun üzerine Ümmü Süleym, müslüman olmamasının bu evliliğe engel teşkil ettiğini söyleyerek İslâmiyet'i kabul ettiği takdirde mehir almaksızın kendisiyle evlenebileceğini ve müslümanlığını mehir olarak kabul edeceğini ifade etmiş, Ebû Talha'nın İslâm'ı kabul etmesinin ardından onunla evlenmiştir.³⁰³

Ebû Talha'nın Birinci Akabe Biati'nda bulunmayıp İkinci Akabe Biati'na katılmasından hareketle Ümmü Süleym ile yaptığı bu evliliğin hicretten evvel 621-622 yılları arasında gerçekleştiğini söylemek mümkündür.

Ümmü Süleym, karakteri ve İslâmî kişiliği ile her müslüman kadının örnek alabileceği müstesna şahsiyetlerden biridir. Yalnızca evliliği değil hayatının her safhası Allah ve Rasûlü'nün rızasını kazanmaya yönelik gayretlerle doludur. Hayatı boyunca nefsi tercihlerden sakınmış, dünyevî hiçbir sevgiyi Allah ve Rasûlü'nün sevgisinin önüne geçirmemiştir.

Rasûlullah (s.a.v.) Medine'ye hicret ettiği sırada insanlar Allah Rasûlü'ne bir takım hediyeler sunarken Ümmü Süleym, *“Ey Allah'ın Rasûlü! Benim dışımda ensarın erkekleri ve kadınları sana hediyeler sundular. Şu oğlumdan başka sana*

³⁰² İbn Sa'd, **Tabakât**, VIII, 312; Beyhakî, **Sünen**, IV, 109 (7130); İbn Abdilberr, **İstîfâb**, IV, 1940; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, VII, 333; İbn Hacer, **İsâbe**, VIII, 409.

³⁰³ İbn Sa'd, **Tabakât**, VIII, 313; Begavî, **Mu'cemü's-sahâbe**, II, 451; Ebû Nuaym, **Hilye**, II, 59-60; a.mlf., **Ma'rifetü's-sahâbe**, VI, 3504-3505; İbn Asâkir, **Târîhu Dımaşk**, XIX, 400-402; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, IV, 216-217; a.mlf., **Sıfatü's-safve**, I, 337-338; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, II, 361, VII, 333; Zehebî, **Siyer**, III, 357-358; İbn Hacer, **İsâbe**, II, 502, VIII, 409.

takdim edecek bir hediye bulamadım, benden kabul buyur.” diyerek en kıymetli varlığı olan Enes b. Mâlik’i Allah Rasûlü’ne hizmetkâr olarak vermiştir.³⁰⁴

Buhârî ve Müslim’in *Sahih*’lerinde yer alan bir rivayette ise Enes b. Mâlik’i hizmet etmek üzere Rasûlullah’a (s.a.v.) götürenin Ebû Talha el-Ensârî olduğu kayıtlıdır.³⁰⁵ Bu sırada Ebû Talha’nın yanında Ümmü Süleym’in de olması muhtemel olduğundan bu durum bir çelişki olarak değerlendirilmemelidir.

Ümmü Süleym’in Ebû Talha ile yapmış olduğu ikinci evlilikten “Ebû Umeyr” adında bir çocuğu olduğu, küçük yaşlarda hastalanan Ebû Umeyr’in, Ebû Talha’nın evde olmadığı bir sırada vefat ettiği, hasta çocuğunun ölümünü sabır ve tevekkülle karşılayan Ümmü Süleym’in bu haberi kocası Ebû Talha’ya büyük bir dirayet ve metanetle bildirdiği kaydedilmektedir.³⁰⁶

Bir insanın yaşamı boyunca mâruz kaldığı musibetler karşısında, bunların Allah’tan gelen birer imtihan olduğunun bilincinde olması ve nefsi duygu ve düşüncelerden sakınarak Allah’ın hükmüne boyun eğmesi, o kimsenin gerçek anlamda imanının kalitesini ortaya koymaktadır. Özellikle başa gelen imtihanın kişinin evlâdıyla ilgili olması durumunda, âhireti gözle görür gibi yakînî bir imana sahip olmayan kimselerin doğru bir duruş sergilemesi zordur.

Ümmü Atiyye (r.anhâ), Hz. Peygamber’in (s.a.v.) İslâm üzere kendisine biat eden kadınlardan ayrıca ölüye ağıt yakmamalarına dair söz aldığını, bu söze içlerinde Ümmü Süleym’in de bulunduğu beş hanım sahâbînin sadık kaldığını dile getirmektedir.³⁰⁷ Ümmü Süleym, Allah’ın hükmüne teslim olup evlâdının arkasından ağıt yakmadığı gibi eşinin de ilâhî takdire boyun eğmesine yardımcı olacak bir duruş sergileyerek imanının kalitesini ortaya koymuştur.

Kaynaklarda Ümmü Süleym’in faziletine dair pek çok rivayet yer almaktadır. Bunların bir bölümü onun cömertliği ile ilgilidir.

³⁰⁴ İbn Asâkir, **Târîhu Dımaşk**, IX, 341-342; Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl**, III, 364; Zehebî, **Siyer**, IV, 418; a.mlf., **Târîh**, II, 1058.

³⁰⁵ Bkz. Buhârî, Vesâyâ 26 (2768), Diyet 27 (6911); Müslim, Fezâil 13 (2309/52).

³⁰⁶ Bkz. Buhârî, Cenâiz 40 (1301), Akâika 1 (5470); Müslim, Âdâb 5 (2144/23), Fezâilü’s-Sahâbe 20 (2144/107).

³⁰⁷ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XLV, 285-286 (27305); Buhârî, Cenâiz 44 (1306); Müslim, Cenâiz 10 (936/31).

Müşriklerin zulümleri sebebiyle hicret etmek zorunda kalan Mekkeli müslümanların, tüm mal varlıklarını geride bırakarak Medine'ye geldikleri mâlumdur. Bu duruma seyirci kalmayan ensar, topraklarını muhacir kardeşleriyle paylaşmışlardı. Ümmü Süleym de bu sırada kendisine ait bir bahçeyi Rasûlullah'a vermiş, bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) o bahçeyi Ümmü Eymen'e (r.anhâ) bağışlamıştır. Daha sonra Hayber'in fethiyle Medine'ye döndüklerinde artık maddî açıdan rahatlamış olan Mekkeliler'in ensar kardeşlerinden aldıklarını iade ettikleri, Rasûlullah'ın (s.a.v.) da Ümmü Süleym'in bağışladığı bahçeyi kendisine geri verdiği kaydedilmektedir.³⁰⁸

Ümmü Süleym, ne zaman ailesi için bir şeyler hazırlasa, hazırladığından Enes b. Mâlik ile Rasûlullah'a (s.a.v.) göndermiştir.³⁰⁹ Hz. Peygamber'in Zeyneb bint Cahş (r.anhâ) ile yaptığı evlilikte de hurma, yağ ve kızartılmış peynirden "hayse" adında bir yemek pişirerek Allah Rasûlü'ne gönderdiği rivayetler arasındadır.³¹⁰

Cömertliğinin yanı sıra cihad meydanlarında yiğitlik ve cesaretiyle de tanınan Ümmü Süleym, Hz. Peygamber'in hanımlarıyla birlikte çeşitli yolculuklara katılmış, Rasûlullah'ın hanımlarına özel ilgi göstermiştir.

Uhud Savaşı'nda Hz. Aişe ile birlikte sırtında su dolu kırbaları taşıyarak müslümanlara yardım ettiği³¹¹; Hayber'in fethinden dönülürken Rasûlullah'ın (s.a.v.) savaş esiri olarak ele geçirilen Benî Kurayza ve Benî Nadîr seyyidesi Safiyye bint Huyey'i azad edip nikâhlanması üzerine Hz. Safiyye ile ilgilenip onu güzelce süslediği ve gece olunca Rasûlullah'ın yanına götürdüğü³¹²; Huneyn Savaşı'nda Ebû

³⁰⁸ Bkz. Buhârî, Hibe 32 (2630); Müslim, Cihâd 24 (1771/70); İbn Hibbân, **Sahih**, XIV, 192 (6282); Beyhakî, **Delâil**, I, 149-150.

³⁰⁹ İbn Sa'd, **Tabakât**, VIII, 315-316; Ebû Nuaym, **Delâil**, I, 558-559; Zehebî, **Siyer**, III, 533.

³¹⁰ Bkz. Buhârî, Nikâh 64 (5163); Müslim, Nikâh 15 (1428/94).

³¹¹ Vâkîdî, **Megâzî**, I, 249; İbn Sa'd, **Tabakât**, VIII, 312; Ebû Nuaym, **Hilye**, II, 61; a.mlf., **Ma'rifetü's-sahâbe**, VI, 3504; İbn Asâkir, **Târîhu Dimaşk**, XIX, 406; İbnü'l-Cevzî, **Sıfatü's-safve**, I, 338.

³¹² Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIX, 50-52 (11992); Buhârî, Salât 12 (371); Müslim, Nikâh 14 (1365/84); Nesâî, Nikâh 79 (3380).

Talha ile birlikte eline aldığı hançerle Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yanında mücadele ettiği haber verilmektedir.³¹³

Kettânî (ö. 1886-1962), insanların ilim, edep ve zühdü erkeklerden öğrendikleri gibi kadınlardan da tahsil ettiklerini dile getirmekte, Rasûlullah'ın (s.a.v.) hanımlarıyla Ümmü Süleym, Ümmü'd-Derdâ ve Fâtıma bint Kays gibi hanım sahâbileri ve Râbia eş-Şâmiyye (ö. 135/752) ile Râbia el-Adeviyye (ö. 185/801-?) gibi hanım velileri örnek olarak zikretmektedir.³¹⁴

Ümmü Süleym'in sözü geçen hanımlar arasında zikredilme nedenlerinden biri, şartlar ne olursa olsun ilim öğrenme hususunda gösterdiği azimdir. Ebû Saîd el-Hudrî'den (r.a.) nakledilen bir rivayette; bir kadının Rasûlullah'a (s.a.v.) gelerek "*Ey Allah'ın Rasûlü! Erkekler senin sözlerini ve konuşmalarını alıp götürmektedir. Bize de kendinden bir gün ayır da o gün sana gelelim. Allah'ın sana öğrettiklerini bize de öğretirsin.*" dediği, bunun üzerine Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) kadınlara özel bir gün tahsis ettiği haber verilmektedir.³¹⁵ Söz konusu rivayette Rasûlullah'a (s.a.v.) gelerek kendilerine bir gün tayin etmesini rica eden kadının Ümmü Süleym olduğu, Rasûlullah'ın (s.a.v.), Ümmü Süleym'in ricasını kabul ederek kadınlara bir gün tahsis ettiği ve o günde kendilerine Allah'ın emir ve nehiyelerini bildirdiği kaydedilmektedir.³¹⁶

Buhârî, tâbî'n neslinin önde gelen müfessirlerinden biri olan Mücâhid b. Cebr'in (ö. 103/721), "*Utangaç ve kibirli olan hiç kimse ilim öğrenemez.*" dediğini nakleder.³¹⁷ Ümmü Süleym, kadın olmasına rağmen fikhî bir hüküm öğrenmek adına Hz. Peygamber'e (s.a.v.) çekinmeden menî gören kadının durumunu sormuş ve gusül

³¹³ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIX, 115, 162 (12058, 12108), XX, 291-292, 338 (12977, 13042), XXI, 396-397, 440 (13975, 14049); Müslim, Cihâd 47 (1809/134); Ebû Dâvûd, Cihâd 147 (2718).

³¹⁴ Bkz. Kettânî, Muhammed Abdülhay el-Kettânî el-İdrîsî el-Hasenî el-Fârisî, **Nizâmü'l-hükûmeti'n-nebeviyye: et-Terâtibü'l-idâriyye**, thk. Abdullah el-Hâlidî, Dârü'l-Erkam, II. bs., Beyrut, t.y., I, 111.

³¹⁵ Bkz. Buhârî, İ'tisâm 9 (7310); Müslim, Birr 47 (2633/152).

³¹⁶ Bkz. Ahmed Davudoğlu, **Sahîh-i Müslim Tercümesi ve Şerhi**, Ravza Yayınları, İstanbul, 2017, X, 601. Merhum Ahmed Davudoğlu, bununla birlikte bazı rivayetlerde söz konusu kadının Ümmü Hâni, bazılarında da Ümmü Eymen olarak kaydedildiğini, buna göre sözü geçen hadisenin birkaç defa tekerrür edip muhtelif kadınların Rasûlullah'a müracaat ettiğini ifade etmiştir.

³¹⁷ Bkz. Buhârî, İlim 50.

alması gerektiğini öğrenmiştir.³¹⁸ Hz. Aişe de “*Ensar hanımları ne güzel hanımlardır. Hayâ sahibi olmaları dinde derinleşmelerine engel olmadı.*” diyerek³¹⁹ Ümmü Süleym’in şahsında ensarın hanımlarını takdir etmiştir.

Ümmü Süleym, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) vefatından sonra ilmî konularda kendisine başvuru sahâbe hanımlarından biri olmuştur. Rivayet edildiğine göre; Medineliler İbn Abbas’a (r.a.) ziyaret tavafını yaptıktan sonra hayız olan kadının durumunu sormuş, İbn Abbas (r.a.) da bu durumdaki bir kadının memleketine dönebileceğini ifade etmiştir. Daha sonra Medineliler’in, “*Ne senin sözünü alırsın, ne de Zeyd b. Sâbit’in sözünü bırakırsın.*” demeleri üzerine İbn Abbas (r.a.), Medine’ye döndüklerinde bu meseleyi böyle bir durumla karşılaşan birine sormalarını istemiştir. Medine’ye vardıklarında bu mesele Ümmü Süleym’e de sorulmuş, Ümmü Süleym, Hz. Safiyye’nin ziyaret tavafından sonra hayız olduğunu, Rasûlullah’ın (s.a.v.) bunu bir mahsur olarak görmeyip Medine’ye dönebileceğini söylediğine dair Hz. Safiyye hadisini zikretmiş³²⁰ ve meseleyi çözüme kavuşturmuştur.

Ümmü Süleym, süt ve soy itibarıyla olan akrabalığının da etkisiyle uzun süre Rasûlullah (s.a.v.) ile bir arada bulunma şansı yakalamıştır. Hatta Hz. Peygamber’in Medine’de yalnızca Ümmü Süleym’in evine gittiği, orada namaz kılp kaylûle yaptığı haber verilmektedir.³²¹ Rasûlullah (s.a.v.), evlerine yaptığı ziyaretlerden birinde nâfile namaz kılmış ve ardından Ümmü Süleym’e farz namazlardan sonra on defa “sübânallâh”, on defa “elhamdülillâh”, on defa “Allâhu ekber” demesini, sonra da Allah’a dua etmesini tavsiye etmiştir.³²² Ayrıca Rasûlullah (s.a.v.), Ebû Talha ile oğlunun binekleri alıp hac yolculuğuna çıkmaları üzerine bineksiz kaldığı için hacca

³¹⁸ Buhârî, İlim 50 (130), Gusûl 22 (282), Edeb 79 (6121); Müslim, Hayız 7 (310/29, 313/32); İbn Mâce, Tahâret 107 (600); Tirmizî, Tahâret 90 (122).

³¹⁹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XLII, 72-73 (25145); Buhârî, İlim 50; Müslim, Hayız 13 (332/61); İbn Mâce, Tahâret 124 (642); Ebû Dâvûd, Tahâret 121 (316); III, 178-179 (1208).

³²⁰ Bkz. Buhârî, Hac 146 (1758). Hz. Safiyye hadisi için ayrıca bkz. Buhârî, Hac 146 (1757).

³²¹ Bkz. İbn Sa’d, **Tabakât**, VIII, 314-315; İbn Ebî Hayseme, **Târîh (es-Sifru’s-sânî)**, II, 980; Ebû Nuaym, **Hilye**, II, 61; İbnü’l-Cevzî, **Sifatü’s-safve**, I, 338; Zehebî, **Siyer**, III, 532; İbn Hacer, **İsâbe**, VIII, 409.

³²² İbn Sa’d, **Tabakât**, VIII, 313; Bezzâr, **Müsned**, XIV, 106 (7599); Ebû Ya’lâ, **Müsned**, VII, 271 (4292); İbnü’l-Cevzî, **Muntazam**, IV, 218; a.mlf., **Sifatü’s-safve**, I, 338.

gidemeyen Ümmü Süleym'e, Ramazan ayında yapılan umrenin kendisiyle birlikte yapılan bir haccın yerine geçtiği müjdesini vermiştir.³²³

Ümmü Süleym'in hayatında Hz. Peygamber'in (s.a.v.) zâtı ve eşyasıyla teberrük edinmeye dair örnekler görmek mümkündür. Evlerinde kaylûle yaptığı bir sırada kokulanmak ve teberrük edinmek için Rasûlullah'ın (s.a.v.) terini topladığı³²⁴, Hz. Peygamber'in saçını³²⁵ ve su içtiği kırbanın ağzını keserek sakladığı³²⁶, hatta Hz. Peygamber'in eli değdi diye oğlu Enes b. Mâlik'in kâkülünü kesmesine müsaade etmediği kaydedilmektedir.³²⁷

Ümmü Süleym, Rasûlullah'ın (s.a.v.) bazı maddî/hissî mucizelerine de tanık olmuştur. Sahih kaynaklarda Ebû Talha'nın Hz. Peygamber'e (s.a.v.) ikram etmek üzere Ümmü Süleym'e yemek hazırlattığı ve Allah Rasûlü'nü evine davet ettiği, davete beraberindeki sahâbîlerle birlikte iştirak eden Rasûlullah'ın (s.a.v.) bir mucizesi olarak yalnızca Allah Rasûlü'ne (s.a.v.) yetecek kadar hazırlanan bu yemekten yetmiş veya seksen sahâbînin doyuncaya kadar yediği haber verilmektedir.³²⁸

Ümmü Süleym hayatı boyunca Allah ve Rasûlü'nün rızasını kazanmaya yönelik samimî gayretler sergilemiştir. Bunun farkında olan Rasûlullah (s.a.v.), bir gün Ebû Talha'nın Ümmü Süleym'i boşamak istediğini duyunca "*O'nu boşamak*

³²³ İbn Sa'd, **Tabakât**, VIII, 316.

³²⁴ İbn Sa'd, **Tabakât**, VIII, 314-315; Ebû Nuaym, **Delâil**, I, 442-443; a.mlf., **Hilye**, II, 61; a.mlf., **Ma'rifetü's-sahâbe**, VI, 3505; İbn Asâkir, **Târîhu Dimaşk**, IX, 359; İbnü'l-Cevzî, **Sıfatü's-safve**, I, 338; Zehebî, **Siyer**, III, 532-533.

³²⁵ İbn Sa'd, **Tabakât**, VIII, 315; Zehebî, **Siyer**, III, 533.

³²⁶ İbn Sa'd, **Tabakât**, VIII, 315; Zehebî, **Siyer**, III, 532.

³²⁷ Bkz. Ebû Nuaym, **Ma'rifetü's-sahâbe**, I, 232; Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ el-Begavî, **Şerhu's-sünne**, thk. Şuayb el-Arnaût-M. Züheyr eş-Şâviş, el-Mektebül-İslâmî, II. bs., Beyrut, 1403, XII, 101; Teymî, Ebü'l-Kâsım Kıvâmü's-sünne İsmâil b. Muhammed b. el-Fazl el-İsfahânî, **Siyerü's-selefi's-sâlihîn**, thk. Kerem b. Hilmî b. Ferhât b. Ahmed, Dârü'r-Râye, Riyad, 1420, s. 276; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, I, 295; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XXIX, 209.

³²⁸ Bkz. Mâlik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî, **el-Muvatta'**, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf-Mahmûd Muhammed Halîl, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1412, II, 103-104 (1948); Buhârî, Menâkıb 25 (3578), Eymân ve'n-Nüzür 22 (6688); Müslim, Eşribe 20 (2040/142); Tirmizî, Menâkıb 6 (3630).

günahtır.” buyurmuştur.³²⁹ Başka bir rivayette de Rasûlullah’ın (s.a.v.), “*Kendimi cennete girmiş olarak gördüm. Bir de baktım ki Ebû Talha’nın hanımı Rûmeysâ!..*” dediği nakledilmektedir.³³⁰ Peygamberlerin gördüğü rüyaların vahiy olduğu herkesçe bilinmektedir. Bu durum Ümmü Süleym’in henüz dünyadayken cennetle müjdelene bahtiyarlığına eriştiğini göstermektedir.

Ümmü Süleym’in Rasûlullah’tan (s.a.v.) 14 hadis rivayet ettiği, bunlardan dördünün *Sahihayn*’da yer aldığı kaydedilmektedir.³³¹ Kendisinden oğlu Enes b. Mâlik, Abdullah b. Abbas, Amr b. Âsım el-Ensârî, Zeyd b. Sâbit³³², Ebû Seleme b. Abdîrrahman b. Avf³³³ (ö. 94/712-13), Saîd b. Müseyyeb (ö. 94/713) ve başka râviler rivayette bulunmuştur.³³⁴

Vefatı hakkında net bir bilgi bulunmamakla birlikte Hz. Osman’ın halifeliği döneminde vefat ettiği kaydedilmektedir.³³⁵

2.2.2. Çocukları

Ebû Talha (r.a.), Mâlik b. Nadr’ın ölümünden sonra Ümmü Süleym ile evlenmişti. Bu evlilikten Ebû Umeyr ve Abdullah adında iki erkek çocuğu olmuştur. Konumuzla yakın ilgisi sebebiyle Ebû Umeyr ve Abdullah b. Ebî Talha’nın yanı sıra Rasûlullah’ın (s.a.v.) vefatına kadar hizmetinde bulunan ve “hâdimü’n-nebî” lakabıyla anılan Ebû Talha’nın üvey oğlu Enes b. Mâlik’in de kısaca tanıtılması uygun olacaktır.

2.2.2.1. Üvey Oğlu Enes b. Mâlik

Enes b. Mâlik (r.a.), Hazrec kabilesinin Neccâr oğulları sülalesine mensuptur. Nesebi; “Enes b. Mâlik b. Nadr b. Zamzam b. Zeyd b. Harâm b. Cündüb b. Âmir b.

³²⁹ Bezzâr, **Müsned**, XIII, 178 (6620); Hâkim, **Müstedrek**, II, 330 (3180); Beyhakî, **Sünen**, VII, 528 (14901).

³³⁰ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXIII, 247-248, 368-369 (15002, 15189); Buhârî, *Ashâbü’n-Nebî* 6 (3679).

³³¹ Bkz. Zehebî, **Siyer**, III, 534.

³³² İbn Hacer, **İsâbe**, VIII, 409.

³³³ Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl**, XXXV, 365; İbn Hacer, **Tehzîb**, XII, 471.

³³⁴ Bkz. Kandemir, “Ümmü Süleym”, **DİA**, XLII, 331.

³³⁵ Bkz. İbn Hacer, **Takrîbü’t-Tehzîb**, thk. Muhammed Avvâme, *Dârü’r-Reşîd*, III. bs., Suriye-Halep, 1411, s. 757; Kandemir, “Ümmü Süleym”, **DİA**, XLII, 331.

Ganm b. Adî b. en-Neccâr” şeklindedir.³³⁶ Künyesinin “Ebû Hamza” olduđu³³⁷, baklagil cinsinden topladığı ekşi bir bitki sebebiyle bu künyenin kendisine bizzat Rasûlullah (s.a.v.) tarafından verildiği kaydedilmektedir.³³⁸ Bununla birlikte künyesinin Ebü’n-Nadr olduđunu³³⁹ ve en büyük çocuğuna nisbetle kendisine “Ebû Sümâme” denildiğini söyleyenler de olmuştur.³⁴⁰

Amcası Enes b. Nadr’ın adını alan Enes b. Mâlik, Hz. Peygamber’in hizmetkârı anlamına gelen “hâdimü’n-nebî” lakabıyla anılmaktadır.³⁴¹

Rasûlullah (s.a.v.) Medine’ye hicret ettiğinde Ebû Talha ile Ümmü Süleym, Enes b. Mâlik’i hizmet etmek üzere Allah Rasûlü’ne teslim etmiştir. Bu sırada Enes b. Mâlik’in kaç yaşında olduğu ve Rasûlullah’a (s.a.v.) kaç yıl hizmet ettiği hususunda farklı rivayetler vardır. Tercih edilen görüŖe göre Rasûlullah (s.a.v.) Medine’ye geldiğinde Enes b. Mâlik on yaşında olup Allah Rasûlü’nün vefatına kadar³⁴², diğer bir ifadeyle yirmi yaşına kadar on sene hizmetinde bulunmuştur.³⁴³ Diğer taraftan yaşının sekiz olduđu³⁴⁴, altı ya da yedi³⁴⁵ veya dokuz sene³⁴⁶ Hz.

³³⁶ İbn Sa’d, *Tabakât*, VII, 12; Begavî, *Mu’cemü’s-sahâbe*, I, 43; İbn Kâni’, *Mu’cemü’s-sahâbe*, I, 14; Ebû Nuaym, *Ma’rifetü’s-sahâbe*, I, 231; İbn Abdilberr, *İstîâb*, I, 109; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, IX, 332; İbnü’l-Cevzî, *Muntazam*, VI, 303; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, I, 294-295; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, III, 353; Zehebî, *Siyer*, IV, 417; a.mlf., *Târîh*, II, 1057; İbn Hacer, *İsâbe*, I, 275-276.

³³⁷ Buhârî, *et-Târîhu’l-kebîr*, Dâiretü’l-Maârifî’l-Osmâniyye, Haydarâbâd, 1361, II, 27; Begavî, *Mu’cemü’s-sahâbe*, I, 45; Ebû Nuaym, *Ma’rifetü’s-sahâbe*, I, 231; İbn Abdilberr, *İstîâb*, I, 109; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, IX, 332, 336-339; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, III, 353; Zehebî, *Siyer*, IV, 417; a.mlf., *Târîh*, II, 1057; İbn Hacer, *İsâbe*, I, 276.

³³⁸ Bkz. Begavî, *Mu’cemü’s-sahâbe*, I, 46; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, IX, 340; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, I, 295; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, III, 363; Zehebî, *Siyer*, IV, 418; a.mlf., *Târîh*, II, 1057; İbn Hacer, *İsâbe*, I, 276.

³³⁹ İbrahim Canan, “Enes b. Mâlik”, *DİA*, XI, 234.

³⁴⁰ Bkz. İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, IX, 332, 340.

³⁴¹ Buhârî, *et-Târîhu’l-kebîr*, II, 27; Begavî, *Mu’cemü’s-sahâbe*, I, 43; Ebû Nuaym, *Ma’rifetü’s-sahâbe*, I, 231; İbn Abdilberr, *İstîâb*, I, 109; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, IX, 332, 339; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, I, 295; Zehebî, *Siyer*, IV, 417; a.mlf., *Târîh*, II, 1057; İbn Hacer, *İsâbe*, I, 276.

³⁴² İbn Hacer, *İsâbe*, I, 276.

³⁴³ İbn Sa’d, *Tabakât*, VII, 14; Buhârî, *et-Târîhu’l-kebîr*, II, 27; Ebû Nuaym, *Ma’rifetü’s-sahâbe*, I, 233; İbn Abdilberr, *İstîâb*, I, 110; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, IX, 340-341, 356; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, I, 295; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, III, 363.

³⁴⁴ İbn Sa’d, *Tabakât*, VII, 12; Ebû Nuaym, *Ma’rifetü’s-sahâbe*, I, 234; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, IX, 341-342; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, III, 363-364; Zehebî, *Siyer*, IV, 418; a.mlf., *Târîh*, II, 1058.

³⁴⁵ Ebû Nuaym, *Ma’rifetü’s-sahâbe*, I, 234.

³⁴⁶ Belâzürî, *Ensâbü’l-eşrâf*, I, 506; Ebû Nuaym, *Ma’rifetü’s-sahâbe*, I, 234; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, I, 296.

Peygamber'e (s.a.v.) hizmet ettiğine dair rivayetler de vardır. Ancak bu hususla ilgili Buhârî'nin *Sahih*'inde yer alan bir rivayette, Rasûlullah'ın Medine'ye geldiği sırada Enes b. Mâlik'in on yaşında olduğu ve vefatına kadar Allah Rasûlü'ne on sene hizmet ettiği kayıtlıdır.³⁴⁷ Buna göre Enes b. Mâlik'in hicretten on yıl önce (612) doğduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Zehebî de bunu doğrulamaktadır.³⁴⁸

On yaşında hizmet etmek üzere Allah Rasûlü'ne verilen Enes b. Mâlik, aynı zamanda Rasûlullah'ın (s.a.v.) mânevî gözetim ve terbiyesine teslim edilmiştir. Çocukluk ve ergenlik dönemini rahmet peygamberinin gözetiminde geçirmesi, kişiliğinin oluşumuna önemli derecede katkı sağladığı gibi Allah Rasûlü'nün üstün ahlâkıyla ahlâklanmasına da neden olmuştur. Bununla birlikte Rasûlullah'a (s.a.v.) hizmeti sayesinde dünyevî ve uhrevî pek çok ihsanlara mazhar olmuştur.

Ümmü Süleym'in bir gün Allah Rasûlü'ne gelerek oğlu Enes'in kendisine hizmet ettiğini söylediği ve onun için dua etmesini istediği, bunun üzerine Rasûlullah'ın (s.a.v.), "*Ey Allah'ım! Onun malını ve evlatlarını çoğalt, ona ihsan ettiklerine bereket ver!*" buyurduğu³⁴⁹, başka bir rivayette de ömrünün uzun olması ve günahının bağışlanması için Allah'a dua ettiği kaydedilmektedir.³⁵⁰

Enes b. Mâlik (r.a.), Rasûlullah'ın (s.a.v.) yaptığı bu duaların bereketini dünyadayken görmüştür. Kendisine ait bir bahçenin senede iki defa mahsül verdiği haber verilmektedir.³⁵¹ Bir keresinde toprağıyla ilgilenmesi için tuttuğu kişinin yanına gelerek toprağın susuzluğundan şikâyet etmesi üzerine namaz kılıp dua ettiği,

³⁴⁷ Bkz. Buhârî, *Nikâh* 67 (5166), *İsti'zân* 10 (6238).

³⁴⁸ Bkz. Zehebî, *Siyer*, IV, 422.

³⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLV, 414 (27426); Buhârî, *De'avât* 18, 25, 46, 47 (6334, 6344, 6378, 6380); Müslim, *Fezâilü's-Sahâbe* 32 (2480/141); Tirmizî, *Menâkıb* 45 (3829).

³⁵⁰ Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 14; İbn Ebî Hayseme, *Târîh (es-Sifru's-sânî)*, II, 981; Ebû Ya'lâ, *Müsned*, VII, 233 (4236); İbnü'l-Cevzî, *Muntazam*, VI, 304; a.mlf., *Sıfatü's-safve*, I, 278.

³⁵¹ Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 14; İbn Ebî Hayseme, *Târîh (es-Sifru's-sânî)*, II, 981; Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-sahâbe*, I, 231, 235; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, IX, 349, 354; İbnü'l-Cevzî, *Muntazam*, VI, 304; a.mlf., *Sıfatü's-safve*, I, 278; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 295; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 365; Zehebî, *Siyer*, IV, 419, 421; a.mlf., *Târîh*, II, 1058, 1059; İbn Hacer, *İsâbe*, I, 276, 277.

daha sonra Allah Teâlâ'nın yağmur yağdırdığı nakledilmektedir.³⁵² Zehebî, bunun iki isnadla sabit, apaçık bir keramet olduğunu dile getirmiştir.³⁵³

Rasûlullah'ın duasının bir tezahürü olarak Enes b. Mâlik'in çocuklarının sayısında da bir artış görülmektedir. Bazı rivayetlerde yetmiş sekiz tane oğlu, Hafsa ve Ümmü Amr adında iki tane kızı olmak üzere seksen³⁵⁴, bazılarında ise yüzden fazla çocuğu olduğu kaydedilmektedir.³⁵⁵ Ayrıca kendi sulbünden yüz yirmiyi aşkın çocuğu defnettiği de rivayetler arasındadır.³⁵⁶

Enes b. Mâlik'in hayatında günümüzde yeniden tartışmaların odak noktası haline gelen şefaathane inancına da rastlamak mümkündür. Rasûlullah'tan (s.a.v.) kıyamet gününde kendisine şefaathane etmesini istediği, bunun üzerine Rasûlullah'ın (s.a.v.) ona şefaathane edeceğini söylediği, daha sonra kendisini nerede araması gerektiğini sorduğunda ise Allah Rasûlü'nün sırasıyla sırat üzerinde aramasını, burada bulamadığı takdirde mîzanda, burada bulamadığı takdirde havz-ı kevser yanında aramasını, bu üç yerin dışında olmayacağını bildirdiği³⁵⁷ rivayet edilmektedir.

Enes b. Mâlik, yaşının küçük olması hasebiyle Bedir Savaşı'nda hizmet etmek üzere Hz. Peygamber'in yanında yer almış³⁵⁸, Hudeybiye Antlaşması, Hayber'in fethi, Umretü'l-kazâ, Mekke'nin fethi, Huneyn Savaşı, Tâif muhasarası ve Veda haccına Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte iştirak etmiştir.³⁵⁹ Allah Rasûlü'nün vefatından sonra halife olan Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'in onun genç ve zeki bir kâtip

³⁵² Bkz. İbn Sa'd, **Tabakât**, VII, 15-16; İbn Asâkir, **Târîhu Dimaşk**, IX, 364-365; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, VI, 304; a.mlf., **Sıfatü's-safve**, I, 278; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, III, 370; Zehebî, **Siyer**, IV, 419-420; a.mlf., **Târîh**, II, 1060; İbn Hacer, **İsâbe**, I, 277.

³⁵³ Bkz. Zehebî, **Siyer**, IV, 420.

³⁵⁴ Ebû Nuaym, **Ma'rifetü's-sahâbe**, I, 231, 235; İbn Abdilberr, **İstîâb**, I, 111; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, I, 296.

³⁵⁵ Bkz. Ebû Nuaym, **Ma'rifetü's-sahâbe**, I, 231, 235; İbn Asâkir, **Târîhu Dimaşk**, IX, 354; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, III, 364; Zehebî, **Siyer**, IV, 419; a.mlf., **Târîh**, II, 1058.

³⁵⁶ Bkz. Ebû Nuaym, **Ma'rifetü's-sahâbe**, I, 235; İbn Asâkir, **Târîhu Dimaşk**, IX, 350-355; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, I, 296; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, I, 365; Zehebî, **Siyer**, IV, 418-419; a.mlf., **Târîh**, II, 1058-1059; İbn Hacer, **İsâbe**, I, 277.

³⁵⁷ Bkz. İbn Asâkir, **Târîhu Dimaşk**, IX, 359-361.

³⁵⁸ İbn Asâkir, **Târîhu Dimaşk**, IX, 361; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, I, 295; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, III, 368; Zehebî, **Siyer**, IV, 417; a.mlf., **Târîh**, II, 1059; İbn Hacer, **İsâbe**, I, 276.

³⁵⁹ İbn Asâkir, **Târîhu Dimaşk**, IX, 361; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, III, 368.

olduğunu söylemesi üzerine Enes b. Mâlik'i Bahreyn'e zekât memuru olarak göndermiştir.³⁶⁰

Kendisine verilen vazifeleri layıkıyla yerine getiren Enes b. Mâlik'in, Hz. Ömer'in hilâfet döneminde Ebû Mûsâ el-Eş'arî (r.a.) ile birlikte Basra'ya geçtiği, orada hadis ve fıkıh okuttuğu ve İran'la yapılan savaşlara katıldığı³⁶¹; Tüster'in fethinde Vali Hürmüzân'ı esir alarak bizzat Hz. Ömer'e götürdüğü kaydedilmektedir.³⁶²

Emevî halifelerinin bir kısmına da yetişen Enes b. Mâlik, "*Hz. Ali ile Hz. Osman'ın sevgisi bir kalpte toplanmaz. Fakat Allah Teâlâ her ikisinin de sevgisini kalbimizde bir araya getirmişti.*" buyurmaktadır.³⁶³ O, bu ifadeleriyle yaşadığı dönemdeki siyasî taraftarlığa, özellikle de insanların Hz. Ali ile Hz. Osman -dolaylı olarak Hz. Muâviye- hakkındaki keskin tutumlarına ve bir tarafın yanında yer alanların diğer tarafa sevgi beslemediklerine dikkat çekmiş, sahâbe arasında çıkan ihtilâfların, birbirlerine karşı duydukları sevgi ve muhabbete hiçbir zaman engel olmadığına işaret etmiştir. Bu da sahâbe arasındaki ihtilâfların, dünyevî herhangi bir menfaat doğrultusunda olmayıp Allah'ın rızasını kazanmaya yönelik birer ictihad farklılığından kaynaklandığını göstermektedir.

Rasûlullah'ın (s.a.v.) yapmış olduğu duanın bereketiyle uzun yıllar ömür süren Enes b. Malik, Haccâc'ın zulmüne uğrayan sahâbilerdendir. Kaynaklarda, Haccâc tarafından malına el konulduğu ve aşağılamak amacıyla boynuna mühür vurulduğu³⁶⁴; Enes b. Mâlik'in bir mektup yazarak Haccâc'ın yaptığı zulmü halife Abdülmelik b. Mervân'a bildirmesi³⁶⁵ üzerine halifenin Haccac'a Enes b. Mâlik'ten

³⁶⁰ İbn Asâkir, **Târîhu Dımaşk**, IX, 369; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, III, 371; Zehebî, **Siyer**, IV, 420; a.mlf., **Târîh**, II, 1060; İbn Hacer, **İsâbe**, I, 278.

³⁶¹ Canan, "Enes b. Mâlik", **DİA**, XI, 234.

³⁶² Bkz. Zehebî, **Siyer**, IV, 421; Canan, "Enes b. Mâlik", **DİA**, XI, 234.

³⁶³ Bkz. Zehebî, **Siyer**, IV, 422; a.mlf., **Târîh**, II, 1062.

³⁶⁴ İbn Abdilberr, **İstîfâb**, I, 110; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, I, 296; Canan, "Enes b. Mâlik", **DİA**, XI, 234.

³⁶⁵ İbn Asâkir, **Târîhu Dımaşk**, IX, 371-373; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, III, 373-374; Zehebî, **Siyer**, IV, 421-422; a.mlf., **Târîh**, II, 1061.

özür dileyip mallarını iade etmesini emrettiği ve Enes b. Mâlik üzerindeki emirliğini kaldırdığına dair bir mektup yolladığı kaydedilmektedir.³⁶⁶

Hayatının son yıllarını Rasûlullah'ın (s.a.v.) özlemiyle geçiren Enes b. Mâlik'in, Hz. Peygamber'i (s.a.v.) rüyasında görmediği hiçbir gecenin olmadığını dile getirerek ağladığı³⁶⁷ ve Allah Rasûlü'ne kavuşup “*Yâ Rasûlallâh! İşte senin küçük hizmetkârın!*” demeyi çok arzuladığını söylediği rivayet edilmektedir.³⁶⁸

Enes b. Mâlik, çocukluk yıllarını mânevî gözetim ve terbiyesinde geçirdiği Rasûlullah'ın (s.a.v.) ahlâkı ile ahlâklanmış, üstün meziyetlere sahip bir sahâbidir. İbadetlerinde ve kişiliğinde nübüvvetin izlerini görmek mümkündür.

Ebû Hüreyre (r.a.), Enes b. Mâlik'in kıldığı namaz dışında hiç kimsenin namazının Rasûlullah'ın (s.a.v.) namazına benzemediğini dile getirmektedir.³⁶⁹ Zâyi olduğu düşüncesiyle kıldığı namazların ardından ağladığı³⁷⁰, gerek seferî gerek mukim iken namaz hususunda insanların en iyisi olduğu³⁷¹ ve ayaklarına kan ininceye kadar namazda kıraati uzattığı³⁷² haber verilmektedir.

Enes b. Mâlik (r.a.), konuşmalarına son derece dikkat eden fuzûlî ve yanlış sözler söylemekten sakınan bir kimsedir.³⁷³ İnsanın düşünmeden sarfettiği sözler yüzünden çoğu zaman zor duruma düştüğüne dikkat çekerek “*Kul Allah'tan sakınmaz, tâ ki dili yüzünden mahzun olur.*” demiştir.³⁷⁴ Özellikle ihramlı olduğu sıralarda kendisinden Allah Teâlâ'nın zikrinden başka hiçbir şey işitilmediği rivayet

³⁶⁶ Bkz. Belâzürî, *Ensâbü'l-Şerâf*, II, 295-297; Canan, “Enes b. Mâlik”, *DİA*, XI, 234.

³⁶⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 15; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, IX, 358; Zehebî, *Siyer*, IV, 421.

³⁶⁸ Bkz. İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, IX, 359.

³⁶⁹ Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 15; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-ıvsa*t, VII, 367 (7745); İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, IX, 362; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve*, I, 278; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 368; Zehebî, *Siyer*, IV, 419; a.mlf., *Târîh*, II, 1060; İbn Hacer, *İsâbe*, I, 277.

³⁷⁰ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, IX, 335.

³⁷¹ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, IX, 362; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 369; Zehebî, *Siyer*, IV, 419; a.mlf., *Târîh*, II, 1060.

³⁷² Bkz. İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, IX, 363; İbnü'l-Cevzî, *Muntazam*, VI, 304; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve*, I, 278; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 369; Zehebî, *Siyer*, IV, 419; a.mlf., *Târîh*, II, 1060.

³⁷³ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 16; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, IX, 366; İbnü'l-Cevzî, *Sıfatü's-safve*, I, 278.

³⁷⁴ Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 16.

edilmektedir.³⁷⁵ Bir defasında, “Dört haslet vardır ki ancak kendini beğenme (hasleti) yüzünden (insana) darlık verir. (Bunlar;) İbadetin esası olan sükût, tevazu, az ile yetinmek ve Allah Teâlâ’yı zikretmektir.” demiştir.³⁷⁶

Konuşurken gösterdiği hassasiyetin daha fazlasını hadis rivayet ederken sergileyen Enes b. Mâlik, Rasûlullah’ın (s.a.v.) söylemediği bir sözü ona isnad etmekten son derece sakınmıştır. Bu hassasiyetinden ötürü hadis rivayet ettiği sırada renginin değiştiği ve “أَوْ كَمَا قَالَ” (yahut Rasûlullah bunun gibi buyurdu) ifadesini kullandığı³⁷⁷, çocukları tarafından yabancılara rivayet ettiği kadar neden kendilerine rivayette bulunmadığı sorulduğunda ise “Yavrucuğum! Çok rivayet eden yanılır.” dediği kaydedilmektedir.³⁷⁸ Ona göre bir insanın zabtı ne kadar kuvvetli olursa olsun yine de ilim yazılarak kayıt altına alınmalıdır.³⁷⁹

Enes b. Mâlik (r.a.), ömrünün sonlarına doğru bir cilt rahatsızlığı olan abraş (vitiligo) hastalığına yakalanmıştır.³⁸⁰ Ziyaretine gelenlerin kendisi için doktor çağıracaklarını söylemeleri üzerine bu hastalığın Allah Teâlâ’dan geldiğine ve şifanın kaynağının Allah Teâlâ olduğuna işaret ederek “Doktor beni hasta etti.” demiştir.³⁸¹ Hastalığı sebebiyle o yıl oruç tutamayan Enes b. Mâlik’in tutamadığı oruçları yerine otuz fakiri doyurduğu³⁸², son anına kadar “Lâ ilâhe illallâh” dediği ve bu hal üzere vefat ettiği belirtilmektedir.³⁸³

Kaynaklarda Basra’da vefat eden son sahâbî olduğu kaydedilen³⁸⁴ Enes b. Mâlik’i, vasiyeti üzerine Muhammed b. Sîrîn (ö. 110/729) yıkayıp cenaze namazını

³⁷⁵ Bkz. İbn Sa’d, *Tabakât*, VII, 16; İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, IX, 366.

³⁷⁶ Bkz. İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, IX, 366.

³⁷⁷ İbn Sa’d, *Tabakât*, VII, 15; Begavî, *Mu’cemü’s-sahâbe*, I, 53; İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, IX, 366-367; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, III, 370.

³⁷⁸ Bkz. İbn Sa’d, *Tabakât*, VII, 16; Zehebî, *Siyer*, IV, 421.

³⁷⁹ İbn Sa’d, *Tabakât*, VII, 16.

³⁸⁰ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, IX, 375-376; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, III, 374-375; Zehebî, *Siyer*, IV, 422; a.mlf., *Târîh*, II, 1062.

³⁸¹ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, IX, 368.

³⁸² İbn Sa’d, *Tabakât*, VII, 18; İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, IX, 377; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, III, 376; Zehebî, *Siyer*, IV, 422; a.mlf., *Târîh*, II, 1062.

³⁸³ Bkz. İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, IX, 378.

³⁸⁴ Bkz. İbn Sa’d, *Tabakât*, VII, 19; Begavî, *Mu’cemü’s-sahâbe*, I, 58; Ebû Nuaym, *Ma’rifetü’s-sahâbe*, I, 231, 234; İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, IX, 337, 378-379; İbnü’l-Cevzî, *Sıfatü’s-safve*, I, 278; İbnü’l-Esîr, *Üsdü’l-gâbe*, I, 297; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, III, 376; Zehebî, *Siyer*, IV, 417; a.mlf., *Târîh*, II, 1057; İbn Hacer, *İsâbe*, I, 276.

kıldırılmıştır.³⁸⁵ Bunun yanı sıra Basra Valisi Katn b. Müdrîk el-Kılâbî'nin cenaze namazını kıldırıldığı da ileri sürülmektedir.³⁸⁶

Enes b. Mâlik'in hiç yanından ayırmadığı Rasûlullah'a (s.a.v.) ait bir çubuk ve saç telinden bahsedilmekte, öldüğünde bunların kabrine konulmasını istediği kaydedilmektedir. Vefat ettiği zaman vasiyeti gereği çubuk kefeniyle böğrü arasına, saç teli de dilinin altına yerleştirilerek defnedilmiştir.³⁸⁷

Enes b. Mâlik'in kaç sene yaşadığı ve ne zaman vefat ettiği hususunda görüş birliği yoktur. Kaynaklarda hicrî 90, 91, 92 ya da 93 yılında vefat ettiğine ve doksan veya yüz küsür yaşlarına kadar yaşadığına dair çeşitli rivayetler yer alsa³⁸⁸ da yüz üç sene yaşadığı ve 93 yılında vefat ettiği tercih edilmektedir.³⁸⁹

Zehebî tarafından "imâm, müftî, mukri", muhaddis, rivâyetü'l-islâm" tâbirleriyle nitelenen³⁹⁰ Enes b. Mâlik (r.a.), Rasûlullah'tan (s.a.v.) rivayet ettiği 2286 hadîs-i şerifle³⁹¹ müksirûn (çok hadis rivayeten sahâbiler) arasında yer almaktadır.³⁹² İki yüz kadar talebesinin olduğu ifade edilmekte³⁹³, meşhur talebeleri arasında Saîd b. Müseyyeb, Âmir eş-Şâ'bî (ö. 104/722), Ebû Kılâbe el-Cermî (ö. 104/722), Hasan-ı Basrî (ö. 110/728), Muhammed b. Sîrîn, Katâde b. Diâme (ö. 117/735), İbn Şihâb ez-Zührî (ö. 124/742), Sâbit b. Eslem el-Bünânî (ö. 127/744) ve Humeyd et-Tavîl (ö. 143/760) zikredilmektedir.³⁹⁴

³⁸⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 18.

³⁸⁶ Bkz. İbn Abdilberr, *İstîfâb*, I, 110; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 297.

³⁸⁷ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, IX, 378; İbn Hacer, *İsâbe*, I, 276; Canan, "Enes b. Mâlik", *DİA*, XI, 235.

³⁸⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 19; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, II, 28; Begavî, *Mu'cemü's-sahâbe*, I, 56-58; Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-sahâbe*, I, 231, 234; İbn Abdilberr, *İstîfâb*, I, 110-111; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, IX, 336-339, 379-385; İbnü'l-Cevzî, *Muntazam*, VI, 305; a.mlf., *Sıfatü's-safve*, I, 278; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, IV, 28; a.mlf., *Üsdü'l-gâbe*, I, 296-297; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 376-378; Zehebî, *Siyer*, IV, 423; a.mlf., *Târîh*, II, 1062; İbn Hacer, *İsâbe*, I, 276-277.

³⁸⁹ Bkz. Zehebî, *Siyer*, IV, 423; Canan, "Enes b. Mâlik", *DİA*, XI, 234.

³⁹⁰ Zehebî, *Siyer*, IV, 417.

³⁹¹ Zehebî, *Siyer*, IV, 423.

³⁹² İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 296; İbn Hacer, *İsâbe*, I, 276.

³⁹³ Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 354-363; Zehebî, *Siyer*, IV, 417.

³⁹⁴ Bkz. İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, IX, 332-333; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, III, 355-363; Zehebî, *Siyer*, IV, 417; a.mlf., *Târîh*, II, 1057.

2.2.2.2. Oğlu (Ebû Umeyr b. Ebî Talha)

Mâlik b. Nadr'ın İslâm'dan yüz çevirmesi ve ölümü üzerine Ümmü Süleym ile evlenen Ebû Talha'nın yaptığı bu evlilikten Ebû Umeyr adında bir oğlu dünyaya gelmiştir.³⁹⁵ Kaynaklarda Ebû Umeyr hakkında fazla bilgi bulunmamakla birlikte adının "Hafs" olduğu ileri sürülmektedir.³⁹⁶

Rasûlullah'ın (s.a.v.) Medine'de yalnızca Ümmü Süleym'i ziyaret ettiği geride ifade edilmişti.³⁹⁷ Âdeti üzere yaptığı ziyaretlerden birinde Ebû Umeyr'i hüzünlü gören Rasûlullah (s.a.v.), kendisiyle oynadığı minik bir serçenin ölümü nedeniyle üzgün olduğunu öğrenince başını okşamış ve "Ey Ebû Umeyr! Ne yaptı Nugayr?" buyurarak³⁹⁸ Ebû Umeyr'i teselli etmeye ve gönlünü almaya çalışmıştır. Enes b. Mâlik, o sıralar Ebû Umeyr'in sütten kesilmiş olduğunu ifade etmektedir.³⁹⁹

Ebû Umeyr'in küçük yaşlarda hastalandığı ve Ebû Talha'nın evde olmadığı bir sırada vefat ettiği kaydedilmektedir. Müslim'in *Sahih* 'inde yer alan bir rivayette Enes b. Mâlik (r.a.) söz konusu hadiseyi şöyle anlatmaktadır:

"Ebû Talha'nın Ümmü Süleym'den olan bir oğlu vefat etti. Ümmü Süleym, ev halkına:

-Sakin Ebû Talha'ya ben söyleyinceye kadar oğlu hakkında bir şey söylemeyin, dedi.

Sonra Ebû Talha geldi, Ümmü Süleym akşam yemeğini getirdi. Ebû Talha yiyip içtikten sonra Ümmü Süleym, onun için eskiden olduğundan daha güzel bir şekilde süslendi. Ebû Talha da kendisi ile cinsî münâsebette bulundu. Ümmü Süleym, (kocasının) karnının doyup arzu ve ihtiyacının tatmîn edildiğini görünce:

-Ey Ebû Talha! Bir takım insanlar bir ev halkına emanet bir şeyler verseler, sonra da emanetlerini isteseler, (ev halkı) onları menedebilir mi? diye sordu. Ebû Talha:

³⁹⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 312; İbn Abdilberr, *İstîâb*, IV, 1940; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VII, 333; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXV, 366; Zehebî, *Siyer*, III, 530; İbn Hacer, *Tehzîb*, XII, 471-472.

³⁹⁶ Bkz. İbn Hacer, *İsâbe*, VII, 247.

³⁹⁷ Bkz. Sayfa 57.

³⁹⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, VIII, 314; Ebû Nuaym, *Ma'rifetü's-sahâbe*, V, 2966-2967; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, VI, 226; Zehebî, *Siyer*, III, 531;

³⁹⁹ Bkz. İbn Abdilberr, *İstîâb*, IV, 1722.

-Hayır, (vermemelik edemezler) dedi. Ümmü Süleym:

-Öyleyse sen de oğlunu böyle (geri alınmış bir emanet) say, dedi. Bunun üzerine Ebû Talha öfkeleni ve:

-Madem ki öyledir niye beni kendi halime bıraktın da benim bu işlere bulaşmama sebep oldun, sonra da oğlumun öldüğünü bana haber verdin? dedi. Ardından kalkıp Rasûlullah'ın (s.a.v.) yanına gitti ve olanları haber verdi. Rasûlullah (s.a.v.):

-Allah geçen gecenizi hakkınızda mübarek kılın! buyurdu... ”⁴⁰⁰

Ebû Talha'nın Allah Rasûlü'nü oğlunun cenazesine çağırdığı, Rasûlullah'ın (s.a.v.) da evlerine gelerek kendisi önde, Ebû Talha ve Enes b. Mâlik arkasında, Ümmü Süleym'de onların arkasında olduğu halde birlikte cenaze namazı kıldıkları rivayet edilmektedir.⁴⁰¹

2.2.2.3. Oğlu (Abdullah b. Ebî Talha)

Ebû Umeyr'in vefat ettiği gecenin sabahında Allah Rasûlü'ne giderek durumu haber veren Ebû Talha (r.a.), Rasûlullah'ın (s.a.v.) hayır duasına mazhar olmuştur. Ümmü Süleym'in o gece hamile kaldığı, hamileliğinin sonunda bir erkek çocuğu doğurduğu, çocuğu Enes b. Mâlik ile birlikte Rasûlullah'a (s.a.v.) gönderdiği, Allah Rasûlü'nün Enes b. Mâlik'ten aldığı hurmayı çiğneyerek çocuğun damağına sürttüğü (tahnîk) ve ona “Abdullah” ismini verdiği rivayet edilmektedir.⁴⁰²

Bezzâr'ın (ö. 292/905) sahih isnadla⁴⁰³ *Müsned*'inde zikrettiği bir rivayette ise söz konusu hadiseyle ilgili şu ayrıntılara yer verilmiştir:

“...Rasûlullah (s.a.v.) (Ebû Talha'ya), “Beni hak ile gönderene yemin olsun ki, ölen oğluna sabrından dolayı Allah Teâlâ onun rahmine bir erkek çocuğu

⁴⁰⁰ Müslim, Fezâilü's-Sahâbe 20 (2144/107). Diğer rivayetler için ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIX, 85-86 (12028), XX, 227-228, 328-329 (12865, 13026); Buhârî, Cenâiz 40 (1301), Akîka 1 (5470); Müslim, Âdâb 5 (2144/23); İbn Hibbân, **Sahih**, XVI, 155-159 (7187-7188).

⁴⁰¹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XX, 466 (13270); Taberânî, **el-Mu'cemü'l-kebîr**, V, 103 (4727); Hâkim, **Müstedrek**, I, 519 (1350); Beyhakî, **Sünen**, IV, 49 (6908).

⁴⁰² Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIX, 85-86 (12028), XX, 328-329 (13026), XXI, 452-453 (14065); Müslim, Fezâilü's-Sahâbe 20 (2144/107); İbn Hibbân, **Sahih**, XVI, 158-159 (7188).

⁴⁰³ Bkz. Heysemî, Ebü'l-Hasen Nürüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleymân el-Heysemî, **Mecmau'z-zevâid ve menbau'l-fevâid**, thk. Hüsâmeddin el-Kudsî, Mektebetü'l-Kudsî, Kahire, 1414, IX, 261.

atacaktır.” buyurdu. Ümmü Süleym onu doğurdu. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.) bana:

-“Ey Enes! Annene git ve ona göbek bağıni kestiği vakit bana gönderinceye kadar çocuğuna hiçbir gıda vermemesini söyle!” dedi. Ümmü Süleym çocuğu kucağıma verdi. Nihayet onu Rasûlullah’a (s.a.v.) getirdim ve önüne koydum. Bana:

-“Üç tane acve hurması getir!” buyurdu. Onları Rasûlullah’a (s.a.v.) getirdim. Çekirdeklerini çıkarıp attı, ardından ağzına alıp biraz çiğnedikten sonra çocuğun ağzını açtı ve onları ağzının içine koydu. Çocuk emmeye başladı. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.):

-“Ensârîdir, hurmayı sever.” dedi. Ardından, “Annene git ve ona: Allah bu çocuğu sana mübarek kılsın. Onu itaatkâr, takva sahibi eylesin, de!” buyurdu.”⁴⁰⁴

Ümmü Süleym’in hicretin 8. yılında (630) meydana gelen Huneyn Savaşı’nda Abdullah’a hamile olduğu⁴⁰⁵ ve savaştan sonra Medine’ye döndüklerinde Abdullah’ı doğurduğu kaydedilmektedir.⁴⁰⁶ Buna göre Ebû Umeyr’in hicrî 7’de (629) vefat ettiğini, Abdullah b. Ebî Talha’nın da hicretin 8. yılında (630) doğduğunu söylemek mümkündür.

Abdullah b. Ebî Talha, Rasûlullah’ın (s.a.v.) yapmış olduğu duanın bir tezahürü olarak hayır ve bereket dolu bir ömür sürmüştür. Enes b. Mâlik (r.a.) onun hakkında, “*Ensar arasında ondan daha faziletli yetişen hiç kimse yoktur.*” buyurmaktadır.⁴⁰⁷

Medine’de babasının evinde yaşadığı kaydedilen Abdullah b. Ebî Talha’nın⁴⁰⁸, dokuz⁴⁰⁹ ya da on çocuğu olduğu, hepsinin Kur’ân-ı Kerîm’i iyi bilen birer âlim oldukları haber verilmektedir.⁴¹⁰ Abâye b. Rifâa’nın da Abdullah b. Ebî

⁴⁰⁴ Bezzâr, **Müsned**, XIII, 494-495 (7310).

⁴⁰⁵ İbn Sa’d, **Tabakât**, V, 55; Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl**, XV, 134; İbn Hacer, **Tehzîb**, V, 269.

⁴⁰⁶ Bkz. İbn Hacer, **İsâbe**, V, 13.

⁴⁰⁷ Bkz. İbn Abdilberr, **İstîâb**, III, 929.

⁴⁰⁸ Bkz. Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl**, XV, 34; İbn Hacer, **İsâbe**, V, 13.

⁴⁰⁹ Akif Köten, “Abdullah b. Ebû Talha”, **DİA**, I, 97.

⁴¹⁰ Bkz. İbn Abdilberr, **İstîâb**, III, 930; Zehebî, **Siyer**, IV, 468; a.mlf., **Târîh**, II, 958; İbn Hacer, **İsâbe**, VIII, 410.

Talha hakkında şöyle dediği rivayet edilmektedir: “*Bu çocuğun yedi oğlunu gördüm. Hepsi de Kur’ân’ı hatmetmiş, ezberlemişlerdi.*”⁴¹¹

Çocuklarının en meşhuru ve en âlimi⁴¹², Enes b. Mâlik kanalıyla rivayet edilen hadislerin çoğu senesinde yer alan ve İmam Mâlik’in (ö. 179/795) hocalarından biri olan İshak b. Abdullah b. Ebî Talha’dır.⁴¹³

Sıffin Savaşı’na katılarak Hz. Ali’nin yanında yer aldığı⁴¹⁴ ve Enes b. Mâlik’ten daha önce vefat ettiği haber verilen Abdullah b. Ebî Talha’nın⁴¹⁵, İran fetihleri sırasında bir savaşta şehit düştüğü veya Velid b. Abdilmelik zamanında hicrî 84 yılında Medine’de vefat ettiği kaydedilmektedir.⁴¹⁶ Bununla birlikte İbn Kesîr, onu 82 yılında vefat edenler arasında zikretmektedir.⁴¹⁷

Rivayet ettiği hadislerin az olmasının yanı sıra “sika” bir râvi olduğu kaydedilen Abdullah b. Ebî Talha⁴¹⁸, üvey ağabeyi Enes b. Mâlik ile babası Ebû Talha’dan rivayette bulunmuş, kendisinden iki oğlu İshak ve Abdullah ile Hasan b. Ali’nin mevlâsı Süleyman, Ebû Tavâle ve torunu Yahyâ b. İshak hadis rivayet etmiştir.⁴¹⁹

2.3. KİŞİLİĞİ

2.3.1. Cömertliği

Ebû Talha (r.a.), diğer sahâbîler gibi ömrü boyunca Allah ve Rasûlü’nün rızasını kazanmaya yönelik samimî gayretler sergilemiştir. Bunların başında Allah için yaptığı infaklar gelmektedir.

⁴¹¹ Bkz. İbn Sa’d, **Tabakât**, VIII, 319; Ebû Nuaym, **Hilye**, II, 59; İbnü’l-Esîr, **Muntazam**, IV, 218; Zehebî, **Siyer**, III, 534.

⁴¹² İbn Abdilberr, **İstîâb**, III, 930; Zehebî, **Târîh**, II, 958.

⁴¹³ Zehebî, **Siyer**, IV, 468.

⁴¹⁴ İbn Abdilberr, **İstîâb**, III, 930; İbnü’l-Esîr, **Üsdü’l-gâbe**, III, 285; Zehebî, **Kâşif**, I, 563.

⁴¹⁵ Bkz. Zehebî, **Siyer**, IV, 468.

⁴¹⁶ Bkz. İbnü’l-Esîr, **Üsdü’l-gâbe**, III, 285; Zehebî, **Târîh**, II, 958; İbn Hacer, **İsâbe**, V, 13; a.mlf., **Tehzîb**, V, 269.

⁴¹⁷ Bkz. İbn Kesîr, **Bidâye**, IX, 53.

⁴¹⁸ Bkz. İbn Sa’d, **Tabakât**, V, 56; Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl**, XV, 134; Zehebî, **Kâşif**, I, 563; İbn Hacer, **Tehzîb**, V, 269.

⁴¹⁹ Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl**, XV, 134; Zehebî, **Siyer**, IV, 468; a.mlf., **Târîh**, II, 958; İbn Hacer, **İsâbe**, V, 13; a.mlf., **Tehzîb**, V, 269.

Buhârî ve Müslim'in *Sahih* 'lerinde yer alan bir rivayette, Enes b. Mâlik'in şöyle dediği rivayet edilmektedir:

“Ebû Talha, Medine’de hurmalık mal cihetiyle ensarın en zengini idi. Kendisine mallarının en sevimsisi de Beyruhâ (denilen bahçesi) idi. Beyruhâ, Mescid’in karşısında bulunmaktaydı. Rasûlullah (s.a.v.) Beyruhâ’ya girer ve içindeki güzel sudan içerdi. “Siz, sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcayıncaya kadar asla iyiliğe ermiş olmazsınız. Her ne infak ederseniz, şüphesiz Allah onu bilir.”⁴²⁰ âyeti inince, Ebû Talha kalkıp doğru Rasûlullah’a (s.a.v.) geldi ve:

-Ey Allah’ın Rasûlü! Şüphesiz çok mübarek olan Allah Teâlâ, “Siz sevdiğiniz şeylerden harcayıncaya kadar asla iyiliğe ermiş olmazsınız...” buyuruyor. Bana mallarımın en sevimli olanı ise Beyruhâ’dır. Beyruhâ, Allah için sadakadır. Bu sadakanın hayrını ve Allah katında bir âhîret azığı olmasını umuyorum. Ey Allah’ın Rasûlü! Bu bahçemi Allah’ın sana gösterdiği münâsib yere koy, sarfet, dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.):

-“Ne hoş! İşte bu kazançlı bir maldır. İşte bu kazançlı bir maldır. Ben senin söylediğin sözü işittim ve bu bahçeyi yakınlarına tahsis etmeni uygun görüyorum.” buyurdu. Ebû Talha da:

-Ey Allah’ın Rasûlü! Ben de senin arzu ettiğin gibi yaparım, dedi. Ebû Talha Beyruhâ’yı yakınları ve amcaoğulları arasında taksim etti.”⁴²¹

Enes b. Mâlik (r.a.), Ebû Talha’nın Beyruhâ’yı sahâbe-i kirâm arasında kendisiyle akrabalık bağı bulunan Hassân b. Sâbit ile Übey b. Kâ’b (r.a.) arasında taksim ettiğini⁴²², Hassân b. Sâbit’in kendisine sadaka olarak verilmiş olan bu maldaki hissesini daha sonra Hz. Muâviye’ye sattığını ve bu bahçenin Hz. Muâviye tarafından inşa edilen Benî Hudeyle kasrının bulunduğu yerde olduğunu haber vermektedir.⁴²³ İbn Zebâle (ö. 199/814) de *Ahbârü’l-Medîne* adlı eserinde, Ebû Bekr

⁴²⁰ Âl-i İmrân, 3/92.

⁴²¹ Bkz. Mâlik, *Muvatta*, II, 174 (2101); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIX, 426-427 (12438); Buhârî, Zekât 44 (1461), Vekâlet 15 (2318), Vesâyâ 27 (2769), Tefsîr 62 (4554), Eşribe 13 (5611); Müslim, Zekât 14 (998/42).

⁴²² Buhârî, Vesâyâ 17 (2758); Müslim, Zekât 14 (998/43); Ebû Dâvûd, Zekât 45 (1689); Nesâî, Ahbâs 1 (3602).

⁴²³ Bkz. Buhârî, Vesâyâ 17 (2758).

b. Hazm'dan yaptığı bir rivayette, Ebû Talha'nın bahçesini tasadduk ettiği akrabaları arasında, Übey b. Kâ'b, Hassân b. Sâbit, Sebî b. Câbir ve Şeddâd b. Evs yada babası Evs b. Sâbit'i zikretmekte, Hassân b. Sâbit'in kendisine düşen hisseyi Muâviye b. Ebî Süfyân'a yüz bin dirhem karşılığında sattığını ve Ebû Süfyân'ın buraya bir saray inşa ettiğini kaydetmektedir.⁴²⁴

Dünyalık herhangi bir şeyin sevgisi kalbe girdiği zaman o dünyalığın yokluğu, kendisine duyulan sevginin şiddetine oranla kalbe ızdırap verir. Bunun için yeri geldiğinde o sevgilerden feragat ederek Allah yolunda harcama yapmak nefse ağır gelmektedir. Ebû Talha'nın akrabalarına infak ettiği ve sadece Hassân b. Sâbit'in hissesine düşen payın yüz bin dirhem olduğu Beyruhâ bahçesini hiç düşünmeden tasadduk etmesi, kalbinde Allah ve Rasûlü'ne duyduğu sevginin önüne geçecek hiçbir dünyalık sevginin olmadığını göstermektedir.

Cömert bir sahâbî olan Ebû Talha, Rasûlullah'ın (s.a.v.) her hâlini büyük bir titizlikle gözlemlemiş, zaman zaman eşi Ümmü Süleym'in hazırladığı yemeklerden Allah Rasûlü'ne ikram etmiştir.

Bir keresinde Rasûlullah'ın (s.a.v.) sesinden, aç olduğunu fark edince Hz. Peygamber'e ikram etmek üzere Ümmü Süleym'e yemek hazırlattığı, Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) diğer sahâbîlerle birlikte davete iştirak ettiğini gördüğünde ise hazırlanan yemeğin misafirlere yetmeyeceği endişesiyle bir an paniğe kapıldığı, ancak Rasûlullah'ın (s.a.v.) bir mucizesi olarak bu yemekten yetmiş veya seksen sahâbînin doyuncaya kadar yediği kaydedilmektedir.⁴²⁵ Bu hadise, başta Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'i olmak üzere pek çok sahih kaynakta farklı lafızlarla rivayet edilmekte⁴²⁶ ve Rasûlullah'ın (s.a.v.) Kur'ân-ı Kerîm dışında herhangi bir maddî/hissî mucizesinin olmadığını iddia edenlerin aleyhine delil teşkil etmektedir.

⁴²⁴ Bkz. İbn Zebâle, Ebû'l-Hasen Muhammed b. el-Hasen b. Zebâle el-Mahzûmî, **Ahbârü'l-Medîne**, thk. Salâh Abdülazîz Zeyn Selâme, Merkezü Buhûs ve Dirâsâti'l-Medîneti'l-Münevvere, Medine, 1424, s. 215; Ayrıca bkz. Semhûdî, **Vefâü'l-vefâ**, III, 132.

⁴²⁵ Bkz. Mâlik, **Muvatta**, II, 103-104 (1948); Buhârî, Menâkıb 25 (3578), Eymân ve'n-Nüzûr 22 (6688); Müslim, Eşribe 20 (2040/142); Tirmizî, Menâkıb 6 (3630).

⁴²⁶ Bkz. Mâlik, **Muvatta**, II, 103-104 (1948); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIX, 473-474 (12491), XXI, 13-14, 108 (13283, 13427); Buhârî, Salât 43 (422), Menâkıb 25 (3578), Et'ime, 6, 47 (5381, 5450), Eymân ve'n-Nüzûr 22 (6688); Müslim, Eşribe 20 (2040/142-143); Tirmizî, Menâkıb 6

Ebû Talha'nın cömertliğine dair rivayet edilen başka bir hadiste ise Enes b. Mâlik'in (r.a.) şöyle dediği haber verilmektedir: *“Biz (Mekke yakınlarında yer alan Merrüzzahrân'da iken bir tavşanı ürkütüp kaçırdık. Topluluk onu yakalamak için koşular ve hepsi yorulup aciz kaldılar. Ben hayvana yetiştim ve onu tutup Ebû Talha'ya getirdim. Ebû Talha onu kesti ve iki budunu benimle Rasûlullah'a (s.a.v.) gönderdi. Rasûlullah (s.a.v.) onu kabul etti.”*⁴²⁷

Ebû Talha (r.a.), yalnızca Rasûlullah'a (s.a.v.) çeşitli ikramlarda bulunmamış, zaman zaman sahâbe-i kirâmı da evinde ağırlamıştır. Enes b. Mâlik'ten rivayet edilen bir hadiste, Ebû Talha'nın sahâbeden Ebû Ubeyde b. Cerrâh, Übey b. Kâ'b⁴²⁸, Süheyl b. Beydâ⁴²⁹, Ebû Dücâne⁴³⁰, Muâz b. Cebel⁴³¹ ve Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin⁴³² bulunduğu bir topluluğu evinde ağırladığı bir sırada⁴³³ bir münâdîden içkinin haram kılındığını işitmesi üzerine derhal Enes b. Mâlik'e çömlerdeki şarabı dökmesini⁴³⁴ ve çömleri kırmasını emrettiği kaydedilmektedir.⁴³⁵

Ebû Talha'nın muhtelif zamanlarda Allah Rasûlü'ne ikramlarda bulunması, Rasûlullah'a duyduğu sevgi ve muhabbetin şiddetine, zaman zaman sahâbeyi evinde misafir etmesi de cömertliğine işaret etmektedir. Bunların yanı sıra infak âyetinin nüzûlu ve içkinin haram kılındığına dair kendisine ulaşan haberin akabinde sergilediği tavır ise Ebû Talha'nın şahsında, Allah'ın hükmüne teslim olma ve nâzil olan Kur'ân âyetlerini hayata tatbik etme noktasında sahâbe-i kirâm ile aramızdaki kalite farkını ortaya koymaktadır.

(3630); Ebû Ya'lâ, **Müsned**, III, 17 (1426), V, 214-215 (2830), VII, 170, 174-175, 298 (4145, 4151, 4331); İbn Hibbân, **Sahih**, XII, 92-94 (5285), XIV, 469-470 (6534).

⁴²⁷ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIX, 220 (12182), XX, 157 (12747); Buhârî, Hibe 4 (2572), Zebâih 10, 32 (5489, 5535); Müslim, Sayd 9 (1953/53); İbn Mâce, Sayd 17 (3243); Tirmizî, Et'ime 2 (1789); Nesâî, Sayd 25 (4312).

⁴²⁸ Mâlik, **Muvatta**, II, 52 (1842); Buhârî, Eşribe 3 (5582), Ahbârü'l-Âhâd 1 (7253); Müslim, Eşribe 1 (1980/9); İbn Hibbân, **Sahih**, XII, 186 (5364).

⁴²⁹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XX, 234-235 (12869); İbn Hibbân, **Sahih**, XII, 184 (5361).

⁴³⁰ Buhârî, Eşribe 11 (5600); Müslim, Eşribe 1 (1980); Nesâî, Eşribe 2 (5542).

⁴³¹ Müslim, Eşribe 1 (1980/7); Bezzâr, **Müsned**, XIII, 482 (7288).

⁴³² Müslim, Eşribe 1 (1980/4).

⁴³³ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XX, 234-235 (12869); Buhârî, Mezâlim 22 (2464), Tefsîr 116 (4620); Müslim, Eşribe 1 (1980/3); Ebû Dâvûd, Eşribe 1 (3673).

⁴³⁴ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XX, 234-235 (12869); Buhârî, Mezâlim 22 (2464), Tefsîr 115 (4617), Eşribe 3 (5582); Müslim, Eşribe 1 (1980/3-5, 7); İbn Hibbân, **Sahih**, XII, 184 (5361).

⁴³⁵ Bkz. Mâlik, **Muvatta**, II, 52 (1842); Buhârî, Ahbârü'l-Âhâd 1 (7253); Müslim, Eşribe 1 (1980/9); İbn Hibbân, **Sahih**, XII, 186 (5364).

2.3.2. Hz. Peygamber (s.a.v.) ile Teberrükü

Ebû Talha'nın Allah ve Rasûlü'ne duyduğu sevgi ve muhabbetini, hayatının her alanında görmek mümkündür. Bu sevgi ve muhabbetin bir tezahürü olarak Rasûlullah'ın (s.a.v.) mübarek saçı ve su içtiği tas ile teberrük edindiğine dair rivayetlere rastlanmaktadır. Ancak bu durumun yalnızca Ebû Talha ile ilgili olmadığını, eşi Ümmü Süleym ile üvey oğlu Enes b. Mâlik'de olduğu gibi pek çok sahâbînin de bu hususta benzer tavırlar sergilediğini ayrıca belirtmek gerekir.

Mahlûkat arasında en şerefli varlığın insan, insanların en şereflişinin de Rasûlullah (s.a.v.) olmasından hareketle Allah'ın rahmet ve bereketine nâil olma kastıyla vesile kılınan şeylerin en büyüğünün Rasûlullah (s.a.v.) olduğunu söylemek mümkündür. Bunun bilincinde olan sahâbe-i kirâmın, Rasûlullah'a (s.a.v.) tâbi olma ve üstün ahlâkıyla bütünleşmenin yanı sıra onun mübarek zâtı ve eserleriyle bereketlenmek için birbirleriyle yarıştıkları ve aşırı muhabbetleri sebebiyle bu hususta ne kadar ileri gittiklerine tarih şahitlik etmiştir. Bu bağlamda Rasûlullah'ın (s.a.v.) saçını alıp sakladıkları⁴³⁶, terini kokularına karıştırarak muhafaza etmeye çalıştıkları⁴³⁷, peygamberlik mührünü öptükleri⁴³⁸, tükürüğü⁴³⁹, çığnemi⁴⁴⁰, abdest suyunun fazlası⁴⁴¹ ve vücuduna değen su ile teberrük ve tedavi edindikleri⁴⁴², elbisesi ve dokunduğu eşyalarla bereketlendikleri⁴⁴³ pek çok sahîh kaynakta haber verilmektedir.

⁴³⁶ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIX, 144 (12092), XX, 451 (13242), XXI, 254-255 (13685); Buhârî, Vudû' 33 (171); Müslim, Hac 56 (1305/323-326); Ebû Dâvûd, Menâsik 78 (1981).

⁴³⁷ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIX, 387 (12396), XXI, 105, 447 (13423, 14059); Müslim, Fezâil 83-85 (2331-2332).

⁴³⁸ Ebû Dâvûd, Nevm 59 (5224); Hâkim, **Müstedrek**, III, 327 (5262).

⁴³⁹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXIV, 191 (15453), XXXVII, 477 (22821), XLV, 458 (27466).

⁴⁴⁰ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XX, 432 (13210), XLIV, 504 (26938); Buhârî, Akîka 1 (5467-5470); Müslim, Âdâb 5 (2144-2148/22, 28), Fezâilü's-Sahâbe 20 (2144/107); Ebû Dâvûd, Edeb 69 (4951); Tirmizî, Menâkıb 44 (3826).

⁴⁴¹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXII, 202 (14298), XXXI, 51, 54, 58-59 (18757, 18760, 18767); Buhârî, Vudû' 45 (194), Menâkıb 22-23 (3541, 3553), Megâzî 58 (4328), Merdâ 5, 18 (5651, 5670), Libâs 42 (5859), De'avât 30 (6352), İ'tisâm 8 (7309); Müslim, Salât 47 (503/250); Nesâî, Tahâret 106 (137-138), Mesâcid 11 (701).

⁴⁴² Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIX, 393 (12401); İbn Mâce, Tıb 40 (3532); Taberânî, **el-Mu'cemü'l-ewsat**, IX, 92 (9221).

⁴⁴³ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIX, 225 (12188), XXXIV, 391 (20795), XLIV, 507-508 (26942), XLV, 81, 417-418 (27115, 27430); Buhârî, Cenâiz 8, 12-13, 15, 17 (1253, 1257-1258, 1261, 1263);

Bize kadar ulaşan bu haberlerin, aklen izahının zor olmasından ötürü toptan inkâr edilmesi yerine, sahâbenin Hz. Peygamber’e (s.a.v.) olan aşırı muhabbetlerinin bir tezahürü olarak görülmesinin daha uygun olacağı; bunların, sahâbenin Allah Rasûlü’ne duyduğu sevgiyi ortaya koyma adına kıssacılar tarafından uydurulmuş birer haber olduğunu iddia etmek için yeterli delillerin bulunmadığı ifade edilmektedir.⁴⁴⁴

Konumuzla ilgili olarak Ebû Talha’nın Allah Rasûlü (s.a.v.) ile teberrük edindiğine dair Müslim’in *Sahih’inde* yer alan bir rivayette Enes b. Mâlik’in (r.a.) şöyle dediği nakledilmektedir:

“Rasûlullah (s.a.v.) şeytanı taşıladıktan sonra kurbanını kesti ve şöyle tıraş oldu: (Başının) sağ tarafını berbere uzattı, berber de o tarafı tıraş etti. Sonra Rasûlullah (s.a.v.) Ebû Talha el-Ensârî’yi çağırıp bu saçları ona verdi. Daha sonra sol tarafı berbere uzatıp: “Tıraş et!” buyurdu. Berber o tarafı da tıraş etti. Rasûlullah (s.a.v.) bu saçları da Ebû Talha’ya verdi ve: “Bunları insanlar arasında taksim et!” buyurdu.”⁴⁴⁵

Bazı rivayetlerde ise Ebû Talha’nın Rasûlullah’tan (s.a.v.) aldığı saçları daha sonra hanımı Ümmü Süleym’e getirdiği ve Ümmü Süleym’in bunları kokusuna karıştırdığı kaydedilmektedir.⁴⁴⁶

Ebû Talha (r.a.), Rasûlullah’ın (s.a.v.) zâtı ve eşyalarıyla teberrük edinmenin yanı sıra ona ait eşyaların muhafaza edilmesinde de çok hassas davranmış, bunların aslî şeklinin değiştirilmesine asla müsaade etmemiştir.

Tâbiîn neslinin muhaddislerinden Âsım el-Ahvel’in (ö. 142/759) anlattığına göre; Enes b. Mâlik’in yanında, Allah Rasûlü’ne (s.a.v.) çoğu zaman su ikram ettiğini söylediği Rasûlullah’a (s.a.v.) ait Nudâr ağacından yapılmış geniş ve güzel bir kadeh olup bu kadeh çatlamış bir vaziyetteydi ve Enes b. Mâlik (r.a.) onu gümüşle birbirine kenetlemişti. Muhammed b. Sîrîn, bu kadehin üzerinde demirden

Müslim, Cenâiz 12 (939/36-40); İbn Mâce, Cenâiz 8 (1458); Tirmizî, Cenâiz 15 (990), Eşribe 18 (1892); Nesâî, Cenâiz 28, 36, 61 (1881, 1893, 1953).

⁴⁴⁴ Bkz. Nuri Topaloğlu, “*Hazreti Peygamber’in Zâtı ve Eşyası İle Teberrük Meselesi*”, **Hadis Tetkikleri Dergisi**, 2003, sy. 1/I, 94.

⁴⁴⁵ Bkz. Müslim, Hac 56 (1305/326).

⁴⁴⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIX, 466 (12483), XX, 436 (13218).

yapılmış bir halka olduğunu, Enes b. Mâlik'in bunun yerine altın veya gümüştan bir halka geçirmek istediğini ancak Ebû Talha'nın, "*Sakın Rasûlullah'ın yaptığı hiçbir şeyi değiştirme!*" demesi üzerine kadehi olduğu gibi bıraktığını haber vermektedir.⁴⁴⁷

Ümmü Süleym ile Enes b. Mâlik de Allah Rasûlü'nün zâtı ve eşyalarıyla teberrük edinme hususunda Ebû Talha'yı takip etmişlerdir. Enes b. Mâlik'in bu hususta şöyle dediği rivayet edilmektedir:

"Rasûlullah (s.a.v.) Ümmü Süleym'in evine girer ve o evde yokken yatağında gündüz uykusuna yatar. Bir gün Rasûlullah (s.a.v.) geldi ve onun yatağında gündüz uykusuna yattı. Hemen Ümmü Süleym'e gidildi ve ona, "Hz. Peygamber (s.a.v.) evinde, yatağının üzerinde uyudu." denildi. Bunun üzerine Ümmü Süleym eve geldi, Rasûlullah (s.a.v.) terlemiş ve teri yatağın üzerinde bulunan bir deri parçası üzerine toplanmış haldeydi. Ümmü Süleym sandığını açtı, o teri (bir beze) emdirmeye ve cam şişelerinin içine sıkmaya başladı. Bu sırada Rasûlullah (s.a.v.) uyandı ve: "Ne yapıyorsun Ey Ümmü Süleym?" diye sordu. Bunun üzerine Ümmü Süleym: "Ey Allah'ın Rasûlü! Çocuklarımız için onun bereketini ümid ediyoruz." dedi. Rasûlullah (s.a.v.): "İsabet ettin!" buyurdu."⁴⁴⁸

Hüküm koyup hüküm kaldırma yetkisine sahip olan ve Allah tarafından kendisini sevip tâbi olmakla emrolunduğumuz Allah Rasûlü'nün (s.a.v.), Ümmü Süleym'in bu tavrını men etmemekle birlikte "**İsabet ettin!**" buyurması, onun mübarek zâtıyla teberrük edinmenin meşrû olduğunu açıkça göstermektedir. Diğer taraftan bazı rivayetlerde Ümmü Süleym'in ayrıca Rasûlullah'ın (s.a.v.) su içtiği bir kırbanın ağzını kesip onu sakladığı kaydedilmektedir.⁴⁴⁹ Bu durum ise Rasûlullah'ın (s.a.v.) temas ettiği bir eşya ile teberrük edinmenin câiz olduğuna işaret etmektedir.

Sahâbe-i kirâm yalnızca hayatlarında değil vefat ettikleri sırada da Allah Rasûlü'nün eşyalarından bereket ummuşlar, defnedilecekleri zaman bunlarla gömülmeyi vasiyet etmişlerdir. Sâbit b. Eslem, Enes b. Mâlik'in Rasûlullah'a (s.a.v.) ait bir saç göstererek kendisine, "*Bu Rasûlullah'ın (s.a.v.) saçlarından bir saçtır.*

⁴⁴⁷ Bkz. Buhârî, Eşribe 30 (5638); Beyhakî, **Sünen**, I, 47-48 (116).

⁴⁴⁸ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXI, 33-34 (13310); Müslim, Fezâil 22 (2331/84).

⁴⁴⁹ Bkz. İbn Sa'd, **Tabakât**, VIII, 315; Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIX, 225 (12188); Zehebî, **Siyer**, III, 532.

Bunu dilimin altına koy!” diyerek vasiyet ettiğini haber vermekte, vefat ettiği sırada o saçını Enes b. Mâlik’in dilinin altına bizzat yerleştirdiğini bildirmektedir.⁴⁵⁰ Muhammed b. Sîrîn de Enes b. Mâlik’in yanında Rasûlullah’tan (s.a.v.) hatıra kalan bir çubuğun bulunduğunu, vefat ettiğinde o çubuk kefeni ile böğrü arasına konularak defnedildiğini haber vermektedir.⁴⁵¹

Sahâbenin Allah Rasûlü’nün (s.a.v.) zâtı ve eşyalarıyla teberrük edinmeye yönelik faaliyetleri nedeniyle ulemâ böyle bir teberrükün meşruiyeti noktasında ittifak halindedir. Bunun için sakal-ı şerif ve hırka-i saâdet gibi Rasûlullah’a (s.a.v.) ait bir takım eşyalar günümüze kadar muhafaza edilmiştir. Bazı mübarek gün ve gecelerde insanların ziyaretine sunulmaya devam etmektedir. Bununla birlikte Rasûlullah’a (s.a.v.) kıyas edilerek daha çok tasavvuf ehlinin tasdik ve tatbik ettiği fazilet sahipleri, sâlihler ve onların eserleriyle teberrük edinme hususu ihtilâfıdır.

Rasûlullah’ın (s.a.v.) vefatından sonra ne sahâbenin başta Hz. Ebû Bekir (r.a.) olmak üzere ümmetin en hayırlıları olan hulefâ-i râşidîn ve diğer sahâbîlerle, ne tâbiînin sahâbe ile ne de sonraki nesillerin birbirleriyle teberrük edinmedikleri, bunun hem tâzim eden hem de tâzim edilen için fitne olduğu, çoğu zaman bu hususta şirke düşülebileceği ve bu durumun ehl-i kitap ve müşriklere benzeme olduğu ileri sürülerek böyle bir teberrükün meşrû olmadığı Şâtıbî (ö. 790/1388) ve İbn Receb el-Hanbelî (ö. 795/1393) gibi âlimler tarafından dile getirilmiştir.⁴⁵² Ancak kaynaklarda sahâbenin başka sahâbîlerle ve sonraki neslin hem sahâbe hem de sâlih kimselerle teberrük edindiklerine dair pek çok rivayet yer almaktadır.

Hz. Ömer’in kuraklık zamanında Hz. Abbas ile⁴⁵³; sahâbe-i kirâmın zâhid olup ibadete düşkünlüğü sebebiyle ilk defa “es-seccâd” (çokça secde eden) lakabıyla anılan Muhammed b. Talha b. Ubeydillah ile⁴⁵⁴; tâbiînin küçüklerinden Sâbit b.

⁴⁵⁰ Bkz. İbn Hacer, **İsâbe**, I, 276.

⁴⁵¹ Bkz. İbn Asâkir, **Târîhu Dımaşk**, IX, 378.

⁴⁵² Bkz. Şâtıbî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Gırnâtî eş-Şâtıbî, **el-İ’tisâm**, thk. Selîm b. İd el-Hilâlî, Dâru İbn Affân, Suudi Arabistan, 1412, I, 482-483; İbn Receb, Ebû'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Receb el-Hanbelî ed-Dımaşkî, **el-Hikemü'l-cedîra bi'l-izâ'a min kavli'n-nebî “Bu’istü bi’s-seyf beyne yedeysi’s-sâ’a”** thk. Abdülkâdir el-Arnaût, Dârü'l-Me’mûn, Dımaşk, 1411, s. 46-47.

⁴⁵³ Buhârî, İstiskâ 3 (1010).

⁴⁵⁴ Hâkim, **Müstedrek**, III, 422.

Eslem el-Bünânî'nin Rasûlullah'a (s.a.v.) dokundu diye ellerini, gördü diye gözlerini öpmek suretiyle Enes b. Mâlik ile⁴⁵⁵; Süfyân es-Sevrî'nin (ö. 161/778), sika ve Kûfeliler'in büyüklerinden olduğu kaydedilen Amr b. Kays el-Mülâî (ö. 146/763) ile⁴⁵⁶; İmam Şâfiî'nin (ö. 204/820) Ahmed b. Hanbel'in gömleği⁴⁵⁷ ve İmâm-ı Âzam'ın (ö. 150/767) kabriyle⁴⁵⁸ teberrük edindiği ve Ahmed b. Hanbel'in, Yahyâ b. Yahyâ el-Minkarî'nin (ö. 226/840) kendisine vasiyet ettiği elbiselerden birini teberrük edinmek için aldığı⁴⁵⁹ bu hususta nakledilen rivayetlerden bazılarıdır. Ayrıca İbnü'l-Cevzî, *Menâkıbü'l-İmâm Ahmed* adlı eserinde “*Velilerin Onunla Teberrükü ve Onu ziyaretleri*” adında, insanların Ahmed b. Hanbel ile teberrük edindiklerine dair müstakil bir bab açmıştır.⁴⁶⁰

Bu rivayetlerin yanı sıra İbn Battâl (ö. 449/1057), Kâdî İyâz (ö. 544/1149), Nevevî (ö. 676/1277), Fâkihânî (ö. 734/1334), Kirmânî (ö. 786/1384), İbnü'l-Mülakkın (ö. 804/1401), İbn Hacer el-Askalânî, Bedreddin el-Aynî (ö. 855/1451), Kastallânî (ö. 923/1517), Şevkânî (ö. 1250/1834) ve Halîl Ahmed es-Sehârenfûrî (ö. 1346/1927-28) gibi hadis şârihleri, sahâbe-i kirâmın Rasûlullah (s.a.v.) ile teberrük edindiğine dair nakledilen hadislerden, fazilet sahipleri ve sâlihlerle, onların giydikleri, yedikleri, içtikleri ve abdest sularının fazlasıyla, namaz kıldıkları yerler ve mescitleriyle teberrük edinilebileceği hükmüne varmışlardır.⁴⁶¹ Hatta İbn Battâl,

⁴⁵⁵ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, IX, 357-359.

⁴⁵⁶ İclî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh b. Sâlih el-İclî, *Ma'rifetü's-sikât min ricâli ehli'l-ilm ve'l-hadis ve mine'd-duafâ' ve zikru mezâhibihim ve ahbârihim*, thk. Abdülalîm Abdülazîm el-Bestevî, Mektebetü'd-Dâr, Medine, 1405, II, 182; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXII, 202; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 93.

⁴⁵⁷ İbnü'l-Cevzî, *Menâkıbü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Dâru Hicr, II. bs., Riyad, 1409, s. 609-611; Sübkî, Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfî es-Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfiyyeti'l-kübrâ*, thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî-Abdulfettâh Muhammed el-Hulv, Dâru Hicr, II. bs., Kahire, 1413, II, 36; İbn Kesîr, *Bidâye*, X, 331.

⁴⁵⁸ Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Medîneti's-selâm: Târîhu Bağdâd*, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1422, I, 445.

⁴⁵⁹ Zehebî, *Siyer*, VIII, 515; İbn Müflih, Ebû Abdillâh Muhammed b. Müflih el-Makdisî, *el-Âdâbü's-şer'iyye*, Müessesetü'r-Risâle, III. bs., Beyrut, 1419, II, 225.

⁴⁶⁰ Bkz. İbnü'l-Cevzî, *Menâkıbü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel*, s. 196.

⁴⁶¹ Bkz. İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, II, 77; Kâdî İyâz, *İkmâlü'l-Mu'lim*, VII, 21; Nevevî, *Minhâc*, I, 244, IV, 219, V, 161, VII, 3, XI, 55, XIV, 44, 67, 124, XV, 82; Fâkihânî, Ebû Hafs Tâcüddîn Ömer b. Alî b. Sâlim b. Sadaka el-Lahmî el-İskenderânî el-Mâlikî, *Riyâzü'l-efhâm fi şerhi Umdeti'l-ahkâm*, thk. Nûreddin Tâlib, Dâru'n-Nevâdir, Dimaşk-Suriye, 1431, III, 223-224; Kirmânî, *el-Kevâkibü'd-derârî*, XXI, 99; İbnü'l-Mülakkın, *Tavzîh*, IV, 305, 327, V, 357, IX, 209, 451; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, I, 569, III, 139, 144; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, III, 75, IV, 100, VII, 249,

sâlihlerden bir kimsenin kendisiyle teberrük edinmek için çağrıldığında ucba düşmekten emin olduğu sürece davete icâbet etmesi gerektiğini dile getirmiştir.⁴⁶²

Özetle teberrük, kendisinde hayır ve bereket bulunduğuna inanılan şeyleri, Allah'ın ihsan ettiği bu hayır ve bereketten istifade etmek amacıyla tevessül edinmekten ibarettir. Sâlihler veya bunların eşyalarıyla teberrük edinen kimseler, onlara duydukları sevgi ve saygının ötesinde Allah'a yakın oldukları düşüncesiyle, onların üzerindeki hayır ve bereketten istifade etmek için onlarla teberrük edinmektedirler. Ancak böyle bir teberrük araç olmaktan çıkıp amaç haline geldiğinde bu durumun şirke dönüşmesinden korkulur. Çünkü hayır ve bereketin asıl kaynağı Allah Teâlâ olup hiçbir varlığın kendisine ait bir şerefi, üstünlüğü ve fazileti yoktur. Hepsi şeref ve kıymetlerini Allah Teâlâ'dan almaktadırlar. Dolayısıyla Allah'tan ayrı düşünülerek bunlara yönelmek, medet ummak, bereket beklemek meşrû değildir. Bununla birlikte Allah'a yakınlaşma veya ihsan ettiği hayır ve bereketten istifade etme maksadıyla vesile edinilen teberrük çeşitleri meşrûdur.

2.3.3. Yiğitliği ve Cesareti

Ebû Talha (r.a.), yiğitliği ve savaş meydanlarındaki cesareti ile ensar içerisinde öne çıkmaktadır. Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte pek çok savaşa katılmış, savaşlarda sergilediği üstün gayreti, başarısı ve kahramanlıklarıyla Hz. Peygamber'in (s.a.v.) iltifatlarına mazhar olmuştur.

Rasûlullah (s.a.v.) onun gür sesi hakkında: “*Ebû Talha'nın asker içerisindeki sesi bir grup insandan daha iyidir.*” buyurmaktadır.⁴⁶³ Bazı rivayetlerde, sesinin kırk⁴⁶⁴, yüz⁴⁶⁵ ve bin⁴⁶⁶ adamdan daha iyi olduğu da kaydedilmektedir.

VIII, 41, 63; Kastallânî, **İrşâdü's-sârî**, II, 396; Şevkânî, Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî, **Neylü'l-evtâr şerhu Münteka'l-ahbâr min ehâdîsi seyyidi'l-ahyâr**, thk. İsmâüddîn es-Sabâbatî, Dârü'l-Hadîs, Kahire, 1413, IV, 40; Sehârenfûrî, Halîl Ahmed es-Sehârenfûrî, **Bezlü'l-mechûd fî halli Süneni Ebî Dâvûd**, thk. Takıyyüddîn en-Nedvî, Merkezü'ş-Şeyh Ebi'l-Hasen en-Nedvî li'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, Hindistan, 1427, XII, 221.

⁴⁶² Bkz. İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, II, 77.

⁴⁶³ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIX, 146-147, 152 (12095, 12101), XXI, 284 (13745); Begavî, **Mu'cemü's-sahâbe**, II, 452; Hâkim, **Müstedrek**, III, 397 (5504); Ebû Nuaym, **Ma'rifetü's-sahâbe**, III, 1144, 1146; İbn Asâkir, **Târîhu Dımaşk**, XIX, 408-409; İbnü'l-Cevzî, **Sıfatü's-safve**, I, 181; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, II, 361; Zehebî, **Siyer**, III, 357, 359; İbn Hacer, **İsâbe**, II, 503.

⁴⁶⁴ Vâkîdî, **Megâzî**, I, 243; İbn Asâkir, **Târîhu Dımaşk**, XIX, 410.

İyi bir okçu ve gür sesli bir yiğit olan Ebû Talha'nın⁴⁶⁷, Rasûlullah (s.a.v.) ile katıldığı savaşların yanı sıra özellikle Uhud Savaşı'nda gösterdiği kahramanlıklar takdire şayandır. Rasûlullah'a (s.a.v.) gelen darbelere karşı eliyle onu korumaya çalıştığı ve bu yüzden elinin çolak kaldığı haber verilmektedir.⁴⁶⁸

Buhârî'nin *Sahih*'inde yer alan bir rivayette Enes b. Mâlik (r.a.), Uhud Savaşı'nda yaşananları ve Ebû Talha'nın gösterdiği kahramanlığı şöyle anlatmaktadır:

“Uhud günü insanlar hezimete uğrayıp Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yanından dağıldığı sırada Ebû Talha, Hz. Peygamber'in yanında deriden kalkanını ona siper yaparak bulunuyordu. Ebû Talha iyi bir okçuydu. Yayının kirişi sertti. O gün iki ya da üç yay kırmıştı. Rasûlullah (s.a.v.), Ebû Talha'nın yanından terkisi yayla dolu geçen her mücahide, “Onları Ebû Talha'nın önüne boşalt!” derdi. Hz. Peygamber (s.a.v.) düşmana bakmak için doğrulursa Ebû Talha hemen, “Babam, anam sana fedâ olsun ey Allah'ın Rasûlü! Sakın doğrulma! Düşman oklarından bir okun sana isabet etmesinden korkarım. Göğsüm göğsünün önünde siperdir.” derdi. Gerçekten (o gün) Ebû Bekir'in kızı Âişe ile Ümmü Süleym'i de gördüm. İkisi de (paçalarını) sıvamışlardı, bacaklarının halhallerini görüyordum. Sırtlarında kırıbalar, çeviklikle su taşıyıp (yaralı) insanların ağızlarına boşaltıyorlardı. Sonra da geri dönüp gelerek kırıbaları dolduruyorlar, sonra (yeniden) gelip (yaralı) insanların ağızlarına boşaltıyorlardı. (O gün) Ebû Talha'nın elinden iki yahut üç kere kılıcı düşmüştü.”⁴⁶⁹

⁴⁶⁵ İbn Sa'd, **Tabakat**, III, 505; Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIX, 146; İbn Abdilberr, **İstîâb**, IV, 1698-1699; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, VI, 178.

⁴⁶⁶ İbn Sa'd, **Tabakât**, III, 383; Hâkim, **Müstedrek**, III, 397 (5503); İbn Asâkir, **Târîhu Dimaşk**, XIX, 410; Zehebî, **Siyer**, III, 359; a.mlf., **Târîh**, II, 230; İbn Hacer, **İsâbe**, II, 502.

⁴⁶⁷ Vâkîdî, **Megâzî**, I, 243; İbn Sa'd, **Tabakât**, III, 384; İbn Asâkir, **Târîhu Dimaşk**, XIX, 410.

⁴⁶⁸ Bkz. Kurtubî, **el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân**, XVIII, 28.

⁴⁶⁹ Bkz. Buhârî, **Menâkıbü'l-Ensâr** 18 (3811), **Megâzî** 18 (4064); Söz konusu hadise diğer hadis kaynaklarında aynı şekilde anlatılmakla birlikte Ebû Talhâ'nın elindeki kılıcın, kendisini bürüten bir uyuklama sebebiyle düştüğü kaydedilmektedir. Bkz. Müslim, **Cihâd** 47 (1811/136); Ebû Ya'lâ, **Müsned**, VII, 24 (3921); Ebû Avâne, Ya'kûb b. İshâk b. İbrâhim el-İsferâyînî, **el-Müsnedü's-sahîhu'l-muharrec alâ Sahîhi Müslim**, thk. Abbas b. Safâhân b. Şehabeddin v.d., **el-Câmiatü'l-İslâmiyye**, Medine, 1435, XIV, 517-519 (7315); Beyhakî, **Delâil**, III, 239-241.

Bazı rivayetlerde ise Rasûlullah'ın (s.a.v.) yerden bir çubuk alıp Ebû Talha'ya verdiği, “*Ey Ebû Talha! Fırlat!*” buyurduğu ve Ebû Talha'nın o çubuğu iyi bir ok gibi attığı kaydedilmektedir.⁴⁷⁰

Ebû Talha (r.a.), Huneyn Şavaşı'nda İslâm mücahidleriyle birlikte düşmana ağır darbeler vurmuştur. Rasûlullah'ın (s.a.v.), “*Kim bir kâfiri öldürürse üzerindeki öldürenindir.*” buyurması üzerine yirmi⁴⁷¹ veya yirmi bir kişiyi öldürdüğü ve maktullerin üzerindeki eşyaları aldığı rivayet edilmektedir.⁴⁷²

Ebû Talha'nın savaş meydanlarında gösterdiği kahramanlıklar, cesareti ve yiğitliği, Hz. Ömer'in güvenini kazanmasına sebep olmuştur. Kendisine karşı düzenlenen suikast girişiminde ağır yaralanan Hz. Ömer, halife seçimi gibi ümmeti ilgilendiren büyük bir meselede Ebû Talha'ya kavminden elli kişiyi alıp halife seçmek üzere toplanacak olan şûra üyelerinin kapısında beklemesini, halife seçilene kadar ne dışarıdan içeriye ne de içeriden dışarıya hiç kimseyi bırakmamasını emretmiştir.⁴⁷³ Bunun üzerine Ebû Talha, halife seçilene kadar kapıda beklemiş ve istişare sonucunda halife seçilen Hz. Osman'a biat etmeden görev yerini terketmemiştir.⁴⁷⁴

Ebû Talha, hayatının son anlarına kadar cihad ruhuyla yaşamış, ihtiyarlığına rağmen cesaretinden ve yiğitliğinden hiçbir şey kaybetmemiştir. Tevbe sûresini okuduğu bir sırada “*Gerek yaya olarak gerek binek üzerinde Allah yolunda sefere çıkın...*”⁴⁷⁵ âyetine gelince çocuklarına, “*Görüyorum ki rabbim gençlerimiz ve yaşlılarımız olmak üzere bizim sefere çıkmamızı istiyor. Beni donatın!*” dediği, çocuklarının da kendisine, “*Sen Rasûlullah (s.a.v.), Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer ile birlikte savaştın. Biz senin yerine savaşırız.*” diye cevap vermeleri üzerine tekrar kendisini donatmalarını istediği ve çıktığı deniz seferinde gemide vefat ettiği,

⁴⁷⁰ Bkz. Vâkıdî, **Megâzî**, I, 243; İbn Asâkir, **Târîhu Dımaşk**, XIX, 410.

⁴⁷¹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIX, 180 (12131), XX, 291-292 (12977); Dârimî, Siyer 44 (2527); Ebû Dâvûd, Cihâd 147 (2718); İbn Hibbân, **Sahih**, XI, 166-167, 169-170 (4836, 4838); Hâkim, **Müstedrek**, III, 397 (5505); Beyhakî, **Delâil**, V, 150; a.mlf., **Sünen**, VI, 499-500 (12762).

⁴⁷² Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XX, 338 (13041); İbn Asâkir, **Târîhu Dımaşk**, XIX, 412.

⁴⁷³ İbn Sa'd, **Tabakât**, III, 277; Taberî, **Târîh**, IV, 229.

⁴⁷⁴ İbn Sa'd, **Tabakât**, III, 287; Belâzürî, **Ensâbü'l-ecraf**, X, 438-439.

⁴⁷⁵ et-Tevbe, 9/41.

denizde olmaları sebebiyle Ebû Talha'yı defnedebilmek için ancak yedi gün⁴⁷⁶ sonra bir kara parçasına ulaştıkları ve bu zaman zarfında Ebû Talha'nın bedeninin bozulmadığı Enes b. Mâlik'ten nakledilmektedir.⁴⁷⁷

2.3.4. Mesleği

Ebû Talha (r.a.), Medine'de kabir kazma işiyle meşguldü. Rasûlullah (s.a.v.), hicretten sonra Medine'de muhacirler ile ensar arasında gerçekleştirdiği muâhâtta Ebû Talha'yı, kendisi gibi kabir kazma işiyle meşgul olan Ebû Ubeyde b. Cerrâh⁴⁷⁸ ve Erkam b. Ebi'l-Erkam el-Mahzûmî (r.a.)⁴⁷⁹ ile kardeş ilân etmiştir.

Rasûlullah'ın (s.a.v.) kızlarından Ümmü Gülsüm⁴⁸⁰ (r.anhâ) vefat ettiği sırada onu defnetmek mesleği gereği Ebû Talha'ya nasip olmuştur.⁴⁸¹ Bununla birlikte Ebû Talha'nın, Allah Rasûlü (s.a.v.) vefat ettiğinde kabrini kazma şerefine nâil olduğu da rivayet edilmektedir.⁴⁸² Söz konusu rivayet şöyledir: *“Medine'de kabir kazan iki adam vardı. Ebû Ubeyde b. Cerrâh Mekke halkının, Ebû Talha el-Ensârî de Medine halkının kabrini kazardı. Abbas b. Abdilmuttalib iki adam çağırды, birini Ebû Ubeyde b. Cerrâh'a diğerini de Ebû Talha'ya gönderdi ve 'Allah'ım! Rasûlün için seç.' dedi. Ebû Talha'nın arkadaşı onu buldu ve kabri Ebû Talha kazdı.”*⁴⁸³

⁴⁷⁶ Dokuz gün boyunca onu defnedecek bir kara parçası bulamadıkları da rivayet edilmiştir. Bkz. İbn Asâkir, **Târîhu Dımaşk**, XIX, 423.

⁴⁷⁷ Bkz. İbn Sa'd, **Tabakât**, III, 385; İbn Hibbân, **Sahih**, XVI, 152 (7184); Hâkim, **Müstedrek**, II, 114 (2503), III, 398 (5508); Ebû Nuaym, **Ma'rifetü's-sahâbe**, III, 1145-1146; İbn Abdilberr, **İstîfâb**, II, 554; İbn Asâkir, **Târîhu Dımaşk**, XIX, 422-423; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, V, 46; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, VI, 178; Zehebî, **Siyer**, III, 360; a.mlf., **Târîh**, II, 231.

⁴⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XX, 20 (12545); Müslim, Fezâilü's-Sahâbe 50 (2528/203); Begavî, **Mu'cemü's-sahâbe**, II, 451; Ebû Nuaym, **Ma'rifetü's-sahâbe**, III, 1144-1145, V, 2943; Beyhakî, **Sünen**, VI, 428 (12520); İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, III, 125.

⁴⁷⁹ İbn Sa'd, **Tabakât**, III, 185, 383; İbn Habîb, **Muhabber**, s. 73; Belazürî, **Ensâbü'l-eşraf**, I, 271, X, 215; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, III, 71.

⁴⁸⁰ Ebû Talhâ'nın, Rasûlullah'ın kızlarından Hz. Zeyneb'i (r.anhâ) kabre indirdiği de kaydedilmektedir. Bkz. İbn Beşkûvâl, **Gavâmizü'l-esmâi'l-mübheme**, I, 150.

⁴⁸¹ Taberî, **Târîh**, XI, 498, 595; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, III, 375, 376; a.mlf., **Sifatü's-safve**, II, 156; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, VII, 374; İbn Hacer, **İsâbe**, VIII, 460.

⁴⁸² Bkz. İbn Sa'd, **Tabakât**, II, 226-228; Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, I, 212-213 (39), IV, 186-187, 404 (2375, 2661); İbn Mâce, Cenâiz 65 (1628); Tirmizî, Cenâiz 55 (1047); Ebû Nuaym, **Ma'rifetü's-sahâbe**, III, 1144; Beyhakî, **Delâil**, VII, 252; a.mlf., **Sünen**, III, 571-572 (6717); İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, II, 636.

⁴⁸³ Bkz. İbn Sa'd, **Tabakât**, II, 228; Belâzürî, **Ensâbü'l-eşraf**, I, 573; Taberî, **Târîh**, III, 213; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, IV, 45; a.mlf., **Sifatü's-safve**, I, 87; Zehebî, **Târîh**, I, 830.

2.3.5. Takvası

Ebû Talha'nın kişiliğine dair zikrettiğimiz cömertliği, cesareti, yiğitliği ve savaşlarda gösterdiği kahramanlıklar gibi üstün meziyetlerinin onun takvasıyla ilişkilendirilmesi mümkündür. Çünkü yaptığı infaklar, muhtelif zamanlarda Allah Rasûlü ile diğer sahâbîlere ikramı ve savaş meydanlarında vücudunu Rasûlullah'a (s.a.v.) siper edip İslâm düşmanlarına karşı verdiği mücadeleler, onun Allah ve Rasûlü'nün rızasını kazanabilme noktasındaki samimiyetinin göstergesidir. Bunların yanı sıra namaz ve oruç gibi Allah Teâlâ'ya karşı sorumluluklarını yerine getirme hususunda de son derece hassas davranmıştır.

İmam Mâlik'in Abdullah b. Ebî Bekr'den naklettiği bir rivayette şu ifadeler yer almaktadır:

“Ebû Talha el-Ensârî kendisine ait bir bahçede namaz kılıyordu. O esnada “dübsî” denilen (kumruya benzeyen) bir kuş uçtu. O kuş, durmadan bir çıkış yeri arıyor, (fakat bahçedeki ağaçların çokluğundan bir türlü bulup çıkamıyordu.) Bu durum Ebû Talha'nın hoşuna gitti ve bir süre gözleriyle kuşu takip etti. Sonra namazına döndü, fakat kaç rekât kıldığını hatırlayamadı. Bunun üzerine, “Bu malım yüzünden fitneye uğradım!” diyerek Rasûlullah'a (s.a.v.) geldi ve bahçesinde namaz kıldığı sırada başına gelen fitneyi anlattıktan sonra “Ey Allah'ın Rasûlü! Bu bahçem sadakadır, onu dilediğine ver!” dedi.”⁴⁸⁴

Ebû Talha (r.a.), namaz kıldığı sırada kalbinin bir an dünyalık bir sevgiye takılı kalıp namazında gaflete düşmesine neden olmasını fitne/musibet olarak nitelemiş, ardından bahçesini infak etmek suretiyle söz konusu dünyevî sevgiyi hem kalbinden hem de elinden çıkarmıştır. Ebû Talha'nın bu tavrı, dünyevî herhangi bir sevginin Allah'a karşı sorumlulukların ifasında Allah ile kul arasına girmemesi ve hiçbir sevginin Allah sevgisinden daha üstün olmaması gerektiğine işaret etmektedir. Bu durum Ebû Talha'nın, *“Siz, sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamaya kadar asla iyiliğe ermiş olmazsınız. Her ne infak ederseniz, şüphesiz Allah onu*

⁴⁸⁴ Bkz. Mâlik, **Muvatta**, I, 188 (486); Abdullah b. Mübârek, Ebû Abdîrahmân Abdullâh b. el-Mübârek b. Vâzih el-Mervezî, **ez-Zühd ve'r-rekâik**, thk. Habîburrahman el-A'zamî, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, II. bs., Beyrut, 1425, s. 180-181 (526); Beyhakî, **Sünen**, II, 492 (3873).

*bilir.*⁴⁸⁵ âyetinin nüzûlünün ardından malları içerisinde kendisine en sevimli olduğunu belirttiği Beyruhâ bahçesini Rasûlullah'a gelerek Allah yolunda Hassân b. Sâbit ve Übey b. Kâ'b (r.a.) gibi akrabaları arasında taksim etmesinde⁴⁸⁶ de görülmektedir.

En kıymetli mallarını Allah yolunda infak etmenin mânevî lezzetini tatmış olan Ebû Talha, cömertliğin bir üst mertebesi olan îsâr vasfıyla ahlâklanmış bir sahâbidir. Eşi Ümmü Süleym ile birlikte misafirini ağırladığı bir sırada başkasını kendi nefesine tercih etmeye yönelik tavrı, Allah'ın hoşnutluğunu kazanmasına sebep olmuştur. Söz konusu hadise Buhârî'nin *Sahih*'inde şu ifadelerle yer almaktadır:

"Bir adam Rasûlullah'a (s.a.v.) geldi, Rasûlullah (s.a.v.) onu hanımlarına gönderdi. Onlar:

-Bizim yanımızda sudan başka hiçbir şey yok, dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.):

*-**"Bu adamı kim (yemeğine) ortak kılar ya da misafir eder?"** buyurdu. Ensardan bir adam (Ebû Talha):*

-Ben onu ağırlarım, dedi ve onunla birlikte hanımına giderek:

-Rasûlullah'ın (s.a.v.) misafirine ikram et! dedi. Kadın:

-Yanımızda sadece çocuklarımızın yiyeceği var, dedi. Kocasını da:

-Yiyeceğini hazırlayıp getir, kandilini yak ve akşam yemeğini istedikleri zaman çocuklarını uyut, dedi.

*Kadın yemeği hazırladı, kandili yaktı ve çocuklarını uyuttu. Sonra kalktı, düzeltir gibi yapıp kandili söndürdü. Böylece kendilerini misafirlerine yemek yiyormuş gibi göstermeye başladılar ve ikisi de aç olarak gecelediler. Sabah olunca (ev sahibi) Rasûlullah'a (s.a.v.) gitti. Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: **"Bu gece Allah Teâlâ sizin misafirinize ikram etmenizden razı oldu. Bunun üzerine 'Kendileri son derece ihtiyaç içinde bulunsalar bile kardeşlerini kendilerine tercih***

⁴⁸⁵ Âl-i İmrân, 3/92.

⁴⁸⁶ Buhârî, Vesâyâ 17 (2758); Müslim, Zekât 14 (998/43); Ebû Dâvûd, Zekât 45 (1689); Nesâî, Ahbâs 1 (3602).

ederler. Kim nefsinin açgözlülüğünden korunursa, işte onlar kurtuluşa erenlerin ta kendileridir.⁴⁸⁷ *âyetini indirdi.*⁴⁸⁸

Söz konusu rivayetin Müslim'in *Sahih*'inde, Ebû Avâne'nin (ö. 316/929) *Müsned*'inde ve Taberânî'nin (ö. 360/971) *el-Mu'cemü'l-evsat*'ında geçen bazı varyantlarında, misafirini ağırlayan ensarî kişinin Ebû Talha (r.a.) olduğu kaydedilmektedir.⁴⁸⁹

Ebû Talha'nın, Allah ve Rasûlünün rızasını kazanmaya yönelik samimî gayretleri, işittiği veya karşılaştığı durumları ferâset ve basiretle değerlendirmesine katkı sağlamıştır. Bir gün Enes b. Mâlik (r.a.), Rasûlullah (s.a.v.) ile beraber olduğu sırada şahit olduğu bir olayı anlatması üzerine Ebû Talha (r.a.), bir âyetin nâzil olacağını sezmiştir. Enes b. Mâlik (r.a.), sözü geçen hadiseyi şöyle anlatmaktadır:

“Annem beni içerisinde hurma ağacının ilk mahsulü olan, taze hurma dolu bir tabakla Hz. Peygamber'e (s.a.v.) gönderdi. Yanına girdim ve tabağı önüne koydum. Onu tuttu, sonra elimden aldı. Bunun üzerine çıktık. Bu olay Zeyneb bint Cahş ile evlendiği sıralarda gerçekleşti. Rasûlullah (s.a.v.) hanımlarından bazılarına uğradı. Yanlarında erkekler vardı, konuşuyorlardı. (Hanımları) onu tebrik ettiler, insanlar da tebrik ettiler ve “Ey Allah'ın Rasûlü! Seni görmeyi ihsan eden Allah'a hamd olsun!” dediler. Hz. Peygamber (s.a.v.) oradan ayrıldı ve Hz. Âişe'nin yanına geldi. Birden yanında iki erkek gördü. Bu durumdan rahatsız oldu. Bir şeyi hoş karşılamadığı zaman yüzünden anlaşılırdı. Ümmü Süleym'e gelip bu olayı haber verdim. Bunun üzerine Ebû Talha, “Eğer gerçekten oğlunun dediği gibiyse mutlaka bir iş meydana gelecek!” dedi. Akşam olunca Rasûlullah (s.a.v.) minbere çıktı ve: “Ey iman edenler! Yemek için çağrılmaksızın ve yemeğin pişmesini beklemeksizin (vakitli vakitsiz) Peygamber'in evlerine girmeyin, çağrıldığınız zaman girin...”⁴⁹⁰ âyetini okudu.”⁴⁹¹

⁴⁸⁷ el-Hasr, 59/9.

⁴⁸⁸ Bkz. Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr 10 (3798).

⁴⁸⁹ Bkz. Müslim, Eşribe 32 (2054); Ebû Avâne, **Müsned**, XVI, 490-491 (8845); Taberânî, **el-Mu'cemü'l-evsat**, III, 317 (3272).

⁴⁹⁰ el-Ahzâb, 33/53.

⁴⁹¹ Bkz. Bezzâr, **Müsned**, XIV, 39 (7469); Ebû Ya'lâ, **Müsned**, VI, 339 (3666); Taberânî, **el-Mu'cemü'l-evsat**, II, 238 (1853).

Ebû Talha (r.a.), evlerinde yemek olmadığı zaman tıpkı Rasûlullah (s.a.v.) gibi o günü oruçlu geçirirdi.⁴⁹² Rasûlullah (s.a.v.) zamanında katıldığı savaşlar sebebiyle nâfile oruç tutamadığı, fakat Rasûlullah'ın (s.a.v.) vefatından sonra Ramazan ve Kurban bayramları dışında sürekli oruç tuttuğu kaydedilmektedir.⁴⁹³

Bazı rivayetlerde Ebû Talha'nın dolu yağdığı bir sırada oruçlu olmasına rağmen dolu yediği haber verilmektedir.⁴⁹⁴ Ebû Talha'nın bu tavrını iki şekilde izah etmek mümkündür. Birincisi; bilindiği üzere yağmur berekettir. Allah'ın "el-Hayy" isminin bir tecellisi olan yağmur, kar ve dolu sebebiyle varlıklar hayat bulurlar. Dolayısıyla Ebû Talha'nın bunu rabbinden gelen bir ikram ve bereket olarak değerlendirip bundan istifade etmek istemiş olması muhtemeldir. Nitekim Ahmed b. Hanbel ile Ebû Ya'lâ'nın (ö. 307/919) *Müsned*'inde yer alan rivayetlerde, Ebû Talha'nın (r.a.) bunun bereket olduğunu⁴⁹⁵ ve bununla karınlarını temizlediklerini söylediği kayıtlıdır.⁴⁹⁶ İkincisi; Ebû Talha (r.a.) dolu yemenin orucu bozmadığı kanaatindeydi. Bunu da Bezzâr ve Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'indeki rivayetler desteklemektedir. Söz konusu rivayetlerde, Ebû Talha'nın dolunun bir yiyecek ve içecek olmadığını dile getirdiği kaydedilmektedir.⁴⁹⁷ Buna rağmen her iki durumda da dolu yemek orucu bozmaktadır. Çünkü Enes b. Mâlik'in bu durumu Rasûlullah'a haber vermesi üzerine Rasûlullah (s.a.v.) doluyu ondan almasını emretmiştir.⁴⁹⁸

Ebû Talha'nın takvasıyla doğrudan ilgili olan bir diğer hasleti ise nefse hoş gelen insanlara âmir olma, insanlar arasında kendini gösterme ve öne çıkma arzusundan uzak durmasıdır. Lider olmak ve başkalarına tahakküm etmek, bilindiği üzere beraberinde birçok sorumluluğu getirir. Bunlardan en önemlisi ise alınan

⁴⁹² Abdürrezzâk es-San'ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' el-Himyârî el-Yemânî es-San'ânî, **el-Musannef**, thk. Habîburrahman el-A'zamî, el-Mektebü'l-İslâmî, II bs., Beyrut, 1403, IV, 273 (7777); İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, II, 291 (9107); Buhârî, Savm 21; Beyhakî, **Sünen**, IV, 342 (7917).

⁴⁹³ Bkz. Abdürrezzâk, **Musannef**, IV, 297 (7870); Buhârî, Cihâd 29 (2828); Bezzâr, **Müsned**, XIII, 284 (6853); Taberânî, **el-Mu'cemü'l-kebîr**, V, 91 (4680-4691); Beyhakî, **Sünen**, IV, 496 (8485-8486).

⁴⁹⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XI, 392-393 (13971); Bezzâr, **Müsned**, XIV, 25 (7427-7428); Ebû Ya'lâ, **Müsned**, III, 15 (1424), VII, 73 (3999).

⁴⁹⁵ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XI, 392-393 (13971).

⁴⁹⁶ Bkz. Ebû Ya'lâ, **Müsned**, III, 15 (1424), VII, 73 (3999).

⁴⁹⁷ Bkz. Bezzâr, **Müsned**, XIV, 25 (7428); Ebû Ya'lâ, **Müsned**, III, 15 (1424), VII, 73 (3999).

⁴⁹⁸ Bkz. Bezzâr, **Müsned**, XIV, 25 (7427); Ebû Ya'lâ, **Müsned**, III, 15 (1424), VII, 73 (3999).

kararlarda hak ve hukuku gözetmek, tepki verilmesi gereken yerlerde nefsi davranmayıp Allah adına yapıcı tepkiler vermektir. Diğer taraftan insanlara tahakküm etme pozisyonunda olan bir kimsenin, yapılan bir yanlışta emri altındakileri ayıplamaya ve onları küçük görmeye yönelik tavırlar sergilemesi kuvvetle muhtemeldir. Böyle bir pozisyonda olmamakla birlikte insanlar arasında öne çıkma ve sivrilme duygusu, hakikatte nefsin liderlik ve başkalarına tahakküm etme arzusundan kaynaklanmaktadır. Nitekim böyle bir kimsenin etrafındaki insanların kendisine göre şekillenmelerini beklediği ve her istediğinin yapılmasını arzuladığı görülür.

Ebû Talha (r.a.), “*Ben iki kişiye emîr olmam ve onları ayıplamam!*” diyerek⁴⁹⁹ böyle bir hasletten uzak olduğuna, emîr olmanın getirdiği mesuliyetten ve insanlara karşı nefsi tavırlar sergilemekten kaçındığına dikkat çekmiştir. Ayrıca kendisinde bulunan îsâr vasfı, bu ve benzeri duygulara kapılmasına mâni olmuştur.

Ebû Talha (r.a.) cömertliği, Allah yolundaki harcamaları, bu yolda sevdiği her şeyden vazgeçmesi, cihad meydanlarında üstün cesareti ve kulluk noktasında samimî gayretleri neticesinde Allah ve Rasûlü’nün rızasını kazanmayı başarmıştır. Rasûlullah (s.a.v.) onun hakkında, “*İşte dayım! İçinizden dileyen dayısını çıkarsın!*” buyurarak ashab içerisinde ona iltifatta bulunmuştur.⁵⁰⁰

2.4. KATILDIĞI SAVAŞLAR

Ebû Talha (r.a.), nübüvvetin on üçüncü senesinde (622) yetmiş aşkın kişiyle birlikte İkinci Akabe Biatı’na katılmıştır.⁵⁰¹ Bununla birlikte Birinci Akabe Biatı’na (621) iştirak edenlerden olduğu da ileri sürülmektedir.⁵⁰²

Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Medine’yi teşrifıyla Allah ve Rasûlü’nün rızasını kazanma noktasında tüm gayretini ortaya koyan Ebû Talha, başta Bedir Savaşı⁵⁰³

⁴⁹⁹ Hâkim, **Müstedrek**, III, 397 (5507).

⁵⁰⁰ Bkz. Hâkim, **Müstedrek**, III, 396 (5502).

⁵⁰¹ İbn Sa’d, **Tabakât**, III, 383; İbn Asâkir, **Târîhu Dımaşk**, XIX, 393; İbnü’l-Cevzî, **Muntazam**, V, 46; a.mlf., **Sıfatü’s-safve**, I, 180; İbn Kesîr, **Bidâye**, III, 166.

⁵⁰² Bkz. Kandemir, “Ebû Talhâ el-Ensârî”, **DİA**, X, 236.

⁵⁰³ Belâzürî, **Ensâbü’l-eşrâf**, I, 243; Begavî, **Mu’cemü’s-sahâbe**, II, 450-451; Ebû Nuaym, **Ma’rifetü’s-sahâbe**, III, 1145; İbn Abdilberr, **İstîâb**, II, 554, IV, 1697; İbn Asâkir, **Târîhu Dımaşk**,

(624) olmak üzere Uhud (625), Hendek (627) ve diğer bütün savaşlarda Rasûlullah'ın (s.a.v.) yanında yer almıştır.⁵⁰⁴

Bedir Savaşı'nda Rasûlullah'ın (s.a.v.) müşriklerin ölülerine seslendiğine tanıklık etmiş⁵⁰⁵, Uhud Savaşı'nda Rasûlullah'ın (s.a.v.) yanından bir an olsun ayrılmamış ve vücudunu ona siper etmiş⁵⁰⁶, Hayber'in fethinde (628) Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yabani eşek etinin yenilmesini yasakladığını orduya duyurmuş⁵⁰⁷ ve Huneyn günü (630) yirmi müşriki öldürmüştür.⁵⁰⁸ Ayrıca Tevbe sûresini okuduğu bir sırada *“Gerek yaya olarak gerek binek üzerinde Allah yolunda sefere çıkın...”*⁵⁰⁹ âyetine gelince, *“Görüyorum ki rabbim gençlerimiz ve yaşlılarımız olmak üzere bizim sefere çıkmamızı istiyor. Beni donatın!”* demiş, çocuklarının kendisine başta Hz. Peygamber (s.a.v.) olmak üzere Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer zamanındaki savaşlara katıldığını hatırlatıp sefere çıkmamasını söylemelerine rağmen o sırada Rumlar'a karşı düzenlenen bir deniz seferine katılmış ve gemide vefat etmiştir.⁵¹⁰ Bu durum Ebû Talha'nın Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer zamanında tertip edilen savaşlara da katıldığını göstermektedir.

2.5. VEFATI

Fiziken orta boylu olduğu ve ihtiyarlığında fiziğinin fazla değişmediği haber verilen⁵¹¹ Ebû Talha'nın ne zaman ve nerede vefat ettiği hakkında farklı görüşler ileri

XIX, 392-394; İbnü'l-Cevzî, **Sıfatü's-safve**, I, 180; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, VI, 178; Zehebî, **Kâşif**, I, 417; a.mlf., **Siyer**, III, 356.

⁵⁰⁴ İbn Sa'd, **Tabakât**, III, 383; İbn Asâkir, **Târîhu Dimaşk**, XIX, 397; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, V, 75; Zehebî, **Târîh**, II, 230; İbn Hacer, **Tehzîb**, III, 414.

⁵⁰⁵ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXVI, 275, 276, 279 (16356, 16359); Buhârî, Megâzî 8 (3976); Müslim, Cennet 17 (2875/78).

⁵⁰⁶ Buhârî, Menâkıbü'l-Ensâr 18 (3811), Megâzî 18 (4064); Müslim, Cihâd 47 (1811/136).

⁵⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIX, 248-249 (12217); Müslim, Sayd 5 (1940/35).

⁵⁰⁸ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIX, 180 (12131), XX, 291-292 (12977); Dârimî, Siyer 44 (2527); Ebû Dâvûd, Cihâd 147 (2718); İbn Hibbân, **Sahih**, XI, 166-167, 169-170 (4836, 4838); Hâkim, **Müstedrek**, III, 397 (5505).

⁵⁰⁹ et-Tevbe, 9/41.

⁵¹⁰ İbn Sa'd, **Tabakât**, III, 385; İbn Hibbân, **Sahih**, XVI, 152 (7184); Hâkim, **Müstedrek**, II, 114 (2503), III, 398 (5508); Ebû Nuaym, **Ma'rifetü's-sahâbe**, III, 1145-1146; İbn Abdilberr, **İstîâb**, II, 554; İbn Asâkir, **Târîhu Dimaşk**, XIX, 422-423; İbnü'l-Cevzî, **Muntazam**, V, 46; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, VI, 178; Zehebî, **Siyer**, III, 360; a.mlf., **Târîh**, II, 231.

⁵¹¹ Bkz. İbn Sa'd, **Tabakât**, III, 385; Belâzürî, **Ensâbü'l-eshrâf**, I, 242-243; İbn Abdilberr, **İstîâb**, IV, 1698; İbn Asâkir, **Târîhu Dimaşk**, XIX, 426; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, X, 77; Zehebî, **Siyer**, III, 361; a.mlf., **Târîh**, II, 230-231.

sürülmüştür. Kaynaklarda onun hicrî 31⁵¹², 32⁵¹³, 33⁵¹⁴ veya 34 yılında yetmiş yaşında Medine’de vefat ettiği ve Hz. Osman’ın cenaze namazını kıldırıldığı⁵¹⁵, 51 de vefat ettiği⁵¹⁶, Rasûlullah’ın (s.a.v.) vefatından sonra kırk yıl daha yaşayıp Şam’da vefat ettiği⁵¹⁷ ve Rumlarla yapılan bir deniz seferine çıkıp gemide vefat ettiğine⁵¹⁸ dair rivayetler yer almaktadır.

Zehebî, Ebû Talha’nın 34 yılında Medine’de vefat ettiği ve cenaze namazının Hz. Osman tarafından kıldırıldığına dair nakledilen rivayetin daha meşhur olduğunu dile getirmektedir. Ebû Zür’a ed-Dımaşkî’nin (ö. 281/894), Ebû Talha’nın Rasûlullah’ın (s.a.v.) vefatından sonra 40 sene daha yaşadığını söylediğini, fakat vefatına dair nakledilen bu meşhur rivayete göre Ebû Talha’nın 40 değil 20 küsur sene daha yaşamış olması gerektiğini söyleyen Zehebî, Sâbit b. Eslem’in Enes b. Mâlik’ten rivayet ettiği, Ebû Talha’nın Allah Rasûlü’nün vefatından sonra Ramazan ve Kurban bayramları dışında 40 sene oruç tuttuğuna dair nakledilen rivayetin Müslim’in şartına göre “garîb” olduğunu belirtmektedir.⁵¹⁹ Fakat Hâkim, bu rivayetin Müslim’in şartına göre “sahih” olduğunu söylemiştir.⁵²⁰

İbn Hacer ise Ebû Talha’nın vefatı hakkında nakledilen rivayetler arasında Ebû Zür’a ed-Dımaşkî’nin rivayetinden hareketle Ebû Talha’nın 51 yılında vefat ettiğine dair nakledilen haberi daha isabetli bulmuştur. İbn Hacer’in böyle düşünmesinde İmam Malik’in rivayet ettiği⁵²¹ ve Tirmizî’nin “sahih” hükmünü

⁵¹² İbn Abdilberr, **İstîâb**, II, 554; İbnü’l-Esîr, **Üsdü’l-gâbe**, VI, 178.

⁵¹³ Taberânî, **el-Mu’cemü’l-kebir**, V, 92 (4685); İbn Abdilberr, **İstîâb**, II, 554; İbn Asâkir, **Târîhu Dımaşk**, XIX, 396-397; İbnü’l-Esîr, **Kâmil**, II, 499; a.mlf., **Üsdü’l-gâbe**, II, 361.

⁵¹⁴ Ebû Nuaym, **Ma’rifetü’s-sahâbe**, III, 1144; İbnü’l-Esîr, **Üsdü’l-gâbe**, II, 361.

⁵¹⁵ İbn Sa’d, **Tabakât**, III, 385; Belâzürî, **Ensâbü’l-eshrâf**, I, 243; Begavî, **Mu’cemü’s-sahâbe**, II, 450, 460; Taberânî, **el-Mu’cemü’l-kebir**, V, 92 (4684); Ebû Nuaym, **Ma’rifetü’s-sahâbe**, III, 1144; İbn Abdilberr, **İstîâb**, IV, 1699; İbn Asâkir, **Târîhu Dımaşk**, IX, 394, 397, 400; Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl**, X, 76-77.

⁵¹⁶ İbn Abdilberr, **İstîâb**, II, 554, IV, 1699; İbn Asâkir, **Târîhu Dımaşk**, IX, 426; İbnü’l-Esîr, **Kâmil**, II, 499; a.mlf., **Üsdü’l-gâbe**, II, 361, VI, 178.

⁵¹⁷ İbn Asâkir, **Târîhu Dımaşk**, XIX, 395, 398; Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl**, X, 76.

⁵¹⁸ İbn Sa’d, **Tabakât**, III, 385; Belâzürî, **Ensâbü’l-eshrâf**, I, 243; Taberânî, **el-Mu’cemü’l-kebir**, V, 92 (4683); Ebû Nuaym, **Ma’rifetü’s-sahâbe**, III, 1144, 1146; Beyhakî, **Sünen**, IV, 10 (6774); İbn Abdilberr, **İstîâb**, II, 554; İbn Asâkir, **Târîhu Dımaşk**, XIX, 398; İbnü’l-Cevzî, **Muntazam**, V, 46; a.mlf., **Sifatü’s-safve**, I, 181; İbnü’l-Esîr, **Üsdü’l-gâbe**, VI, 178.

⁵¹⁹ Bkz. Zehebî, **Siyer**, III, 357-358.

⁵²⁰ Bkz. Hâkim, **Müstedrek**, III, 397 (5506).

⁵²¹ Mâlik, **Muvatta**, II, 144 (2034).

verdiği⁵²², Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe'nin, hastalandığı sırada Ebû Talha'yı ziyaret etmek üzere yanına girdiğine dair nakledilen rivayet⁵²³ etkili olmuştur. Ona göre Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe'nin Hz. Ali ve Hz. Osman'a yetişememiş olması Ebû Talha'nın 34 yılından sonra vefat etmiş olmasını gerektirmektedir.⁵²⁴

Diğer taraftan kaynaklarda Ebû Talha'nın Şam'da yaşadığına dair bir rivayet yer almaktadır.⁵²⁵ Bununla birlikte Fedâle b. Ubeyd'in (r.a.), Hz. Muâviye'nin hilâfeti döneminde Şam kadılığı yaptığı ve Rumlar'a karşı deniz seferlerinden sorumlu olduğu⁵²⁶, hicrî 50-51 yıllarında da Rumlar'a karşı bir deniz seferi düzenlediği haber verilmektedir.⁵²⁷

İbn Hacer'in yukarıdaki mülâhazasıyla birlikte tarihî kaynaklarda yer alan bu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda; Ebû Talha'nın Fedâle b. Ubeyd'in (r.a.) Rumlar'a karşı düzenlemiş olduğu deniz seferinde vefat ettiği ortaya çıkmaktadır. Bu durum, bir yandan Ebû Talha'nın 51 yılında vefat ettiğine dair nakledilen rivayetin daha doğru olduğunu gösterirken diğer yandan Ebû Talha'nın, Rasûlullah'ın (s.a.v.) vefatından sonra kırk yıl daha yaşadığına dair nakledilen rivayeti⁵²⁸ doğrulamaktadır.

⁵²² Tirmizî, *Libâs* 18 (1750).

⁵²³ Mâlik, *Muvatta*, II, 144 (2034); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XV, 353 (15979); Tirmizî, *Libâs* 18 (1750); Nesâî, *Zînet* 111 (5349); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, V, 104 (4731); Beyhakî, *Sünen*, VII, 442-443 (14585).

⁵²⁴ Bkz. İbn Hacer, *İşâbe*, II, 503; a.mlf., *Tehzîb*, III, 415.

⁵²⁵ Bkz. İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, XIX, 398, 400.

⁵²⁶ Nevevî, *Tehzîbü'l-esmâ ve'l-lugât*, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, t.y., II, 50.

⁵²⁷ Bkz. Taberî, *Târîh*, V, 234, 253; İbnü'l-Esîr, *Kâmil*, III, 59, 69; İbn Kesîr, *Bidâye*, VIII, 45.

⁵²⁸ İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, XIX, 395, 398; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, X, 76.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. EBÛ TALHA EL-ENSÂRÎ'NİN RİVAYET ETTİĞİ HADİSLER

3.1. RİVAYET ETTİĞİ HADİSLER HAKKINDA GENEL BİLGİ

Ebû Talha el-Ensârî'nin rivayet ettiği hadislerin sayısı hakkında kaynaklarda farklı ifadelere yer verilmiştir. Onun yaklaşık 20⁵²⁹, 20 küsur⁵³⁰ veya 92 hadisi olduğu⁵³¹; Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 25 rivayetinin yer aldığı ve bunlardan üçünün *Sahîh-i Buhârî*'de üçünün de *Sahîh-i Müslim*'de zikredildiği kaydedilmektedir.⁵³²

Bakî b. Mahled'in (ö. 276/889) *el-Müsnedü'l-kebîr: el-Musannef* adlı eserinin -sadece günümüze ulaşan- mukaddimesi⁵³³ ile İbn Hazm'ın (ö. 456/1064) *Esmâü's-sahâbeti'r-rivât* adlı risâlesinde⁵³⁴, Ebû Talha'nın hadislerinin sayısı 25 olarak belirtilmiş, Zehebî de iki hadisinin *Sahihayn*'da yer aldığını, Buhârî ve Müslim'in birer hadiste yalnız kaldıklarını dile getirmiştir.⁵³⁵

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan bu 25 rivayetin dördü meleklerin girmedikleri evler; ikisi kırân haccı; üçü, ateşte pişen yemeği yedikten sonra abdest alınması; dördü, Hayber'in fethi; dördü, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) salavât getirmenin ehemmiyeti ve fazileti; biri, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) zafer elde ettiği bölgede üç gün kalması; üçü, Bedir Savaşı sonunda Allah Rasûlü'nün müşriklerin ölülerine seslenmesi; biri, mü'minlerin üzerine inen uyku; biri, Kur'an'ı Kerim tilâvetinde kıraat farklılığı; biri, yol kenarlarında oturma âdâbı ve biri de müslümanı gıyabında müdâfaa etmenin gerekliliğine dair olup tümü çalışmamızda yer almaktadır.

⁵²⁹ İbn Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, XIX, 391.

⁵³⁰ Zehebî, *Siyer*, III, 361.

⁵³¹ Kirmânî, *el-Kevâkibü'd-derârî*, IV, 31, 81; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, IV, 84, 163.

⁵³² Bkz. Kandemir, "Ebû Talha el-Ensârî", *DİA*, X, 237.

⁵³³ Bkz. Bakî b. Mahled, Ebû Abdîrahmân Bakî b. Mahled b. Yezîd el-Kurtubî, **Mukaddimetü Müsnedihî (Adedü mâ li-küllî vâhidin mine's-sahâbe mine'l-hadîs)**, thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî, y.y., Medine, 1404, s. 89.

⁵³⁴ Bkz. İbn Hazm, **Esmâü's-sahâbeti'r-ruvât ve mâ li-küllî vâhidin mine'l-'aded**, thk. Müs'ad Abdülhamîd es-Sa'denî, Mektebetü'l-Kur'an, Kahire, 1990, s. 40.

⁵³⁵ Bkz. Zehebî, *Siyer*, III, 361.

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde zikredilmeyen fakat Ebû Talha tarafından rivayet edildiğini tespit ettiğimiz hadisler; içeceklerin birbirine karıştırılmasının yasak oluşu, çifter çifter yemenin mekruhluğu, mest ve sarık üzerine meshedilmesi, cuma namazının fazileti, içkinin haram kılınması, akrabaya infak etmenin fazileti, kurban ibadeti, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bir takım maddî mucizeleri, ensarın fazileti, gereksiz yere soru sormanın yanlışlığı, günahattan sakınmanın mükâfatı, Allah Teâlâ'yı zikretmenin fazileti, ism-i a'zam ve Hz. Ömer'in fazileti hakkındadır.

Sahâbeden Abdullah b. Abbas, Zeyd b. Hâlid el-Cühenî, Enes b. Mâlik ve oğlu Abdullah b. Ebû Talha⁵³⁶ ile torunu İshak b. Abdillâh b. Ebû Talha, İsmâil b. Beşîr, Saîd b. Yesâr, Abdullah b. Amr b. Abd el-Kârî, Abdurrahman b. Abd el-Kârî ve Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe, Ebû Talha'nın râvileri arasında zikredilmektedir.⁵³⁷ Tahrîc ettiğimiz hadis rivayetlerinde bunların yanı sıra İshak b. Kâ'b b. Ucre, Abdullah b. Abd el-Kârî, Amr b. Saîd el-Kureşî ve Şeddâd b. Saîd er-Râsibî adlı râvilere de rastlanmıştır.

Ebû Talha'ya nisbet edilen hadislerin bir kısmı bizzat onun rivayet ettiği, bir kısmı da yalnızca metinde adının geçtiği hadislerdir. Ebû Talha'nın bizzat rivayet ettiği, *Sahihayn*'da veya ikisinden birinde 6 hadisi, *Sahihayn* dışındaki hadis kaynaklarında ise 33 hadisi olmak üzere toplam 39 hadisi bulunmaktadır.

Ebû Talha'nın adının geçtiği yani ondan söz edilen yaklaşık 50 farklı rivayet tespit edilmiş ve bunlar ikinci bölümde Ebû Talha'nın hayatı ele alınırken uygun yerlerde zikredilmiştir. Bu tür rivayetlerle birlikte mükerrer hadisleri de göz önünde bulundurulduğunda Ebû Talha'nın hadislerinin sayısını doksana çıkarmak mümkündür.

3.2. SAHİHAYN'DA GEÇEN EBÛ TALHA EL-ENSÂRÎ HADİSLERİ

Buhârî ve Müslim'in hadis toplama ve rivayet etme hususundaki hassasiyetleri sebebiyle, her ikisinin de *Sahih*'lerinde yer alan aynı sahâbîden muttasıl olarak zikrettikleri "müttefekun aleyh" hadisler ile her birinin münferid olarak zikrettiği hadislerin, muhaddislerin büyük çoğunluğuna göre "sahih" kabul

⁵³⁶ Bkz. Zehebî, *Siyer*, III, 356.

⁵³⁷ Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, X, 75-76.

edildiği, hatta bu durumun Nesâî (ö. 303/915), Ebû İshak el-İsferâyînî (ö. 418/1027), Ebû Nasr es-Siczî (ö. 444/1052), İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî (ö. 478/1085), Ebû Tâhir es-Silefî (ö. 576/1180), İbn Salâh (ö. 643/1245), Nevevî, Salâhuddîn el-Alâî (ö. 761/1359), İbn Haldûn (ö. 808/1406), Şah Velîyyullah ed-Dihlevî (ö. 1176/1762) ve Şeyhulislâm Mustafa Sabri Efendi (1869-1954) gibi âlimler tarafından “icmâ” ifadesiyle tavsif edildiği belirtilmiş ve varılacak sonucun büyük bir ihtimalle değişmeyeceği göz önünde bulundurularak bu tür hadisler için sened tenkidi ve derin bir araştırma yapmanın zaman kaybına neden olacağı, dolayısıyla bunun gereksiz olduğu ifade edilmiştir.⁵³⁸ Bu nedenle Ebû Talha'nın Buhârî ve Müslim'in *Sahih* 'lerinde geçen rivayetleri incelenmeden derecesinin “sahih” olduğu belirtilmiş, diğer hadis kaynaklarında zikredilen rivayetleri ise incelemeye tâbi tutulmuştur.

Ebû Talha el-Ensârî'nin *Sahihayn*'da geçen üç hadisi (1., 2. ve 3. hadis), sadece *Sahîh-i Buhârî*'de iki hadisi (4. ve 5. hadis), sadece *Sahîh-i Müslim*'de bir hadisi (6. hadis) bulunmaktadır. Bu hadisler şunlardır:

⁵³⁸ Bkz. Halil İbrahim Kutlay, **Hadiste Sened Tenkidi**, Elif Yayınları, İstanbul, 2015, s. 67-69.

3.2.1. BİRİNCİ HADİS

Meleklerin Girmedığı Evler

a. Metni

قَالَ الْإِمَامُ الْبُخَارِيُّ فِي صَحِيحِهِ: حَدَّثَنَا ابْنُ مُقَاتِلٍ، أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ، أَخْبَرَنَا مَعْمَرٌ، عَنِ الزُّهْرِيِّ،
عَنْ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، أَنَّهُ سَمِعَ ابْنَ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، يَقُولُ: سَمِعْتُ أَبَا طَلْحَةَ، يَقُولُ:
سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ، وَلَا صُورَةٌ
تَمَائِيلٌ.»

b. Tercümesi

İbn Mukâtil- Abdullah- Ma'mer- Zührî- Ubeydullah b. Abdillâh- İbn Abbas-
Ebû Talha isnadıyla rivayet edildiğine göre; Ebû Talha (r.a.): Ben Rasûlullah'ı
(s.a.v.), “İçinde köpek ve canlı resmi bulunan eve melekler girmez.” buyururken
işittim, dedi.⁵³⁹

c. Derecesi

Hadis, Buhârî ve Müslim'in *Sahih* 'lerinde zikrettiği “müttefekun aleyh” bir
hadistir. İbn Hacer'in ifadesiyle, “*sahih hadislerin en sahihi*”⁵⁴⁰ derecesindedir.

⁵³⁹ Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî, **el-Müsned**, thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî, Dâru Hicr, Mısır, 1419, II, 555 (1324); Humeydî, Ebû Bekr Abdullâh b. ez-Zübeyr el-Kureşî el-Humeydî, **el-Müsned**, thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî, Dârü's-Sekâ, Dimaşk-Suriye, 1996, I, 399 (435); İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, IV, 265 (19950), V, 198 (25191); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXVI, 267, 273-274 (1/16346, 16353); Buhârî, *Bed'ü'l-Halk* 7, 17 (3225, 3322), *Megâzî* 12 (4002), *Libâs* 88 (5949); Müslim, *Libâs* 26 (2106/83-84); İbn Mâce, *Libâs* 44 (3649); Tirmizî, *Edeb* 44 (2804); İbn Ebî Âsım, Ebû Bekr b. Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî, **el-Âhâd ve'l-mesânî**, thk. Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbire, Dârü'r-Râye, Riyad, 1411, III, 446 (1893-1894); Nesâî, *Sayd* 11 (4282), *Zînet* 111 (5347-5348); Ebû Ya'lâ, **Müsned**, III, 9, 20 (1414, 1430); Ebû Avâne, **Müsned**, XVII, 6, 11, 13-14 (9169, 9173, 9176-9177); Şâşî, Ebû Saîd el-Heyssem b. Küleyb eş-Şâşî, **el-Müsned**, thk. Mahfûzurrahman Zeynullah, *Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem*, Medine, 1414, III, 8-10 (1045, 1047-1049); İbn Hibbân, **Sahih**, XIII, 165-166 (5855); Taberânî, **el-Mu'cemü'l-evsat**, II, 89-90 (1344), IX, 74 (9163); a.mlf., **el-Mu'cemü'l-kebîr**, V, 93-94 (4686-4690); Beyhakî, **Sünen**, I, 381 (1187), VII, 437 (14563); a.mlf., **Şuab**, VIII, 323 (5895); Hadis metni, Buhârî'nin **Sahih** 'inde zikrettiği 3225 no.lu hadis metnidir.

⁵⁴⁰ Bkz. İbn Hacer, **Nüzhetu'n-nazar fî tavzîhi Nuhbeti'l-fiker**, thk. Nüreddin İtr, *Matbaatü's-Sabâh*, III. bs., Dimaşk, 1421, s. 53.

d. Değerlendirme

Hadiste, içinde köpek ve canlı bir varlığın resmi, sûreti veya heykeli bulunan bir eve meleklerin girmeyeceği açık bir şekilde ifade edilmiştir. Bu hususta vârid olan bazı rivayetlerde de Rasûlullah (s.a.v.) ile buluşmak üzere sözleşen Cibrîl-i Emîn'in gelmekte geciktiği ve “Şüphesiz ki biz, içinde sûret ve köpek bulunan bir eve girmeyiz.” dediği kaydedilmektedir.⁵⁴¹

Hadis metninde yer alan “بَيْتًا” kelimesiyle, ister bina olsun ister çadır ve benzeri meskenler olsun, bir insanın içinde ikamet edebileceği yerler kastedilmektedir.⁵⁴² İçinde köpek ve sûret bulunması sebebiyle girmekten imtina eden melekler ise ölüm⁵⁴³ ve hafaza meleklerinin dışındaki⁵⁴⁴ vahiy⁵⁴⁵ ve insanlara rahmet, bereket ve mağfiret dilemek için dolaşan meleklerdir.⁵⁴⁶

Söz konusu meleklerin eve girmesine engel teşkil eden köpek, *Sahîh-i Buhârî* şârihlerinden İbnü't-Tîm'e (ö. 611/1214) göre ev köpeğidir.⁵⁴⁷ Nevevî de zikri geçen köpeğin mahiyeti hakkında hadiste herhangi bir kaydın bulunmaması nedeniyle mânayı köpeklerin geneline hamletmiş ve bu hususta zikredilen haberlerin, mutlak mânada köpek ve sûretlerin genelini kapsadığını ifade etmiştir.⁵⁴⁸ Bununla birlikte av köpeği ile ekinleri ve davarları korumak için edinilen köpeklerin, yaygı ve yastıklar üzerine resmedilip tâzim edilmeyen, tahkir edilen sûretlerin, meleklerin girmesine engel teşkil etmediği Hattâbî (ö. 388/998) tarafından dile getirilmiştir.⁵⁴⁹

⁵⁴¹ Bkz. Buhârî, Libâs 94 (5960); Müslim, Libâs 26 (2104/81).

⁵⁴² İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, X, 381; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XXII, 69; Kastallânî, *İrşâdü's-sârî*, VIII, 480.

⁵⁴³ Ali el-Kârî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Herevî el-Kârî, *Mirkâtü'l-mefâtih şerhu Mişkâti'l-Mesâbih*, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1422, VII, 2848.

⁵⁴⁴ Hattâbî, Ebü Süleymân Hamd b. Muhammed el-Hattâbî el-Büstî, *Me'âlimü's-Sünen*, haz. Muhammed Râgıb et-Tabbâh, el-Matbaatü'l-İlmiyye, Halep, 1351, I, 75; Kirmânî, *el-Kevâkibü'd-derârî*, XXI, 139; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XI, 224, XV, 139; Kastallânî, *İrşâdü's-sârî*, V, 273, 316, VI, 266.

⁵⁴⁵ İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, IX, 181; Kâdî İyaz, *İkmâlü'l-Mu'lim*, VI, 630; İbnü'l-Mülakkın, *Tavzîh*, XXVIII, 189; İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, X, 381.

⁵⁴⁶ Nevevî, *Minhâc*, XIV, 84; Kirmânî, *el-Kevâkibü'd-derârî*, VIII, 176.

⁵⁴⁷ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XV, 139.

⁵⁴⁸ Bkz. Nevevî, *Minhâc*, XIV, 85.

⁵⁴⁹ Bkz. Hattâbî, *Me'âlimü's-Sünen*, I, 75.

Sûret kelimesi, “bir nesnenin şekli ve resmi”, timsal ise “heykel” anlamına gelmekle birlikte bazı dil âlimlerine göre sûretin canlı ve cansız varlıkların biçimlerini ifade ettiği, timsalin gerçek anlamda ruh sahibi, mecaz anlamda ise cansız nesnelere için kullanıldığı; literatürde sûret kelimesinin genellikle resim ve heykeli içeren bir anlam taşıdığı, aralarında ayırım yapılmak istendiğinde heykel için “gölgesi olan sûret”, resim için “gölgesi olmayan sûret” denildiği; bazen de heykelin timsal ve temâsil kelimeleriyle ifade edildiği kaydedilmektedir.⁵⁵⁰

Hadis şârihleri, meleklerin eve girmesine engel olan sûret ile ruh sahibi olan bir canlı resminin kastedildiğini ifade etmişlerdir.⁵⁵¹ Bununla birlikte evlerde bulundurulmasında ve yapılmasında sakınca olan sûretler ile bunlardan ruhsat tanınanların neler olduğu hususunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür.

Bir görüşe göre küçümsenip hakir görülen veya küçümsenmeyen bir şey üzerine canlı resmi yapmak ile yapılan resmin elbisede, yaygıda, altın veya gümüş paralarda, kaplarda, duvarda veya başka bir şey üzerinde olması arasında herhangi bir fark olmaksızın Allah’ın yaratmasına bir benzeme olduğundan şiddetle haram kılınmıştır. Ancak ağaç ve deve semeri gibi canlı sûreti olmayan şeyleri resmetmek bundan istisna edilmiştir.⁵⁵²

Diğer bir görüşe göre ise canlı sûretinin bulunduğu şeyin duvara asılması veya giyilen bir elbise gibi küçümsenip hor görülmeyen şeyler üzerine yapılması haram kabul edilirken yaygı, döşek ve yastık gibi ayakaltında olan, hor görülen şeyler üzerinde olmasında bir sakınca görülmemiştir.⁵⁵³ Çünkü yapılan sûretin ayakaltında olması, Câhiliye döneminde olduğu gibi ona tâzim edilmesine zıt bir davranıştır.⁵⁵⁴ Bu hususta gölgesi olan eşyalar ile gölgesi olmayanlar arasında herhangi bir fark olmadığını söyleyen Nevevî, sahâbe ve tâbiîn ile onlardan sonra

⁵⁵⁰ Bkz. Tuncay Başoğlu, “Resim”, **DİA**, XXXIV, 579.

⁵⁵¹ Bkz. Hattâbî, **Me’âlimü’s-Sünen**, I, 75; Kirmânî, **el-Kevâkibü’d-derârî**, XIII, 174, XXI, 134; Aynî, **Umdetü’l-karî**, XXII, 69; Kastallânî, **İrşâdü’s-sârî**, V, 316, VI, 266, VIII, 480, 484.

⁵⁵² Nevevî, **Minhâc**, XIV, 81; İbnü’l-Mülakkın, **Tavzîh**, XXVIII, 191.

⁵⁵³ İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi’l-Buhârî**, IX, 179; Nevevî, **Minhâc**, XIV, 82; İbnü’l-Mülakkın, **Tavzîh**, XXVIII, 192.

⁵⁵⁴ Kâdî İyâz, **İkmâlü’l-Mu’lim**, VI, 634.

gelen ulemânın cumhurunun, Süfyân-ı Sevrî, Mâlik, Ebû Hanîfe (ö. 150/767), Şâfiî ve diğer âlimlerin bu görüşte olduklarını dile getirmiştir.⁵⁵⁵

Kaynaklarda, seleften bazılarının sadece gölgesi olan şeyleri yapmanın haram olduğunu, gölgesi olmayanların yapılmasında ise bir sakınca olmadığını söyledikleri nakledilmektedir.⁵⁵⁶ Fakat Nevevî, Rasûlullah'ın kabul etmediği perdedeki sûretin, zemmedilen bir şey olduğu hususunda hiç kimsenin şüphe duymadığını, bununla birlikte o sûretin gölgesi olmadığını ifade ederek buna itiraz etmiştir.⁵⁵⁷

İbn Şihâb ez-Zühri'ye göre resim ister elbisede bir nakış olsun, ister duvara asılmış veya elbise yahut yaygı üzerinde olsun, hakir sayılsın veya hakir sayılmasın yasak umûmîdir.⁵⁵⁸ Bazı âlimlere göre ise resmin elbisede bir nakış olması halinde tahkir edilsin veya tahkir edilmesin, asılsın veya asılmasın câiz olduğu, gölgesi olan heykel gibi şeylerle duvara yapılan resimleri kerih gördükleri söylenmiştir.⁵⁵⁹

Câhiliye döneminde sûretlere tapınılmaktaydı. İslâm'ın zuhur ettiği ilk yıllarda, mü'minlerin İslâm dini hususunda acemi olmaları sebebiyle Rasûlullah (s.a.v.) ilk başta nakış bile olsa sûret bulunan her şeyi mutlak olarak nehyetmiş, bu husustaki nehyin mü'minler arasında iyice yerleşmesiyle de elbisedeki nakışı bundan istisna etmiştir.⁵⁶⁰

Tahâvî (ö. 321/933), *Şerhu Me'âni'l-âsâr* adlı eserinde sûret hususundaki yasağın, hristiyanların yaptığı şekilde kilise duvarlarına yapılan sûretler ile duvarlara asılan örtülerde bulunan sûretleri kapsadığını, ayakaltında olan ve yerlere serilen şeylerde bulunan sûretlerin bu yasağın dışında kaldığını ve bunun Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf (ö. 182/798) ve İmam Muhammed'in (ö. 189/805) görüşü olduğunu

⁵⁵⁵ Bkz. Nevevî, *Minhâc*, XIV, 82.

⁵⁵⁶ Bkz. Kâdî İyâz, *İkmâlü'l-Mu'lim*, VI, 634; Nevevî, *Minhâc*, XIV, 82; İbnü'l-Mülakkın, *Tavzîh*, XXVIII, 192.

⁵⁵⁷ Bkz. Nevevî, *Minhâc*, XIV, 82.

⁵⁵⁸ İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, IX, 179; Kâdî İyâz, *İkmâlü'l-Mu'lim*, VI, 634; Nevevî, *Minhâc*, XIV, 82; İbnü'l-Mülakkın, *Tavzîh*, XXVIII, 192.

⁵⁵⁹ Bkz. İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, IX, 179; Kâdî İyâz, *İkmâlü'l-Mu'lim*, VI, 634-635; Nevevî, *Minhâc*, XIV, 82; İbnü'l-Mülakkın, *Tavzîh*, XXVIII, 192.

⁵⁶⁰ İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, IX, 180; Kâdî İyâz, *İkmâlü'l-Mu'lim*, VI, 633-634.

zikretmektedir.⁵⁶¹ Ayrıca canlı sûretinin başı koparıldığı takdirde meleklerin girmesine engel teşkil etmediğine dair bir takım rivayetler zikreden Tahâvî, söz konusu rivayetlerin cansız bir nesnenin tasvîr edilmesinin mübahlığına ve bunun söz konusu yasağın dışında kaldığına delil olduğunu kaydetmiştir.⁵⁶²

Şah Veliyyullah ed-Dihlevî'ye göre elbiselerde, duvarlarda ve örtülerde tasvirler bulundurmamak insanın aşırılıklarındandır ve bunun yasaklanmasının ekseninde iki mâna bulunmaktadır. Birincisi; bunun bir zevk ve eğlence düşkünlüğünün görüntüsü ve zînet olmasıdır ki insanlar bu tür sanat eserleriyle övünür ve bu hususta çok büyük paralar harcar. İkincisi ise sûretlerle içli dışlı olmak, bunun meşrû olduğu kanaatine varmak ve böylece ona rağbet etmek, putlara tapınma kapısını aralar, buna teşvik eder ve bunu ehline hatırlatır ki puta tapıcılık böyle baş göstermiştir.⁵⁶³

Meleklerin sûret bulunan bir eve girmeyişleri, bunun büyük bir kabahat olması, sûret yapmanın Allah'ın yaratmasına benzeyişi ve bunların bir kısmının Allah'tan başka kendisine tapınılan şeylerin sûreti olması gerekçeleriyle izah edilmiş; köpeğin bulunması sebebiyle girmemeleri de bazı rivayetlerde bir takım köpeklerin şeytan olarak nitelenmesi, köpeklerin çokça necis olan şeyleri yemeleri ve kötü kokmaları ile açıklanmış, meleklerin ise şeytanın zıttı olduğu ve kötü kokudan hoşlanmadıkları ifade edilmiştir.⁵⁶⁴ Fakat bu görüşe, şeytandan boş olan hiçbir evin bulunmadığı ve necisliği köpektен daha şiddetli olan domuz ile çoğu zaman necis şeyleri yiyebilen kediler hakkında, meleklerin bunların buldukları bir eve girmeyeceklerine dair bir haberin vârid olmadığı ileri sürülerek itiraz edilmiştir.⁵⁶⁵

Birçok rivayette ekinleri ve davaları koruyan köpeklerin dışında bir köpek edinmenin, her gün sâlih amellerin eksilmesine sebebiyet vereceği ifade

⁵⁶¹ Bkz. Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme b. Abdilmelik b. Seleme el-Ezdî el-Hacerî el-Misrî, **Şerhu Me'âni'l-âsâr**, thk. Muhammed Zührî en-Neccâr-Muhammed Seyyid Câdelhak, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 1414, IV, 285.

⁵⁶² Bkz. Tahâvî, **Şerhu Me'âni'l-âsâr**, IV, 287.

⁵⁶³ Bkz. Şah Veliyyullah Dihlevî, **Hüccetullâhi'l-Bâliğa**, terc. Mehmet Erdoğan, İz Yayıncılık, İstanbul, 1994, II, 605-606.

⁵⁶⁴ Bkz. Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, VI, 629-630; Nevevî, **Minhâc**, XIV, 84; Kirmânî, **el-Kevâkibü'd-derârî**, XIII, 176; İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, XXVIII, 190-191; Aynî, **Umdetü'l-karî**, XV, 139; Ali el-Kârî, **Mirkât**, VII, 2848.

⁵⁶⁵ Bkz. Aynî, **Umdetü'l-karî**, XXII, 69; Kastallânî, **İrşâdü's-sârî**, VIII, 480.

edilmektedir.⁵⁶⁶ Bununla birlikte içinde buldukları eve meleklerin girmelerine de engel teşkil edince, istisna edilenler dışındaki köpekleri edinmek şer'an yasaklanmıştır. Bunun için böyle bir köpeği edinen kimse, meleklerin evine girip o evde kendisine salât etmelerinden, onun için mağfiret dilemelerinden, evinde bereket ile ona duada bulunmalarından ve şeytanın eziyetini defedip önlemlerinden mahrum edilerek cezalandırılmıştır.⁵⁶⁷

Diğer taraftan evlerde köpek beslemek, insan sağlığı için de risk taşımaktadır. Kendisine “Echinococcus Granulosus” adı verilen ve köpek, tilki, kurt gibi köpekgillerin bağırsaklarında bulunan bir parazitin, dışkılama yoluyla milyonlarca yumurtayı etrafa saçtığı, köpeklerle temas halinde bu yumurtaların insanlara geçtiği ve tutulduğu son organda “Hidatik Kist” hastalığına neden olduğu ifade edilmektedir.⁵⁶⁸ Ayrıca köpek edinmelerin yaygınlaşmasıyla toplumumuzda sevgi, saygı ve maddî/mânevî her türlü desteği en çok hakeden insanın ikinci plana atıldığı, insanlar arasındaki beşerî ilişkilerin yıprandığı ve Batı'da olduğu gibi aile mefhumunun gitgide anlamını yitirdiği görülmektedir. Bu durum ise köpek edinmenin yol açtığı sosyolojik sorunlardan biri olarak kabul edilmelidir.

⁵⁶⁶ Bkz. Buhârî, Müzâraa 3 (2322-2323), Bed'ü'l-Halk 17 (3324-3325); Müslim, Müsâkât 10 (1574-1575/50, 59).

⁵⁶⁷ Nevevî, *Minhâc*, XIV, 84; Aynî, *Umdetü'l-karî*, XV, 139.

⁵⁶⁸ Bkz. Aydın Şeref Köksal v.d., “*Kist Hidatik*”, *Güncel Gastroenteroloji Dergisi*, 2004, sy. 1/VIII, 61-67; Fuat Sayır, Ufuk Çobanoğlu, “*Yöremizin Endemik Paraziter Hastalığı: Kist Hidatik*”, *Van Tıp Dergisi*, 2013, sy. 4/XX, 288-293.

3.2.2. İKİNCİ HADİS

Canlı resmi bulunan eve melekler girmez.

a. Metni

قَالَ الْإِمَامُ الْبُخَارِيُّ فِي صَحِيحِهِ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ، حَدَّثَنَا ابْنُ وَهْبٍ، أَخْبَرَنَا عَمْرُو، أَنَّ بُكَيْرَ بْنَ الْأَشَّجِّ حَدَّثَهُ، أَنَّ بُسْرَ بْنَ سَعِيدٍ حَدَّثَهُ، أَنَّ زَيْدَ بْنَ خَالِدِ الْجُهَيْيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حَدَّثَهُ -وَمَعَ بُسْرَ بْنَ سَعِيدٍ عُبَيْدُ اللَّهِ الْخَوْلَانِيُّ الَّذِي كَانَ فِي حِجْرِ مَيْمُونَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا زَوْجَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ- حَدَّثَهُمَا زَيْدُ بْنُ خَالِدٍ، أَنَّ أَبَا طَلْحَةَ حَدَّثَهُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ بَيْتًا فِيهِ صُورَةٌ.» قَالَ بُسْرٌ: فَمَرَضَ زَيْدُ بْنُ خَالِدٍ فَعَدَنَاهُ، فَإِذَا نَحْنُ فِي بَيْتِهِ بِسْتَرٍ فِيهِ نَصَاوِيرُ، فَقُلْتُ لِعُبَيْدِ اللَّهِ الْخَوْلَانِيِّ: أَلَمْ يُحَدِّثْنَا فِي النَّصَاوِيرِ؟ فَقَالَ: إِنَّهُ قَالَ: إِلَّا رَقْمٌ فِي ثَوْبٍ، إِلَّا سَمِعْتَهُ؟ قُلْتُ: لَا، قَالَ: بَلَى قَدْ ذَكَرَهُ.

b. Tercümesi

Ahmed- İbn Vehb- Amr- Bükeyr b. Eşec- Büsr b. Saîd- Zeyd b. Hâlid el-Cühenî isnadıyla rivayet edildiğine göre; Büsr b. Saîd'in beraberinde, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) zevcesi Meymûne'nin himayesinde bulunmuş olan Ubeydullah el-Havlânî bulunuyordu. Zeyd b. Hâlid el-Cühenî (r.a.) Ebû Talha'nın, Rasûlullah'ın (s.a.v.), **"İçinde canlı resmi bulunan eve melekler girmez."** buyurduğunu kendisine tahdîs ettiğini bu ikisine rivayet etti. Râvi Büsr şöyle dedi:

"Zeyd b. Hâlid hastalandı, biz de ona hasta ziyaretine gittik. Evinde, üzerinde canlı resimleri bulunan bir perde ile karşılaştık. Ubeydullah el-Havlânî'ye:

-Bize canlı resimleri hakkındaki hadisi o bildirmedi mi? dedim. Bunun üzerine Ubeydullah bana:

-(Zeyd b. Hâlid bu hadisi Ebû Talha'dan bize naklederken sonunda) "Elbisedeki nakış müstesnadır." dedi. Sen onu işitmedin mi? dedi. Ben de:

-Hayır, dedim. Ubeydullah:

-O, bunu da zikretmişti, dedi.”⁵⁶⁹

c. Derecesi

Hadis, Buhârî ve Müslim’in *Sahih*’lerinde zikrettiği “müttefekun aleyh” bir hadistir.

d. Değerlendirme

Hadiste, içinde canlı resmi bulunan bir eve meleklerin girmeyeceği ifade edilmektedir. Bir önceki hadiste konuyla ilgili ayrıntılı bilgiler zikredilmiştir.

3.2.3. ÜÇÜNCÜ HADİS

Ölümler, Allah’ın dilemesiyle dirileri duyarlar.

a. Metni

قَالَ الْإِمَامُ الْبُخَارِيُّ فِي صَحِيحِهِ: حَدَّثَنِي عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُحَمَّدٍ، سَمِعَ رُوحَ بْنَ عَبَّادَةَ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: ذَكَرَ لَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ، أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ يَوْمَ بَدْرٍ بِأَرْبَعَةِ وَعِشْرِينَ رَجُلًا مِنْ صَنَادِيدِ قُرَيْشٍ، فَقَذَفُوا فِي طَوِيٍّ مِنْ أَطْوَاءِ بَدْرٍ خَبِيثٍ مُخْبِثٍ، وَكَانَ إِذَا ظَهَرَ عَلَى قَوْمٍ أَقَامَ بِالْعَرَصَةِ ثَلَاثَ لَيَالٍ، فَلَمَّا كَانَ بَدْرُ الْيَوْمِ الثَّلَاثِ أَمَرَ بِرَاحِلَتِهِ فَشَدَّ عَلَيْهَا رَحْلَهَا، ثُمَّ مَشَى وَاتَّبَعَهُ أَصْحَابُهُ، وَقَالُوا: مَا نُرَى يَنْطَلِقُ إِلَّا لِبَعْضِ حَاجَتِهِ، حَتَّى قَامَ عَلَى شَفَةِ الرَّكِيِّ، فَجَعَلَ يُنَادِيهِمْ بِأَسْمَائِهِمْ وَأَسْمَاءِ آبَائِهِمْ: «يَا فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ، وَيَا فُلَانُ بْنُ فُلَانٍ، أَيَسْرُكُمُ اللَّهُ أَنْتُمْ أَطَعْتُمُ اللَّهَ وَرَسُولَهُ، فَإِنَّا قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا، فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا؟» قَالَ: فَقَالَ عُمَرُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا تَكَلِّمُ مِنْ أَجْسَادٍ لَّا أَرْوَاحَ لَهَا؟ فَقَالَ رَسُولُ

⁵⁶⁹ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, IV, 265 (19952); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI, 264-265, 290 (16345, 16369); Buhârî, *Bed’ü’l-Halk* 7 (3226), *Libâs* 92 (5958); Müslim, *Libâs* 26 (2106/85-86); Ebû Dâvûd, *Libâs* 46 (4155); Nesâî, *Zînet* 111 (5350); Ebû Avâne, *Müsned*, XVII, 15-18 (9178, 9181); Şâşî, *Müsned*, III, 21-22 (1067-1068); İbn Hibbân, *Sahih*, XIII, 160-161 (5850); Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, V, 95 (4696, 4698); Beyhakî, *el-Âdâb*, thk. Ebû Abdillâh es-Saîd el-Mendûh, *Müessesetü’l-Kütübi’s-Sekâfiyye*, Beyrut, 1408, s. 215-216 (530); a.mlf., *Sünen*, VII, 442 (14583-14584); Hadis metni, Buhârî’nin *Sahih*’inde zikrettiği 3226 no.lu hadis metnidir.

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «وَالَّذِي نَفْسُ مُحَمَّدٍ بِيَدِهِ، مَا أَنْتُمْ بِأَسْمَعِ لِمَا أَقُولُ مِنْهُمْ.»، قَالَ قَتَادَةُ: أَحْيَاهُمُ اللَّهُ حَتَّى أَسْمَعَهُمْ، قَوْلُهُ تَوْبِيحًا وَتَصْغِيرًا وَتَقْيِيمَةً وَحَسْرَةً وَنَدَمًا.

b. Tercümesi

Abdullah b. Muhammed- Ravh b. Ubâde- Saîd b. Ebî Arûbe- Katâde- Enes b. Mâlik- Ebû Talha isnadıyla rivayet edildiğine göre;

Hız. Peygamber (s.a.v.) Bedir günü savaş sonunda, Kureyş ileri gelenlerinden yirmi dört kişinin cesetlerinin bir araya toplanmasını emretti ve bunlar Bedir kuyularından pis ve pis şeyleri içine alan bir kuyuya atıldılar. Hız. Peygamber (s.a.v.) bir topluluğa karşı zafer elde ettiğinde o bölgede üç gün kalırdı. Bedir harbinin üçüncü günü olunca Hız. Peygamber (s.a.v.) devesinin getirilmesini emretti. Yol ağırlığı deveye yüklenip bağlandı. Sonra da Hız. Peygamber (s.a.v.) yürüdü, ashâbı da onun arkasından yürüdüler. Sahâbe (birbirlerine), “Herhalde Hız. Peygamber (s.a.v.) bir takım ihtiyacı için gitmektedir sanıyoruz.” dediler. Nihayet Hız. Peygamber (s.a.v.), (öldürülen Kureyş ileri gelenlerinin atıldıkları) kuyunun bir kenarına durdu, onları kendi adlarıyla ve babalarının adlarıyla şöyle çağırmağa başladı:

“Ey falan oğlu falan! Ey falan oğlu falan! Siz Allah’a ve Rasûlü’ne itaat etmiş olsaydınız, (itaatiniz) sizleri sevindirir miydi? (Ey öldürülenler!) Gerçekten biz, Rabbimiz’in bize vaat ettiğini hak olarak bulduk. Siz de (batıl) rabbinizin size vaat ettiğini gerçek buldunuz mu?” (Ebû Talha şöyle dedi:) Ömer:

-Ey Allah’ın Rasûlü! İçlerinde ruhları bulunmayan şu cesetlere ne söylüyorsun? dedi. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.):

-“Muhammed’in nefsinin kudretinde tutan Allah’a yemin ederim ki, benim onlara söylemekte olduğum sözleri sizler onlardan daha iyi duymuyorsunuz.” buyurdu.

Katâde: “Allah onları ayıplamak, küçültmek, azap etmek ve (kaçırdıkları fırsatlara) üzölmeleri ve (yaptıklarına) pişmanlık duymaları için onlara (Hz. Peygamber’in hitabını işittirecek derecede) hayat vermiştir.” dedi.⁵⁷⁰

c. Derecesi

Hadis, Buhârî ve Müslim’in *Sahih* ’lerinde zikrettiği “**müttfekun aleyh**” bir hadistir.

d. Değerlendirme

Ashabıyla birlikte Medine’ye hicret eden Rasûlullah (s.a.v.), hicretin ikinci yılında (624) Medine’nin yaklaşık 160 km. güneybatısında yer alan Bedir kasabasında, Mekkeli müşriklerin 1000 kişilik askerî birliğiyle karşı karşıya gelmiş, savaş, yetmiş dördünü muhacir geriye kalanlarını da ensarın oluşturduğu 305 kişilik İslâm ordusunun zaferiyle sonuçlanmıştır.⁵⁷¹

Bedir Savaşı’nda müşriklerden yetmiş kişinin öldürüldüğü, yetmiş kişinin de esir alındığı kaydedilmektedir.⁵⁷² Rasûlullah (s.a.v.), Bedir günü savaş sonunda öldürülen Kureyş ileri gelenlerinden yirmi dört kişinin cesetlerinin bir araya toplanmasını emretmiş, bunlar Bedir kuyularından pis ve pis şeyleri içine alan bir kuyuya atılmışlardır.

Hz. Peygamber’in (s.a.v.) toplanıp kuyuya atılmasını emrettiği müşrik cesetlerinin sayısı, İbn Ebî Âsım’ın (ö. 287/900) *el-Âhâd ve ’l-mesânî* adlı eseriyle⁵⁷³ Şâşî’nin (ö. 335/946) *Müsned* ’inde⁵⁷⁴ yer alan rivayetlerde yirmi küsur, Taberânî’nin *el-Mu’cemü’l-kebîr* ’inde ise otuz küsur olarak kaydedilmektedir.⁵⁷⁵ İbn Hacer’in zikrettiğine göre cesetleri kuyuya atılan müşrikler şunlardır:

⁵⁷⁰ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXVI, 275-276, 279 (16356, 16359); Buhârî, Megâzî 8 (3976); Müslim, Cennet 17 (2875/78); İbn Ebî Âsım, **Âhâd**, III, 445-446 (1891-1892); Ebû Ya’lâ, **Müsned**, III, 21 (1431); Şâşî, **Müsned**, III, 18-19 (1065); İbn Hibbân, **Sahih**, XI, 99 (4778); Taberânî, **el-Mu’cemü’l-kebîr**, V, 96 (4701); Beyhakî, **Delâil**, III, 92-93; Hadis metni, Buhârî’nin **Sahih** ’inde zikrettiği hadis metnidir.

⁵⁷¹ Mustafa Fayda, “Bedir Gazvesi”, **DİA**, V, 325-326.

⁵⁷² Bkz. Fayda, “Bedir Gazvesi”, **DİA**, V, 326.

⁵⁷³ İbn Ebî Âsım, **Âhâd**, III, 445-446 (1891-1892).

⁵⁷⁴ Şâşî, **Müsned**, III, 18-19 (1065).

⁵⁷⁵ Bkz. Taberânî, **el-Mu’cemü’l-kebîr**, V, 96 (4701).

Ubeyde b. Saîd b. el-Âs b. Ümeyye, Ebû Uhayha'nın babası Âs b. Saîd b. el-Âs b. Ümeyye, Saîd b. el-Âs b. Ümeyye, Hanzala b. Ebî Süfyân, Velîd b. Utbe b. Rebîa, Hâris b. Âmir b. Nevfel, Tuayme b. Adî, Nevfel b. Huveylid b. Esed, Zem'a b. el-Esved b. el-Muttalib b. Esed, kardeşi Akîl b. el-Esved, Ebû Cehil'in kardeşi el-Âsî (el-Âs) b. Hişâm, Hâlid b. Velîd'in kardeşi Ebû Kays b. Velîd, Haccâc es-Sehmî'nin iki oğlu NÜbeyh ve Münebbih, Ali b. Ümeyye b. Halef, Talha b. Ubeydillah'ın amcası Amr b. Osman, Ümmü Seleme'nin kardeşi Mes'ûd b. Ebî Ümeyye, Kays b. el-Fâkih b. Muğîre, Ebû Seleme'nin kardeşi Esved b. Abdilesed, Ebü'l-Âs b. Kays b. Adî es-Sehmî ve Ümeyme b. Rifâa b. Ebî Rifâa.⁵⁷⁶

İmam Nevevî, ulemânın müşrik cesetlerinin kuyuya atılmasını bir defin ve hürmet saymadıklarını, onların pis kokularından kurtulmak için böyle bir muamelede bulunduğu dile getirmiştir.⁵⁷⁷ İbnü'l-Mülakkın ise Rasûlullah'ın (s.a.v.) savaşta sünnetinin, bir kimsenin cesedine rastladığında onun defnedilmesini emretmek olduğunu, fakat Bedir Savaşı'nda müşrik cesetlerinin çok olması nedeniyle ashabına meşakkat vermek istemediğini, onların kuyuya sürüklenmesi ashabına daha kolay geleceği için mezar kazdırmayıp topluca kuyuya attırıldığını söylemiştir.⁵⁷⁸

Hadis metninde yer alan “العَرَصَةُ” kelimesi, “içinde bina olmayan geniş arazi, bölge” şeklinde açıklanmaktadır.⁵⁷⁹ Buna göre mâna, “Rasûlullah (s.a.v.) savaşın yapıldığı o arazide üç gün kalırdı.” şeklindedir.⁵⁸⁰ Hz. Peygamber'in (s.a.v.) galip geldiği yerde üç gün kalmasının nedeni ise orada düzeni ve sükûneti sağlaması, yağma ve talanı önlemesi şeklinde izah edilmiştir.⁵⁸¹ Bunların yanı sıra yaralıların

⁵⁷⁶ Bkz. İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, VII, 302.

⁵⁷⁷ Bkz. Nevevî, **Minhâc**, XVII, 207.

⁵⁷⁸ Bkz. İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, XXI, 45.

⁵⁷⁹ Bkz. İbnü'l-Esîr, Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Muhammed el-Cezerî, **en-Nihâye fi garîbi'l-hadîs ve'l-eser**, thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî-Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Kahire, 1383, III, 208; Kirmânî, **el-Kevâkibü'd-derârî**, XV, 166; İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, XXI, 43; Aynî, **Umdetü'l-karî**, XVII, 92; Kastallânî, **İrşâdü's-sârî**, VI, 254; Ali el-Kârî, **Mirkât**, VI, 2553.

⁵⁸⁰ Ali el-Kârî, **Mirkât**, VI, 2553.

⁵⁸¹ Bkz. İbnü'l-Esîr el-Cezerî, **Câmiu'l Usûl**, terc. Kemal Sandıkçı-Mustafa Koçak, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2008, XII, 692.

tedavisi, mü'minlerin istirahati ve şehit olan müslümanların defin ve tâziye işlemlerinin tamamlanması da bu durumun nedenleri arasında zikredilebilir.

Bedir Savaşı'nın üçüncü günü olunca Rasûlullah (s.a.v.) müşrik cesetlerinin atıldığı bir kuyunun yanına gelerek müşriklere, “*Ey falan oğlu falan! Ey falan oğlu falan! Siz Allah'a ve Rasûlü'ne itaat etmiş olsaydınız, (itaatiniz) sizleri sevindirir miydi? (Ey öldürülenler!) Gerçekten biz, Rabbimiz'in bize vaat ettiğini hak olarak bulduk. Siz de (batıl) rabbinizin size vaat ettiğini gerçek buldunuz mu?*” şeklinde seslenmiştir.

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan bir rivayette, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) cesetlerine seslendiği müşrikler “Ebû Cehil b. Hişâm, Utbe b. Rebîa, Şeybe b. Rebîa ve Velîd b. Utbe” olarak zikredilmektedir.⁵⁸² Bununla birlikte bazı rivayetlerde Ümeyye b. Halef'in zikredildiği ancak onun şişman olması ve öldükten sonra cesedinin şişmesi nedeniyle kuyuya atılmayıp bunun yerine üzerine cesedini örtecek taş ve toprak atıldığı dile getirilmiştir.⁵⁸³

Rasûlullah'ın (s.a.v.) müşriklere bu hitabının, tevbîh (kınama) ve takrî' (azarlama) cinsinden olduğu, mânanın ise “Allah'ın azabına eriştikten sonra müslümanlardan olmayı arzu ediyor musunuz?” veya “Allah'a ve Rasûlü'ne itaat etmemeniz sebebiyle kaçırdıklarınıza üzülüp hayıflanıyor musunuz? Bizim size, Allah'ın dinini tüm dinlere galip kılacağı, dostlarına yardım edeceği, düşmanlarını ise zelil edeceğine dair sözlerimizi hatırlıyor musunuz? İşte biz Rabbimiz'in bize vaat ettiğini hak ve gerçek üzere bulduk.” şeklinde olduğu ifade edilmiştir.⁵⁸⁴

Rasûlullah'ın (s.a.v.) müşriklere bu şekilde seslenişi, kabir azabının varlığına işaret ettiği gibi ölülerin dirileri duyduklarına da işaret etmektedir. Nitekim Hz. Ömer'in, “*Ey Allah'ın Rasûlü! İçlerinde ruhları bulunmayan şu cesetlere ne söylüyorsun?*” demesi üzerine Rasûlullah (s.a.v.), “*Muhammed'in nefsinin kudretinde tutan Allah'a yemin ederim ki, benim onlara söylemekte olduğum sözleri sizler onlardan daha iyi duymuyorsunuz.*” buyurmuştur.

⁵⁸² Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI, 275-276 (16356).

⁵⁸³ Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VII, 302; Aynî, *Umdetü'l-karî*, XVII, 92; Kastallânî, *İrşâdü's-sârî*, VI, 254.

⁵⁸⁴ Bkz. Ali el-Kârî, *Mirkât*, VI, 2553.

İbn Ömer'den (r.a.) rivayet edilen başka bir hadiste; Rasûlullah'ın (s.a.v.) Bedir Savaşı'nda müşriklerin cesetlerinin atıldığı bir kuyuya yukarıdan baktığı ve "*Rabbinizin size vaat ettiğini gerçek buldunuz mu?*" buyurduğu; kendisine, "*Ölülere mi sesleniyorsun?*" denildiğinde de "*Sizler onlardan daha iyi duymuyorsunuz, fakat onlar cevap veremiyorlar.*" buyurduğu zikredilmektedir.⁵⁸⁵ Hz. Âişe ise Rasûlullah'ın (s.a.v.), "*Onlar şimdi benim söylediğimin doğru olduğunu mutlaka bilmektedirler.*" dediğini ifade etmiş ve ardından "*Şüphesiz sen ölülere duyuramazsın.*"⁵⁸⁶ âyetini okumuştur.⁵⁸⁷

Hadisin sonunda Katâde'nin, "*Allah onları ayıplamak, küçültmek, azap etmek ve (kaçırdıkları fırsatlara) üzülmeleri ve (yaptıklarına) pişmanlık duymaları için, onlara (Hz. Peygamber'in hitabını işittirecek derecede) hayat vermiştir.*" şeklinde bir yorum yaptığı kaydedilmektedir. Katâde'nin bu yorumuyla, ölülerin işitmesini inkâr edenlere cevap verdiği ifade edilmekte⁵⁸⁸, fakih imamlar ile Ehl-i sünnet'in bu yorumu benimsediği kaydedilmektedir.⁵⁸⁹

Hattâbî de Katâde'nin bu te'vilinin, Hz. Âişe'nin görüşünden ve onun İbn Ömer'in hata ettiğine dair iddiasından daha güzel olduğunu, Ebû Talha'nın bu rivayetinin İbn Ömer'in rivayetini desteklediğini dile getirmiştir.⁵⁹⁰ Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Bedir'de öldürülenler hakkında her iki sözü de söylemiş olmasının mümkün olduğu ve Hz. Âişe'nin bunlardan yalnızca birini ezberlediği⁵⁹¹, ayrıca onların ölü halde iken bilmelerinin duymalarına engel teşkil etmediği⁵⁹² ifade edilerek her iki rivayet cemedilmiş ve Hz. Âişe ile İbn Ömer'in rivayetleri arasında herhangi bir çelişki olmadığı kaydedilmiştir.

⁵⁸⁵ Bkz. Buhârî, Cenâiz 85 (1370).

⁵⁸⁶ en-Neml, 27/80.

⁵⁸⁷ Bkz. Buhârî, Cenâiz 85 (1371).

⁵⁸⁸ Bkz. İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, VII, 302.

⁵⁸⁹ Bkz. İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, III, 359.

⁵⁹⁰ Bkz. Hattâbî, **A'lâmü'l-hadîs fi şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, thk. Muhammed b. Sa'd b. Abdirrahmân Âl-i Suûd, Câmiatü Ümmi'l-Kurâ, Mekke, 1409, III, 1708.

⁵⁹¹ İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, III, 359.

⁵⁹² İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, XXI, 44; İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, III, 234, VII, 303; Aynî, **Umdetü'l-karî**, VIII, 202, XVII, 93; Kastallânî, **İrşâdü's-sârî**, VI, 255.

Cumhur ulemâ, Hz. Âişe'nin Bedir Savaşı'nda bulunmaması⁵⁹³, zikrettiği âyette kâfirlerin diri oldukları halde kabirdeki ölümlere benzetilmesi⁵⁹⁴ ve âyette Hz. Peygamber'in (s.a.v.) onlara ancak Allah'ın dilemesiyle duyurabileceği veya işitmenin onlara bir fayda sağlamayacağı'nın anlatılmış olması gibi gerekçelerle Hz. Âişe'ye muhalefet etmiştir.⁵⁹⁵ Ayrıca Hz. Âişe'nin zikrettiği âyet önceki âyetlerle birlikte değerlendirildiğinde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) davetine kulak vermeyen, hakkı duymayan ve kalpleri ölmüş olan kâfirlerin anlatıldığı ve onların yaşayan ölümlere benzetildiği görülecektir.

Kâdî İyâz'a göre hadiste ifade edilen ölümlerin işitmesi; kabir azabı ve kabir sorgusuyla ilgili olan ve hiçbir şekilde reddedilemeyen hadislerde söz edilen ölümlerin işitmelerine göre yorumlanmalıdır. Bu da onların diriltilmeleri veya onlardan bir bölümün diriltip onunla akledebilecek bir hale gelmeleri ve o vakitte Allah Teâlâ'nın dilediğini onlara işittirmesi şeklinde tahakkuk edecektir.⁵⁹⁶ Nevevî de kabirlere selâm vermeyi anlatan hadislerin muktezâsının ve tercih edilen görüşün bu yönde olduğunu dile getirmiştir.⁵⁹⁷

Ölümlerin dirileri işitmesinin mümkün olduğu ve kabir azabının varlığı hadisten çıkarılan hükümlerdir.

⁵⁹³ İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, XXI, 44; İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, III, 234; Aynî, **Umdetü'l-karî**, VIII, 202.

⁵⁹⁴ İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, VII, 304; Aynî, **Umdetü'l-karî**, XVII, 94; Kastallânî, **İrşâdü's-sârî**, VI, 255.

⁵⁹⁵ İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, III, 234.

⁵⁹⁶ Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, VIII, 405.

⁵⁹⁷ Bkz. Nevevî, **Minhâc**, XVII, 206-207.

3.2.4. DÖRDÜNCÜ HADİS

Fethedilen Bölgede Üç Gün Kalma

a. Metni

قَالَ الْإِمَامُ الْبُخَارِيُّ فِي صَحِيحِهِ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ، حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، عَنْ قَتَادَةَ، قَالَ: ذَكَرَ لَنَا أَنَسُ بْنُ مَالِكٍ عَنْ أَبِي طَلْحَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ إِذَا ظَهَرَ عَلَى قَوْمٍ أَقَامَ بِالْعَرَصَةِ ثَلَاثَ لَيَالٍ.

b. Tercümesi

Muhammed b. Abdirrahîm- Ravh b. Ubâde- Saîd b. Ebî Arûbe- Katâde- Enes b. Mâlik- Ebû Talha isnadıyla rivayet edildiğine göre; **Hz. Peygamber (s.a.v.), bir topluluğa karşı zafer elde ettiğinde o bölgede üç gün kalırdı.**⁵⁹⁸

c. Derecesi

Hadis, *Sahih-i Buhârî*'de yer almaktadır.

d. Değerlendirme

Hadisin senedi, 3. hadiste olduğu gibi “Saîd b. Ebî Arûbe- Katâde b. Diâme- Enes b. Mâlik- Ebû Talha” şeklinde olup metni de o hadisin bir bölümünü oluşturmaktadır. Bu da hadisin “**taktî**” (التقطيع) türü⁵⁹⁹ bir hadis olduğunu gösterir.

Hadis metninde yer alan “ظَهَرَ” kelimesi, “على” harf-i cerriyile kullanıldığında “galip geldi” anlamına gelmektedir.⁶⁰⁰ “العَرَصَةُ” kelimesi ise “içinde bina olmayan

⁵⁹⁸ İbn Ebî Şeybe, *Musanef*, VI, 471 (33020-33021); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI, 274 (16355); Dârîmî, *Siyer* 22 (2502); Buhârî, *Cihâd* 183 (3065); Ebû Dâvûd, *Cihâd* 132 (2695); Tirmizî, *Siyer* 3 (1551); İbn Ebî Âsım, *Âhâd*, III, 445 (1890); Ebû Ya'îlâ, *Müsned*, III, 10 (1415); İbnü'l-Cârûd, Ebû Muhammed Abdullâh b. el-Cârûd, *el-Müntekâ mine's-süneni'l-müsnede an Resûlillâh sallallâhü aleyhi ve sellem*, haz. Abdullah Ömer el-Bârûdî, Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, Beyrut, 1408, s. 267 (1067); Şâşî, *Müsned*, III, 11 (1050-1051); İbn Hibbân, *Sahih*, XI, 97-98 (4776-4777); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, V, 96 (4702); Beyhakî, *Sünen*, IX, 107 (18016); Hadis metni, Buhârî'nin *Sahih*'inde zikrettiği hadis metnidir.

⁵⁹⁹ Birkaç konuyu içeren uzun bir hadis metninin yalnızca ihtiyaç duyulan bölümünü aynı senedle başka bir yerde rivayet etmeyi ifade eden bir hadis terimidir. Bkz. Mehmet Efendioğlu, “Taktî”, *DİA*, XXXIX, 483.

⁶⁰⁰ İbnü'l-Cevzî, *Keşfü'l-müşkil*, II, 74; Kirmânî, *el-Kevâkibü'd-derârî*, VIII, 60, XV, 166; Aynî, *Umdetü'l-karî*, XIV, 310; Kastallânî, *İrşâdü's-sârî*, V, 178.

geniş arazi, bölge” şeklinde açıklanmıştır.⁶⁰¹ Buna göre hadisin mânası, “Rasûlullah (s.a.v.) savaşın yapıldığı o arazide üç gün kalırdı.” şeklindedir.⁶⁰²

Hz. Peygamber’in (s.a.v.) düşmana karşı zafer elde ettiği bölgede üç gün kalmasının birçok hikmeti vardır. Hayvanların ve insanların dinlendirilmesi, ganimetlerin taksim edilmesi⁶⁰³, galibiyetin tesirinin ortaya konulması, İslâm’ın hükümlerinin uygulanması, düşmanın gücünün/sayısının hafife alınması⁶⁰⁴, önceleri Allah’a isyan edilen o topraklarda Allah’a itaat, zikir ve ibadet ziyafeti çekilerek kötülüklerin iyiliklerle tebdil edilmesi ve müslümanların izzetinin izhar edilmesi⁶⁰⁵ bu hikmetlerden bazılarıdır. Ayrıca bir önceki hadisin değerlendirmesinde ifade edildiği gibi düzenin ve sükûnetin sağlanması, yağma ve talanın önlenmesi, yaralıların tedavisi ve şehit olan müslümanların defin ve tâziye işlemlerinin tamamlanması da bunlara ek olarak zikredilebilir. Rasûlullah (s.a.v.) bu tutumuyla düşmana meydan okuyarak sanki “*Biz buradayız! Eğer gücünüz varsa haydi üzerimize gelin!*” demektedir.⁶⁰⁶

Rasûlullah’ın (s.a.v.) ikamet süresini üç günle sınırlaması ise bir yolcu için istirahat müddetinin en çok üç gün olmasıyla ilişkilendirilmiştir.⁶⁰⁷

Hadis, düşmana karşı zafer elde edildiğinde o bölgede üç gün kalmanın meşrû olduğuna işaret etmektedir.

⁶⁰¹ Bkz. İbnü’l-Esîr, **Nihâye**, III, 208; Kirmânî, **el-Kevâkibü’d-derârî**, XV, 166; İbnü’l-Mülakkın, **Tavzîh**, XXI, 43; Aynî, **Umdetü’l-karî**, XIV, 310, XVII, 92; Kastallânî, **İrşâdü’s-sârî**, VI, 254; Ali el-Kârî, **Mirkât**, VI, 2553; Şevkânî, **Neylü’l-evtâr**, VII, 305; Sehârenfûrî, **Bezlü’l-mechûd**, IX, 344.

⁶⁰² Ali el-Kârî, **Mirkât**, VI, 2553.

⁶⁰³ İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi’l-Buhârî**, V, 226; İbnü’l-Mülakkın, **Tavzîh**, XVIII, 313; Aynî, **Umdetü’l-karî**, XIV, 310.

⁶⁰⁴ İbnü’l-Mülakkın, **Tavzîh**, XVIII, 313; Aynî, **Umdetü’l-karî**, XIV, 310; Şevkânî, **Neylü’l-evtâr**, VII, 306; Sehârenfûrî, **Bezlü’l-mechûd**, IX, 344.

⁶⁰⁵ Kastallânî, **İrşâdü’s-sârî**, V, 178; Şevkânî, **Neylü’l-evtâr**, VII, 306.

⁶⁰⁶ İbnü’l-Mülakkın, **Tavzîh**, XVIII, 313; Aynî, **Umdetü’l-karî**, XIV, 310; Kastallânî, **İrşâdü’s-sârî**, V, 178; Şevkânî, **Neylü’l-evtâr**, VII, 306; Sehârenfûrî, **Bezlü’l-mechûd**, IX, 344.

⁶⁰⁷ Bkz. İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi’l-Buhârî**, V, 226; İbnü’l-Mülakkın, **Tavzîh**, XVIII, 313; Aynî, **Umdetü’l-karî**, XIV, 310; Kastallânî, **İrşâdü’s-sârî**, V, 178.

3.2.5. BEŞİNCİ HADİS

Uhud Günü Mü'minlerin Üzerine İnen Huzur

a. Metni

قَالَ الْإِمَامُ الْبُخَارِيُّ فِي صَحِيحِهِ: وَقَالَ لِي خَلِيفَةُ، حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ زُرَيْعٍ، حَدَّثَنَا سَعِيدٌ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا، قَالَ: كُنْتُ فِيْمَنْ تَعَشَّاهُ النَّعَاسُ يَوْمَ أُحُدٍ حَتَّى سَقَطَ سَيْفِي مِنْ يَدِي مَرَارًا يَسْقُطُ وَآخِذُهُ وَيَسْقُطُ فَآخِذُهُ.

b. Tercümesi

Halîfe- Yezîd b. Zürey'- Saîd- Katâde- Enes- Ebû Talha isnadıyla rivayet edildiğine göre; Ebû Talha (r.a.): “**Ben, Uhud günü kendisini uyku bürüyen kimselerin arasındaydım. Birkaç defa elimden kılıcım düşünceye kadar uykuya dalmıştım. Kılıcım düşerdi, ben de onu alırdım, tekrar düşerdi, ben yine alırdım.**” buyurdu.⁶⁰⁸

c. Derecesi

Hadis, *Sahih-i Buhârî*'de yer almaktadır.

d. Değerlendirme

Bedir Savaşı'nda bozguna uğrayan müşrikler, Bedir'in intikamını almak için bir yıl sonra, hicretin üçüncü yılında (625) üç bin kişilik bir orduyla Medine'ye yaklaşık 5 km. mesafede yer alan Uhud mevkiinde yedi yüz kişiden oluşan İslâm ordusuyla karşı karşıya gelmiştir. Savaşın ilerleyen saatlerinde düşmana karşı üstünlük elde eden müslümanlar, müşrikleri kovalamaya başlamış, bunu gören Ayneyn tepesindeki okçular, Rasûlullah (s.a.v.) hiçbir durumda terkedilmemesini emretmesine rağmen savaşın kazanıldığı zannıyla tepeyi terketmişlerdir. Bunu fırsat bilen Hâlid b. Velid Ayneyn tepesini ele geçirerek müslümanlara âni bir baskın yapmış, müşriklerin geri dönmesiyle arada kalan müslümanlar paniğe kapılmış ve

⁶⁰⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI, 277 (16357); Buhârî, *Megâzî* 21 (4068), *Tefsîr* 68 (4562); Tirmizî, *Tefsîr* 4 (3008); Şâşî, *Müsned*, III, 16 (1060); İbn Hibbân, *Sahih*, XVI, 145-146 (7180); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, III, 71-72 (2516); a.mlf., *el-Mu'cemü'l-kebîr*, V, 95-96 (4699-4700); Beyhakî, *Delâil*, III, 272. Hadis metni, Buhârî'nin *Sahih*'inde zikrettiği 4068 no.lu hadis metnidir.

savaş düzenleri bozulmuştur.⁶⁰⁹ Müslümanların çok sayıda kayıp vermesi ve Rasûlullah'ın (s.a.v.) öldürüldüğü haberinin yayılması üzerine ashabın endişesi iyice artmış, kederlenmişler, sonra da Allah Teâlâ müslümanlar üzerine emniyet/güven şeklinde bir uyku indirerek ihsanda bulunmuştur.⁶¹⁰

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i⁶¹¹ ile İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *Sahih* 'inde⁶¹² yer alan rivayetlerde ise söz konusu hadisenin Uhud yerine Bedir'de tahakkuk ettiği kaydedilmektedir.

“النَّعَاسُ” kelimesiyle bu uykunun, hafif bir uyku olduğu ve bununla emniyet duygusunun meydana geldiği ifade edilmektedir.⁶¹³ Nitekim savaşta uyğunun Allah tarafından bir emniyet ve güven; namazdaki uykunun ise şeytandan bir vesvese olduğu İbn Mes'ûd'dan (r.a.) nakledilmektedir.⁶¹⁴ Müslümanları saran bu emniyet duygusuyla, korku ve panikleri giderilmiş, onları bir uyuklama tutmuştur.⁶¹⁵ Bu uyuklama ile istirahat eden müslümanlar daha sonra savaşmaya muktedir olmuşlardır.⁶¹⁶

Allah Teâlâ'nın müslümanlara ihsan ettiği bu güven ve uykudan münafıkların mahrum kaldığı ve onların canlarının derdine düştüğü kaydedilmektedir.⁶¹⁷ Bu durum Âl-i İmrân sûresinin 154. âyetinde şöyle anlatılmaktadır: “*Sonra o kederin ardından (Allah) üzerinize içinizden bir kısmını örtüp bürüyen bir güven, bir uyku indirdi. Bir kısmınız da kendi canlarının kaygısına düşmüştü...*”⁶¹⁸

Mevkuf bir hadis olan bu rivayette Ebû Talha (r.a.), Uhud Savaşı'nda söz konusu ilâhî sekînete erişen bahtiyar kimseler arasında olduğunu, hatta bu uyku sebebiyle defalarca kılıcını elinden düşürdüğünü haber vermektedir. Bununla birlikte hadis, en sıkıntılı zamanlarda bile Allah Teâlâ'dan ümit kesilmemesi gerektiğine,

⁶⁰⁹ Muhammed Hamîdullah, Casim Avcı, “Uhud Gazvesi”, **DİA**, XLII, 54-57.

⁶¹⁰ İbnü'l-Cevzî, **Keşfü'l-müşkil**, II, 75.

⁶¹¹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXVI, 277 (16357).

⁶¹² Bkz. İbn Hibbân, **Sahih**, XVI, 145-146 (7180).

⁶¹³ Bkz. İbnü'l-Cevzî, **Keşfü'l-müşkil**, II, 75.

⁶¹⁴ Bkz. İbnü'l-Mülakkın, **Tavzih**, XXI, 171; Aynî, **Umdetü'l-karî**, XVII, 154; Kastallânî, **İrşâdü's-sârî**, VI, 302.

⁶¹⁵ Kastallânî, **İrşâdü's-sârî**, VI, 302.

⁶¹⁶ İbnü'l-Mülakkın, **Tavzih**, XXVI, 171.

⁶¹⁷ Bkz. Aynî, **Umdetü'l-karî**, XVII, 154; Kastallânî, **İrşâdü's-sârî**, VI, 302.

⁶¹⁸ Âl-i İmrân, 3/154.

koşullar nasıl olursa olsun iman ehli için her zaman ilâhî bir yardım ve destek olduğuna işaret etmektedir. Nitekim Uhud Savaşı'nda, müslümanların sıkıntılı oldukları bir sırada Allah'ın yardımı, kalplerini saran bir emniyet duygusu ve uyku şeklinde tecelli etmiştir.

3.2.6. ALTINCI HADİS

Yol Kenarlarında Oturma Âdâbı

a. Metni

قَالَ الْإِمَامُ مُسْلِمٌ فِي صَحِيحِهِ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا عَفَّانُ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الْوَاحِدِ بْنُ زِيَادٍ، حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ حَكِيمٍ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قَالَ أَبُو طَلْحَةَ: كُنَّا قُعُودًا بِالْأَفْنِيَةِ نَتَحَدَّثُ، فَجَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَامَ عَلَيْنَا فَقَالَ: «مَا لَكُمْ وَلِمَجَالِسِ الصُّعَدَاتِ؟ اجْتَنِبُوا مَجَالِسَ الصُّعَدَاتِ!»، فَقُلْنَا: إِنَّمَا قَعَدْنَا لِغَيْرِ مَا بَاسٍ. قَعَدْنَا نَتَذَاكُرُ وَنَتَحَدَّثُ. قَالَ: «إِمَّا لَا، فَأَدُّوا حَقَّهَا: غَضُّ الْبَصْرِ، وَرَدُّ السَّلَامِ، وَحُسْنُ الْكَلَامِ.»

b. Tercümesi

Ebû Bekr b. Ebî Şeybe- Affân- Abdülvâhid b. Ziyâd- Osman b. Hakîm- İshak b. Abdullah b. Ebî Talha- Abdullah b. Ebî Talha- Ebû Talha isnadıyla rivayet edildiğine göre; Ebû Talha (r.a.) şöyle dedi:

Biz avlu içlerinde oturup konuşuyorduk, derken Rasûlullah (s.a.v.) gelerek başımızda durdu ve:

-“Size ne oluyor ki yollarda oturuyorsunuz. Yollarda oturmaktan sakının!” buyurdu. Biz de:

-Biz ancak zararsız şeyler için oturduk, müzakere ediyor ve konuşuyoruz, dedik. Rasûlullah (s.a.v.):

-“Eğer bunu bırakmayacaksanız hiç olmazsa hakkını verin! (Yolun hakkı) Gözü yummak, selâmi almak ve güzel konuşmaktır.” buyurdular.⁶¹⁹

c. Derecesi

Hadis, *Sahih-i Müslim*’de yer almaktadır.

d. Değerlendirme

Hadiste zikredilen “الْأَفْيَاءُ” kelimesi, “فِنَاءٌ” kelimesinin çoğulu olup evin etrafındaki mesken⁶²⁰, avlu, ev ve benzeri meskenlerin yakın çevresi⁶²¹, evin önündeki geniş mekân⁶²² gibi anlamlara gelir. “الصُّعْدَاتُ” kelimesi ise “yollar” anlamına gelmektedir.⁶²³ Bunun geniş mekân⁶²⁴ ve üzerinde bitki olmayan yol⁶²⁵ anlamlarına geldiği de söylenmiştir.

Rasûlullah (s.a.v.), aralarında Ebû Talha’nın da olduğu bazı sahâbîleri avlu içlerinde oturur görünce onların bir takım fitnelere ve günahlara mâruz kalmaları endişesiyle, “*Yollarda oturmaktan sakının!*” buyurarak onları bundan uzak durmaya davet etmiştir. Çünkü yollarda oturan kimse, çoğu zaman kerih görülen şeyleri görmekten, işitilmesi helâl olmayan şeyleri duymaktan selâmette olamaz.⁶²⁶ Ayrıca genç kadınların hazır bulunmaları ve onlara bakmak suretiyle doğacak fitnelere de mâruz kalabilir.⁶²⁷ Çünkü kadınlar ihtiyaçları için sokaklardan geçmekten men

⁶¹⁹ İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, V, 326 (26551); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXVI, 287 (16367); Müslim, Selâm 2 (2161); Ebû Ya’lâ, **Müsned**, III, 13 (1421); Ebû Avâne, **Müsned**, XVII, 253-254 (9472); Şâşî, **Müsned** III, 25 (1072); İbn Kâni’, **Mu’cemü’s-sahâbe**, V, 1721 (471); Taberânî, **el-Mu’cemü’l-kebîr**, V, 102 (4725); Beyhakî, **el-Câmi’ li-suabi’l-îmân**, thk. Abdülalî Abdülhamîd Hâmîd, Mektebetü’r-Rüşd, Riyad, 1423, XI, 361 (8669); Hadis metni, Müslim’in **Sahih**’inde zikrettiği hadis metnidir.

⁶²⁰ İbnü’l-Cevzî, **Keşfü’l-müşkil**, II, 75.

⁶²¹ Nevevî, **Minhâc**, XIV, 141.

⁶²² İbn Hacer, **Fethu’l-bârî**, XI, 10.

⁶²³ Ebû Ubeyd el-Kâsım b. Sellâm b. Abdillâh el-Herevî, **Garîbü’l-hadîs**, thk. Muhammed Abdülmüid Hân, Dâiretü’l-Maârifî’l-Osmâniyye, Haydarâbâd, 1384, II, 125; İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi’l-Buhârî**, VI, 590; Kâdî İyâz, **İkmâlü’l-Mu’lim**, VII, 43; İbnü’l-Cevzî, **Keşfü’l-müşkil**, II, 75; İbnü’l-Esîr, **Nihâye**, III, 29; Nevevî, **Minhâc**, XIV, 142; İbnü’l-Mülakkım, **Tavzîh**, XV, 645; Aynî, **Umdetü’l-karî**, XIII, 13; Kastallânî, **İrşâdü’s-sârî**, IV, 268.

⁶²⁴ Bkz. İbn Hacer, **Fethu’l-bârî**, XI, 11.

⁶²⁵ Bkz. Kâdî İyâz, **İkmâlü’l-Mu’lim**, VII, 43.

⁶²⁶ Kastallânî, **İrşâdü’s-sârî**, IV, 268.

⁶²⁷ Kâdî İyâz, **İkmâlü’l-Mu’lim**, VII, 44; İbn Hacer, **Fethu’l-bârî**, XI, 11.

edilmemişlerdir.⁶²⁸ Diğer taraftan kişi evinde olduğu takdirde faydalı bir işle meşgul olması muhtemelken sokakta bulunarak Allah'ın ve müslümanların haklarını ihlâl edebilir, görmemesi gereken şeyleri görebilir. Bu durumda iyiliği emretmesi ve kötülükten nehyetmesi gerekir. Bunu yapmadığı takdirde de günaha düşer. Ayrıca çoğu zaman yoldan gelip geçenler kendisine selâm verir de her geçenin verdiği selâmı alma hususunda âciz kalır. Oysa selâmı almak farzdır. Bu yüzden günah işlemiş olur. Bunların yanı sıra kişi fitneye düşmemek ve nefesine taşıyamayacağı yükü yüklememekle sorumludur.⁶²⁹ İmam Nevevî, bu ve benzeri hadislerden hareketle yollarda oturmanın mekruh olduğunu ifade etmiştir.⁶³⁰

Rasûlullah'ın (s.a.v.) ashabını yol kenarlarında oturmaktan men etmesi üzerine sahâbe, birbirleriyle anlaşmak, dinî işlerde ve dünyevî bir takım maslahatlar hakkında müzakerelerde bulunmak ve mübah şeyleri konuşmak suretiyle gönüllerini ferahlatmak gibi gereksinimlerini zikrederek yollarda oturmaya dair ihtiyaçlarını beyan etmişlerdir.⁶³¹

Kâdî İyâz, ashabın bu tavrından hareketle Rasûlullah'ın (s.a.v.) yollarda oturulmaması gerektiğine dair emrinin vücûb ifade etmediğini, bunun daha uygun olana teşvik etme ve yöneltme kabilinden olduğunu ileri sürmüş, ashabın bu emri vücûb mânasına anlamadıklarını, bu mânayı anladıkları takdirde Hz. Peygamber'e (s.a.v.) böyle bir mukabelede bulunmayacaklarını dile getirmiştir.⁶³² İbn Hacer ise bu hususta "*Ashab, yollarda oturma ihtiyacını arzettikleri için, hafifletici bir neshin vâki olmasını ümit etmiş olmaları muhtemeldir.*" demiştir.⁶³³

Rasûlullah (s.a.v.) ashabına, "*Eğer bunu bırakmayacaksınız, hiç olmazsa hakkını verin! (Yolun hakkı) Gözü yummak, selâmı almak ve güzel konuşmaktır.*" buyurarak yol kenarlarında oturmaları halinde riayet etmeleri gereken hususları zikretmiştir.

⁶²⁸ İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, XI, 11.

⁶²⁹ Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, VII, 44; İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, XI, 11-12.

⁶³⁰ Bkz. Nevevî, **Minhâc**, XIV, 142.

⁶³¹ İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, XI, 12.

⁶³² Bkz. Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, VII, 44.

⁶³³ Bkz. İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, XI, 11.

Hadiste bu hususlardan üç tanesi zikredilirken Ebû Saîd el-Hudrî'den (r.a.) nakledilen benzer bir rivayette bu âdâblar, “gözü yummak, (insanlara) eziyet etmekten sakınmak, selâmı almak, iyiliği emretmek, kötülükten alıkoymak” şeklinde kaydedilmiştir.⁶³⁴ İbn Hacer de bu hususta vârid olan rivayetlerden hareketle bunları; selâm vermek, güzel söz söylemek, aksırana hamd etmesi halinde “yerhamükellah” demek (teşmît), selâmı almak, yük taşıyana yardım etmek, mazluma yardım etmek, yardım isteyenin yardımına koşmak, yol sorana göstermek, yolunu kaybedene rehber olmak, iyiliği emretmek, kötülükten alıkoymak, eziyet etmekten kaçınmak, gözü yummak ve Allah'ı çokça zikretmek şeklinde on dört âdâb olarak zikretmiştir.⁶³⁵

Hadiste, mü'min erkek ve mü'min kadınların avret yerlerine, haram kılınan şeylere ve kendisi sebebiyle fitneye uğramaktan korkulan her şeye bakmaktan gözü sakınmanın vacip olduğuna⁶³⁶, selâmı almanın vücûbiyetine ve yürüyenin oturana selâm verdiğine⁶³⁷ delil vardır. Ayrıca yolda oturan kimsenin insanlarla konuşmaya mâruz kalması söz konusu olacağından konuşma sırasında sözlerine ve tavırlarına dikkat etmesi⁶³⁸, somurtkanlıkla, kırıcı ve kaba sözlerle mukabelede bulunmaktan kaçınması gerektiğine işaret edilmiştir.⁶³⁹ Öte yandan yollarda oturulması halinde riayet edilmesi gereken birçok âdâb ve sakınılması gereken hususlar dolayısıyla, fitneye uğramaktan ve günaha düşmekten endişe edilerek yol kenarlarında oturmamaya teşvik edilmiştir.

Yollar hakkında durum böyle iken yalan söylemekten, yalan yere yemin etmekten, güzel olmamasına rağmen ticaret malını güzelmiş gibi göstermekten ve müslümanları aldatmaktan daha çok kaçınılması gereken çarşı ve pazarlarda oturmayı terketmek, yol kenarlarında ve avlularda oturmayı terketmekten evlâ görülmüştür.⁶⁴⁰

⁶³⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XVII, 411 (11309); Buhârî, **Mezâlim** 23 (2465), **İsti'zân** 2 (6229); Müslim, **Libâs** 32 (2121/114), **Selâm** 2 (2161/3); Ebû Dâvûd, **Edeb** 13 (4815).

⁶³⁵ Bkz. İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, XI, 11.

⁶³⁶ İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, VI, 589; İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, XV, 646.

⁶³⁷ Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, VII, 44.

⁶³⁸ İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, XV, 645.

⁶³⁹ Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, VII, 44.

⁶⁴⁰ Bkz. İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, XV, 647; Aynî, **Umdetü'l-karî**, XIII, 14.

3.3. SAHİHAYN DIŞINDAKİ KİTAPLARDA YER ALAN EBÛ TALHA EL-ENSÂRÎ HADİSLERİ

Buraya kadar zikredilen hadisler, *Sahihayn*'da veya bunlardan her birinde yer alan Ebû Talha el-Ensârî hadislerinin incelemesine dairdir. Bundan sonra *Sahihayn* dışındaki hadis kaynaklarında yer alan Ebû Talha el-Ensârî hadisleri ele alınacaktır.

Sahihayn dışındaki hadis kitaplarında Ebû Talha el-Ensârî'nin rivayet ettiği 33 hadis yer almaktadır. Bu hadisler şunlardır:

3.3.1. YEDİNCİ HADİS

Melekler, içinde köpek ve heykel bulunan eve girmezler.

a. Metni

قَالَ أَبُو دَاوُدَ فِي سُنَنِهِ: حَدَّثَنَا وَهْبُ بْنُ بَقِيَّةٍ، أَخْبَرَنَا خَالِدٌ، عَنْ سُهَيْلِ بْنِ أَبِي صَالِحٍ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ يَسَارٍ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ زَيْدِ بْنِ خَالِدِ الْجُهَنِيِّ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ الْأَنْصَارِيِّ، قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ بَيْتًا فِيهِ كَلْبٌ، وَلَا تَمَثَلُ». وَقَالَ: انْطَلِقْ بِنَا إِلَى أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ عَائِشَةَ نَسْأَلُهَا عَنْ ذَلِكَ، فَاَنْطَلَقْنَا، فَقُلْنَا: يَا أُمَّ الْمُؤْمِنِينَ، إِنَّ أَبَا طَلْحَةَ حَدَّثَنَا عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِكَذَا، وَكَذَا، فَهَلْ سَمِعْتَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَذْكُرُ ذَلِكَ؟ قَالَتْ: لَا، وَلَكِنْ سَأَحَدِثُكُمْ بِمَا رَأَيْتُهُ فَعَلْ، خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي بَعْضِ مَعَارِيزِهِ، وَكُنْتُ أَتَحَيُّ قُفُولَهُ، فَأَخَذْتُ نَمَطًا كَانَ لَنَا، فَسَرْتُهُ عَلَى الْعَرَضِ، فَلَمَّا جَاءَ اسْتَقْبَلْتُهُ، فَقُلْتُ: السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي أَعَزَّكَ وَأَكْرَمَكَ، فَنَظَرَ إِلَى الْبَيْتِ فَرَأَى النَّمَطَ، فَلَمْ يَزِدْ عَلَيَّ شَيْئًا، وَرَأَيْتُ الْكَرَاهِيَةَ فِي وَجْهِهِ، فَآتَى النَّمَطَ حَتَّى هَتَكَهُ، ثُمَّ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَأْمُرْنَا فِيمَا رَزَقْنَا أَنْ نَكْسُو الْحِجَارَةَ وَاللَّبْنَ.» قَالَتْ: فَقَطَعْتُهُ وَجَعَلْتُهُ وَسَادَتَيْنِ، وَحَشَوْتُهُمَا لَيْقًا، فَلَمْ يُنْكِرْ ذَلِكَ عَلَيَّ.

b. Tercümesi

Vehb b. Bakıyye- Hâlid- Süheyl b. Ebî Sâlih- Saîd b. Yesâr el-Ensârî- Zeyd b. Hâlid el-Cühenî- Ebû Talha el-Ensârî isnadıyla rivayet edildiğine göre; Ebû Talha (r.a.): Ben, Hz. Peygamber'i (s.a.v.) şöyle buyururken işittim, dedi:

“**Melekler, içinde köpek ve heykel bulunan eve girmezler.**” (Ben bu hadisi rivayet edince Zeyd b. Hâlid bana) Haydi bizi mü’minlerin annesi Âişe’ye götür, bu hadisi kendisine soralım, dedi. Bunun üzerine (Hz. Âişe’nin yanına) gittik ve:

-Ey mü’minlerin annesi! Ebû Talha bize Rasûlullah’tan (s.a.v.) şöyle rivayet ediyor. (Gerçekten sen de) Rasûlullah’ı (s.a.v.) bunu söylerken işittin mi? dedik. O da:

-Hayır, fakat size Hz. Peygamber’i (s.a.v.) yaparken gördüğüm bir işi anlatacağım. Rasûlullah (s.a.v.) savaşlardan bir savaşa çıkmıştı. Ben onun savaştan dönmesini bekliyordum. Derken (yünden dokunmuş olan) bize ait bir yaygıyı genişçe bir tahtanın üzerine örttüm. (Hz. Peygamber) gelince kendisini karşıladım ve:

-Ey Allah’ın Rasûlü! Allah’ın selâmı, rahmeti ve bereketi senin üzerine olsun! Seni azîz ve kerîm kılan Allah’a hamd olsun! dedim. Eve baktı ve yaygıyı gördü. Bana hiçbir cevap vermedi. Yüzünde bir memnuniyetsizlik (alâmeti) gördüm. Derhal yaygıya varıp onu yırttı, sonra da:

-“**Allah bize rızık olarak verdiği şeylerde (harcama yaparak) taşları, kerpiçleri giydirmemizi emretmedi.**” buyurdu.

Hz. Âişe dedi ki: “Ben de o yaygıyı kestim ve ondan iki yastık yaptım, içlerini (hurma) lifi ile doldurdum. Bundan dolayı bana itiraz etmedi.”⁶⁴¹

c. Ricâli

Hadisin senedi; Vehb b. Bakıyye- Hâlid- Süheyl b. Ebî Sâlih- Saîd b. Yesâr el-Ensârî- Zeyd b. Hâlid el-Cühenî- Ebû Talha şeklindedir.

Sened zincirinde yer alan (**Vehb b. Bakıyye**)⁶⁴² ile (**Hâlid**), Hâlid b. Abdillâh el-Vâsîti⁶⁴³ “sika” râvilerdir.

(**Süheyl b. Ebî Sâlih**) hakkında Yahyâ b. Saîd el-Kattân’ın (ö. 198/813) “suveylihun” (hadisi delil olabilir), “fihi lîn” (hadisinde gevşeklik vardır)⁶⁴⁴,

⁶⁴¹ Ebû Dâvûd, Libâs 46 (4153); Ebû Ya’lâ, **Müsned**, III, 22 (1432), VIII, 180-181 (4736), XI, 360-361 (6474); Ebû Avâne, **Müsned**, XVII, 22-25 (9187); Şâşi, **Müsned**, III, 22-23 (1069); İbn Hibbân, **Sahih**, XII, 281-282 (5468); Beyhakî, **Âdâb**, s. 215 (529); a.mlf., **Sünen**, VII, 443 (14586); a.mlf., **Şuab**, VIII, 325 (5897); Hadis metni, Ebû Dâvûd’un **Sünen**’inde zikrettiği hadis metnidir.

⁶⁴² Zehebî, **Kâşif**, II, 356; İbn Hacer, **Takrîb**, s. 584; a.mlf., **Tehzîb**, XI, 159-160.

⁶⁴³ Zehebî, **Kâşif**, I, 366; İbn Hacer, **Takrîb**, s. 189; a.mlf., **Tehzîb**, III, 100.

“hadîsühû leyse bi-hücce” (hadisi delil değildir), “leyse bi’l-kaviy” (kuvvetli değildir)⁶⁴⁵ ve “sika”⁶⁴⁶ tâbirlerini kullandığı; Süfyân b. Uyeyne’nin (ö. 198/814) de “*Biz, Süheyl b. Ebî Sâlih’in hadiste sağlam olduğunu düşünürdük.*” dediği⁶⁴⁷ nakledilmektedir. İbn Sa’d onun “sika” olduğunu kaydederken⁶⁴⁸ Ahmed b. Hanbel onun hakkında “sâlih” (hadisi delil olarak kullanılabilir)⁶⁴⁹ ve “mâ aslaha hadîsüh” (hadisi ne kadar da sâlihtir)⁶⁵⁰ ifadelerini kullanmaktadır. İclî (ö. 261/875) onu *Ma’rifetü’s-sikât*’ında zikretmiş ve “sika” olduğunu söylemiştir.⁶⁵¹ Ayrıca Ebû Hâtim er-Râzî’nin (ö. 277/890) onun hakkında “yüktebü hadîsüh” (hadisi i’tibâr için yazılır)⁶⁵² ve “lâ yuhteccü bih” (hadisi delil olmaz)⁶⁵³; Nesâî’nin de onun için “leyse bihî be’s” (zararı yok) tâbirini kullandığı⁶⁵⁴ rivayet edilmektedir. Ukaylî (ö. 322/934) onu *ed-Duafâü’l-kebîr*’inde zikrederken⁶⁵⁵ İbn Hibbân onu *Sikât*’ında zikretmiş ve “kâne yuhtiü” (yanılırdı) ifadesini kullanmış⁶⁵⁶, İbn Adî (ö. 365/976) de *el-Kâmil fî duafâi’r-ricâl*’inde zikretmiş ve âlimlerin onun hakkındaki değerlendirmelerini naklettikten sonra “*Süheyl, bana göre haberleri makbûl, sağlam, zararı olmayan bir râvidir.*” demiştir.⁶⁵⁷ Zehebî *Mîzânü’l-i’tidâl*’inde Süheyl b. Ebî Sâlih’in sika

⁶⁴⁴ Ukaylî, Ebû Ca’fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ b. Hammâd el-Ukaylî el-Mekkî, **ed-Duafâü’l-kebîr**, thk. Abdülmü’tî Emîn Kal’acî, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1404, II, 155-156; İbn Hacer, **Tehzîb**, IV, 264.

⁶⁴⁵ İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullâh b. Adî el-Cürcânî, **el-Kâmil fî duafâi’r-ricâl**, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavvaz, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1418, IV, 523; Zehebî, **Mîzânü’l-i’tidâl fî nakdi’r-ricâl**, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî, Dârü’l-Ma’rife, Beyrut, 1382, II, 243.

⁶⁴⁶ Zehebî, **Mîzân**, II, 243.

⁶⁴⁷ Bkz. İbn Adî, **Kâmil**, IV, 523; Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl**, XII, 225; Zehebî, **Mîzân**, II, 243; İbn Hacer, **Tehzîb**, IV, 263.

⁶⁴⁸ Bkz. İbn Sa’d, **Tabakât**, V, 427.

⁶⁴⁹ Bkz. Ukaylî, **Duafâ**, II, 155.

⁶⁵⁰ Bkz. İbn Ebî Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî, **el-Cerh ve’t-ta’dîl**, thk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî, Dâiretü’l-Maârifî’l-Osmâniyye, Haydarâbâd, 1371, IV, 247; Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl**, XII, 226; Zehebî, **Mîzân**, II, 243; İbn Hacer, **Tehzîb**, IV, 263.

⁶⁵¹ Bkz. İclî, **Ma’rifetü’s-sikât**, I, 440.

⁶⁵² İbn Ebî Hâtim, **el-Cerh ve’t-ta’dîl**, IV, 247; Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl**, XII, 226; Zehebî, **Mîzân**, II, 243; İbn Hacer, **Tehzîb**, IV, 263.

⁶⁵³ Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl**, XII, 226; Zehebî, **Kâşif**, I, 471; a.mlf., **Mîzân**, II, 243; İbn Hacer, **Tehzîb**, IV, 263.

⁶⁵⁴ Bkz. Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl**, XII, 226; İbn Hacer, **Tehzîb**, IV, 263-264.

⁶⁵⁵ Bkz. Ukaylî, **Duafâ**, II, 155.

⁶⁵⁶ Bkz. İbn Hibbân, **es-Sikât**, thk. Muhammed Abdülmü’id Hân, Dâiretü’l-Maârifî’l-Osmâniyye, Haydarâbâd, 1393, VI, 418.

⁶⁵⁷ Bkz. İbn Adî, **Kâmil**, IV, 522-526.

râvilerden biri olduğunu fakat başkasının ondan daha kuvvetli olduğunu, Şu'be ile Mâlik'in ondan rivayette bulunduğunu ve bir rahatsızlık sebebiyle hastalanıp bazı hadislerini unuttuğunu dile getirmiştir.⁶⁵⁸ İbn Hacer ise ona "sadûk" hükmünü vermiştir.⁶⁵⁹

(**Saîd b. Yesâr el-Ensârî**), "sika" bir râvidir.⁶⁶⁰

(**Zeyd b. Hâlid el-Cühenî**), Rasûlullah'ın (s.a.v.) ashabındandır.⁶⁶¹ Künyesinin Ebû Abdîrrahman, Ebû Talha veya Ebû Zür'a olduğu kaydedilen⁶⁶² Zeyd b. Hâlid el-Cühenî'nin (r.a.), ne zaman vefat ettiği ve kaç yıl yaşadığı ihtilâflıdır. Hicrî 68 yılında seksen beş yaşında Medine'de, 50 yılında yetmiş sekiz yaşında Mısır'da, Hz. Muâviye'nin hilâfetine sonlarına doğru Kûfe'de, 78 yılında seksen beş yaşında veya 72 yılında seksen yaşında vefat ettiği ileri sürülmektedir.⁶⁶³ Medine'nin sakinlerinden olup Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte Hudeybiye'de bulunmuş, Mekke'nin fethinde kabilesinin sancağını taşımıştır.⁶⁶⁴ Başta Rasûlullah (s.a.v.) olmak üzere sahâbeden Hz. Osman, Ebû Talha ve Hz. Âişe'den hadis rivayet eden Zeyd b. Hâlid el-Cühenî'den oğlu Hâlid, Ebû Harb, azatlısı Ebû Amra, Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe, Ebû Seleme ve başkalarının rivayette bulunduğu, hadislerinin *Sahihayn* ve diğer hadis kaynaklarında yer aldığı kaydedilmektedir.⁶⁶⁵

d. Derecesi

Senedinde yer alan (**Süheyl b. Ebî Sâlih**)'in "sadûk" olması hasebiyle hadisin isnadı hasendir. Ayrıca 1. ve 2. hadis bu rivayetin mütâbiidir. Söz konusu mütâbi'lerin takviyesiyle hadis **sahih li-gayrihî** derecesine yükselmiştir.

e. Değerlendime

Hadiste, içinde köpek ve heykel bulunan bir eve meleklerin girmeyeceği anlatılmaktadır. Bu hususla ilgili ayrıntılı bilgiler geride (1. hadis) geçmiştir.

⁶⁵⁸ Bkz. Zehebî, **Mizân**, II, 243.

⁶⁵⁹ Bkz. İbn Hacer, **Takrîb**, s. 259.

⁶⁶⁰ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 243; a.mlf., **Tehzîb**, IV, 102-103.

⁶⁶¹ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 223.

⁶⁶² Bkz. İbn Abdilberr, **İstîâb**, II, 549; İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, II, 355; İbn Hacer, **İsâbe**, II, 499.

⁶⁶³ Bkz. İbn Abdilberr, **İstîâb**, II, 549.

⁶⁶⁴ İbnü'l-Esîr, **Üsdü'l-gâbe**, II, 355; İbn Hacer, **İsâbe**, II, 499.

⁶⁶⁵ Bkz. İbn Hacer, **İsâbe**, II, 499.

3.3.2. SEKİZİNCİ HADİS

Uhud Günü Mü'minleri Saran Güven ve Uyku

a. Metni

قَالَ الْإِمَامُ التِّرْمِذِيُّ فِي سُنَنِهِ: حَدَّثَنَا عَبْدُ بَنُ حُمَيْدٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ عُبَادَةَ، عَنْ حَمَّادِ بْنِ سَلَمَةَ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ أَنَسِ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ، قَالَ: رَفَعْتُ رَأْسِي يَوْمَ أُحُدٍ فَجَعَلْتُ أَنْظُرُ، وَمَا مِنْهُمْ يَوْمَئِذٍ أَحَدٌ إِلَّا يَمِيدُ تَحْتَ حَجَفَتِهِ مِنَ النَّعَاسِ، فَذَلِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ: "ثُمَّ أَنْزَلَ عَلَيْكُمْ مِنْ بَعْدِ الْغَمِّ أَمَنَةً نُّعَاسًا."

b. Tercümesi

Abd b. Humeyd- Ravh b. Ubâde- Hammâd b. Seleme- Sâbit- Enes- Ebû Talha isnadıyla rivayet edildiğine göre; Ebû Talha (r.a.): Uhud günü başımı kaldırıp (etrafıma) bakmaya başladım. O gün (müslümanlardan) kalkanının ardında uyuklamaktan dolayı sallanmayan kimse yoktu. İşte bu, azîz ve celîl olan Allah'ın, "Sonra o kederin ardından (Allah) üzerinize içinizden bir kısmını örtüp bürüyen bir güven, bir uyku indirdi."⁶⁶⁶ buyruğunda belirtilen durumdur, dedi.⁶⁶⁷

c. Ricâli

Hadisin senedi; Abd b. Humeyd- Ravh b. Ubâde- Hammâd b. Seleme- Sâbit- Enes- Ebû Talha şeklindedir.

(Abd b. Humeyd)⁶⁶⁸, (Ravh b. Ubâde)⁶⁶⁹, (Hammâd b. Seleme)⁶⁷⁰ ve (Sâbit), Sâbit b. Eslem el-Bünânî⁶⁷¹ "sika" râvileridir.

⁶⁶⁶ Âl-i İmrân, 3/154.

⁶⁶⁷ İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, IV, 229 (19543), VII, 372 (36791); Tirmizî, Tefsîr 4 (3007); Ebû Ya'lâ, **Müsned**, III, 14 (1422); Şâşî, **Müsned**, III, 15-16 (1058-1059); Taberânî, **el-Mu'cemü'l-kebîr**, V, 97 (4707); Hâkim, **Müstedrek**, II, 325 (3164); Beyhakî, **Delâil**, III, 272-273. Hadis metni, Tirmizî'nin **Sünen**'inde zikrettiği hadis metnidir.

⁶⁶⁸ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 368.

⁶⁶⁹ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 211.

⁶⁷⁰ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 178.

⁶⁷¹ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 132.

(Enes), Rasûlullah'ın (s.a.v.) hizmetkârı meşhur sahâbî Enes b. Mâlik'tir. Çalışmamızın ikinci bölümünde Enes b. Mâlik hakkında geniş bilgilere yer verilmiştir.

d. Derecesi

Tirmizî, hadisin hasen-sahih olduğunu belirtmektedir.⁶⁷² Senedinin muttasıl, seneddeki râvilerin tamamının “sika” olması, ayrıca sened ve metninin şâz ve muallel olmaması sebebiyle hadis **sahih** derecesindedir.

e. Değerlendirme

Hadisin açıklaması geride (5. hadis) geçmiştir.

3.3.3. DOKUZUNCU HADİS

Uhud Günü Mü'minlerin Üzerine İnen Uyku

a. Metni

قَالَ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ فِي مُصَنَّفِهِ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بَكْرِ التَّيْمِيُّ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ أَنَسٍ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ، قَالَ: كُنْتُ فِيمَنْ أَنْزَلَ عَلَيْهِ التُّعَاسُ يَوْمَ أُحُدٍ، حَتَّى سَقَطَ سَيْفِي مِنْ يَدَيَّ مَرَارًا.

b. Tercümesi

Abdullah b. Bekr et-Teymî (es-Sehmî)- Humeyd- Enes- Ebû Talha isnadıyla rivayet edildiğine göre; Ebû Talha (r.a.) şöyle dedi: “**Ben Uhud günü üzerine uyku hali indirilen kimselerin içindeydim. Birkaç defa elimden kılıcım düşünceye kadar uykuya dalmıştım.**”⁶⁷³

c. Ricâli

Hadisin senedi; Abdullah b. Bekr et-Teymî (es-Sehmî)- Humeyd- Enes- Ebû Talha şeklindedir.

⁶⁷² Bkz. Tirmizî, Tefsîr 4 (3007).

⁶⁷³ İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, IV, 212 (19396), VII, 370 (36776); Ebû Ya'îla, **Müsned**, III, 19 (1428); Taberânî, **el-Mu'cemü'l-kebir**, V, 98 (4708). Hadis metni, İbn Ebî Şeybe'nin **Musannef**'inde zikrettiği 36776 no.lu hadis metnidir.

(**Abdullah b. Bekr et-Teymî**)’in nisbesi muhtemelen yazım hatası nedeniyle “et-Teymî” şeklinde yazılmıştır. Doğrusu “**es-Sehmî**” olmalıdır. Çünkü Abdullah b. Bekr es-Sehmî’nin hocaları arasında Humeyd et-Tavîl⁶⁷⁴, talebeleri arasında da İbn Ebî Şeybe zikredilmektedir.⁶⁷⁵ Bununla birlikte Abdullah b. Bekr es-Sehmî “sika” bir râvidir.⁶⁷⁶

(**Humeyd**), Humeyd et-Tavîl olup “sika” bir râvidir.⁶⁷⁷ (**Enes**), meşhur sahâbî Enes b. Mâlik’tir.

d. Derecesi

Senedinin muttasıl, seneddeki râvilerin tamamının “sika” olması, ayrıca sened ve metninin şâz ve muallel olmaması sebebiyle hadis **sahih** derecesindedir.

e. Değerlendirme

Hadisin açıklaması geride (5. hadis) geçmiştir.

3.3.4. ONUNCU HADİS

Hiz. Peygamber’e (s.a.v.) Salavât Getirmenin Ehemmiyeti

a. Metni

قَالَ الْإِمَامُ النَّسَائِيُّ فِي سُنَنِهِ: أَخْبَرَنَا إِسْحَاقُ بْنُ مَنْصُورٍ الْكُوسَجِيُّ، قَالَ: أَنْبَأَنَا عَفَّانُ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا ثَابِتٌ، قَالَ: قَدِمَ عَلَيْنَا سُلَيْمَانُ مَوْلَى الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ زَمَنَ الْحِجَابِ فَحَدَّثَنَا، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَاءَ ذَاتَ يَوْمٍ وَالْبُشْرَى فِي وَجْهِهِ، فَقُلْنَا: إِنَّا لَنَرَى الْبُشْرَى فِي وَجْهِكَ، فَقَالَ: «إِنَّهُ أَتَانِي الْمَلَكُ، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ، إِنَّ

⁶⁷⁴ Bkz. Buhârî, **et-Târîhu'l-kebîr**, V, 52; İbn Ebî Hâtim, **el-Cerh ve't-ta'dîl**, V, 16; İbn Hibbân, **Sikât**, VII, 61; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XIV, 341; Zehebî, **Kâşif**, I, 541; a.mlf., **Siyer**, VIII, 155; a.mlf., **Tezkiretü'l-huffâz**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1419, I, 251; İbn Hacer, **Tehzîb**, V, 162.

⁶⁷⁵ Bkz. Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XIV, 342; Zehebî, **Siyer**, VIII, 155; a.mlf., **Tezkiretü'l-huffâz**, I, 251; İbn Hacer, **Tehzîb**, V, 162.

⁶⁷⁶ İbn Sa'd, **Tabakât**, VII, 240; İclî, **Ma'rifetü's-sikât**, II, 22; İbn Hibbân, **Sikât**, VII, 61-62; İbn Şâhîn, Ebû Hafs Ömer b. Şâhîn, **Târîhu esmâi's-sikât**, thk. Subhî es-Sâmerrâî, Dârü's-Selefiyye, Kuveyt, 1404, s. 132; Zehebî, **Kâşif**, I, 541; a.mlf., **Siyer**, VIII, 155; İbn Hacer, **Takrîb**, s. 297.

⁶⁷⁷ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 181.

رَبِّكَ يَقُولُ: أَمَا يُرْضِيكَ أَنَّهُ لَا يُصَلِّي عَلَيْكَ أَحَدٌ إِلَّا صَلَّى عَلَيْهِ عَشْرًا، وَلَا يُسَلِّمُ عَلَيْكَ أَحَدٌ إِلَّا سَلَّمَ عَلَيْهِ عَشْرًا. »

b. Tercümesi

İshak b. Mansûr el-Kevsec- Affân- Hammâd- Sâbit- Süleyman- Abdullah b. Ebî Talha- Ebû Talha isnadıyla rivayet edildiğine göre; Bir gün Rasûlullah (s.a.v.) yüzünde bir sevinç olduğu halde geldi. Kendisine:

-Yüzünüzde bir sevinç görüyoruz, dedik. Bunun üzerine şöyle buyurdular:

-“Bana melek geldi ve: Ey Muhammed! Rabbin, “Sana salavât okuyan herkese benim on rahmette bulunmam, selâm okuyan herkese de benim on selâm okumam sana yetmez mi?” buyuruyor, dedi.”⁶⁷⁸

c. Ricâli

Hadisin senedi; İshak b. Mansûr el-Kevsec- Affân- Hammâd- Sâbit- Süleyman- Abdullah b. Ebî Talha- Ebû Talha şeklindedir.

(İshak b. Mansûr el-Kevsec)⁶⁷⁹ ve (Affân), Affân b. Müslim⁶⁸⁰ “sika” râvilerdir. (Hammâd), Hammâd b. Seleme ile (Sâbit), Sâbit b. Eslem el-Bünânî’nin “sika” oldukları 8. hadiste ifade edilmiştir.

(Süleyman), nisbesi el-Hâşimî’dir. Tanınan bir râvi olmadığı Nesâî’den nakledilmektedir.⁶⁸¹ İbn Hibbân ise onu *Sikât*’ında zikretmiştir.⁶⁸² Zehebî onun hakkında “yüchelü” (bilinmiyor) tâbirini kullanırken⁶⁸³ İbn Hacer ona “mechûl” (bilinmemektedir)⁶⁸⁴ hükmünü vermiştir.

⁶⁷⁸ Abdullah b. Mübârek, *Zühd*, s. 303 (1027); İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, II, 252 (8695), VI, 326 (31788); Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI, 280-281, 283 (16361, 16363-16364); Dârimî, *Rikâk* 58 (2815); Nesâî, *Sehiv* 47, 55 (1283, 1295); Şâfiî, *Müsned*, III, 25-26 (1073); İbn Hibbân, *Sahih*, III, 196 (915); İbn Kâni’, *Mu’cemü’s-sahâbe*, V, 1725 (472); Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, V, 102 (4724); Hâkim, *Müstedrek*, II, 456 (3575); Beyhakî, *Şuab*, III, 127-128 (1459-1460); Hadis metni, Nesâî’nin *Sünen*’inde zikrettiği 1283 no.lu hadis metnidir.

⁶⁷⁹ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 103.

⁶⁸⁰ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 393.

⁶⁸¹ Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XII, 114; Zehebî, *Mizân*, II, 229.

⁶⁸² Bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 385.

⁶⁸³ Bkz. Zehebî, *Kâşif*, I, 465.

⁶⁸⁴ Bkz. İbn Hacer, *Takrîb*, s.255.

(**Abdullah b. Ebî Talha**), Ebû Talha'nın Ümmü Süleym ile evliliğinden dünyaya gelen ikinci çocuğudur. Çalışmamızın ikinci bölümünde hakkında geniş bilgilere yer verilmiştir. Abdullah b. Ebî Talha “sika” bir râvidir.⁶⁸⁵

d. Derecesi

Senedindeki meçhul râvi (**Süleyman el-Hâşimî**) sebebiyle hadisin isnadı bu haliyle zayıftır. Ancak İbn Hibbân onu *Sikât*'ında zikretmek suretiyle tevsîk etmiş, Hâkim *Müstedrek*'inde “Muhammed b. Sâlih b. Hânî- Hüseyin b. Fazl el-Becelî- Affân b. Müslim- Hammâd b. Seleme- Sâbit el-Bünânî- Süleyman el-Hâşimî- Abdullah b. Ebî Talha- Ebû Talha” tarîkiyle hadisi zikretmiş ve isnadının sahih olduğunu, Buhârî ve Müslim'in tahrîc etmediklerini dile getirmiştir.⁶⁸⁶ Nesâî'nin *Sünen*'ini şerh eden Muhammed b. Ali el-Etyûbî de hadisin sahih olduğunu, Cehdamî'nin (ö. 282/896) *Fazlü's-salât ale'n-nebî* adlı eserinde, “İsmâîl b. Ebî Üveys- Abdülhamîd b. Ebî Üveys- Süleyman b. Bilâl- Abdullah b. Ömer- Sâbit el-Bünânî- Enes b. Mâlik- Ebû Talha” ve “İshak b. Abdillâh b. Ebî Talha- Abdullah b. Ebî Talha- Ebû Talha” isnadlarıyla hadisin i'tibâra elverişli mütâbi'lerini zikrettiğini belirtmiş, ayrıca hadisin Abdurrahman b. Avf, Ebû Hüreyre ve Enes b. Mâlik (r.a.) tarîkiyle gelen şâhidlerini zikretmiştir.⁶⁸⁷

Sonuç itibariyle Süleyman el-Hâşimî'nin meçhul oluşu hadisin derecesini düşürse de i'tibâra elverişli olan mütâbi' ve şâhidleri hadisi takviye etmiş ve **hasen li-gayrihî** derecesine yükseltmiştir.

e. Değerlendirme

Salât kelimesi sözlükte, “dua, tebrik, tâzim” anlamlarına gelir.⁶⁸⁸ Özel bir ibadet olan namaza da salât denildiği mâlumdur. Allah'a niyazda bulunmak, O'nu tâzim ve senâ etmek namazın bir bölümünü oluşturduğundan namaz için kullanılan salât kelimesinin dua veya tâzim mânalarına geldiği kaydedilmektedir.⁶⁸⁹ Âyet ve hadislerde zikredilen salât kelimeleriyle de Allah Teâlâ'nın, Hz. Peygamber'in

⁶⁸⁵ Zehebî, *Kâşif*, I, 563; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 269.

⁶⁸⁶ Bkz. Hâkim, *Müstedrek*, II, 456 (3575).

⁶⁸⁷ Bkz. Etyûbî, Muhammed b. Alî b. Âdem b. Mûsâ el-Etyûbî el-Vellevî, *Zahîretü'l-ukbâ fi şerhi'l-Müctebâ: Şerhu Süneni'n-Nesâî*, Dâru Âl-i Berûm, Mekke, 1424, XV, 98-99.

⁶⁸⁸ Râgıb el-İsfahânî, *Müfredât*, I, 490-491.

⁶⁸⁹ Bkz. İbnü'l-Esîr, *Nihâye*, III, 50.

(s.a.v.), insanların ve meleklerin salâtı söz konusudur. Bu yüzden salât kelimesinin kullanıldığı yerlere göre ifade ettiği mânalar farklılık arz etmektedir.

Allah'ın Hz. Peygamber'e (s.a.v.) salâtı söz konusu olduğunda bununla Rasûlullah'ı (s.a.v.) ilâhî rahmetine mazhar kılması, onu melekleri katında senâ ve tâzim etmesi⁶⁹⁰; meleklerin ve insanların Hz. Peygamber'e (s.a.v.) salâtı söz konusu olduğunda ise onun için dua ve istiğfar etmeleri anlamına gelir.⁶⁹¹

İbnü'l-A'râbî'ye (ö. 231/ 846) göre Allah'ın salâtı, rahmetine mazhar kılması; insan, cin ve melekler gibi mahlûkâtın salâtı da kıyam, rükû, secde, dua ve tesbîh etmeleridir.⁶⁹² Bununla birlikte meşhur Arap dili ve edebiyatı âlimlerinden Müberred'in (ö. 286/900) meleklerin salâtını, "Allah'ın rahmetini niyaz etmeye götüren bir şefkat" olarak açıkladığı nakledilmektedir.⁶⁹³ İbn Hacer de meleklerin salâtının, Allah'ın Hz. Peygamber'e (s.a.v.) tâzim ve senâsını artırması için dua etmeleri olduğunu ifade etmiştir.⁶⁹⁴

Allah ve Rasûlü'nün müslümanlara salâtı söz konusu olduğunda ise bu, Allah ve Rasûlü'nün onları tezkiye (arındırma) etmesi anlamına gelir.⁶⁹⁵

Salât kelimesi ile "esenlik" anlamına gelen "selâm" kelimesinin bir araya gelmesiyle oluşan "aleyhi's-salâtü ve's-selem, sallallâhü aleyhi ve sellem" şeklindeki terkiplere de "salavât getirme, salâtüselâm okuma" denilmiştir.⁶⁹⁶

Kâdî İyâz'a göre, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) selâm okumanın taşıdığı üç mâna vardır. Birincisi, "Ey Allah'ın Rasûlü! Belâ ve musibetlerden uzak kalıp daima selâmette olasın!" şeklindedir. Diğer mânada, Allah Teâlâ'nın esmâ-i hüsnâsından biri olan "es-Selâm" ismi kastedilir ki buna göre mâna, "Ey Allah'ın Rasûlü! Selâm (olan Allah) seni her zaman koruyup gözet sin!" şeklindedir. Üçüncü mânada ise

⁶⁹⁰ İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, XIV, 465.

⁶⁹¹ Râgıb el-İsfahânî, **Müfredât**, I, 491; İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, XIV, 465.

⁶⁹² İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, XIV, 465.

⁶⁹³ Bkz. Kâdî İyâz, **eş-Şifâ bi-ta'rîfi hukûki'l-Mustafâ**, Dârü'l-Feyhâ, II. bs., Amman, 1407, II, 137; İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, XI, 156.

⁶⁹⁴ Bkz. İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, XI, 155-156.

⁶⁹⁵ Râgıb el-İsfahânî, **Müfredât**, I, 491.

⁶⁹⁶ Bkz. M. Suat Mertoğlu, "Salâtüselâm", **DİA**, XXXVI, 23.

selâm kelimesinin, “teslim olma, boyun eğme, muhalefet etmeme” anlamları kastedilmektedir.⁶⁹⁷

Hadiste, Rasûlullah’a (s.a.v.) bir defa salavât okumanın fazileti ve Allah Teâlâ’nın okunan salavâta karşılık ihsanından bahsedilmektedir. Hz. Peygamber’e salâtüselâm okumak aynı zamanda Allah Teâlâ’nın emridir. Nitekim Ahzâb sûresinde, “*Şüphesiz Allah ve melekleri peygambere salât ederler. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, tam bir teslimiyetle de selâm verin.*” buyurulmuştur.⁶⁹⁸

Allah Teâlâ’nın bu emrine karşılık teşehhütte okunan “Allahümme salli alâ Muhammed” sözü, “Allah’ım! Zikrini yüceltmek, davetini izhar etmek ve şeriatını bâki kılmakla dünyada; ümmetine şefaathçi kılmak, ecir ve sevaplarını katlamakla da âhirette onu yücelt, onurlandır!” anlamına gelmektedir.⁶⁹⁹ Ayrıca, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Allah katındaki kadrü kıymetini bilmekten âciz kalmamız üzerine ona salât etmeyi Allah’a havale ederek “Allah’ım! Sen ona salât et! Çünkü onun lâyük olduğu salâtı sen daha iyi bilirsin!” anlamına geldiği de söylenmiştir.⁷⁰⁰ İbn Hacer, bu durumda Allah’ın salât emrinin, “Rabbimize ona salât etmesi üzerine dua edin!” anlamında olduğunu ifade etmiştir.⁷⁰¹

Rasûlullah’ın (s.a.v.) Allah katındaki kıymet ve derecesine nazaran bizim ona salât etmemiz onun için bir şefaath olarak algılanmamalıdır. (İzzeddin) İbn Abdüsselâm’a (ö. 660/1262) göre bizim Hz. Peygamber’e (s.a.v.) salâtüselâmda bulunmamız, tıpkı iyilik yapanın iyiliğine karşılık vermesi, bundan âciz kaldığında ise onun iyiliğine dua ile mukabele etmesi kabilindedir.⁷⁰²

Allah Teâlâ’nın Ahzâb sûresindeki emri dolayısıyla Rasûl-i Ekrem’e (s.a.v.) salavât getirmek belli bir yer ve zaman söz konusu olmaksızın âlimlerin ittifakıyla her müslümana farz olup bir defa ona salâtüselâm okumak insanı bu sorumluluktan kurtarır.⁷⁰³ İmâm Şafîi ve ona tâbi olan âlimlere göre namazda tahiyattan sonra

⁶⁹⁷ Bkz. Kâdî İyâz, **Şifâ**, II, 138-139.

⁶⁹⁸ el-Ahzâb, 33/56.

⁶⁹⁹ İbnü’l-Esîr, **Nihâye**, III, 50.

⁷⁰⁰ Bkz. İbnü’l-Esîr, **Nihâye**, III, 50.

⁷⁰¹ Bkz. İbn Hacer, **Fethu’l-bârî**, XI, 156.

⁷⁰² Bkz. İbn Hacer, **Fethu’l-bârî**, XI, 168.

⁷⁰³ Kâdî İyâz, **Şifâ**, II, 140-142.

okunan “salli-bârik” duaları da farz olup bunlar okunmadan kılınan namazın iade edilmesi gerekirken Mâlikî mezhebine, ehl-i Medine’ye, Süfyân-ı Sevrî’ye ve ehl-i rey kabul edilen Kûfeli âlimlere (Hanefilere) göre ise namaz tamamıdır.⁷⁰⁴

Rasûlullah’ın (s.a.v.) ismi her zikredildiğinde ona salavât getirilmesinin vücûbiyeti hususunda ihtilâf edilmiştir. İbn Hacer, bunun vacip olduğunu savunanların, ismi anıldığı halde Hz. Peygamber’e (s.a.v.) salavât getirmeyenin zemmedildiği, cimrilikle itham edildiğine dair rivayet edilen hadislere ve “*Peygamberi kendi aranızda birbirinizi çağırduğunuz gibi çağırmayın...*”⁷⁰⁵ âyetine dayandıklarını; vacip olmadığını savunanların ise bu görüşün sahâbe ve tâbiünden işitilmediğini, sahâbenin Hz. Peygamber’e (s.a.v.) “*Ya Rasûlallah sallallâhu aleyhi ve sellem!*” şeklinde hitap ettiklerine dair bir rivayetin olmadığını, ayrıca vacip olduğu farz edildiğinde, ezan okuduğu zaman müezzine ve ezanı işitenlere, Kur’ân-ı Kerîm okuyana ve kelime-i şehâdet getirerek İslâm’a girene, Hz. Peygamber’in (s.a.v.) adına her rastladığında salavât getirmesi gerektiği, dolayısıyla bunun insanlara sıkıntı ve meşakkat doğuracağını belirttiklerini nakletmiş, ardından bir mecliste ismi her anıldığında Hz. Peygamber’e (s.a.v.) salavât getirmenin vacip olmadığını söylemiştir.⁷⁰⁶

İhtilâflı olan hususlardan biri de peygamberlerden başkasına ismi zikredildiğinde salavât getirilmesi meselesidir. Kâdî İyâz, peygamberlere salavât getirmenin, onlara saygı göstermek ve onların saygıdeğer olduklarını belirtmek anlamına geldiğini, bu nedenle sadece onlara mahsus olduğunu beyan etmiş ve bu görüşün İbn Abbas’tan (r.a.) nakledildiğini, İmâm Mâlik, Süfyân-ı Sevrî, birçok fakih ve kelâm âliminin bu görüşü benimsediğini ifade etmiştir.⁷⁰⁷ Hattâbî’nin de tâzim ve tekrîm mânasındaki salâtın yalnızca Hz. Peygamber’e (s.a.v.) mahsus olduğunu, dua ve bereket mânasındaki salâtın başkaları için kullanılabileceğini söylediği kaydedilmektedir.⁷⁰⁸ Buna göre Allah katındaki mertbelerine itibarla peygamberlerin dışında kalan sahâbe, tâbiîn ve diğer İslâm büyükleri için salavât

⁷⁰⁴ Kâdî İyâz, **Şifâ**, II, 142-143.

⁷⁰⁵ en-Nûr, 24/63.

⁷⁰⁶ Bkz. İbn Hacer, **Fethu’l-bârî**, XI, 168-169.

⁷⁰⁷ Bkz. Kâdî İyâz, **Şifâ**, II, 191.

⁷⁰⁸ Bkz. İbnü’l-Esîr, **Nihâye**, III, 50; İbn Manzûr, **Lisânü’l-Arab**, XIV, 466.

yerine “gaferallâhu leh, radiyallâhu anh” gibi ifadelerin kullanılması⁷⁰⁹ edeben daha uygundur.

Bazı rivayetlerde, Hz. Peygamber’e (s.a.v.) gelerek ona salavât okuyan kimse için Allah’ın ihsanını müjdeleyen meleğin Cibrîl-i Emîn olduğu kayıtlıdır.⁷¹⁰ Bu hususta nakledilen rivayetlerin tamamında, Allah Teâlâ’nın Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) efendimize bir defa salâtüselâm getirene on defa salâtüselâmda bulunmakla, on iyilik yazmakla, kendisinden on günahı silmek ve cennetteki makamını on derece yükseltmekle, okunan salavâtı Hz. Peygamber’e (s.a.v.) ulaştırmakla ve duasına misliyle mukabele etmekle ihsanda bulunacağı haber verilmektedir.

Tîbî (ö. 743/1343), hadise göre Hz. Peygamber’i (s.a.v.) hoşnut edecek şeyin, “*Şüphesiz Rabbin sana verecek ve sen de hoşnut olacaksın.*”⁷¹¹ âyet-i kerîmesinde ifade edilen, kıyamet günü Rasûlullah’a (s.a.v.) ihsan edilecek şeyin bir cüz’ü olduğunu, onun şefaatinin ima edildiğini, hadisteki müjdenin hakikatte ümmet-i Muhammed’e döndüğünü ve bundan dolayı Hz. Peygamber’in (s.a.v.) çehresine sevinç ve neşenin yerleştiğini dile getirmiştir.⁷¹²

Rasûlullah’a (s.a.v.) salavât okumanın fazileti, Allah’ın fazlu keremiyle sevinmenin ve bu sevinci yüze yansıtmamanın mübahlığı, Allah Teâlâ’nın habibine olan inayetin tam ve eksiksiz oluşu, habibine salâtüselâm getirene ihsanının beyanı hadisten çıkarılan hükümler arasındadır.⁷¹³

Hz. Ebû Bekir’in (r.a.), Rasûlullah’a (s.a.v.) salavât getirilmesinin fazileti hususunda: “*Hz. Peygamber’e (s.a.v.) salât okumak, soğuk suyun ateşi söndürmesinden daha süratli bir şekilde günahları silip yok eder; ona selâm okumak da köle azad etmekten daha sevaptır.*” dediği⁷¹⁴ nakledilmektedir. Ebû’l-Leys es-

⁷⁰⁹ Kâdî İyâz, **Şifâ**, II, 191.

⁷¹⁰ Bkz. Abdullah b. Mübârek, **Zühd**, s. 303 (1027); Abdürrezzâk, **Musanef**, II, 214 (3113); Nesâî, **Sehiv** 55 (1295); Ebû Ya’lâ, **Müsned**, III, 15-16 (1425); Şâşi, **Müsned**, III, 14, 25 (1054, 1073); Taberânî, **el-Mu’cemü’l-evsat**, VI, 280-281 (6414); a.mlf., **el-Mu’cemü’l-kebîr**, V, 100-101 (4719-4721).

⁷¹¹ ed-Duhâ, 93/5.

⁷¹² Bkz. Tîbî, Ebû Muhammed Şerefüddîn Hüseyin b. Abdillâh b. Muhammed et-Tîbî, **Şerhu’t-Tîbî alâ Mişkâti’l-Mesâbih: el-Kâşif an hakâiki’s-Sünen**, thk. Abdülhamîd Hindâvî, Mektebetü Nizâr Mustafâ el-Bâz, Mekke-Riyad, 1417, III, 1045.

⁷¹³ Etyûbî, **Zahîretü’l-ukbâ**, XV, 100.

⁷¹⁴ Bkz. Kâdî İyâz, **Şifâ**, II, 176.

Semerkandî (ö. 373/983) ise “Hz. Peygamber’e (s.a.v.) salâtüselâm getirmenin diğer ibadetlerden daha üstün olduğunu anlamak istersen Allah Teâlâ’nın, **“Şüphesiz Allah ve melekleri peygambere salât ederler. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, tam bir teslimiyetle de selâm verin.”**⁷¹⁵ âyetine iyi bak ve tefekkür et. Allah Teâlâ diğer ibadetleri kullarına emrederken Hz. Peygamber’e (s.a.v.) salavât getirme hususunda önce kendisi bizzat salâtüselâm getirmiş, sonra meleklerine, daha sonra da mü’minlere ona salavât getirmelerini emretmiştir. Böylece Hz. Peygamber’e (s.a.v.) salâvat okumanın, ibadetlerin en faziletlisi olduğu sabit olmuştur.”⁷¹⁶ demiştir.

Allah Teâlâ, rahmetine mazhar olmak isteyen her kulu için kendisine yaklaştıracak vesileler yaratmıştır. Onun emir ve yasaklarına riayet etmek, tavsiye edilen nâfile ibadetlere yönelmek ve Rasûl-i Ekrem’in (s.a.v.) ahlâkıyla ahlâklanmak, kulu Allah’a yaklaştıran vesilelerdir. Ancak asıl amaç Allah’ın rahmetine ve rızasına nâil olmaktır. İnsanın eşref-i mahlûkât olduğu, insanların en şerefliisinin peygamberler, peygamberlerin en şerefliisinin de Rasûlullah (s.a.v.) olduğu ve Rasûlullah’ın (s.a.v.) âlemlere rahmet olarak gönderildiği göz önünde bulundurulduğunda, insanı Allah’a yaklaştıran vesilelerin en büyüğünün Rasûlullah (s.a.v.) olduğu görülür. Bu nedenle ilgili rivayetlerdeki en önemli mesaj; kendimize ait ne varsa Rasûlullah’ın (s.a.v.) şahsında eritmek ve ona tâbi olmanın ötesinde onunla aynîleşmenin önemidir. Çünkü habibine bir defa salavât getiren kimseye bu kadar çok ihsanda bulunan Allah’ın, onun ahlâkıyla ahlâklanan ve onun izinden giden kimseye ihsanı kim bilir nasıldır?!

⁷¹⁵ el-Ahzâb, 33/56.

⁷¹⁶ Bkz. Semerkandî, Ebü’l-Leys Nasr b. Muhammed el-Hanefî es-Semerkandî, **Tenbîhü’l-gâfilîn**, thk. Yûsuf Ali Bedîvî, Dâru İbn Kesîr, III. bs., Dimaşk-Beyrut, 1421, s. 411-412.

3.3.5. ON BİRİNCİ HADİS

Allah Rasûlü'ne (s.a.v.) Salavât Getirmenin Mükâfatı

a. Metni

قَالَ الْإِمَامُ عَبْدُ الرَّزَّاقِ فِي مُصَنَّفِهِ: عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ أَبِي بَانَ، عَنْ أَنَسٍ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا فَوَجَدْتُهُ مَسْرُورًا، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَا أَذْرِي مَتَى رَأَيْتُكَ أَحْسَنَ بَشَرًا وَأَطْيَبَ نَفْسًا مِنَ الْيَوْمِ؟ قَالَ: «وَمَا يَمْنَعُنِي وَجِبْرِيلُ خَرَجَ مِنْ عِنْدِي السَّاعَةَ، فَبَشَّرَنِي أَنَّ لِكُلِّ عَبْدٍ صَلَّى عَلَيَّ صَلَاةً يُكْتَبُ لَهُ بِهَا عَشْرُ حَسَنَاتٍ، وَيُمْحَى عَنْهُ عَشْرُ سَيِّئَاتٍ، وَيُرْفَعُ لَهُ عَشْرُ دَرَجَاتٍ، وَتُعْرَضُ عَلَيَّ كَمَا قَالَهَا، وَيُرَدُّ عَلَيْهِ بِمِثْلِ مَا دَعَا.»

b. Tercümesi

Ma'mer- Ebân- Enes- Ebû Talha isnadıyla rivayet edildiğine göre; Ebû Talha (r.a.) şöyle dedi: Bir gün Hz. Peygamber (s.a.v.)'in yanına girdim ve onu sevinçli bir şekilde buldum. Rasûlullah'a (s.a.v.):

-Ey Allah'ın Rasûlü! Sizi bu gün gördüğüm kadar daha neşeli ve daha iyi ne zaman gördüm bilmiyorum, dedim. Rasûlullah (s.a.v.) da:

-“Nasıl mutlu olmayayım? Biraz önce Cebrâil yanımdan çıktı; bana bir salavât okuyan her kul için salavâtına karşılık on iyilik yazılacağı, kendisinden on günahın silineceği, (mertebesinin) on derece yükseleceği, (salavâtının) tıpkı söylediği gibi bana sunulacağı ve duasına misliyle karşılık verileceği müjdesini verdi.” buyurdu.⁷¹⁷

c. Ricâli

Hadisin senedi; Ma'mer- Ebân- Enes- Ebû Talha şeklindedir.

(Ma'mer), Ma'mer b. Râşid olup “sika” bir râvidir.⁷¹⁸

⁷¹⁷ Abdürrezzâk, *Musannef*, II, 214 (3113); Ebû Ya'lâ, *Müsned*, III, 15-16 (1425); Şâşî, *Müsned*, III, 14 (1054); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, IV, 285-286 (4216), VI, 280-281 (6414); a.mlf., *el-Mu'cemü'l-kebîr*, V, 99-101 (4717-4721); Beyhakî, *Şuab*, III, 128 (1461); Hadis metni, Abdürrezzâk'ın *Musannef*'inde zikrettiği hadis metnidir.

⁷¹⁸ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 541.

(**Ebân**), tam adı Ebân b. Ebî Ayyâş'tır. Yahyâ b. Maîn'in (ö. 233/848) onun hakkında "leyse hadîsühü bi-şey'" (onun hadisi hiçbir şey değildir) dediği rivayet edilmektedir.⁷¹⁹ İbn Sa'd, Ahmed b. Hanbel ve Nesâî onun hakkında "metrûkü'l-hadîs" (hadisi terkedilmiştir)⁷²⁰, Dârekutnî (ö. 385/995) ise "metrûk" (terkedilmiştir)⁷²¹ ifadesini kullanmıştır. Ayrıca Buhârî onu *ed-Duafâü's-sağîr*'inde⁷²², Ukaylî *ed-Duafâü'l-kebîr*'inde⁷²³, İbn Hibbân *Mecrûhîn*'inde⁷²⁴, İbn Adî *el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl*'inde⁷²⁵, İbn Şâhîn (ö. 385/996) *Târîhu esmâi'd-duafâ*'sında⁷²⁶ zikretmiştir. Mizzî (ö. 742/1341) *Tehzîbü'l-Kemâl*'inde âlimlerin onun hakkındaki cerh edici ifadelerine yer verirken⁷²⁷ Zehebî onun zayıf râvilerden biri olduğunu⁷²⁸, İbn Hacer de "metrûk" olduğunu belirtmiştir.⁷²⁹ Yani hadisi çok zayıftır.

(**Enes**), meşhur sahâbî Enes b. Mâlik'tir.

d. Derecesi

Seneddeki râvilerden (**Ebân b. Ebî Ayyâş**)'ın "metrûk" oluşu, bu rivayetin senedinin "**çok zayıf**" olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu rivayet, takviye edilemeyecek derecede zayıftır.

e. Değerlendirme

Hadiste, Rasûlullah'a (s.a.v.) salâtüselâm getirmenin mükâfatından bahsedilmektedir. Konuyla ilgili geniş bilgilere bir önceki hadiste yer verilmiştir.

⁷¹⁹ Bkz. İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 296; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 98.

⁷²⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 188; Ahmed b. Hanbel, *Kitâbü'l-İlel ve ma'rifeti'r-ricâl*, thk. Vasıyyullah b. Muhammed Abbâs, Dârü'l-Hânî, II. bs., Riyad, 1422, I, 412; Nesâî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkûn*, thk. Mahmûd İbrâhim Zâyed, Dârü'l-Va'y, Halep, 1396, s. 14.

⁷²¹ Bkz. Dârekutnî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer ed-Dârekutnî, *ed-Duafâ ve'l-metrûkûn*, thk. Abdürrahîm Muhammed el-Kaşkarî, Mecelletü'l-Câmiati'l-İslâmiyye, Medine, 1403, I, 258.

⁷²² Buhârî, *ed-Duafâü's-sağîr*, thk. Mahmûd İbrâhim Zâyed, Dârü'l-Va'y, Halep, 1396, s. 20.

⁷²³ Ukaylî, *Duafâ*, I, 40.

⁷²⁴ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn mine'l-muhaddisîn ve'd-duafâ ve'l-metrûkîn*, thk. Mahmûd İbrâhim Zâyed, Dârü'l-Va'y, Halep, 1396, I, 96-97.

⁷²⁵ İbn Adî, *Kâmil*, II, 57-67.

⁷²⁶ Bkz. İbn Şâhîn, *Târîhu esmâi'd-duafâ ve'l-kezzâbîn*, thk. Abdürrahîm Muhammed Ahmed el-Kaşkarî, y.y., y.y.y., 1409, s. 45-46.

⁷²⁷ Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 19-24.

⁷²⁸ Bkz. Zehebî, *Mizân*, I, 10.

⁷²⁹ Bkz. İbn Hacer, *Takrîb*, s. 87.

3.3.6. ON İKİNCİ HADİS

Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) Sevinci

a. Metni

قَالَ الْإِمَامُ أَحْمَدُ فِي مُسْنَدِهِ: حَدَّثَنَا سُرَيْجٌ، قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مَعْشَرٍ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ الْأَنْصَارِيِّ قَالَ: أَصْبَحَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمًا طَيِّبَ النَّفْسِ يُرَى فِي وَجْهِهِ الْبِشْرُ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَصْبَحْتَ الْيَوْمَ طَيِّبَ النَّفْسِ، يُرَى فِي وَجْهِكَ الْبِشْرُ، قَالَ: «أَجَلٌ، أَتَانِي آتٍ مِنْ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ فَقَالَ: مَنْ صَلَّى عَلَيْكَ مِنْ أُمَّتِكَ صَلَاةً كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِهَا عَشْرَ حَسَنَاتٍ، وَمَحَا عَنْهُ عَشْرَ سَيِّئَاتٍ، وَرَفَعَ لَهُ عَشْرَ دَرَجَاتٍ، وَرَدَّ عَلَيْهِ مِثْلَهَا.»

b. Tercümesi

Süreyc- Ebû Ma'şer- İshak b. Kâ'b b. Ucre- Ebû Talha el-Ensârî isnadıyla rivayet edildiğine göre; Ebû Talha (r.a.) şöyle dedi:

Bir gün Rasûlullah (s.a.v.) iyi görünüyor ve yüzünde neşe görülüyordu. Orada bulunanlar:

-Ey Allah'ın Rasûlü! Bu gün iyi görünüyorsunuz, yüzünüzde neşe görülüyor, dediler. Rasûlullah (s.a.v.) da:

-“Elbette! Rabbimden bana gelen bir kimse: Allah, ümmetinden sana bir salavât okuyana salavâtına karşılık on iyilik yazacak, kendisinden on günahı silecek, (mertebesini) on derece yükseltecek ve ona misliyle karşılık verecek, dedi.” buyurdular.⁷³⁰

c. Ricâli

Hadisin senedi; Süreyc- Ebû Ma'şer - İshak b. Kâ'b b. Ucre- Ebû Talha el-Ensârî şeklindedir.

(Süreyc), Süreyc b. Nu'mân el-Cevherî olup “sika” bir râvidir.⁷³¹

⁷³⁰ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXVI, 272-273 (16352).

⁷³¹ Zehebî, **Kâşif**, I, 426; İbn Hacer, **Takrîb**, s. 229.

(Ebû Ma'şer), çoğu araştırmacının sıkça başvurduğu “*Cevâmiu'l-kelim*” adlı hadis tarama programında “Ziyâd b. Küleyb” olarak belirtilmiştir. Şuayb el-Arnaût ise onun “Nüceyh b. Abdirrahman es-Sindî” olduğunu dile getirmektedir.⁷³²

Kaynaklarda Ebû Ma'şer Ziyâd b. Küleyb ile Nüceyh b. Abdirrahman'ın talebeleri arasında Süreyc b. Nu'mân, hocaları arasında da İshak b. Kâ'b b. Ucre zikredilmemektedir. Fakat Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan bir rivayetin senedi, “Süreyc- Ebû Ma'şer- Muhammed b. Amr b. Alkame” şeklinde⁷³³, başka bir rivayetin senedi ise “Süreyc- Ebû Ma'şer- Hişâm b. Urve” şeklindedir.⁷³⁴ Ayrıca İbn Ebî Hayseme'nin (ö. 279/892-93) *Târîh*'inde yer alan rivayetlerden birinin senedinde “Süreyc- Ebû Ma'şer- Saîd el-Makbûrî” yer almaktadır.⁷³⁵ Muhammed b. Amr b. Alkame, Hişâm b. Urve⁷³⁶ ve Saîd el-Makbûrî⁷³⁷, Nüceyh b. Abdirrahman es-Sindî'nin hocaları arasındadır. Bu da hadisin senedinde yer alan Ebû Ma'şer'in, Nüceyh b. Abdirrahman es-Sindî olduğunu teyit etmektedir.

Ebû Ma'şer es-Sindî'nin hadislerinin çoğunun zayıf olduğu İbn Sa'd tarafından belirtilmiştir.⁷³⁸ Yahyâ b. Maîn'in onun hakkında “leyse bi-şey” (hiçbir şey değildir)⁷³⁹, “leyse bi-kaviy” (kuvvetli değildir)⁷⁴⁰ ve “daîf” (zayıftır)⁷⁴¹ dediği nakledilmektedir. Buhârî onun hakkında “münkerü'l-hadîs” (hadisi münkerdir)⁷⁴², Nesâî de “daîf” (zayıftır)⁷⁴³ tâbirini kullanmıştır. Ukaylî onu *ed-Duafâu'l-*

⁷³² Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, 273 (16352).

⁷³³ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XIV, 265 (8617).

⁷³⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XL, 438-439 (24377).

⁷³⁵ Bkz. İbn Ebî Hayseme, *Târîh (es-Sifru's-sâlis)*, thk. Salâh b. Fethî Helel, el-Fârûku'l-Hadîse, Kahire, 1424, I, 150.

⁷³⁶ İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, III, 60; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 323; Zehebî, *Siyer*, VII, 101.

⁷³⁷ Ukaylî, *Duafâ*, IV, 308; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 494; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 323; Zehebî, *Kâşif*, II, 317; a.mlf., *Siyer*, VII, 100; İbn Kesîr, *et-Tekmîl fi'l-cerh ve't-ta'dîl ve ma'rifeti's-sikât ve'd-duafâ ve'l-mecâhîl*, thk. Şâdî b. Muhammed b. Sâlim Âl-i Nu'mân, Mektebetü İbn Abbâs, Yemen, 1432, I, 336.

⁷³⁸ Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 488.

⁷³⁹ Bkz. İbn Ebî Hayseme, *Târîh (es-Sifru's-sâlis)*, II, 350; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 326, 327; İbn Kesîr, *Tekmîl*, I, 337.

⁷⁴⁰ Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 326; Zehebî, *Kâşif*, II, 317; a.mlf., *Mizân*, IV, 246; a.mlf., *Siyer*, VII, 101; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 172; İbn Kesîr, *Tekmîl*, I, 337.

⁷⁴¹ Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 326-327; İbn Kesîr, *Tekmîl*, I, 337.

⁷⁴² Bkz. Buhârî, *Duafâ*, s. 115; a.mlf., *et-Târîhu'l-kebîr*, VIII, 114.

⁷⁴³ Bkz. Nesâî, *Duafâ*, s. 101.

kebîr 'inde⁷⁴⁴ zikretmiş, İbn Ebî Hâtim (ö. 327/938) *el-Cerh ve't-ta'dîl* 'inde âlimlerin onun hakkındaki cerh edici ifadelerine yer vermiş⁷⁴⁵, İbn Hibbân da onu *Mecrûhîn* 'ninde zikretmiştir.⁷⁴⁶ İbn Adî'nin onun için “*Zayıf olmasına rağmen hadisi yazılır.*” dediği de rivayetler arasındadır.⁷⁴⁷ Dârekutnî onu *Duafâ* 'sında zikretmekte⁷⁴⁸, İbn Şâhîn “sadûk” olduğunu fakat senedleri sağlam yapmadığını belirtmektedir.⁷⁴⁹ İbn Hacer ise ona “daîf” (zayıftır) hükmünü vermiştir.⁷⁵⁰

(**İshak b. Kâ'b b. Ucre**) hakkında Yahyâ b. Saîd el-Kattân'ın “mechûlü'l-hâl” (durumu bilinmemektedir) dediği nakledilmektedir.⁷⁵¹ İbn Hibbân onu *Sikât* 'nda zikretmiş⁷⁵², İbn Hacer ise onun hakkında “mestûr” tâbirini kullanmıştır.⁷⁵³

d. Derecesi

İbn Kesîr, tefsirinde hadisin senedi hakkında “isnâdün ceyyid” (hasene yakın bir isnaddır) ifadesini kullanmış⁷⁵⁴, muhakkik âlimlerden Şuayb el-Arnaût ise Ebû Ma'ser'in zayıf olması ve İshak b. Kâ'b b. Ucre'ye yetişememesi, ayrıca İshak'ın mechûlü'l-hâl olması sebebiyle isnadın zayıf olduğunu söylemiş ve hadisin mütâbî' ve şevâhidinden söz etmiştir.⁷⁵⁵

Senedindeki kopukluk ve (**Ebû Ma'ser**)'in zayıf, (**İshak b. Kâ'b b. Ucre**)'nin de meçhul olması sebebiyle hadisin isnadı zayıftır. Bununla birlikte geride zikredilen 10. hadis bu rivayetin mütâbîidir. Ayrıca hadisin sahâbeden Enes b.

⁷⁴⁴ Bkz. Ukaylî, **Duafâ**, IV, 308.

⁷⁴⁵ Bkz. İbn Ebî Hâtim, **el-Cerh ve't-ta'dîl**, VIII, 494.

⁷⁴⁶ Bkz. İbn Hibbân, **Mecrûhîn**, III, 60.

⁷⁴⁷ Bkz. Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XXIX, 328-329; Zehebî, **Kâşif**, II, 317; a.mlf., **Mîzân**, IV, 248, a.mlf., **Siyer**, VII, 102.

⁷⁴⁸ Bkz. Dârekutnî, **Duafâ**, III, 134.

⁷⁴⁹ Bkz. İbn Şâhîn, **Târîhu esmâ'i's-sikât**, s. 243.

⁷⁵⁰ Bkz. İbn Hacer, **Takrîb**, s. 559.

⁷⁵¹ Bkz. İbn Hacer, **Tehzîb**, I, 248.

⁷⁵² Bkz. İbn Hibbân, **Sikât**, IV, 22.

⁷⁵³ Bkz. İbn Hacer, **Lisânü'l-Mîzân**, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde, Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1423, IX, 257.

⁷⁵⁴ Bkz. İbn Kesîr, **Tefsîr**, VI, 466.

⁷⁵⁵ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXVI, 272-273 (16352).

Mâlik⁷⁵⁶, Ebû Hüreyre⁷⁵⁷ ve Abdurrahman b. Avf⁷⁵⁸ (r.a.) kanalıyla gelen şevâhidi bulunmaktadır. Söz konusu mütâbi' ve şevâhidin takviyesiyle hadis **hasen li-gayrihî** derecesine yükselmiştir.

e. Değerlendirme

Hadisin değerlendirilmesi geride (10. hadis) geçmiştir.

3.3.7. ON ÜÇÜNCÜ HADİS

Kırân Haccı

a. Metni

قَالَ الْإِمَامُ ابْنُ مَاجَةَ فِي سُنَنِهِ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا حَجَّاجٌ،
عَنِ الْحَسَنِ بْنِ سَعْدٍ، عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو طَلْحَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ
قَرَنَ الْحُجَّ وَالْعُمْرَةَ.

b. Tercümesi

Ali b. Muhammed- Ebû Muâviye- Haccâc- Hasan b. Sa'd- İbn Abbas- Ebû Talha isnadıyla rivayet edildiğine göre; **Rasûlullah (s.a.v.) hac ve umreyi** (tek bir ihramla) **birleştirmiştir.**⁷⁵⁹

c. Ricâli

Hadisin senedi; Ali b. Muhammed- Ebû Muâviye- Haccâc- Hasan b. Sa'd- İbn Abbas- Ebû Talha şeklindedir.

⁷⁵⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIX, 57 (11998), XXI, 288 (13754); İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, VI, 325 (31786); Nesâî, *Sehiv* 55 (1297); İbn Hibbân, **Sahih**, III, 185-186 (905).

⁷⁵⁷ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIV, 444 (8854), XVI, 197-198 (10287); Müslim, *Salât* 17 (408/70); Ebû Dâvûd, *Vitir* 26 (1530); Tirmizî, *Vitir* 21 (485); Nesâî, *Sehiv* 55 (1296); Ebû Ya'lâ, **Müsned**, XI, 380 (6495).

⁷⁵⁸ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, III, 200-201 (1662-1664); Hâkim, **Müstedrek**, I, 735-736 (2019); Beyhakî, **Sünen**, II, 518-519 (3937).

⁷⁵⁹ İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, III, 289 (14287); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXVI, 266, 274 (16346/1, 16354); İbn Mâce, *Menâsik* 38 (2971); Ebû Ya'lâ, **Müsned**, III, 11, 12 (1416, 1419); Taberânî, **el-Mu'cemü'l-kebîr**, V, 94 (4693-4694); Hadis metni, İbn Mâce'nin **Sünen**'inde zikrettiği hadis metnidir.

(**Ali b. Muhammed**), tam adı Ebü'l-Hasen Ali b. Muhammed b. İshak el-Kûfi olup “sika” bir râvidir.⁷⁶⁰ (**Ebû Muâviye**) ise Muhammed b. Hâzim'dir, sikadır.⁷⁶¹

(**Haccâc b. Ertât**)'ın Irak halkının gençlerinin efendisi olduğu Atâ b. Ebî Rebâh'tan (ö. 114/732), hadis hâfızı olduğu da Şu'be b. Haccâc'dan (ö. 160/776) nakledilmektedir.⁷⁶² Zâide b. Kudâme (ö. 161/777) onun hadislerinin terkedilmesini emretmiş⁷⁶³, Abdullah b. Mübârek (ö. 181/797) onun tedlîs yaptığını, metrûk bir râvi olan Muhammed b. Ubeydillah el-Arzemî'den işittiği hadisleri Amr b. Şuayb'dan naklettiğini dile getirmiştir.⁷⁶⁴ İbn Sa'd, onun hadiste zayıf olduğunu belirtirken⁷⁶⁵ Yahyâ b. Maîn onun hakkında “leyse bi'l-kaviy” (kuvvetli değildir) demiş⁷⁶⁶ ve Katâde'den yaptığı rivayetlerin sâlih olduğunu ifade etmiştir.⁷⁶⁷ Ahmed b. Hanbel'in onun hâfızlardan olduğunu, hadislerinde yaptığı ilâveler sebebiyle insanlar nezdinde hadislerine itibar edilmediğini, neredeyse ilâve yapmadığı hadisinin olmadığını söylediği⁷⁶⁸; İclî'nin de onun irsâl sahibi olduğunu, kendilerinden hadis işitmediği Yahyâ b. (Ebî) Kesîr, Mücâhid, Mekhûl ve İbn Şihâb ez-Zührî'den nakilde bulunduğunu ve tedlîsi sebebiyle insanlar tarafından ayıplandığını belirttiği nakledilmektedir.⁷⁶⁹ Ya'kûb b. Şeybe (ö. 262/875) onun hakkında “vâhiyü'l-hadîs” (hadisi zayıftır/çürüktür), “fî hadîsihî ıztırâbün kesîr” (hadisinde çok dengesizlik vardır) ve “sadûk” tâbirlerini kullanmış⁷⁷⁰; Ebû Hâtim er-Râzî onun “sadûk” olduğunu ve zayıf râvilerden tedlîs yaptığını, “haddesenâ” ile rivayet ettiği hadislerin doğru olduğunu, semâımı belirttiği zaman sıdkında ve hıfzında şüphe edilmeyeceğini, kendilerinden işitmediği Zührî, Hişâm b. Urve ve İkrime'den rivayet ettiği hadisi ile

⁷⁶⁰ Zehebî, **Kâşif**, II, 46; İbn Hacer, **Takrîb**, s. 405.

⁷⁶¹ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 475.

⁷⁶² Bkz. İbn Adî, **Kâmil**, II, 524.

⁷⁶³ Ukaylî, **Duafâ**, I, 277; İbn Şâhîn, **Târîhu esmâi'd-duafâ**, s. 78; Zehebî, **Mîzân**, I, 458.

⁷⁶⁴ Buhârî, **Duafâ**, s. 32; a.mlf., **et-Târîhu'l-kebîr**, II, 378; Ukaylî, **Duafâ**, I, 278; İbn Adî, **Kâmil**, II, 521; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, V, 425; Zehebî, **Siyer**, VI, 517; İbn Hacer, **Tehzîb**, II, 197.

⁷⁶⁵ Bkz. İbn Sa'd, **Tabakât**, VI, 342.

⁷⁶⁶ Bkz. İbn Ebî Hâtim, **el-Cerh ve't-ta'dîl**, III, 156; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, V, 425; Zehebî, **Mîzân**, I, 458; a.mlf., **Siyer**, VI, 516; a.mlf., **Tezkiretü'l-huffâz**, I, 140; İbn Hacer, **Tehzîb**, II, 197.

⁷⁶⁷ Bkz. Zehebî, **Siyer**, VI, 518.

⁷⁶⁸ İbn Ebî Hatim, **el-Cerh ve't-ta'dîl**, III, 156; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, V, 424; Zehebî, **Siyer**, VI, 516; İbn Hacer, **Tehzîb**, II, 196-197.

⁷⁶⁹ Bkz. İclî, **Ma'rifetü's-sikât**, I, 284.

⁷⁷⁰ Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, V, 427; Zehebî, **Siyer**, VI, 517; İbn Hacer, **Tehzîb**, II, 197.

delil getirilemeyeceğini dile getirmiştir.⁷⁷¹ Nesâî'nin onun hakkında “leyse bi'l-kaviy” (kuvvetli değildir) tâbirini kullandığı⁷⁷², İbn Huzeyme'nin (ö. 311/924) de “*haddesenâ*” ve “*semi'tü*” lafızlarıyla rivayet ettikleri dışında diğer hadisleriyle delil getirmem!” dediği rivayetler arasındadır.⁷⁷³ İbn Hibbân, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Abdurrahman b. Mehdî (ö. 198/813-14), Yahyâ b. Maîn ve Ahmed b. Hanbel gibi âlimlerin onun hadislerini terkettiğini ifade etmiş⁷⁷⁴, İbn Adî ise Haccâc b. Ertât'ın Zührî ve başkalarından tedlîsi nedeniyle insanlar tarafından ayıplandığını, bazı rivayetlerinde çoğu zaman hata yaptığını fakat yalana itimat etmediğini ve hadisi yazılan kimselerden olduğunu söylemiştir.⁷⁷⁵ Zehebî *Mizânü'l-i'tidâl*'inde onun hakkında “leyyinün fi hadîsihi” (hadisinde gevşeklik vardır)⁷⁷⁶, *Tezkiretü'l-huffâz*'ında da “yüdelisü” (tedlîs yapar) tâbirlerini kullanırken⁷⁷⁷ İbn Hacer “sadûk kesîru'l-hata' ve't-tedlîs” (yanılması ve tedlisi çok olan bir sadûktur) demiştir.⁷⁷⁸

(**Hasan b. Sa'd**), “sika” bir râvidir.⁷⁷⁹

(**İbn Abbas**), Rasûlullah'ın (s.a.v.) amcası Hz. Abbas'ın oğlu meşhur sahâbî Abdullah b. Abbas'tır.⁷⁸⁰ Künyesi'nin Ebü'l-Abbas olduğu, hicretten üç sene evvel Mekke'de doğduğu ve Rasûlullah (s.a.v.) vefat ettiği sırada on üç yaşında olduğu kaydedilmektedir.⁷⁸¹ Müksirûndan olan İbn Abbas (r.a.), başta Rasûlullah (s.a.v.) olmak üzere Hz. Ömer, Hz. Ali, Muâz b. Cebel, Ebû Zerr ve diğer sahâbîlerden hadis rivayet etmiş, kendisinden de Abdullah b. Ömer, Enes b. Mâlik, Ebü't-Tufeyl, Ebû Ümâme b. Sehl b. Huneyf, kardeşi Kesîr b. Abbas, oğlu Ali b. Abdillâh b. Abbas, İkrime, Küreyb, Ebû Ma'bed Nâfîz, Atâ b. Ebî Rebâh, Mücâhid, İbn Ebî Müleyke,

⁷⁷¹ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 156; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 425; Zehebî, *Siyer*, VI, 516; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 197.

⁷⁷² Bkz. İbn Adî, *Kâmil*, II, 518; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 426; Zehebî, *Kâşif*, I, 311; a.mlf., *Mizân*, I, 459; a.mlf., *Siyer*, VI, 517; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 140.

⁷⁷³ Bkz. İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 198.

⁷⁷⁴ Bkz. İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, I, 225.

⁷⁷⁵ Bkz. İbn Adî, *Kâmil*, II, 527.

⁷⁷⁶ Bkz. Zehebî, *Mizân*, I, 458.

⁷⁷⁷ Bkz. Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 140.

⁷⁷⁸ Bkz. İbn Hacer, *Takrîb*, s. 152.

⁷⁷⁹ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 161.

⁷⁸⁰ İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 291; İbn Hacer, *İsâbe*, IV, 121-122; a.mlf., *Takrîb*, s. 309.

⁷⁸¹ Bkz. İbn Abdilberr, *İstîâb*, III, 934; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 291-294; İbn Hacer, *İsâbe*, IV, 122.

Amr b. Dînâr, Ubeyd b. Umeyr, Saîd b. Müseyyeb, Kâsım b. Muhammed, Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe, Süleyman b. Yesâr, Urve b. Zübeyr, Ali b. Hüseyin, Ebü'z-Zübeyr, Muhammed b. Kâ'b, Tâvûs, Vehb b. Münebbih gibi pek çok kişi rivayette bulunmuştur.⁷⁸² Abdullâh b. Abbas (r.a.), 68 yılında yetmiş yaşlarında iken Tâif'te vefat etmiş, cenaze namazını Hz. Ali'nin oğlu Muhammed b. Hanefiyye kıldırılmıştır.⁷⁸³

d. Derecesi

Bûsîrî, Haccâc b. Ertât'ın zayıf olması ve “an'ane” ile tedlisi sebebiyle hadisin isnadının zayıf olduğunu belirtmiş⁷⁸⁴, muhakkik Şuayb el-Arnaût ise hadisin Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde, “Ebû Muâviye- Haccâc b. Ertât- Hasan b. Sa'd- İbn Abbas- Ebû Talha” isnadıyla zikrettiği 16346/1 numaralı rivayet için “sahih li-gayrihi” hükmünü vermiştir.⁷⁸⁵

Seneddeki râvilerden (**Haccâc b. Ertât**)'ın, hatası ve tedlisi çok olan bir sadûk oluşu ve Hasan b. Sa'd'dan “an'ane” ile rivayeti sebebiyle hadisin isnadı zayıftır. Bununla birlikte hadisin, Câbir b. Abdillâh⁷⁸⁶ ile İmrân b. Husayn⁷⁸⁷ (r.a.) kanalıyla gelen şevâhidi bulunmaktadır. Söz konusu şevâhidin takviyesiyle hadis **hasen li-gayrihi** derecesine yükselmiştir.

e. Değerlendirme

Allah Teâlâ için eda edilen ibadetleri mal ile, beden ile, hem mal hem de beden ile yapılan ibadetler olmak üzere üç kısma ayırmak mümkündür. Mal ile eda edilen ibadetlere zekât, beden ile yapılan ibadetlere namaz ve oruç, hem beden hem de mal ile eda edilen ibadetlere de hac ve umre örnek gösterilebilir.

⁷⁸² İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 92-93.

⁷⁸³ İbn Abdilberr, *İstîâb*, III, 934; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, III, 293; İbn Hacer, *İsâbe*, IV, 130-131.

⁷⁸⁴ Bkz. Bûsîrî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ebî Bekr b. İsmâil el-Bûsîrî, *Misbâhu'z-zücâce fi zevâidi İbn Mâce*, thk. Muhammed Müntekâ el-Kişnâvî, Dârü'l-Arabiyye, II. bs., Beyrut, 1403, III, 196-197.

⁷⁸⁵ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI, 266-267.

⁷⁸⁶ Bkz. İbn Mâce, Menâsik 39 (2973); Tirmizî, Hac 102 (947).

⁷⁸⁷ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXXIII, 67-68 (19833); Müslim, Hac 23 (1226/168-169); Nesâî, Menâsikü'l-Hac 39 (2726-2727).

Sözlükte “yüce olana gitmek, yönelmek, niyet etmek” anlamına gelen “hac” kelimesi; şer’î olarak “özel bir zamanda, özel bir mekânda, özel bir şekilde eda edilen belirli amellere/ibadetlere denilmekte, erkek olsun kadın olsun belirli şartları taşıyan her kişiye ömründe bir defa farz olduğu, farziyetinin Kur’ân, Sünnet ve icmâ ile sabit olduğu ifade edilmektedir.⁷⁸⁸ Umre ise sözlükte “ziyaret etmek”, ıstılahta “Beytülharâm’ı özel bir şekilde ziyaret etmek” anlamına gelir.⁷⁸⁹

Rasûlullah’ın (s.a.v.) ömründe bir defa hac yaptığı (Vedâ haccı) mâlumdur. Bununla birlikte Hudeybiye, Umretü’l-kazâ ve Huneyn seferi dönüşü olmak üzere üçü Zilkade ayında biri de Vedâ haccıyla birlikte olmak üzere dört umre yaptığı rivayet edilmektedir.⁷⁹⁰

Hac ibadeti, yapılışı itibariyle “ifrad, kırân, temettu’” şeklinde üç kısma ayrılır. **İfrad haccı**, kişinin hac aylarında hac için ihrama girmesi ve hac ibadetlerini bitirdikten sonra umre yapması; **kırân haccı**, hac ve umre için birlikte ihrama girip bunları tek bir ihramda cem etmesi; **temettu’ haccı** ise hac aylarında önce umre için ihrama girip umre yapması sonra da aynı sene içerisinde hac yapmasıdır.⁷⁹¹ Bu üç çeşit haccın câiz olduğu hususunda ulemânın ittifakı olmakla birlikte bunlardan hangisinin daha faziletli olduğu hususunda ihtilâf vardır.⁷⁹²

İmam Mâlik ve İmam Şâfiî’ye göre ifrad; re’y ehli (Hanefiler) ve Süfyân-ı Sevrî’ye göre kırân; Ahmed b. Hanbel’e göre de temettu’ haccının daha faziletli olduğu kaydedilmektedir.⁷⁹³ Bunların fazilet sırası ise Mâlikîler’e göre ifrad- kırân-temettu’; Hanefîler’e göre kırân- temettu’- ifrad; Şâfiîler’e göre ifrad- temettu’- kırân; Hanbelîler’e göre de temettu’- ifrad- kırân şeklindedir.⁷⁹⁴ Söz konusu ihtilâfın nedeni, Rasûlullah’ın (s.a.v.) hangi tür haccı eda ettiğinin tespitinden

⁷⁸⁸ Bkz. Abdurrahman el-Cezîrî, **el-Fıkh ale’l-mezâhibü’l-erba’a**, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, II. bs., Beyrut, 1424, I, 571.

⁷⁸⁹ Cezîrî, **el-Mezâhibü’l-erba’a**, I, 615.

⁷⁹⁰ Bkz. Buhârî, Umre 3 (1778, 1780), Megâzî 37 (4148); Müslim, Hac 35 (1253/217).

⁷⁹¹ Nevevî, **Minhâc**, VIII, 134; Cezîrî, **el-Mezâhibü’l-erba’a**, I, 619.

⁷⁹² Hattâbî, **Me’âlimü’s-Sünen**, II, 160; Nevevî, **Minhâc**, VIII, 134.

⁷⁹³ Bkz. Hattâbî, **Me’âlimü’s-Sünen**, II, 160.

⁷⁹⁴ Cezîrî, **el-Mezâhibü’l-erba’a**, I, 620-622, 624.

kaynaklanmaktadır. Çünkü Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) hem ifrad⁷⁹⁵ hem temettu'⁷⁹⁶ hem de kırân haccı⁷⁹⁷ yaptığına dair sahih rivayetler vardır.

Rasûlullah'ın (s.a.v.) yalnızca bir defa hac yaptığı göz önünde bulundurulduğunda bu üç çeşit haccın her birini aynı anda yapması mümkün görülmemektedir. Bunun için söz konusu rivayetlerde bunlardan her birinin Hz. Peygamber'e (s.a.v.) izâfe edilmesini, bunları ashabına emretmesi veya onlara mübah kılması şeklinde düşünmek mümkündür.⁷⁹⁸ Kâdî İyâz, Rasûlullah'ın (s.a.v.) bu hac türlerinden hepsinin câiz olduğuna işaret etmek için ashabına üçünü de yapmayı mübah kıldığını, bunlardan yalnızca birini emretmesi durumunda, diğerlerinin yeterli olmayacağını anlaşılabileceğini, bu yüzden her râvinin kendisine emredilen veya mübah kılınan hac çeşidini Hz. Peygamber'e (s.a.v.) izâfe ederek rivayet ettiğini söylemektedir.⁷⁹⁹

Diğer taraftan sahâbeden bazıları Hz. Peygamber'in (s.a.v.) umre için telbiye getirdiğini değil de yalnızca hac için telbiye getirdiğini işitmiş ve onun ifrad haccını eda ettiğini rivayet etmiş; bazıları da hac ve umre için birlikte telbiye getirdiğini işitmiş ve onun kırân haccını eda ettiğini nakletmiş olabilirler.⁸⁰⁰ Temettu' haccı yaptığını nakledenler ise Tahâvî'ye göre, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) mescitte umre için telbiye getirdiğini işitip mescitten çıktıktan sonra hac için getirdiği telbiyeyi işitmemişler, daha sonra Hz. Peygamber'in (s.a.v.) haccı eda eden kimsenin yaptığı gibi Arafat vakfesi ve benzeri işleri yaptığını görünce, onun temettu' haccı yaptığını söylemişler ve bu durum onlara göre Rasûlullah'ın (s.a.v.) umre için girdiği ihramdan çıkışından sonra olmuştur.⁸⁰¹

Kâdî İyâz'a göre temettu' haccı ile ilgili rivayetler, Rasûlullah'ın (s.a.v.) bunu ashabına emrettiği mânasındadır⁸⁰² veya temettu' kelimesinin bir kaç anlamda

⁷⁹⁵ Bkz. Buhârî, Hac 34 (1562), Megâzî 79 (4408); Müslim, Hac 17 (1211/118).

⁷⁹⁶ Bkz. Buhârî, Hac 105 (1691-1692); Müslim, Hac 24 (1227/174).

⁷⁹⁷ Bkz. Buhârî, Hac 25 (1548), Cihâd 125 (2986); Müslim, Hac 27 (1232/185).

⁷⁹⁸ Hattâbî, **Me'âlimü's-Sünen**, II, 161; Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, IV, 233.

⁷⁹⁹ Bkz. Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, IV, 233.

⁸⁰⁰ Tahâvî, **Şerhu Me'âni'l-âsâr**, II, 155; Hattâbî, **Me'âlimü's-Sünen**, II, 161; Nevevî, **Minhâc**, VIII, 135.

⁸⁰¹ Tahâvî, **Şerhu Me'âni'l-âsâr**, II, 155.

⁸⁰² Bkz. Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, IV, 233.

kullanılabileceği söz konusu olduğundan bu rivayetlerde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hac ayları içerisinde umre yapmak ve umre ile birlikte hac yapmak suretiyle yararlanmış olduğu kastedilmiştir.⁸⁰³ Buna göre Hz. Peygamber'in (s.a.v.) haccıyla ilgili rivayet edilen haberler arasında herhangi bir tenâkuz söz konusu değildir.

Öte yandan Rasûlullah'ın (s.a.v.) yapmış olduğu hac, kırân haccıdır. Çünkü Rasûl-i Ekrem (s.a.v.) efendimiz ve ashabı mîkât yerine geldiklerinde ifrad haccı için ihrama girmişler, "Vâdi'l-Akik" denilen yere geldiklerinde Hz. Peygamber'e (s.a.v.) vahiyle "hac içinde umre" yani kırân haccı yapması emredilmiş, o da ifrad haccını kırân haccına çevirmiş, böylece Hz. Peygamber (s.a.v.) kırân, ashabı da ifrad haccına niyetli olarak Mekke'ye varmıştır.⁸⁰⁴

Câhiliye döneminde Araplar, hac ayları içerisinde umre yapılamayacağına inandıklarından Rasûlullah (s.a.v.) bu batıl inancı yıkmak için yanlarında kurbanlıkları bulunmayanlara hac niyetlerini umreye çevirmelerini ve umreleri bittikten sonra ihramdan çıkmalarını emretmiş, yanlarında kurbanlık bulunanları da bundan istisna etmiştir. Dolayısıyla hem kendisi hem de yanında kurbanlık bulunanlar, hac üzerine umreyi eklemiş olduklarından son ihramları ile kırân haccı yapmışlardır.⁸⁰⁵

Sünen-i İbn Mâce şârihlerinden merhum Haydar Hatipoğlu, Rasûlullah'ın (s.a.v.) kırân haccını eda ettiğini rivayet eden sahâbilerin ifrad haccı yaptığını rivayet edenlerden sayıca üstün olması; kırân haccı yaptığını dair rivayetlerde ifrad haccıyla ilgili rivayetlerde bulunmayan fazlalığın olması; ifrad haccına dair rivayetlerin te'vili muhtemel olduğu halde kırân haccıyla ilgili rivayetlerde bunun muhtemel olmaması ve Rasûlullah'ın (s.a.v.), yanında kurbanlık getiren sahâbîlere kırân haccına niyet etmelerini emretmiş olduğu halde kendi kurbanı yanında iken onlara haccı kırânı emredip kendisinin başka bir haccı eda etmesinin uygun görülemeyeceği gibi

⁸⁰³ Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, IV, 234.

⁸⁰⁴ Mütercim'in şerhi. Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahim ed-Dârimî es-Semerkandî, **Sünen-i Dârimî**, terc., şerh ve thk. Abdullah Aydınlı, Madve Yayınları, İstanbul, 1994, IV, 125.

⁸⁰⁵ Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, IV, 233.

gerekçelerle Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) kırân haccını yapmış olma ihtimalinin ağırlık kazandığını ifade etmiştir.⁸⁰⁶

Rasûlullah'ın (s.a.v.) kırân haccı yapmış olması, kırân haccının diğer hac çeşitlerinden daha üstün olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte ifrad haccının daha üstün olduğunu savunan Şâfîiler'in, bu hususta ileri sürdükleri gerekçeler şöyle özetlenebilir:

1- İfrad haccını rivayet eden Hz. Câbir, İbn Ömer, İbn Abbas ve Hz. Âişe'nin bu hususta diğer sahâbîlere göre ayrıcalığı vardır. Şöyle ki; Vedâ haccıyla ilgili rivayetler arasında Hz. Câbir (r.a.), Rasûlullah'ın (s.a.v.) haccını Medine'den çıkışından itibaren sonuna kadar zikretmiştir. Hz. Âişe, Rasûlullah'ın gizli ve açık bütün işlerine vakıf olmakla birlikte fakih ve büyük bir zekâ ve kavrayışa sahiptir. İbn Abbas da dinî işlerde ve fıkhıta derin bir kavrayış ve anlayışa sahip olup başkalarının bilmediği Hz. Peygamber'in hallerini çokça araştırıp hıfzetmiş ve bunları sahâbenin büyüklerinden öğrenmiştir.

2- Râşit halifeler, Rasûlullah'ın vefatından sonra daima ifrad haccı yapıp bunu sürdürmüşlerdir. Ayrıca İslâm'ın önde gelen imam ve komutanları gerek kendi çağlarında gerek sonraki çağlarda insanların örnek aldığı ve kendilerine uyduğu kimseler olmaları hasebiyle Hz. Peygamber'in ifrad haccı yaptığını ve bunun daha faziletli olduğunu bilmeselerdi, onun fiiline aykırı davranmaları kendilerine yakışmayacağından ifrad haccı yapmaya devam etmemiş olurlardı.⁸⁰⁷

İmam Nevevî, bunlara ilâveten ifrad haccında ittifakla kurban gerekmediğini, temettu' ve kırânda gerekli olan bu kurbanın ise mîkâtı aşmak ve benzeri başka hususlar yetirene getirilmediğinden eksikleri telâfi eden bir kurban olduğunu, dolayısıyla telâfiye ihtiyaç duyulmayan bir haccın diğerlerinden daha faziletli olacağını; imamların ifrad haccı için kerahet söz konusu olmadan câiz olduğu hususunda ittifak ettiklerini, hatta Hz. Ömer, Hz. Osman ve başkalarının temettu' haccını mekruh, bazılarının da hem temettu' hem de kırân haccını mekruh gördüklerini kaydederek ifrad haccının diğerlerinden daha faziletli olduğunu

⁸⁰⁶ Bkz. Haydar Hatipoğlu, **Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi**, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2012, VIII, 196.

⁸⁰⁷ Nevevî, **Minhâc**, VIII, 135-136.

söylemiştir.⁸⁰⁸ Aynî ise kırân haccının Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından bizzat uygulanmış olması ve hac ile birlikte umre ibadetlerini de içermesi hasebiyle -iki ibadet bir ibadetten üstün olduğundan- kırân haccının diğerlerinden daha faziletli olduğu kaydetmiştir.⁸⁰⁹

Sonuç olarak hadis, Rasûlullah'ın (s.a.v.) kırân haccını eda ettiğine delil niteliğinde olup bu haccın ifrad ve temettu' haccından daha üstün olduğuna işaret etmektedir.

3.3.8. ON DÖRDÜNCÜ HADİS

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Hac ve Umreye Birlikte Telbiye Getirmesi

a. Metni

قَالَ الْإِمَامُ الطَّبْرَائِيُّ فِي الْمُعْجَمِ الْكَبِيرِ: حَدَّثَنَا أَبُو زُرْعَةَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنِ عَمْرٍو وَعَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْحُسَيْنِ الْمِصْبِصِيُّ قَالَا: ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَكَّارِ الدِّمَشْقِيُّ، ثَنَا سَعِيدُ بْنُ بِشِيرٍ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ قَالَ: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ فِي تَلْبِيَّتِهِ: «لَبَيْكَ بِحَجَّةٍ وَعُمْرَةٍ» مَعًا.

b. Tercümesi

Ebû Zür'a Abdurrahman b. Amr, Abdullah b. Hüseyin el-Mıssîsî- Muhammed b. Bekkâr ed-Dımaşkî- Saîd b. Beşîr- Katâde- Enes- Ebû Talha isnadıyla rivayet edildiğine göre; Ebû Talha (r.a.): **Ben, Hz. Peygamber'i (s.a.v.) telbiye getirdiği esnada, "hac ve umreye birlikte lebbeyk" derken işittim, dedi.**⁸¹⁰

c. Ricâli

Hadisin senedi; Ebû Zür'a Abdurrahman b. Amr, Abdullah b. Hüseyin el-Mıssîsî- Muhammed b. Bekkâr ed-Dımaşkî- Saîd b. Beşîr- Katâde- Enes- Ebû Talha şeklindedir.

⁸⁰⁸ Bkz. Nevevî, *Minhâc*, VIII, 136.

⁸⁰⁹ Bkz. Aynî, *Umdetü'l-kârî*, IX, 178.

⁸¹⁰ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, V, 97 (4706).

(**Ebû Zür'a Abdurrahman b. Amr**), “sika” bir râvidir.⁸¹¹

(**Abdullah b. Hüseyin el-Missîsî**), bu rivayette “sika” bir râvi olan Ebû Zür'a Abdurrahman b. Amr'a makrûn olarak gelmiştir. İbn Hibbân onun hakkında “yaklibü'l-ahbâr ve yesrikuhâ” (haberlerin sened veya metninde değiştirmeler, takdîm/tehirler yapar, bir hocadan almadığı haberleri ondan almış gibi rivayet eder) tâbirini kullanmış ve tek kaldığında hadisiyle delil getirilemeyeceğini ifade etmiş⁸¹², Hâkim *Müstedrek*'inde “sika” olduğunu belirtmiştir.⁸¹³ Nâyif b. Salâh ise Taberânî'nin hocalarını ele aldığı *İrşâdü'l-kâsî* adlı eserinde ona “daîf cidden” (çok zayıftır) hükmünü vermiştir.⁸¹⁴

(**Muhammed b. Bekkâr ed-Dımaşkî**) hakkında Ebû Hâtim er-Râzî'nin “sadûk” dediğı rivayet edilmektedir.⁸¹⁵ İbn Hibbân onu *Sikât*'ında zikretmiş⁸¹⁶, Zehebî ile İbn Hacer onun “sadûk” olduğunu ifade etmiştir.⁸¹⁷

(**Saîd b. Beşîr**), Ebû Abdurrahman el-Ezdî'dir. Şu'be b. Haccâc'ın onun hakkında “sadûku'l-lisân, sadûku'l-hadîs, sadûk”⁸¹⁸, Süfyân b. Uyeyne'nin de “hâfız” dediğı nakledilmektedir.⁸¹⁹ Yahyâ b. Maîn onun hakkında “daîf” (zayıftır)⁸²⁰ ve “leyse bi-şey” (hiçbir şey değildir)⁸²¹; İbn Nümeyr (ö. 234/849) de “münkerü'l-hadîs (hadisi münkerdir), leyse bi-şey', leyse bi-kaviyyi'l-hadîs (hadisi kuvvetli

⁸¹¹ Zehebî, *Kâşif*, I, 638; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 347.

⁸¹² Bkz. İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, II, 46.

⁸¹³ Bkz. Hâkim, *Müstedrek*, II, 58.

⁸¹⁴ Bkz. Mansûrî, Ebû't-Tayyib Nâyif b. Salâh b. Ali el-Mansûrî, *İrşâdü'l-kâsî ve'd-dânî ilâ terâcimi şuyûhi't-Taberânî*, thk. Sa'd b. Abdillâh el-Hamîd, Dârü'l-Keyân, Riyad, 1427, s. 372-373.

⁸¹⁵ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VII, 212; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 525; Zehebî, *Siyer*, IX, 150; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 75.

⁸¹⁶ Bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, IX, 60-61.

⁸¹⁷ Bkz. Zehebî, *Kâşif*, II, 159; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 469.

⁸¹⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 6; İbn Adî, *Kâmil*, IV, 413; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, 351-352; Zehebî, *Mizân*, II, 128; a.mlf., *Siyer*, VII, 12; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 9.

⁸¹⁹ Bkz. İbn Ebî Hâtim *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 6-7; İbn Adî, *Kâmil*, IV, 414; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, X, 352; Zehebî, *Mizân*, II, 128; a.mlf., *Siyer*, VII, 12; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 9.

⁸²⁰ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, X, 354; Zehebî, *Mizân*, II, 128; a.mlf., *Siyer*, VII, 12; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 10.

⁸²¹ Ukaylî, *Duafâ*, II, 100; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 7; İbn Adî, *Kâmil*, IV, 413; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, X, 354; Zehebî, *Mizân*, II, 128; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 10.

değildir)” tâbirlerini kullanmıştır.⁸²² Buhârî onun için “yetekellemûne fî hıfzihî” (hafızası hakkında tenkit vardır) demiş⁸²³, Nesâî ise “daîf” (zayıftır) hükmünü vermiştir.⁸²⁴ İbn Hibbân onu *Mecrûhîn*’inde zikretmiş ve hafızasının kötü olduğunu belirtmiş⁸²⁵, İbn Şâhîn *Târîhu esmâi’ d-duafâ* adlı eserinde onun hakkında “leyse bi-şey” demiştir.⁸²⁶ Zehebî *Siyer*’inde onu “imâm, muhaddis, sadûk, hâfız” tâbirleriyle tavsîf ederken⁸²⁷ İbn Hacer ona “daîf” hükmünü vermiştir.⁸²⁸

(**Katâde**), Katâde b. Diâme olup “sika” bir râvidir.⁸²⁹ (**Enes**), meşhur sahâbî Enes b. Mâlik’tir.

d. Derecesi

Seneddeki râvilerden (**Saîd b. Beşîr**)’in zayıf bir râvi olması hasebiyle hadisin isnadı zayıftır. Bununla birlikte hadisin sahâbeden Hz. Ömer⁸³⁰, Hz. Ali⁸³¹ ve Enes b. Mâlik⁸³² kanalıyla gelen şevâhidi bulunmaktadır. Söz konusu şevâhidin takviyesiyle hadis **hasen li-gayrihî** derecesine yükselmiştir.

e. Değerlendirme

Hadiste, Rasûlullah’ın (s.a.v.) hac ve umreye birlikte telbiye getirerek kırân haccı yaptığına işaret edilmektedir. Bir önceki hadiste (13. hadis) konuyla ilgili ayrıntılı bilgiler zikredilmiştir.

⁸²² İbn Ebî Hâtim, **el-Cerh ve’t-ta’dîl**, IV, 7; Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl**, X, 354; İbn Hacer, **Tehzîb**, IV, 10.

⁸²³ Bkz. Buhârî, **Duafâ**, s. 49; a.mlf., **et-Târîhu’l-kebîr**, III, 460.

⁸²⁴ Bkz. Nesâî, **Duafâ**, s. 52.

⁸²⁵ Bkz. İbn Hibbân, **Mecrûhîn**, I, 319.

⁸²⁶ Bkz. İbn Şâhîn, **Târîhu esmâi’ d-duafâ**, s. 98.

⁸²⁷ Bkz. Zehebî, **Siyer**, VII, 12.

⁸²⁸ Bkz. İbn Hacer, **Takrîb**, s. 234.

⁸²⁹ Bkz. İbn Hacer, **Takrîb**, s. 453.

⁸³⁰ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, I, 304-305, 353, 365-366 (169, 227, 254); İbn Mâce, **Menâsik** 38 (2970); Ebû Dâvûd, **Menâsik** 23 (1798-1799); Nesâî, **Menâsikü’l-Hac** 49 (2719, 2721).

⁸³¹ Bkz. Mâlik, **Muvatta**, I, 427 (1079); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXI, 402 (13984); Nesâî, **Menâsikü’l-Hac** 49 (2722-2723).

⁸³² Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIX, 22, 25-26 (11958, 11961); Buhârî, **Hac** 25 (1548), **Cihâd** 125 (2986); Müslim, **Hac** 27 (1232/185); İbn Mâce, **Menâsik** 38 (2968-2969); Ebû Dâvûd, **Menâsik** 23 (1795); Tirmizî, **Hac** 11 (821); Nesâî, **Hac** 49 (2729-2731).

3.3.9. ON BEŞİNCİ HADİS

Ateşte Pişen Eti Yiyen Kimsenin Abdest Alması

a. Metni

قَالَ الْإِمَامُ النَّسَائِيُّ فِي سُنَنِهِ: أَخْبَرَنَا هَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: حَدَّثَنَا حَرَمِيُّ بْنُ عُمَارَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ حَفْصٍ، عَنِ ابْنِ شِهَابٍ، عَنِ ابْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «تَوَضَّؤُوا مِمَّا أَنْضَجَتِ النَّارُ.»

b. Tercümesi

Hârûn b. Abdillâh- Haramî b. Umâre- Şu'be- Ebû Bekr b. Hafs- İbn Şihâb- İbn Ebî Talha- Ebû Talha isnadıyla rivayet edildiğine göre; Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Ateşin pişirdiği şeyden dolayı abdest alın.”⁸³³

c. Ricâli

Hadisin senedi; Hârûn b. Abdillâh- Haramî b. Umâre- Şu'be- Ebû Bekr b. Hafs- İbn Şihâb- İbn Ebî Talha- Ebû Talha şeklindedir.

(Hârûn b. Abdillâh), “sika” bir râvidir.⁸³⁴

(Haramî b. Umâre) hakkında Yahyâ b. Maîn'in “sadûk” tâbirini kullandığı⁸³⁵ ve Ahmed b. Hanbel'in onun hakkındaki sözlerinden, kendisinde gaflet (dikkatsizlik) bulunan bir sadûk olduğu mânasının çıkarıldığı⁸³⁶ ifade edilmektedir. Ukaylî onu *ed-Duafâü'l-kebîr*'inde⁸³⁷, İbn Hibbân da *Sikât*'ında zikretmiştir.⁸³⁸ Haramî b. Umâre'nin “sika” olduğunu söyleyen Zehebî⁸³⁹, Ukaylî'nin onu zayıf

⁸³³ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI, 270-271, 282 (16349, 16362); Nesâî, *Tahâret* 125 (178); Şâfi, *Müsned*, III, 27 (1075); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, V, 103 (4728); Hadis metni, Nesâî'nin *Sünen*'inde zikrettiği hadis metnidir.

⁸³⁴ Zehebî, *Kâşif*, II, 330; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 569.

⁸³⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 307-308; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 557; Zehebî, *Mizân*, I, 474; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 232.

⁸³⁶ Bkz. Ukaylî, *Duafâ*, I, 270; Zehebî, *Mizân*, I, 474; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 233.

⁸³⁷ Bkz. Ukaylî, *Duafâ*, I, 270.

⁸³⁸ Bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 216.

⁸³⁹ Zehebî, *Kâşif*, I, 318.

râviler içerisinde zikretmekle kötü bir iş yaptığını belirtmektedir.⁸⁴⁰ İbn Hacer ise onun hakkında “sadûk yehimü” (yanılır bir sadûktur) ifadesini kullanmıştır.⁸⁴¹

(**Şu’be**), Şu’be b. Haccâc⁸⁴², (**Ebû Bekr b. Hafs**)⁸⁴³ ve (**İbn Şihâb**), meşhur tâbî Muhammed b. Müslim ez-Zührî⁸⁴⁴ sika râvilerdir.

(**İbn Ebî Talha**), Abdullah b. Ebî Talha olup 10. hadiste zikredildiği gibi “sika” bir râvidir.

d. Derecesi

Seneddeki râvilerden (**Haramî b. Umâre**) zabt noktasında eksikleri olmakla birlikte sadûktur. Dolayısıyla hadisin isnadı hasendir. Bununla birlikte mü’minlerin annesi Hz. Aişe⁸⁴⁵, Ümmü Habîbe⁸⁴⁶ ve Ümmü Seleme⁸⁴⁷ ile sahâbeden Ebû Hüreyre⁸⁴⁸, Zeyd b. Sâbit⁸⁴⁹, Enes b. Mâlik⁸⁵⁰, İbn Ömer⁸⁵¹, Ebû Eyyûb el-Ensârî⁸⁵², Ebû Mûsâ el-Eş’arî⁸⁵³ ve Ebû Sa’d el-Hayr⁸⁵⁴ tarîkiyle gelen şevâhidin takviyesiyle

⁸⁴⁰ Bkz. Zehebî, **Mizân**, I, 474.

⁸⁴¹ Bkz. İbn Hacer, **Takrîb**, s. 156.

⁸⁴² İbn Hacer, **Takrîb**, s. 266.

⁸⁴³ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 300.

⁸⁴⁴ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 506.

⁸⁴⁵ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XLI, 127-128 (24580); Müslim, Hayız 23 (353); İbn Mâce, Tahâret 65 (486); Taberânî, **el-Mu’cemü’l-evsat**, II, 7 (1047).

⁸⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XLIV, 359, 364-365, 367-368 (26773, 26778-26779, 26782-26784); Ebû Dâvûd, Tahâret 75 (195); Nesâî, Tahâret 125 (180-181); Taberânî, **el-Mu’cemü’l-kebîr**, XXIII, 238, 239 (463-464, 467).

⁸⁴⁷ Taberânî, **el-Mu’cemü’l-kebîr**, XXIII, 301 (675).

⁸⁴⁸ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIII, 47, 105 (7605, 7675), XVI, 9 (9907); Müslim, Hayız 23 (352); İbn Mâce, Tahâret 65 (485); Nesâî, Tahâret 125 (171-173), 175; Ebû Ya’lâ, **Müsned**, XI, 21, 486 (6161, 6605), XII, 437 (7005).

⁸⁴⁹ İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, I, 54 (553); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXXV, 476-477, 504, 507-508 (21598, 21642, 21647); Nesâî, Tahâret 125 (179); Taberânî, **el-Mu’cemü’l-evsat**, II, 33 (1146); a.mlf., **el-Mu’cemü’l-kebîr**, V, 127-128 (4833-4835).

⁸⁵⁰ İbn Mâce, Tahâret 65 (487); Taberânî, **el-Mu’cemü’l-evsat**, VII, 16 (6720).

⁸⁵¹ Abdürrezzâk, **Musannef**, I, 174 (671, 673); Taberânî, **el-Mu’cemü’l-evsat**, II, 257 (1914); a.mlf., **el-Mu’cemü’l-kebîr**, XII, 281 (13117).

⁸⁵² Nesâî, Tahâret 125 (176); Taberânî, **el-Mu’cemü’l-kebîr**, IV, 140 (3930).

⁸⁵³ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXXII, 323, 477 (19552, 19704); Taberânî, **el-Mu’cemü’l-evsat**, III, 143 (2740).

⁸⁵⁴ İbn Ebî Âsım, **Âhâd**, IV, 225 (2210); Taberânî, **el-Mu’cemü’l-kebîr**, XXII, 306 (776).

hadis, **sahih li-gayrihi** derecesine yükselmiştir. Etyûbî de hem bu hadisin hem de bir sonraki hadisin sahih derecesinde olduğunu belirtmektedir.⁸⁵⁵

e. Değerlendirme

Hadiste, ateşin temas ettiği, değişikliğe uğrattığı veya pişirdiği şeyleri yemenin abdest almayı gerekli kıldığına, diğer bir ifadeyle bunların abdesti bozduğuna işaret edilmektedir. Bununla birlikte söz konusu durumların abdest almayı gerektirmediğine dair sahih rivayetler de mevcuttur. Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-âsâr* adlı eserinde Rasûlullah'tan (s.a.v.) bu hususta rivayet edilen hadislerin neredeyse tamamını farklı tarîkleriyle birlikte zikretmiştir.⁸⁵⁶ Birbirinden farklı olan bu rivayetler, hem sahâbe-i kirâm arasında hem de ulemâ arasında ihtilâfa neden olmuştur.

Sahâbeden Hz. Âişe, Ümmü Habîbe, Ebû Hüreyre, Zeyd b. Sâbit ve Ebû Mûsâ el-Eş'arî ile ulemâdan Hasan-ı Basrî, İbn Şihâb ez-Zührî, Ebû Kılâbe, Ebû Miclez (ö. 106/724) ve halife Ömer b. Abdilazîz ateşte pişen herhangi bir şeyi yemenin abdesti bozduğunu savunanlar arasında zikredilirken Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, İbn Mes'ûd, İbn Abbas, Ebû Ümâme, Übey b. Kâ'b ve Ebû'd-Derdâ gibi sahâbîler⁸⁵⁷ ile İmam Mâlik, Ebû Hanîfe, İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel gibi mezhep imamları ve İshak b. Râhûye (ö. 238/853), Ebû Sevr (ö. 240/854) ve Ebû Hayseme (ö. 234/849) gibi hadis âlimleri bu durumun abdesti bozmadığını savunanlar arasında zikredilmektedir.⁸⁵⁸ Bununla birlikte söz konusu ihtilâfın yalnızca ilk dönemlerde (sahâbe ve tâbiîn döneminde) olduğu, sonraki dönemlerde abdest almanın terkedilmesi üzerine icmâ edildiği kaydedilmektedir.⁸⁵⁹

Ateşte pişen herhangi bir şeyi yemenin abdest almayı gerektirmediğini savunanlara göre abdest almayı emreden hadisler vücûb ifade ettiği halde hem Rasûlullah'ın (s.av) hem de Rasûlullah'ın vefatından sonra sahâbenin uygulamaları,

⁸⁵⁵ Bkz. Etyûbî, *Zahîretü'l-ukbâ*, IV, 72, 75.

⁸⁵⁶ Bkz. Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-âsâr*, I, 62-67.

⁸⁵⁷ İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I, 313.

⁸⁵⁸ Nevevî, *Minhâc*, IV, 43.

⁸⁵⁹ Bkz. Bâcî, Ebû'l-Velîd Süleymân b. Halef b. Sa'd b. Eyyûb el-Bâcî, *el-Müntekâ şerhu Muvatta*, Matbaatü's-Seâde, Mısır, 1332, I, 65; Nevevî, *Minhâc*, IV, 43; Mûsâ Şâhîn Lâşîn, *Fethu'l-mün'im*, II, 385.

Hz. Câbir'in (r.a.) bu husustaki hadisi ve abdest almayı ön gören rivayetleri nakleden sahâbîlerin buna aykırı davranışlarıyla neshedilmiştir. Nitekim bazı rivayetlerde, Rasûlullah'ın (s.a.v.) bir koyunun kürek kemiği⁸⁶⁰ ile bir hayvanın kolu üzerindeki eti⁸⁶¹, ızgara yapılmış bir kaburgayı⁸⁶² ve kızartılmış bir koyun ciğerini⁸⁶³ yediği halde abdest almadan namaz kıldığı, Hayber'de kavrulmuş un (sevîk) yedikten sonra abdest almadan ağzını çalkalayıp akşam namazına kalktığı ifade edilmektedir. Hz. Câbir (r.a.) hadisinde de Rasûlullah'ın (s.a.v.) iki uygulamasından en son yaptığının, ateşin temas ettiği veya değiştirdiği şeylerden dolayı abdest almamak olduğu kaydedilmektedir.⁸⁶⁴

Diğer taraftan kaynaklarda Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer, Hz. Osman, İbn Mes'ûd, İbn Ömer ve Ebû Ümâme gibi sahâbîlerin et ve tirit gibi ateşte pişen yemekleri yedikleri halde abdest almadıkları ve abdest emrini nakleden sahâbîlerin buna aykırı davranış sergilediklerine dair pek çok rivayet yer almaktadır.⁸⁶⁵ Hatta Abdurrahman b. Zeyd el-Ensârî'den rivayet edilen bir hadiste; Enes b. Mâlik Irak'tan döndükten sonra Ebû Talha ile Übey b. Kâ'b'ın (r.a.) bir araya geldiği, kendilerine getirilen ateşte pişmiş bir yemeği yedikten sonra Enes b. Mâlik'in kalkıp abdest alması üzerine, "Ey Enes! Bu da ne? Irak'taki bir uygulama mıdır?" diyerek tepki gösterdikleri ve abdest almadan namaz kıldıkları haber verilmektedir.⁸⁶⁶ Ayrıca Nevevî, Müslim'in *Sahih*'inde bu husustaki rivayetleri zikrederken abdestin emredildiği hadisleri önce zikredip abdesti ön görmeyen hadisleri sonraki babda zikrettiğini, böyle yapmakla önceki babda zikrettiği hadislerin neshedilmiş olduğuna

⁸⁶⁰ Mâlik, **Muvatta**, I, 28 (62); Buhârî, Vudû' 51 (207); Müslim, Hayız 24 (354/91); Ebû Dâvûd, Tahâret 74 (187).

⁸⁶¹ Buhârî, Ezân 43 (675), Et'ime 26 (5422).

⁸⁶² Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XLIV, 237-238 (26622); Nesâî, Tahâret 126 (183); Tirmizî, Et'ime 27 (1829); Ebû Ya'lâ, **Müsned**, XII, 418 (6985).

⁸⁶³ Müslim, Hayız 24 (357/94).

⁸⁶⁴ Bkz. Ebû Dâvûd, Tahâret 74 (192); Nesâî, Tahâret 126 (185); İbn Hibbân, **Sahih**, III, 416-417 (1134); Taberânî, **el-Mu'cemü'l-evsat**, V, 58-59 (4663); Beyhakî, **Sünen**, I, 241 (721).

⁸⁶⁵ Bu husustaki rivayetlerin tamamı için bkz. Tahâvî, **Şerhu Me'âni'l-âsâr**, I, 67-69.

⁸⁶⁶ Bkz. Mâlik, **Muvatta**, I, 31 (70). Benzer rivayetler için ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXVI, 283-284 (16365); Beyhakî, **Sünen**, I, 244 (734).

işaret ettiğini, bu uygulamanın hem Müslim'in hem de diğer hadis âlimlerinin âdeti olduğunu ifade etmektedir.⁸⁶⁷

Tahâvî'ye göre abdest almayı emreden rivayetlerin mensuh olması, bu rivayetlerde zikredilen “vudû” kelimesiyle namaz abdesti kastedildiği takdirdedir. Eğer bu rivayetlerde “vudû” kelimesiyle namaz abdesti kastedilmemişse, ateşte pişen herhangi bir şeyi yemenin abdesti bozmadığı sabit olur.⁸⁶⁸ Buna göre;

1- Abdest almanın emredildiği hadislerde zikredilen “vudû” kelimesiyle, kelimenin şer'î mânası olan “namaz abdesti” değil de lugavî mânası olan “nezâfet/temizlik” kastedilmiştir. Dolayısıyla söz konusu hadislerdeki emir, ellerin ve ağzın yıkanmasını ifade etmektedir.⁸⁶⁹

Bu görüşün zayıf olduğu⁸⁷⁰ dile getirilse de İkrâş b. Züeyb'den (r.a.) rivayet edilen bir hadis bu görüşü desteklemektedir. Söz konusu hadiste Rasûlullah'ın (s.a.v.) yemek yedikten sonra getirilen su ile ellerini yıkadığı, ellerinin ıslaklığı ile de yüzünü, kollarını ve başını meshedip “*Ey İkrâş! Bu, ateşte pişenden (yenilince alınması gereken) abdesttir.*” buyurduğu haber verilmektedir.⁸⁷¹

2- Abdestin emredildiği hadislerdeki emir vücûb değil ibâha mânasındadır.⁸⁷² Dolayısıyla ateşte pişen bir şeyi yedikten sonra abdest almak müstehaptır. Mecdüddin İbn Teymiyye'nin (ö. 652/1254) de bu kanaatte olduğu belirtilmektedir.⁸⁷³

Söz konusu durumlarda abdest almanın emredildiğine dair rivayet edilen hadislerin mensuh olduğunu benimseyen Tahâvî, ayrıca ateşin bir eşyaya teması halinde o eşyanın önceki hükmünde bir değişiklik yapıp yapmayacağı hususuna dikkat çekerek suyun kendisine ateş temas etmeden önceki hükmünün ateşin teması halinde değişmediğine kıyasla kendisine ateş temas etmeden önce yenilmesi hades olmayan bir yiyeceğin, ateşin teması sonucu önceki hükmünü koruması

⁸⁶⁷ Bkz. Nevevî, **Minhâc**, IV, 42-43.

⁸⁶⁸ Tahâvî, **Şerhu Me'âni'l-âsâr**, I, 67.

⁸⁶⁹ Nevevî, **Minhâc**, IV, 43.

⁸⁷⁰ Bkz. Etyûbî, **Zahîretü'l-ukbâ**, IV, 104.

⁸⁷¹ Bkz. Tirmizî, *Et'ime* 41 (1848).

⁸⁷² Hattâbî, **Me'âlimü's-Sünen**, I, 69.

⁸⁷³ Bkz. Mûsâ Şâhîn Lâşîn, **Fethu'l-mün'im**, II, 388-389; Etyûbî, **Zahîretü'l-ukbâ**, IV, 105-106.

gerektiğine işaret etmiş ve Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'in bu görüşü benimsediklerini dile getirmiştir.⁸⁷⁴

Rasûlullah'ın (s.a.v.) bu husustaki abdest emrinin hikmeti ise Câhiliye döneminde temizliğe önem verilmemesiyle doğrudan bağlantılıdır. Hz. Peygamber'in bu emrinin inananlar arasında iyice yerleşmesi, yayılması ve temizliğin alışkanlık haline gelmesi sonucunda müslümanlara kolaylık olması için bu hüküm neshedilmiştir.⁸⁷⁵ Her ne kadar ateşte pişen bir yemeği yedikten sonra abdest almak vacip görülme de yemeklerden önce ve sonra ellerin yıkanması yeme-içme âdâbındandır. Özellikle yağlı ve yoğun bir kokuya sahip olan yiyeceklerin tüketimi sonrasında hem sağlık açısından hem de insanlara rahatsızlık vermemek adına temizliğe özen gösterilmesi gerekir.

3.3.10. ON ALTINCI HADİS

Ateşte Pişen Eti Yemek Sebebiyle Abdest almak

a. Metni

قَالَ الْإِمَامُ النَّسَائِيُّ فِي سُنَنِهِ: أَخْبَرَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ سَعِيدٍ وَهَارُونُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ قَالَا: حَدَّثَنَا حَرَمِيُّ وَهُوَ ابْنُ عُمَارَةَ ابْنِ أَبِي حَفْصَةَ قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ قَالَ: سَمِعْتُ يَحْيَى بْنَ جَعْدَةَ يُحَدِّثُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرِو الْقَارِيِّ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «تَوَضَّئُوا مِمَّا غَيَّرَتِ النَّارُ.»

b. Tercümesi

Ubeydullah b. Saîd, Hârûn b. Abdillâh- Haramî b. Umâre b. Ebî Hafsa- Şu'be- Amr b. Dînâr- Yahyâ b. Ca'de- Abdullâh b. Amr el-Kârî- Ebû Talha isnadıyla rivayet edildiğine göre; Rasûlullah (s.a.v.): **“Ateşin değiştirdiği şeyden dolayı abdest alın!”** buyurdu.⁸⁷⁶

⁸⁷⁴ Bkz. Tahâvî, *Şerhu Me'âni'l-âsâr*, I, 70.

⁸⁷⁵ İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I, 318.

⁸⁷⁶ Nesâî, Tahâret 125 (177); Ebû Ya'lâ, *Müsned*, III, 19 (1429); Şâşî, *Müsned*, III, 29 (1078); İbn Kâni', *Mu'cemü's-sahâbe*, V, 1728 (473); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, V, 104 (4730); Hadis metni, Nesâî'nin *Sünen*'inde zikrettiği hadis metnidir.

c. Ricâli

Hadisin senedi; Ubeydullah b. Saîd, Hârûn b. Abdillâh- Haramî b. Umâre b. Ebû Hafsa- Şu'be- Amr b. Dînâr- Yahyâ b. Ca'de- Abdillâh b. Amr el-Kârî- Ebû Talha şeklindedir. Bir önceki hadis ile bu rivayet arasındaki farklılık sadece Ebû Talha'nın (r.a.) râvisinden kaynaklanmaktadır. Önceki hadiste Ebû Talha'nın râvisi oğlu Abdillâh iken bu rivayette Abdillâh b. Amr el-Kârî'dir.

(Ubeydullah b. Saîd), Ebû Kudâme es-Serahsî olup "sika" bir râvidir.⁸⁷⁷ (Hârûn b. Abdillâh)'ın "sika", (Haramî b. Umâre)'nin de "sadûk" olduğu bir önceki hadiste belirtilmiştir.

(Şu'be), Şu'be b. Haccâc olup "sika" bir râvi olduğu bir önceki hadiste zikredilmiştir. (Amr b. Dînâr)⁸⁷⁸ ile (Yahyâ b. Ca'de)⁸⁷⁹ de aynı şekilde "sika" râvilerdir.

(Abdillâh b. Amr el-Kârî), İbn Hibbân'ın *Sikât*'ında zikredilmektedir.⁸⁸⁰ Zehebî onun hakkında "sadûk inşaallah" (doğru sözlü olduğunu sanırım) demiş⁸⁸¹, İbn Hacer ise "makbûl" (takviye edilirse hadisi kabul edilebilir) hükmünü vermiştir.⁸⁸²

d. Derecesi

Etyûbî, hem önceki hadisin hem de bu hadisin sahih derecesinde olduğunu belirtmiştir.⁸⁸³ Ancak (Abdillâh b. Amr el-Kârî)'nin makbûl bir râvi olması, hadisin isnadının bu haliyle zayıf olduğuna işaret etmektedir. Bununla birlikte hadis mü'minlerin annesi Hz. Aişe⁸⁸⁴, Ümmü Habîbe⁸⁸⁵ ve Ümmü Seleme⁸⁸⁶ ile sahâbeden

⁸⁷⁷ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 371.

⁸⁷⁸ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 421.

⁸⁷⁹ Zehebî, *Kâşif*, II, 363; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 588.

⁸⁸⁰ Bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, V, 49.

⁸⁸¹ Bkz. Zehebî, *Mizân*, II, 468.

⁸⁸² Bkz. İbn Hacer, *Takrîb*, s. 315.

⁸⁸³ Bkz. Etyûbî, *Zahîretü'l-ukbâ*, IV, 72, 75.

⁸⁸⁴ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLI, 127-128 (24580); Müslim, Hayız 23 (353); İbn Mâce, Tahâret 65 (486); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, II, 7 (1047).

⁸⁸⁵ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XLIV, 359, 364-365, 367-368 (26773, 26778-26779, 26782-26784); Ebû Dâvûd, Tahâret 75 (195); Nesâî, Tahâret 125 (180-181); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XXIII, 238, 239 (463-464, 467).

⁸⁸⁶ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XXIII, 301 (675).

Ebû Hüreyre⁸⁸⁷, Zeyd b. Sâbit⁸⁸⁸, Enes b. Mâlik⁸⁸⁹, İbn Ömer⁸⁹⁰, Ebû Eyyûb el-Ensârî⁸⁹¹, Ebû Mûsâ el-Eş'arî⁸⁹² ve Ebû Sa'd el-Hayr⁸⁹³ tarîkiyle gelen şevâhidi ve mütâbii olan 15. hadis ile takviye edilmiş ve **hasen li-gayrihî** derecesine yükselmiştir.

e. Değerlendirme

Hadisin değerlendirmesi bir önceki hadiste (15. hadis) geniş bir şekilde yapılmıştır.

3.3.11. ON YEDİNCİ HADİS

Ateşte Pişen Yemeği Yedikten Sonra Abdest Alınması

a. Metni

قَالَ الْإِمَامُ أَحْمَدُ فِي مُسْنَدِهِ: حَدَّثَنَا عَفَّانُ قَالَ: حَدَّثَنَا هَمَّامٌ، قَالَ: قِيلَ لِمَطَرٍ الْوَرَّاقِ وَأَنَا عِنْدَهُ: عَمَّن كَانَ يَأْخُذُ الْحَسَنُ، أَنَّهُ يَتَوَضَّأُ مِمَّا غَيَّرَتِ النَّارُ، قَالَ: أَخَذَهُ عَنْ أَنَسٍ، وَأَخَذَهُ أَنَسٌ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ، وَأَخَذَهُ أَبُو طَلْحَةَ، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ.

b. Tercümesi

Affân- Hemmâm isnadıyla rivayet edildiğine göre; Hemmâm şöyle demiştir: Ben, kendisinin yanında iken Matar el-Verrâk'a: “Ateşin değiştirdiğinden dolayı

⁸⁸⁷ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIII, 47, 105 (7605, 7675), XVI, 9 (9907); Müslim, Hayız 23 (352); İbn Mâce, Tahâret 65 (485); Nesâî, Tahâret 125 (171-173, 175); Ebû Ya'lâ, **Müsned**, XI, 21, 486 (6161, 6605), XII, 437 (7005).

⁸⁸⁸ İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, I, 54 (553); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXXV, 476-477, 504, 507-508 (21598, 21642, 21647); Nesâî, Tahâret 125 (179); Taberânî, **el-Mu'cemü'l-evsat**, II, 33 (1146); a.mlf., **el-Mu'cemü'l-kebîr**, V, 127-128 (4833-4835).

⁸⁸⁹ İbn Mâce, Tahâret 65 (487); Taberânî, **el-Mu'cemü'l-evsat**, VII, 16 (6720).

⁸⁹⁰ Abdürrezzâk, **Musannef**, I, 174 (671, 673); Taberânî, **el-Mu'cemü'l-evsat**, II, 257 (1914); a.mlf., **el-Mu'cemü'l-kebîr**, XII, 281 (13117).

⁸⁹¹ Nesâî, Tahâret 125 (176); Taberânî, **el-Mu'cemü'l-kebîr**, IV, 140 (3930).

⁸⁹² Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXXII, 323, 477 (19552, 19704); Taberânî, **el-Mu'cemü'l-evsat**, III, 143 (2740).

⁸⁹³ İbn Ebî Âsım, **Âhâd**, IV, 225 (2210); Taberânî, **el-Mu'cemü'l-kebîr**, XXII, 306 (776).

abdest alınır.” görüşünü Hasan-ı Basrî kimden aldı? denildi. O da: Enes'ten aldı. Enes, Ebû Talha'dan, Ebû Talha da Rasûlullah'tan (s.a.v.) aldı, dedi.⁸⁹⁴

c. Ricâli

Hadisin senedi; Affân- Hemmâm- Matar el-Verrâk- Hasan-ı Basrî- Enes- Ebû Talha şeklindedir.

(**Affân**), Affân b. Müslim'dir. 10. hadiste zikredildiği üzere sikadır.

(**Hemmâm**), Hemmâm b. Yahyâ b. Dînâr el-Avzî olup “sika” bir râvidir.⁸⁹⁵

(**Matar el-Varrâk**) hakkında İbn Sa'd, “fihî da'f” (biraz zayıftır) tâbirini kullanmaktadır.⁸⁹⁶ Yahyâ b. Maîn'e göre “sâlih” râviler arasındadır.⁸⁹⁷ Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Saîd'in Matar el-Varrâk'ı hafızasının kötü olması hususunda İbn Ebî Leylâ'ya benzettiğini ifade etmiş⁸⁹⁸ ve Atâ b. Ebî Rebâh'tan aldığı hadislerin zayıf olduğunu belirtmiştir.⁸⁹⁹ İclî onu *Ma'rifetü's-sikât*'ında zikretmiş ve “sadûk”, “lâ be'se bih” (zararı yok) hükmünü vermiştir.⁹⁰⁰ Ebû Hâtim er-Râzî'nin de onun hakkında “sâlihu'l-hadîs” (hadisi delil olarak kullanılabilir) dediği rivayet edilmektedir.⁹⁰¹ Nesâî onu *Duafâ*'sında zikretmiş ve “leyse bi'l-kaviy” (kuvvetli değildir) tâbirini kullanmış⁹⁰², Ukaylî onu *ed-Duafâü'l-kebîr*'inde zikrederken⁹⁰³ İbn Hibbân *Sikât*'ında⁹⁰⁴, İbn Adî de *el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl*'inde zikretmiş ve zayıflığına rağmen hadisinin yazılabileceğini dile getirmiştir.⁹⁰⁵ Zehebî *Siyer*'inde “hadisi hasen derecesinden düşmez” demekte ve Müslim'in onun hadisiyle ihticâc

⁸⁹⁴ İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, I, 53 (552); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXVI, 269 (16348); Bezzâr, **Müsned**, XIII, 212 (6687); Şâşî, **Müsned**, III, 17-18 (1062-1064); Taberânî, **el-Mu'cemü'l-kebîr**, V, 98 (4711); Hadis metni, Ahmed b. Hanbel'in **Müsned**'inde zikrettiği hadis metnidir.

⁸⁹⁵ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 574.

⁸⁹⁶ Bkz. İbn Sa'd, **Tabakât**, VII, 189.

⁸⁹⁷ İbn Ebî Hâtim, **el-Cerh ve't-ta'dîl**, VIII, 288; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XXVIII, 53; Zehebî, **Kâşif**, II, 268; a.mlf., **Siyer**, VI, 166; İbn Hacer, **Tehzîb**, X, 168.

⁸⁹⁸ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Kitâbü'l-İlel**, I, 409.

⁸⁹⁹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Kitâbü'l-İlel**, I, 491, III, 31, 71.

⁹⁰⁰ Bkz. İclî, **Ma'rifetü's-sikât**, II, 281.

⁹⁰¹ Bkz. İbn Ebî Hâtim, **el-Cerh ve't-ta'dîl**, VIII, 288; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XXVIII, 54; İbn Hacer, **Tehzîb**, VI, 168.

⁹⁰² Bkz. Nesâî, **Duafâ**, s. 97.

⁹⁰³ Bkz. Ukaylî, **Duafâ**, IV, 219.

⁹⁰⁴ Bkz. İbn Hibbân, **Sikât**, V, 435.

⁹⁰⁵ Bkz. İbn Adî, **Kâmil**, VIII, 133-134.

ettiğini belirtmektedir.⁹⁰⁶ İbn Hacer ise ona “sadûk kesîru’l-hata” (hatası çok olan bir sadûktur) hükmünü vermiştir.⁹⁰⁷

(**Hasan-ı Basrî**), “sika” bir râvidir.⁹⁰⁸ (**Enes**), meşhur sahâbî Enes b. Mâlik’tir.

d. Derecesi

Seneddeki râvilerden (**Matar el-Verrâk**) hatalarının çokluğu sebebiyle zabt açısından zayıf bir râvidir. Hakkında farklı görüşler olduğunu söyleyen muâsır muhakkik âlimlerden Şuayb el-Arnâût da onun zayıflığa daha yakın olduğu kanaatindedir.⁹⁰⁹ Dolayısıyla hadisin isnadı zayıftır. Ancak hadisin, Hz. Aişe⁹¹⁰, Ümmü Habîbe⁹¹¹, Ümmü Seleme⁹¹², Ebû Hüreyre⁹¹³, Zeyd b. Sâbit⁹¹⁴, Enes b. Mâlik⁹¹⁵, İbn Ömer⁹¹⁶, Ebû Eyyûb el-Ensârî⁹¹⁷, Ebû Mûsâ el-Eş’arî⁹¹⁸ ve Ebû Sa’d el-Hayr⁹¹⁹ tarîkiyle gelen şevâhidi ile mütâbii olan 15. ve 16. hadisin takviyesiyle **hasen li-gayrihî** derecesine yükselmiştir.

e. Değerlendirme

Hadisin değerlendirmesi geride (15. hadis) geçmiştir.

⁹⁰⁶ Bkz. Zehebî, **Siyer**, VI, 166.

⁹⁰⁷ Bkz. İbn Hacer, **Takrîb**, s. 534.

⁹⁰⁸ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 160.

⁹⁰⁹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXVI, 269.

⁹¹⁰ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XLI, 127-128 (24580); Müslim, Hayız 23 (353); İbn Mâce, Tahâret 65 (486); Taberânî, **el-Mu’cemü’l-evsat**, II, 7 (1047).

⁹¹¹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XLIV, 359, 364-365, 367-368 (26773, 26778-26779, 26782-26784); Ebû Dâvûd, Tahâret 75 (195); Nesâî, Tahâret 125 (180-181); Taberânî, **el-Mu’cemü’l-kebîr**, XXIII, 238, 239 (463-464, 467).

⁹¹² Taberânî, **el-Mu’cemü’l-kebîr**, XXIII, 301 (675).

⁹¹³ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIII, 47, 105 (7605, 7675), XVI, 9 (9907); Müslim, Hayız 23 (352); İbn Mâce, Tahâret 65 (485); Nesâî, Tahâret 125 (171-173, 175); Ebû Ya’lâ, **Müsned**, XI, 21, 486 (6161, 6605), XII, 437 (7005).

⁹¹⁴ İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, I, 54 (553); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXXV, 476-477, 504, 507-508 (21598, 21642, 21647); Nesâî, Tahâret 125 (179); Taberânî, **el-Mu’cemü’l-evsat**, II, 33 (1146); a.mlf., **el-Mu’cemü’l-kebîr**, V, 127-128 (4833-4835).

⁹¹⁵ İbn Mâce, Tahâret 65 (487); Taberânî, **el-Mu’cemü’l-evsat**, VII, 16 (6720).

⁹¹⁶ Abdürrezzâk, **Musannef**, I, 174 (671, 673); Taberânî, **el-Mu’cemü’l-evsat**, II, 257 (1914); a.mlf., **el-Mu’cemü’l-kebîr**, XII, 281 (13117).

⁹¹⁷ Nesâî, Tahâret 125 (176); Taberânî, **el-Mu’cemü’l-kebîr**, IV, 140 (3930).

⁹¹⁸ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXXII, 323, 477 (19552, 19704); Taberânî, **el-Mu’cemü’l-evsat**, III, 143 (2740).

⁹¹⁹ İbn Ebî Âsım, **Âhâd**, IV, 225 (2210); Taberânî, **el-Mu’cemü’l-kebîr**, XXII, 306 (776).

3.3.12. ON SEKİZİNCİ HADİS

Kurutulup Pişirilen Peynir (Çökelek) Yedikten Sonra Abdest Alınması

a. Metni

قَالَ الشَّاشِيُّ فِي مُسْنَدِهِ: حَدَّثَنَا الْعَبَّاسُ الدُّورِيُّ، نَا سَعِيدُ بْنُ مَنْصُورٍ، نَا يَعْقُوبُ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ مُحَمَّدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، حَدَّثَنِي أَبِي، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ أَكَلَ ثَوْرًا مِنْ أَقْطِ، فَتَوَضَّأَ مِنْهُ.

b. Tercümesi

Abbas ed-Dûrî- Saîd b. Mansûr- Ya'kûb b. Abdirrahman b. Muhammed b. Abdillâh- Abdurrahman b. Muhammed b. Abdillâh b. Abd el-Kârî- Muhammed b. Abdillâh b. Abd el-Kârî- Abdullah b. Abd el-Kârî- Ebû Talha isnadıyla rivayet edildiğine göre; **Rasûlullah (s.a.v.) kurutulup pişirilen bir peynirden büyük bir parça yedi sonra da bundan dolayı abdest aldı.**⁹²⁰

c. Ricâli

Hadisin senedi; Abbas ed-Dûrî- Saîd b. Mansûr- Ya'kûb b. Abdirrahman b. Muhammed b. Abdillâh- Abdurrahman b. Muhammed b. Abdillâh b. Abd el-Kârî- Muhammed b. Abdillâh b. Abd el-Kârî- Abdullah b. Abd el-Kârî- Ebû Talha şeklindedir.

(Abbas ed-Dûrî)⁹²¹, (Saîd b. Mansûr)⁹²², (Ya'kûb b. Abdirrahman b. Muhammed b. Abdillâh)⁹²³ ve (Abdurrahman b. Muhammed b. Abdillâh b. Abd el-Kârî) “sika” râvilerdir.⁹²⁴

(Muhammed b. Abdillâh b. Abd el-Kârî), İbn Hibbân'ın *Sikât*'ında zikredilmektedir.⁹²⁵ İbn Hacer ise onun için “makbûl” (takviye edilirse hadisi kabul edilebilir) hükmünü vermiştir.⁹²⁶

⁹²⁰ Şâşî, *Müsned*, III, 24 (1070-1071); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, V, 105 (4734); Hadis metni, Şâşî'nin *Müsned*'inde zikrettiği 1070 no.lu hadis metnidir.

⁹²¹ Zehebî, *Kâşif*, I, 536; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 294.

⁹²² İbn Hacer, *Takrîb*, s. 241.

⁹²³ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 608; a.mlf., *Tehzîb*, XI, 391-392.

⁹²⁴ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 281; İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 86.

(**Abdullah b. Abd el-Kârî**) hakkında İbn Hacer “lehû ru’ye” yani “*Allah Rasûlü’nü görmüştür.*” demiştir.⁹²⁷

d. Derecesi

Seneddeki râvilerden (**Muhammed b. Abdillâh b. Abd el-Kârî**)’nin makbûl olması hadisin isnadının zayıf olduğuna işaret etmektedir. Ancak hadis, Ebû Hüreyre (r.a.) kanalıyla gelen şâhidin⁹²⁸ takviyesiyle **hasen li-gayrihî** derecesine yükselmiştir.

e. Değerlendirme

Hadis metninde zikredilen “**تَوْرٌ**” kelimesi, “**أَنْوَارٌ**” kelimesinin müfredi olup “parça” anlamına gelmektedir.⁹²⁹ “**الْأَقِطُ**” kelimesi ise “sütten yapılıp kurutulan şey” anlamındadır.⁹³⁰ Bu, yağı çıkarılarak kurutulan, böylece donuk ve sert bir hale gelen ayranın ateşte pişirilmesi sonucu elde edilen bir çeşit yiyecektir.⁹³¹ Günümüzde buna “çökelek” adı verilmektedir.

Hadiste, Rasûlullah’ın (s.a.v.) ateşte pişirilen bir yiyeceği (çökelek) yedikten sonra abdest alması söz konusudur. Bu hususla ilgili geniş bilgiler geride (15. hadis) zikredilmiştir. Buna göre hadis ya mensuttur ya da “vudû” kelimesinin lugavî mânası kastedilmiş olup Rasûlullah’ın (s.a.v.) söz konusu yiyeceği yedikten sonra namaz abdesti almadığı bilakis ellerini ve ağzını yıkadığı haber verilmiştir.

⁹²⁵ Bkz. İbn Hibbân, **Sikât**, VII, 374.

⁹²⁶ Bkz. İbn Hacer, **Takrîb**, s. 488.

⁹²⁷ Bkz. İbn Hacer, **Takrîb**, s. 312.

⁹²⁸ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XV, 20 (9050); Tirmizî, Tahâret 58 (79); Bezzâr, **Müsned**, XIV, 341 (8026).

⁹²⁹ Ebû Ubeyd, **Garîbü’l-hadîs**, II, 127; Kâdî İyâz, **İkmâlü’l-Mu’lim**, II, 201; İbnü’l-Cevzî, **Keşfü’l-müşkil**, III, 581; İbnü’l-Esîr, **Nihâye**, I, 228; Nevevî, **Minhâc**, IV, 44; Şevkânî, **Neylü’l-evtâr**, I, 262; Mûsâ Şâhîn Lâşîn, **Fethü’l-mün’im**, II, 386; Etyûbî, **Zahîretü’l-ukbâ**, IV, 57.

⁹³⁰ İbnü’l-Cevzî, **Keşfü’l-müşkil**, III, 581.

⁹³¹ İbnü’l-Esîr, **Nihâye**, I, 57; Mûsâ Şâhîn Lâşîn, **Fethü’l-mün’im**, II, 386; Etyûbî, **Zahîretü’l-ukbâ**, IV, 57.

3.3.13. ON DOKUZUNCU HADİS

Hız. Peygamber (s.a.v.), içeceklerin birbirine karıştırılmasını yasaklamıştır.

a. Metni

قَالَ الْإِمَامُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْمُعْجَمِ الْكَبِيرِ: حَدَّثَنَا زَكَرِيَّا بْنُ يَحْيَى السَّاجِيُّ، ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي الشَّوَارِبِ، ثَنَا عُمَرُ بْنُ رُدَيْحٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي مَيْمُونَةَ، عَنْ أَنَسٍ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الْخَلِيطَيْنِ.

b. Tercümesi

Zekeriyâ b. Yahyâ es-Sâcî- Muhammed b. Abdilmelik b. Ebi's-Şevârib- Ömer b. Rudeyh- Atâ b. Ebî Meymûne- Enes- Ebû Talha (r.a.) isnadıyla rivayet edildiğine göre; **Rasûlullah (s.a.v.) meyve sularının birbirine karıştırılmasını yasaklamıştır.**⁹³²

c. Ricâli

Hadisin senedi; Zekeriyâ b. Yahyâ es-Sâcî- Muhammed b. Abdilmelik b. Ebi's-Şevârib- Ömer b. Rudeyh- Atâ b. Ebî Meymûne- Enes- Ebû Talha şeklindedir.

(Zekeriyâ b. Yahyâ es-Sâcî), “sika” bir râvidir.⁹³³

(Muhammed b. Abdilmelik b. Ebi's-Şevârib) hakkında Ahmed b. Hanbel'in, “Onun hakkında bana ancak hayır ulaşmıştır.” dediği⁹³⁴, Nesâî'nin de “lâ be'se bih” (zararı yok) ve “sika” tâbirlerini kullandığı nakledilmektedir.⁹³⁵ İbn Hibbân onu *Sikât*'ında zikretmiş⁹³⁶, İbn Şâhîn onun için “sadûk” (doğru sözlüdür) ve “lâ be'se bih” (zararı yok) tâbirlerini kullanmıştır.⁹³⁷ *Kütüb-i Sitte* müelliflerinden Müslim, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin (ö. 273/887) ondan rivayet ettiği kaydedilmektedir.⁹³⁸ İbn Hacer ise ona “sadûk” hükmünü vermiştir.⁹³⁹

⁹³² Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, V, 99 (4715).

⁹³³ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 216.

⁹³⁴ Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 21; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 316.

⁹³⁵ Bkz. Zehebî, *Siyer*, IX, 143.

⁹³⁶ Bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, IX, 102.

⁹³⁷ Bkz. İbn Şâhîn, *Târîhu esmâi's-sikât*, s. 211.

⁹³⁸ Bkz. Zehebî, *Kâşif*, II, 196; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 316.

⁹³⁹ Bkz. İbn Hacer, *Takrîb*, s. 494.

(**Ömer b. Rudeyh**) hakkında Yahyâ b. Maîn'in "sâlihu'l-hadîs" (hadisi delil olarak kullanılabilir) dediği nakledilmektedir.⁹⁴⁰ İclî ona "sika" hükmünü vermiştir.⁹⁴¹ Ebû Hâtim'in onu taz'îf ettiği rivayetler arasındadır.⁹⁴² Ömer b. Rudeyh, İbn Hibbân'ın *Sikât*'i⁹⁴³ ile İbn Şâhîn'in *Târîhu esmâi's-sikât*'ında⁹⁴⁴ zikredilmektedir. İbn Adî, onun bazı rivayetlerinde sika râvilere muhalefet ettiğini dile getirmiştir.⁹⁴⁵

(**Atâ b. Ebî Meymûne**)'nin Kaderiyye görüşüne sahip olduğuna dair rivayetler vardır.⁹⁴⁶ Yahyâ b. Maîn'in onun hakkında "sika" tâbirini kullandığı nakledilmektedir.⁹⁴⁷ Buhârî onu *ed-Duafâü's-sağîr*'inde zikrederken⁹⁴⁸ İclî onun "sika" olduğunu belirtmiştir.⁹⁴⁹ Ukaylî *ed-Duafâü'l-kebir*'inde⁹⁵⁰, İbn Hibbân *Sikât*'ında⁹⁵¹, İbn Adî de *el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl*'inde⁹⁵² zikretmiştir. Zehebî onun "sadûk"⁹⁵³, İbn Hacer ise "sika" olduğunu kaydetmektedir.⁹⁵⁴

(**Enes**), meşhur sahâbî Enes b. Mâlik'tir.

d. Derecesi

Hadisin senedi hakkında Heysemî, Ömer b. Rudeyh'in Yahyâ b. Maîn tarafından tevsîk, Ebû Hâtim tarafından da taz'îf edildiğini, geriye kalan ricâlinin de sâlih olduğunu ifade etmektedir.⁹⁵⁵

⁹⁴⁰ Bkz. Zehebî, *Mîzân*, III, 196; İbn Hacer, *Lisân*, VI, 102.

⁹⁴¹ Bkz. İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, II, 165.

⁹⁴² Bkz. Zehebî, *Mîzân*, III, 196; İbn Hacer, *Lisân*, VI, 102.

⁹⁴³ Bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 185.

⁹⁴⁴ Bkz. İbn Şâhîn, *Târîhu esmâi's-sikât*, s. 136.

⁹⁴⁵ Bkz. İbn Adî, *Kâmil*, VI, 47.

⁹⁴⁶ Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 182; Buhârî, *Duafâ*, s. 89, a.mlf., *et-Târîhu'l-kebir*, VI, 469; Ukaylî, *Duafâ*, III, 403; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 337; İbn Adî, *Kâmil*, VII, 82-83; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XX, 118; Zehebî, *Mîzân*, III, 76; a.mlf., *Siyer*, VI, 219.

⁹⁴⁷ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 337.

⁹⁴⁸ Bkz. Buhârî, *Duafâ*, s. 89.

⁹⁴⁹ Bkz. İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, II, 136.

⁹⁵⁰ Bkz. Ukaylî, *Duafâ*, III, 403.

⁹⁵¹ Bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, V, 203-204.

⁹⁵² Bkz. İbn Adî, *Kâmil*, VII, 82.

⁹⁵³ Bkz. Zehebî, *Kâşif*, II, 24.

⁹⁵⁴ Bkz. İbn Hacer, *Takrîb*, s. 392.

⁹⁵⁵ Bkz. Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, V, 55.

Seneddeki râvilerden (**Muhammed b. Abdilmelik b. Ebi's-Şevârib**)'in sadûk olması hasebiyle hadisin isnadı hasendir. Bununla birlikte hadisin sahâbeden Hz. Âişe⁹⁵⁶, Ümmü Ma'bed⁹⁵⁷, Ümmü Muğîs⁹⁵⁸, Câbir b. Abdillâh⁹⁵⁹, Ebû Katâde⁹⁶⁰, Ebû Saîd el-Hudrî⁹⁶¹, Ebû Hüreyre⁹⁶², İbn Abbas⁹⁶³ ve İbn Ömer⁹⁶⁴ kanalıyla gelen şevâhidi bulunmaktadır. Söz konusu şevâhidin takviyesiyle hadis **sahih li-gayrihî** derecesine yükselmiştir.

e. Değerlendirme

Hadiste iki meyveyi birbirine karıştırmak suretiyle sıra yapmanın yasaklanması söz konusudur. Bununla birlikte karışımı yasaklanan meyvelerin neler olduğu belirtilmemiştir.

Nevevî, bu hususta zikredilen rivayetlerden yola çıkarak karışımı yasak olan iki meyvenin; kuru hurma ile kuru üzüm, kuru hurma ile taze hurma, kuru hurma ile hurma kuruğu, taze hurma ile hurma kuruğu veya kızarmaya yüz tutmuş hurma kuruğu ile zikredilen meyvelerden herhangi biri olduğunu kaydetmektedir.⁹⁶⁵

Söz konusu karışımın yasaklanmasının nedeni, bu nevilere her birinin tek başına sarhoşluk vermese de kendilerinde sarhoşluk verici vasfın hızlıca ortaya çıkmasından endişe edilmesi, karışım sebebiyle bunlarda keskinliğin meydana gelmesi ve bu karışımı içen kimselerin bunun sarhoş edici olmadığını zannetmesine rağmen karışımın içkiye dönüşmüş olmasıdır.⁹⁶⁶ Ayrıca insanların darlık içinde oldukları, geçim hususunda zorlandıkları dönemde bunun israf olacağı düşüncesiyle

⁹⁵⁶ Tayâlisî, **Müsned**, III, 85 (1584).

⁹⁵⁷ Humeydî, **Müsned**, I, 350 (359); Taberânî, **el-Mu'cemü'l-kebîr**, XXV, 147 (353).

⁹⁵⁸ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-kebîr**, XXV, 176 (432).

⁹⁵⁹ Buhârî, Eşribe 11 (5601); Müslim, Eşribe 5 (1986/16-19); İbn Mâce, Eşribe 11 (3395); Ebû Dâvûd, Eşribe 8 (3703); Tirmizî, Eşribe 9 (1876); Nesâî, Eşribe 8 (5555).

⁹⁶⁰ Buhârî, Eşribe 11 (5602); Müslim, Eşribe 5 (1988/24-26); İbn Mâce, Eşribe 11 (3397); Ebû Dâvûd, Eşribe 8 (3704).

⁹⁶¹ Müslim, Eşribe 5 (1987/20-21); Tirmizî, Eşribe 9 (1877); Nesâî, Eşribe 7 (5553).

⁹⁶² Müslim, Eşribe 5 (26); İbn Mâce, Eşribe 11 (3396).

⁹⁶³ Müslim, Eşribe 5 (1990/27); Nesâî, Eşribe 10 (5559).

⁹⁶⁴ Müslim, Eşribe 5 (1991/28-29).

⁹⁶⁵ Bkz. Nevevî, **Minhâc**, XIII, 154.

⁹⁶⁶ İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, VI, 63; Nevevî, **Minhâc**, XIII, 154.

böyle bir yasağın getirildiği de Tahâvî'den nakledilmektedir.⁹⁶⁷ Leys b. Sa'd'a (ö. 175/791) göre de kuru üzüm şırası ile kuru hurma şırasının karıştırılarak içilmesinde herhangi bir sakınca olmadığı, söz konusu yasağın bunlardan birinin diğerinin keskinliğini artırması sebebiyle beraberce şıra yapılmalarıyla ilgili olduğu kaydedilmektedir.⁹⁶⁸

Âlimler bu husustaki yasağın ifade ettiği mâna hakkında farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Hattâbî, ulemânın çoğunun bu husustaki hadislerin zâhirine dayanarak söz konusu karışım hakkında “sarhoş edici olması” şeklinde bir kayıt koymaksızın sarhoşluk vermese bile haram olduğuna hükmettiklerini; Atâ, Tâvûs, İmam Mâlik, Ahmed b. Hanbel, İshak ve hadis ehlinin büyük çoğunluğunun bu görüşü benimsediklerini, Şâfiî mezhebindeki baskın görüşün de bu yönde olduğunu belirtmektedir.⁹⁶⁹ Fakat Nevevî, Şâfiî mezhebi ile cumhur ulemâya göre buradaki yasağın tenzîhen mekruhluk ifade ettiğini, söz konusu karışımın sarhoşluk verecek düzeye gelmedikçe haram olmayacağını haber vermektedir.⁹⁷⁰

Bunun haram olduğunu savunanlara göre söz konusu iki meyvenin karışımını -sarhoş edici vasıf ortaya çıkmadan önce- içen kimse, nehyedilen karışımı içtiği için bir yönden, karışımdaki keskinlik ortaya çıktıktan sonra içen kimse de hem yasaklanan karışımı hem de sarhoşluk veren bir şeyi içtiği için iki yönden günah işlemiş olur.⁹⁷¹

Ebû Hanîfe ile bir rivayette Ebû Yûsuf'un, tek başına bir neviden yapıldığında içilmesi helâl olan şıranın başka bir nevi ile karıştırıldığında da helâl olacağı gerekçesiyle bunda bir sakınca görmedikleri, İbn Ömer ile Nehâî'den de buna benzer rivayette bulunulduğu nakledilmiştir.⁹⁷² Nevevî ise bu husustaki yasağın sarıh oluşu ve bunun sahih hadislerle sabit olması nedeniyle, cumhur ulemânın Ebû

⁹⁶⁷ Bkz. İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, VI, 63; İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, XXVII, 162; İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, X, 67.

⁹⁶⁸ Bkz. Hattâbî, **Me'âlimü's-Sünen**, IV, 270; İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, VI, 63; İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, XXVII, 162; İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, X, 68.

⁹⁶⁹ Bkz. Hattâbî, **Me'âlimü's-Sünen** IV, 269.

⁹⁷⁰ Bkz. Nevevî, **Minhâc**, XIII, 154.

⁹⁷¹ Hattâbî, **Me'âlimü's-sünen**, IV, 269-270.

⁹⁷² Bkz. İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, VI, 63; Aynî, **Umdetü'l-kârî**, XXI, 183.

Hanîfe ile Ebû Yûsuf'tan nakledilen bu görüşü “şeriat sahibine karşı bir görüş ileri sürmek” şeklinde değerlendirerek karşı çıktığını ifade etmiştir.⁹⁷³

Bunun büyük bir imama karşı yapılan çirkin bir cüretkârlık olduğunu söyleyen Aynî, Ebû Hanîfe'nin bu görüşünde yalnızca kendi rey'ine dayanmadığını belirtmiş ve ardından her türlü şıranın helâl olduğunu bildiren ve bu hususta kendileriyle delil getirilmeye elverişli olan rivayetleri zikretmiştir.⁹⁷⁴

Bu hususta beyan edilen görüşlerden hareketle sözü geçen meyvelerden şıra yapılacağı zaman yalnızca birinden şıra yapılmasının takvaya daha uygun olduğunu söylemek mümkündür.

3.3.14. YİRMİNCİ HADİS

Çifter Çifter Yemenin Mekruh Oluşu

a. Metni

قَالَ الْإِمَامُ الطَّبْرَائِيُّ فِي الْمُعْجَمِ الْكَبِيرِ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ زَيْدِ بْنِ الْحَرِيشِ الْأَهْوَازِيُّ، ثنا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَلِكِ بْنِ أَبِي الشَّوَّارِبِ، ثنا عُمَرُ بْنُ رُدَيْحٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ أَبِي مَيْمُونَةَ، عَنْ أَنَسِ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنِ الْإِقْرَانِ.

b. Tercümesi

Ahmed b. Zeyd b. Harîş el-Ahvâzî- Muhammed b. Abdilmelik b. Ebi's-Şevârib- Ömer b. Rudeyh- Atâ b. Ebî Meymûne- Enes- Ebû Talha (r.a.) isnadıyla rivayet edildiğine göre; **Hz. Peygamber (s.a.v.) çifter çifter yemeği yasaklamıştır.**⁹⁷⁵

c. Ricâli

Hadisin senedi; Ahmed b. Zeyd b. Harîş el-Ahvâzî- Muhammed b. Abdilmelik b. Ebi's-Şevârib- Ömer b. Rudeyh- Atâ b. Ebî Meymûne- Enes- Ebû Talha şeklindedir.

⁹⁷³ Bkz. Nevevî, *Minhac*, XIII, 154-155.

⁹⁷⁴ Bkz. Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XXI, 184.

⁹⁷⁵ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, V, 99 (4716).

(Ahmed b. Zeyd b. Harîş) hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunmamakla birlikte Taberânî⁹⁷⁶ ile Râmhürmüzî'nin (ö. 360/971) ondan rivayette bulunduğu kaydedilmektedir.⁹⁷⁷ Ayrıca Ziyâeddin el-Makdisî (ö. 643/1245) onun bir rivayetini *el-Ehâdisü'l-muhtâre* adlı eserinde zikretmiştir.⁹⁷⁸ Nâyif b. Salâh bu nedenle Ahmed b. Zeyd b. Harîş'in "makbûl" olduğunu söylemektedir.⁹⁷⁹

(Muhammed b. Abdilmelik b. Ebi's-Şevârib)'in "sadûk" olduğu, (Ömer b. Rudeyh)'in Yahyâ b. Maîn tarafından tevsîk, Ebû Hâtim tarafından taz'îf edildiği, (Atâ b. Ebî Meymûne)'in de "sika" bir râvi olduğu bir önceki hadiste belirtilmiştir.

(Enes), meşhur sahâbî Enes b. Mâlik'tir.

d. Derecesi

Seneddeki râvilerden (Ahmed b. Zeyd b. Harîş)'in makbûl bir râvi olması sebebiyle hadisin isnadı zayıftır. Bununla birlikte hadisin İbn Ömer (r.a.) târikiyle gelen bir şâhidi bulunmaktadır.⁹⁸⁰ Söz konusu şâhidin takviyesiyle hadis **hasen li-gayrihî** derecesine yükselmiştir.

e. Değerlendirme

Hadiste, Rasûlullah'ın (s.a.v.) yiyeceği çiftler çiftler yemekten yasakladığı haber verilmektedir. Söz konusu bu yasak herhangi bir şeyle kayıtlanmayıp mutlak olarak gelmiştir. Ancak bu hususla ilgili diğer rivayetlerde, bir kimsenin arkadaşından izin almadıkça iki hurmayı birleştirerek yemesinin yasaklandığı kaydedilmektedir.⁹⁸¹

⁹⁷⁶ Sem'ânî, Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr es-Sem'ânî, **el-Ensâb**, thk. Abdurrahmân b. Yahyâ el-Muallimî v.d., Dâiretü'l-Maârifü'l-Osmâniyye, Haydarâbâd, 1382, I, 396; Zehebî, **Târîh**, VI, 880.

⁹⁷⁷ Bkz. Nâyif b. Salâh, **İrşâdü'l-kâsî**, s. 118.

⁹⁷⁸ Bkz. Makdisî, Ebû Abdillâh Ziyâüddîn Muhammed b. Abdilvâhid el-Makdisî, **el-Ehâdisü'l-muhtâre: el-Müstahrec mine'l-ehâdisi'l-muhtâre mimmâ lem yuhrihü'l-Buhârî ve Müslim fi Sahîhayhimâ**, thk. Abdülmelik b. Abdillâh b. Dehîş, Dâru Hıdır, IV. bs., Beyrut, 1421, IV, 265.

⁹⁷⁹ Bkz. Nâyif b. Salâh, **İrşâdü'l-kâsî**, s. 118.

⁹⁸⁰ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, IX, 74, 88-89, 376 (5037, 5063, 5533); Buhârî, Mezâlim 15 (2455), Şeriket 4 (2490); Müslim, Eşribe 25 (2045/150).

⁹⁸¹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, IX, 194 (5246); Buhârî, Şeriket 4 (2489); Müslim, Eşribe 25 (2045/151); İbn Mâce, Et'ime 41 (3331).

Kâdî İyâz, hadisteki yasağın illetini; açgözlülük, tamah ve bir kimsenin başkalarının ortak olduğu bir yiyeceği, hakkından fazlasını yemek suretiyle kendi nefisini diğerlerine tercih etmesi olarak açıklamaktadır.⁹⁸² Hattâbî ise bu yasağın sahâbe döneminde, kıtlık ve yiyecek bulmanın zor olduğu zamanlarla alâkalı olduğunu, insanların böyle durumlarda yemeğin kendilerine yetmemesinden endişe ederek karınlarını doyurabilmek için iki hurmayı birleştirmek ve büyük lokmalar almak suretiyle yediklerini, Rasûlullah'ın (s.a.v.) söz konusu yasakla onlara yeme âdabını öğrettiğini, ancak başkalarının da ortak olduğu bir yiyeceği kırân yaparak (birleştirerek) yemenin, yiyeceğe ortak olanların kalplerinde bir burukluk duymalarına sebebiyet vereceğinden izin alınmasının emredildiğini ifade etmiş ve bolluk dönemlerinde böyle bir izne gerek kalmadığını ileri sürmüştür.⁹⁸³ Ancak Nevevî, “*Sebebin sabit olduğu durumlarda sebebin husûsîliğine değil de lafzın umûmîliğine itibar edilirken, sebebin sabit olmadığı durumlarda (lafzın ifade ettiği umûmî mânaya) nasıl itibar edilmesein?*” diyerek Hattâbî'ye cevap vermiştir.⁹⁸⁴

Büreyde b. Husayb'dan (r.a.) rivayet edilen bir hadiste; Rasûlullah'ın (s.a.v.), “*Sizi hurmada kırân yapmayı (iki hurmayı birleştirerek yemeyi) yasaklamıştım. Allah size şimdi bolluk verdi. Atrık kırân yapabilirsiniz.*”⁹⁸⁵ buyurduğu haber verilmektedir. Bu hadis her ne kadar zayıf olsa da Hattâbî'yi destekler niteliktedir. Nitekim Hâzîmî (ö. 584/1188) de *el-İ'tibâr fi'n-nâsîh ve'l-mensûh mine'l-âsâr* adlı eserinde bu rivayeti söz konusu yasağın neshedildiğine delil olarak zikretmiş ve bu yasağın ibadetlerle ilgili olmayıp dünyevî maslahatlarla ilgili olması hasebiyle bununla yetinilebileceğini, ayrıca kırân yapmanın (yiyecekleri birleştirerek yemenin) cevazına dair ümmetin icmânının bunu desteklediğini ifade etmiştir.⁹⁸⁶ İbn Hacer ise Hazîmî'nin ümmetin icmâi olarak söz ettiği cevazın, kişinin yiyeceğe sahip olma

⁹⁸² Bkz. Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, IV, 528.

⁹⁸³ Bkz. Hattâbî, **Me'âlimü's-Sünen**, IV, 255-256.

⁹⁸⁴ Bkz. Nevevî, **Minhâc**, XIII, 229.

⁹⁸⁵ Bkz. Taberânî, **el-Mu'cemü'l-evsat**, VII, 129 (7068).

⁹⁸⁶ Bkz. Hâzîmî, Ebû Bekr Zeynüddîn Muhammed b. Mûsâ b. Osmân el-Hâzîmî el-Hemedânî, **el-İ'tibâr fi'n-nâsîh ve'l-mensûh mine'l-âsâr**, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, II. bs., Haydarâbâd, 1359, s. 242.

durumu olduğunu, aksi halde hiçbir âlimin başkasının malında izin almadan kırân yapılmasına cevaz vermediğini belirtmiştir.⁹⁸⁷

Diğer taraftan hadisteki yasağın haramlık veya mekruhluk ifade ettiğine dair ulemâ arasında ihtilâf söz konusudur. Zâhirîlere göre bu yasağın haramlık ifade ettiği⁹⁸⁸, hatta bunu bildiği halde yiyecekte kırân yapan kimsenin günahkâr olduğunu ileri sürdükleri nakledilmektedir.⁹⁸⁹ Kirmânî ile Aynî de bu yasağın tahrîmî değil tenzihî olduğunu kaydetmiştir.⁹⁹⁰ İmam Nevevî ise bu hususta duruma göre hükmün farklılık arzedeceğini dile getirmiş ve şu tafsilâtı yapmıştır:

1- Yemeğin aralarında ortak olduğu durumlarda, kişinin arkadaşlarından izin almadan veya onların razı olduklarına dair bir karine bulunmadan çifter çifter yemesi haramdır.

2- Yemeğin onlardan birine veya bir başkasına ait olduğu durumlarda, kişinin yemek sahibinden izin almadan çifter çifter yemesi haram olup böyle bir durumda arkadaşlarından izin alması vacip değil müstehaptır.

3- Yemeğin kendisine ait olduğu durumlarda kişi eğer misafirleriyle birlikte yiyorsa çifter çifter yemesi haram değildir. Ancak böyle bir durumda yemek az ise herkesin eşit yiyebilmesi için çifter çifter yememesi daha güzeldir. Yemek herkese yetecek veya artacak kadar çok ise böyle yemesinde herhangi bir sakınca yoktur. Bununla birlikte acele bir işi olmaması veya bir işi sebebiyle acele etmesinin gerekli olmadığı durumlarda yeme âdâbına riayet etmesi ve açgözlü bir şekilde yemek yemeyi terketmesi gerekmektedir.⁹⁹¹

İnsanların düğün ve davet gibi bir araya geldikleri durumlarda ve birbirleriyle olan beşerî ilişkilerinde uymaları gereken bir takım görgü ve ahlâk kuralları vardır. Üstün ahlâkı tamamlamak için gönderilen Rasûlullah (s.a.v.), bundan 1400 sene evvel insanlığa edep, ahlâk, adalet ve kulluk ölçülerini örnek yaşantısıyla ortaya koymuştur. Nitekim hadiste, Allah Rasûlü'nün söz konusu yasak ile darlık ve bolluk

⁹⁸⁷ Bkz. İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, IX, 572.

⁹⁸⁸ Bkz. Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, VI, 528; Kirmânî, **el-Kevâkibü'd-derârî**, XI, 56; İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, XV, 612, XVI, 70; Aynî, **Umdetü'l-kârî**, XIII, 3, 50.

⁹⁸⁹ Bkz. İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, XVI, 70; İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, XIII, 50.

⁹⁹⁰ Bkz. Kirmânî, **el-Kevâkibü'd-derârî**, XI, 56; Aynî, **Umdetü'l-kârî**, XIII, 50.

⁹⁹¹ Bkz. Nevevî, **Minhâc**, XIII, 228-229.

zamanlarında başkasını kendine tercih etme prensibine teşvik ettiği, insanlar arasında adaleti tesis etmeye çalıştığı ve yeme-içme âdâbını öğrettiği görülmektedir.

3.3.15. YİRMİ BİRİNCİ HADİS

Abdest Alırken Mest ve Sarık Üzerine Meshetmek

a. Metni

قَالَ الْإِمَامُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْمُعْجَمِ الصَّغِيرِ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ الْفَضْلِ بْنِ الْأَسْوَدِ النَّضْرِيُّ، حَدَّثَنَا عُمَرُ بْنُ شَبَّةَ التَّمِيمِيُّ، حَدَّثَنَا حَرَمِيُّ بْنُ عُمَارَةَ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ، عَنْ يَحْيَى بْنِ جَعْدَةَ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ عَبْدِ الْقَارِيِّ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ تَوَضَّأَ، فَمَسَحَ عَلَى الْحُقَيْنِ وَالْحِمَارِ.

b. Tercümesi

Muhammed b. Fazl b. Esved en-Nadrî- Ömer b. Şebbe en-Nümeyrî- Haramî b. Umâre- Şu'be- Amr b. Dînâr- Yahyâ b. Ca'de- Abdurrahman b. Abd el-Kârî- Ebû Talha isnadıyla rivayet edildiğine göre; **Hz. Peygamber (s.a.v.) abdest aldı, ardından mestlerini ve sarığını meshetti.**⁹⁹²

c. Ricâli

Hadisin senedi; Muhammed b. Fazl b. Esved en-Nadrî- Ömer b. Şebbe en-Nümeyrî- Haramî b. Umâre- Şu'be- Amr b. Dînâr- Yahyâ b. Ca'de- Abdurrahman b. Abd el-Kârî- Ebû Talha şeklindedir.

(**Muhammed b. Fazl b. Esved en-Nadrî**) hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunmamakla birlikte Nâyif b. Salâh onun Taberânî'nin hocalarından biri olduğunu ifade etmiş ve “mechûl” hükmünü vermiştir.⁹⁹³

(**Ömer b. Şebbe en-Nümeyrî**) Ebû Hâtim'in “sadûk”⁹⁹⁴, Darekutnî'nin “sika” dediği⁹⁹⁵ râviler arasındadır. İbn Hibbân onu *Sikât*'ında zikretmiş ve onun için

⁹⁹² Taberânî, **er-Ravzî'd-dânî ile'l-Mu'cemi's-sağîr**, thk. Muhammed Şekûr Mahmûd el-Hâc Emîr, el-Mektebû'l-İslâmî, Beyrut, 1405, II, 204 (1031).

⁹⁹³ Bkz. Nâyif b. Salâh, **İrşâdü'l-kâsî**, s. 605.

“müstakîmü'l-hadîs” (hadisi sağlamdır) tâbirini kullanmıştır.⁹⁹⁶ Hatîb el-Bağdâdî'nin (ö. 463/1071) onun hakkında “sika” dediği nakledilmektedir.⁹⁹⁷ Zehebî ona “sika”⁹⁹⁸, İbn Hacer ise “sadûk” hükmünü vermiştir.⁹⁹⁹

(**Harâmî b. Umâre**)'nin hadisinin hasen derecesinde olduğu geride (15. hadis) belirtilmiştir.

(**Şu'be**), Şu'be b. Haccâc olup 15. hadiste “sika” bir râvi olduğu ifade edilmiştir. (**Amr b. Dînâr**) ile (**Yahyâ b. Ca'de**)'nin de aynı şekilde “sika” oldukları geride (16. hadiste) zikredilmiştir. (**Abdurrahman b. Abd el-Kârî**) hakkında “lehû ru'ye”¹⁰⁰⁰ ve “lehu suhbe”¹⁰⁰¹ tâbirleri kullanılmıştır.

d. Derecesi

Heysemî, hadisin senedinde yer alan râvilerin tevsik edildiğini ifade etmektedir.¹⁰⁰² Ancak sened zincirinde yer alan (**Muhammed b. Fazl**)'ın mechûl olması hasebiyle hadisin isnadı zayıftır. Bununla birlikte hadisin, sahâbeden Amr b. Ümeyye¹⁰⁰³, Bilâl-i Habeşî¹⁰⁰⁴, Selmân-ı Fârisî¹⁰⁰⁵, Ebû Hüreyre¹⁰⁰⁶, Sevbân b. Bücdüd¹⁰⁰⁷, Mugîre b. Şu'be¹⁰⁰⁸ ve Huzeyme b. Sâbit¹⁰⁰⁹ (r.a.) kanalıyla gelen şevâhidi bulunmaktadır. Söz konusu şevâhidin takviyesiyle hadis **hasen li-gayrihî** derecesine yükselmiştir.

⁹⁹⁴ İbn Ebî Hâtîm, **el-Cerh ve't-ta'dîl**, VI, 116; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XXI, 386; İbn Hacer, **Tehzîb**, VII, 460.

⁹⁹⁵ Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XXI, 386; İbn Hacer, **Tehzîb**, VII, 460.

⁹⁹⁶ Bkz. İbn Hibbân, **Sikât**, VIII, 446.

⁹⁹⁷ Bkz. Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XXI, 386; İbn Hacer, **Tehzîb**, VII, 460.

⁹⁹⁸ Bkz. Zehebî, **Kâşif**, II, 63; a.mlf., **Tezkiretü'l-huffâz**, II, 77.

⁹⁹⁹ Bkz. İbn Hacer, **Takrîb**, s. 413.

¹⁰⁰⁰ Bkz. İbn Hacer, **Takrîb**, s. 345.

¹⁰⁰¹ Bkz. Zehebî, **Siyer**, IV, 516; İbn Hacer, **Tehzîb**, VI, 223.

¹⁰⁰² Bkz. Heysemî, **Mecmau'z-zevâid**, I, 256.

¹⁰⁰³ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXVIII, 484 (17245), XXXVII, 148 (22482); Buhârî, Vudû' 49 (205); İbn Mâce, Tahâret 89 (562).

¹⁰⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXXIX, 317, 325-326 (23884, 23892-23893); Müslim, Tahâret 23 (275/84); İbn Mâce, Tahâret 89 (561); Tirmizî, Tahâret 75 (101); Nesâî, Tahâret 88 (104, 106).

¹⁰⁰⁵ İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, VII, 282 (36100); İbn Mâce, Tahâret 89 (563); Taberânî, **el-Mu'cemü'l-kebir**, VI, 263 (6167).

¹⁰⁰⁶ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-evsat**, II, 129.

¹⁰⁰⁷ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-kebir**, II, 91 (1409).

¹⁰⁰⁸ Abdürrezzâk, **Musannef**, I, 189 (740).

¹⁰⁰⁹ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-evsat**, II, 116 (1432).

e. Değerlendirme

Hadiste, Rasûlullah'ın (s.a.v.) mest ve sarığına meshettiği haber verilmektedir. Sahâbe-i kirâmdan pek çok kişi mestler üzerine meshetmeyi rivayet etmiştir. Hz. Ömer, Hz. Ali, Sa'd b. Ebî Vakkâs, İbn Mes'ûd, Muğîre, Huzeyme b. Sâbit, İbn Abbas, Cerîr b. Abdillâh, Enes b. Mâlik, Amr b. Âs, Ebû Eyyûb el-Ensârî, Ebû Ümâme el-Bâhilî, Sehl b. Sa'd, Kays b. Sa'd, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Câbir b. Abdillâh, Ebû Saîd el-Hudrî, Huzeyfe, Ammâr, Ebû Mes'ûd el-Ensârî, Câbir b. Semüre, Berâ b. Âzib, Ebû Bekre, Bilâl-i Habeşî ve Safvân b. Assâl bunu rivayet eden sahâbîlerden bazılarıdır.¹⁰¹⁰

Mest üzerine meshetmenin cevazı hususunda sahâbe arasında ihtilâf olmadığı, kimden bu hususta menfi bir haber gelmişse, aynı zattan müsbet bir haberin de sabit olduğu Abdullah b. Mübârek'ten nakledilmektedir.¹⁰¹¹ Hasan-ı Basrî de bu hususta yetmiş kadar sahâbînin Rasûlullah'ın (s.a.v.) mest üzerine meshettiğini kendisine rivayet ettiklerini dile getirmektedir.¹⁰¹² Bunun için Ebû Hanîfe, mestler üzerine meshin câiz olduğuna inanmayı Ehl-i sünnet ve'l-cemâat'ın şartlarından saymış¹⁰¹³ ve *“Bana gün ışığı gibi âşikar olmadıkça meshin cevazına kail olmadım. Mestler üzerine meshi inkâr edenin küfre düşmesinden korkarım. Çünkü bu hususta gelen haberler tevâtür sınırını bulmuştur.”* demiştir.¹⁰¹⁴ Yine Ebû Hanîfe'ye göre bunu inkâr etmek sahâbenin büyüklerine muhalefet ve onlara hata nisbet etme mânasını taşıdığından bid'attir.¹⁰¹⁵ İbnü'l-Mülakkın ile Aynî de mestler üzerine meshi ancak sapık bi'datçıların inkâr ettiğini dile getirmiştir.¹⁰¹⁶

İmam Nevevî, icmâ hususunda sözüne itibar edilen âlimlerin, seferde yahut mukim iken, ihtiyaç olsun ya da olmasın mestler üzerine meshetmenin câiz olması hususunda icmâ ettiklerini, hatta evinden dışarı çıkmayan kadın ile yürüyemeyen

¹⁰¹⁰ İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, I, 305.

¹⁰¹¹ Bkz. İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, I, 305.

¹⁰¹² İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, I, 305; Nevevî, **Minhâc**, III, 164.

¹⁰¹³ Aynî, **Umdetü'l-kârî**, III, 97.

¹⁰¹⁴ Bkz. İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid es-Sîvâsî el-İskenderî, **Fethu'l-kadîr li'l-âcizi'l-fakîr (Kadızâde'nin tekmilesiyle birlikte)**, el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, Bulak, 1315, I, 99.

¹⁰¹⁵ Aynî, **Umdetü'l-kârî**, III, 97.

¹⁰¹⁶ Bkz. İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, IV, 355; Aynî, **Umdetü'l-kârî**, III, 97.

kötürüm kimsenin meshetmesinin câiz olduğunu kaydetmiştir.¹⁰¹⁷ Bu hususta İmam Mâlik'ten birkaç görüş zikredilmekle birlikte meşhur olan diğer ulemâ gibi onun da bunu câiz gördüğüdür.¹⁰¹⁸

Hâricîler'in Kur'ân'da mestler üzerine meshetmeye dair herhangi bir âyet olmadığını ileri sürmek suretiyle, Şîîler'in de Hz. Ali'nin bundan men ettiğini iddia ederek bunu câiz görmedikleri nakledilmektedir.¹⁰¹⁹ Ancak Nevevî, bunların muhalefetine hiçbir kıymeti olmadığını söylemiştir.¹⁰²⁰

Mestler üzerine meshetmenin önceleri müslümanlar için bir ruhsat olduğu fakat Mâide sûresindeki abdest âyetinin¹⁰²¹ nüzûluyla bunun neshedildiği dile getirilmiş, ancak mestler üzerine mesh hadisini rivayet eden sahâbîlerden Cerîr b. Abdullah'ın Mâide sûresinin nüzûlünden sonra müslüman olması¹⁰²², ayrıca Mâide sûresinin Müreysî' gazvesinde nâzil olması ve Mugîre b. Şu'be'nin meshe dair rivayet ettiği hadisenin, Müreysî' gazvesinden daha sonra olduğu hususunda ihtilâf edilmeyen Tebuk gazvesinde tahakkuk etmesi hasebiyle bunun doğru olmadığı ifade edilmiştir.¹⁰²³ Bunun için İmam Nevevî, söz konusu âyetin meshe dair hadisleri neshettiğini değil de bu husustaki hadislerin söz konusu âyette kastedilen kimselerin mestli olmayan kimseler olduğunu açıkladığını, dolayısıyla âyetin Sünnet ile tahsis edildiğini dile getirmiştir.¹⁰²⁴

Öte yandan Hanefî, Şâfiî ve Mâlikî mezhebine göre ayakları yıkamak meshetmekten daha faziletli olduğu halde Hanbelîler'e göre mestlere meshedilmesi daha faziletli görülmektedir.¹⁰²⁵ Nevevî'nin bildirdiğine göre aralarında Hz. Ömer, oğlu Abdullah b. Ömer ve Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin (r.a.) olduğu pek çok sahâbî, ayakları yıkamanın daha faziletli olduğunu benimserken tâbiînden birçok âlim ile

¹⁰¹⁷ Bkz. Nevevî, **Minhâc**, III, 164.

¹⁰¹⁸ İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, I, 304; Nevevî, **Minhâc**, III, 164; İbnü'l-Mülakkın, **et-Tavzîh**, IV, 355; İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, I, 305.

¹⁰¹⁹ Bkz. İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, I, 304-305.

¹⁰²⁰ Bkz. Nevevî, **Minhâc**, III, 164.

¹⁰²¹ el-Mâide, 5/6.

¹⁰²² Bkz. Hattâbî, **Me'âlimü's-Sünen**, I, 59; İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, I, 305-306; Nevevî, **Minhâc**, III, 164-165; Aynî, **Umdetü'l-kârî**, III, 98.

¹⁰²³ Bkz. İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, I, 307-308; Aynî, **Umdetü'l-kârî**, III, 100.

¹⁰²⁴ Bkz. Nevevî, **Minhâc**, III, 165.

¹⁰²⁵ Bkz. Cezîrî, **el-Mezâhibü'l-erba'a**, I, 125.

Şa'bî (ö. 104/722) ve Hammâd (ö. 120/738) mestlere meshedilmesini daha faziletli görmüşlerdir.¹⁰²⁶ Bunun nedeninin, Hâricîler ve Râfizîler gibi ehl-i bid'atin mestlere meshedilmesine ta'n etmeleri olduğu, çünkü muhaliflerin ta'n ettiği sünnetlerin ihyasının, terkinden daha faziletli olduğu İbnü'l-Münzir'den (ö. 318/930) nakledilmektedir.¹⁰²⁷

Üzerine meshedilmesi sahih olan mestler; Hanefî, Şâfiî ve Hanbelîler'e göre deriden, yünden, kıldan, ketenden veya bunlara benzer maddelerden yapılan, ayaklara giyildiğinde "ka'beyn" denilen ayak bilek kemiklerini içine alan ve deriden yapılmadığı takdirde suyu geçirmemesi, bir bağa ihtiyaç duymadan ayakta durabilmesi ve ayakları gösterecek kadar şeffaf olmaması şart koşulan mestlerdir. Mâlikîler'e göre ise mestin deriden yapılmış olması şart olup tabanı ve üstü deriden, yanları da keçe veya ketenden yapılan mestlere meshetmek câizdir.¹⁰²⁸ Bununla birlikte mestlere meshedilmesinin müddeti mukim için bir gün bir gece, seferî için de üç gün üç gecedir.¹⁰²⁹ Mâlikîler bu hususta herhangi bir müddet tayin etmemiş, ancak guslü gerektiren bir durum olursa mestin çıkarılması gerektiğini, cuma namazına gidecek olan kimsenin mestini çıkarmasının mendup olduğunu söylemişlerdir.¹⁰³⁰

Hadiste söz konusu olan diğer mesele; Rasûlullah'ın (s.a.v.) sarığna meshetmesidir. Hadis metninde yer alan "الخمير" kelimesiyle sarığın kastedildiği, çünkü sarığın başı örttüğü ve bu hususta kadınların başörtüsüne benzediği ifade edilmektedir.¹⁰³¹

Sarığa meshedilmesi hususu âlimler arasında ihtilâflıdır. Sahâbeden Hz. Ebû Bekr, Hz. Ömer, Enes b. Mâlik, Ebû Ümâme, Sa'd b. Ebî Vakkâs ve Ebü'd-Derdâ'nın (r.a.) sarığa meshettiği, Süfyân-ı Sevrî, Evzâî (ö. 157/774), Ahmed b. Hanbel, İshak b. Râhûye ve Ebû Sevr'in bunu câiz gördüğü kaydedilmektedir.¹⁰³²

¹⁰²⁶ Bkz. Nevevî, **Minhâc**, III, 164.

¹⁰²⁷ Bkz. İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, I, 306.

¹⁰²⁸ Cezîrî, **el-Mezâhibü'l-erba'a**, I, 126.

¹⁰²⁹ Hattâbî, **Me'âlimü's-Sünen**, I, 59-60; Cezîrî, **el-Mezâhibü'l-erba'a**, I, 133.

¹⁰³⁰ Cezîrî, **el-Mezâhibü'l-erba'a**, I, 133.

¹⁰³¹ Bkz. Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, II, 93; Nevevî, **Minhâc**, III, 174.

¹⁰³² Bkz. İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, I, 307.

Sarığa meshedilmesinin câiz olduğunu savunanlara göre tıpkı mestlerde olduğu gibi sarığın da abdestliyen sarılmış olması, çenenin altına kadar inmesi¹⁰³³ ve âdete göre açılması gereken kulaklar ve başın ön kısmı dışında başın tamamını örtmesi gerekir.¹⁰³⁴

Sahâbeden Hz. Ali, İbn Ömer ve Câbir b. Abdillâh ile tâbiînden Urve (ö. 94/713), Nehâî (ö. 96/714), Şa'î, Kâsım b. Muhammed (ö. 107/725) ve mezheb imamlarından Mâlik, Ebû Hanîfe ve Şâfiî ise baş yerine sarığa meshedilmesini câiz görmemişlerdir.¹⁰³⁵

Bunu câiz görmeyenlerin en kuvvetli delili; abdest âyetinde “...başlarınızı meshedin...”¹⁰³⁶ buyurulmasıdır.¹⁰³⁷ Nasıl ki teyemmümde yüz yerine peçeye meshetmek câiz değilse abdestte de baş yerine sarığa meshedilmesi câiz olmayıp sarığa mesheden başına meshetmiş sayılmamaktadır.¹⁰³⁸ Ayrıca bu hususta vârid olan hadisler, Rasûlullah'ın (s.a.v.) başında sarık olduğu halde önce başının bir kısmını meshettiği, böylece farz olan meshin yerine geldiği, ardından sarığa meshetmek suretiyle meshi ikmâl ettiği şeklinde yorumlanmıştır.¹⁰³⁹ Mugîre b. Şu'be'den (r.a.) bu hususta rivayet edilen hadis bu yorumu desteklemektedir. Söz konusu hadiste Rasûlullah'ın (s.a.v.) başının ön kısmına ve sarığına meshettiği haber verilmektedir.¹⁰⁴⁰

Sarığa meshin câiz olmadığını benimseyenlerden biri olan Hattâbî de Allah Teâlâ'nın başa meshedilmesini farz kıldığını, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) sarığa meshettiğine dair rivayetin te'vile muhtaç olduğunu, dolayısıyla vücûbiyeti kesin olarak bilinen bir aslın, te'vili muhtemel olan bir hadisle terkedilemeyeceğini belirtmiş ve sarığı meste kıyas edenlerin hata ettiğini, çünkü mestin çıkarılmasında meşakkat söz konusu iken sarığın çıkarılmasında böyle bir meşakkat bulunmadığını

¹⁰³³ Hattâbî, **A'lâmü'l-hadîs**, I, 266; a.mlf., **Me'âlimü's-Sünen**, I, 56; Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, II, 90-91; İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, IV, 357.

¹⁰³⁴ Aynî, **Umdetü'l-kârî**, III, 101.

¹⁰³⁵ İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, I, 307.

¹⁰³⁶ el-Mâide, 5/6.

¹⁰³⁷ Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, II, 91.

¹⁰³⁸ İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, I, 307.

¹⁰³⁹ Bkz. Hattâbî, **Me'âlimü's-Sünen**, I, 57.

¹⁰⁴⁰ Bkz. Müslim, Tahâret 23 (274/81-83).

ifade etmiştir.¹⁰⁴¹ Kâdî İyâz ise Rasûlullah'ın (s.a.v.) başındaki bir rahatsızlığı sebebiyle sarığının çıkarmayıp üzerine meshettiği, sanki sarığının zaruret halinde meshedilmesi câiz olan bir sargı gibi kıldığı şeklindeki bir yorumun bu hususta yapılan yorumlardan daha güzel olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁴² Diğer taraftan Hanefî mezhebinde çıkarılmasında herhangi bir meşakkat bulunmadığından¹⁰⁴³ takke, peçe ve eldiven üzerine meshetmek de câiz değildir.¹⁰⁴⁴

Sonuç itibariyle sarığa meshedilmesine dair vârid olan hadisler arasında, Rasûlullah'ın (s.a.v.) başının ön kısmıyla beraber sarığına meshettiğinin kayıtlı olduğu rivayetlerin diğer hadisleri açıkladığı, dolayısıyla herhangi bir zaruret olmaksızın baş yerine sarık, takke ve benzeri şeylere meshetmenin câiz olmadığı hadisten çıkarılan hükümlerdir.

3.3.16. YİRMİ İKİNCİ HADİS

Cuma Namazının Fazileti

a. Metni

قَالَ الْإِمَامُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْمُعْجَمِ الْكَبِيرِ: حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ عَمْرٍو الْبَرَّازُ، وَأَحْمَدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْبَرَّازُ التُّسْتَرِيُّ، قَالَا: ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مِسْكِينِ الْيَمَانِيُّ، ثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ جُنَاحٍ، ثَنَا يَحْيَى بْنُ شُعْبَةَ، قَالَ: سَمِعْتُ إِسْحَاقَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ يُحَدِّثُ عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ غَسَلَ وَاغْتَسَلَ وَغَدَا وَابْتَكَّرَ وَدَنَا مِنَ الْإِمَامِ فَأَنْصَتَ وَمَنْ يَلْغُ فِي يَوْمِ الْجُمُعَةِ، كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ خُطْوَةٍ خَطَاَهَا إِلَى الْمَسْجِدِ صِيَامَ سَنَةٍ وَقِيَامَهَا.»

¹⁰⁴¹ Bkz. Hattâbî, *Me'âlimü's-Sünen*, I, 57.

¹⁰⁴² Bkz. Kâdî İyâz, *İkmâlü'l-Mu'lim*, II, 91.

¹⁰⁴³ Mergînânî, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Mergînânî, *el-Hidâye fi şerhi Bidâyeti'l-mübtedî*, thk. Talâl Yûsuf, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y., I, 32.

¹⁰⁴⁴ Kudûrî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Ca'fer el-Kudûrî, *Muhtasaru'l-Kudûrî fi'l-fikhi'l-Hanefî*, thk. Kâmil Muhammed Muhammed Uveyza, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418, s. 18; Mergînânî, *Hidâye*, I, 32.

b. Tercümesi

Ahmed b. Amr el-Bezzâr, Ahmed b. Abdillâh el-Bezzâr et-Tüsterî- Muhammed b. Miskîn el-Yemânî- İbrahim b. Muhammed b. Cünâh- Yahyâ b. Şu'be- İshak b. Abdillâh b. Ebî Talha- Abdillâh b. Ebî Talha- Ebû Talha isnadıyla rivayet edildiğine göre; Rasûlullah (s.a.v.): “**Kim cuma günü güzelce yıkanır, gusül abdesti alır, erkenden mescide gider, imama yaklaşır ve boş söz söylemeden imamı dinlerse, mescide giderken attığı her adımına karşılık Allah bir sene boyunca oruç tutma ve gecelerini ibadetle geçirme sevabı yazar.**” buyurdu.¹⁰⁴⁵

c. Ricâli

Hadisin senedi; Ahmed b. Amr el-Bezzâr, Ahmed b. Abdillâh el-Bezzâr et-Tüsterî- Muhammed b. Miskîn el-Yemânî- İbrahim b. Muhammed b. Cünâh- Yahyâ b. Şu'be- İshak b. Abdillâh b. Ebî Talha- Abdillâh b. Ebî Talha- Ebû Talha şeklindedir.

(**Ahmed b. Amr el-Bezzâr**), daha çok Hâfiz Ebû Bekr el-Bezzâr adıyla tanınmaktadır. Hatîb el-Bağdâdî onun “sika” ve “hâfiz” olduğunu belirtmiş¹⁰⁴⁶, Zehebî ile İbn Hacer de “sadûk” hükmünü vermiştir.¹⁰⁴⁷

(**Ahmed b. Abdillâh el-Bezzâr et-Tüsterî**) hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunmamaktadır. Nâyif b. Salâh onun hocalarını ve talebelerini zikretmiş, Hâkim tarafından hadisinin tashîh edildiğini belirttiğinden sonra “makbûl” hükmünü vermiştir.¹⁰⁴⁸

(**Muhammed b. Miskîn el-Yemânî**) “sika” bir râvidir.¹⁰⁴⁹ Nisbesi, yazım hatası nedeniyle “el-Yemânî” şeklinde yazılmıştır. Kaynaklarda “el-Yemâmî” şeklinde kaydedilmektedir.¹⁰⁵⁰

¹⁰⁴⁵ Taberânî, **el-Mu'cemü'l-kebir**, V, 102-103 (4726).

¹⁰⁴⁶ Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, **Târîhu Bağdâd**, V, 548.

¹⁰⁴⁷ Bkz. Zehebî, **Mîzân**, I, 124; İbn Hacer, **Lisân**, I, 563.

¹⁰⁴⁸ Bkz. Nâyif b. Salâh, **İrşâdü'l-kâsî**, s. 129.

¹⁰⁴⁹ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 506.

¹⁰⁵⁰ Bkz. İbn Hibbân, **Sikât**, IX, 118; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XXVI, 399; Zehebî, **Kâşif**, II, 216; İbn Hacer, **Takrîb**, s. 506; a.mlf., **Tehzîb**, IX, 439.

(**İbrahim b. Muhammed b. Cünâh**) hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunmamakla birlikte *Mizzâ Tehzîbü'l-Kemâl*'inde onu Muhammed b. Miskîn'in hocaları arasında zikretmektedir.¹⁰⁵¹ Heysemî, hadisin senedi hakkında İbrahim b. Muhammed'den bahseden hiç kimseyi bulamadığını, seneddeki diğer râvilerin sika olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁵² Buna göre İbrahim b. Muhammed b. Cünâh'ın "mechûl" bir râvi olduğunu söylemek mümkündür.

(**Yahyâ b. Şu'be**) hakkında da herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Dolayısıyla Yahyâ b. Şu'be de "mechûl" bir râvidir.

Kaynaklarda İshak b. Abdillâh b. Ebî Talha'nın öğrencileri arasında Yahyâ b. Şu'be yerine Yahyâ b. Saîd el-Ensârî¹⁰⁵³ ile Yahyâ b. Ebî Kesîr¹⁰⁵⁴ zikredilmektedir. Noktalama hatası yapılarak Yahyâ b. Saîd yerine Yahyâ b. Şu'be'nin yazılmış olma ihtimali vardır. Ayrıca "Cevâmi'u'l-kelim" adlı hadis tarama programında bu rivayetin senedi "İbrahim b. Muhammed b. Cünâh- Yahyâ (b. Saîd)- Şu'be- İshak b. Abdillâh b. Ebî Talha" şeklindedir. Bu durumda seneddeki "عن" lafzının "بن" şeklinde okunması hasebiyle yazım hatası yapılmış olması da muhtemeldir. Yahyâ b. Saîd el-Kattân¹⁰⁵⁵ ile Şu'be b. Haccâc¹⁰⁵⁶ ise "sika" râvilerdir.

(**İshak b. Abdillâh b. Ebî Talha**), "sika" bir râvidir.¹⁰⁵⁷

(**Abdullah b. Ebî Talha**)'nın "sika" bir râvi olduğu geride (10. hadis) belirtilmiştir.

d. Derecesi

Seneddeki râvilerden (**İbrahim b. Muhammed b. Cünâh**) ile (**Yahyâ b. Şu'be**)'nin mechûl olması hasebiyle hadisin isnadı zayıftır. Bununla birlikte hadisin Abdullah b. Amr b. Âs¹⁰⁵⁸ ve Evs b. Evs¹⁰⁵⁹ (r.a.) kanalıyla gelen şâhidi

¹⁰⁵¹ Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 400.

¹⁰⁵² Bkz. Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, II, 178.

¹⁰⁵³ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 226; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 245; İbn Hacer, *Tehzîb*, I, 239-240.

¹⁰⁵⁴ Bkz. Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, I, 393; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 226; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 445.

¹⁰⁵⁵ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 591.

¹⁰⁵⁶ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 266.

¹⁰⁵⁷ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 101.

¹⁰⁵⁸ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XI, 543-544 (6954).

bulunmaktadır. Söz konusu şevâhidin takviyesiyle hadis **hasen li-gayrihî** derecesine yükselmiştir.

e. Değerlendirme

Hadis metninde yer alan “غَسَلَ” fiili bazı hadislerde şeddeli olarak “غَسَّلَ” şeklinde zikredilmektedir.¹⁰⁶⁰ Söz konusu fiilin şeddeli olması durumunda “غَسَّلَ” ifadesi, Mekhûl (ö. 112/730) ve Saîd b. Abdilazîz (ö. 167/783) tarafından “başı ve bedeni yıkamak” şeklinde tefsir edilmiştir.¹⁰⁶¹ Tirmizî, Vekî b. Cerrâh’ın (ö. 197/812) bu ifadeye “hanımına gusül abdesti aldırды, kendisi de gusül aldı” mânası verdiğini, Abdullah b. Mübârek’in ise bu ifadeyi “başını yıkadı ve yıkandı” şeklinde açıkladığını ifade etmektedir.¹⁰⁶² Beyhakî (ö. 458/1066), bu mânanın daha doğru olduğunu ifade etmiş ve Araplar’ın hıtmî adındaki bir bitki veya benzeri şeyleri başlarına sürdüklerini, bu nedenle önce başlarını yıkayıp ardından yıkandıklarını dile getirmiştir.¹⁰⁶³

Buhârî’nin zikrettiği bir rivayette “اغْتَسِلُوا يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَاغْسِلُوا رُءُوسَكُمْ” (Cuma günü yıkanın ve başınızı yıkayın)¹⁰⁶⁴, Ebû Dâvûd’un (ö. 275/889) bir rivayetinde de “مَنْ غَسَلَ رَأْسَهُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَاغْتَسَلَ” (Kim cuma günü başını yıkar ve yıkanırsa)¹⁰⁶⁵ buyurulması, söz konusu ifadenin “başı ve bedeni yıkamak” anlamına geldiğini desteklemektedir.

Nevevî, “غَسَلَ” fiilinin şeddeli veya şeddesiz olarak rivayet edildiğini, her iki durumda da üç şekilde anlaşılabilirliğini ifade etmiştir. Ona göre bu fiil şeddeli olduğunda ifade ettiği birinci mâna, “Kim eşiyile cinsî münasebette bulunmak ve onu gusul almaya mecbur bırakmak suretiyle eşine boy abdesti aldırır, kendisi de

¹⁰⁵⁹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXVI, 83, 92-96, 97 (16161, 16172-16176, 16178); Dârimî, Salât 195 (1588); İbn Mâce, İkâmetü’s-salât 80 (1087); Tirmizî, Cum’a 4 (496); Nesâî, Cum’a 10, 19 (1381, 1398); İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme es-Sülemî en-Nîsâbü’rî, **Sahîhu İbn Huzeyme**, thk. Muhammed Mustafa el-A’zamî, el-Mektebü’l-İslâmî, Beyrut, 1400, III, 128 (1758); Taberânî, **el-Mu’cemü’l-kebir**, I, 215 (586).

¹⁰⁶⁰ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XI, 543-544 (6954), XXVI, 92 (16172); Tirmizî, Cum’a 4 (496); Nesâî, Cum’a 10, 19 (1381, 1398).

¹⁰⁶¹ Bkz. Ebû Dâvûd, Tahâret 128 (349-350).

¹⁰⁶² Bkz. Tirmizî, Cum’a 4 (496).

¹⁰⁶³ Bkz. Beyhakî, **Sünen**, III, 321-322.

¹⁰⁶⁴ Bkz. Buhârî, Cum’a 5 (884).

¹⁰⁶⁵ Bkz. Ebû Dâvûd, Tahâret 128 (346).

yıkırırsa” şeklindedir ki bu mânayı savunanlar, bir kimsenin yolda gözünü harama bakmaktan sakınmak ve kalbinin başka şeylerle meşgul olmasını engellemek için cuma namazından önce eşiyile birlikte olmasının müstehap olduğunu söylemektedirler. İkinci mâna, “Kim abdest uzuvlarını üçer defa yıkar, ardından cuma namazı için gusül abdesti alırsa” şeklinde, üçüncü mâna da “Kim kıyafetini ve başını yıkar, ardından cuma için gusül abdesti alırsa” şeklindedir.¹⁰⁶⁶

Nevevî, bu fiilin Ebû Talha hadisinde olduğu gibi şeddesiz olması durumunda “cinsî münasebette bulunmak, başı ve elbiseyi yıkamak, abdest almak” mânalarına geldiğini, muhakkik âlimlere göre şeddesiz olarak zikredilmesinin ve “başı yıkamak” mânasının daha çok tercih edildiğini ifade etmiştir.¹⁰⁶⁷ Bunların yanı sıra “غَسَلَ” fiilinin “elbiseyi yıkamak”, “اغْتَسَلَ” fiilinin de “bedeni yıkamak” anlamına gelmesinin ihtimal dahilinde olduğu veya her iki kelimenin de aynı anlamda olup tekid için tekrar edildiği de söylenmektedir.¹⁰⁶⁸

Hadiste zikredilen “عَدَا وَابْتَكَّرَ” şeklindeki ifade ise “cumaya erkenden gitmek ve hutbenin başına yetişmek” anlamına gelmektedir.¹⁰⁶⁹ Bazı rivayetlerde bu ifade “بَكَرَ وَابْتَكَّرَ” şeklinde zikredilmiş¹⁰⁷⁰ ve “بَكَرَ” fiilinin “cuma namazına giderken acele etmek, namaza ilk vaktinde gitmek, cuma namazına gitmeden önce sadaka vermek” mânalarına geldiği veya her iki kelimenin de aynı anlamda olup mübalağa için tekrar edildiği ifade edilmiş¹⁰⁷¹; “بَكَرَ” fiili hakkında “cuma namazına ilk vaktinde gitmek”, “ابْتَكَّرَ” fiili hakkında da “hutbenin başına yetişmek” şeklindeki mânanın daha çok tercih edildiği belirtilmiştir.¹⁰⁷² Ayrıca “ابْتَكَّرَ” fiiline “camiye erkenden gidenlerin yaptığı gibi namazla, zikirle ve diğer taat nevileriyle meşgul olmak” mânasının verildiği de kaydedilmiştir.¹⁰⁷³

¹⁰⁶⁶ Bkz. Nevevî, **el-Mecmû’ şerhu’l-Mühezzeb**, Dârü’l-Fikr, Beyrut, t.y., IV, 543.

¹⁰⁶⁷ Bkz. Nevevî, **Mecmû’**, IV, 543.

¹⁰⁶⁸ Bkz. Etyûbî, **Zahîretü’l-ukbâ**, XVI, 137.

¹⁰⁶⁹ Etyûbî, **Zahîretü’l-ukbâ**, XVI, 138.

¹⁰⁷⁰ Bkz. Ebû Dâvûd, **Tahâret** 128 (345); İbn Hibbân, **Sahih**, VII, 19 (2781); Taberânî, **el-Mu’cemü’l-kebir**, I, 215 (585); Hâkim, **Müstedrek**, I, 418 (1042); Beyhakî, **Sünen**, III, 324 (5878).

¹⁰⁷¹ Bkz. Nevevî, **Mecmû’**, IV, 543; Ali el-Kârî, **Mirkât**, III, 1034-1035; Etyûbî, **Zahîretü’l-ukbâ**, XVI, 138.

¹⁰⁷² Bkz. Etyûbî, **Zahîretü’l-ukbâ**, XVI, 138.

¹⁰⁷³ Bkz. Nevevî, **Mecmû’**, IV, 543.

Hadiste, cumaya erkenden gidip hutbenin başına yetişmenin yanı sıra imama yaklaşma ve hutbeyi boş söz söylemeden dinleme gibi durumlar da söz konusudur.

Etyûbî'ye göre hadis metninde zikredilen “أَنْصَتَ” fiili, “dinlemek” anlamına gelmekte, “Kim imama yakın olur ve hutbeyi dinlerse...” şeklindeki ifade de imama uzak olup hutbeyi dinleyen kimse ile imama yakın olup hutbeyi dinlemeyen kimse için hadiste müjdelenen ecrin hâsıl olmayacağına işaret etmektedir.¹⁰⁷⁴

Bu ecrin tahsil edilebilmesi için zikredilen şartlardan biri, hutbe sırasında konuşmamaktır. Nevevî'ye göre hutbe sırasında konuşmak abesle iştigal etme ve boş konuşma olacağından hadisteki “لَمْ يُلْغُ” ifadesi “konuşmamak” anlamındadır.¹⁰⁷⁵ Ayrıca söz konusu ifadenin Ezherî (ö. 370/980) tarafından “hutbeyi dinlemek, başka şeylerle meşgul olmamak” şeklinde yorumlandığı da kaydedilmektedir.¹⁰⁷⁶

Fıkhî açıdan hutbe sırasında susulması ve hutbenin dinlenilmesi hususunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Mâlik, Ebû Hanîfe, Şâfî ve âlimlerin geneline göre hutbeyi dinlemek vâciptir.¹⁰⁷⁷ Ancak Nehaî, Şa'bî ve seleften bazı âlimler, hutbede Kur'ân-ı Kerîm'in tilâvet edilmesi dışında hutbeyi dinlemenin vâcip olmadığını ifade etmişlerdir.¹⁰⁷⁸

Hutbeyi dinlemenin vâcip olduğunu benimseyenlerden biri olan Nevevî, hutbe sırasında konuşan bir kimseyi uyarmanın gerekli olduğu durumlarda, şayet anlaması mümkün ise işaret ile, işaretini anlama imkânı yoksa kısa bir sözle uyarılması gerektiğini, bu hususta mümkün olduğunca asgarî ölçüden fazla bir şey söylenilmemesi gerektiğini belirtmektedir.¹⁰⁷⁹ Hutbedeki konuşma yasağı ise İmam Mâlik ile cumhur ulemâya göre hutbenin irad edildiği sırada, Ebû Hanîfe'ye göre de imam mimbere çıktıktan sonra başlamaktadır.¹⁰⁸⁰

Hutbeyi dinleyecek durumda olmayan bir kimsenin hutbeyi dinlemesinin gerekli olup olmadığı hususu da ulemâ arasında ihtilâfıdır. Cumhura göre böyle bir

¹⁰⁷⁴ Bkz. Etyûbî, *Zahîretü'l-ukbâ*, XVI, 138.

¹⁰⁷⁵ Bkz. Nevevî, *Mecmû'*, IV, 544.

¹⁰⁷⁶ Bkz. Nevevî, *Mecmû'*, IV, 544; Etyûbî, *Zahîretü'l-ukbâ*, XVI, 138.

¹⁰⁷⁷ Kâdî İyâz, *İkmâlü'l-Mu'lim*, III, 242; Nevevî, *Minhâc*, VI, 139.

¹⁰⁷⁸ Kâdî İyâz, *İkmâlü'l-Mu'lim*, III, 242.

¹⁰⁷⁹ Bkz. Nevevî, *Minhâc*, VI, 138.

¹⁰⁸⁰ Kâdî İyâz, *İkmâlü'l-Mu'lim*, III, 243; Nevevî, *Minhâc*, VI, 139.

durumda olan kimsenin dinliyormuş gibi yapıp susması gerekirken Nehaî ile Ahmed b. Hanbel ve Şâfiî'nin iki görüşünden birinde hutbeyi dinlemesinin gerekli olmadığını kaydettikleri ifade edilmektedir.¹⁰⁸¹ Ayrıca selâmı almak ve aksırana teşmütte bulunmak gibi meşrû görülen ve emredilen durumlar hutbe sırasında vâki olduğunda, Mâlik, Şâfiî ve Ebû Hanîfe'ye göre susulması gerekirken Süfyân-ı Sevrî, Evzâî, Ahmed b. Hanbel ve İshak buna cevaz vermiştir.¹⁰⁸²

Cuma namazı münferid olarak kılınamayacağından müslümanların neredeyse tamamı büyük topluluklar halinde cuma günü camileri ve mescidleri doldururlar. Bu ibadet toplu halde eda edileceği için her bir ferde dikkat etmesi gereken birtakım sorumluluklar düşer. Bunların başında da temizlik gelmektedir.

Temizliğine önem vermeyen hiç kimsenin etrafa yaydığı kötü kokular veya kirlilik sebebiyle bir başkasının rahatsız olmasına, hastalanmasına ya da ibadetinden lezzet almasına mâni olmaya hakkı yoktur. Cuma namazına iştirak edenlerin bir kısmının beş vakit namazdan yoksun oldukları da göz önünde bulundurulduğunda, onları ibadet etmekten uzaklaştıracak her türlü sebepten kaçınmak zorunlu bir hal almaktadır.

Cuma namazı hutbe ile birlikte eda edilen bir namazdır. Dolayısıyla güncel meselelerin ele alınması ve insanlara umûmî mesajların verilmesi açısından cuma hutbesi büyük önem arz etmektedir. Çünkü beş vakit namazda bir araya gelmeleri güç olan büyük kalabalıklar cuma namazı vesilesiyle bir araya gelmiş, topluma verilmesi planlanan mesajların her bir ferde ulaşmasına imkân sağlanmıştır. Bu nedenle hadiste cumaya erken gidilmesine, hutbenin başına yetiştirilmesine, imama yakın olunmasına, hutbede verilen mesajın herkes tarafından rahatça işitilip anlaşılması için konuşmadan hutbenin dinlenilmesine vurgu yapılmış, bunlara riayet eden kimselerin bir senelik oruç ve geceleri ibadetle geçirme sevabına nâil olacağı müjdelenmiştir.

Cuma günü yıkanmanın ve cuma namazına giderken acele etmenin fazileti, imama yaklaşmanın müstehap olduğu, hutbeyi dinleme esnasında konuşulmaması ve dinlemeye engel olacak şeylerle meşgul olunmaması, Allah Teâlâ'nın zorluğuna

¹⁰⁸¹ Bkz. Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, III, 242.

¹⁰⁸² Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, III, 243.

rağmen birçok amele ihsan etmediği ecir ve sevabı, yerine getirilmesi kolay görülen bazı amellere ihsan etmesi hadisten çıkarılan sonuçlardır.¹⁰⁸³

3.3.17. YİRMİ ÜÇÜNCÜ HADİS

İçkinin Haram Kılınması

a. Metni

قَالَ الْإِمَامُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْمُعْجَمِ الْأَوْسَطِ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الْفَرْعَانِيُّ قَالَ: نَا أَبُو حَسَّانَ الزِّيَادِيُّ قَالَ: نَا الْوَلِيدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمُوقَرِيُّ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، عَنِ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنِ أُمِّ سُلَيْمٍ، قَالَتْ: لَمَّا نَزَلَ تَحْرِيمُ الْخَمْرِ أَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَاتِفًا يَهْتِفُ: «أَلَا إِنَّ الْخَمْرَ قَدْ حُرِّمَتْ، فَلَا تَبِيعُوهَا، وَلَا تَبْتَاغُوهَا وَمَنْ كَانَ عِنْدَهُ مِنْهَا شَيْءٌ فَلْيُهْرِقْهُ.» قَالَ أَبُو طَلْحَةَ: يَا غُلَامُ، اخْلُلْ عَنِ الْمَزَادَةِ، فَأَهْرِقْهَا، فَأَهْرِقِ النَّاسَ، وَمَا هُمْ خَمْرٌ يَوْمئِذٍ إِلَّا الْبُسْرُ وَالتَّمْرُ.

b. Tercümesi

Ali b. Abdillâh el-Fergânî- Ebû Hassân ez-Ziyâdî- Velîd b. Muhammed el-Muvakkarî- Zührî- Enes b. Mâlik- Ebû Talha- Ümmü Süleym isnadıyla rivayet edildiğine göre; Ümmü Süleym (r.anhâ) şöyle dedi: İçkinin haramlığını ifade eden âyet nâzil olunca Rasûlullah (s.a.v.) bir münâdîye: “İyi bilin ki şarap (içki) haram kılınmıştır. Onu satmayınız, satın almayınız. Kimin yanında şaraptan bir şey varsa hemen onu döksün!” demesini emretti.

Ebû Talha şöyle dedi: “Ey çocuk! Mataranın bağına çöz ve şarabı dök!” İnsanlar da döktüler. O gün için onların şarabı yaş ve kuru hurma şırasıydı.¹⁰⁸⁴

c. Ricâli

Hadisin senedi; Ali b. Abdillâh el-Fergânî- Ebû Hassân ez-Ziyâdî- Velîd b. Muhammed el-Muvakkarî- Zührî- Enes b. Mâlik- Ebû Talha- Ümmü Süleym şeklindedir.

¹⁰⁸³ Etyûbî, *Zahîretü'l-ukbâ*, XVI, 140.

¹⁰⁸⁴ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, IV, 280 (4200).

(Ali b. Abdullah el-Fergânî)¹⁰⁸⁵ ile (Ebû Hassân ez-Ziyâdî) “sika” râvilerdir.¹⁰⁸⁶

(Velîd b. Muhammed el-Muvakkarî) hakkında Yahyâ b. Maîn’in “leyse bi-şey” (hiçbir şey değildir)¹⁰⁸⁷, “daîf” (zayıftır)¹⁰⁸⁸ ve “kezzâb” (yalancıdır)¹⁰⁸⁹; Ali b. Medîni’nin (ö. 234/848-849) “daîf” ve “lâ yüktebü hadîsüh” (hadisi hiçbir şekilde yazılmaz)¹⁰⁹⁰; Ahmed b. Hanbel’in de “leyse zâke bi-şey” (hiçbir şey değildir)¹⁰⁹¹ dediği nakledilmektedir. Buhârî, münker hadislerinin olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁹² Ebû Zür’a er-Râzî’nin (ö. 264/878) onun hakkında “leyyinü’l-hadîs” (hadisinde gevşeklik vardır), Ebû Hâtim’in de “daîfü’l-hadîs” (hadisi zayıftır) tâbirlerini kullandığı rivayetler arasındadır.¹⁰⁹³ Tirmizî “yüda’afü fi’l-hadîs” (hadiste zayıf görülüyor)¹⁰⁹⁴, Nesâî de “metrûkü’l-hadîs” (hadisi terkedilmiştir)¹⁰⁹⁵ tâbirlerini kullanmıştır. Nesâî’nin onun hakkında ayrıca “leyse bi-sika” (güvenilir değildir) ve “münkerü’l-hadîs” (hadisi münkerdir) dediği de kaydedilmektedir.¹⁰⁹⁶ İbn Hibbân onu *Mecrûhîn*’de zikretmiş ve İbn Şihâb ez-Zührî’nin asla rivayet etmediği mevzû haberleri Velîd b. Muhammed’in ondan rivayet ettiğini, hiçbir şekilde onunla ihticâc edilemeyeceğini dile getirmiş¹⁰⁹⁷, Dârekutnî onu *Duafâ*’sında zikretmiş¹⁰⁹⁸, İbn Şâhîn de *Târîhu esmâi’ d-duafâ ve’l-kezzâbîn* adlı eserinde onun için “daîf” tâbirini

¹⁰⁸⁵ Zehebî, *Târîh*, VII, 462-463.

¹⁰⁸⁶ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VIII, 339; Zehebî, *el-İber fi haberi men ğaber*, thk. Ebû Hâcer M. Saîd b. Besyûnî Zağlûl, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1405, I, 343.

¹⁰⁸⁷ Ukaylî, *Duafâ*, VI, 318; İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, III, 77; İbn Adî, *Kâmil*, VIII, 348; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXXI, 78; İbn Kesîr, *Tekmîl*, II, 114; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 149.

¹⁰⁸⁸ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXXI, 78; İbn Kesîr, *Tekmîl*, II, 114; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 149.

¹⁰⁸⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, IX, 15; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXXI, 78; İbn Kesîr, *Tekmîl*, II, 114; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 149.

¹⁰⁹⁰ İbn Adî, *Kâmil*, VIII, 348; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXXI, 79; İbn Kesîr, *Tekmîl*, II, 114; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 149.

¹⁰⁹¹ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, IX, 15; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXXI, 77; İbn Kesîr, *Tekmîl*, II, 114; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 149.

¹⁰⁹² Bkz. Buhârî, *Duafâ*, s. 116; a.mlf., *et-Târîhu’l-kebîr*, VIII, 155.

¹⁰⁹³ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, IX, 15; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXXI, 79; İbn Kesîr, *Tekmîl*, II, 114; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 149.

¹⁰⁹⁴ Bkz. Tirmizî, *Sünen*, VI, 46.

¹⁰⁹⁵ Bkz. Nesâî, *Duafâ*, s. 103.

¹⁰⁹⁶ Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXXI, 80; İbn Kesîr, *Tekmîl*, II, 115; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 150.

¹⁰⁹⁷ Bkz. İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, III, 77.

¹⁰⁹⁸ Bkz. Dârekutnî, *Duafâ*, III, 135.

kullanmıştır.¹⁰⁹⁹ Zehebî onun hakkında “terakûhu” (ondan rivayeti terkettiler) demiştir.¹¹⁰⁰ Heysemî ona “zayıf”¹¹⁰¹, İbn Hacer de “metrûk”¹¹⁰² hükmünü vermiştir. Yani hadisi çok zayıftır.

(**Zührî**), İbn Şihâb ez-Zührî’dir. Onun “sika” bir râvi olduğu geride (15. hadis) geçmiştir. (**Enes b. Mâlik**), Rasûlullah’ın (s.a.v.) hizmetkârı meşhur sahâbîdir.

d. Derecesi

Seneddeki râvilerden (**Velîd b. Muhammed el-Muvakkarî**)’nin “metrûk” oluşu, hadisin senedinin **çok zayıf** olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu rivayet, takviye edilemeyecek derecede zayıftır.

e. Değerlendirme

Senedi takviye edilemeyecek kadar çok zayıf olan bu rivayet yerine aynı konuda Enes b. Mâlik (r.a.) kanalıyla gelen, başta Buhârî ve Müslim’in *Sahih*’leri¹¹⁰³ olmak üzere pek çok hadis kaynağında sahih senedle zikredilen rivayet¹¹⁰⁴ dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla bu hususta değerlendirilecek olan hadis, Enes b. Malik hadisidir.

Enes b. Mâlik hadisinin bazı rivayetlerinde, söz konusu hadisenin Ebû Talha’nın (r.a.) sahâbeden Ebû Ubeyde b. Cerrâh, Übey b. Kâ’b¹¹⁰⁵, Süheyl b.

¹⁰⁹⁹ Bkz. İbn Şâhîn, **Târîhu esmâi’l-duafâ**, s. 188.

¹¹⁰⁰ Bkz. Zehebî, **Kâşif**, II, 354.

¹¹⁰¹ Bkz. Heysemî, **Mecmau’z-zevâid**, IV, 90.

¹¹⁰² Bkz. İbn Hacer, **Takrîb**, s. 583.

¹¹⁰³ Bkz. Buhârî, Mezâlim 22 (2464), Tefsîr 115-116 (4617, 4620), Eşribe 3, 11 (5582, 5600), Ahbârü’l-Âhâd 1 (7253); Müslim, Eşribe 1 (1980/3- 9).

¹¹⁰⁴ Bkz. Mâlik, **Muvatta**, II, 52 (1842); İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, V, 94 (24031); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XX, 234-235 (12869), XXI, 78-79 (13376); Dârimî, Eşribe 2 (2134); Ebû Dâvûd, Eşribe 1 (3673); Bezzâr, **Müsned**, XIII, 289-290, 431, 482-483 (6867, 7176, 7288); Nesâî, Eşribe 2 (5542); Ebû Ya’lâ, **Müsned**, V, 361-362 (3008), VI, 101, 178 (3362, 3462), VII, 10-11 (3903); İbn Hibbân, **Sahih**, XII, 184, 185-186 (5361, 5363-5364); Dârekutnî, **es-Sünen**, thk. Şuayb el-Arnaût v.d., Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 1424, V, 273 (4305).

¹¹⁰⁵ Buhârî, Eşribe 3 (5582), Ahbârü’l-Âhâd 1 (7253); Müslim, Eşribe 1 (1980/9).

Beydâ¹¹⁰⁶, Ebû Dücâne¹¹⁰⁷, Muâz b. Cebel¹¹⁰⁸ ve Ebû Eyyüb el-Ensârî'nin¹¹⁰⁹ (r.a.) olduğu bir topluluğu evinde¹¹¹⁰ ağırladığı sırada meydana geldiği anlatılmaktadır.

İçki, hicretin üçüncü yılında Uhud Savaşı'ndan sonra haram kılınmıştır.¹¹¹¹ Akli karıştırması veya akli örtmesi sebebiyle “hamr” (şarap) diye isimlendirilmiştir.¹¹¹² Ancak Ebû Hanîfe'ye göre mayalanıp keskinleştiği zaman üzümün kaynatılmamış şirasına “hamr” denilmektedir.¹¹¹³

Arapların hurma, kuru ve yaş üzüm, tahıl ve bal gibi gıdalardan içki ürettikleri, Mekke'de yaş üzüm ve hurmadan, Medine'de ise kuru üzüm ve hurmadan üretilen içki çeşitlerinin yaygın olduğu¹¹¹⁴, eskiliği, tazeliği, çabuk sarhoş etmesi, rengi, malzemesi, üretim yeri ve saklandığı kaba göre içkiye farklı isimler verildiği¹¹¹⁵, bu isimlerin yaklaşık iki yüz kadar olduğu¹¹¹⁶, daha çok üzümde elde edilen içkiye “hamr” denildiği haber verilmektedir.¹¹¹⁷

İsmâil b. İshak'a (ö. 282/896) göre de sarhoşluk veren her şeye hamr denilir. Çünkü Allah Teâlâ, “*Hurma ağaçlarının meyvelerinden ve üzümlelerinden hem içki hem de güzel bir rızık edirsiniz...*”¹¹¹⁸ buyurmuştur ki bundan hurma ağaçlarının meyvelerinden elde edilen içkinin, üzümlelerinden elde edilen içki gibi olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca başka bir âyette, “*Ey iman edenler! Sarhoş iken ne söylediğinizi bilinceye kadar namaza yaklaşmayın...*”¹¹¹⁹ buyurularak sarhoş halde namaz kılmak yasaklanmış, bu hususta üzümde elde edilen içkinin sarhoşluk

¹¹⁰⁶ İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, V, 94 (24031); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XX, 234-235 (12869); Bezzâr, **Müsned**, XIII, 431 (7176); İbn Hibbân, **Sahih**, XII, 184 (5361).

¹¹⁰⁷ Buhârî, Eşribe 11 (5600); Müslim, Eşribe 1 (1980); Nesâî, Eşribe 2 (5542).

¹¹⁰⁸ Müslim, Eşribe 1 (1980/7).

¹¹⁰⁹ Müslim, Eşribe 1 (1980/4).

¹¹¹⁰ Buhârî, Mezâlim 22 (2464), Tefsîr 116 (4620); Müslim, Eşribe 1 (1980/3); Ebû Dâvûd, Eşribe 1 (3673).

¹¹¹¹ Kurtubî, **el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân**, VI, 285; İbnü'l-Mülakkın, **Tavzih**, XV, 641.

¹¹¹² İbnü'l-Mülakkın, **Tavzih**, XV, 640; Aynî, **Umdetü'l-kârî**, XIII, 11-12; Etyûbî, **Zahîretü'l-ukbâ**, XL, 98.

¹¹¹³ Aynî, **Umdetü'l-kârî**, XIII, 12.

¹¹¹⁴ Bkz. Mustafa Baktır, “İçki”, **DİA**, XXI, 458.

¹¹¹⁵ Bkz. Nebi Bozkurt, “İçki”, **DİA**, XXI, 455-456.

¹¹¹⁶ Bkz. İbnü'l-Mülakkın, **Tavzih**, XV, 641; Aynî, **Umdetü'l-kârî**, XIII, 12.

¹¹¹⁷ Bkz. Bozkurt, “İçki”, **DİA**, XXI, 455-456.

¹¹¹⁸ en-Nahl, 16/67.

¹¹¹⁹ en-Nisâ, 4/43.

vermesiyle hurmadan elde edilen içkinin sarhoşluğu eşit tutulmuştur.¹¹²⁰ Bu da hem üzümünden hem de hurmadan elde edilen içkinin haram olduğunu ve ikisine de hamr denilebileceğini göstermektedir.

Hadiste Enes b. Mâlik içkilerinin o gün için kuru ve yaş hurmadan elde edildiğini haber vermektedir. Başka rivayetlerde ise taze hurmanın yarılarak üzerine su dökülmesi ve ateşte pişirilmeksizin mayalanıncaya kadar bırakılmasıyla elde edilen¹¹²¹ “fadîh” adlı içki olduğunu belirtmektedir.¹¹²²

Keskinleşip sarhoşluk verdiği zaman sıkılmış üzüm suyunun haram olduğu hususunda âlimlerin ittifakı olmakla birlikte bunun dışındaki maddelerin haramlığı hususunda ihtilâf edilmiş, İmam Mâlik, Şâfiî ve sahâbe ile tâbiînden kalabalık bir cemaat hangi neviden olursa olsun pişirilsin yahut pişirilmesin sarhoşluk veren her şeyin haram olduğunu söylemişlerdir.¹¹²³ Nevevî de bu hususta taze hurma ile kuru hurma şırası, taze hurma, hurma kuruğu, kuru üzüm, arpa, darı, bal ve başka neveler arasında herhangi bir fark olmadığını, bunların hepsine “hamr” denildiğini ve hepsinin haram olduğunu ifade etmiştir.¹¹²⁴

Basralılar’dan bazı kimselerin yalnızca sıkılmış üzüm suyu ile ıslatılmış ve pişirilmemiş kuru üzümünden elde edilen şıranın haram olduğunu ileri sürdükleri, bunların pişmiş ve pişmemiş olanları ile bunların dışındakilerden pişirilerek elde edilen şıraların sarhoşluk vermediği sürece helâl olduğunu ileri sürdükleri nakledilmektedir.¹¹²⁵ Ebû Hanîfe ise sadece hurma ve üzüm ağaçlarının meyvelerinden sıkılmış suların haram, bunların dışındakilerin sarhoşluk vermediği sürece helâl olduğu kanaatindedir. Ona göre üzümünden yapılan şarabın üçte ikisi gidinceye kadar pişirilmesi dışında azı da çoğu da haram, ıslatılmış kuru hurma ile kuru üzüm ise kendilerine az miktarda ateş temas etse bile pişirilmesi halinde

¹¹²⁰ İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, VI, 41; İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, XXVII, 100-101.

¹¹²¹ Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, VI, 440; Nevevî, **Minhâc**, XIII, 148; İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, XV, 641.

¹¹²² Bkz. Buhârî, Mezâlim 22 (2464), Tefsîr 115, 116 (4617, 4620); Müslim, Eşribe 1 (1980/3-4, 9); Ebû Dâvûd, Eşribe 1 (3673); Nesâî, Eşribe 2 (5542).

¹¹²³ Mâzerî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Ömer et-Temîmî el-Mâzerî, **el-Mu'lim bi-fevâidi Müslim**, thk. Muhammed eş-Şâzelî Neyfer, el-Müessesetü'l-Vataniyye, II. bs., Tunus, 1988-1991, III, 101.

¹¹²⁴ Bkz. Nevevî, **Minhâc**, XIII, 148.

¹¹²⁵ Bkz. Mâzerî, **Mu'lim**, III, 101-102; Nevevî, **Minhâc**, XIII, 148.

helâldir. Bunlar pişirilmedikleri takdirde haram olmakla birlikte içene had cezası uygulanmaz. Ancak bu durum, bunlar sarhoşluk vermediği sürece böyledir.¹¹²⁶

Sarhoşluk veren her şeyin haram olduğunu savunan cumhur ulemâ, bu hususta Kur'ân ve Sünnet'in zâhirinden delil getirmektedirler. Onlara göre Allah Teâlâ, “Şeytan, içki ve kumarla, ancak aranızda düşmanlık ve kin sokmak; sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister...”¹¹²⁷ buyurmak suretiyle içkinin haram olma illetini; Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoyması ile düşmanlık ve kine sebep olması kılmıştır. Bu illet sarhoşluk veren her şeyde bulunduğundan söz konusu hükmün tamamı hakkında aynı olması gerekir.¹¹²⁸ Ayrıca, “Sarhoşluk veren her şey haramdır.”¹¹²⁹, “Sarhoşluk veren her şey hamrdır ve sarhoşluk veren her şey haramdır.”¹¹³⁰ şeklindeki rivayetler de cumhurun delil getirdiği hadislerdir.

Hadis, cumhurun görüşünü destekler nitelikte olup yalnızca üzümde elde edilen şıranın “hamr” olduğunu iddia edenlerin aleyhine delildir. Çünkü Ebû Talha'nın evinde hazır bulunan sahâbe olgunlaşmamış, taze ve kuru hurmadan elde edilen “fadîh” adlı içkinin, söz konusu emirle haram kılınan hamr olduğu hususunda ittifak etmişlerdir.¹¹³¹ Sahâbenin dil hususunda rehber olmaları göz önünde bulundurulduğunda, onların hem yalnızca üzümde elde edilen içkinin hamr olduğunu anlamaları hem de -malî zâyî etmekten nehyedildikleri halde- hamr olduğunu düşünmedikleri fadîh çömlüklerindeki içkiyi dökmeleri uygun olmazdı. Ayrıca ellerindeki içkinin haram kılınan hamr olduğu hususunda şüpheye düşselerdi, mutlaka Rasûlullah'a (s.a.v.) haram kılınan hamrın ne olduğundan ve nelere hamr denileceğinden sorarlardı. Bunun aksine onlar, ellerindeki içkinin yasaklanan hamr olduğundan şüphe etmemişler ve içkilerini dökmüşlerdir.¹¹³²

¹¹²⁶ Mâzerî, **Mu'lim**, III, 102; Nevevî, **Minhâc**, XIII, 148.

¹¹²⁷ el-Mâide, 5/91.

¹¹²⁸ Mâzerî, **Mu'lim**, III, 102; Nevevî, **Minhâc**, XIII, 148.

¹¹²⁹ Buhârî, Megâzî 62 (4343), Edeb 80 (6124), Ahkâm 22 (7172); Müslim, Eşribe 7 (1733/70).

¹¹³⁰ Müslim, Eşribe 7 (2003/73-74); Ebû Dâvûd, Eşribe 5 (3679); Tirmizî, Eşribe 1 (1861); Nesâî, Eşribe 22 (5585).

¹¹³¹ Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, VI, 440.

¹¹³² İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, VI, 41; İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, XXVII, 100.

Bazı rivayetlerde Ebû Talha'nın Enes b. Mâlik'e içki kûpünü kırmasını emrettiği kaydedilmektedir.¹¹³³ Nevevî'ye göre bu durum, onların içkinin yok edilmesi gerektiğini düşündükleri gibi içki testilerinin de kırılıp yok edilmesi gerektiğini düşünmeleri sebebiyledir. Çünkü bu gerekli olmadığı halde onlar böyle bir kanaate kapılıp testileri kırmışlar, Rasûlullah (s.a.v.) da bu husustaki hükmü iyi bilmediklerinden dolayı onları mâzur görmüş ve tepki göstermemiştir.¹¹³⁴ Bu husustaki hükmün, kırılmalarına gerek kalmadan yıkanması olduğunu belirten Nevevî, günümüzde içki kaplarında ve içki için kullanılan her türlü kaptan da hükmün aynı olduğunu, içki kabının çömlek, cam, bakır, ahşap veya deri olması arasında hiçbir fark olmadığını ve kırılmalarının câiz olmadığını söylemektedir.¹¹³⁵

Kâdî İyâz ise ashabın bu husustaki tutumunun imam Mâlik'ten rivayet edilen iki görüşten biri olduğunu belirtmiştir. Bunun nedeni, kaba bulaşan içki kalıntılarının temizlenmesinin zor olmasıdır. İkinci görüş ise söz konusu kapların içlerinde su olduğu halde kaynatılıp yıkandığında kullanımında herhangi bir sakınca olmadığına yöneliktir. Ancak İmam Mâlik, içki kokusunun sirayet etmesi hasebiyle tulumları bundan istisna etmiştir.¹¹³⁶

Bazı rivayetlerde Enes b. Mâlik (r.a.), dökülen içkilerin Medine sokaklarında aktığını haber vermektedir.¹¹³⁷ Kâdî Mühelleb b. Ebî Sufre (ö. 435/1044), içkinin yollara dökülmesinin, ancak haramlığını ilân etmek ve terkedildiğini teşhir etmek maksadıyla câiz olacağını, aksi takdirde yürüdükleri yollarda insanlara eziyet olacağından bunun hoş bir şey olmadığını, hatta bu hususta temiz suyun bile yola dökülmesini uygun görmediklerini dile getirmektedir.¹¹³⁸

Zâhirîler'den İbn Hazm, söz konusu habere dayanarak içkinin temiz olduğuna hükmetmiş ve ashabın çoğunun yalın ayak dolaştığını, dolayısıyla ayaklarına bulaşan şeyin necis olmaması gerektiğini ileri sürmüştür.¹¹³⁹ Aynî ise bu istidlâlin büyük bir

¹¹³³ Bkz. Buhârî, Ahbârü'l-Âhâd 1 (7253); Müslim, Eşribe 1 (1980/9).

¹¹³⁴ Bkz. Nevevî, *Minhâc*, XIII, 151.

¹¹³⁵ Bkz. Nevevî, *Minhâc*, XIII, 151.

¹¹³⁶ Bkz. Kâdî İyâz, *İkmâlü'l-Mu'lim*, VI, 442.

¹¹³⁷ Bkz. Buhârî, Mezâlim 22 (2464), Tefsîr 116 (4620); Müslim, Eşribe 1 (1980/3).

¹¹³⁸ İbn Battâl, *Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, VI, 588; Kirmânî, *el-Kevâkibü'd-derârî*, XI, 31; İbnü'l-Mülakkın, *Tavzîh*, XV, 642-643.

¹¹³⁹ İbnü'l-Mülakkın, *Tavzîh*, XV, 643; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XIII, 12.

cüretkâlık olduğunu, çünkü Kur'ân'ın içkinin necis olduğunu haber verdiğini kaydetmiştir.¹¹⁴⁰

İçkinin haram olduğu¹¹⁴¹, üzüm dışında başka şeylerden elde edilen her türlü içki¹¹⁴² ile sarhoşluk veren her şeyin “hamr” diye isimlendirildiği¹¹⁴³, haber-i vâhid ile amelin makbul olduğu¹¹⁴⁴, emirlerin ilk anda yerine getirilmesi gerektiği, haram kılınan şeylerle faydalanılamayacağı, bunların satışlarının ve tasarrufunun helâl olmadığı¹¹⁴⁵, içki içmek haram olduğu gibi elde bulundurulmasının da haram olduğu¹¹⁴⁶, bir beldede âmir adına yapılan nidanın o âmirin sözü yerine geçtiği¹¹⁴⁷ ve yaşça küçük olanın büyük olanlara hizmetinin müstehap olduğu¹¹⁴⁸ hem Ebû Talha hadisinden hem de bu husustaki benzer hadislerden çıkarılan hükümlerdir. Bunların yanı sıra hadis, sahâbe-i kirâmın Allah ve Rasûl'ünden gelen bir emir veya nehiy karşısında sergiledikleri teslimiyet ve samimî tutumlarını bize göstermekte, Allah'a kulluk noktasındaki hassasiyetleri sebebiyle onların üstünlüğünü bir kez daha ortaya koymaktadır.

¹¹⁴⁰ Bkz. Aynî, **Umdetü'l-kârî**, XIII, 12.

¹¹⁴¹ Aynî, **Umdetü'l-kârî**, XIII, 12.

¹¹⁴² İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, X, 40; Etyûbî, **Zahîretü'l-ukbâ**, XL, 120.

¹¹⁴³ Kirmânî, **el-Kevâkibü'd-derârî**, XI, 31.

¹¹⁴⁴ Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, VI, 442; Nevevî, **Minhâc**, XIII, 150; Kirmânî, **el-Kevâkibü'd-derârî**, XI, 31; İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, XV, 643; Aynî, **Umdetü'l-kârî**, XIII, 12.

¹¹⁴⁵ Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, VI, 442.

¹¹⁴⁶ Nevevî, **Minhâc**, XIII, 150; İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, XV, 643; Aynî, **Umdetü'l-kârî**, XIII, 12.

¹¹⁴⁷ Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, VI, 442; İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, XV, 642.

¹¹⁴⁸ Nevevî, **Minhâc**, XIII, 150.

3.3.18. YİRMİ DÖRDÜNCÜ HADİS

İçki Kaplarının Kırılması

a. Metni

قَالَ الْإِمَامُ التِّرْمِذِيُّ فِي سُنَنِهِ: حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ مَسْعَدَةَ، قَالَ: حَدَّثَنَا الْمُعْتَمِرُ بْنُ سُلَيْمَانَ، قَالَ: سَمِعْتُ لَيْثًا يُحَدِّثُ، عَنْ يَحْيَى بْنِ عَبَّادٍ، عَنْ أَنَسٍ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ أَنَّهُ قَالَ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، إِنِّي اشْتَرَيْتُ خَمْرًا لِأَيْتَامٍ فِي حَجْرِي، قَالَ: «أَهْرِقِ الْحَمْرَ، وَاكْسِرِ الدِّنَانَ.»

b. Tercümesi

Humeyd b. Mes'ade- Mu'temir b. Süleyman- Leys- Yahyâ b. Abbâd- Enes- Ebû Talha isnadıyla rivayet edildiğine göre; Ebû Talha (r.a.) şöyle dedi: Ey Allah'ın Peygamberi! Ben evimde bulunan yetimler için şarap satın aldım, dedim. Hz. Peygamber (s.a.v.) de “Şarabı dök, şarap testilerini de kır.” buyurdu.¹¹⁴⁹

c. Ricâli

Hadisin senedi; Humeyd b. Mes'ade- Mu'temir b. Süleyman- Leys- Yahyâ b. Abbâd- Enes- Ebû Talha şeklindedir.

(Humeyd b. Mes'ade) hakkında Zehebî ile İbn Hacer “sadûk” hükmünü vermiştir.¹¹⁵⁰ (Mu'temir b. Süleyman) ise “sika” bir râvidir.¹¹⁵¹

(Leys b. Ebî Süleym)'in, Süfyân b. Uyeyne tarafından taz'îf edildiği nakledilmektedir.¹¹⁵² İbn Sa'd, onun âbid ve sâlih biri olmakla birlikte hadiste zayıf olduğunu söylemiştir.¹¹⁵³ Kaynaklarda Yahyâ b. Maîn'in onun hakkında “daîf” (zayıftır)¹¹⁵⁴, “daîfü'l-hadîs” (hadisi zayıftır)¹¹⁵⁵, “leyse hadîsühû bi-zâk” (hadisi

¹¹⁴⁹ Tirmizî, Büyû' 58 (1293); Taberânî, el-Mu'cemü'l-kebir, V, 99 (4714); Dârekutnî, Sünen, V, 477-478 (4702); Hadis metni, Tirmizî'nin Sünen'inde zikrettiği hadis metnidir.

¹¹⁵⁰ Bkz. Zehebî, Kâşif, I, 355; İbn Hâcer, Takrîb, s. 182.

¹¹⁵¹ Zehebî, Mîzân, IV, 142; a.mlf., Tezkiretü'l-huffâz, I, 195; İbn Hacer, Takrîb, s. 539.

¹¹⁵² Bkz. Ukaylî, Duafâ, IV, 15; Mizzî, Tehzîbü'l-Kemâl, XXIV, 284; Zehebî, Siyer, VI, 313; İbn Hacer, Tehzîb, VIII, 467.

¹¹⁵³ Bkz. İbn Sa'd, Tabakât, VI, 336.

¹¹⁵⁴ Ukaylî, Duafâ, IV, 16; İbn Ebî Hâtim, el-Cerh ve't-ta'dîl, VII, 178; İbn Adî, Kâmil, VII, 233, 234; Mizzî, Tehzîbü'l-Kemâl, XXIV, 283; Zehebî, Mîzân, III, 420; a.mlf., Siyer, VI, 313; İbn Hacer, Tehzîb, VIII, 467.

¹¹⁵⁵ Ukaylî, Duafâ, IV, 16; İbn Hacer, Tehzîb, VIII, 467.

kuvvetli değildir)¹¹⁵⁶, “leyse bihî be’s” (zararı yok)¹¹⁵⁷, “lâ be’s bih”¹¹⁵⁸ ve “münkerü’l-hadîs” (hadisi münkerdir)¹¹⁵⁹ tâbirlerini kullandığı; Osman b. Ebî Şeybe’nin (ö. 239/853) de “sika, sadûk, leyse bi-hücce” (sikadır, sadûktur, hadisi delil değildir)¹¹⁶⁰ dediği rivayet edilmektedir. Ahmed b. Hanbel onun için “muztaribü’l-hadîs” (hadislerinde dengesizlik vardır)¹¹⁶¹ ve “daîfü’l-hadîs cidden” (hadisi çok zayıftır)¹¹⁶² ifadelerini kullanırken İclî “câizü’l-hadîs” (hadisi alınabilir) ve “lâ be’s bih” (zararı yok)¹¹⁶³; Ya’kûb b. Şeybe (ö. 262/875) “sadûk, daîfü’l-hadîs” (sadûktur, hadisi zayıftır)¹¹⁶⁴; Ebû Zür’a er-Râzî “muztaribü’l-hadîs” (hadisinde dengesizlik vardır)¹¹⁶⁵ ve “leyyinü’l-hadîs” (hadisinde gevşeklik vardır)¹¹⁶⁶; Nesâî “daîf” (zayıftır)¹¹⁶⁷; Zekeriyâ b. Yahyâ es-Sâcî (ö. 307/920) de “sadûk, fihi da’f” (sadûktur, biraz zayıftır)¹¹⁶⁸ tâbirini kullanmaktadır. İbn Hibbân onu *Mecrûhîn*’inde zikretmiş ve âbidlerden olduğunu, ancak ömrünün sonunda ihtilâta uğrayıp senedleri kalb, mürsel hadisleri ref’ ettiğini, sika râvilerin tahdîs etmediği hadisleri onlardan rivayette bulunduğunu, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, İbn Mehdî, Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Maîn tarafından terkedildiğini ifade etmiştir.¹¹⁶⁹ İbn Adî ise *el-Kâmil fî duafâi’r-ricâl*’inde onun münker hadislerini zikretmiş ardından bunların dışında sâlih hadislerinin de olduğunu, Şu’be b. Haccâc ve Süfyân-ı Sevrî gibi sika râvilerin ondan rivayette bulduklarını, zayıflığına rağmen hadisinin yazılabileceğini belirtmiştir.¹¹⁷⁰ İbn Şâhîn onu hem *Târîhu esmâi’d-duafâ*’sında zikretmiş ve “leyse hadîsühû bi-zâk” (hadisi kuvvetli

¹¹⁵⁶ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, VII, 178.

¹¹⁵⁷ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXIV, 286.

¹¹⁵⁸ Zehebî, *Mizân*, III, 420; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 467.

¹¹⁵⁹ İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 468.

¹¹⁶⁰ İbn Şâhîn, *Târîhu esmâi’d-duafâ*, s. 162; a.mlf., *Târîhu esmâ’i’s-sikât*, s. 196.

¹¹⁶¹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Kitâbü’l-’İlel*, II, 379.

¹¹⁶² İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, II, 232.

¹¹⁶³ Bkz. İclî, *Ma’rifetü’s-sikât*, II, 231.

¹¹⁶⁴ İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 468.

¹¹⁶⁵ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, VII, 179; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXIV, 286; Zehebî, *Siyer*, VI, 313.

¹¹⁶⁶ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, VII, 179; Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXIV, 286; İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 467.

¹¹⁶⁷ Bkz. Nesâî, *Duafâ*, s. 90.

¹¹⁶⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, VIII, 468.

¹¹⁶⁹ Bkz. İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, II, 231.

¹¹⁷⁰ Bkz. İbn Adî, *Kâmil*, VII, 238.

değildir)¹¹⁷¹ demiş hem de *Târîhu esmâi's-sikât*'ında zikretmiştir.¹¹⁷² Bunların yanı sıra Mizzî, Buhârî'nin onu şâhid olarak¹¹⁷³ getirdiğini, Müslim'in de Ebû İshak eş-Şeybânî'ye makrûn olarak¹¹⁷⁴ ondan rivayette bulunduğu dile getirmiştir.¹¹⁷⁵ Hafızasının kötü olması hasebiyle biraz zayıf olduğunu, bununla birlikte bazı râvilerin onunla delil getirdiklerini ifade eden Zehebî¹¹⁷⁶, onun hakkında şöyle demiştir: “*Muhaddislerin bir kısmı Leys'i hasen kabul etmektedir. Halbuki onun hadisi hasen derecesine ulaşmaz, bilakis “daîfü'l-mukâreb” (zayıfa yakın) derecesindedir. Dolayısıyla şevâhid, i'tibâr, regâib ve fezâil gibi hususlarda hadisi rivayet edilebilir fakat vâcibâtla ilgili hususlarda rivayet edilemez.*”¹¹⁷⁷ İbn Hacer ise “*Sadûktur. Ömrünün sonunda ihtilâta uğramış, rivayet ettiği hadisler ihtilâttan önce mi yoksa sonra mı ayırt edilemediğinden terkedilmiştir.*” demektedir.¹¹⁷⁸ Dolayısıyla hadisi zayıf derecesindedir.

(**Yahyâ b. Abbâd**), “sika” bir râvidir.¹¹⁷⁹ (**Enes**), meşhur sahâbî Enes b. Mâlik'tir.

d. Derecesi

Tirmizî, hadisin Süfyân-ı Sevrî tarafından “Süddî- Yahyâ b. Abbâd- Enes b. Mâlik” tarikiyle rivayet edildiğini, bu rivayetin Leys b. Ebî Süleym'in rivayetinden daha sahih olduğunu kaydetmektedir.¹¹⁸⁰ Aynî, Tirmizî'nin bu ifadesinin, Leys'in hadisinin de sahih olduğuna, ancak Süddî'nin hadisinin bundan daha sahih olduğuna delâlet ettiğini, Leys'den dolayı hadisin sıhhatini açıklamadığını belirtmiştir.¹¹⁸¹ Şevkânî de hadisin senedindeki ricâlin “sika” olduklarını ifade etmiştir.¹¹⁸²

¹¹⁷¹ Bkz. İbn Şâhîn, *Târîhu esmâi'd-duafâ*, s. 162.

¹¹⁷² Bkz. İbn Şâhîn, *Târîhu esmâ'i's-sikât*, s. 196.

¹¹⁷³ Bkz. Buhârî, Cezâü's-Sayd 11 (1838).

¹¹⁷⁴ Bkz. Müslim, Libâs 2 (3).

¹¹⁷⁵ Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 288.

¹¹⁷⁶ Bkz. Zehebî, *Kâşif*, II, 151.

¹¹⁷⁷ Bkz. Zehebî, *Siyer*, VI, 315.

¹¹⁷⁸ Bkz. İbn Hacer, *Takrîb*, s. 464.

¹¹⁷⁹ Zehebî, *Kâşif*, II, 368; a.mlf., *Mizân*, IV, 388; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 592.

¹¹⁸⁰ Bkz. Tirmizî, Büyû' 58 (1293).

¹¹⁸¹ Bkz. Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XIII, 29.

¹¹⁸² Bkz. Şevkânî, *Neylü'l-evtâr*, V, 394.

Seneddeki râvilerden (**Leys b. Ebî Süleym**)’in zayıf olması sebebiyle hadisin isnadı zayıftır. Bununla birlikte hadisin Enes b. Mâlik¹¹⁸³, Ebû Saîd el-Hudrî¹¹⁸⁴ ve Câbir b. Abdillâh¹¹⁸⁵ (r.a.) tarîkiyle gelen şevâhidi vardır. Söz konusu şevâhidin takviyesiyle hadis **hasen li-gayrihî** derecesine yükselmiştir.

e. Değerlendirme

Bir önceki hadiste, içkinin haram kılınması ve söz konusu yasak karşısında Ebû Talha’nın içkilerin dökülmesini emrettiği anlatılmıştı. Ebû Talha’nın bu hadisinde ise himayesinde bulunan yetimler için içki satın aldığı haber vermesi üzerine Rasûlullah’ın (s.a.v.) ona içkileri döküp içki testilerini kırmasını emrettiği haber verilmektedir.

Ebû Talha (r.a.), içkinin haram kılınmasından evvel himayesindeki yetimler için içki satın almış, söz konusu yasağın ardından da Rasûlullah’a giderek durumu haber vermiş olmalıdır. Nitekim bu hususta rivayet edilen hadisler birbirini tamamlar nitelikte olup bir kısmında içkinin haram kılınmasından sonra Ebû Talha’nın Hz. Peygamber’e (s.a.v.) gelerek söz konusu durumu haber verdiği, Rasûlullah’ın (s.a.v.) içkileri dökmesini emretmesi üzerine de bunlardan sirke yapıp yapılamayacağından sorduğu ve Hz. Peygamber’in buna izin vermediği kayıtlıdır.¹¹⁸⁶ Bu çerçevede hadiste söz konusu olan durum, içkinin yasaklanmasının yanı sıra sirkeye dönüştürülmesi veya herhangi bir şekilde onunla faydalanmanın hükmüdür.

Haramlığı kat’î delil ve ümmetin icmâi ile sabit olduğundan içki içilmesini helâl görmenin küfre sebebiyet vereceği, necâset-i galîza (ağır necâset) olması hasebiyle de mütekavvim (kıymetli) bir mal olmadığı, dolayısıyla ticaretinin câiz olmayıp telef edilmesi veya gaspedilmesi durumunda tazmininin gerekmediği

¹¹⁸³ İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, VII, 287 (36147); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIX, 226 (12189); Dârimî, Eşribe 17 (2161); Müslim, Eşribe 2 (1983/11); Ebû Dâvûd, Eşribe 3 (3675); Tirmizî, Büyû’ 59 (1294); Bezzâr, **Müsned**, XIII, 362 (7008); Ebû Ya’lâ, **Müsned**, VII, 105 (4051); Taberânî, **el-Mu’cemü’l-kebir**, V, 99 (4713); Dârekutnî, **Sünen**, V, 479 (4705); Beyhakî, **Sünen**, VI, 62 (11199).

¹¹⁸⁴ İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, IV, 412 (21616); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XVII, 301 (11205); Tirmizî, Büyû’ 37 (1263); Ebû Ya’lâ, **Müsned**, II, 460.

¹¹⁸⁵ Beyhakî, **Sünen**, VI, 62.

¹¹⁸⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXI, 276-277 (13732-13733); Dârimî, Eşribe 17 (2161); Bezzâr, **Müsned**, XIII, 362 (7008); Taberânî, **el-Mu’cemü’l-kebir**, V, 98 (4712); Dârekutnî, **Sünen**, V, 479 (4705); Beyhakî, **Sünen**, VI, 62 (11198-11199).

hususunda ittifak vardır.¹¹⁸⁷ Şâfiî fukahâsından Remlî (ö. 844/1441), necis olması hasebiyle içkiden faydalanılmasının haram olduğunu, kendiliğinden sirkeye dönüşmesi dışında miras yoluyla dahi vârislerin mülküne intikal edemeyeceğini ifade etmektedir.¹¹⁸⁸ Hatta borcu olan bir müslümanın, sattığı içkinin bedeliyle alacaklısına borcunu ödemesi, alacaklının da bu bedelden borcunu alması helâl görülmemiştir.¹¹⁸⁹

İçkinin çeşitli işlemlere tâbi tutularak sirkeye dönüştürülmesi ve elde edilen bu sirkenin temiz veya içki gibi necis olması hususu ihtilâflıdır. Sahâbeden Ebü'd-Derdâ, Hz. Âişe ve İbn Ömer (r.a.) ile tâbiînden Muhammed b. Sîrîn, Hasan-ı Basrî ve Saîd b. CÜbeyr'in (ö. 94/713-?) bunda bir sakınca görmediği¹¹⁹⁰; Atâ b. Ebî Rebâh ile Ömer b. Abdilaziz'in buna ruhsat tanıdığı¹¹⁹¹; Evzâî, Leys b. Sa'd ve Ebû Hanîfe'nin de bu görüşte olup elde edilen sirkenin temiz olduğuna hükmettikleri kaydedilmektedir.¹¹⁹² Bununla birlikte Hz. Ömer'in bunu câiz görmediği, Süfyân-ı Sevrî ile Abdullah b. Mübârek'in kerih gördüğü¹¹⁹³, Mâlik, Şâfiî, Ahmed b. Hanbel ve Anberî'nin (ö. 285/898) de bu görüşü benimsediği ifade edilmektedir.¹¹⁹⁴

İmam Şâfiî ile cumhur ulemâya göre içine eklemek, soğan, maya veya herhangi bir madde atmak suretiyle içkinin sirkeye dönüştürülmesinin câiz olmadığını söyleyen Nevevî, böyle bir sirkenin hiçbir surette temiz olmadığı gibi içine atılan maddeleri de necis yaptığını ifade etmiş, ancak güneşten gölgeye veya gölgeden güneşe nakletmek suretiyle sirkeye dönüşürse bu hususta Şâfiî mezhebindeki iki görüşten en sahihine göre söz konusu sirkenin temiz olduğunu belirtmiştir.¹¹⁹⁵ İmam Mâlik'ten ise bu hususta üç rivayet geldiği söylenmektedir. Bu rivayetlerden en sahih

¹¹⁸⁷ Cezîrî, **el-Mezâhibü'l-erba'a**, V, 28.

¹¹⁸⁸ Bkz. Remlî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Hüseyin b. Ali b. Reslân el-Makdisî er-Remlî, **Şerhu Süneni Ebî Dâvûd**, thk. Hâlid er-Ribât v.d., Dârü'l-Felâh, Mısır, 1437, XV, 157.

¹¹⁸⁹ Bkz. Mergînânî, **Hidâye**, IV, 394.

¹¹⁹⁰ Bkz. İbnü'l-Mülakkın, **et-Tavzîh**, XXVII, 95.

¹¹⁹¹ Bkz. Hattâbî, **Me'âlimü's-Sünen**, IV, 264.

¹¹⁹² Bkz. Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, V, 250; Nevevî, **Minhâc**, XIII, 152; Remlî, **Şerhu Süneni Ebî Dâvûd**, XV, 158.

¹¹⁹³ Bkz. Hattâbî, **Me'âlimü's-Sünen**, IV, 263.

¹¹⁹⁴ Bkz. Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, V, 250.

¹¹⁹⁵ Bkz. Nevevî, **Minhâc**, XIII, 152.

olanı, içine bir şey atmak suretiyle içkinin sirkeye dönüştürülmesinin haram, bunu yapmanın günah, elde edilen sirkenin de temiz olduğuna yöneliktir.¹¹⁹⁶

Bunların yanı sıra hiçbir işleme tâbi tutulmadan içkinin kendiliğinden sirkeye dönüşmesi halinde o sirkenin temiz olduğu hususunda âlimlerin ittifakı vardır. Yalnızca Mâlikîler'den Sahnûn'un (ö. 240/854) böyle bir sirkenin temiz olmadığına hükmettiği nakledilmektedir.¹¹⁹⁷

İçkinin sirkeye dönüştürülmesi meselesine sıcak bakmayanların delili, Rasûlullah'ın (s.a.v.) yetimlerin içkisi hakkında Ebû Talha'yı böyle bir işlemde nehyetmesidir. Nitekim Hattâbî, *"İçkiyi sirkeye dönüşün diye işleme tâbi tutmak câiz değildir. Eğer buna bir yol olsaydı, korunması, artırılması ve özen gösterilmesi vacip olduğundan yetimlerin malı diğer mallardan buna daha lâyık olurdu."* demektedir.¹¹⁹⁸ Bunu câiz görenler ise Rasûlullah'ın (s.a.v.) söz konusu nehyini yorumlamışlardır. Onlara göre içki haram kılındığı sırada insanların ona karşı bir meyli ve alışkanlığı söz konusuydu. Nefsin alışkanlık haline gelmiş bir şeye meyletmesi kaçınılmaz olduğundan, Rasûlullah (s.a.v.) onların içkiyi sirkeye dönüştürmeyi vesile edinerek bu kötü alışkanlığa devam etmelerinden, şeytanın bu hususta onları günaha düşürmesinden endişe ederek içkiye olan meyilleri aradan zaman geçip de yok oluncaya kadar yasaklamıştır.¹¹⁹⁹ Diğer taraftan sirkeye dönüştürme işlemi içkideki ifsad edici özelliği yok eder ve faydalı bir vafin gelmesine sebep olmaktadır. Bu, sirkenin safrayı sindirmesi, şehveti köreltmesi ve kendisiyle gıdalanılan bir şey haline gelmesidir. Bununla birlikte faydası olmayan bir şeyin faydalı hale gelmesi mübahdır. Nasıl ki içkinin kendiliğinden sirkeye dönüşmesi mübah ise buna kıyasen fayda sağlamaya elverişli olan şeylerin ıslahı da mübah olmalıdır.¹²⁰⁰

Hadiste söz konusu olan diğer bir husus da Rasûlullah'ın (s.a.v.) içki testilerinin kırılmasına dair emridir. Aynî, cumhur ulemâ ile Şâfiîler'in, bu husustaki

¹¹⁹⁶ Nevevî, **Minhâc**, XIII, 152; Remlî, **Şerhu Süneni Ebî Dâvûd**, XV, 158.

¹¹⁹⁷ Bkz. Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, V, 250; Nevevî, **Minhâc**, XIII, 152.

¹¹⁹⁸ Bkz. Hattâbî, **Me'âlimü's-Sünen**, IV, 263.

¹¹⁹⁹ İbn Melek, Muhammed b. Abdillatif b. Abdilazîz er-Rûmî, **Şerhu Mesâbîhi's-sünne**, thk. Nüreddin Tâlib v.d., İdâretü's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, Katar, 1433, IV, 236; Sehârenfûrî, **Bezlü'l-mechûd**, XI, 409.

¹²⁰⁰ Mergînânî, **Hidâye**, IV, 398.

emrin nedbe muhtemel olduğunu söylediklerini belirtmekte ve Ebû Hanîfe'nin, “Şayet onlar Rasûlullah'a (s.a.v.) testilerin kırılmayıp yıkanmasından sorsalardı, Rasûlullah'ın onlara ruhsat tanıması muhtemeldi.” dediğini nakletmektedir.¹²⁰¹ Ali el-Kârî (ö. 1014/1605) ise bunun nedenini, testinin içkiyi emmesi sebebiyle necis olması ve temizlenmesinin mümkün olmaması veya içki ve benzeri şeylerden nehyetme hususunda mübalağa yapılması şeklinde açıklamıştır.¹²⁰² Öte yandan içkinin tadı ve kokusunun baskın olması sebebiyle yıkansa dahi bir başkasının kullanmasına elverişli olamayacağından kırılmasının emredildiği de ileri sürülmüştür.¹²⁰³

İbn Hacer'e göre eğer kapların içindekini dökmek mümkünse, yıkandığında temizlenebiliyorsa ve bu kaptan istifade edilebiliyorsa onun telef edilmesi câiz değildir.¹²⁰⁴ İçki kabının çömlek, deri, ahşap veya taştan olması arasında bir fark olmaksızın yıkanmasının gerekli olduğunu, bunların kırılmasının helâl olmadığını ve kıran kişinin bunu tazmin etmesi gerektiğini belirten İbn Hazm, Ebû Hanîfe ile Şâfiî'nin de bu görüşte olduklarını, İmam Mâlik'in ise bu hususta tafsile giderek çömleğin ve ahşabın kırılması, derinin yarılması, bunun dışındakilerin de yıkanmasını ileri sürdüğünü nakletmektedir.¹²⁰⁵ Ayrıca bunların kırılması malı zâyi etmek olacağından kırılması yerine temizlenmesi daha mâkul görünmektedir.

İçkinin haramlığı, içilmese bile elde bulundurulmaması gerektiği, eldeki içkinin ticaret yoluyla değerlendirilemeyeceği ve bir müslümana ait olan içkinin telef edilmesi halinde tazmininin gerekmediği hadisten çıkarılan sonuçlardır.

¹²⁰¹ Bkz. Aynî, **Umdetü'l-kârî**, XIII, 29.

¹²⁰² Bkz. Ali el-Kârî, **Mirkât**, VI, 2388.

¹²⁰³ Aynî, **Umdetü'l-kârî**, XIII, 29.

¹²⁰⁴ Bkz. İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, V, 122.

¹²⁰⁵ İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, XXVII, 92.

3.3.19. YİRMİ BEŞİNCİ HADİS

Akrabaya İnfak Etmenin Önceliği ve Fazileti

a. Metni

قَالَ الْإِمَامُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْمُعْجَمِ الْكَبِيرِ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ سَعِيدٍ الرَّازِيُّ، ثَنَا هَارُونُ بْنُ مُوسَى بْنِ رَاشِدٍ الْمُسْتَمَلِيِّ الْكَبِيرِ مُكْحَلَةٌ، ثَنَا عُمَرُ بْنُ أَيُّوبَ الْمُوصِلِيِّ، عَنْ مَصَادِ بْنِ عُقْبَةَ، عَنْ يَحْيَى بْنِ أَبِي إِسْحَاقَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الْصَّدَقَةُ عَلَى الْمَسْكِينِ صَدَقَةٌ، وَعَلَى ذِي الرَّحِمِ صَدَقَةٌ وَصِلَةٌ.»

b. Tercümesi

Ali b. Saîd er-Râzî- Hârûn b. Mûsâ b. Râşid el-Müstemlî el-Kebîr Mûkhule- Ömer b. Eyyûb el-Mevsilî- Mesâd b. Ukbe- Yahyâ b. Ebî İshak- Enes b. Mâlik- Ebû Talha isnadıyla rivayet edildiğine göre; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: **“Yoksula verilen sadakada sadece sadaka sevabı vardır. Akrabaya verilen sadakada ise hem sadaka hem de sıla-i rahim sevabı vardır.”**¹²⁰⁶

c. Ricâli

Hadisin senedi; Ali b. Saîd er-Râzî- Hârûn b. Mûsâ b. Râşid el-Müstemlî Mûkhule- Ömer b. Eyyûb el-Mevsilî- Mesâd b. Ukbe- Yahyâ b. Ebî İshak- Enes b. Mâlik- Ebû Talha şeklindedir.

(Ali b. Saîd er-Râzî), Ebû Ya’lâ Halîlî (ö. 446/1055) tarafından “hâfızun, mutkînün” (sağlam bir hadis hafızıdır)¹²⁰⁷ ifadeleriyle vasıflanırken Zehebî ile İbn Hacer onun için “hâfız” tâbirini kullanmış¹²⁰⁸, Nâyif b. Salâh da ona “sika” hükmünü vermiştir.¹²⁰⁹

¹²⁰⁶ Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat*, IV, 161 (3868); a.mlf., *el-Mu’cemü’l-kebîr*, V, 101 (4723); Hadis metni, Taberânî’nin *el-Mu’cemü’l-kebîr*’in de zikrettiği hadis metnidir.

¹²⁰⁷ Bkz. Halîlî, Ebû Ya’lâ Halîl b. Abdillâh b. Ahmed b. Halîl el-Halîlî el-Kazvînî, *el-İrşâd fi ma’rifeti ulemâ’i’l-hadîs*, thk. Muhammed Saîd b. Ömer İdrîs, Mektebetü’r-Rüşd, Riyad, 1409, I, 437.

¹²⁰⁸ Bkz. Zehebî, *Târîh*, VI, 986; a.mlf., *Tezkiretü’l-huffâz*, II, 225; İbn Hacer, *Lisân*, V, 542.

¹²⁰⁹ Bkz. Nâyif b. Salâh, *İrşâdü’l-kâsî*, s. 431.

(**Hârûn b. Mûsâ b. Râşid el-Müstemlî el-Kebîr Mûkhule**) hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunmamaktadır. İbn Hibbân onu *Sikât*'ında “Hârûn b. Mûsâ” ismiyle zikretmiş ve tıpkı hadisimizde kaydedildiği gibi kendisine “Mûkhule” denildiğini ve Yezîd b. Hârûn'dan rivayette bulunduğunu (!) kaydetmiştir.¹²¹⁰ Ayrıca, İbn Adî'nin *el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl*'inde yer alan bir rivayetin senedinde Nasr b. Hammâd'ın talebesi, Ali b. Saîd er-Râzî'nin hocası olarak “Hârûn b. Mûsâ Mûkhule” adıyla¹²¹¹; Mizzî'nin *Tehzîbü'l-Kemâl*'inde, Ömer b. Eyyûb'ün talebeleri arasında “Hârûn b. Mûsâ b. Râşid el-Müstemlî el-Kebîr Mûkhule” şeklinde¹²¹², ayrıca Nasr b. Hammâd'ın talebeleri arasında “Hârûn b. Mûsâ el-Müstemlî Mûkhule” adıyla zikredilmektedir.¹²¹³ İbn Hacer de onu *Tehzîb*'inde “Hârûn b. Mûsâ el-Müstemlî” şeklinde Nasr b. Hammâd'ın talebeleri¹²¹⁴, “Hârûn b. Mûsâ el-Müstemlî Mûkhule” şeklinde Ömer b. Eyyûb'ün talebeleri arasında zikretmektedir.¹²¹⁵

Kaynaklarda, “Mûkhule” lakabının ayrıca Hârûn b. Süfyân el-Müstemlî'ye ait olduğu¹²¹⁶, Yezîd b. Hârûn'un ise aynı adı taşıyan fakat “ed-Dîk” lakabıyla bilinen Hârûn b. Süfyân el-Müstemlî adlı başka bir râvinin hocası olduğu zikredilmektedir.¹²¹⁷ Buna göre İbn Hibbân'ın isim benzerliği nedeniyle Yezîd b. Hârûn'un talebesini karıştırmış olması kuvvetle muhtemeldir.

Hatîb el-Bağdâdî, aynı dönemde Bağdad'da yaşayan bu iki râviden birini “Hârûn b. Süfyân b. Râşid Mûkhule”, diğerini de “Hârûn b. Süfyân b. Beşîr ed-Dîk” şeklinde zikretmektedir.¹²¹⁸ Birinci râvinin dedesinin Râşid olarak kaydedilmesi, onun hadisimizin râvisi olma ihtimalini akla getirmektedir. Bununla birlikte Bezzâr'ın *Müsned*'inde zikrettiği bir rivayetin senedi, “Hârûn b. Mûsâ el-Müstemlî-

¹²¹⁰ Bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, IX, 240.

¹²¹¹ Bkz. İbn Adî, *Kâmil*, VIII, 290.

¹²¹² Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 279.

¹²¹³ Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIX, 343.

¹²¹⁴ Bkz. İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 425.

¹²¹⁵ Bkz. İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 429.

¹²¹⁶ Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XVI, 34; Bkz. Zehebî, *el-Muktenâ fî serdi'l-künâ*, thk. Muhammed Sâlih Abdülazîz el-Murâd, el-Meclisü'l-İlmî bi'l-Câmiati'l-İslâmiyye, Medine, 1408, II, 105; a.m.f., *Târîh*, V, 1269; İbn Hacer, *Nüzhetu'l-elbâb fi'l-elkâb*, thk. Abdülazîz Muhammed b. Sâlih es-Sedîrî, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1409, II, 194.

¹²¹⁷ Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XVI, 36; Zehebî, *Târîh*, VI, 223.

¹²¹⁸ Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XVI, 34, 36.

Mansûr b. İkrime” şeklindeyken¹²¹⁹ *Müsned*’deki başka bir rivayetin senedi de “Hârûn b. Süfyân el-Müstemlî- Mansûr b. İkrime” şeklindedir.¹²²⁰ Buna göre her iki seneddeki Hârûn da aynı kişi olmalıdır. Ayrıca Taberânî’nin *Müsnedü’ş-Şâmiyyîn*’inde zikrettiği bir rivayetin senedi, “Ubeyd el-İcl- Hârûn b. Mûsâ el-Müstemlî- Muhammed b. Harb” şeklindedir.¹²²¹ Muhammed b. Harb, Hârûn b. Süfyân Mûkhule’nin hocaları, Ubeyd el-İcl de Hârûn b. Süfyân’ın talebeleri arasında zikredilmektedir.¹²²² Bu durumda Hârûn b. Mûsâ el-Müstemlî adlı râvi ile Hârûn b. Süfyân el-Müstemlî Mûkhule’nin aynı kişi olduğu ortaya çıkmaktadır.

Kaydettiğimiz bu örnekler, her ne kadar hadisin râvisi ile Hârûn b. Süfyân Mûkhule’nin aynı kişi olma ihtimalini kuvvetlendirse de Ali b. Saîd er-Râzî söz konusu râvinin talebeleri arasında zikredilmemektedir. Aynı şekilde Nasr b. Hammâd ile Ömer b. Eyyûb de onun hocaları arasında zikredilmemektedir. Bunun için her ikisinin de aynı râvi olduğu hususunda kesin bir hükme varmak mümkün değildir. Aynı râvi olmaları muhtemel olduğu gibi aynı lakab ve nisbeyle anılan iki farklı râvi olmaları da ihtimal dahilindedir. Bununla birlikte hadisin râvisi olan Hârûn b. Mûsâ geride belirtildiği gibi İbn Hibbân’ın *Sikât*’ında zikredilirken Hârûn b. Süfyân’ın derecesi hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Buna göre Hârûn b. Mûsâ’nın makbûl bir râvi olduğunu söylemek mümkündür.

(**Ömer b. Eyyûb el-Mevsilî**) hakkında Yahyâ b. Maîn’in “sikatün me’ mûnün” (çok güvenilir)¹²²³, Ahmed b. Hanbel’in “leyse bihî be’s” (zararı yok)¹²²⁴, Ebû Dâvûd’un “sika”¹²²⁵, Ebû Hâtim er-Râzî’nin ise “sâlih” dediği¹²²⁶ nakledilmektedir. Mizzî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce’nin onun hadisini rivayet ettiğini kaydetmektedir.¹²²⁷ Zehebî *Kâşif*’inde “hâfızun, sebtün” (hadis

¹²¹⁹ Bkz. Bezzâr, *Müsned*, XVII, 242 (9919).

¹²²⁰ Bkz. Bezzâr, *Müsned*, XIII, 200 (6663).

¹²²¹ Bkz. Tâberânî, *Müsnedü’ş-Şâmiyyîn*, thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî, Müessesetü’r-Risâle, Beyrut, 1409-1416, II, 302 (1385).

¹²²² Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XVI, 34.

¹²²³ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXI, 280; Zehebî, *Târîh*, IV, 933; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 429.

¹²²⁴ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXI, 279; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 429.

¹²²⁵ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXI, 280; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 429.

¹²²⁶ Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXI, 278; İbn Hacer, *Tehzîb*, VII, 429.

¹²²⁷ Bkz. Mizzî, *Tehzîbü’l-Kemâl*, XXI, 281.

hâfızdır, sağlamdır)¹²²⁸, *Mîzânü'l-i'tidâl*'inde de “sika” tâbirini¹²²⁹ kullanırken İbn Hacer ona *Lisânü'l-Mîzân*'ında “sadûk”¹²³⁰, *Takrîb*'inde ise “sadûk lehû evhâm” (yanılmaları olan bir sadûktur)¹²³¹ hükmünü vermiştir.

(**Mesâd b. Ukbe**) hakkında Berdîcî (ö. 301/914), Abdurrahman b. Mehdî ile Ömer b. Eyyûb'ün ondan rivayette bulunduğunu dile getirmiştir.¹²³² İbn Ebî Hâtim, hocalarını ve talebelerini zikretmiş, onun hakkında herhangi bir hüküm belirtmemiştir.¹²³³ İbn Hibbân ise onu *Sikât*'ında zikretmiş ve “müstakîmü'l-hadîs” (hadisi sağlamdır) tâbirini kullanmıştır.¹²³⁴

(**Yahyâ b. Ebî İshak**) hakkında İbn Sa'd “sika” hükmünü vermiştir.¹²³⁵ Yahyâ b. Maîn'in onun için “sika”¹²³⁶ ve “*hadisinde biraz zayıflık vardır*” dediği¹²³⁷; Ebû Hâtim'in “lâ be'se bih” (zararı yok)¹²³⁸, Nesâî'nin de “sika” tâbirini kullandığı¹²³⁹ nakledilmektedir. Ukaylî onu *ed-Duafâü'l-kebîr*'inde¹²⁴⁰, İbn Hibbân *Sikât*'ında zikretmiştir.¹²⁴¹ Zehebî “sika” olduğunu¹²⁴², İbn Hacer ise ara sıra hata yapan bir sadûk olduğunu belirtmiştir.¹²⁴³

(**Enes b. Mâlik**), sahâbîdir.

d. Derecesi

Seneddeki râvilerden (**Ömer b. Eyyûb el-Mevsîlî**) ile (**Yahyâ b. Ebî İshak**) zabt noktasında bazı problemleri olmakla birlikte sadûk râvilerdir. (**Hârûn b. Mûsâ**

¹²²⁸ Bkz. Zehebî, *Kâşif*, II, 55.

¹²²⁹ Bkz. Zehebî, *Mîzân*, III, 183.

¹²³⁰ Bkz. İbn Hacer, *Lisân*, IX, 51.

¹²³¹ Bkz. İbn Hacer, *Takrîb*, s. 410.

¹²³² Bkz. Berdîcî, Ebû Bekr Ahmed b. Hârûn b. Ravh el-Berdîcî, *Tabakâtü'l-esmâi'l-müfrede mine's-sahâbe ve't-tâbiîn ve ashâbi'l-hadîs*, thk. Sekîne eş-Şihâbî, Dâru Tallâs, Dımaşk, 1987, s. 107.

¹²³³ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *Cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 440-441.

¹²³⁴ Bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 497.

¹²³⁵ Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 188.

¹²³⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 200; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 178.

¹²³⁷ İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 178.

¹²³⁸ İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 178.

¹²³⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 200; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 178.

¹²⁴⁰ Bkz. Ukaylî, *Duafâ*, IV, 399.

¹²⁴¹ Bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, V, 524.

¹²⁴² Bkz. Zehebî, *Kâşif*, II, 361.

¹²⁴³ Bkz. İbn Hacer, *Takrîb*, s. 587.

el-Mükhule) ise hakkında yeterli bilgi bulunmayıp yalnızca İbn Hibbân'ın *Sikât*'ında zikredildiğinden makbûl bir râvidir. Ancak hadisin sahâbeden Selmân b. Âmir ed-Dabbî¹²⁴⁴ (r.a.) ile Abdullah b. Mes'ûd'un hanımı Zeyneb es-Sekafî¹²⁴⁵ tarîkiyle gelen şevâhidi bulunmaktadır. Söz konusu şevâhidin takviyesiyle hadis **hasen li-gayrihî** derecesine yükselmiştir.

e. Değerlendirme

Allah'ın rızasına kavuşmak amacıyla ihtiyaç sahiplerine verilmek üzere maldan çıkarılan para ve eşya gibi maddî şeylere sadaka denilmekle birlikte gönüllü olarak yapılan maddî yardımlar genellikle sadaka, dînen zorunlu olarak yapılan maddî yardımlar ise zekât kelimesiyle ifade edilmektedir.¹²⁴⁶

Hadiste, neseb ya da evlilik yoluyla akrabalık bağı oluşmamış herhangi bir ihtiyaç sahibine tasaddukta bulunmaya bir sadaka sevabı, akrabalık bağı olan birine tasaddukta bulunmaya ise hem sadaka hem de sıla-i rahim yani akrabaların durumunu gözetme, onlara iyilikte bulunma sevabı verileceği haber verilmektedir. Bu durum, akrabaya yapılan infakin akraba olmayana yapılan infaktan daha üstün olduğuna işaret etmektedir. Bunun nedeni, hadiste beyan edildiği üzere akrabaya infak etmede biri tasadduk diğeri de sıla-i rahim olmak üzere iki hayrın bulunmasıdır. İki hayırlı amelin bir hayırlı amelden üstün olduğu hususunda şüphe yoktur.¹²⁴⁷

Kendisine tasaddukta bulunulan akrabanın hadiste mutlak olarak zikredilmesi sebebiyle, ihtiyaç sahibi olan veya ihtiyaç sahibi olmayan akrabanın kastedilmiş

¹²⁴⁴ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXVI, 166-167, 172 (16227, 16235); Dârimî, Zekât 38 (1722-1723); İbn Mâce, Zekât 28 (1844); Tirmizî, Zekât 26 (658); Nesâî, Zekât 82 (2582); İbn Huzeyme, **Sahih**, III, 278 (2067), IV, 77 (2385); İbn Hibbân, **Sahih**, VIII, 132-133 (3344); Taberânî, **el-Mu'cemü'l-kebir**, VI, 276 (6210-6212); Hâkim, **Müstedrek**, I, 564 (1476); Beyhakî, **Sünen**, IV, 291 (7735).

¹²⁴⁵ Buhârî, Zekât 48 (1466); Müslim, Zekât 14 (1000/45); İbn Mâce, Zekât 24 (1834); Nesâî, Zekât 82 (2583).

¹²⁴⁶ Râgıb el-İsfahânî, **Müfredât**, s. 480.

¹²⁴⁷ İbn Melek, **Şerhu Mesâbihî's-sünne**, II, 489; Emîr es-San'ânî, Muhammed b. İsmâîl el-Emîr es-San'ânî, **et-Tenvîr şerhu'l-Câmi'i's-sağîr**, thk. Muhammed İshak Muhammed İbrâhim, Dârü's-Selâm, Riyad, 1432, VII, 63; Ebü'l-Hasen Ubeydullâh b. Muhammed b. Abdisselâm el-Mübârekfûrî, **Mir'âtü'l-mefâtiḥ şerhu Mişkâti'l-Mesâbih**, İdâretü'l-Buhûsi'l-İlmiyye, III. bs., Hindistan, 1404, VI, 375; Etyûbî, **Zahîretü'l-ukbâ**, XXIII, 152.

olması muhtemeldir.¹²⁴⁸ Ancak İbn Hacer'e göre mutlak olarak akrabaya tasaddukta bulunmanın daha üstün olduğunu söylemek doğru değildir. Çünkü yoksulların akrabalarından daha mağdur olduğu ve kendilerine yapılacak yardıma onlardan daha çok ihtiyaç duyduğu durumlar olabilir.¹²⁴⁹

Hadiste, verilecek olan sadakanın farz veya nâfile olarak kayıtlanmaması, akrabaya zekât vermenin câiz olduğuna işaret etmektedir.¹²⁵⁰ Bazılarının bunu delil göstererek bakmakla yükümlü olunsun ya da olunmasın herhangi bir akrabaya zekât vermenin câiz olduğunu ileri sürdüklerini söyleyen Şevkânî, anne, baba, dede ve nine şeklinde yukarıya doğru usul ile çocuklar, torunlar ve bunların çocukları şeklinde aşağıya doğru fûrûa zekât verilemeyeceği hususunda âlimlerin icmâi olduğunu İbnü'l-Münzir'den nakletmiş ayrıca İmam Mâlik'ten gelen bir rivayete göre torunlara ve dede ile ninenin yukarısındaki usule zekât vermenin câiz olduğunu ifade etmiştir.¹²⁵¹

Diğer taraftan nafakası kocaya ait olduğundan, bir kimsenin hanımına zekât vermesinin câiz olmadığı hususunda âlimlerin ittifakı olup kadının kocasına zekât verip veremeyeceği hususunda ihtilâf edildiği kaydedilmektedir.¹²⁵² Hanefiler'e göre, aralarında menfaat ortaklığı bulunması sebebiyle zekâta aranan temlîk (mülk edindirme) şartı tam olarak yerine gelmediğinden nasıl ki usul ve fûrûa zekât vermek câiz değilse, aynı sebepten kişi karısına, -Ebû Hanîfe'ye göre- kadın da kocasına zekât veremez. Ancak, İmam Muhammed ile Ebû Yusuf bunu câiz görmektedirler.¹²⁵³ İmam Mâlik¹²⁵⁴ ile Hanbelîler¹²⁵⁵ bu hususta Ebû Hanîfe ile aynı görüşü paylaşırken İmam Şâfiî, Ebû Sevr, Ebû Ubeyd (ö. 319/931) ve Mâlikîler'den Eşheb el-Kaysî'nin (ö. 204/820) bunu câiz gördüğü kaydedilmiştir.¹²⁵⁶

¹²⁴⁸ Emîr es-San'ânî, **Tenvîr**, VII, 63.

¹²⁴⁹ İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, V, 219.

¹²⁵⁰ Emîr es-San'ânî, **Tenvîr**, VII, 63; Ebü'l-Hasen el-Mübârekfûrî, **Mir'âtü'l-mefâûh**, VI, 375; Etyûbî, **Zahîretü'l-ukbâ**, XXIII, 151.

¹²⁵¹ Bkz. Şevkânî, **Neylü'l-evtâr**, IV, 211.

¹²⁵² Bkz. İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, III, 492.

¹²⁵³ Mergînânî, **Hidâye**, I, 111.

¹²⁵⁴ İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, III, 492.

¹²⁵⁵ Cezîrî, **el-Mezâhibü'l-erba'a**, I, 565.

¹²⁵⁶ Bkz. İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, III, 492.

Akrabaya infak etmek, başkalarına infak etmekten daha faziletli olduğu gibi Hanefiler'e göre akrabaya verilen zekât akraba olmayana verilen zekâttan daha üstündür. Bu hususutaki fazilet sırası ise erkek kardeşler, kız kardeşler, bunların çocukları, dayılar, teyzeler, dayı-teyze çocukları ve diğer akrabalar şeklindedir.¹²⁵⁷

Hadiste akrabaya infakta bulunmaya ve onlara ihtimam göstermeye teşvik edilmektedir.¹²⁵⁸ Bununla birlikte onlara sadaka ve zekât vermenin önceliği ve fazileti vurgulanmıştır.

3.3.20. YİRMİ ALTINCI HADİS

Kişinin Bir Başkası Adına Kurban Kesmesi

a. Metni

قَالَ أَبُو يَعْلَى فِي مُسْنَدِهِ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ بَكْرِ السَّهْمِيُّ، عَنْ حُمَيْدٍ، عَنْ ثَابِتٍ، عَنْ إِسْحَاقَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ، أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ضَحَّى بِكَبْشَيْنِ أَمْلَحَيْنِ، فَقَالَ عِنْدَ الذَّبْحِ الْأَوَّلِ: «عَنْ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ!»، وَقَالَ، عِنْدَ الذَّبْحِ الثَّانِي: «عَمَّنْ آمَنَ بِي وَصَدَّقَ مِنْ أُمَّتِي!»

b. Tercümesi

Ebû Bekr b. Ebî Şeybe- Abdullah b. Bekr es-Sehmî- Humeyd- Sâbit- İshak b. Abdillâh b. Ebî Talha- Ebû Talha isnadıyla rivayet edildiğine göre; **Hz. Peygamber (s.a.v.)** iki tane alacalı koç kurban etti. Birincisini kurban ederken; “Muhammed ve Muhammed’in ehli adına!”, ikincisini kurban ederken de; “Ümmetinden bana iman eden ve beni tasdik edenlerin adına!” buyurdu.¹²⁵⁹

¹²⁵⁷ Cezîrî, *el-Mezâhibü'l-erba'a*, I, 563.

¹²⁵⁸ Emîr es-San'ânî, *Tenvîr*, VII, 63; Ebû'l-Hasen el-Mübârekfûrî, *Mir'âtu'l-mefâtih*, VI, 375; Etyûbî, *Zahîretü'l-ukbâ*, XXIII, 152.

¹²⁵⁹ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, III, 11-12 (1417-1418); Şâşî, *Müsned*, III, 26 (1074); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, V, 106 (4736). Hadis metni, Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'inde zikrettiği 1417 no.lu hadis metnidir.

c. Ricâli

Hadisin senedi; Ebû Bekr b. Ebî Şeybe- Abdullah b. Bekr es-Sehmî- Humejd- Sâbit- İshak b. Abdillâh b. Ebî Talha- Ebû Talha şeklindedir.

(Ebû Bekr b. Ebî Şeybe) “sika” bir râvidir.¹²⁶⁰ (Abdullah b. Bekr es-Sehmî) ile (Humejd), Humejd et-Tavîl 9. hadiste; (Sâbit), Sâbit b. Eslem el-Bünânî 8. hadiste; (İshak b. Abdillâh b. Ebî Talha) da 22. hadiste belirtildiği üzere “sika” râvilerdir.

d. Derecesi

Heysemî, hadisin ricâlinin “sahih hadis ricâli” olduğunu ancak İshak b. Abdillâh b. Ebî Talha’nın Ebû Talha’ya yetişemediğini ifade etmektedir.¹²⁶¹ Ebû Ya’lâ’nın *Müsned*’ini tahkik eden Hüseyin Selîm Esed de seneddeki râvilerin sika olduklarını, bununla birlikte İshak b. Abdillâh b. Ebî Talha’nın, dedesi Ebû Talha’dan hadis işitmediğini, dolayısıyla hadisin **münkati’** olduğunu belirtmiş, ardından şevâhidini zikretmiştir.¹²⁶²

Seneddeki râvilerin tamamı sika olmasına rağmen hadisin senedindeki kopukluk, bu rivayetin zayıf olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte hadisin Ebû Hüreyre¹²⁶³ ile Hz. Âişe¹²⁶⁴ (râvi tereddüdü), Câbir b. Abdillâh¹²⁶⁵ ve Ebû Saîd el-Hudrî¹²⁶⁶ (r.a.) kanalıyla gelen şevâhidi vardır. Söz konusu şevâhidin takviyesiyle hadis **hasen li-gayrihî** derecesine yükselmiştir.

e. Değerlendirme

Hadiste zikredilen “كَبْشَيْنَ” kelimesi, “كَبْشَ” lafzının tesniyesi olup kaç yaşında olduğu fark etmeksizin davarın erkeğine yani koça verilen addır.¹²⁶⁷ “أَمْلَحَيْنَ” kelimesi de “أَمْلَحَ” lafzının tesniyesidir. Kaynaklarda, “kendisinde siyahlık ve

¹²⁶⁰ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 320.

¹²⁶¹ Bkz. Heysemî, **Mecmau’z-zevâid**, IV, 22.

¹²⁶² Bkz. Ebû Ya’lâ, **Müsned**, III, 12.

¹²⁶³ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XLIII, 37 (25843).

¹²⁶⁴ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XLIII, 66 (25886); İbn Mâce, **Edâhî** 1 (3122); Tahâvî, **Şerhu Me’âni’l-âsâr**, IV, 177 (6224); Beyhakî, **Sünen**, IX, 458 (19088).

¹²⁶⁵ Ebû Ya’lâ, **Müsned**, III, 327 (1792); Beyhakî, **Sünen**, IX, 448-449 (19048).

¹²⁶⁶ Hâkim, **Müstedrek**, IV, 254 (7549).

¹²⁶⁷ İbn Hacer, **Fethu’l-bârî**, X, 10.

beyazlık bulunmakla birlikte beyazı siyahına galebe çalan, halis beyaz¹²⁶⁸, boz, beyazlığına kızılılık karışan” anlamlarına geldiği ifade edilmektedir.¹²⁶⁹ Halîl b. Ahmed el-Ferâhidî'nin (ö. 175/791) ise söz konusu kelimeyi, “siyahın lekelediği beyaz (alaca)” şeklinde açıkladığı kaydedilmektedir.¹²⁷⁰ Buna göre Rasûlullah (s.a.v.) biri kendisi ve ailesi diğeri de ümmeti adına olmak üzere iki tane alacalı koç kurban etmiştir.

Allah'a ibadet maksadıyla kurban bayramı günlerinde boğazlanan hayvanlara veya onları boğazlama işine kurban adı verilir.¹²⁷¹ Sadaka-i fitr ve zekât gibi hicretin ikinci yılında meşrû kılınan kurban, “*O halde rabbın için namaz kıl, kurban kes.*”¹²⁷² âyetiyle, “*Hız. Peygamber (s.a.v.) boynuzlu, alacalı, iki koçu elleriyle kurban etti...*”¹²⁷³ meâlindeki hadisle ve ümmetin bu husustaki icmâi ile sabit olup üç mezhebe göre müekked sünnet¹²⁷⁴; Ebû Hanîfe, Evzâi ve Leys b. Sa'd'a göre vâcip kabul edilmektedir.¹²⁷⁵ Bunun yanı sıra kurban ibadetini yerine getirenin sevaba nâil olacağı, terkedenin ise cezayı hak etmeyeceği hususunda ittifak olmakla birlikte Ebû Hanîfe'ye göre terkeden azabı hak etmese de Rasûlullah'ın (s.a.v.) şefaatinde mahrum kalır.¹²⁷⁶

Bu hususta rivayet edilen, “*Kurban kesecek güçte olup da kesmeyen, namazgâhımıza yaklaşmasın!*”¹²⁷⁷ hadisi ile “*Ey insanlar! Her yıl, her aile bir kurban ve bir atîre kesmelidir...*”¹²⁷⁸ hadisi, kurbanın vâcip olduğunu savunanların ileri sürdüğü delillerdendir. Bunun vâcip olmadığını düşünenlerden Tîbî, “atîre” denilen kurbanın vâcip olmadığı hususunda ittifak olmakla birlikte söz konusu

¹²⁶⁸ Ebû Ubeyd, **Garîbü'l-hadîs**, II, 206; İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, VI, 20; İbnü'l-Esir, **Nihâye**, IV, 354; Tîbî, **Kâşif**, IV, 1300; Remlî, **Şerhu Süneni Ebî Dâvûd**, XII, 152; Aynî, **el-Binâye şerhu'l-Hidâye**, thk. Eymen Sâlih Şa'bân, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1420, IV, 469.

¹²⁶⁹ Bkz. İbn Hacer, **Fethu'l-bâri**, X, 10.

¹²⁷⁰ Bkz. İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, VI, 20.

¹²⁷¹ Tîbî, **Kâşif**, IV, 1300; Cezîrî, **el-Mezâhibü'l-erba'a**, I, 643.

¹²⁷² el-Kevser, 108/2.

¹²⁷³ Buhârî, Edâhî 14 (5565); Müslim, Edâhî 3 (1966/17).

¹²⁷⁴ Cezîrî, **el-Mezâhibü'l-erba'a**, I, 643.

¹²⁷⁵ Mâzerî, **Mu'lim**, III, 85.

¹²⁷⁶ Cezîrî, **el-Mezâhibü'l-erba'a**, I, 643.

¹²⁷⁷ İbn Mâce, Edâhî 2 (3123).

¹²⁷⁸ İbn Mâce, Edâhî 2 (3125); Ebû Dâvûd, Dahâyâ 1 (2788); Tirmizî, Edâhî 19 (1518).

hadisin zayıf olduğunu dile getirmiştir.¹²⁷⁹ Kurbanın müekked sünnet olduğunu savunanların delili ise “Zilhicce hilâlini gördüğünüz vakit sizden biri kurban kesmek isterse, kurban kesinceye kadar kıllarını ve tırnaklarını kesmesin!”¹²⁸⁰ meâlindeki hadîs-i şeriftir. Onlara göre söz konusu hadiste kurban ibadeti, onu kesmek isteyene tayin edilmiştir. Şayet vâcip olsaydı kesmeyi murâd edenin istemesine bırakılmazdı.¹²⁸¹ Ayrıca Hz. Ebû Bekr ile Hz. Ömer, insanların bunu vâcip zannetmelerinden endişe ederek kurban kesmemiştir.¹²⁸²

Koyun, sığır ve deve kurban edilmesi câiz olan hayvanlardır. Ancak, hangisinin kurban edilmesinin daha faziletli olduğu hususunda ihtilâf söz konusudur. Hanefî mezhebine göre koyun kurban etmek, eti ve kıymeti eşit olduğunda deve ve sığırın yedide birini kesmekten daha faziletlidir. Aynı şekilde eti ve kıymeti denk olduğunda koç koyundan, dişi keçi tekeden, dişi deve ve sığır da devenin ve sığırın erkeğinden daha faziletlidir. Şâfîiler, kurbanın kemâl derecesinin sınırı olmadığını düşünmekle birlikte bir kişinin tek başına yedi koyun, yedi keçi, bir deve veya bir sığır kesmesini daha faziletli görmektedir. Hanbelîler’e göre ortak olunmazsa deve sığırdan, sığır da koyundan daha faziletlidir. Eğer ortak olunacaksa devenin yedide biri sığırın yedide birinden faziletlidir. Ayrıca önce bunların semiz olanları sonra pahalı olanları gelir. Erkek veya dişi olmaları arasında fark yoktur. Mâlikîler ise koyunun mutlak olarak diğerlerinden daha faziletli olduğunu benimsemişlerdir. Daha sonra sırasıyla keçi, sığır ve deve gelmektedir.¹²⁸³

Mâlikî fukahâsından Mâzerî (ö. 536/1141), Hz. Peygamber’in fiiline ittibâen koyunun mezheblerince daha faziletli görüldüğünü, muhaliflerin ise bu hususta değeri daha çok ve menfaati daha genel olanı tercih ettiklerini belirtmektedir.¹²⁸⁴ İbn Hacer de Ebû Talha’nın bu hadisinin, kurban edilen hayvanın erkeğinin dışısından daha faziletli olduğuna işaret ettiğini ayrıca Şâfîiler’in çoğuna göre rengi beyaz olan hayvanın daha faziletli olup ardından sarı, boz, alaca ve siyah renkli hayvanlar

¹²⁷⁹ Bkz. Tîbî, **Kâşif**, IV, 1302.

¹²⁸⁰ Müslim, Edâhî 7 (1977/41).

¹²⁸¹ Mâzerî, **Mu’lim**, III, 87; Tîbî, **Kâşif**, IV, 1302.

¹²⁸² Tîbî, **Kâşif**, IV, 1302.

¹²⁸³ Cezîrî, **el-Mezâhibü’l-erba’a**, I, 648.

¹²⁸⁴ Bkz. Mâzerî, **Mu’lim**, III, 91.

geldiğini ifade etmektedir.¹²⁸⁵ Bunun nedeni, geride beyan ettiğimiz üzere “أَمْلَحُ” lafzına yüklenen mânalar olmalıdır.

Rasûlullah’ın (s.a.v.), kurban ettiği koçlardan birini kendisi ile hâne halkı, diğerini de ümmeti adına kesmesi üç farklı görüşün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Birinci görüş; koyun veya keçiye birden fazla kişi ortak olabilir. Bu görüşü savunanlar, hadisin zâhirinden yola çıkarak kurban edilen bir koyunun hem kesen için hem de kaç kişi olursa olsun kesenin hâne halkı için yeterli olacağını, kesilen kurbanın başkalarının da ortak edilebileceğini savunmaktadırlar.¹²⁸⁶ İmam Mâlik, Evzâî, Şâfîî, Ahmed b. Hanbel¹²⁸⁷, Leys b. Sa’d, İshak b. Râhûye ve Ebû Sevr¹²⁸⁸ böyle düşünen âlimler arasında zikredilmekte, Ebû Hüreyre ile İbn Ömer’in de böyle yaptığı kaydedilmektedir.¹²⁸⁹

Böyle düşünenlere göre kurban, kesen için sünnet-i ayn, kendi adlarına kesilen hâne halkı için de sünnet-i kifâye olmaktadır. Ayrıca İmam Mâlik’e göre ev halkından her biri adına birer kurban kesmek müstehaptır.¹²⁹⁰

Tahâvî, bir koyunun hâne halkı hakkında yeterli olacağını savunanların ayrıca kendi aralarında iki gruba ayrıldıklarını ifade etmektedir. Birinci grup, koyunun kendi adına kesildiği kimselerin aynı hâne halkı olmaları gerektiğini, aksi takdirde bunun geçersiz olacağını savunurken ikinci grup aynı hâne halkı olmalarını şart koşmamıştır.¹²⁹¹

İkinci görüş; koyun veya keçiye sadece üç kişi ortak olabilir.¹²⁹² Üçüncü görüş; koyun veya keçi yalnızca bir kişi için yeterlidir. Ebû Hanîfe ile Süfyân-ı Sevrî’nin üçüncü görüşte olduğu, hâne halkının kesilen kurbanı ortak kılınmasını

¹²⁸⁵ Bkz. İbn Hacer, **Fethu’l-bârî**, X, 11.

¹²⁸⁶ Hattâbî, **Me’âlimü’s-Sünen**, II, 228; İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi’l-Buhârî**, VI, 19; Kâdî İyâz, **İkmâlü’l-Mu’lim**, VI, 414; Nevevî, **Minhâc**, XIII, 122; Remlî, **Şerhu Süneni Ebî Dâvûd**, XII, 150; Emîr es-San’ânî, **Tenvîr**, VIII, 591; Şevkânî, **Neylü’l-evtâr**, V, 143; Ebû’l-Hasen el-Mübârekfûrî, **Mir’âtü’l-mefâtih**, V, 76.

¹²⁸⁷ Hattâbî, **Me’âlimü’s-Sünen**, II, 228.

¹²⁸⁸ İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi’l-Buhârî**, VI, 19; Ebû’l-Hasen el-Mübârekfûrî, **Mir’âtü’l-mefâtih**, V, 76.

¹²⁸⁹ Bkz. Hattâbî, **Me’âlimü’s-Sünen**, II, 228; İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi’l-Buhârî**, VI, 19.

¹²⁹⁰ Kâdî İyâz, **İkmâlü’l-Mu’lim**, VI, 414.

¹²⁹¹ Bkz. Tahâvî, **Şerhu Me’âni’l-âsâr**, IV, 178.

¹²⁹² Emîr es-San’ânî, **Tenvîr**, VIII, 591; Şevkânî, **Neylü’l-evtâr**, V, 143.

kerih gördükleri kaydedilmektedir.¹²⁹³ Bu görüşü benimseyenler, Rasûlullah'ın (s.a.v.) hâne halkı ile ümmeti adına kurban kesmesini, onları kurban sevabına ortak kılması olarak yorumlamaktadır.¹²⁹⁴ Cessâs (ö. 370/981), ayrıca bunun nâfile kurban olabileceğini söylemiştir.¹²⁹⁵ Tahâvî ise Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bu husustaki uygulamasının ona mahsus veya mensuh olduğunu ifade etmiştir.¹²⁹⁶

Bir koyunun birden fazla kişi için yeterli olduğunu savunanlar, Tahâvî'nin kendi iddiasına delil getirmediğini, sadece iddia ile bir şeyin mahsus veya mensuh olmasının sabit olmayacağını belirterek onu eleştirmişlerdir.¹²⁹⁷ Halbuki Tahâvî'nin delili, onların deve ve sığır hakkında en fazla yedi kişinin ortak kılınmasına dair söz birliği içerisinde olmalarıdır.¹²⁹⁸ Mübârekfûrî (1865-1935) de ümmeti kesilen kurban ortak kılmanın sadece Hz. Peygamber'e mahsus olduğunu itiraf etmekle birlikte Rasûlullah'ın (s.a.v.) vefatından sonra sahâbenin kestikleri kurbanlara ailelerini de ortak ettiklerini, dolayısıyla bunun mensuh olmadığını belirtmiştir.¹²⁹⁹

Şevkânî, sığır hususunda en fazla yedi kişinin ortak olabileceği hususunda herkesin ittifak ettiğini, deve ise on kişiyi yeterli gören İshak b. Râhûye ile İbn Huzeyme'nin dışında İmam Şâfî, Hanefî ve cumhur ulemânın en fazla yedi kişiyi yeterli gördüklerini dile getirmektedir.¹³⁰⁰ Ancak Tahâvî'ye göre deve ve sığır hususunda böyle bir sınırlamaya gidilirken herhangi bir zaman ve sayı ile

¹²⁹³ Bkz. Hattâbî, **Me'âlimü's-Sünen**, II, 228; İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, VI, 19; Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, VI, 414; Nevevî, **Minhâc**, XIII, 122; Remlî, **Şerhu Süneni Ebî Dâvûd**, XII, 150; Ebü'l-Hasen el-Mübârekfûrî, **Mir'âtü'l-mefâtih**, V, 76.

¹²⁹⁴ Bkz. Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd el-Kâsânî, **Bedâi'u's-sanâi' fi tertîbi's-şerâi'**, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, II. bs., Beyrut, 1406, V, 70; Müzhirî, Muzhirüddîn Hüseyin b. Mahmûd b. el-Hasen ez-Zeydânî el-Müzhirî, **el-Mefâtih fi şerhi'l-Mesâbih**, thk. Nüreddin Tâlib v.d., İdâretü's-Sekâfiyyeti'l-İslâmiyye, Kuveyt, 1433, II, 347; Tîbî, **Kâşif**, IV, 1301; İbn Melek, **Şerhu Mesâbihü's-sünne**, II, 261.

¹²⁹⁵ Bkz. Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî, **Şerhu Muhtasari't-Tahâvî**, thk. İsmetullah İnâyetullah Muhammed v.d., Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, Dârü's-Sirâc, Medine, 1431, VII, 328.

¹²⁹⁶ Bkz. Tahâvî, **Şerhu Me'âni'l-âsâr**, IV, 178.

¹²⁹⁷ Bkz. Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, VI, 414; Nevevî, **Minhâc**, XIII, 122; Ebü'l-Hasen el-Mübârekfûrî, **Mir'âtü'l-mefâtih**, V, 76.

¹²⁹⁸ Cessâs, **Şerhu Muhtasari't-Tahâvî**, VII, 328.

¹²⁹⁹ Bkz. Mübârekfûrî, Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdurrahîm el-Mübârekfûrî, **Tuhfetü'l-ahvezî bi-şerhi Câmi'i't-Tirmizî**, thk. Abdülvehhâb Abdüllatîf, Dârü'l-Fikr, Beyrut, t.y., V, 92-93.

¹³⁰⁰ Bkz. Şevkânî, **Neylü'l-evtâr**, V, 143.

kayıtlanmayan koyun veya keçinin yedi kişiyle sınırlandırılması daha önce gelmelidir.¹³⁰¹

Kâsânî (ö. 587/1191) ise meseleyi kurban ibadetinin kan akıtmaktan ibaret olduğu düşüncesiyle ele almıştır. Ona göre kan akıtmanın bölünmesi mümkün olmadığından esasen sığır ve deve hakkında da yalnızca bir kişi hakkında yeterli olması gerekirdi. Fakat bu hususta vârid olan haberler sebebiyle yedi kişi hakkında yeterli olduğu öğrenilmiştir. Koyun veya keçi hakkındaki hüküm ise bu kıyasa göre devam etmektedir.¹³⁰²

Hadisteki diğer bir husus, kurban kesilirken “Allah’ım benden kabul et! Allah’ım falandan kabul et!” şeklinde Allah’ın zikriyle birlikte başkalarının anılmasıdır. Hadise göre Rasûlullah (s.a.v.) kurban ettiği iki koçtan birincisini boğazlarken “*Muhammed ve Muhammed’in ehli adına!*” ikincisini kurban ederken de “*Ümmetimden bana iman eden ve beni tasdik edenlerin adına!*” buyurmuştur. İmam Şâfî, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel¹³⁰³ buna dayanarak kurban kesen kişinin böyle dua etmesini müstehap görmektedir.¹³⁰⁴ Ayrıca Kur’ân’ı Kerîm de “...*Ey Rabbimiz! Bizden kabul buyur! Şüphesiz sen hakkıyla işiten ve bilensin...*”¹³⁰⁵ âyeti de bu husustaki delilleri arasındadır.¹³⁰⁶

Ebû Hanîfe ise “*Ölmüş hayvan, kan, domuz eti ve Allah’tan başkası adına boğazlanan hayvanlar size haram kılındı...*”¹³⁰⁷ âyetine dayanarak¹³⁰⁸ bunun mekruh olduğunu savunmaktadır.¹³⁰⁹ Ona göre kurban kesildikten sonra böyle dua edilmesinde bir sakınca yoktur. Çünkü namaza girerken veya hacca başlarken nasıl ki Allah’ın zikrine başka bir şey karıştırılmıyorsa kurban ibadetinin ve bunun

¹³⁰¹ Bkz. Tahâvî, **Şerhu Me’âni’l-âsâr**, IV, 178-179.

¹³⁰² Kâsânî, **Bedâi’u’s-sanâi’**, V, 70.

¹³⁰³ Müzhirî, **Mefâtiḥ**, II, 347; İbn Melek, **Şerhu Mesâbihi’s-sünne**, II, 261.

¹³⁰⁴ Nevevî, **Minhâc**, XIII, 122; Ebü’l-Hasen el-Mübârekfûrî, **Mir’âtü’l-mefâtiḥ**, V, 76.

¹³⁰⁵ el-Bakara, 2/127.

¹³⁰⁶ Remlî, **Şerhu Süneni Ebî Dâvûd**, XII, 150.

¹³⁰⁷ el-Mâide, 5/3.

¹³⁰⁸ Ebü’l-Hasen el-Mübârekfûrî, **Mir’âtü’l-mefâtiḥ**, V, 76.

¹³⁰⁹ Nevevî, **Minhâc**, XIII, 122; Müzhirî, **Mefâtiḥ**, II, 347; İbn Melek, **Şerhu Mesâbihi’s-sünne**, II, 261; Remlî, **Şerhu Süneni Ebî Dâvûd**, XII, 150; Aynî, **Binâye**, XI, 545-546; Ebü’l-Hasen el-Mübârekfûrî, **Mir’âtü’l-mefâtiḥ**, V, 76.

niyetinin de sırf Allah için olması gerekmektedir.¹³¹⁰ Bu hususta Ebû Hanîfe'nin aleyhine öne sürülen rivayetler ise Hz. Peygamber'in kurbanı yatırdığı sırada böyle dua ettiği, kesme anında yeniden besmele çektiği veya hayvanı kestikten sonra böyle dediği şeklinde yorumlanmıştır.¹³¹¹

Rasûlullah (s.a.v.) mahlûkatın tamamına peygamber olarak gönderildiğinden, mü'minlerden oluşan ümmet-i da'vet ve icâbet ile kâfirlerden oluşan ümmet-i icâbet esas itibariyle onun ümmetidir. Bu nedenle Rasûlullah (s.a.v.), “*Ümmetimden bana iman eden ve beni tasdik edenlerin adına!*” demek suretiyle kestiği kurbanın sevabına yalnızca mü'minleri ortak kılmıştır. Aynî'ye göre Hz. Peygamber'in bu fiili, bir kimsenin işlemiş olduğu hayırlı amelin sevabına başkalarını ortak kılmasının câiz olduğuna ve ister ölü ister diri olsun başkalarının bu amelin sevabından faydalanacağına açıkça delâlet etmektedir.¹³¹²

Bir kimsenin birden fazla kurban kesmesinin, kestiği kurbanın sevabına başta ailesi olmak üzere ümmet-i Muhammed'i ortak kılmasının ve küçükbaş hayvan kurban edeceği takdirde koçu tercih etmesinin müstehap olduğu hadisten çıkarılan hükümlerdir.

3.3.21. YİRMİ YEDİNCİ HADİS

Hayber'in Fethi

a. Metni

قَالَ الْإِمَامُ أَحْمَدُ فِي مُسْنَدِهِ: حَدَّثَنَا رَوْحٌ، حَدَّثَنَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ قَالَ: لَمَّا صَبَّحَ نَبِيُّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خَيْرَ، وَقَدْ أَخَذُوا مَسَاحِيَهُمْ وَغَدَوْا إِلَى حُرُوثِهِمْ وَأَرْضِهِمْ، فَلَمَّا رَأَوْا نَبِيَّ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَعَهُ الْجَيْشُ نَكَصُوا مُدْبِرِينَ، فَقَالَ نَبِيُّ اللَّهِ: «اللَّهُ أَكْبَرُ، اللَّهُ أَكْبَرُ، إِنَّا إِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْدَرِينَ.»

¹³¹⁰ Cessâs, Şerhu Muhtasari't-Tahâvî, VII, 348.

¹³¹¹ Cessâs, Şerhu Muhtasari't-Tahâvî, VII, 347-348.

¹³¹² Bkz. Aynî, Binâye, IV, 469-470.

b. Tercümesi

Ravh- Saîd b. Ebî Arûbe- Katâde- Enes b. Mâlik- Ebû Talha isnadıyla rivayet edildiğine göre; Ebû Talha (r.a.) şöyle dedi:

Allah'ın peygamberi (s.a.v.) sabahleyin Hayber'e geldiğinde, onlar (yahudiler) çapalarını alıp tarlalarına, topraklarına gitmişlerdi. Allah'ın peygamberini (s.a.v.) beraberindeki orduyla görünce kaçarak geri çekildiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: “**Allahu ekber! Allahu ekber! Şüphesiz ki biz bir kavmin yurduna indiğimizde, o uyarılanların sabahı ne kötü olur!**”¹³¹³

c. Ricâli

Hadisin senedi; Ravh- Saîd b. Ebî Arûbe- Katâde- Enes b. Mâlik- Ebû Talha şeklindedir.

(**Ravh**), Ravh b. Ubâde olup 8. hadiste geçtiği üzere sikadır. (**Saîd b. Ebî Arûbe**), “sika” bir râvidir.¹³¹⁴ (**Katâde**), Katâde b. Diâme olup “sika” bir râvi olduğu geride (14. hadiste) geçmiştir. (**Enes b. Mâlik**), sahâbidir.

d. Derecesi

Hadisin ricâlinin tamamı sikadır. Bununla birlikte muhakkik âlim Şuayb el- Arnaût, Saîd b. Ebî Arûbe'nin ihtilâta uğradığını ancak Ravh b. Ubâde'den semânın ihtilâttan önce olduğunu belirtmiş, hadisin isnadının **Buhârî ile Müslim'in şartına göre sahih** olduğunu kaydetmiştir.¹³¹⁵

e. Değerlendirme

Hayber, Medine'nin kuzeydoğusunda, yaklaşık altı konak mesafede yer alan, hurma ağaçlarının çokluğu ve içinde bulunduğu toprakların verimliliği ile meşhur bir şehirdir. Yahudilerin dilinde “kale” mânasına geldiği, İsrâiloğulları'ndan oraya ilk defa yerleşen kişinin “Hayber” ismini taşıması nedeniyle şehrin bu adı aldığı ve

¹³¹³ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXVI, 268, 272, 278, 279 (16347, 16350, 16351, 16358); Şâfi, **Müsned**, III, 14 (1055); Taberânî, **el-Mu'cemü'l-kebîr**, V, 97 (4703-4705); Hadis metni, Ahmed b. Hanbel'in **Müsned**'inde zikrettiği 16347 no.lu hadis metnidir.

¹³¹⁴ Zehebî, **Kâşif**, I, 441; İbn Hacer, **Takrîb**, s. 239.

¹³¹⁵ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXVI, 268.

İslâm'ın zuhur ettiği yıllarda Benî Kurayza ile Benî Nadîr yahudilerinin yurdu olduğu kaydedilmektedir.¹³¹⁶

Rasûlullah (s.a.v.), hicretin VI. senesinde Hudeybiye'den döndüğü sırada Mekke ile Medine arasındayken Fetih sûresi nâzil olmuş ve “*Allah, size, elde edeceğiniz birçok ganimetler vaad etmiştir. Şimdilik bunu size hemen vermiş ve insanların ellerini sizden çekmiştir...*”¹³¹⁷ meâlindeki âyet-i kerîme ile Hayber'in fethedileceği müjdesini almış, Zilhicce ayı ile Muharrem ayının bir kısmını Medine'de geçirdikten sonra zaman kaybetmeden ordusuyla birlikte Hayber'e doğru hareket etmiştir.¹³¹⁸

Hayber gazvesinin, İbn İshak'ın beyanına göre hicrî VI. yılın sonlarında, İbn Sa'd'a göre ise hicretin VII. yılının Cemâziyelevvel ayında meydana geldiği ifade edilmektedir.¹³¹⁹ On gün ya da daha fazla muhasara altında kalan Hayber¹³²⁰, bu zaman zarfında bir kısmı barış, bir kısmı da savaş yoluyla olmak üzere sırasıyla Nâim, Kamûs, Şık, Netâh, Ketîbe, Vatîh ve Sülâlim adlı kalelerin alınmasıyla fethedilmiştir.¹³²¹

Hadiste, yalnızca Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) Hayber'e gittiği sırada yahudilerle karşılaşmasından söz edilmektedir. Buhârî ve Müslim'in Enes b. Mâlik (r.a.) kanalıyla *Sahih* 'lerinde zikrettiği bir rivayette ise çeşitli ayrıntılar yer almaktadır. Söz konusu rivayette; Rasûlullah'ın (s.a.v.) Hayber'de sabah namazını alacakaranlıkta kıldığı, bineğini Hayber sokaklarına doğru sürdüğü, şehre girerken “*Allahu ekber! Hayber harap oldu (veya harap olsun)! Şüphesiz ki biz bir kavmin yurduna indiğimizde, o uyarılanların sabahı ne kötü olur!*” buyurduğu, Hayber'in savaş yoluyla ele geçirildiği, Rasûlullah'ın (s.a.v.) esirlerin içerisinde bulunan Benî Kurayza ve Benî Nadîr seyyidesi Safiyye bint Huyey'i câriye olarak aldığı ardından

¹³¹⁶ Bkz. Aynî, **Umdetü'l-kârî**, IV, 84; Etyûbî, **Zahîretü'l-ukbâ**, VII, 234; Hamîdullah, “Hayber”, **DİA**, XVII, 20; Ayrıca bkz. Bilâdî, Âtik b. Gays b. Züveyyir b. Zâyir el-Bilâdî el-Harbî, **Mu'cemü'l-me'âlimi'l-cuğrâfiyye fi's-sîreti'n-nebeviyye**, Dâru Mekke, Mekke, 1402, s. 118.

¹³¹⁷ el-Feth, 48/20.

¹³¹⁸ İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, VII, 464.

¹³¹⁹ Bkz. İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, V, 320; Aynî, **Umdetü'l-kârî**, IV, 84; Etyûbî, **Zahîretü'l-ukbâ**, VII, 234.

¹³²⁰ İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, VII, 469; Mûsâ Şâhîn Lâşîn, **Fethu'l-mün'im**, V, 551.

¹³²¹ Hamîdullah, “Hayber”, **DİA**, XVII, 21-22.

azad ederek kendisiyle evlendiği ve ashabına düğün ziyafeti verdiği anlatılmaktadır.¹³²²

Bu bağlamda Rasûlullah'ın (s.a.v.) sabah namazını alacakaranlıkta kılması, savaş zamanında sabah namazının gün aydınlanmadan ilk vaktinde kılınmasının müstehap olduğuna¹³²³, gündüzün ilk saatlerinde Hayberliler'e baskın düzenlemesi de düşmanın dikkatsiz ve hazırlıksız yakalanması söz konusu olacağından o vakitte baskın yapmanın müstehap olduğuna işaret etmektedir.¹³²⁴ Ancak düşmanla karşı karşıya gelip göğüs göğüse çarpışmak, bunun aksine güneşin zevalinden sonra müstehap görülmekte, gerekçe olarak güneşin zevaliyle havanın serinleyeceği, dolayısıyla ordunun canlılığını korumaya devam edeceği ifade edilmektedir.¹³²⁵ Rasûlullah'ın (s.a.v.) Hayber sokaklarında at koşturması da bunun mürüvveti (fazilet ve mertliği) zedeleyen bir davranış olmayıp aksine savaşmak veya hayvanı eğitmek amacıyla yapıldığında câiz olduğuna delâlet etmektedir.¹³²⁶

Hadis metninde zikredilen “مَسَاحِي” kelimesi, “مِسْحَاةٌ” kelimesinin çoğulu olup ekip biçme aletlerine¹³²⁷, demirden çapa ve kazmalara verilen addır.¹³²⁸ Hadiste zikredilmediği halde Buhârî ve Müslim'in rivayetinde, Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) şehre girince, “*Allahu ekber! Hayber harap oldu (veya harap olsun)!*” dediği ifade edilmektedir.¹³²⁹ Hz. Peygamber'in bu ifadesi hakkında farklı yorumlar ileri sürülmüştür. Buna göre;

1- Allah Rasûlü (s.a.v.), Hayberliler'i ellerinde balta, kazma gibi yıkım aletleriyle görünce şehrin harap olacağını tefe'ülen (çıkarımda bulunarak) dile getirmiştir.

¹³²² Bkz. Buhârî, Salât 12 (371); Müslim, Nikâh 14 (1365/84).

¹³²³ Nevevî, **Minhâc**, XII, 163; Etyûbî, **Zahîretü'l-ukbâ**, VII, 234.

¹³²⁴ Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, VI, 179; Nevevî, **Minhâc**, XII, 165.

¹³²⁵ Bkz. Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, VI, 179; Nevevî, **Minhâc**, XII, 165.

¹³²⁶ Nevevî, **Minhâc**, IX, 219; İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, V, 321; Aynî, **Umdetü'l-kârî**, IV, 87; Mûsâ Şâhîn Lâşîn, **Fethu'l-mün'im**, V, 556.

¹³²⁷ İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, VII, 468; Mûsâ Şâhîn Lâşîn, **Fethu'l-mün'im**, V, 552.

¹³²⁸ İbnü'l-Esîr, **Nihâye**, II, 349; Müzhîrî, **Mefâtîh**, IV, 398; Tîbî, **Kâşif**, VIII, 2698; Kirmânî, **el-Kevâkibü'd-derârî**, V, 10; Aynî, **Umdetü'l-kârî**, V, 116, XIV, 215; Ali el-Kârî, **Mirkât**, VI, 2531.

¹³²⁹ Bkz. Buhârî, Salât 12 (371); Müslim, Nikâh 14 (1365/84, 87), Cihâd 43 (1365/120-121).

2- Hayber kelimesi “خَيْر” şeklinde “خَرَاب” kelimesinin harflerini içerdiğinden Rasûlullah (s.a.v.) böyle bir çıkarımda bulunmuştur.

3- Bu söz, beddua kabilinden inşâî bir cümle olup “Hayber harap olsun!” mânasındadır.

4- Rasûlullah (s.a.v.) Allah’ın vahiy ile kendisine bildirmesiyle şehrin harap olacağını haber vermiştir.¹³³⁰ Buna göre söz konusu ifade ihbârî bir cümle olup “Hayber harap olacak!” mânasını taşımaktadır.

Öne sürülen bu yorumlardan dördüncüsünün daha doğru olduğu, Rasûlullah’ın (s.a.v.) “*Şüphesiz ki biz bir kavmin yurduna indiğimizde, o uyarılanların sabahı ne kötü olur!*” şeklindeki sözünün bunu desteklediği kaydedilmektedir.¹³³¹

Rasûlullah’ın bu sözü, aynı zamanda Kur’ân-ı Kerîm’in bir âyeti olup¹³³² gerçekleşmesi kesin olan hususlarda hadiseye misal teşkil eden Kur’ân âyetlerini şâhid olarak zikretmenin câiz olduğuna işaret etmektedir.¹³³³ Nitekim bunun bir benzerinin Mekke’nin fethinde meydana geldiği, Allah Rasûlü’nün (s.a.v.) İsrâ sûresinin 81. âyetini şâhid getirerek “*Hak geldi, batıl yok oldu!*” buyurduğu kaydedilmektedir.¹³³⁴ Öte yandan Allah’ın kitabına tâzim için atasözlerinde, konuşmalarda, şaka ve boş sözlerde âyetlerle istişhâd edilmesinin mekruh olduğu ifade edilmektedir.¹³³⁵ Hatta Ali el-Kârî, bazı âlimlerin Allah kelâmının insanların kelâmı yerine koyulmasını küfür olarak gördüklerini belirtmekte, Hz. Peygamber’in Mekke’nin fethindeki sözü geçen ifadesinin istişhâd değil de Kur’ân’dan iktibas olduğunu söylemektedir.¹³³⁶

¹³³⁰ Kâdî İyâz, **İkmâlû’l-Mu’lim**, IV, 590-591; Nevevî, **Minhâc**, XII, 164; Aynî, **Umdetü’l-kârî**, IV, 85; Etyûbî, **Zahîretü’l-ukbâ**, VII, 235.

¹³³¹ Bkz. İbnü’l-Mülakkın, **Tavzîh**, V, 326; İbn Hacer, **Fethu’l-bârî**, VII, 468.

¹³³² bkz. es-Sâffât, 37/177.

¹³³³ Kâdî İyâz, **İkmâlû’l-Mu’lim**, VI, 180; Nevevî, **Minhâc**, XII, 164; Tîbî, **Kâşif**, VIII, 2699; Kirmânî, **el-Kevâkibü’l-derârî**, V, 10-11; İbnü’l-Mülakkın, **Tavzîh**, V, 326; Aynî, **Umdetü’l-kârî**, V, 116-117.

¹³³⁴ Bkz. Nevevî, **Minhâc**, XII, 164; Tîbî, **Kâşif**, VIII, 2699; İbnü’l-Mülakkın, **Tavzîh**, V, 326.

¹³³⁵ Bkz. Kâdî İyâz, **İkmâlû’l-Mu’lim**, VI, 180; Nevevî, **Minhâc**, XII, 164; Tîbî, **Kâşif**, VIII, 2699; İbnü’l-Mülakkın, **Tavzîh**, V, 326.

¹³³⁶ Bkz. Ali el-Kârî, **Mirkât**, VI, 2532.

Sonuç itibariyle savaşta sabah namazını vaktin girmesiyle erkenden kılmanın ve düşmana gündüzün ilk saatlerinde baskın yapmanın müstehap olduğu, at sürmenin mürüvveti zedeleyen bir davranış olmayıp bilakis fazilet ve sünnet olduğu, savaşta düşmanla karşılaşıldığı vakit tekbir getirmenin meşruiyeti ve ulemânın belirlediği ölçüler doğrultusunda Kur’ân âyetleriyle istişhâd etmenin câiz olduğu bu çerçevede çıkarılan hükümlerdir.

3.3.22. YİRMİ SEKİZİNCİ HADİS

Hayber Savaşı

a. Metni

قَالَ الْإِمَامُ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ فِي مُصَنَّفِهِ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ عَوْنٍ، عَنْ عَمْرِو بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ، قَالَ: كُنْتُ رَدَفَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ خَيْبَرَ، فَلَمَّا انْتَهَيْنَا وَقَدْ خَرَجُوا بِالْمَسَاحِي، فَلَمَّا رَأَوْنَا قَالُوا: مُحَمَّدٌ! وَاللَّهِ مُحَمَّدٌ وَالْحَمِيسُ!، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اللَّهُ أَكْبَرُ، إِنَّا إِذَا نَزَلْنَا بِسَاحَةِ قَوْمٍ فَسَاءَ صَبَاحُ الْمُنْدَرِينَ.»

b. Tercümesi

Yezîd b. Hârûn- İbn Avn- Amr b. Saîd- Ebû Talha isnadıyla rivayet edildiğine göre; Ebû Talha (r.a.) şöyle dedi:

Ben, Hayber günü Rasûlullah’ın (s.a.v.) arkasındaydım. Vardığımızda çapalarıyla birlikte çıkıp gitmişlerdi. Bizi gördüklerinde, “Muhammed! Vallahi Muhammed ve ordusu!” dediler. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): “**Allahu ekber! Şüphesiz ki biz bir kavmin yurduna indiğimizde, o uyarılanların sabahı ne kötü olur.**” buyurdu.¹³³⁷

c. Ricâli

Hadisin senedi; Yezîd b. Hârûn- İbn Avn- Amr b. Saîd- Ebû Talha şeklindedir.

¹³³⁷ İbn Ebî Şeybe, **Musannef**, VII, 393 (36877); Şâî, **Müsned**, III, 27 (1076); Hadis metni, İbn Ebî Şeybe’nin **Musannef**’inde zikrettiği hadis metnidir.

(**Yezîd b. Hârûn**)¹³³⁸ ile (**İbn Avn**), Ebû Avn Abdullah b. Avn el-Basrî “sika” râvilerdir.¹³³⁹

(**Amr b. Saîd**), Ebû Saîd Amr b. Saîd el-Kureşî olup “sika” bir râvidir.¹³⁴⁰ Sahâbî olup olmadığı hususunda ihtilâf edilen Emevî valisi ve kumandanı Ebû Ümeyye Amr b. Saîd b. el-Âs el-Eşdak ile karıştırılmamalıdır.

d. Derecesi

Senedinin muttasıl, seneddeki râvilerin tamamının “sika”, ayrıca sened ve metninin şâz ve muallel olmaması sebebiyle hadis, **sahih** derecesindedir. Ayrıca bir önceki hadisle takviye edilmiştir.

e. Değerlendirme

Hadis metninde zikredilen “**الْخَمِيسُ**” kelimesi “ordu” mânasında olup “**مُحَمَّدٌ** **وَالْخَمِيسُ**” ifadesi, “Bu, Muhammed ve ordusu!” veya “Muhammed ve ordusu geldi.” anlamına gelmektedir.¹³⁴¹ Mâzerî’nin Ezherî’den (ö. 370/980) naklettiğine göre orduya “hamîs” denilmesinin nedeni; ordunun öncüler, artçılar, sağ kanat, sol kanat ve kalbgâh olmak üzere beş kısımdan oluşması veya elde edilen ganimetlerin beşte birlere bölünmesidir.¹³⁴² Kâdî İyâz ise savaş ganimetlerinin beşte birlere bölünmesinin İslâm şeriatıyla geldiğini, bundan önce böyle bir uygulama olmadığını belirterek ikinci yorumu uzak görmektedir.¹³⁴³

Hadisin içerdiği diğer hususlar ile hadisten çıkarılan hükümler bir önceki hadiste ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

¹³³⁸ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 606.

¹³³⁹ İbn Hacer, **Takrîb**, s. 317.

¹³⁴⁰ İbn Hacer, **Takrîb**, I, 422.

¹³⁴¹ İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, V, 120.

¹³⁴² Bkz. Mâzerî, **Mu’lim**, II, 151.

¹³⁴³ Bkz. Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu’lim**, IV, 590.

3.3.23. YİRMİ DOKUZUNCU HADİS

Allah Teâlâ'nın Melekleriyle Mü'minleri Desteklemesi

a. Metni

قَالَ الْإِمَامُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْمُعْجَمِ الْكَبِيرِ: حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ هَارُونَ، ثَنَا أَبُو الرَّبِيعِ الرَّهْرَائِيُّ، نَا عَبْدُ السَّلَامِ بْنُ هَاشِمٍ، ثَنَا حَنْبَلُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي غَزَاةٍ، فَلَقِيَ الْعَدُوَّ، فَسَمِعْتُهُ يَقُولُ: «يَا مَالِكُ يَوْمَ الدِّينِ، إِيَّاكَ أَعْبُدُ، وَإِيَّاكَ أَسْتَعِينُ.» قَالَ: فَلَقَدْ رَأَيْتُ الرِّجَالَ تُصْرَعُ، تَضْرِبُهَا الْمَلَائِكَةُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهَا، وَمِنْ خَلْفِهَا.

b. Tercümesi

Mûsâ b. Hârûn- Ebü'r-Rebî' ez-Zehrânî- Abdüsselâm b. Hâşim- Hanbel b. Abdillâh- Enes b. Mâlik- Ebû Talha isnadıyla rivayet edildiğine göre; Ebû Talha (r.a.) şöyle dedi:

Biz Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte bir savaşta bulunuyorduk. Düşmanla karşılaştığı zaman Rasûlullah'ın (s.a.v.) şöyle buyurduğunu işittim: “**Ey din gününün sahibi! Ancak sana kulluk yaparım ve ancak senden yardım isterim.**”

Ebû Talha (r.a.): Ben gerçekten meleklerin önünden ve arkasından darbe indirmesiyle yere yıkılan adamlar gördüm, dedi.¹³⁴⁴

c. Ricâli

Hadisin senedi; Mûsâ b. Hârûn- Ebü'r-Rebî' ez-Zehrânî- Abdüsselâm b. Hâşim- Hanbel b. Abdillâh- Enes b. Mâlik- Ebû Talha şeklindedir.

(**Mûsâ b. Hârûn**), tam adı Mûsâ b. Hârûn b. Abdillâh olup “sika” bir râvidir.¹³⁴⁵ Mûsâ b. Hârûn el-Kaysî ile karıştırılmamalıdır. (**Ebü'r-Rebî' ez-Zehrânî**), “sika” bir râvidir.¹³⁴⁶

¹³⁴⁴ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, VIII, 123 (8163).

¹³⁴⁵ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 554.

¹³⁴⁶ Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 42; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 251.

(**Abdüsselâm b. Hâşim**)’in Hanbel b. Abdillâh ile Hâlid b. Bürd’den; kendisinden de Osman b. Tâlût’un hadis dinlediği kaydedilmektedir.¹³⁴⁷ Ebû Hâtim’in onun hakkında “leyse bi-kaviy” (kuvvetli değildir) dediği, Amr b. Ali el-Fellâs’ın (ö. 249/864) da “*Abdüsselâm b. Hâşim’in dışında hiç kimsenin yalancı olduğuna dair kesin bir şehâdette bulunmam!*” dediği nakledilmektedir.¹³⁴⁸ İbn Hibbân onu *Sikât*’ında zikrederken¹³⁴⁹ Taberânî, Osman b. Tâlût’un onun hakkında “*Hayırdan başka bir şey bilmem!*” dediğini hocası Mûsâ b. Hârûn’dan nakletmektedir.¹³⁵⁰ Zehebî ile İbn Hacer onun için “şeyhun mukill” tâbirini kullanmış ve Amr b. Ali el-Fellâs’ın onun yalancı olduğuna dair şehâdette bulunduğunu dile getirmişlerdir.¹³⁵¹ Heysemî ise *Mecmau’z-zevâid*’inde Abdüsselâm b. Hâşim’in “zayıf” olduğunu kaydetmiştir.¹³⁵²

(**Hanbel b. Abdillâh**) hakkında Ebû Hâtim’in “mechûl” hükmünü verdiği nakledilmektedir.¹³⁵³ İbn Hibbân onu *Sikât*’ında zikretmiş¹³⁵⁴, İbn Hacer de ona “mechûl” hükmünü vermiştir.¹³⁵⁵

(**Enes b. Mâlik**), meşhur sahâbîdir.

d. Derecesi

Seneddeki râvilerden (**Abdüsselâm b. Hâşim**)’in zayıf, (**Hanbel b. Abdillâh**)’ın da mechûl olması sebebiyle hadisin isnadı **zayıftır**. Ayrıca hadisi takviye edecek herhangi bir mütâbi’ veya şâhid bulunamamıştır.

e. Değerlendirme

Hadiste, Rasûlullah’ın (s.a.v.) katıldığı bir savaşta, “*Ey din gününün sahibi! Ancak sana kulluk yaparım ve ancak senden yardım isterim.*” sözleriyle Allah’tan

¹³⁴⁷ Bkz. Buhârî, *et-Târîhu’l-kebîr*, VI, 66.

¹³⁴⁸ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, VI, 47; Zehebî, *Mîzân*, II, 619; İbn Hacer, *Lisân*, V, 181.

¹³⁴⁹ İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 126, VIII, 427.

¹³⁵⁰ Bkz. Taberânî, *el-Mu’cemü’l-evsat*, VIII, 123-124.

¹³⁵¹ Bkz. Zehebî, *Mîzân*, II, 619; a.mlf., *Târîh*, V, 110; İbn Hacer, *Lisân*, V, 181.

¹³⁵² Bkz. Heysemî, *Mecmau’z-zevâid*, V, 328.

¹³⁵³ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, III, 304.

¹³⁵⁴ İbn Hibbân, *Sikât*, IV, 190.

¹³⁵⁵ Bkz. İbn Hacer, *Lisân*, III, 305.

yardım istediği ve Allah'ın melekleri aracılığıyla Rasûlü'ne ve inananlara yardım ettiği haber verilmektedir.

Belirli bir savaşla kayıtlanmaması nedeniyle sözü geçen hadisenin ne zaman ve nerede gerçekleştiği bilinmemekle birlikte Rasûlullah'ın (s.a.v.) düşmanla karşı karşıya geldiği çeşitli gazvelerde Allah'a dua ettiği sahih hadislerle sabittir.

Müslim'in *Sahih*'inde zikrettiği bir rivayette, Rasûlullah'ın (s.a.v.) Huneyn Savaşı'nda "*Allah'im, yardımını indir!*" şeklinde¹³⁵⁶; Ebû Dâvûd'un *Sünen*'inde zikrettiği bir rivayette de Rasûlullah'ın (s.a.v.) savaşa çıktığı vakit, "*Allah'im, dayanağım ve yardımcım sensin. Seninle düşmanı önler, seninle düşmana saldırır ve senin (yardımınla) düşmanla savaşırım.*" şeklinde dua ettiği kaydedilmektedir.¹³⁵⁷

Ebû Talha'nın (r.a.), "*Ben gerçekten meleklerin önünden ve arkasından darbe indirmesiyle yere yıkılan adamlar gördüm.*" şeklindeki ifadesi ise meleklerin söz konusu gazvede bizzat savaştıklarını göstermektedir. Bu hususta, meleklerin yalnızca Bedir ve Huneyn gazvelerinde Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte savaştıkları, diğer gazvelerde savaşçı olarak değil de destek grubu olarak bulduklarının ifade edildiğini söyleyen İbn Allân (ö. 1057/1648), Müslim'in *Sahih*'inde yer alan bir rivayetin, meleklerin Uhud gazvesinde de savaştıklarını gösterdiğini belirtmektedir.¹³⁵⁸ Söz konusu rivayette Sa'd b. Ebî Vakkâs (r.a.), Uhud Savaşı'nda Rasûlullah'ın (s.a.v.) sağında ve solunda üzerlerinde beyaz bir elbise bulunan iki adam gördüğünü, ne daha önce ne de daha sonra hiç görmediği bu adamların çetin bir şekilde savaştıklarını haber vermektedir.¹³⁵⁹ Başka bir rivayette ise bu iki adamın Cibrîl-i Emîn ile Mîkâîl (a.s.) olduğu kaydedilmektedir.¹³⁶⁰

Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) savaşta dua ederek Allah'tan yardım istemesi, bunun meşrû olduğu kadar mü'minleri buna teşvik etme mânasını da taşımaktadır. Çünkü Allah Rasûlü (s.a.v.) hiçbir zaman kendi gücüne, ordusunun kalabalık veya güçlü oluşuna itibar etmemiş, her zaman acziyetini ve kulluğunu öne sürerek Allah'a

¹³⁵⁶ Müslim, Cihâd 28 (1776/79).

¹³⁵⁷ Bkz. Ebû Dâvûd, Cihâd 99 (2632).

¹³⁵⁸ Bkz. İbn Allân, Muhammed b. Allân es-Siddikî, **el-Fütûhâtü'r-rabbâniyye ale'l-Ezkârî'n-Neveviyye**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y., IV, 19.

¹³⁵⁹ Bkz. Müslim, Fezâil 10 (2306/47).

¹³⁶⁰ Bkz. Müslim, Fezâil 10 (2306/46).

sığınmış ve ondan yardım istemiştir. Bu da Allah'ın onu muvaffak kılmasına vesile olmuştur.

Savaşta Allah'a dua etmenin meşruiyeti, başarı ve muvaffakiyetin ancak Allah'ın himaye ve yardımıyla mümkün olduğu, yardımın ne şekilde ve kimin eliyle olursa olsun Allah'tan geldiği ve Rasûlullah'ın (s.a.v.) Kur'ân-ı Kerîm dışında bir takım hissî/maddî mûcizelerinin olduğu hadisten çıkarılan sonuçlardır.

3.3.24. OTUZUNCU HADİS

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Maddî/Hissî Mûcizelerinden Biri

a. Metni

قَالَ أَبُو يَعْلَى فِي مُسْنَدِهِ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبَّادِ الْمَكِّيِّ، حَدَّثَنَا حَاتِمٌ، عَنْ مُعَاوِيَةَ يَعْنِي ابْنَ أَبِي مُرَرِّدٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ الْأَنْصَارِيِّ، عَنْ أَبِيهِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ، قَالَ: دَخَلْتُ الْمَسْجِدَ فَعَرَفْتُ فِي وَجْهِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْجُوعَ، فَخَرَجْتُ حَتَّى أَتَيْتُ أُمَّ سَلِيمٍ، وَهِيَ أُمُّ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ كَانَتْ تَحْتَ مَالِكِ أَبِي أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، فَقُلْتُ: يَا أُمَّ سَلِيمٍ، إِنِّي قَدْ عَرَفْتُ فِي وَجْهِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْجُوعَ، فَهَلْ، عِنْدَكَ مِنْ شَيْءٍ؟ قَالَتْ: عِنْدِي شَيْءٌ، وَأَشَارَتْ بِكَفِّهَا، فَقُلْتُ لَهَا: اصْنَعِي وَانْعَمِي، فَأَرْسَلْتُ أَنَسًا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقُلْتُ: سَارَهُ فِي أُذُنِهِ وَادْعُهُ، فَلَمَّا أَقْبَلَ أَنَسٌ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «هَذَا رَجُلٌ قَدْ جَاءَ بِخَيْرٍ.» قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَرْسَلْتُكَ أَبُوكَ يَدْعُونَا يَا بُنَيَّ؟» قَالَ: فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِأَصْحَابِهِ: «ادْهَبُوا بِسْمِ اللَّهِ.» قَالَ: فَأَدْبَرَ أَنَسٌ يَسْتَنِدُ حَتَّى أَتَى أَبَا طَلْحَةَ، فَقَالَ: هَذَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَدْ أَتَاكَ فِي النَّاسِ، قَالَ: فَخَرَجْتُ حَتَّى لَقَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، عِنْدَ الْبَابِ عَلَى مُسْتَرَاخِ الدَّرَجَةِ، فَقُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، مَاذَا صَنَعْتَ بِنَا؟ إِنَّمَا عَرَفْتُ فِي وَجْهِكَ الْجُوعَ، فَصَنَعْنَا لَكَ شَيْئًا تَأْكُلُهُ قَالَ: «ادْخُلْ وَأَبْشِرْ.» قَالَ: فَأَخَذَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَجَمَعَهَا فِي الصَّحْفَةِ بِيَدِهِ ثُمَّ أَصْلَحَهَا، فَقَالَ: «هَلْ مِنْ؟» كَأَنَّهُ يَعْنِي الْأَدَمَ قَالَ: فَاتَوَّهُ بِعُكَّتِهِمْ فِيهَا شَيْءٌ أَوْ لَيْسَ فِيهَا شَيْءٌ،

فَقَالَ بِهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِهِ: «فَأَسْكَبَ مِنْهَا السَّمْنَ.» ثُمَّ قَالَ: «أَدْخِلْ عَلَيَّ عَشْرَةَ عَشْرَةَ.» فَأَكَلُوا كُلُّهُمْ وَشَبِعُوا، وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لِلْفَضْلِ الَّذِي فَضُلَ: «كُلُوا أَنْتُمْ وَعِيَالُكُمْ!»، فَأَكَلُوا وَشَبِعُوا.

b. Tercümesi

Muhammed b. Abbâd el-Mekkî- Hâtim- Muâviye b. Ebî Müzerriid- Abdullah b. Abdillâh b. Ebî Talha- Abdullah b. Ebî Talha- Ebû Talha isnadıyla rivayet edildiğine göre; Ebû Talha el-Ensârî (r.a.) şöyle dedi:

Mescide girdim ve Rasûlullah'ın (s.a.v.) yüzünde bir açlık belirtisi gördüm. Bunun üzerine mescitten çıkarak hemen Ümmü Süleym'in yanına vardım. Ümmü Süleym, Enes b. Mâlik'in annesidir. Bir zamanlar Enes b. Mâlik'in babası Mâlik ile evliydi. Ona:

-Ey Ümmü Süleym! Gerçekten ben, Rasûlullah'ın (s.a.v.) yüzünde bir açlık belirtisi gördüm. Yanında bir şey var mı? dedim. O da avuçlarını göstererek:

-Yanımda bir şey var, dedi. Ben de ona:

-Hazırla ve ikram et, dedim. Hemen Enes'i Rasûlullah'a (s.a.v.) gönderdim ve:

-Rasûlullah'ın (s.a.v.) kulağına gizlice söyle, onu davet et, dedim.

Enes (r.a.) mescide gelince, Rasûlullah (s.a.v.): **“Bu adam gerçekten hayırlı bir şey için geldi. Ey evlâdım! Baban seni, bizi davet etmek için mi gönderdi?”** buyurdu. Daha sonra Rasûlullah (s.a.v.) ashabına: **“Allah'ın adıyla kalkın!”** buyurdu.

Enes (r.a.) doğru Ebû Talha'nın (r.a.) yanına gitti ve:

-İşte, Rasûlullah (s.a.v.) insanlarla geldi, dedi.

Ebû Talha (r.a.) dedi ki: Rasûlullah'ı (s.a.v.) karşılamak için kapının yanındaki merdivenin eşiğine çıktım ve:

-Ey Allah'ın Rasûlü! Bize ne yaptın böyle! Yüzünüzde bir açlık belirtisi gördüğüm için sadece sizin yiyebileceğiniz bir şey hazırladık, dedim. Rasûlullah (s.a.v.):

-“**Gir, hoşnut ol.**” dedi.

Ebû Talha (r.a.) dedi ki: Rasûlullah (s.a.v.) o yemeği aldı, eliyle bir çanakta topladı sonra da düzeltti ve sanki katığı kast ederek:

-“**Daha var mı?**” buyurdu.

Rasûlullah'a (s.a.v.) içinde çok az yağ bulunan tulumlarını getirdiler. Rasûlullah (s.a.v.) eliyle işaret ederek: “**Ondaki yağı dökün!**” buyurdu. Sonra da: “**Onar onar yanıma al.**” buyurdu.

Hepsi doyuncaya kadar yediler. Rasûlullah (s.a.v.) fazlaca artan yemek hakkında: “**Siz ve aileniz de yeyin**” buyurdu. Onlar da yediler ve doydular.¹³⁶¹

c. Ricâli

Hadisin senedi; Muhammed b. Abbâd el-Mekkî- Hâtim- Muâviye b. Ebî Müzerriid- Abdullah b. Abdillâh b. Ebî Talha- Abdullah b. Ebî Talha- Ebû Talha şeklinde.

(**Muhammed b. Abbâd el-Mekkî**), Buhârî ve Müslim'in hadis aldığı râvilerdendir.¹³⁶² Yahyâ b. Maîn'in onun hakkında “lâ be'se bih” (zararı yok) tâbirini kullandığı¹³⁶³, Ahmed b. Hanbel'in bir defasında onun için “*Hadisi sadûkların hadisi gibidir, bir zararı olmamasını umarım.*”, bir defasında da “*Kalbime onun sadûk olduğu geliyor.*” dediği nakledilmektedir.¹³⁶⁴ İbn Hibbân onu *Sikât*'ında¹³⁶⁵, İbn

¹³⁶¹ Ebû Ya'lâ, **Müsned**, III, 17-18 (1426); Ebû Avâne, **Müsned**, XVI, 419 (8760); Taberânî, **el-Mu'cemü'l-evsat**, III, 152 (2765); a.mlf., **el-Mu'cemü'l-kebîr**, V, 103 (4729); Hadis metni, Ebû Ya'lâ'nın **Müsned**'inde zikrettiği hadis metnidir.

¹³⁶² Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XXV, 436; Zehebî, **Kâşif**, II, 184; İbn Hacer, **Tehzîb**, IX, 244.

¹³⁶³ İbn Ebî Hâtim, **el-Cerh ve't-ta'dîl**, VIII, 14; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XXV, 438; Zehebî, **Kâşif**, II, 184; İbn Hacer, **Tehzîb**, IX, 244.

¹³⁶⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Kitâbü'l-İlel**, II, 409.

¹³⁶⁵ İbn Hibbân, **Sikât**, IX, 90.

Şâhîn *Târîhu esmâi's-sikât*'ında zikretmektedir.¹³⁶⁶ İbn Hacer de onun için “sadûk yehimü” (yanılır bir sadûktur) tâbirini kullanmıştır.¹³⁶⁷

(**Hâtim**), Ebû İsmâil el-Hârisî Hâtim b. İsmâil el-Medenî'dir. İbn Sa'd onu “sika, me'mûn” (çok güvenilir) tâbiriyle tevsik etmiştir.¹³⁶⁸ Ahmed b. Hanbel'in onun hakkında “*Kendisinde gaflet olduğunu ileri sürdüler.*” dediği nakledilmektedir.¹³⁶⁹ İclî onu *Ma'rifetü's-sikât*'ında zikretmiş¹³⁷⁰, Nesâî onun hakkında “leyse bi'l-kavîy” (kuvvetli değildir)¹³⁷¹ ve “leyse bihî be's” (zararı yok) ifadelerini kullanmış¹³⁷², İbn Hibbân da onu *Sikât*'ında zikretmiştir.¹³⁷³ Zehebî onu “sika, meşhûr, sadûk” ifadeleriyle tavsîf ederken¹³⁷⁴ İbn Hacer “sadûk yehimü” hükmünü vermiştir.¹³⁷⁵

(**Muâviye b. Ebî Müzerriid**) hakkında Yahyâ b. Maîn'in “sâlih” (hadisi delil olarak kullanılabilir), Ebû Zür'a er-Râzî'nin “lâ be'se bih”, Ebû Hâtim'in de “leyse bihî be's” (zararı yok) dediği nakledilmektedir.¹³⁷⁶ İbn Hibbân onu *Sikât*'ında zikretmiştir.¹³⁷⁷ Mizzî, Buhârî ile Müslim'in onun hadisini rivayet ettiğini belirtirken¹³⁷⁸ Zehebî “sadûk”¹³⁷⁹, İbn Hacer “leyse bihî be's” hükmünü vermiştir.¹³⁸⁰

(**Abdullah b. Abdillâh b. Ebî Talha**) “sika” bir râvidir.¹³⁸¹ (**Abdullah b. Ebî Talha**)'nın sika bir râvi olduğu geride (10. hadis) geçmiştir.

¹³⁶⁶ Bkz. İbn Şâhîn, *Târîhu esmâi's-sikât*, s. 207.

¹³⁶⁷ Bkz. İbn Hacer, *Takrîb*, s. 486.

¹³⁶⁸ Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, V, 493.

¹³⁶⁹ Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 190; Zehebî, *Mîzân*, I, 428; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 128.

¹³⁷⁰ İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, I, 275.

¹³⁷¹ Zehebî, *Mîzân*, I, 428.

¹³⁷² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 190; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 128.

¹³⁷³ Bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 210.

¹³⁷⁴ Bkz. Zehebî, *Mîzân*, I, 428.

¹³⁷⁵ Bkz. İbn Hacer, *Takrîb*, s. 144.

¹³⁷⁶ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 380-381; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVIII, 218; İbn Kesîr, *Tekmîl*, I, 77; İbn Hacer, *Tehzîb*, X, 217.

¹³⁷⁷ Bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, V, 416, VII, 468.

¹³⁷⁸ Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVIII, 218.

¹³⁷⁹ Bkz. Zehebî, *Kâşif*, II, 277.

¹³⁸⁰ Bkz. İbn Hacer, *Takrîb*, s. 538.

¹³⁸¹ Zehebî, *Kâşif*, I, 566; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 309.

d. Derecesi

Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*'inde hadisin ricâlinin sahîh olduğunu¹³⁸², İbn Hacer ise *Fethu'l-bârî* adlı eserinde hadisin isnadının hasen olduğunu belirtmektedir.¹³⁸³ Muhakkik Hüseyin Selîm Esed de hadisin isnadının hasen olduğunu ifade etmiştir.¹³⁸⁴

Seneddeki râvilerden (**Muhammed b. Abbâd el-Mekkî, Hâtim ve Muâviye b. Ebî Müzerriid**)'in zabtında hafif kusur bulunmakla birlikte sadûk olmaları hadisin isnadının hasen olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte hadisin Enes b. Mâlik (r.a.) kanalıyla, benzer lafızlarla gelen şâhidi bulunmaktadır.¹³⁸⁵ Söz konusu şâhidin takviyesiyle hadis **sahih li-gayrihî** derecesine yükselmiştir.

e. Değerlendirme

Hadiste, Ebû Talha'nın mescidde bulunduğu bir sırada Rasûlullah'ın (s.a.v.) yüzünde açlık belirtisi görmesi üzerine derhal evine giderek eşi Ümmü Süleym'den Rasûlullah'a bir şeyler hazırlamasını istediği ve Rasûlullah'ı yemeğe davet etmesi için Enes b. Mâlik'i mescide gönderdiği anlatılmaktadır.

Bu hususta rivayet edilen diğer hadislerin tamamı Enes b. Mâlik tarîkiyle gelmekte olup bazı rivayetlerde Enes b. Mâlik'in, ashabıyla birlikte sohbet eden Rasûlullah'ı (s.a.v.) karnına taş bağlamış bir vaziyette gördüğü ve bunun açlık nedeniyle olduğunu öğrenmesi üzerine Ebû Talha'ya gelerek bu durumu haber verdiği¹³⁸⁶; bazılarında, Ebû Talha veya Ümmü Süleym'in bir miktar yiyecek ile Enes b. Mâlik'i Rasûlullah'a gönderdiği¹³⁸⁷; bazılarında ise Enes b. Mâlik'in Rasûlullah'ı yemeğe davet etmek üzere mescide gönderildiği kaydedilmektedir.¹³⁸⁸

¹³⁸² Bkz. Heysemî, **Mecmau'z-zevâid**, VIII, 306.

¹³⁸³ Bkz. İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, VI, 588.

¹³⁸⁴ Bkz. Ebû Ya'lâ, **Müsned**, III, 18.

¹³⁸⁵ Bkz. Buhârî, Menâkıb 25 (3578), Et'ime 6 (5381), Eymân ve'n-Nüzûr 22 (6688); Müslim, Eşribe 20 (2040/142); Tirmizî, Menâkıb 6 (3630).

¹³⁸⁶ Bkz. Müslim, Eşribe 20 (2040/143/6).

¹³⁸⁷ Bkz. Mâlik, **Muvatta**, II, 103-104 (1948); Buhârî, Menâkıb 25 (3578), Et'ime 6 (5381), Eymân ve'n-Nüzûr 22 (6688); Müslim, Eşribe 20 (2040/142); Tirmizî, Menâkıb 6 (3630).

¹³⁸⁸ Bkz. İbn Ebî Şeybe, **Musanef**, VI, 313 (31707); Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIX, 473-474 (12491), XXI, 13-14, 108 (13283, 13427); Dârimî, Mukaddime 7 (44); Buhârî, Et'ime 47 (5450); Müslim, Eşribe 20 (2040/143).

Nevevî'ye göre bu durum, sözü geçen hadisenin iki ayrı olay olduğuna işaret etmektedir.¹³⁸⁹ İbn Hacer ile Aynî'ye göre ise rivayetlerdeki bu farklılıklar birbirine zıt olmamakla birlikte ya anlatılan kıssa birden fazla tahakkuk etmiş ya da bazı râvilerin ezberlediği ifadeler diğer râviler tarafından ezberlenmemiştir.¹³⁹⁰

Ebû Talha'nın Rasûlullah'ın (s.a.v.) yüzünde bir açlık belirtisi görmesi, dünya nimetlerinin peygamberlere gizlendiğini¹³⁹¹, ecirlerinin çoğalması ve derecelerinin yükselmesine vesile olması için açlık ve buna benzer çeşitli sıkıntılarla imtihan edildiklerini göstermektedir.¹³⁹² Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) bu halini gizlemesi de ihtiyaç sahibi olduğunu bilen bir kimsenin, bu halini insanlardan gizlemesi gerektiğine işaret etmektedir.¹³⁹³

Rasûlullah (s.a.v.) Enes b. Mâlik'in hayırlı bir haberle geldiğini ashabına önceden bildirmiş, Enes'i gönderenin Ebû Talha (r.a.) olduğunu ve onun yemeğe davet etmek üzere gönderildiğini bilmiştir. Bu durum peygamberlik mûcizelerinden iki ayrı mûcize olarak değerlendirilmektedir.¹³⁹⁴ Ayrıca Ebû Talha (r.a.) yemeğe yalnızca Rasûlullah'ı (s.a.v.) davet ettiği halde Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) ilâhî vahiyle az miktardaki o yemeğin bereketlenip çoğalacağını ve herkese yeteceğini bilmesi, böylelikle ashabını beraberinde götürmesi de aynı şekilde mûcizedir.¹³⁹⁵

İmam Mâlik'e göre yemeğe davet edilen bir kimsenin başkalarını da beraberinde götürme zorunluluğu yoktur. Ancak davet sahibinin buna izin vermesi ve yolda karşılaştığı kimseleri yemeğine davet etmesini istemesi bundan müstesnadır.¹³⁹⁶

Ebû Talha (r.a.), ashabıyla birlikte gelen Rasûlullah'ı (s.a.v.) kapıda karşılamış, Allah Rasûlü (s.a.v.) yemeği alıp eliyle bir çanakta toplayıp düzelttikten

¹³⁸⁹ Bkz. Nevevî, **Minhâc**, XIII, 218.

¹³⁹⁰ Bkz. İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, VI, 589; Aynî, **Umdetü'l-kârî**, XVI, 121.

¹³⁹¹ İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, IX, 464.

¹³⁹² Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. el-Arabî el-Meâfirî, **el-Mesâlik fi şerhi Muvatta'i Mâlik**, haz. Muhammed b. Hüseyin es-Süleymânî- Âişe bint Hüseyin es-Süleymânî, Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1428, VII, 364; Nevevî, **Minhâc**, XIII, 219.

¹³⁹³ İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, IX, 464.

¹³⁹⁴ Bkz. Nevevî, **Minhâc**, XIII, 219; İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, V, 435.

¹³⁹⁵ İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, II, 75; Nevevî, **Minhâc**, XIII, 218; Aynî, **Umdetü'l-kârî**, IV, 163.

¹³⁹⁶ Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, **Mesâlik**, VII, 367-368.

sonra ashabın onar onar içeri alınmasını emretmiştir. Rasûlullah'ın (s.a.v.) Ebû Talha'dan on kişiye izin vermesini istemesi, Allah Rasûlü'nün eve tek başına girdiğine işaret etmektedir.¹³⁹⁷ Nitekim bir rivayette, Rasûlullah'ın (s.a.v.) evin kapısına geldiğinde ashabına oturmalarını emrettiği kaydedilmektedir.¹³⁹⁸

Bir kimse başkasının evine ancak ev sahibiyle veya onun izniyle girebilir.¹³⁹⁹ Ev sahibi evine girme hususunda izin almaktan müstağnî olduğu gibi ev sahibiyle birlikte gelen kimse de izin almaktan müstağnîdir.¹⁴⁰⁰ Ashâb-ı kirâm, Ebû Talha (r.a.) tarafından davet edilmediği ve onunla birlikte gelmedikleri için ancak Ebû Talha'nın izniyle eve girebilmişlerdir.¹⁴⁰¹

Diğer taraftan ashabın içeriye onar onar gruplar halinde alınması ise onların rahatça yemek yiyebilmeleri ve bu hususta birbirlerine eziyet vermemeleri içindir.¹⁴⁰² Kalabalık olduklarından hepsi birden içeriye girdiği takdirde mekân onlara dar gelecek ve yemek yiyemeyeceklerdi.¹⁴⁰³ Çünkü içinde az miktarda yemek bulunan tek bir kap ve kurulu tek bir sofraya olup¹⁴⁰⁴ böyle bir sofranın etrafında ondan fazla kişinin halka yaparak toplanması mümkün değildi.¹⁴⁰⁵ Ayrıca büyük bir kalabalığın az miktardaki yemeğe baktıkları zaman kendilerine yetmeyeceğini zannederek yemek yemeye iştiaklarının artması ve bu hususta hırsa kapılmaları muhtemeldir. Böyle bir durum yemeğin bereketinin yok olmasına sebep olabileceğinden onar onar gruplar halinde içeriye alındıkları da söylenebilir.¹⁴⁰⁶

Âlimlerin bu hadisi delil getirerek bir sofraya ondan fazla kişinin oturmamasının müstahap olduğuna hükmettikleri kaydedilmektedir.¹⁴⁰⁷ Ancak, ashabın düğün yemeklerine topluca iştirak ederek birlikte yemek yedikleri belirtilmiş

¹³⁹⁷ İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, VI, 590; Aynî, **Umdetü'l-kârî**, XVI, 122.

¹³⁹⁸ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXI, 108 (13427).

¹³⁹⁹ Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, **Mesâlik**, VII, 368.

¹⁴⁰⁰ Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, **Mesâlik**, VII, 369.

¹⁴⁰¹ Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, VI, 515.

¹⁴⁰² İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, IX, 502; İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, XXVI, 229.

¹⁴⁰³ Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, VI, 515.

¹⁴⁰⁴ İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, IX, 502; İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, XXVI, 229; İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, VI, 591; Aynî, **Umdetü'l-kârî**, XXI, 74.

¹⁴⁰⁵ Nevevî, **Minhâc**, XIII, 220; Kastallânî, **İrşâdü's-sârî**, VI, 40, IX, 400; Ali el-Kârî, **Mirkât**, VI, 3807.

¹⁴⁰⁶ Ali el-Kârî, **Mirkât**, VI, 3807.

¹⁴⁰⁷ Bkz. Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, **Mesâlik**, VII, 368.

ve bu hadisin ondan fazla kişinin bir sofraya oturmasının câiz olmadığına delil teşkil etmediği ifade edilmiştir.¹⁴⁰⁸ Kadî İyâz da sofraya oturacak kişilerin on kişiyle sınırlandırılmasının kalabalığa ve sofranın durumuna göre değişiklik gösterebileceğini, sofranın büyüklüğü ve kapların sayısına göre on kişiyle sınırlandırmanın gerekli olmadığını kaydetmiştir.¹⁴⁰⁹

Ebû Bekr İbnü'l-Arabî'ye (ö. 543/1148) göre hadiste insanlara ikramda bulunmanın sadaka olmadığına işaret edilmektedir. Çünkü başkasına yemek yedirmek sadaka olsaydı, Rasûlullah (s.a.v.) kendisine ve ailesine sadaka helâl kılınmadığından bu yemekten yemezdi.¹⁴¹⁰

Rasûlullah (s.a.v.) gruplar halinde olsa da önce ashabının yemek yemesini sağlamış, ardından “*Siz ve aileniz de yeyin!*” buyurarak Ebû Talha ile ailesinin yemek yemesini istemiştir. Bu durum, davet sahibi ile ev halkının, misafirlerin yemeği bittikten sonra yemelerinin müstehap olduğunu göstermektedir.¹⁴¹¹

Yalnızca Allah Rasûlü (s.a.v.) için hazırlanan bu yemek, Rasûlullah'ın mûcizesiyle bereketlenmiş ve yemeğe iştirak edenler doyuncaya kadar yemişlerdir. İbnü'l-Arabî, bu mûcizenin Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte yemeğe gelen ashabın tamamının, az miktardaki o yemekle doymaları mı yoksa o yemeğin bereketlenerek herkese yetecek şekilde çoğalması mı olduğu hususunda ulemânın ihtilâf ettiğini, hangi açıdan olursa olsun bunun büyük bir mûcize olduğunu dile getirmektedir.¹⁴¹²

Bu rivayette yemeğe katılanların sayısı hakkında herhangi bir kayıt bulunmamakla birlikte diğer rivayetlerde sayılarının kırk¹⁴¹³, yetmiş veya seksen¹⁴¹⁴, seksen¹⁴¹⁵ ve seksen küsur¹⁴¹⁶ olduğuna dair ifadeler yer almaktadır. İbnü'l-Mülakkın'a göre bu durum, söz konusu hadisenin birden fazla tahakkuk etmiş

¹⁴⁰⁸ Bkz. İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, IX, 502; İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, XXVI, 229-230.

¹⁴⁰⁹ Bkz. Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, VI, 517.

¹⁴¹⁰ Bkz. Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, **Mesâlik**, VII, 369.

¹⁴¹¹ Nevevî, **Minhâc**, XIII, 222.

¹⁴¹² Bkz. Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, **Mesâlik**, VII, 368.

¹⁴¹³ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIX, 473-474 (12491); Buhârî, Et'ime 47 (5450).

¹⁴¹⁴ Buhârî, Menâkıb 25 (3578), Eymân ve'n-Nüzûr 22 (6688); Müslim, Eşribe 20 (2040/142); Tirmizî, Menâkıb 6 (3630).

¹⁴¹⁵ Mâlik, **Muvatta**, II, 103-104 (1948); Dârimî, Mukaddime 7 (44); Buhârî, Et'ime 6 (5381).

¹⁴¹⁶ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXI, 108 (13427).

olabileceğine işaret etmektedir.¹⁴¹⁷ İbn Hacer ise onların kırk kişi olduklarına dair nakledilen rivayetin sözü geçen hadiseden ayrı bir hadise olduğu kanaatindedir.¹⁴¹⁸ Ancak Ali el-Kârî, yemeğe gelen ashabin ilk önce kırk kişi olduklarını, daha sonra onlara kırk kişinin daha katıldığını ileri sürerek bu hususta rivayet edilen hadislerin tek bir hadiseyi anlattığını belirtmiştir.¹⁴¹⁹

Hadiste, insanların yemek yemek için bir araya gelmelerinin, o yemeğin bereketlenmesine vesile olacağına da işaret edilmektedir.¹⁴²⁰ Nitekim başka bir rivayette, sahâbenin Rasûlullah'a (s.a.v.) yemek yedikleri halde doymadıklarını haber vermeleri üzerine Rasûlullah'ın onların ayrı ayrı yemek yediklerine dikkat çektiği ve *"Bundan sonra yemeğiniz üzere toplanınız ve yemeğe (başlarken) Allah'ın ismini zikrediniz ki yemek sizin için bereketli olsun."* buyurduğu¹⁴²¹ haber verilmektedir.

Düğün yemeği dışında herhangi bir yemeğe davet etmenin meşruluğu, yapılan davetin mescidden veya başka bir yerden olması arasında herhangi bir fark olmadığı, peygamberlerin de yemek yemeye ihtiyaç duydukları, makam itibarıyla başkalarından üstün olan bir kimsenin az miktardaki yemeğe davet edilmesinin mübahlığı, yemeğe davet edilen kimsenin davet sahibinin hoş karşılayacağını ve yemeğin herkese yeteceğini bilmesi durumunda başkalarını beraberinde getirmesinde bir sakınca olmadığı¹⁴²², bir kimsenin gücünden fazla kişiyi davet edip de onlara karşı mahcup olmak ve güç duruma düşmekten kaçınması gerektiği¹⁴²³, dostun tesellisi ve onun ikramını kabul edip yemeğinden yemenin mübahlığı¹⁴²⁴, yemek sahibinin misafirlerin önünden gitmesi¹⁴²⁵, onları karşılamak için yola çıkması, ihsanın güzel yapılması ve doğru yola sevkeden kimseye ikramda bulunmanın

¹⁴¹⁷ Bkz. İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, XXVI, 230.

¹⁴¹⁸ Bkz. İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, VI, 591.

¹⁴¹⁹ Bkz. Ali el-Kârî, **Mirkât**, IX, 3807.

¹⁴²⁰ İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, IX, 502; İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, XXVI, 230.

¹⁴²¹ Bkz. Ebû Dâvûd, Et'ime 15 (3764); İbn Mâce, Et'ime 17 (3286).

¹⁴²² İbn Battâl, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, II, 75; İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, V, 436; Aynî, **Umdetü'l-kârî**, IV, 163.

¹⁴²³ Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, VI, 516.

¹⁴²⁴ Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, **Mesâlik**, VII, 369.

¹⁴²⁵ Nevevî, **Minhâc**, XIII, 219.

mübahlığı¹⁴²⁶, ashabın Rasûlullah'ın durumunu çok yakından ve itina ile takip ettiği, hediye göndermenin, bir âlimin arkadaşlarına faydalı olmak ve onlara edebi öğretmek için mescidde oturmasının sünnet olduğu¹⁴²⁷ hadisten çıkarılan sonuçlardır.

Ayrıca hadis, Rasûlullah'ın (s.a.v.) Kur'ân-ı Kerîm dışında herhangi bir mûcizesinin olmadığını iddia edenlerin aleyhine delil niteliğindedir.

3.3.25. OTUZ BİRİNCİ HADİS

Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Zorluklar Karşısında Ümmetine Örnekliliği

a. Metni

قَالَ الْإِمَامُ التِّرْمِذِيُّ فِي سُنَنِهِ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي زِيَادٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا سَيَّارُ بْنُ حَاتِمٍ، عَنْ سَهْلِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي مَنْصُورٍ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ، قَالَ: شَكَّوْنَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْجُوعَ، وَرَفَعْنَا عَنْ بُطُونِنَا عَنْ حَجَرِ حَجْرٍ، فَرَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنْ حَجْرَيْنِ.

b. Tercümesi

Abdullah b. Ebî Ziyâd- Seyyâr b. Hâtim- Sehl b. Eslem- Yezîd b. Ebî Mansûr- Enes b. Mâlik- Ebû Talha isnadıyla rivayet edildiğine göre; Ebû Talha (r.a.) şöyle dedi: “**Rasûlullah'a (s.a.v.) açlıktan şikâyet ettik ve karınlarımızı açıp gösterdik. Herkeste bir taş vardı. Rasûlullah (s.a.v.) da karnını açtı, onda ise iki taş vardı.**”¹⁴²⁸

c. Ricâli

Hadisin senedi; Abdullah b. Ebî Ziyâd- Seyyâr b. Hâtim- Sehl b. Eslem- Yezîd b. Ebî Mansûr- Enes b. Mâlik- Ebû Talha şeklindedir.

¹⁴²⁶ Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, VI, 516.

¹⁴²⁷ Nevevî, **Minhâc**, XIII, 219.

¹⁴²⁸ Tirmizî, **Zühd** 39 (2371); a.mlf., **eş-Şemâilü'l-Muhammediyye**, haz. Muhammed Ahmed Hallâk, Dâru İhyâi'l-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y., s. 209 (353); Şâfi, **Müsned**, III, 17 (1061); Beyhakî, **Şuab**, XIII, 54 (9943); Hadis metni, Tirmizî'nin **Sünen**'inde zikrettiği hadis metnidir.

(**Abdullah b. Ebî Ziyâd**) hakkında Ebû Hâtim er-Râzî'nin "sadûk" tâbirini kullandığı nakledilmektedir.¹⁴²⁹ İbn Ebî Hâtim ise onun "sika" bir râvi olduğunu dile getirmiştir.¹⁴³⁰ İbn Hibbân onu *Sikât*'ında zikretmiş¹⁴³¹, Zehebî¹⁴³² ile İbn Hacer¹⁴³³ de ona "sadûk" hükmünü vermiştir.

(**Seyyâr b. Hâtim**), İbn Hibbân'nın *Sikât*'ında zikredilmektedir.¹⁴³⁴ Zehebî *Kâşif*'inde onun için "sadûk"¹⁴³⁵, *Mîzânü'l-i'tidâl*'inde ise "sâlihu'l-hadîs" (hadisi delil olarak kullanılabilir) tâbirini kullanmıştır.¹⁴³⁶ İbn Hacer de ona "sadûk lehû evhâm" (yanılmaları olan bir sadûktur) hükmünü vermiştir.¹⁴³⁷

(**Sehl b. Eslem**) hakkında Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'nin (ö. 204/819) "sika", Ebû Hâtim er-Râzî'nin de "lâ be'se bih" (zararı yok) dediği nakledilmektedir.¹⁴³⁸ İbn Hibbân onu *Sikât*'ında zikretmiş¹⁴³⁹, Zehebî ona "sika" hükmünü vermiş¹⁴⁴⁰, İbn Hacer ise "sadûk" bir râvi olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁴¹

(**Yezîd b. Ebî Mansûr**) hakkında Ebû Hâtim er-Râzî'nin "leyse bihî be's" (zararı yok) dediği nakledilmektedir.¹⁴⁴² İbn Hibbân onu *Sikât*'ında zikrederken¹⁴⁴³ Zehebî ona "sadûk"¹⁴⁴⁴, İbn Hacer ise "lâ be'se bih" (zararı yok) hükmünü vermiştir.¹⁴⁴⁵

(**Enes b. Mâlik**), sahâbîdir.

¹⁴²⁹ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 38; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIV, 429; İbn Hacer, *Tehzîb*, V, 190.

¹⁴³⁰ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 38.

¹⁴³¹ İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 364-365.

¹⁴³² Bkz. Zehebî, *Kâşif*, I, 546.

¹⁴³³ Bkz. İbn Hacer, *Takrîb*, s. 300.

¹⁴³⁴ Bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 298.

¹⁴³⁵ Bkz. Zehebî, *Kâşif*, I, 475.

¹⁴³⁶ Bkz. Zehebî, *Mîzân*, II, 253.

¹⁴³⁷ Bkz. İbn Hacer, *Takrîb*, s. 261.

¹⁴³⁸ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 194; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 170; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 246.

¹⁴³⁹ İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 291.

¹⁴⁴⁰ Bkz. Zehebî, *Kâşif*, I, 468.

¹⁴⁴¹ Bkz. İbn Hacer, *Takrîb*, s. 257.

¹⁴⁴² Bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IX, 291; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXII, 252; İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 363.

¹⁴⁴³ İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 626.

¹⁴⁴⁴ Bkz. Zehebî, *Kâşif*, II, 390.

¹⁴⁴⁵ Bkz. İbn Hacer, *Takrîb*, s. 605.

d. Derecesi

Tirmizî, hadisin Ebû Talha tarîkiyle “garîb hadis” olduğunu belirtmektedir.¹⁴⁴⁶ Zeynüddin el-İrâkî, hadisin ricâlinin tamamının “sika” olduğunu ifade etmiştir.¹⁴⁴⁷ Elbânî ise hadisi *Daîfü't-Terğîb ve't-terhîb* adlı eserinde zikretmiştir.¹⁴⁴⁸ Ancak, hadisin Elbânî'nin söz konusu eserinde zikredilmesi isabetli değildir. Zira hadisin râvileri arasında “zayıf” râvi yoktur.

Seneddeki râvilerden (**Seyyâr b. Hâtîm**), zabt noktasında bazı problemleri olmakla birlikte “sadûk” bir râvidir. Seneddeki diğer râviler de sadûktur. Dolayısıyla hadisin isnadı hasendir. Bununla birlikte, Enes b. Mâlik¹⁴⁴⁹ ve Câbir b. Abdillâh¹⁴⁵⁰ (r.a.) kanalıyla gelen bazı sahih rivayetlerde Rasûlullah'ın (s.a.v.) açlık nedeniyle karnına taş bağladığına dair ifadeler yer almaktadır. Buna göre hadis, Enes b. Mâlik ve Câbir b. Abdillâh tarikiyle gelen şevâhidin takviyesiyle **sahih li-gayrihî** derecesine yükselmiştir.

e. Değerlendirme

İslâm tarihi boyunca müslümanların çeşitli sıkıntı ve zorluklarla imtihan edildikleri mâlumdur. Bu durum günümüzde olduğu gibi kıyamete kadar vuku bulacak bir hakikattir. Nitekim Allah Teâlâ bu hakikati, “*Andolsun ki sizi biraz korku ve açlıkla, bir de mallar, canlar ve ürünlerden eksiltmekle imtihan edeceğiz. Sabredenleri müjdele.*”¹⁴⁵¹ buyurmak suretiyle haber vermektedir.

Âlemlere rahmet olarak gönderilen Rasûlullah'ın (s.a.v.) hayatına bakıldığında, ailesiyle birlikte çeşitli sıkıntılarla imtihan edildiği, çoğu zaman açlıkla sınıandığı görülmektedir. Bir rivayette; peşpeşe birçok geceyi ailesiyle birlikte aç geçirdikleri, akşamları yiyecek bir şey bulamadıkları haber verilmektedir.¹⁴⁵² Evinden çıktığı bir sırada, dışarıda Hz. Ebû Bekr ile Hz. Ömer'e rastladığı, onların

¹⁴⁴⁶ Bkz. Tirmizî, Zühd 39 (2371); a.mlf., **Şemâil**, s. 209 (353).

¹⁴⁴⁷ Bkz. İrâkî, Ebû'l-Fazl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyn b. Abdürrahmân el-İrâkî, **el-Muğnî an hamli'l-esfâr fi'l-esfâr fi tahrîci mâ fi'l-İhyâi mine'l-ahbâr**, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 1426, s. 842.

¹⁴⁴⁸ Bkz. Elbânî, **Daîfü't-Terğîb ve't-terhîb**, Mektebetü'l-Maârif, Riyad, 1421, II, 327.

¹⁴⁴⁹ Müslim, Eşribe 20 (2040/143/6).

¹⁴⁵⁰ Buhârî, Megâzî 31 (4101).

¹⁴⁵¹ el-Bakara, 2/155.

¹⁴⁵² Bkz. İbn Mâce, Et'ime 49 (3347); Tirmizî, Zühd 38 (2360).

açlık sebebiyle dışarı çıktıklarını öğrenmesi üzerine, “*Beni de! Nefsim kudretinde olan Allah’a yemin ederim ki, beni de evden sizi çıkararak şey çıkardı.*” buyurduğu rivayetler arasındadır.¹⁴⁵³ Hz. Ömer, insanların sahip oldukları dünyalık nimetlerden söz ettikten sonra “*Ben, Rasûlullah’ın (s.a.v.) bütün gün açlıktan kıvrandığını, karnını doyuracak adı bir hurma bile bulamadığını gördüm.*” demiştir.¹⁴⁵⁴ Ebû Hüreyre (r.a.), Rasûlullah (s.a.v.) vefat edinceye kadar ailesinin üç gün peşpeşe yemekle karınlarını doyuramadığını haber vermekte¹⁴⁵⁵, başka bir hadisinde de “*Ebû Hüreyre’nin nefsi kudretinde olan Allah’a yemin ederim ki Allah’ın peygamberi (s.a.v.) bu dünyadan ayrılıncaya kadar üç gün ardarda buğday ekmeği ile karnını doyurmadi.*” buyurmaktadır.¹⁴⁵⁶

Ebû Talha’dan (r.a.) rivayet edilen bu hadiste, sahâbe-i kirâmın açlıktan şikâyet edip karınlarına bağladıkları taşları Rasûlullah’a gösterdikleri, bunun üzerine Allah Rasûlü’nün (s.a.v.) karnını açtığı ve karnında iki taşın bağlı olduğu haber verilmiştir.

Muhammed b. İbrâhim el-Kelâbâzî (ö. 380/990), Araplar’ın veya Medine halkının, mideleri boş olup karınları açlıktan içeri girdiğinde, kendisine dayanmak için karınları üzerine taş bağlamak gibi bir âdetleri olabileceğini dile getirmektedir.¹⁴⁵⁷ Hüseyin b. Mahmud el-Müzhirî (ö. 727/1326) ise bunun riyâzet ehlinin âdeti olduğunu, açlıkları şiddetli olduğu zaman karınları yumuşayıp bağırsakları gevşemesin diye karınlarına taş bağladıklarını, aksi halde hareket etmenin zorlaşacağını, ancak taş bağlandığında karın ve sırtın kuvvetlenip hareket etmenin kolaylaşacağını belirtmiş, açlığı daha şiddetli olan kimsenin karnına iki taş bağladığını, açlığı ve riyâzeti diğerlerinden daha ağır olduğundan herkes bir taş bağlarken Rasûlullah’ın (s.a.v.) karnına iki taş bağladığını ifade etmiştir.¹⁴⁵⁸ Bunun

¹⁴⁵³ Bkz. Müslim, Eşribe 20 (2038/140).

¹⁴⁵⁴ Bkz. Müslim, Zühd 36 (2978).

¹⁴⁵⁵ Bkz. Buhârî, Et’ime 1 (5374).

¹⁴⁵⁶ Bkz. Müslim, Zühd 33 (2976).

¹⁴⁵⁷ Bkz. Kelâbâzî, Ebû Bekr Muhammed b. Ebî İshâk İbrâhim b. Ya’kûb el-Kelâbâzî el-Buhârî, **Bahrü’l-fevâid: Me’âni’l-ahbâr**, thk. Muhammed Hasen İsmâil-Ahmed Ferîd el-Mezîdî, Dârü’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut, 1420, s. 65.

¹⁴⁵⁸ Bkz. Müzhirî, **Mefâtih**, V, 299.

mecazî bir ifade olup içinde bulunulan halin şiddetinden kinaye olduğu da kaydedilmiştir.¹⁴⁵⁹

Rasûlullah'ın (s.a.v.) karnına taş bağlamasının hikmeti hususunda farklı yorumlar yapılmıştır. Kelâbâzî, ashabının içinde bulunduğu bu zor durumda, onların haline muvafakat etmek ve yanında kendisi için ayırdığı bir yiyecek olmadığını onlara bildirmek için Rasûlullah'ın (s.a.v.) karnına taş bağladığını, bu suretle onların mideleri boş olduğu gibi kendi midesinin de boş olduğunu onlara göstermek istediğini dile getirmiştir.¹⁴⁶⁰ Buna göre ashabın hissettiği açlığı Rasûlullah'ın hissetmediği akla gelebilir. Ancak İbn Hacer el-Heytemî (ö. 974/1567), Allah Rasûlü'nün bilakis bu hissiyatı yaşadığını, buna sabrederek âhiret sevabını tercih ettiğini belirtmektedir.¹⁴⁶¹

Taşın soğukluğu sayesinde açlığın midede neden olduğu harareti dindirip açlık hissiyatını azaltmak veya açlık sebebiyle karın inceldiğinden, bu durumda belin eğilmesini önlemek için üzerine sargı ile sarılacak bir taş ile sırtın doğrultulup dik bir hal almasını sağlamak da bu hususta yapılan yorumlar arasındadır.¹⁴⁶² Buna göre söz konusu taşın günümüzde bele sarılarak kullanılan “korseler” gibi olduğunu söylemek mümkündür. Ayrıca karına bağlanan o taşın, karnı destekleyen ince bir taş olup damarları ve bağırsakları sıkıştırdığı, böylece karın içindeki hiçbir şeyin çözünmediği ve çözünme sebebiyle meydana gelebilecek ziyade bir zayıflığın hâsıl olmasını engellediği de öne sürülmektedir.¹⁴⁶³

Rasûlullah (s.a.v.), Allah katında en değerli, makamı en yüce bir peygamber olmasının yanı sıra ashabı gibi beşerî vasıfları taşıyan bir peygamberdir. Bu nedenle ashabı gibi o da yemek yemeğe ihtiyaç duymaktadır. Nitekim Allah Teâlâ

¹⁴⁵⁹ Bkz. Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, VI, 521.

¹⁴⁶⁰ Bkz. Kelâbâzî, **Me'âni'l-ahbâr**, s. 65.

¹⁴⁶¹ Bkz. İbn Hacer el-Heytemî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Hacer el-Heytemî, **Eşrefü'l-vesâil ilâ fehmi's-Şemâil**, thk. Ahmed b. Ferîd el-Mezîdî, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1419, s. 541.

¹⁴⁶² Bkz. İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, VII, 396; Aynî, **Umdetü'l-kârî**, XVII, 179; Süyûtî, **et-Tevşih şerhu'l-Câmi'i's-sahîh**, thk. Rıdvân Câmî' Rıdvân, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1419, VI, 2568; Kastallânî, **İrşâdü's-sâri**, VI, 320; Emîr es-San'ânî, **et-Tahbîr li-izâhi me'âni't-teysîr**, thk. Ebû Mus'ab Muhammed Subhî b. Hasen Hallâk, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1433, IV, 583.

¹⁴⁶³ Bkz. Kirmânî, **el-Kevâkibü'd-derârî**, XVI, 30; Birmâvî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Mûsâ el-Askalânî, **el-Lâmi'u's-sahîh bi-şerhi'l-Câmi'i's-sahîh**, thk. Nüreddin Tâlib v.d., Dârü'n-Nevâdir, Suriye, 1433, XI, 165.

peygamberleri hakkında, “Biz onları yemek yemez bir beden yapısında yaratmadık.”¹⁴⁶⁴ ve “Senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberler de şüphesiz yemek yerler...”¹⁴⁶⁵ buyurmaktadır. Dolayısıyla Rasûlullah’ın (s.a.v.), ashabının zayıflık, acziyet ve yemeğe ihtiyaç duymaktan kaynaklı izhar ettikleri duruma beşerî vasfiyle mukabelede bulunduğu söylenebilir.¹⁴⁶⁶

Ali el-Kârî, bu hususta Rasûlullah’ın karnına bağladığı taşın, Medine’de bulunan ve kendisine “müşbi’a” (doyurucu) adı verilen, insanların acıktıklarında karınlarına bağladıkları ve Allah Teâla’nın kendisinde açlık ve harareti dindiren bir soğukluk yarattığı bir taş olduğu veya sabretmesi emredilen kişiye “kalbine taş bağla” denildiği, dolayısıyla Rasûlullah’ın ashabına mecazen sabrı emrettiğine dair yorumlarda bulunulduğunu belirtmektedir.¹⁴⁶⁷ Bununla birlikte, Hz. Peygamber’in karnını açıp bağladığı taşları göstermekle ashabına çektiği açlığın şiddetine işaret ettiğini, âdeten uzak olmakla birlikte taşın soğukluğu sayesinde açlığının şiddet ve hararetini dindirmek için böyle bir yola başvurmasının onun haline münasip olmadığını, ayrıca Medine’de böyle bir taşın varlığının bilinmediğini dile getirerek birinci yorumun; Hz. Peygamber’in söz konusu fiilinin hakikaten gerçekleştiğini, bunun mecazî bir anlatım olmadığını belirtmek suretiyle de ikinci yorumun bu makama uygun düşmediğini kaydetmektedir.¹⁴⁶⁸

Bazı rivayetlerde, Rasûlullah’ın (s.a.v.) sahâbe-i kirâmı visâl orucu (iftar etmeksizin peşpeşe tutulan oruç) tutmaktan nehyettiği, bunun üzerine sahâbenin Hz. Peygamber’e böyle oruç tuttuğunu hatırlattıkları ve Allah Rasûlü’nün (s.a.v.) onlara, “Ben sizin gibi değilim, yedirilir ve içirilirim.” buyurduğu¹⁴⁶⁹ kaydedilmektedir. İbn Hibbân, bu rivayetleri delil getirerek Rasûlullah’ın açlıktan karnına taş bağladığına dair nakledilen haberlerin tümünün bâtil olduğunu iddia etmiştir. Ona göre Allah Teâlâ’nın peygamberini visâl orucu tuttuğu sırada yedirip içirdiği halde visâl orucu

¹⁴⁶⁴ el-Enbiyâ, 21/8.

¹⁴⁶⁵ el-Furkân, 25/20.

¹⁴⁶⁶ Kelâbâzî, **Me’âni’l-ahbâr**, s. 67.

¹⁴⁶⁷ Bkz. Ali el-Kârî, **Cem’u’l-vesâil fî şerhi’ş-Şemâil**, el-Matbaatü’ş-Şerefiyye, Mısır, 1318, II, 187; a.mlf., **Mirkât**, VIII, 3289.

¹⁴⁶⁸ Bkz. Ali el-Kârî, **Cem’u’l-vesâil**, II, 187.

¹⁴⁶⁹ Bkz. Dârimî, Savm 14 (1746); Ebû Ya’lâ, **Müsned**, V, 341 (2972); İbn Hibbân, **Sahih**, VIII, 344-345 (3579).

tutmadığı zamanlarda karnına taş bağlayacak derecede aç bırakması mümkün değildir. Ayrıca bu hususta rivayet edilen haberlerde zikredilen “taş” mânasındaki “الْحَجْرُ” kelimesi, “izârın ucu” anlamına gelen “الْحَجْرُ” kelimesi olmalıdır.¹⁴⁷⁰

Sadreddin el-Münâvî (ö. 803/1400) ise Cevherî'nin *Şihâh*'ında, Mecdüddin İbnü'l-Esîr'in (ö. 606/1210) de *Nihâye*'sinde “الْحَجْرَةُ” kelimesini, “izârın bağlandığı yer” şeklinde açıklayıp cemî' kalıbının “حَجْرٌ” şeklinde geldiğini belirttiklerini, onların bu ifadelerine kıyasla “حَجْرَةٌ” kelimesinin tesniyesinin “حَجْرَتَيْنِ” şeklinde olması gerektiğini, dolayısıyla bunun söz konusu rivayetlerde geçen “حَجْرَيْنِ” kelimesinin hilâfına olduğunu söyleyerek İbn Hibbân'ın görüşünü isabetli bulmamıştır.¹⁴⁷¹ Ayrıca Enes b. Mâlik¹⁴⁷² ve Câbir b. Abdillâh¹⁴⁷³ kanalıyla gelen bazı sahih hadislerde, Rasûlullah'ın (s.a.v.) açlıktan karnına taş bağladığına dair ifadeler yer almaktadır. Bu da söz konusu hadisenin gerçekleştiğini teyit etmektedir.

Rasûlullah'ın (s.a.v.) açlıktan karnına taş bağlaması ile Allah'ın kendisini yedirip içirmeye yönelik ihsanı, birbirine zıt iki durum gibi görünmektedir. İbn Hacer el-Heytemî, Allah'ın peygamberine olan söz konusu ihsanının, Rasûlullah'ın tuttuğu visâl orucuna mahsus olduğunu, visâl orucu tuttuğu sırada Allah'ın ona yiyip içen kimsenin kuvvetini verdiğini veya hakikaten onu yedirip içirdiğini, visâl orucu tutmadığı zamanlarda ise böyle olmadığını, dolayısıyla Rasûlullah'ın (s.a.v.) açlıktan karnına taş bağladığına dair rivayet edilen hadisleri, visâl orucu tutmadığı zamanlara hamletmekle rivayetlerin arasının cem' edileceğini dile getirmiştir.¹⁴⁷⁴ Sadreddin el-Münâvî de Allah Teâlâ'nın Rasûlullah'ı yedirip içirmesine rağmen açlık hissiyatını yaşamamasının ihtiyarî, visâl orucu tuttuğu sırada Allah'ın kendisine ihsanı sebebiyle açlık hissetmemesinin de ıztırarî bir durum olduğunu ifade ederek rivayetlerin arasını cem' etmiştir.¹⁴⁷⁵

¹⁴⁷⁰ Bkz. İbn Hibbân, **Sahih**, VIII, 345.

¹⁴⁷¹ Bkz. Münâvî, Sadruddîn Muhammed b. İbrâhîm es-Sülemî el-Münâvî, **Keşfü'l-menâhîc ve't-tenâkîh fî tahrîci ehâdîsi'l-Mesâbîh**, thk. Muhammed İshâk-Muhammed İbrâhîm, ed-Dârü'l-Arabiyye li'l-Mevsûât, Beyrut, 1425, IV, 399-400.

¹⁴⁷² Müslim, Eşribe 20 (2040/143/6).

¹⁴⁷³ Buhârî, Megâzî 31 (4101).

¹⁴⁷⁴ Bkz. İbn Hacer el-Heytemî, **Eşrefü'l-vesâil**, s. 540.

¹⁴⁷⁵ Bkz. Sadreddin el-Münâvî, **Keşfü'l-menâhîc**, IV, 400.

Peygamberlerin beşer olmaları hasebiyle yemek yemeğe ihtiyaç duydukları, yaşadıkları sıkıntılar karşısında sergiledikleri tavır ile kavli olduğu kadar fiilî olarak da insanları irşad ettikleri, âhiretteki ecir ve derecelerinin yükselmesi için insanlardan daha ağır imtihanlarla sıvandıkları hadisten çıkarılan hükümlerdir.

3.3.26. OTUZ İKİNCİ HADİS

Kur’ân-ı Kerîm Tilâvetinde Kıraat Farklılığı

a. Metni

قَالَ الْإِمَامُ أَحْمَدُ فِي مُسْنَدِهِ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الصَّمَدِ، حَدَّثَنَا حَرْبُ بْنُ ثَابِتٍ كَانَ يَسْكُنُ بَنِي سُلَيْمٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ قَالَ: قَرَأَ رَجُلٌ عِنْدَ عُمَرَ فَغَيَّرَ عَلَيْهِ فَقَالَ: قَرَأْتُ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَلَمْ يُغَيِّرْ عَلَيَّ، قَالَ: فَاجْتَمَعْنَا عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: فَقَرَأَ الرَّجُلُ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لَهُ: «قَدْ أَحْسَنْتَ»، قَالَ: فَكَأَنَّ عُمَرَ وَجَدَ مِنْ ذَلِكَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَا عُمَرُ، إِنَّ الْقُرْآنَ كُلَّهُ صَوَابٌ مَا لَمْ يُجْعَلْ عَذَابٌ مَغْفِرَةٌ أَوْ مَغْفِرَةٌ عَذَابًا.»

b. Tercümesi

Abdüssamed- Harb b. Sâbit- İshak b. Abdillâh b. Ebî Talha- Abdullâh b. Ebî Talha- Ebû Talha isnadiyla rivayet edildiğine göre; Bir adam Hz. Ömer’in yanında Kur’ân okudu, Hz. Ömer (r.a.) de okumasını düzeltti. Adam: “Rasûlullah’ın (s.a.v.) yanında bu şekilde okumama rağmen o okumamı düzeltmedi” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber’in (s.a.v.) yanında toplandık ve adam Rasûlullah’a (s.a.v.) okudu. Hz. Peygamber (s.a.v.) adama “Güzel okudun.” dedi ve bu durumun sanki Hz. Ömer’in ağrına gittiğini hissederek şöyle buyurdu: “Ey Ömer! Azab kelimesi yerine mağfiret, mağfiret kelimesi yerine azab kelimesi konulmadıkça Kur’ân’ın (lehçelerinin) hepsi doğrudur.”¹⁴⁷⁶

¹⁴⁷⁶ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXVI, 285 (16366).

c. Ricâli

Hadisin senedi; Abdüssamed- Harb b. Sâbit- İshak b. Abdillâh b. Ebî Talha- Abdullâh b. Ebî Talha- Ebû Talha şeklindedir.

(**Abdüssamed**), tam adı Ebû Sehl Abdüssamed b. Abdilvâris'tir. İbn Sa'd onun hakkında "sika inşâallah" tâbirini kullanırken¹⁴⁷⁷ Ebû Hâtim er-Râzî'nin onun için "sadûk, sâlihu'l-hadîs" (sadûktur, hadisi delil olarak kullanılabilir) dediği nakledilmektedir.¹⁴⁷⁸ İbn Hibbân onu *Sikât*'ında zikretmiştir.¹⁴⁷⁹ Zehebî onun hakkında "hâfîz" ve "hücce" (hadisi delildir)¹⁴⁸⁰, İbn Hacer de "sadûk, sebtün fî Şu'be" (sadûktur, Şu'be hususunda sağlamdır) demiştir.¹⁴⁸¹

(**Harb b. Sâbit**) hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunmamakla birlikte künyesinin Ebû Sâbit olduğu ve kendisine Harb b. Ebî Harb denildiği kaydedilmektedir.¹⁴⁸² Bununla birlikte İbn Hibbân onu *Sikât*'ında zikretmiştir.¹⁴⁸³

(**İshak b. Abdillâh b. Ebî Talha**), 22. hadiste geçtiği üzere "sika" bir râvidir. (**Abdullâh b. Ebî Talha**)'ın "sika" bir râvi olduğu da geride (10. hadis) ifade edilmiştir.

d. Derecesi

Hadisi senediyle birlikte tefsirinde zikreden İbn Kesîr, Harb b. Sâbit'i cerh eden hiç kimseyi bilmediğini ve hadisin isnadının hasen olduğunu kaydetmektedir.¹⁴⁸⁴ Heysemî, hadisin ricâlinin "sika" olduğunu¹⁴⁸⁵, Şuayb el-Arnaût ise hadisin isnadının hasen olduğunu belirtmektedir.¹⁴⁸⁶ Dolayısıyla hadis, muhaddis ve müfessir İbn Kesîr ile muhakkik Şuayb el-Arnaût'un ifade ettiği gibi "sadûk" derecesindeki (**Abdüssamed b. Abdilvâris**) sebebiyle hasen derecesindedir. Bununla birlikte hadisin Hz. Ömer (r.a.) kanalıyla *Sahihayn*'da şâhidi

¹⁴⁷⁷ Bkz. İbn Sa'd, **Tabakât**, VII, 219.

¹⁴⁷⁸ Bkz. Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XVIII, 102; İbn Hacer, **Tehzîb**, VI, 327.

¹⁴⁷⁹ Bkz. İbn Hibbân, **Sikât**, VIII, 414.

¹⁴⁸⁰ Bkz. Zehebî, **Kâşif**, I, 653; a.mlf., **Tezkiretü'l-huffâz**, I, 251.

¹⁴⁸¹ Bkz. İbn Hacer, **Takrîb**, s. 356.

¹⁴⁸² Bkz. Buhârî, **et-Târîhu'l-kebîr**, III, 62; İbn Ebî Hâtim, **el-Cerh ve't-ta'dîl**, III, 252.

¹⁴⁸³ Bkz. İbn Hibbân, **Sikât**, VI, 231.

¹⁴⁸⁴ Bkz. İbn Kesîr, **Tefsîr**, I, 44.

¹⁴⁸⁵ Bkz. Heysemî, **Mecmau'z-zevâid**, VII, 151.

¹⁴⁸⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXVI, 285.

bulunmaktadır.¹⁴⁸⁷ Söz konusu şahidin takviyesiyle hadis **sahih li-gayrihî** derecesine yükselmiştir.

e. Değerlendirme

Hadiste, Hz. Ömer ile adı zikredilmeyen bir sahâbînin, Kur'ân'da yer alan herhangi bir âyetin okunuşu hususunda ihtilâf edip meseleyi Rasûlullah'a (s.a.v.) arz ettikleri, bunun üzerine Allah Rasûlü'nün sözü geçen sahâbînin okuyuşunu doğruladığı, Hz. Ömer'e de kıraat farklılıklarına işaret ettiğinden bahsedilmektedir. Hz. Ömer dışında sahâbeden Abdullah b. Mes'ûd¹⁴⁸⁸ ile Übey b. Kâ'b'ın¹⁴⁸⁹ da buna benzer durumlarla karşılaştıklarına dair rivayetler vardır.

Ebû Talha (r.a.) tarafından haber verilen bu hadisenin bir benzeri, Ömer b. Hattâb tarikiyle Buhârî ve Müslim'in *Sahih* 'lerinde yer almakta ve söz konusu ihtilâfın Hz. Ömer ile Hişâm b. Hakîm b. Hizâm (r.a.) arasında, Furkân sûresinin okunuşu hususunda vâki olduğu, Rasûlullah'ın (s.a.v.) her iki sahâbînin de tilavetini doğrulayıp *"Bu sûre böyle indirildi. Şüphesiz bu Kur'ân yedi harf üzerine indirilmiştir. Bunlardan hangisi kolayınıza gelirse, onu okuyunuz!"* buyurduğu haber verilmektedir.¹⁴⁹⁰ Rasûlullah (s.a.v.) tarafından Kur'ân-ı Kerîm'in yedi harf üzerine nâzil olduğu haber verildiği halde Hz. Ömer'in Ku'rân âyetlerini farklı şekilde okuyan her sahâbîyi tutup Rasûlullah'a götürmesi uzak bir ihtimaldir. Dolayısıyla Ebû Talha hadisinde, Hz. Ömer'in kıraat hususunda ayrılığa düştüğü sahâbînin Hişâm b. Hakîm (r.a.) olduğunu ve söz konusu ihtilâfın Furkân sûresinde tahakkuk ettiğini söylemek mümkündür.

Hadis, sahâbe-i kirâmın Kur'ân âyetlerini Allah Rasûlü'nden işittikleri gibi koruyup himaye ettiklerini ve bu hususta son derece hassas olduklarını ortaya koymaktadır. Ayrıca her iki sahâbînin kıraatinin Allah Rasûlü (s.a.v.) tarafından tasdik edilmesi, eda edilen iki farklı kıraatin de yedi harfe uygun olduğunu göstermektedir.

¹⁴⁸⁷ Buhârî, Husûmât 3 (2419); Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 48 (818/270).

¹⁴⁸⁸ Buhârî, Husûmât 1 (2410), Fezâilü'l-Kur'ân 37 (5062).

¹⁴⁸⁹ Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn 48 (820/273); Nesâî, İftitâh 37 (940-941).

¹⁴⁹⁰ Bkz. Buhârî, Husûmât 3 (2419); Müslim, Salâtü'l-Müsâfirîn, 48 (818/270).

Kur'ân-ı Kerîm'in yedi harf üzere indirildiğine dair rivayet edilen haberler, Süyûtî'nin beyanına göre yirmi bir sahâbîden nakledilmiş, hatta Ebû Ubeyd (ö. 224/838) bu hususta tevâtür bulunduğuna kesin olarak hükmetmiştir.¹⁴⁹¹

Hadislerde zikredilen “yedi harf” ifadesindeki “yedi” sayısının ne anlama geldiği âlimler arasında ihtilâflıdır. Kâdî İyâz, bir görüşe göre “yedi” sayısının bir kayıt olmayıp genişlik ve kolaylık ifade ettiğini, ulemânın çoğunun ise bunu sınırlama olarak değerlendirdiğini kaydetmektedir.¹⁴⁹²

Yedi harf meselesinin izahı noktasında da birçok görüş ileri sürülmüştür. İbn Hibbân'ın bu hususta otuz beş ayrı görüş zikrettiği belirtilmektedir.¹⁴⁹³ Süyûtî bu görüşleri kırka¹⁴⁹⁴, Keşmirî (1875-1933) ise kırk beşe çıkarmaktadır.¹⁴⁹⁵ Bu hususta zikredilen görüşlerden bazıları şunlardır:

1- Yedi harf ile kastedilen, Arap kabilelerinin lehçelerinden yedi fasih lehçedir.¹⁴⁹⁶

Ebû Ubeyd ve Sa'leb'in (ö. 291/904) bu görüşü benimsedikleri, Beyhakî'nin de bunu sahih kabul ettiği kaydedilmektedir.¹⁴⁹⁷ Bu lehçeler; Kureys, Sakîf, Tay, Hevâzin, Hüzeyl, Yemen, Benî Temîm gibi kabilelerin¹⁴⁹⁸ veya Mudar kolunun lehçesi olup bir kelimedede toplanmamakta, bilakis Kur'ân'ın muhtelif yerlerinde

¹⁴⁹¹ Bkz. Süyûtî, **el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân**, thk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhîm, el-Hey'etü'l-Mısriyye, Kahire, 1974, I, 163.

¹⁴⁹² Bkz. Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, III, 187.

¹⁴⁹³ Bkz. İbnü'l-Cevzî, **Keşfü'l-müşkil**, I, 80; Kurtubî, Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Ömer b. İbrâhîm el-Kurtubî, **el-Müfhim limâ eşkele min Telhîsi kitâbi Müslim**, thk. Muhyiddin Dîb Mistû v.d., Dâru İbn Kesîr, Beyrut, 1417, II, 447; İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, IX, 26.

¹⁴⁹⁴ Bkz. Süyûtî, **İtkân**, I, 164.

¹⁴⁹⁵ Bkz. Keşmirî, Muhammed Enver Şâh el-Keşmirî, **Fezû'l-bârî alâ Sahîhi'l-Buhârî**, thk. Muhammed Bedr-i Âlem el-Mîrtehî, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1426, III, 589.

¹⁴⁹⁶ Hattâbî, **A'lâmü'l-hadîs**, II, 1209; a.mlf., **Me'âlimü's-Sünen**, I, 292; Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, III, 188; İbnü'l-Cevzî, **Keşfü'l-müşkil**, I, 80; Ali el-Kârî, **Mirkât**, I, 313; Aynî, **Umdetü'l-kârî**, XII, 259; Kastallânî, **İrşâdü's-sârî**, VII, 452.

¹⁴⁹⁷ Bkz. Kastallânî, **İrşâdü's-sârî**, VII, 452.

¹⁴⁹⁸ Ali el-Kârî, **Mirkât**, I, 313.

dağınık halde bulunmaktadır.¹⁴⁹⁹ Bununla birlikte bazılarının bir kelimeyi yedi harf üzere okumayı câiz gördüğü de ifade edilmiştir.¹⁵⁰⁰

2- Yedi harf ifadesiyle; “هَلْمٌ – تَعَالٌ – أَقْبِنٌ” gibi birbirine yakın veya aynı mânaları taşıyan farklı lafızlar kastedilmektedir.¹⁵⁰¹ Bu görüş ulemânın çoğunluğuna nisbet edilmiştir.¹⁵⁰² İbn Vehb (ö. 197/813), Süfyân b. Uyeyne ve Taberî'nin (ö. 310/923) bu görüşte olduğu belirtilmektedir.¹⁵⁰³

3- Yedi harf ile kastedilen; Kur'ân'daki emir, nehiy, helâl, haram, muhkem, müteşâbih ve emsâl gibi yedi husustur.¹⁵⁰⁴

Müslim, İbn Şihâb ez-Zührî'nin bu hususta şöyle dediğini nakletmektedir: “Bana ulaştığına göre bu yedi harf ancak (mefhûmu) aynı olan şeyler hakkında olup helâl ve harâm hususunda değişmemektedir.”¹⁵⁰⁵ İbn Şihâb'ın bu ifadeleri, yedi harf ile kastedilenin Kur'ân'daki muhtelif hususlar olmadığını, bilakis lafız ve harflerle ilgili olduğuna işaret etmektedir.

4- İmâm Mâlik'ten rivayet edilen bir görüşe göre yedi harf ile kastedilen âyetlerin sonlarını “عَفُورٌ رَحِيمٌ” yerine “سَمِيعٌ بَصِيرٌ” şeklinde değiştirerek okumaktır. Ancak azab âyetlerini rahmet âyetleriyle veya rahmet âyetlerini azab âyetleriyle değiştirmek câiz değildir.¹⁵⁰⁶

Mâzerî'ye göre zikredilen bu üçüncü ve dördüncü görüş doğru değildir. Çünkü emsâle dair bir âyetin ahkâmıla ilgili bir âyetle değiştirilmesinin haramlığı müslümanların icmâi ile kesinleşmiştir. Bu icmâ sebebiyle âyet sonlarını değiştirerek okumaya dair görüş de hatalıdır.¹⁵⁰⁷

¹⁴⁹⁹ Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, III, 188; Ahmed b. Ömer el-Kurtubî, **Müfhim**, II, 448; Nevevî, **Minhâc**, VI, 99; Kirmânî, **el-Kevâkibü'd-derârî**, X, 216; İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, XV, 493; Aynî, **Umdetü'l-kârî**, XII, 259.

¹⁵⁰⁰ Bkz. Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, III, 188; İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, XV, 493; Aynî, **Umdetü'l-kârî**, XII, 259.

¹⁵⁰¹ Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, III, 188; İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, XV, 494-495; İbn Hacer, **Fethu'l-bârî**, IX, 28; Aynî, **Umdetü'l-kârî**, XII, 259; Ali el-Kârî, **Mirkât**, IV, 1508.

¹⁵⁰² Bkz. İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, XXIV, 32; Ali el-Kârî, **Mirkât**, IV, 1508.

¹⁵⁰³ Bkz. Kâdî İyâz, **İkmâlü'l-Mu'lim**, III, 189.

¹⁵⁰⁴ İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, XV, 494; Aynî, **Umdetü'l-kârî**, XII, 259; Ali el-Kârî, **Mirkât**, I, 314.

¹⁵⁰⁵ Bkz. Müslim, **Salâtü'l-Müsâfirîn** 48 (819/272).

¹⁵⁰⁶ İbnü'l-Mülakkın, **Tavzîh**, XV, 494; Aynî, **Umdetü'l-kârî**, XII, 259.

¹⁵⁰⁷ Bkz. Mâzerî, **Mu'lim**, I, 462.

5- Yedi harf, kelimeyi oluşturan harflerden müteşekkil isim ve fiillerdir. Mesela, “نَزَعَ” ve “تَلَعَبَ” gibi kelimeler yedi vecih üzere okunabilir.¹⁵⁰⁸

6- Yedi harf, imâle (ince okuma), med (uzatma), terkîk (inceltme), tefhîm (vurgulama), hemz (hemzeli okuma), teshîl, idgam ve izhar gibi okunuşun eda edilmesi ve kelimelerin telaffuzuyla ilgili hususlardır.¹⁵⁰⁹

7- Kelimenin sonunda bulunması hasebiyle yedi harf ile i'rab kastedilmektedir. Çünkü harf, i'rab gibi “son ve kenar” anlamına gelmektedir.¹⁵¹⁰

Zikredilen bu görüşlerinden ilk ikisi birbirini tamamlar niteliktedir. Çünkü birbirine yakın veya aynı mânayı taşıyan farklı kelimelerin telaffuz edilmeleri, Arap kabileleri arasındaki lehçe farklılıklarının bir tezahürüdür. Ayrıca İbn Mes'ûd'un (r.a.), “Ben, (farklı kabilelerden) Kur'ân okuyucularının kıraatlerini dinledim ve hepsini mâna bakımından birbirine yakın buldum. Dolayısıyla öğrendiğiniz gibi okuyunuz. Bu (farklılık) sizin (geliniz anlamında) “helümme, teâl ve akbil” demeniz gibidir.” dediği nakledilmektedir.¹⁵¹¹ Buna göre birinci ve ikinci görüşün diğerlerine göre daha isabetli olduğunu söylemek mümkündür.

Kur'ân-ı Kerîm kıraatinde, yedi harften kaynaklanan değişiklikler şunlardır:

a. Bazı kıraatlerde hareke değişirken mâna ve sûret olduğu gibi kalır. “هَنَّ أَطَهَرَ” âyetindeki “أَطَهَرَ” lafzının fethayla “أَطَهَرَ” şeklinde okunması gibi.

b. Bazılarında mâna değişir, i'rab elden gider ama sûret değişmez. “رَبَّنَا بَاعِدْ” ifadesindeki “بَاعِدْ” lafzının “بَعِدْ” şeklinde mâzi fiile dönüşmesi gibi.

c. Bir kısmında harflerle birlikte harekeler de değişir, sûret olduğu gibi kalır. “نَنْشُرُهَا” kelimesinin “نَنْشُرُهَا” şeklinde okunması gibi.

d. Bazılarında sûret değişir, mâna değişmez. Saîd b. CÜbeyr'in (r.a.), “كَالْعُهْنِ” âyetindeki “كَالْعُهْنِ” lafzını “كَالصُّوفِ” şeklinde okuması gibi.

¹⁵⁰⁸ Hattâbî, *A'lâmü'l-hadîs*, II, 1209-1210; Kirmânî, *el-Kevâkibü'd-derârî*, X, 216; İbnü'l-Mülakkın, *Tavzîh*, XV, 494; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XII, 259.

¹⁵⁰⁹ Kâdî İyâz, *İkmâlü'l-Mu'lim*, III, 187; İbnü'l-Mülakkın, *Tavzîh*, 495; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XII, 259.

¹⁵¹⁰ Kirmânî, *el-Kevâkibü'd-derârî*, X, 216; İbnü'l-Mülakkın, *Tavzîh*, XV, 494; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XII, 259.

¹⁵¹¹ Bkz. Ali el-Kârî, *Mirkât*, XV, 136.

e. Bir takım âyetlerde de hem sûret hem de mâna değişir. Hz. Ali'nin (r.a.), “وَطَلَحَ مَنْضُودٍ” âyetindeki “طَلَحَ” lafzını “طَلَعَ” şeklinde okuması gibi.

f. Bazı kıraatlerde takdim ve tehir yapılır. Hz. Ebû Bekr ile Talha b. Ubeydillah'ın (r.a.), “وَجَاءَتْ سَكْرَتُ الْحَقِّ بِالْمَوْتِ” âyetini, “وَجَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ” âyetini, “وَجَاءَتْ سَكْرَتُ الْحَقِّ بِالْمَوْتِ” şeklinde okumaları gibi.

g. Bazılarında ise ziyade ve noksanlık söz konusudur. İbn Mes'ûd'un (r.a.) kıraatinde “تَسْنَعُ وَتَسْنَعُونَ نَعَجَةً” âyetine “أُنْتَى” lafzının ziyade edilmesi gibi.¹⁵¹²

Bu kıraat farklılıklarından hareketle Rasûlullah'ın (s.a.v.) bildirdiği yedi harfin, günümüze kadar ulaşan meşhur kırâat-i seb'a olduğu sonucuna varılmamalıdır. Nitekim Dâvûdî (ö. 402/1011), bu gün okunan kırâat-i seb'anın, Rasûlullah (s.a.v.) zamanındaki yedi harfin her biri olmadığını, bilakis bunlardan birinin içinde dağınık halde bulunduğunu ifade etmektedir.¹⁵¹³ Keşmirî de *Feyzü'l-bârî* adlı eserinde, “*Yedi harf kırâat-i seb'adır, diyebilmek için yedi harften her birinin kırâat-i seb'adan bir kıraat olması gerekir. Halbuki kırâat-i seb'a ile yedi harf arasında böyle bir uyum yoktur.*” demiştir.¹⁵¹⁴

Hattâbî, Kur'ân'ın, kolayına geldiği şekilde okuyabilmesi için okuyucuya ruhsat olarak yedi harf üzere indirildiğini, bunların, mânanın birbirini tuttuğu veya birbirine yakın olduğu yerlerde câiz olduğunu, bu durum sahâbenin icmâından önce böyle iken şimdi onların icmâına muhâlif bir şekilde Kur'ân okumanın câiz olmadığını kaydetmektedir.¹⁵¹⁵ Tahâvî de yedi harf üzere okumanın, Araplardaki lehçe farklılığı ve bütün lehçelerin öğrenilmesinde meşakkat bulunması nedeniyle özellikle İslâm'ın ilk yıllarında câiz olduğunu, müslümanların ve okuma yazma bilenlerin sayısının artmasıyla bu zaruret ortadan kalktığından kıraatlerin bir harf üzere birleştirildiğini belirtmiştir.¹⁵¹⁶ Nitekim Taberî'nin beyanına göre de bu gün Kur'ân-ı Kerîm, Zeyd b. Sâbit'in (r.a.) tercih ettiği harf üzere okunmaktadır.¹⁵¹⁷

¹⁵¹² İbnü'l-Mülakkın, *Tavzîh*, XV, 495-496; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XII, 259.

¹⁵¹³ Kâdî İyâz, *İkmâlü'l-Mu'lim*, III, 190.

¹⁵¹⁴ Bkz. Keşmirî, *Feyzü'l-bârî*, III, 589.

¹⁵¹⁵ Bkz. Hattâbî, *A'lâmü'l-hadis*, II, 1207-1208.

¹⁵¹⁶ Bkz. Tahâvî, *Şerhu müşkili'l-âsâr*, thk. Şuayb el-Arnâût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1415, VIII, 125.

¹⁵¹⁷ İbnü'l-Mülakkın, *Tavzîh*, XV, 496; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XII, 258.

Sikât'ında zikretmiş ve onun için “müstakîmü'l-hadîs” (hadisi sağlamdır) tâbirini kullanmış¹⁵²¹, İbn Hacer de ona “sika” hükmünü vermiştir.¹⁵²²

(**Ebû Dâvûd**), Ebû Dâvûd et-Tayâlisî olup “sika” bir râvidir.¹⁵²³ (**Abdüssamed**), Ebû Sehl Abdüssamed b. Abdilvâris'tir. Sika olduğu bir önceki hadiste (32. hadis) belirtilmiştir.

(**Muhammed b. Sâbit el-Bünânî**), Sâbit b. Eslem'in oğludur. Yahyâ b. Maîn'in onun hakkında “leyse bi-şey” (hiçbir şey değildir)¹⁵²⁴ ve “leyse bi-kaviy” (kuvvetli değildir)¹⁵²⁵ dediği nakledilmektedir. Buhârî onun için “fihi nazar” (durumu şüphelidir) demiştir.¹⁵²⁶ Ebû Zür'a er-Râzî'nin onun hakkında “leyyin” (gevşektir)¹⁵²⁷, Ebû Dâvûd'un “daîf”¹⁵²⁸, Ebû Hâtim er-Râzî'nin “münkeru'l-hadîs” (hadisi terkedilir)¹⁵²⁹ ve Nesâî'nin “daîf” dediği¹⁵³⁰ rivayet edilmektedir. İbn Hibbân onu *Mecrûhîn*'de zikretmiş ve “*Onunla ne ihticâc etmek ne de ondan rivayette bulunmak câiz değildir.*” demiştir.¹⁵³¹ İbn Şâhîn de onu *Târîhu esmâi'd-duafâ*'sında zikretmekte ve onun için “leyse bi-kaviy” (kuvvetli değildir) demektedir.¹⁵³² Ayrıca Dârekutnî'nin onun hakkında “daîf” tâbirini kullandığı, Hâkim'in de “*Hadisi sağlamdır, münker bir metin getirmez.*” dediği rivayetler arasındadır.¹⁵³³ İbn Hacer ise ona “daîf” hükmünü vermiştir.¹⁵³⁴

(**Sâbit b. Eslem el-Bünânî**), 8. hadiste belirtildiği üzere “sika” bir râvidir. (**Enes b. Mâlik**), Rasûlullah'ın (s.a.v.) hizmetkârı meşhur sahâbîdir.

¹⁵²¹ Bkz. İbn Hibbân, **Sikât**, VIII, 437.

¹⁵²² Bkz. İbn Hacer, **Takrîb**, s. 369.

¹⁵²³ İclî, **Ma'rifetü's-sikât**, I, 427; İbn Hibbân, **Sikât**, VIII, 275; Zehebî, **Kâşif**, I, 458-459; İbn Hacer, **Takrîb**, s. 250.

¹⁵²⁴ Ukaylî, **Duafâ**, IV, 39; İbn Ebî Hâtim, **el-Cerh ve't-ta'dîl**, VII, 217; İbn Adî, **Kâmil**, VII, 313; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XXIV, 547; İbn Hacer, **Tehzîb**, IX, 83.

¹⁵²⁵ Bkz. İbn Ebî Hâtim, **el-Cerh ve't-ta'dîl**, VII, 217; İbn Hacer, **Tehzîb**, IX, 83.

¹⁵²⁶ Bkz. Buhârî, **et-Târîhu'l-kebîr**, I, 50.

¹⁵²⁷ İbn Ebî Hâtim, **el-Cerh ve't-ta'dîl**, VII, 217; İbn Hacer, **Tehzîb**, IX, 83.

¹⁵²⁸ Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XXIV, 548; İbn Hacer, **Tehzîb**, IX, 83.

¹⁵²⁹ İbn Ebî Hâtim, **el-Cerh ve't-ta'dîl**, VII, 217; Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XXIV, 548; İbn Hacer, **Tehzîb**, IX, 83.

¹⁵³⁰ Bkz. Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl**, XXIV, 548; İbn Hacer, **Tehzîb**, IX, 83.

¹⁵³¹ Bkz. İbn Hibbân, **Mecrûhîn**, II, 252.

¹⁵³² Bkz. İbn Şâhîn, **Târîhu esmâi'd-duafâ**, s. 167.

¹⁵³³ Bkz. İbn Hacer, **Tehzîb**, IX, 83.

¹⁵³⁴ Bkz. İbn Hacer, **Takrîb**, s. 470.

d. Derecesi

Tirmizî, hadisin “hasen-sahih” olduğunu kaydetmektedir.¹⁵³⁵ Ancak Heysemî *Mecmau'z-zevâid*'inde hadisi Enes b. Mâlik'in rivayeti olarak zikretmiş ve senedindeki (**Muhammed b. Sâbit el-Bünânî'nin**) “zayıf” bir râvi olduğunu ifade etmiştir.¹⁵³⁶

Seneddeki râvilerden (**Muhammed b. Sâbit el-Bünânî**)'nin zayıf bir râvi olması sebebiyle hadisin isnadı **zayıftır**. Ayrıca, hadisi takviye edecek herhangi bir şâhid veya mütâbi' bulunamamıştır.

e. Değerlendirme

Hadiste, Rasûlullah'ın (s.a.v.) Ebû Talha'dan ensara selâm söylemesini istediği ve ensarın kanaatkâr ve sabırlı olduklarını dile getirdiği haber verilmektedir. Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'i ile Hâkim'in *Müstedrek*'inde yer alan rivayetlerde; Ebû Talha'nın, Rasûlullah'ın vefat ettiği rahatsızlığında huzuruna vardığı belirtilirken¹⁵³⁷ Şâî'nin *Müsned*'indeki rivayetlerde Allah Rasûlü'nün (s.a.v.), “*Allah size hayır ile mukabelede bulunsun Ey ensar topluluğu!*” buyurduğu, ardından onların kanaatkâr ve sabırlı kimseler olduğunu ifade ettiği zikredilmektedir.¹⁵³⁸

Hadiste zikredilen “**أَعْفَى**” kelimesi “**عَفِيفٌ**” kelimesinin, “**صَبْرٌ**” kelimesi de “**صَابِرٌ**”¹⁵³⁹ veya “**صَبُورٌ**”¹⁵⁴⁰ kelimesinin çoğuludur. Hadis şârihlerine göre ensarın kanaatkâr olmalarıyla kastedilen, muhtaç olsalar bile başkalarından bir şey istemeye çekinmeleri; sabırlı olmalarıyla kastedilen ise savaş anında veya sıkıntı ve yokluk zamanlarında sabrı üstlenmeleridir.¹⁵⁴¹

¹⁵³⁵ Bkz. Tirmizî, *Menâkıb* 65 (3903).

¹⁵³⁶ Bkz. Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, X, 41.

¹⁵³⁷ Bkz. Ebû Ya'lâ, *Müsned*, III, 13 (1420), VI, 117 (3389); Hâkim, *Müstedrek*, IV, 89 (6973).

¹⁵³⁸ Bkz. Şâî, *Müsned*, III, 15 (1056-1057); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, V, 98.

¹⁵³⁹ Müzhirî, *Mefâtih*, VI, 356; Ali el-Kârî, *Mirkât*, IX, 4025.

¹⁵⁴⁰ İbn Melek, *Şerhu Mesâbîhi's-sünne*, VI, 516; Dihlevî, Abdülhak b. Seyfiddîn b. Sa'dillâh el-Buhârî ed-Dihlevî, *Lema'âtü't-tenkîh fi şerhi Mişkâti'l-Mesâbîh*, thk. Takıyyüddin en-Nedvî, Dâru'n-Nevâdir, Dımaşk-Suriye, 1435, IX, 779.

¹⁵⁴¹ Bkz. Tûribişti, Ebû Abdillâh Fazlullâh b. Hasen et-Tûribişti, *el-Müyesser fi şerhi Mesâbîhi's-sünne*, thk. Abdülhamîd Hindâvî, Mektebetü Nizâr Mustafâ el-Bâz, II. bs., Mekke, 1429, IV, 1354-1355; Beyzâvî, *Tuhfetü'l-ibrâr şerhu Mesâbîhi's-sünne*, thk. Nûreddin Tâlib v.d., İdâretü's-Sekâfiyyeti'l-İslâmiyye, Kuveyt, 1433, III, 577; Müzhirî, *Mefâtih*, VI, 356; Tîbî, *Kâşif*, XII, 3950; İbn Melek, *Şerhu Mesâbîhi's-sünne*, VI, 516; Dihlevî, *Lema'âtü't-tenkîh*, IX, 779.

Ensar, Medine'ye hicret eden Allah Rasûlü (s.a.v.) ile muhacirleri en sıkıntılı zamanlarda yiyeceklerini ve mallarını onlarla paylaşmak, savaş meydanlarında Allah Rasûlü'nü canları pahasına korumak ve Mekkeli müşriklerden gelebilecek her türlü cefâ ve eziyete karşı muhacir kardeşlerini müdâfaa etmek suretiyle sonraki nesillere örnek olacak İslâm birlik ve beraberliğini, İslâm kardeşliğini yaşantılarıyla ortaya koymuşlardır. Onların bu durumu, rızâ-yı ilâhîye ve Rasûlullah'ın (s.a.v.) teveccühüne mazhar olmalarına neden olmuş, birçok âyet-i kerîme ve hadîs-i şerifte kendilerinden övgüyle bahsedilerek faziletlerine işaret edilmiştir. Ebû Talha'nın bu hadisinde de onların kanaatkâr ve sabırlı olmalarından söz edilerek faziletlerine işaret edilmiştir. Çalışmamızın birinci bölümünde "Ensarın Fazileti" başlığı altında bu husus geniş bir şekilde ele alınmıştır.

3.3.28. OTUZ DÖRDÜNCÜ HADİS

Gereksiz Yere Soru Sormanın Yanlılığı

a. Metni

قَالَ الشَّاشِيُّ فِي مُسْنَدِهِ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ الْوَرَّاقُ، نَا عَبِيدُ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ، نَا مُعَاذُ، نَا سَعِيدُ بْنُ أَبِي عَرُوبَةَ، عَنْ قَتَادَةَ، عَنْ أَنَسٍ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ، قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ يَسْأَلُ فَقَالَ: «سَلُونِي»، فَكَانُوا يَسْأَلُونَهُ، فَقَالَ عُمَرُ: رَضِينَا بِاللَّهِ رَبًّا وَبِالْإِسْلَامِ دِينًا، وَبِمُحَمَّدٍ نَبِيًّا.

b. Tercümesi

Muhammed b. Ali el-Verrâk- Ubeydullah b. Ömer- Muâz- Saîd b. Ebî Arûbe- Katâde- Enes- Ebû Talha isnadıyla rivayet edildiğine göre; Ebû Talha (r.a.) şöyle dedi:

(Bir gün) Rasûlullah'a (ardarda) sorular soruluyordu. Rasûlullah (s.a.v.) "Haydi sorun!" diyor, onlar da soruyorlardı. Bunun üzerine Hz. Ömer (r.a.):

Rab olarak Allah'a, din olarak İslâm'a, peygamber olarak Hz. Muhammed'e (s.a.v.) razı olduk! dedi.¹⁵⁴²

c. Ricâli

Hadisin senedi; Muhammed b. Ali el-Verrâk- Ubeydullah b. Ömer- Muâz- Saîd b. Ebî Arûbe- Katâde- Enes- Ebû Talha şeklindedir.

(**Muhammed b. Ali el-Verrâk**), İbn Hibbân'ın *Sikât*'ında zikredilmektedir.¹⁵⁴³ Dârekutnî'nin "sika" tâbirini kullandığı râviler arasındadır.¹⁵⁴⁴ Hatîb el-Bağdâdî, onun fâzıl, hâfız, ârif ve sika bir râvi olduğunu belirtmiş¹⁵⁴⁵, Zehebî¹⁵⁴⁶ ile Süyûtî¹⁵⁴⁷ de onun hakkında "hâfız, mütkın" (sağlam bir hadis hafızıdır) demiştir.

(**Ubeydullah b. Ömer**), künyesi Ebû Saîd el-Basrî olup "sika" bir râvidir.¹⁵⁴⁸ (**Muâz**), Ebü'l-Müsennâ Muâz b. Muâz el-Anberî olup sikadır.¹⁵⁴⁹ (**Saîd b. Ebî Arûbe**)'nin "sika" bir râvi olduğu 27. hadiste; (**Katâde**), Katâde b. Diâme'nin sika olduğu da 14. hadiste belirtilmiştir. (**Enes**), meşhur sahâbî Enes b. Mâlik'tir.

d. Derecesi

Senedinin muttasıl, seneddeki râvilerin tamamının "sika" olması, ayrıca sened ve metninin şâz ve muallel olmaması sebebiyle hadis, **sahih** derecesindedir. Ayrıca hadisin Buhârî ve Müslim'in *Sahih*'lerinde Enes b. Mâlik tarîkiyle gelen şâhidi bulunmaktadır.¹⁵⁵⁰

¹⁵⁴² Şâşî, **Müsned**, III, 12-13 (1052-1053). Hadis metni, Şâşî'nin **Müsned**'inde zikrettiği 1052 no.lu hadisin metnidir.

¹⁵⁴³ Bkz. İbn Hibbân, **Sikât**, IX, 143.

¹⁵⁴⁴ Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, **Târîhu Bağdâd**, IV, 102; Zehebî, **Tezkiretü'l-huffâz**, II, 127.

¹⁵⁴⁵ Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, **Târîhu Bağdâd**, IV, 102.

¹⁵⁴⁶ Bkz. Zehebî, **Tezkiretü'l-huffâz**, II, 126.

¹⁵⁴⁷ Bkz. Süyûtî, **Tabakâtü'l-huffâz**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1403, s. 268.

¹⁵⁴⁸ Bkz. Zehebî, **Kâşif**, I, 685; a.mlf., **Tezkiretü'l-huffâz**, II, 21; İbn Hacer, **Takrîb**, s. 373; a.mlf., **Tehzîb**, VII, 40-41.

¹⁵⁴⁹ Zehebî, **Tezkiretü'l-huffâz**, I, 237; İbn Hacer, **Takrîb**, s. 536; a.mlf., **Tehzîb**, X, 194-195.

¹⁵⁵⁰ Bkz. Buhârî, **Mevâkîtü's-Salât** 11 (540), **De'avât** 34 (6362), **Fiten** 15 (7089), **İ'tisâm** 3 (7294); Müslim, **Fezâil** 37 (2359/134, 136-137).

e. Değerlendirme

Hadiste, Rasûlullah'a (s.a.v.) gereksiz ve boş yere soru sormanın çirkinliği ile ona daima hürmet ve tâzimde bulunmanın gerekliliğinden bahsedilmektedir. Bu hususta rivayet edilen diğer hadisler, Ebû Talha'nın (r.a.) rivayetinde zikredilmeyen ve meselenin anlaşılması noktasında birbirini tamamlayan bazı detayları içermektedir. Buhârî'nin *Sahih* 'inde zikrettiği bir rivayette şöyle buyurulmaktadır:

Rasûlullah (s.a.v.) güneş meylettiği vakit mescide çıktı ve öğle namazını kıldırdı. Arkasından minbere çıktı, kıyameti anlattı, kıyamette meydana gelecek önemli olaylardan bahsetti. Sonra da:

-“Kim bana bir şey hakkında sormak isterse sorsun, şu makamımda durduğum sürece bana sorduğunuz her şeyi size haber vereceğim.” buyurdu.

İnsanlar çokça ağladılar. Rasûlullah (s.a.v.) sürekli, “Bana sorun!” diye ısrar etti. Bunun üzerine Abdullah b. Huzâfe es-Sehmî (r.a.) ayağa kalktı ve:

-Babam kimdir? dedi. Rasûlullah (s.a.v.):

-“Huzâfe'dir!” buyurdu ve “Bana sorun!” demeyi sürdürdü. Bunun üzerine Ömer (r.a.) dizleri üzerine çöktü:

-Rab olarak Allah'a, din olarak İslâm'a, peygamber olarak Muhammed'e razı olduk, dedi. Rasûlullah (s.a.v.) önce sükût etti, sonra da:

-“Bana biraz önce şu duvarın üzerinde cennet ve cehennem gösterildi. Ben, hayır ve şer olarak böylesini görmedim.” buyurdu.¹⁵⁵¹

Bazı rivayetlerde, kendisine ulaşan bir takım haberler üzerine Rasûlullah'ın (s.a.v.) hutbeye çıktığı belirtilirken¹⁵⁵² bazılarında insanların sürekli sorular sorup bu hususta aşırı gitmeleri üzerine öfkelenip minbere çıktığı¹⁵⁵³, bir kısım rivayetlerde de hutbe kaydı olmaksızın kendisine hoşlanmadığı şeyler hakkında sorular sorulduğu,

¹⁵⁵¹ Bkz. Buhârî, *Mevâkîtü's-Salât* 11 (540); Hadisin benzer lafızlarla gelen başka rivayetleri için ayrıca bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XX, 97-98 (12659); Buhârî, *İ'tisâm* 3 (7294); Müslim, *Fezâil* 37 (2359/136).

¹⁵⁵² Bkz. Müslim, *Fezâil* 37 (2359/134).

¹⁵⁵³ Bkz. Buhârî, *De'avât* 34 (6362).

bu soruların çoğalmasi üzerine öfkelenildiği ve “*Dilediğiniz Şeyden sorun bana!*” buyurduğu ifade edilmektedir.¹⁵⁵⁴

Rasûlullah’a (s.a.v.) soru soranlar arasında, insanların nesebleri hakkında ileri geri konuŐtuđu Abdullah b. Huzâfe ile Sa’d b. Sâlim gibi babalarının kim olduğunu soranlar¹⁵⁵⁵ ve cennetlik mi yoksa cehennemlik mi olduğuna dair âkibeti noktasında soru soranlar olmuş, Rasûlullah (s.a.v.) kimisine cennetlik, kimisine de cehennemlik olduğunu bildirmiŐtir.¹⁵⁵⁶

İbn Abbas’tan (r.a.) rivayet edilen bir hadiste ise Rasûlullah’a (s.a.v.) kendisiyle alay edercesine sorular sorulduğu, hatta devesini kaybeden birinin devesinin nerede olduğunu dahi sorduğu, bunun üzerine “*Ey iman edenler! Size ağklandığı takdirde, sizi ũzecek olan Şeylere dair soru sormayın...*”¹⁵⁵⁷ âyetinin nâzil olduğu kaydedilmektedir.¹⁵⁵⁸

Rasûlullah’ın (s.a.v.) öđle namazını kıldırıdıktan sonra hutbe irad etmesine neden olan durum; Allah Rasûlü’nün (s.a.v.), bazı münafıkların kendisini zor duruma dūŐürüp cevap vermekten âciz bırakacak sorular hazırladığını öğrenmesidir.¹⁵⁵⁹ Nitekim hadisteki, “*Kim bana bir Őey hakkında sormak isterse sorsun, Őu makamımda durduğum sürece bana sorduğunuz her Őeyi size haber vereceğim.*” ifadesi bunu desteklemektedir. Bu ifade, muhatabını âcizliğe dūŐürmek ve onu mahcup etmek maksadıyla soru soran kimseye cevap olmaya elveriŐli bir sözdür¹⁵⁶⁰ ve “Rasûlullah’ın kendisine yöneltilen her soruya o anda cevap verebileceği vahiy ile bildirilmiŐtir.” mânasındadır. Çünkü Rasûlullah’ın gayba ait soruları Allah’ın bildirmesi dıŐında cevaplaması söz konusu değildir.¹⁵⁶¹

¹⁵⁵⁴ Bkz. Buhârî, İlim 28 (92), İ’tisâm 3 (7291); Müslim, Fezâil 37 (2360/138).

¹⁵⁵⁵ Buhârî, İlim 28 (92), İ’tisâm 3 (7291); Müslim, Fezâil 37 (2360/138).

¹⁵⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XX, 97-98, 206 (12659, 12820); Buhârî, İ’tisâm 3 (7294); Taberânî, **el-Mu’cemü’l-kebîr**, V, 60 (4580).

¹⁵⁵⁷ el-Mâide, 5/101.

¹⁵⁵⁸ Bkz. Buhârî, Tefsîr 117 (4622).

¹⁵⁵⁹ Ahmed b. Ömer el-Kurtubî, **Müfhim**, VI, 159; İbnü’l-Mülakkın, **Tavzîh**, VI, 160; Aynî, **Umdetü’l-kârî**, V, 27; Kastallânî, **İrşâdü’s-sârî**, I, 489, X, 311.

¹⁵⁶⁰ Ahmed b. Ömer el-Kurtubî, **Müfhim**, IV, 159.

¹⁵⁶¹ Kâdî İyâz, **İkmâlü’l-Mu’lim**, VII, 331-332; Nevevî, **Minhâc**, XV, 113; Kirmânî, **el-Kevâkibü’d-derârî**, II, 83; Aynî, **Umdetü’l-kârî**, II, 114.

Rasûlullah (s.a.v.), hutbede kıyametten ve kıyamette meydana gelecek büyük hadiselerden söz etmiş, insanlar çok ağlamışlardır. Hadis şârihlerine göre onların ağlamalarının nedeni, kıyamette tahakkuk edecek olan büyük hadiseleri duymaları¹⁵⁶² ya da Hz. Peygamber’i öfkelenmelerini nedeniyle, geçmiş ümmetlerin peygamberlerine muhalefetleri yüzünden uğradıkları azabın başlarına gelmesinden korkmalarındır.¹⁵⁶³

Allah Rasûlü’nün (s.a.v.) hutbe sırasında defalarca “*Bana sorun!*” buyurduğu görülmektedir. Kâdî İyâz’a göre bu hitab öfkenin eseridir.¹⁵⁶⁴ Rasûlullah’ın (s.a.v.) öfkelenmesine neden olan durum ise insanların sürekli herhangi bir mükellefiyetleri veya ihtiyaç duymadıkları hususlarda gereksiz yere soru sormalarıdır.¹⁵⁶⁵ Rasûlullah (s.a.v.), cevap verildiği takdirde ümmetinin hoşuna gitmeyecek, kendilerini sıkıntıya düşürecek ve çeşitli zorluklarla karşı karşıya bırakacak duruma düşmelerinden endişelenmiştir.¹⁵⁶⁶ Nitekim bir hadiste Allah Rasûlü (s.a.v.), “*Müslümanlar arasında cürmü en büyük olan kimse, müslümanlara haram kılınmamış bir şey hakkında soru sorup da sorusu sebebiyle o şeyin haram kılınmasına neden olan kimsedir.*” buyurmuştur.¹⁵⁶⁷

İnsanların soru sorma hususunda ısrarcı tavırları ve aşırı gitmeleri de bu öfkenin nedenleri arasında zikredilebilir. Çünkü bu durumda Rasûlullah’a (s.a.v.) eziyet söz konusudur ve Rasûlullah (s.a.v.), “*Şüphesiz Allah ve Rasûlü’ne eziyet edenlere Allah, dünya ve âhirette lânet etmiş ve onlara aşağılayıcı bir azap hazırlamıştır.*”¹⁵⁶⁸ âyeti gereğince ümmetinin helâke uğramasından endişe etmiştir.¹⁵⁶⁹ Öte yandan münafıkların Rasûlullah’ı (s.a.v.) rezil etmek ve onu

¹⁵⁶² Kirmânî, **el-Kevâkibü’-d-derârî**, XXV, 42; Aynî, **Umdetü’l-kârî**, XXV, 35; Kastallânî, **İrşâdü’s-sârî**, I, 489, X, 311.

¹⁵⁶³ Kirmânî, **el-Kevâkibü’-d-derârî**, XXIV, 167; İbnü’l-Mülakkın, **Tavzîh**, VI, 160; Aynî, **Umdetü’l-kârî**, V, 27; Kastallânî, **İrşâdü’s-sârî**, I, 489, X, 311.

¹⁵⁶⁴ Bkz. Kâdî İyâz, **İkmâlü’l-Mu’lim**, VII, 332.

¹⁵⁶⁵ Aynî, **Umdetü’l-kârî**, II, 113; Kastallânî, **İrşâdü’s-sârî**, IX, 207.

¹⁵⁶⁶ Kirmânî, **el-Kevâkibü’-d-derârî**, II, 83; İbnü’l-Mülakkın, **Tavzîh**, XXIX, 296; Aynî, **Umdetü’l-kârî**, II, 113, XXII, 311.

¹⁵⁶⁷ Bkz. Müslim, Fezâil 37 (2358/132).

¹⁵⁶⁸ el-Ahzâb, 33/57.

¹⁵⁶⁹ İbnü’l-Mülakkın, **Tavzîh**, III, 463.

insanların önünde zor duruma düşürmek maksadıyla sorular hazırlaması¹⁵⁷⁰ da bu öfkenin diğer boyutudur.

H. Ömer'in (r.a.), Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) öfkelenmesini görünce, "*Rab olarak Allah'a, din olarak İslâm'a, peygamber olarak Hz. Muhammed'e (s.a.v.) razı olduk.*" dediği dikkat çekmektedir. Başka rivayetlerde "*Biz, Allah'a tövbe ediyoruz.*" dediği¹⁵⁷¹, Hz. Peygamber'e doğru gelerek ayaklarını öptüğü, ondan af dilediği ve Allah Rasûlü'nü (s.a.v.) hoşnut edene kadar buna devam ettiği¹⁵⁷² kaydedilmektedir.

Sahih-i Müslim şârihi Ahmed b. Ömer el-Kurtubî'ye (ö. 656/1258) göre Hz. Ömer'in "*Rab olarak Allah'a, din olarak İslâm'a, peygamber olarak Hz. Muhammed'e razı olduk.*" sözü, rubûbiyetten Allah Teâlâ hakkında vacip olanı Allah'a, mutlak olan risâleti de Rasûlü'ne tahsis etmeyi, onların emir ve hükümlerine bütünüyle teslim olmayı gerektiren ve İslâm dininin diğer dinlerin en üstünü olduğunu itiraf eden bir sözdür.¹⁵⁷³ Onun, Hz. Peygamber'in önünde diz çökerek söyledikleri, Rasûlullah'a karşı edep, nezâket ve ikram, müslümanlara da Hz. Peygamber'e eziyet verip helâk olacak noktaya gelmesinler diye bir şefkattir ve "Biz elimizdeki Allah'ın kitabına ve peygamberimizin sünnetine razıyız. Bunlar bizi başka soruya muhtaç bırakmayacak şekildedir, bize yeter." mânasındadır.¹⁵⁷⁴

Öfke halinde hüküm vermenin, hata yapmaktan korunmuş olması hasebiyle yalnızca Rasûlullah'a (s.a.v.) mahsus olduğu ve bu hususta diğer hâkimlerin ona kıyâs edilemeyeceği¹⁵⁷⁵; Allah Rasûlü'ne tâbi olma, hükmüne rıza gösterme ve emrine teslim olmanın vücûbiyeti¹⁵⁷⁶; Hz. Ömer'in fazileti, ilim ve idrak noktasındaki üstünlüğü¹⁵⁷⁷; külfet altına girilmemesi gerektiği¹⁵⁷⁸; ilim sahiplerine

¹⁵⁷⁰ Ahmed b. Ömer el-Kurtubî, *Müfhim*, VI, 159.

¹⁵⁷¹ Buhârî, *İlim* 28 (92), *İ'tisâm* 3 (7291); Müslim, *Fezâil* 37 (2360/138).

¹⁵⁷² Bkz. Taberî, *Câmi'u'l-beyân*, XI, 103.

¹⁵⁷³ Bkz. Ahmed b. Ömer el-Kurtubî, *Müfhim*, VI, 162.

¹⁵⁷⁴ Nevevî, *Minhâc*, XV, 113; Kirmânî, *el-Kevâkibü'd-derârî*, II, 84, XXII, 158; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, II, 114-115, XXII, 311.

¹⁵⁷⁵ Kirmânî, *el-Kevâkibü'd-derârî*, II, 84, XXII, 158; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, XXII, 311.

¹⁵⁷⁶ Mûsâ Şâhîn Lâşîn, *Fethu'l-mün'im*, IX, 225.

¹⁵⁷⁷ Kirmânî, *el-Kevâkibü'd-derârî*, II, 84; İbnü'l-Mülakkın, *Tavzih*, XXXII, 352; Aynî, *Umdetü'l-kârî*, II, 114, XXII, 311.

¹⁵⁷⁸ Kâdî İyâz, *İkmâlü'l-Mu'lim*, VII, 329.

karşı alçak gönüllü¹⁵⁷⁹ ve edepli olunması gerektiği¹⁵⁸⁰; onlara gereksiz yere ve sıkıntıya düşürmek maksadıyla soru sormanın çirkinliği¹⁵⁸¹ hadisten çıkarılan hükümlerdir. Ayrıca hadiste, sahâbenin Allah Rasûlü'nün halini büyük bir titizlikle gözetlediğine, Rasûlullah'ın öfke anında umumî bir azabın başlarına gelmesinden son derece tedirgin olduklarına, vaaz sırasında öfkelenmenin ve kendisinden ilmî açıdan istifade edilen kimsenin önünde diz çökmenin meşrû olduğuna işaret edilmektedir.¹⁵⁸²

3.3.29. OTUZ BEŞİNCİ HADİS

Gençliğini günah işlemekten koruyan cennete girer.

a. Metni

قَالَ أَبُو يَعْلَى فِي مُسْنَدِهِ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ مَرْزُوقٍ، حَدَّثَنَا زَاجِرُ بْنُ الصَّلْتِ، عَنِ الْحَارِثِ بْنِ عَمْرِو،
عَنْ شَدَّادٍ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «يَا شَبَابَ قُرَيْشِ! لَا تَزْنُوا!
مَنْ سَلِمَ لَهُ شَبَابُهُ فَلَهُ الْجَنَّةُ.»

b. Tercümesi

Muhammed b. Merzûk- Zâcir b. es-Salt- Hâris b. Umeyr- Şeddâd- Ebû Talha isnadıyla rivayet edildiğine göre; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “**Ey Kureyş gençleri! Zina etmeyiniz! Gençliği haramlardan uzak olan kimse için cennet vardır.**”¹⁵⁸³

c. Ricâli

Hadisin senedi; Muhammed b. Merzûk- Zâcir b. es-Salt- Hâris b. Umeyr- Şeddâd- Ebû Talha şeklindedir.

¹⁵⁷⁹ Kirmânî, *el-Kevâkibü'd-derârî*, II, 84.

¹⁵⁸⁰ Kâdî İyâz, *İkmâlü'l-Mu'lim*, VII, 329.

¹⁵⁸¹ Aynî, *Umdetü'l-kârî*, II, 114.

¹⁵⁸² İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, XIII, 270.

¹⁵⁸³ Ebû Ya'lâ, *Müsned*, III, 18-19 (1427).

(**Muhammed b. Merzûk**), asıl adı Ebû Abdillah Muhammed b. Muhammed b. Merzûk el-Bâhilî el-Basrî'dir.¹⁵⁸⁴ Kaynaklarda onun, Mehdî b. Meymûn'un kızının oğlu olduğu ve bazen dedesi Merzûk'a nisbet edildiği kaydedilmektedir.¹⁵⁸⁵ Nitekim hadiste de dedesine nisbetle "Muhammed b. Merzûk" şeklinde zikredilmiştir. Ebû Hâtim er-Râzî ona "sadûk" hükmünü vermiştir.¹⁵⁸⁶ İbn Hibbân onu *Sikât*'ında zikrederken¹⁵⁸⁷ İbn Adî *el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl*'inde onun için "leyyin" (gevşektir) tâbirini kullanmış¹⁵⁸⁸, Hatîb el-Bağdâdî de sika bir râvi olduğunu kaydetmiştir.¹⁵⁸⁹ İbn Hacer ise ona "sadûk lehû evhâm" (yanılmaları olan bir sadûktur) hükmünü vermiştir.¹⁵⁹⁰

(**Zâcir b. es-Salt**) hakkında Ebû Zür'a er-Râzî'nin "lâ be'se bih" (zararı yok) dediği nakledilmektedir.¹⁵⁹¹ İbn Hibbân onu *Sikât*'ında zikretmiş¹⁵⁹², İbn Şâhîn de onun "sika" bir râvi olduğunu, Yahyâ b. Maîn'in onun hakkında böyle dediğini kaydetmiştir.¹⁵⁹³

(**Hâris b. Umeyr**), künyesi Ebû Umeyr el-Basrî'dir.¹⁵⁹⁴ Yahyâ b. Maîn, Ebû Zür'a er-Râzî ve Ebû Hâtim er-Râzî'nin "sika" tâbirini kullandığı râviler arasındadır.¹⁵⁹⁵ İclî, *Ma'rifetü's-sikât*'ında onun "sika" bir râvi olduğunu kaydetmektedir.¹⁵⁹⁶ Ayrıca Nesâî¹⁵⁹⁷ ile Dârekutnî'nin¹⁵⁹⁸ de ona "sika" hükmünü verdikleri nakledilmektedir. Bununla birlikte İbn Hibbân onu *Mecrûhîn*'de zikretmiş ve güvenilir râvilerden mevzû haberler rivayet ettiğini haber vermiştir.¹⁵⁹⁹

¹⁵⁸⁴ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IV, 327; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 377; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 431.

¹⁵⁸⁵ Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 377; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 505; a.mlf., *Tehzîb*, IX, 431.

¹⁵⁸⁶ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VIII, 89-90.

¹⁵⁸⁷ İbn Hibbân, *Sikât*, IX, 125-126.

¹⁵⁸⁸ Bkz. İbn Adî, *Kâmil*, VII, 551-552.

¹⁵⁸⁹ Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IV, 327.

¹⁵⁹⁰ Bkz. İbn Hacer, *Takrîb*, s. 505.

¹⁵⁹¹ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 621.

¹⁵⁹² Bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, IV, 269.

¹⁵⁹³ Bkz. İbn Şâhîn, *Târîhu esmâi's-sikât*, s. 95.

¹⁵⁹⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 269.

¹⁵⁹⁵ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 83-84; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 270; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 153.

¹⁵⁹⁶ Bkz. İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, I, 278.

¹⁵⁹⁷ Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, V, 270; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 153.

¹⁵⁹⁸ Bkz. İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 153.

¹⁵⁹⁹ Bkz. İbn Hibbân, *Mecrûhîn*, I, 223.

Hâkim'den, onun Humejd et-Tavîl ile Ca'fer es-Sâdık'tan mevzû haberler rivayet ettiği¹⁶⁰⁰, İbnü'l-Cevzî'den de İbn Huzeyme'nin onun hakkında "kezzâb" (yalancıdır) dediği nakledilmektedir.¹⁶⁰¹ İbn Hacer *Takrîb*'inde, onun cumhur ulemâ tarafından tevsîk edildiğini, ancak hadislerindeki münkerler sebebiyle Ebü'l-Feth el-Ezdî (ö. 374/985), İbn Hibbân ve başkaları tarafından taz'îf edildiğini belirtmiş, ömrünün sonlarında hıfzının değişmiş olabileceğini ifade etmiştir.¹⁶⁰²

(**Şeddâd**), tam adı Ebû Talha Şeddâd b. Saîd er-Râsibî'dir. Buhârî, Abdüssamed b. Abdilvâris'in onu taz'îf ettiğini ifade etmiştir.¹⁶⁰³ Yahyâ b. Maîn, Ebû Hayseme, Ahmed b. Hanbel ve Nesâî'nin onun hakkında "sika" tâbirini kullandıkları nakledilmektedir.¹⁶⁰⁴ Ukaylî onu *Duafâ*'sında zikretmiş¹⁶⁰⁵, İbn Hibbân ise *Sikât*'ında onun ara sıra hata yaptığını dile getirmiştir.¹⁶⁰⁶ İbn Adî, Şeddâd b. Saîd'in fazla hadisi olmadığını, münker bir hadisini görmediğini belirtmiş ve "*Bir zararı olmamasını umarım.*" demiştir.¹⁶⁰⁷ İbn Şâhîn onu *Târîhu esmâi's-sikât*'ında zikrederken¹⁶⁰⁸, Zehebî *Mizânü'l-i'tidâl*'inde onun hakkında "sâlihu'l-hadîs" (hadisi delil olarak kullanılabilir) tâbirini kullanmıştır.¹⁶⁰⁹ İbn Hacer ise ona "sadûk yuhtiü" (yanılır bir sadûktur) hükmünü vermiştir.¹⁶¹⁰

d. Derecesi

Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*'inde hadisin senedinin münkatı' olduğunu ve senesinde meçhul bir râvinin bulunduğunu kaydetmektedir.¹⁶¹¹ Muhakkik Hüseyin Selîm Esed de hadisin isnadının çok zayıf olduğunu, Hâris b. Umeyr ile hocası Şeddâd'ın meçhul olduklarını, ayrıca Ebû Talha'nın râvileri arasında Şeddâd'ın yer

¹⁶⁰⁰ Zehebî, *Mizân*, I, 440; İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 153.

¹⁶⁰¹ Bkz. İbn Hacer, *Tehzîb*, II, 153.

¹⁶⁰² Bkz. İbn Hacer, *Takrîb*, s. 147.

¹⁶⁰³ Bkz. Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, IV, 227.

¹⁶⁰⁴ Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 396-397; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 316.

¹⁶⁰⁵ Ukaylî, *Duafâ*, II, 185.

¹⁶⁰⁶ Bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, VIII, 310.

¹⁶⁰⁷ Bkz. İbn Adî, *Kâmil*, V, 69-70.

¹⁶⁰⁸ İbn Şâhîn, *Târîhu esmâi's-sikât*, s. 113.

¹⁶⁰⁹ Bkz. Zehebî, *Mizân*, II, 265.

¹⁶¹⁰ Bkz. İbn Hacer, *Takrîb*, s. 264.

¹⁶¹¹ Bkz. Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, IV, 253.

almadığını, dolayısıyla hadisin münkatı' olduğunu belirtmiştir.¹⁶¹² Buna göre hadisin isnadı zayıftır.

Buraya kadar yaptığımız değerlendirme, Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'indeki rivayet esas alınarak yapılmıştır. Ancak Ebû Ya'lâ tarafından, Ebû Talhâ el-Ensârî'nin müsnedi olarak zikredilen bu rivayetin, aslında Ebû Talha Şeddâd b. Saîd er-Râsîbî'ye ait olduğu, künye benzerliği nedeniyle Ebû Talha el-Ensârî'nin hadisi olarak zikredildiğini de söylemek mümkündür. Çünkü bu hadis neredeyse aynı lafız ve senedle, İbn Ebî Âsım'ın *Sünne* adlı eserinde, “**Muhammed b. Merzûk- Zâcir b. es-Salt- Hâris b. Ömer- Şeddâd Ebû Talha**” isnadıyla, Şeddâd ile Ebû Talha arasında “عن” harfi zikredilmeksizin yer almaktadır.¹⁶¹³

Diğer taraftan Ebû Ya'lâ'nın rivayetinde, senedde “**Hâris b. Umeyr**” adlı râvi zikredilirken İbn Ebî Âsım'ın rivayetinde “**Hâris b. Ömer**” adında bir râvi zikredilmektedir. Hâris b. Umeyr'in talebeleri arasında Zâcir b. es-Salt'ın, hocaları arasında da Şeddâd b. Saîd'in yer aldığı yalnızca Mizzî'nin *Tehzîbü'l-Kemâl*'inde geçmektedir.¹⁶¹⁴ Bu râvinin değerlendirmesi de aynı şekilde Ebû Ya'lâ'nın *Müsned*'ine bağlı kalınarak yapılmıştır. Ancak bu râvinin adının da yazım hatası nedeniyle “**Hâris b. Umeyr**” şeklinde yazıldığını söylemek mümkündür. Çünkü İbn Ebî Hâtim'in *el-Cerh ve't-ta'dîl*'i, Zehebî'nin *Mîzânü'l-i'tidâl*'i ve İbn Hacer'in *Lisânü'l-Mîzân*'ında, Hâris b. Ömer'in talebesi Zâcir b. es-Salt, hocası da Şeddâd b. Saîd olarak zikredilmekte ve Hâris b. Ömer'in “mechûl” bir râvi olduğu belirtilmektedir.¹⁶¹⁵

Sonuç itibariyle bu hadis ister Ebû Ya'lâ'nın rivayetine göre Ebû Talha el-Ensârî'nin hadisi olarak esas alınsın, ister İbn Ebî Âsım'ın rivayetine göre Şeddâd b. Saîd'in hadisi olarak esas alınsın, Şeddâd b. Saîd hem Ebû Talha el-Ensârî (r.a.) hem de Rasûlullah (s.a.v.) ile görüşemediğinden her iki rivayette de hadisin senedinde kopukluk vardır. Dolayısıyla ikisinin de isnadı zayıftır. Bununla birlikte hadisin İbn

¹⁶¹² Bkz. Ebû Ya'lâ, *Müsned*, III, 18-19.

¹⁶¹³ Bkz. İbn Ebî Âsım, *es-Sünne*, thk. Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1400, II, 640.

¹⁶¹⁴ Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*,

¹⁶¹⁵ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, III, 82; Zehebî, *Mîzân*, I, 439; İbn Hacer, *Lisân*, II, 522.

Abbas (r.a.) kanalıyla gelen bir şâhidi bulunmaktadır.¹⁶¹⁶ Söz konusu şâhidin takviyesiyle iki rivayet de **hasen li-gayrihî** derecesine yükselmiştir.

e. Değerlendirme

Hadiste, Rasûlullah'ın (s.a.v.) Kureyş gençlerine, zinadan uzak durmalarını emrettiği ve gençliğini zina gibi Allah'ın haram kıldığı günahlardan koruyan kimsenin cennete gireceğini müjdelediği haber verilmektedir.

Zina, bilindiği üzere kadın ile erkeğin kendi iradeleriyle nikâhsız olarak cinsî birlikteliklerini ifade eden bir kavram olup haramlığı bizzat Kur'ân-ı Kerîm âyetleri ve Rasûlullah'ın (s.a.v.) hadisleri ile sabittir.

Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan bir takım âyetlerde zinaya yaklaşılmaması gerektiği, onun çirkin bir iş ve kötü bir yol olduğu belirtilirken¹⁶¹⁷ âyetlerin bir kısmında Allah'a ortak koşma ve adam öldürme gibi büyük günahlar arasında zikredilmekte¹⁶¹⁸, bazı âyetlerde ise zina suçunu işleyen kimselere dünyada tatbik edilecek şer'î cezaya dikkat çekilmektedir.¹⁶¹⁹ Bununla birlikte ancak şeytana tâbi olanların yapacağı işler olarak nitelendirilen ve kesin bir dille kınanıp yasaklanan "açık hayâsızlık" anlamındaki "fahşâ" ve "fâhişe" kelimeleri de âyetlerin çoğunda zina mânâsında¹⁶²⁰ veya öncelikli olarak zinayı ifade edecek şekilde geçmektedir.¹⁶²¹

İsrâ sûresinin 32. âyetinde meâlen, "*Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o, son derece çirkin bir iştir ve çok kötü bir yoldur.*" buyurulmuştur.¹⁶²² Rasûlullah (s.a.v.) da insanın şehvetini tahrik eden ve aşama aşama zinaya yaklaştıran harama bakma ve güzel kokular sürünerek erkeklerin meclisinden geçme gibi fiilleri, mecazî olarak zina kapsamında değerlendirmiştir.¹⁶²³ Dolayısıyla harama bakma ile başlayıp zinaya

¹⁶¹⁶ Bkz. İbn Ebî Âsım, **Sünne**, II, 640 (1534); Bezzâr, **Müsned**, XI, 44, 455 (4729, 5322); Taberânî, **el-Mu'cemü'l-evsat**, VII, 61 (6850); a.mlf., **el-Mu'cemü'l-kebîr**, XII, 165 (12776); Hâkim, **Müstedrek**, IV, 398 (8062); Beyhakî, **Şuab**, VII, 270-271, 302 (4984, 5042).

¹⁶¹⁷ Bkz. el-İsrâ, 17/32.

¹⁶¹⁸ Bkz. el-Furkân, 25/68; el-Mümtehine, 60/12.

¹⁶¹⁹ Bkz. en-Nûr, 24/2-3.

¹⁶²⁰ Bkz. en-Nisâ, 4/15, 25; el-En'âm, 6/151; el-Ahzâb, 33/30.

¹⁶²¹ Hüseyin Esen, "Zina", **DİA**, XLIV, 440.

¹⁶²² el-İsrâ, 17/32.

¹⁶²³ Bkz. Tirmizî, Edeb 35 (2786); Ayrıca bkz. Ebû Dâvûd, Tereccül 6 (4173); Nesâî, Zînet 35 (5126).

kadar uzanan süreçte şehveti tetikleyen her fiil, zina kadar olmasa da büyük bir günah ve haramdır.

Şer'î hükümlerle yönetilen bir toplumda zina fiilinin işlenmesi sonucunda taraflara uygulanacak ceza, zinakârların evli olup olmamasına göre farklılık arzeder. Şayet zina eden kimse akli başında, bulûğa ergin, hür, müslüman ve sahih bir nikâh ile nikâhlı olup bu nikâhın akabinde eşiyle guslü gerektirecek şekilde cinsî münasebette bulunmuş ise kendisine recm (taşlayarak öldürme) cezası uygulanır. Bu durum, bizzat Allah Rasûlü (s.a.v.) ile hulefâ-i râşidînin uygulamaları ve icmâ-i ümmet ile sabittir.¹⁶²⁴ Ayrıca Rasûlullah (s.a.v.), “*Müslüman bir kimsenin kanı ancak şu üç durumda helâl olur: Zina eden evli, cana karşı can ve İslâm toplumundan ayrılarak dinini terkeden kimse.*” buyurmaktadır.¹⁶²⁵

Şayet zina eden kimse evli değilse müslüman, hür, akli başında ve bulûğa ergin olduğu takdirde kendisine fukahânın ittifakıyla yüz değnek vurulur.¹⁶²⁶ Bu durum ise bizzat Kur'ân-ı Kerîm ile sabit olup ilgili âyette, “*Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüzer değnek vurun. Eğer Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsanız bunlara, Allah'ın dini (nin koymuş olduğu hükmü uygulama) hususunda acıyacağınız tutmasın. Mü'minlerden bir zümre de bunların cezalandırılmasına şahit olsun.*” buyurulmaktadır.¹⁶²⁷

Zina, Allah Teâlâ'nın razı olmadığı ve nefretle karşıladığı büyük günahlar arasındadır. Hz. Âişe'den rivayet edildiğine göre; Rasûlullah (s.a.v.): “*Ey ümmet-i Muhammed! Erkek veya kadın bir kulunun zina etmesini, Allah'tan daha çok kıskanan (hoşnutsuzluk ve nefretle karşılayan) hiç kimse yoktur.*” buyurmaktadır.¹⁶²⁸

Diğer taraftan zina suçunu işleyen kimselerin, bundan tövbe edip yüz çevirmedikleri takdirde, âhirette şiddetli azaba mâruz kalacaklarına dair pek çok sahih hadis vardır. Bunlardan birinde, Allah Teâlâ'nın kıyamet gününde üç kişiyle konuşmayacağı, onları temize çıkarmayacağı, yüzlerine bile bakmayacağı ve onların

¹⁶²⁴ Cezîrî, *el-Mezâhibü'l-erba'a*, V, 56-57.

¹⁶²⁵ Bkz. Buhârî, Diyât 6 (6878); Müslim, Kasâme 6 (1676/25-26); İbn Mâce, Hudûd 1 (2533-2534); Ebû Dâvûd, Hudûd 1 (4353); Tirmizî, Diyât 10 (1402); Nesâî, Tahrim 4 (4016).

¹⁶²⁶ Cezîrî, *el-Mezâhibü'l-erba'a*, V, 58.

¹⁶²⁷ Bkz. en-Nûr, 24/2.

¹⁶²⁸ Bkz. Buhârî, Nikâh 106 (5221).

korkunç bir azaba uğrayacakları haber verilmekte, bu kimselerin zina eden ihtiyar, yalan söyleyen hükümdar ve kibirlenen fakir olduğu belirtilmektedir.¹⁶²⁹ Başka bir hadiste ise Rasûlullah (s.a.v.), “*Bu gece rüyamda iki kişi gelerek beni kaldırdılar ve ‘Haydi gidiyoruz.’ dediler. Ben de onlarla birlikte gittim... Fırına benzer bir yapıya vardık. Orada ne söylendiği anlaşılamayan çığlıklar, feryatlar birbirine karışıyordu. İçeride bir sürü çıplak erkek ve kadın bulunduğunu anladık. Altlarından alevler yükseldikçe çığlık atıyor, feryat ediyorlardı... Melekler bunların, zina eden erkek ve kadınlar olduğunu söylediler.*” buyurmuştur.¹⁶³⁰ Yine, insanların cennete girmesine en çok neden olacak şeyin takvâ ve güzel ahlâk, cehenneme girmelerine en çok neden olacak şeyin de ağızdan çıkan söz ve cinsel organ olduğu Allah Rasûlü (s.a.v.) tarafından haber verilmektedir.¹⁶³¹

Zina ve fuhşun ortaya çıktığı ve yaygınlaştığı bir toplum, her an Allah’ın gazabıyla karşı karşıyadır. Rasûlullah (s.a.v.) bu hususta, “*Bir millet içinde zina ve fuhuş ortaya çıkıp nihayet o millet bu suçu alenî olarak işlemeye başladığında, mutlaka içlerinde veba hastalığı ve kendilerinden önceki milletlerde görülmemiş başka hastalıklar yayılır.*” buyurmuştur.¹⁶³²

Büyük bir günah ve ağır bir suç olması hasebiyle işlendiği takdirde dünyevî ve uhrevî sonuçları son derece ağır olan zinadan sakınmak; insandaki şehvet duygusunu tetikleyen her türlü söz, fiil ve davranışlardan uzak durmakla mümkündür. Bu bağlamda gözlerin haramdan sakınılması, mümkün olduğunca kadınların ve erkeklerin karışık olarak bir arada buldukları, ahlâksızlığın konuşulduğu ve alenî olarak işlendiği ortamlardan uzak durulması son derece önemlidir. Bu uğurda verilecek mücadele ise birçok ilâhî lutuf ve ihsanları beraberinde getirecektir. Nitekim Rasûlullah (s.a.v.) bu hususta, “*(Harama) bakış, iblisin oklarından zehirli bir oktur. Her kim Allah korkusundan harama bakmayı terkederse, Allah ona kalbinde lezzetini hissedeceği bir iman bahşeder.*”

¹⁶²⁹ Bkz. Müslim, İmân 46 (107/172); ayrıca bkz. Tirmizî, Cennet 25 (2568); Nesâî, Zekât 75, 77 (2570, 2575).

¹⁶³⁰ Bkz. Buhârî, Ta’bîr 48 (7047), Cenâiz 91 (1386).

¹⁶³¹ Bkz. Tirmizî, Birr 62 (2004); İbn Mâce, Zühhd 29 (4246).

¹⁶³² Bkz. İbn Mâce, Fiten 22 (4019); Hâkim, **Müstedrek**, IV, 582 (8623).

buyurmaktadır.¹⁶³³ Bununla birlikte, güzel ve mevki sahibi bir kadın tarafından zinaya davet edildiği halde, “Ben Allah’tan korkarım!” diyerek bundan yüz çeviren kimsenin, hiçbir gölgenin bulunmadığı kıyamet gününde arşın gölgesinde gölgelenecek olan yedi zümre arasında olduğu rivayet edilmektedir.¹⁶³⁴ Ayrıca Allah Rasûlü (s.a.v.), “Her kim, iki çene (ağız) ve bacak arası (cinsel organ) hususunda bana kefil olursa, ben de ona cennet için kefil olurum.” buyurmuştur.¹⁶³⁵

Zinanın haramlığı, şehvetin ileri yaşlara nazaran daha kuvvetli olması hasebiyle özellikle gençlerin bu hususta son derece dikkatli olmaları gerektiği ve gençliğini başta zina olmak üzere Allah’ın razı olmadığı her türlü haramlardan koruyan kimsenin cennete gireceği hadisten çıkarılan sonuçlardır.

3.3.30. OTUZ ALTINCI HADİS

Müslümanı Gıyabında Müdâfaa Etmenin Gerekliliği

a. Metni

قَالَ أَبُو دَاوُدَ فِي سُنَنِهِ: حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ بْنُ الصَّبَّاحِ، حَدَّثَنَا ابْنُ أَبِي مَرْيَمَ، أَخْبَرَنَا اللَّيْثُ، قَالَ: حَدَّثَنِي يَحْيَى بْنُ سُلَيْمٍ، أَنَّهُ سَمِعَ إِسْمَاعِيلَ بْنَ بَشِيرٍ يَقُولُ: سَمِعْتُ جَابِرَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ، وَأَبَا طَلْحَةَ بْنَ سَهْلٍ الْأَنْصَارِيِّ يَقُولَانِ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا مِنْ امْرَأَةٍ يَخْذُلُ امْرَأَةً مُسْلِمًا فِي مَوْضِعٍ تُنْتَهَكُ فِيهِ حُرْمَتُهُ وَيُنْتَقَصُ فِيهِ مِنْ عَرَضِهِ إِلَّا خَدَلَهُ اللَّهُ فِي مَوْطِنٍ يُحِبُّ فِيهِ نُصْرَتَهُ، وَمَا مِنْ امْرَأَةٍ يَنْصُرُ مُسْلِمًا فِي مَوْضِعٍ يُنْتَقَصُ فِيهِ مِنْ عَرَضِهِ وَيُنْتَهَكُ فِيهِ مِنْ حُرْمَتِهِ إِلَّا نَصَرَهُ اللَّهُ فِي مَوْطِنٍ يُحِبُّ نُصْرَتَهُ.»

b. Tercümesi

İshak b. es-Sabbâh- İbn Ebî Meryem- Leys- Yahyâ b. Süleym- İsmâil b. Beşîr isnadıyla rivayet edildiğine göre; İsmâil b. Beşîr: Ben, Câbir b. Abdullah ile Ebû Talha b. Sehl el-Ensârî’yi şöyle derlerken işittim, dedi:

¹⁶³³ Bkz. Hâkim, **Müstedrek**, IV, 349 (7875).

¹⁶³⁴ Bkz. Buhârî, Hudûd 20 (6806).

¹⁶³⁵ Bkz. Buhârî, Rikâk 23 (6474), Hudûd 20 (6807).

Rasûlullah (s.a.v.), “**Bir müslümanı haysiyetinin çignendiği ve şerefının zedelendiği bir yerde yüzüstü bırakan kimseyi, Allah da yardımını arzuladığı bir yerde yüzüstü bırakır. Bir müslümana şerefının zedelendiği ve haysiyetinin çignendiği bir yerde yardım eden kimseye, Allah da yardımını arzuladığı bir yerde yardım eder.**” buyurmuştur.¹⁶³⁶

c. Ricâli

Hadisin senedi; İshak b. es-Sabbâh- İbn Ebî Meryem- Leys- Yahyâ b. Süleym- İsmâil b. Beşîr şeklindedir.

(**İshak b. es-Sabbâh**) hakkında fazla bilgi bulunmamakla birlikte İbn Hacer tarafından kendisine “makbûl” (takviye edilirse hadisi kabul edilebilir) hükmü verilmiştir.¹⁶³⁷ Aynı adı taşıyan ve İbn Hibbân¹⁶³⁸, İbn Adî¹⁶³⁹ ve Dârekutnî¹⁶⁴⁰ tarafından taz’îf edilen bir râvi daha vardır. Bu iki râvi birbirine karıştırılmamalıdır. Mizzî ile İbn Hacer, o zayıf râvinin, hadisimizin senedinde yer alan râvinin dedesi olabileceğine dikkat çekmiştir.¹⁶⁴¹

(**İbn Ebî Meryem**), tam adı Saîd b. Ebî Meryem el-Hakem b. Muhammed olup “sika” bir râvidir.¹⁶⁴² (**Leys**), Ebü’l-Hâris Leys b. Sa’d “sika” bir râvidir.¹⁶⁴³

(**Yahyâ b. Süleym**) hakkında Nesâî’nin “sika” tâbirini kullandığı nakledilmekle birlikte Mizzî Nesâî’nin bununla tam olarak kimi kastettiğini bilemediğini dile getirmiştir.¹⁶⁴⁴ İbn Hacer ise Yahyâ b. Süleym’e “mechûl” hükmünü vermiştir.¹⁶⁴⁵

¹⁶³⁶ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXVI, 288-289 (16368); Ebû Dâvûd, Edeb 41 (4884); Şâşî, **Müsned**, III, 28 (1077); Taberânî, **el-Mu’cemü’l-kebir**, V, 105 (4735); Beyhakî, **Âdâb**, s. 40 (98); a.mlf., **Şuab**, X, 99-100 (7226); Hadis metni, Ebû Dâvûd’un **Sünen**’inde zikrettiği hadis metnidir.

¹⁶³⁷ Bkz. İbn Hacer, **Takrîb**, s. 101.

¹⁶³⁸ İbn Hibbân, **Mecrûhîn**, I, 133.

¹⁶³⁹ İbn Adî, **Kâmil**, I, 551-552.

¹⁶⁴⁰ Dârekutnî, **Duafâ**, I, 257.

¹⁶⁴¹ Bkz. Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl**, II, 436; İbn Hacer, **Tehzîb**, I, 237.

¹⁶⁴² Zehebî, **Kâşif**, I, 433-434; a.mlf., **Tezkiretü’l-huffâz**, I, 287; İbn Hacer, **Takrîb**, s. 234.

¹⁶⁴³ Zehebî, **Mizân**, III, 423; a.mlf., **Tezkiretü’l-huffâz**, I, 164-166; İbn Hacer, **Takrîb**, s. 464; a.mlf., **Tehzîb**, VIII, 459-465.

¹⁶⁴⁴ Bkz. Mizzî, **Tehzîbü’l-Kemâl**, XXXI, 365.

¹⁶⁴⁵ Bkz. İbn Hacer, **Takrîb**, s. 591.

(İsmâil b. Beşîr), İbn Hibbân'ın *Sikât*'ında zikredilmektedir.¹⁶⁴⁶ Zehebî, onun kim olduğunun bilinmediğini ifade etmiş¹⁶⁴⁷, İbn Hacer de “mechûl” hükmünü vermiştir.¹⁶⁴⁸

(Câbir b. Abdillâh), tam adı Câbir b. Abdillâh b. Amr b. Haram el-Ensârî'dir.¹⁶⁴⁹ Künyesinin Ebû Abdîrrahman olduğu söylene de doğrusunun Ebû Abdillâh olduğu belirtilmektedir.¹⁶⁵⁰ Küçük yaşta babasıyla birlikte ikinci Akabe bey'atinde bulunduğu, bazıları tarafından Bedir'e katılanlar arasında zikredildiği, fakat ne Bedir'de ne de Uhud'da bulunamadığını bizzat beyan etmesi hasebiyle bunun doğru olmadığı, Rasûlullah (s.a.v.) ile birlikte on sekiz veya on dokuz gazveye katıldığı, hicrî 74, 77 veya 78 yılında Medine'de vefat ettiği, cenazesini Ebân b. Osman'ın kıldırıldığı ve 94 yıl ömür sürdüğü kaydedilmektedir.¹⁶⁵¹ Müksirûndan olan Câbir b. Abdillâh'dan Muhammed b. Ali b. el-Hasen, Amr b. Dînâr, Ebü'z-Zübeyr el-Mekkî, Atâ, Mücâhid ve başkaları rivayette bulunmuştur.¹⁶⁵²

d. Derecesi

Ebû Dâvûd, hadis hakkında sükût etmiştir.¹⁶⁵³ Münzirî (ö. 656/1258), hadisin isnadı hakkında ihtilâf edildiğini belirtirken¹⁶⁵⁴ Heysemî, hadisin Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-evsat*'ında “Leys- Yahyâ b. Süleym- İsmâil b. Beşîr- Câbir b. Abdillâh, Ebû Eyyûb el-Ensârî” tarîkiyle yer alan rivayetin¹⁶⁵⁵ isnadının hasen olduğunu kaydetmiştir.¹⁶⁵⁶ Muhakkik Şuayb el-Arnaût ise hadisin Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan rivayetin isnadının zayıf olduğunu ifade etmiştir.¹⁶⁵⁷

¹⁶⁴⁶ Bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 33-34.

¹⁶⁴⁷ Bkz. Zehebî, *Mîzân*, I, 224.

¹⁶⁴⁸ Bkz. İbn Hacer, *Takrîb*, s. 106.

¹⁶⁴⁹ İbn Abdilberr, *İstîâb*, I, 219; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 492; İbn Hacer, *İsâbe*, I, 546.

¹⁶⁵⁰ Bkz. İbn Abdilberr, *İstîâb*, I, 220; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 492.

¹⁶⁵¹ Bkz. İbn Abdilberr, *İstîâb*, I, 220; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 492.

¹⁶⁵² İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe*, I, 492.

¹⁶⁵³ Bkz. Ebû Dâvûd, Edeb 41 (4884).

¹⁶⁵⁴ Bkz. Münzirî, Ebû Muhammed Zekiyyüddîn Abdülazîm b. Abdilkavî el-Münzirî, *et-Terğîb ve't-terhîb mine'l-hadîsi's-şerîf*, thk. İbrâhim Şemseddin, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, III. bs., Beyrut, 1424, III, 335.

¹⁶⁵⁵ Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, VIII, 282 (8642).

¹⁶⁵⁶ Bkz. Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*, VII, 267.

¹⁶⁵⁷ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXVI, 289.

Senedinde yer alan (**Yahyâ b. Süleym**) ile (**İsmâil b. Beşîr**)'in “mechûl” olmaları sebebiyle hadisin isnadı zayıftır. Bununla birlikte sahâbeden Ebü'd-Derdâ¹⁶⁵⁸, İmrân b. Husayn¹⁶⁵⁹ ve Sehl b. Huneyf¹⁶⁶⁰ (r.a.) kanalıyla gelen bazı rivayetler hadisin mânasını destekler niteliktedir. Bu şevâhid sebebiyle hadis **hasen li-gayrihî** derecesindedir.

e. Değerlendirme

Hadiste, bir müslümanın saygınlığını ve itibarını zedeleyecek konuşmalara mâni olunması gerektiği; imkânı olduğu halde buna engel olmayan kimsenin, Allah'ın yardımını arzuladığı bir yerde yardımsız bırakılacağı; müslüman kardeşinin haysiyet ve şerefine çığnenmesine izin vermeyerek onu müdâfaa eden kimsenin de Allah'ın yardımına nâil olacağı haber verilmektedir.

Bu hususta rivayet edilen hadislerden birinde, “*Bir kimse, gücü yettiği takdirde kardeşine (giyabında) yardım ederse, Allah Teâlâ da ona dünya ve âhirette yardım eder.*”¹⁶⁶¹ buyrulurken başka bir hadiste, “*Bir kimsenin yanında mü'min biri zelil duruma düşürülür de yardım etmeye gücü yettiği halde ona yardım etmezse, kıyamet günü Allah Teâlâ da onu insanların gözleri önünde zelil duruma düşürür.*”¹⁶⁶² buyrulmaktadır. Ayrıca Rasûlullah'ın (s.a.v.), “*Her kim (din) kardeşinin ırzını müdâfaa ederse, kıyamet gününde Allah cehennemi onun yüzünden çevirir.*”¹⁶⁶³ buyurduğu Ebü'd-Derdâ'dan (r.a.) rivayet edilmektedir.

Hadis metninde yer alan “يَخْذُنُ” fiili, “الْخِذْنُ” kelimesinden türemiş olup “yardım ve destekte bulunmamak” anlamına gelir.¹⁶⁶⁴ Diğer yandan “الْحَرْمَةُ” kelimesi hadiste, “saygı duyulan, ihlâl edilmesi ve çığnenmesi helâl olmayan şey”¹⁶⁶⁵, “itibar ve onur”¹⁶⁶⁶ anlamında; “الْعَرْضُ” kelimesi ise “insandaki övgü ve

¹⁶⁵⁸ Tirmizî, *Birr* 20 (1931).

¹⁶⁵⁹ Bezzâr, *Müsned*, IX, 31 (3542); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XVIII, 154 (337).

¹⁶⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 361 (15985); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, VI, 73 (5554).

¹⁶⁶¹ Bkz. Bezzâr, *Müsned*, IX, 31 (3542); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XVIII, 154 (337).

¹⁶⁶² Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXV, 361 (15985); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, VI, 73 (5554).

¹⁶⁶³ Bkz. Tirmizî, *Birr* 20 (1931).

¹⁶⁶⁴ İbnü'l-Esîr, *Nihâye*, II, 16.

¹⁶⁶⁵ İbnü'l-Esîr, *Nihâye*, I, 373; Remlî, *Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, XVIII, 615; Münâvî, Muhammed Abdürraûf el-Münâvî, *Feyzü'l-kadîr şerhu'l-Câmi'i's-sağîr*, Dârü'l-Ma'rife, II. bs., Beyrut, 1391, V, 471; a.mlf., *et-Teyisr bi-şerhi'l-Câmi'i's-sağîr*, Mektebetü'l-İmâm eş-Şâfiî, III. bs., Riyad,

zem mahalli”¹⁶⁶⁷ diğeri bir ifadeyle haysiyet ve şeref gibi “mânevî şahsiyeti” anlamında kullanılmıştır.

Hadis şârihlerine göre haysiyetin çiğnenmesi ve şerefin zedelenmesiyle kastedilen, söylenmesi ve konuşulması helâl olmayan şeyleri söylemek suretiyle kişiyi arkasından çekiştirmek¹⁶⁶⁸; böyle bir durumda olan müslümanı yüzüstü bırakmak ise zulmeden kimseyle o müslümanın arasına girmeyerek onları başbaşa bırakmak¹⁶⁶⁹ veya arkasından konuşulmasına engel olmamak suretiyle o müslümana yardım etmemektir.¹⁶⁷⁰ Buna göre hadisin mânası; “Bir müslümanın bulunmadığı, kendisine hakaret edildiği, dövüldüğü, çekiştirildiği vb. yerlerde bulunup da kavli veya fiilî olarak ona yardım etmeye muktedir olduğu halde yüzüstü bırakan kimseyi, Allah da yardımını arzuladığı bir yerde yüzüstü bırakır.” şeklindedir.¹⁶⁷¹

Bir müslümana yardım etmeyip onu yüzüstü bırakmak, şiddetli bir haram olarak görülmektedir.¹⁶⁷² Böyle bir durumda olan müslümana yardım etmeye gücü yetmeyen kimse için, kalbiyle bu durumu reddetmesi yeterli olmakla birlikte en güzeli böyle bir mecliste bulunmaktan sakınmasıdır.¹⁶⁷³ Ayrıca Münâvî’ye (ö. 1031/1622) göre bir mü’mini yüzüstü bırakmak, ona zulmetmek isteyen kimseyi engellemeye muktedir olduğu halde mâni olmamakla yalnızca dünyevî açıdan değil,

1408, II, 358; Azîzî, Alî b. Ahmed b. Nûriddîn b. Muhammed b. İbrâhîm el-Azîzî, **es-Sirâcü’l-münîr şerhu’l-Câmî’i’s-sağîr fi hadîsi’l-beşîri’n-nezîr**, y.y., Kahire, 1278, IV, 211.

¹⁶⁶⁶ Ali el-Kârî, **Mirkât**, VIII, 3121; Azîmâbâdî, Ebû Abdîrahmân Şerefü’l-Hak Muhammed Eşref b. Emîr b. Alî b. Haydar el-Azîmâbâdî, **Avnü’l-ma’bûd şerhu Süneni Ebî Dâvûd**, Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 1410, XIII, 156.

¹⁶⁶⁷ İbnü’l-Esîr, **Nihâye**, III, 209; Münâvî, **Teysîr**, II, 358; Azîzî, **es-Sirâcü’l-münîr**, IV, 211; Azîmâbâdî, **Avnü’l-ma’bûd**, XIII, 156.

¹⁶⁶⁸ Remlî, **Şerhu Süneni Ebî Dâvûd**, XVIII, 615; İbn Melek, **Şerhu Mesâbîhi’s-sünne**, V, 306; Ali el-Kârî, **Mirkât**, VIII, 3121; Münâvî, **Feyzü’l-kadîr**, V, 471; a.mlf., **Teysîr**, II, 358; Azîzî, **es-Sirâcü’l-münîr**, IV, 211; Azîmâbâdî, **Avnü’l-ma’bûd**, XIII, 156.

¹⁶⁶⁹ Remlî, **Şerhu Süneni Ebî Dâvûd**, XVIII, 614; Münâvî, **Feyzü’l-kadîr**, V, 471; a.mlf., **Teysîr**, II, 358; Azîzî, **es-Sirâcü’l-münîr**, IV, 211.

¹⁶⁷⁰ İbn Melek, **Şerhu Mesâbîhi’s-sünne**, V, 306.

¹⁶⁷¹ Ali el-Kârî, **Mirkât**, VIII, 3121; Azîmâbâdî, **Avnü’l-ma’bûd**, XIII, 156.

¹⁶⁷² Bkz. Münâvî, **Teysîr**, II, 358; Azîzî, **es-Sirâcü’l-münîr**, IV, 211.

¹⁶⁷³ Sindî, Ebü’l-Hasen es-Sindî, **Fethu’l-vedûd fi şerhi Süneni Ebî Dâvûd**, thk. Muhammed Zekî el-Havlî, Mektebetü Edvâî’l-Menâr, Medine, 1431, IV, 569.

günah işleyen bir kimseye nasihat etmeye gücü yettiği halde nasihat etmemekle uhrevî olarak da söz konusu olur.¹⁶⁷⁴

Hadisin devamında, “*Bir müslümana şerefının zedelendiği ve haysiyetinin çiğnendiği bir yerde yardım eden kimseye, Allah da yardımını arzuladığı bir yerde yardım eder.*” buyurulmaktadır. Allah’ın yardımının arzulandığı yer, insanın buna en çok ihtiyaç duyacağı kıyamet günüdür.¹⁶⁷⁵ Ayrıca bunun hem dünyaya hemde âhirete şâmil olduğu da söylenmiştir.¹⁶⁷⁶

Sözü geçen durumlarda müslümanı yüzüstü bırakan kimseyi Allah’ın da yüzüstü bırakması, yardım eden kimseye de yardımıyla muamelede bulunması, sergilenen tutumlara muvafık bir karşılıktır.¹⁶⁷⁷ Bu da Allah Teâlâ’nın âhirette kullarına, dünyadayken işledikleri fiiller cinsinden mukabelede bulunacağına işaret etmektedir. Ali el-Kârî, hadiste bildirilen bu durumun sanki, “*Amellerine uygun bir ceza olarak*”¹⁶⁷⁸ âyeti ile “*...Kim kötü bir iş yaparsa onunla cezalandırılır...*”¹⁶⁷⁹ âyetinden yapılmış bir iktibas olduğunu kaydetmektedir.¹⁶⁸⁰

Hadiste, müslümanı müdâfaa etmeye ve bulunmadığı yerde şerefının korunmasına teşvik vardır.¹⁶⁸¹ Bununla birlikte bir kimseye onuru, canı veya malı hususunda eziyet verilmemesi gerektiği¹⁶⁸², müslümana yardım etmemenin haramlığı ve mazluma yardımın vücûbiyeti¹⁶⁸³ hadisten çıkarılan hükümlerdir.

¹⁶⁷⁴ Bkz. Münâvî, **Feyzü’l-kadîr**, V, 471.

¹⁶⁷⁵ Remlî, **Şerhu Süneni Ebî Dâvûd**, XVIII, 615; Münâvî, **Feyzü’l-kadîr**, V, 471; a.mlf., **Teysîr**, II, 358; Azîzî, **es-Sirâcü’l-münîr**, IV, 211.

¹⁶⁷⁶ Bkz. Ali el-Kârî, **Mîrkât**, VIII, 3121; Azîmâbâdî, **Avnü’l-ma’bûd**, XIII, 156; Emîr es-San’ânî, **Tenvîr**, IX, 451; Sehârenfûrî, **Bezlü’l-mechûd**, XIII, 294.

¹⁶⁷⁷ Münâvî, **Teysîr**, II, 358; Azîzî, **es-Sirâcü’l-münîr**, IV, 211.

¹⁶⁷⁸ en-Nebe’, 78/26.

¹⁶⁷⁹ en-Nisâ, 4/123.

¹⁶⁸⁰ Bkz. Ali el-Kârî, **Mîrkât**, VIII, 3121.

¹⁶⁸¹ Abdülkâdir Şeybe el-Hamd, **Fıkhü’l-İslâm şerhu Bulûği’l-merâm min cem’i edilleti’l-ahkâm**, Müessesetü Ulûmi’l-Kur’ân, VII. bs., Riyad, 1432, X, 301.

¹⁶⁸² Emîr es-San’ânî, **Tenvîr**, IX, 451.

¹⁶⁸³ Abdülkâdir Şeybe el-Hamd, **Fıkhü’l-İslâm**, X, 301.

3.3.31. OTUZ YEDİNCİ HADİS

Allah Teâlâ'yı zikretmek, Allah'ın rahmetini celbeder.

a. Metni

قَالَ الْإِمَامُ الْحَاكِمُ فِي الْمُسْتَدْرَكِ: حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ مُحَمَّدُ بْنُ دَاوُدَ بْنِ سُلَيْمَانَ الرَّاهِدِيُّ، ثَنَا الْحُسَيْنُ بْنُ أَحْمَدَ بْنِ اللَّيْثِ، ثَنَا أَحْمَدُ بْنُ شُرَيْحٍ، أَنبَأَ مُحَمَّدُ بْنُ يُونُسَ الْيَمَامِيُّ، ثَنَا يَحْيَى بْنُ شُعْبَةَ بْنِ يَرِيدٍ، حَدَّثَنِي إِسْحَاقُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَبِي طَلْحَةَ الْأَنْصَارِيُّ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ قَالَ: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ وَوَجِبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ، وَمَنْ قَالَ: سُبْحَانَ اللَّهِ وَبِحَمْدِهِ مِائَةً كَتَبَ اللَّهُ لَهُ أَلْفَ حَسَنَةٍ وَأَرْبَعًا وَعِشْرِينَ حَسَنَةً.» قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِذَا لَا يَهْلِكُ مِنَّا أَحَدٌ. قَالَ: «بَلَى إِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَجِيءُ بِالْحُسْنَاتِ لَوْ وُضِعَتْ عَلَى جَبَلٍ أَثْقَلَتْهُ ثُمَّ تَجِيءُ النِّعْمُ فَتَذْهَبُ بِتِلْكَ ثُمَّ يَتَطَاوَلُ الرَّبُّ بَعْدَ ذَلِكَ بِرَحْمَتِهِ.»

b. Tercümesi

Ebû Bekr Muhammed b. Dâvûd b. Süleyman ez-Zâhid- Hasan b. Ahmed b. el-Leys- Ahmed b. Şureyh- Muhammed b. Yûnus el-Yemâmî- Yahyâ b. Şu'be b. Yezîd- İshak b. Abdillâh b. Ebî Talha- Abdullâh b. Ebî Talha- Ebû Talha (r.a.) isnadıyla rivayet edildiğine göre; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu:

“Bir kimse, “Lâ ilâhe illallâh” (Allah’tan başka ilâh yoktur) derse cennete girer, cennet ona vacip olur. Kim de yüz defa, “Sübhânallâhi ve bi-hamdihî” (Allah’a hamdederek O’nu bütün noksanlıklardan tenzih ederim) derse Allah o kimseye bin yirmi dört hasene yazar.” (Orada bulunanlar):

-Ey Allah’ın Rasûlü! O zaman bizden hiç kimse helâk olmaz, dediler.
Rasûlullah (s.a.v.):

-“Elbette! Muhakkak ki sizden biri, üzerine konulduğu vakit dağa ağır gelecek hasenelerle gelir, sonra nimetler gelir ve o haseneleri götürür. Sonra Allah Teâlâ bundan sonra rahmetiyle kuşatır.” buyurdu.¹⁶⁸⁴

¹⁶⁸⁴ Hâkim, Müstedrek, IV, 279 (7638).

c. Ricâli

Hadisin senedi; Ebû Bekr Muhammed b. Dâvûd b. Süleyman ez-Zâhid-Hasan b. Ahmed b. el-Leys- Ahmed b. Şureyh- Muhammed b. Yûnus el-Yemâmî-Yahyâ b. Şu'be b. Yezîd- İshak b. Abdillâh b. Ebî Talha- Abdullâh b. Ebî Talha şeklindedir.

(**Ebû Bekr Muhammed b. Dâvûd b. Süleyman ez-Zâhid**), Hâkim'in kendisinden çokça hadis rivayet ettiği ve onu "hâfız" diye isimlendirdiği, hafızasının kuvvetli oluşuyla tanınan bir râvidir.¹⁶⁸⁵ Dârekutnî'nin onun hakkında "fâzıl, sika" tâbirlerini kullandığı¹⁶⁸⁶, Hâkim'in onun için "sikatün me'mûnün" (çok güvenilir) dediği nakledilmektedir.¹⁶⁸⁷ Hatîb el-Bağdâdî onun "sika" bir râvi olduğunu kaydetmiştir.¹⁶⁸⁸ Zehebî *Siyer*'inde onun "sadûk" olduğunu belirtirken¹⁶⁸⁹ *Târîh*'inde tasavvuf ve hadis sahasında imam, hafızası güzel, geniş ilme sahip makbul bir sadûk olduğunu ifade etmiş¹⁶⁹⁰, *Tezkiretü'l-huffâz*'ında da onu "hâfız, zâhid, hücce, şeyhu's-sûfiyye" tâbirleriyle tavsîf etmiştir.¹⁶⁹¹ Süyûtî ise onun "sika" bir râvi olduğunu kaydetmektedir.¹⁶⁹²

(**Hasan b. Ahmed b. el-Leys**), tam adı Ebû Alî Hasan b. Ahmed b. Muhammed b. el-Leys el-Keşşî eş-Şirâzî'dir.¹⁶⁹³ Bazen dedesine nisbet edildiği ve çok kıymetli bir hâfız olduğu kaydedilmektedir.¹⁶⁹⁴ Hâkim'in, onun kıraat sahasında önde gelen, rihle ve semâ'ı çok olan bir hadis hâfızı olduğunu söylediği

¹⁶⁸⁵ Halîlî, *İrşâd*, III, 857-858.

¹⁶⁸⁶ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, III, 171; İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, LII, 431; Zehebî, *Siyer*, XII, 35; a.mlf., *Târîh*, VII, 785; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 78.

¹⁶⁸⁷ Bkz. İbn Asâkir, *Târîhu Dimaşk*, LII, 431-432.

¹⁶⁸⁸ Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, III, 171.

¹⁶⁸⁹ Bkz. Zehebî, *Siyer*, XII, 34.

¹⁶⁹⁰ Bkz. Zehebî, *Târîh*, VII, 785.

¹⁶⁹¹ Bkz. Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 78.

¹⁶⁹² Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz*, s. 369.

¹⁶⁹³ Sem'ânî, *Ensâb*, XI, 242; İbnü'l-Esîr, *el-Lübâb fi tehzîbi'l-Ensâb*, Dâru Sâdır, Beyrut, 1400, III, 100; İbn Abdilhâdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Abdilhâdî ed-Dimaşkî es-Sâlihî, *Tabakâtü ulemâi'l-hadîs*, thk. Ekrem el-Bûşî-İbrâhim ez-Zeybek, Müessesetü'r-Risâle, II. bs., Beyrut, 1417, III, 235; Zehebî, *Siyer*, XIII, 21; a.mlf., *Târîh*, IX, 81; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 161; Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfiyye*, IV, 302; İbn Hacer, *Tabsîrü'l-müntebih bi-tahrîri'l-Müştebih*, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî-Muhammed Ali en-Neccâr, el-Müessesetü'l-Mısriyye, Kahire, 1967, III, 1219; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz*, s. 409-410.

¹⁶⁹⁴ Bkz. Sem'ânî, *Ensâb*, XI, 242.

nakledilmektedir.¹⁶⁹⁵ İbnü'l-Esîr onun için “hâfız, sika” tâbirlerini kullanırken¹⁶⁹⁶ Zehebî onu “imâm, hâfız, fakîh” ifadeleriyle tavsîf etmiş¹⁶⁹⁷, *Siyer*'inde de onun kurrâ, huffâz ve fukahânın önde gelen âlimlerinden biri olduğunu belirtmiştir.¹⁶⁹⁸ Süyûtî ise onun için “imâm, hâfız, sika” tâbirlerini kullanmıştır.¹⁶⁹⁹

(**Ahmed b. Şureyh**) ile (**Muhammed b. Yûnus el-Yemâmî**) hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılmamıştır. Her iki râvinin de adının geçtiği tek rivayet Ebû Talha'nın bu hadisidir. Dolayısıyla ikisi de “mechûl” râvilerdir.

(**Yahyâ b. Şu'be b. Yezîd**) hakkında da kaynaklarda herhangi bir bilgi bulunmamakla birlikte “mechûl” bir râvi olduğu 22. hadiste belirtilmiştir.

(**İshak b. Abdullah b. Ebî Talha**) 22. hadiste; (**Abdullah b. Ebî Talha**) da 10. hadiste geçtiği üzere sika râvilerdir.

d. Derecesi

Hâkim, hadisin isnadının sahih olduğunu kaydetmektedir.¹⁷⁰⁰ Elbânî ise *Daîfü't-Terğîb ve't-terhîb*'inde hadise zayıf hükmünü verirken¹⁷⁰¹ *Silsiletü'l-ehâdis'd-daîfe ve'l-mevdûa* adlı eserinde Zehebî'nin Hâkim'e muvafakat ettiğini fakat sened zincirinde yer alan râvilerden Ahmed b. Şureyh ile Yahyâ b. Şu'be b. Yezîd hakkında herhangi bir bilgi bulamadığını, bununla birlikte Muhammed b. Yûnus el-Yemâmî'nin birçok kişi tarafından yalan ve hadis uydurmakla itham edilen Muhammed b. Yûnus el-Kudeymî olduğunu, dolayısıyla hadisin mevzû' olduğunu ileri sürmüştür.¹⁷⁰² Ancak Elbânî'nin bu iddiası isabetli değildir. Çünkü Muhammed

¹⁶⁹⁵ Bkz. Sem'ânî, *Ensâb*, XI, 243; İbn Abdilhâdî, *Tabakâtü ulemâi'l-hadîs*, III, 236; Zehebî, *Siyer*, XIII, 21; a.mlf., *Târîh*, IX, 81; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 161; Sübkî, *Tabakâtü's-Şâfiye*, IV, 303; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz*, s. 410.

¹⁶⁹⁶ Bkz. İbnü'l-Esîr, *Lübâb*, III, 100.

¹⁶⁹⁷ Bkz. Zehebî, *Siyer*, XIII, 21; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, III, 161.

¹⁶⁹⁸ Bkz. Zehebî, *Siyer*, XIII, 21.

¹⁶⁹⁹ Bkz. Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz*, s. 409.

¹⁷⁰⁰ Bkz. Hâkim, *Müstedrek*, IV, 279 (7638).

¹⁷⁰¹ Bkz. Elbânî, *Daîfü't-Terğîb ve't-terhîb*, I, 467-468.

¹⁷⁰² Bkz. Elbânî, *Silsiletü'l-ehâdisi'd-daîfe ve'l-mevdûa ve eseruhs-seyyi'ü fi'l-ümme*, Mektebetü'l-Maârif, II. bs., Riyad, 1408, III, 475.

b. Yûnus el-Kudeymî es-Sâmî'nin hocaları arasında Yahyâ b. Şu'be b. Yezîd, talebeleri arasında da Ahmed b. Şureyh yer almamaktadır.¹⁷⁰³

Hâkim tarafından hadisin isnadının “sahih” olduğu, Zehebî'nin de muvafakatı söz konusu iken hadisin senedinde birden fazla tanınmayan râvi olması, senedde tahrîf yapılmış olabileceğini akla getirmektedir. Nitekim hadisi *İthâfî'l-mehere* adlı eserinde zikreden İbn Hacer, hadisin senedini “**Ebû Bekr Muhammed b. Dâvûd ez-Zâhid- Hasan b. Ahmed b. el-Leys- Ahmed b. Ebî Süreyc- Ömer b. Yûnus el-Yemâmî- Yahyâ b. Saîd b. Yezîd- İshak b. Abdullah b. Ebî Talha- Abdullah b. Ebî Talha- Ebû Talha**” isnadıyla kaydetmektedir.¹⁷⁰⁴ Buna göre metnini esas aldığımız hadisin senedinde yer alan Ahmed b. Şureyh'in aslında sika bir râvi olan¹⁷⁰⁵ “Ahmed b. Ebî Süreyc”; Muhammed b. Yûnus el-Yemâmî'nin -Elbânî'nin iddiasının aksine- “sika” bir râvi olan¹⁷⁰⁶ “Ömer b. Yûnus el-Yemâmî”; Yahyâ b. Şu'be b. Yezîd'in de “Yahyâ b. Saîd b. Yezîd” olduğunu söylemek mümkündür. Yahyâ b. Saîd b. Yezîd, yalnızca İbn Hibbân'ın *Sikât*'ında zikredilmiş ve sika bir râvi olan Ömer b. Yûnus'un kendisinden rivayette bulunduğu belirtilmiştir.¹⁷⁰⁷ Dolayısıyla makbûl bir râvidir.

Sonuç olarak Hâkim'in *Müstedrek*'indeki rivayetin senedi esas alındığında, seneddeki râvilerden (**Ahmed b. Şureyh**), (**Muhammed b. Yûnus el-Yemâmî**) ve (**Yahyâ b. Şu'be b. Yezîd**)'in mechûl olmaları nedeniyle hadisin isnadı zayıftır. İbn Hacer'in *İthâfî'l-mehere*'sinde zikrettiği sened esas alındığında ise yalnızca (**Yahyâ b. Saîd b. Yezîd**)'in “makbûl” olması sebebiyle hadisin isnadı aynı şekilde zayıftır. Diğer taraftan hadisin Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-kebîr*'inde İbn Ömer (r.a.) kanalıyla gelen zayıf senedli bir şâhidi bulunmaktadır.¹⁷⁰⁸ Söz konusu zayıf şâhidin takviyesiyle hadis **hasen li-gayrihî** derecesine yükselmiştir.

¹⁷⁰³ Bkz. Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, IV, 688-701; İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 539-544.

¹⁷⁰⁴ Bkz. İbn Hacer, *İthâfî'l-mehere bi'l-fevâidi'l-mübtekire min etrâfi'l-aşere*, thk. Züheyr b. Nâsır en-Nâsır, Vezâretü'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, Medine, 1415, V, 35-36.

¹⁷⁰⁵ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 80.

¹⁷⁰⁶ Zehebî, *Kâşif*, II, 71; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 418; a.mlf., *Tehzîb*, VII, 506-507.

¹⁷⁰⁷ Bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, IX, 253.

¹⁷⁰⁸ Bkz. Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, XII, 436 (13595).

e. Değerlendirme

Hadis, amellerin faziletleriyle ilgili olup “tehlîl” ve “kelime-i tevhîd” diye isimlendirilen “Lâ ilâhe illallâh” (Allah’tan başka ilâh yoktur) sözünü söyleyen kimsenin cennete gireceği, günde yüz defa “Sübânallâhi ve bi-hamdihî” (Allah’a hamdederek O’nu bütün noksanlıklardan tenzih ederim) sözünü söyleyen kimsenin de bin yirmi dört hasene ile mükâfatlandırılacağı haber verilmekte, sözü geçen zikirlerin faziletine işaret edilmektedir.

Kelime-i tevhîdin faziletine dair Rasûlullah’tan (s.a.v.) birçok hadis rivayet edilmektedir. Enes b. Mâlik’ten (r.a.) rivayet edilen bir hadiste Rasûlullah’ın (s.a.v.): *“Kalbinde bir arpa miktarı hayır bulunup da ‘Lâ ilâhe illallâh’ diyen kimse cehennemden çıkar. Kalbinde bir buğday miktarı hayır olup da ‘Lâ ilâhe illallâh’ diyen kimse de cehennemden çıkar. Kalbinde bir zerre miktarı dahi hayır olup da ‘Lâ ilâhe illallâh’ diyen de cehennemden çıkar.”* buyurduğu¹⁷⁰⁹; Ebû Hüreyre’den (r.a.) rivayet edilen başka bir hadiste de *“Kim, günde yüz defa ‘Lâ ilâhe illallâhu vahdehû lâ şerîke leh, lehü’l-mülkü velehü’l-hamd ve hüve alâ külli şey’in kadîr’ (Tek olan Allah’tan başka ilâh yoktur. Onun ortağı yoktur, mülk/hakimiyet onundur, övgü Ona’dır. O’nun her şeye gücü yeter) derse, kendisine on köle (azat etmeye) eşdeğer sevap verilir, yüz hasene yazılır, yüz günahı silinir. O gün akşama kadar şeytana karşı kendisine koruma olur. Hiç kimse bu kişinin yaptığından daha değerli bir şey yapamaz, ancak (bunu) bu kişiden daha çok yapan müstesnadır.”* buyurduğu¹⁷¹⁰ haber verilmektedir.

Ayrıca Allah’ın rızasını arzulayarak “Lâ ilâhe illallâh” diyen kimseye Allah Teâlâ’nın cehennemi haram kıldığı¹⁷¹¹; samimî bir şekilde bu sözü söyleyen kimsenin cennete gireceği¹⁷¹²; kıyamet gününde Rasûlullah’ın (s.a.v.) “Lâ ilâhe

¹⁷⁰⁹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIV, 460-461 (8873), XX, 171-172 (12772), XXI, 373 (13928); Buhârî, *Îmân* 32 (44), *Tevhîd* 19 (7410); Müslim, *Îmân* 84 (193/325); İbn Mâce, *Zühd* 37 (4312); Tirmizî, *Sıfatü Cehennem* 9 (2593).

¹⁷¹⁰ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIII, 384 (8008), XIV, 336 (8719); Buhârî, *Bed’ü’l-Halk* 11 (3293), *De’avât* 64 (6403); Müslim, *Zikir* 10 (2691/28); Tirmizî, *De’avât* 59 (3468); İbn Hibbân, **Sahih**, III, 129 (849).

¹⁷¹¹ Buhârî, *Salât* 46 (425), *Teheccüd* 35 (1186), *Et’ime* 15 (5401); Müslim, *Mesâcid* 47 (33/263); İbn Hibbân, **Sahih**, I, 457-458 (223).

¹⁷¹² Ahmed, **Müsned**, XXXII, 465 (19689).

illallâh” diyen kimselere şefaatiyle için Allah’tan izin isteyeceği¹⁷¹³; Allah Rasûlü’nün şefaatiyle en çok kalbiyle veya içten “Lâ ilâhe illallâh” diyen kimselerin mutlu olacağı¹⁷¹⁴ ve bu sözü söyleyen kimsenin zina edip hırsızlık yapsa da cennete gireceği¹⁷¹⁵ rivayetler arasındadır.

Diğer taraftan Allah’ı tesbih etmenin faziletine dair de pek çok hadis rivayet edilmektedir. Söz konusu rivayetlerde; Allah katında en sevimli¹⁷¹⁶ veya en faziletli sözün Allah’ın melekleri yahut kulları için seçtiği “Sübhânallâhi ve bi hamdihî” sözü olduğu¹⁷¹⁷; bu sözü günde yüz defa söyleyen kimsenin, günahları denizköpüğü kadar olsa bile silineceği¹⁷¹⁸; “Sübhânallâhi’l-azîm” ve “Sübhânallâhi ve bi-hamdihî” sözlerinin dile kolay, mîzanda ağır ve Rahmân’a sevimli gelen iki söz olduğu¹⁷¹⁹ bildirilmektedir.

Ebû Hüreyre’den (r.a.) rivayet edilen bir hadiste Rasûlullah (s.a.v.): “*Kim sabahladığında ve akşamladığında yüz defa, “Sübhânallâhi ve bi-hamdihî” derse, kıyamet gününde hiç kimse onun getirdiğinden daha faziletli (bir amel) getiremez. Ancak onun gibi (yüz defa) söyleyen veya ondan daha çok söyleyen kimse bundan müstesnadır.*”¹⁷²⁰ buyurmuştur. Ayrıca İbn Ömer’den (r.a.) rivayet edilen bir hadiste, Rasûlullah’ın (s.a.v.) ashabına günde yüz defa böyle demelerini tavsiye ettiği ve “*Her kim bunu bir defa söylerse kendisine on (sevap) yazılır. On defa söyleyene yüz, yüz defa söyleyene de bin (sevap) yazılır. Kim artırırsa Allah da ona (sevap miktarını) artırır. Kim Allah’tan bağışlanma dilerse, Allah onu bağışlar.*”¹⁷²¹ buyurduğu haber verilmektedir.

¹⁷¹³ Buhârî, Tevhîd 36 (7510); Müslim, İmân 84 (193/326).

¹⁷¹⁴ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIV, 446 (8858); Buhârî, İlim 33 (99), Rikâk 51 (6570).

¹⁷¹⁵ İbn Hibbân, **Sahih**, I, 392 (169).

¹⁷¹⁶ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXXV, 339-340 (21429); Müslim, Zikir 22 (2731/85).

¹⁷¹⁷ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XXXV, 248 (21320); Müslim, Zikir 22 (2731/84).

¹⁷¹⁸ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIII, 385 (8009), XIV, 460-461 (8873), XVI, 402 (10683); Buhârî, De’avât 65 (6405); Müslim, Zikir 10 (2691/28); İbn Mâce, Edeb 56 (3812); Tirmizî, De’avât 59 (3466); İbn Hibbân, **Sahih**, III, 111 (829).

¹⁷¹⁹ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XII, 86 (7167); Buhârî, De’avât 65 (6406), Eymân 19 (6682), Tevhîd 58 (7563); Müslim, Zikir 10 (2694/31); İbn Mâce, Edeb 56 (3806); Tirmizî, De’avât 59 (3467); İbn Hibbân, **Sahih**, III, 112-113, 121-122 (831, 841).

¹⁷²⁰ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIV, 429 (8835); Müslim, Zikir 10 (2692/29); Tirmizî, De’avât 60 (3469).

¹⁷²¹ Bkz. Tirmizî, De’avât 60 (3470).

“Lâ ilâhe illallâh” ile “Sübhânallâhi ve bi-hamdihî” sözü, lafız itibariyle Allah Teâlâ’yı birleyip ondan başka hiçbir ilâh olmadığını ikrar etmek, Allah Teâlâ’ya hamdederek onu her türlü noksanlıklardan tenzih etmektir. Sıkıntı veya musibet anında ümitsizliğe düşmeden Allah’ın yardımıyla tüm olumsuzlukların aşılabilmesine inanıp sağlam bir duruş sergilemek, isyan ve şikâyet etmemek; öte yandan herhangi bir nimet elde edildiğinde onu sahiplenmeden Allah’ın bir ihsanı olarak görmek ve buna hamd ve şükretmek, bu zikirlerin insan hayatındaki tezahürüdür. Dolayısıyla bir yandan dil ile bunları ikrar ederken diğer yandan bunun aksine bir tavır sergilemek, bu zikirlerin henüz kalbe yerleşmediğini gösterir. Oysa aslanan bu zikirleri Allah’ın rızasına ve rahmetine nâil olma noktasında birer araç olarak kullanmak, bunların taşıdığı mâna ile hadiseleri okumak ve hayatı buna göre şekillendirmektir.

Ebû Talha’nın (r.a.) bu rivayetinde, kelime-i tevhîd ve Allah’ı hamd ile noksanlıklardan tenzih etmenin fazileti bildirildikten sonra ashabın o halde hiç kimsenin helâk olmayacağını söylemeleri üzerine Allah Rasûlü (s.a.v.), bir kimsenin, kıyamet günü üzerine konulduğu vakit dağa ağır gelecek hasenelerle gelmesine rağmen Allah’ın ihsanının gelip o haseneleri götüreceğini, ardından Allah Teâlâ’nın rahmetiyle kuşatacağını haber vermiştir. Dolayısıyla hadiste, hiçbir amelin Allah’ın ihsanına karşı bedel olamayacağına, yapılan amellere güvenmeyip bunların Allah’ın rahmetini celbedecek bir duruş ve edep çerçevesinde icra edilmesi gerektiğine, kurtuluşun yalnızca Allah’ın rahmetiyle mümkün olduğuna işaret edilmektedir.

3.3.32. OTUZ SEKİZİNCİ HADİS

İsm-i A’zam

a. Metni

قَالَ الْإِمَامُ الطَّبْرَانِيُّ فِي الْمُعْجَمِ الْكَبِيرِ: حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ عَبْدِ الْعَزِيزِ وَأَبُو مُسْلِمٍ الْكَشْبِيُّ، قَالَا: ثَنَا حَجَّاجُ بْنُ الْمِنْهَالِ، ثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ أَنَّ أَبَانَ بْنَ أَبِي عِيَّاشٍ أَخْبَرَهُمْ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ، عَنْ أَبِي طَلْحَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَى عَلَى رَجُلٍ وَهُوَ يَقُولُ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنَّ لَكَ

الْحَمْدَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْمَنَّانُ بَدِيعَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ فَقَالَ: «لَقَدْ سَأَلَ اللَّهُ بِالْإِسْمِ الَّذِي إِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ.»

b. Tercümesi

Ali b. Abdilaziz, Ebû Müslim el-Keşşî- Haccâc b. el-Minhâl- Hammâd b. Seleme- Ebân b. Ebî Ayyâş- Enes b. Mâlik- Ebû Talha isnadıyla rivayet edildiğine göre; Rasûlullah (s.a.v.) bir adamın yanına geldi. O adam: “Ey Allah’ım! Ben yalnız senden istiyorum. Çünkü övgü yalnız sana aittir. Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Sen bol bol ihsan edensin, gökleri ve yeri yoktan var edensin. Azamet ve sonsuz kerem sahibisin.” diyordu. Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): “**Muhakkak ki bu adam, öyle bir isimle Allah’tan istedi ki, o isimle dua edildiği vakit duaya icâbet edilir.**” buyurdu.¹⁷²²

c. Ricâli

Hadisin senedi; Ali b. Abdilazîz, Ebû Müslim el-Keşşî- Haccâc b. el-Minhâl- Hammâd b. Seleme- Ebân b. Ebî Ayyâş- Enes b. Mâlik- Ebû Talha şeklindedir.

(Ali b. Abdilazîz), künyesi Ebü’l-Hasen el-Begavî’dir. Dârekutnî’nin onun hakkında “sikatün me’mûnün” (çok güvenilir), İbn Ebî Hâtim’in de “sadûk” dediği rivayet edilmektedir.¹⁷²³ Fakir olduğundan dolayı belirli bir ücret karşılığında hadis rivayet etmesi, Nesâî tarafından eleştirilmesine neden olmuştur.¹⁷²⁴ Zehebî, *Mîzân*’ında ona “sika” hükmünü verirken¹⁷²⁵ *Târîh*’inde onun için “hasenü’l-hadîs” (hadisi iyidir) ve “leyse bi-hücce” (hadisi delil değildir)¹⁷²⁶, *Tezkiretü’l-huffâz*’ında

¹⁷²² Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebir*, V, 101 (4722).

¹⁷²³ Bkz. Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh er-Rûmî el-Hamevî, *Mu’cemü’l-üdebâ: İrsâdü’l-erîb ilâ ma’rifeti’l-edîb*, thk. İhsan Abbas, Dârü’l-Garbi’l-İslâmî, Beyrut, 1414, IV, 1795; İbn Nukta, Ebû Bekr Muînüddîn Muhammed b. Abdilganî b. Ebî Bekr b. Şücâ’ el-Bağdâdî, *et-Takyîd li-ma’rifeti ruvâti’s-sünen ve’l-mesânîd*, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût, Dârü’l-Kütübî’l-İlmiyye, Beyrut, 1408, s. 408; Zehebî, *Târîh*, VI, 783; a.mlf., *Tezkiretü’l-huffâz*, II, 147; Süyûtî, *Tabakâtü’l-huffâz*, s. 278.

¹⁷²⁴ Yâkût el-Hamevî, *Mu’cemü’l-üdebâ*, IV, 1795; İbn Nukta, *Takyîd*, s. 409; Zehebî, *Târîh*, VI, 783; Süyûtî, *Tabakâtü’l-huffâz*, s. 278.

¹⁷²⁵ Bkz. Zehebî, *Mîzân*, III, 143.

¹⁷²⁶ Bkz. Zehebî, *Târîh*, VI, 782.

da “hâfız, sadûk” tâbirlerini kullanmış¹⁷²⁷, İbn Hacer ise ona “sika” hükmünü vermiştir.¹⁷²⁸ Süyûtî de “hâfız, sadûk” ifadeleriyle onu tavsîf etmiştir.¹⁷²⁹

(**Ebû Müslim el-Keşî**), tam adı İbrâhim b. Abdillâh b. Müslim el-Basrî olup Ebû Müslim el-Keccî nisbesiyle tanınmaktadır.¹⁷³⁰ Hadis rivayet etmek üzere imlâ meclisleri kuran ve cömertliği ile tanınan Ebû Müslim’in, Gassân Meydanı’nda hadis imlâ ettiği sırada meclisinde izleyiciler dışında kırk bin kûsür hokka taşıyıcısının yer aldığı ve her biri ötesindeki arkadaşına hadisi aktarmak üzere yedi müstemlînin bulunduğu, hadis rivayet ettiği zaman Allah’a şükretmek için on bin dirhem tasadduk ettiği rivayet edilmektedir.¹⁷³¹ Mûsâ b. Hârûn’un (ö. 294/907) onun hakkında “sika”, Dârekutnî’nin “sadûk, sika”, Hâfız Abdülganî b. Saîd el-Ezdî’nin (ö. 409/1018) de “sika” tâbirini kullandığı kaydedilmektedir.¹⁷³² Ebû Ya’lâ Halîlî ona “sika” hükmünü verirken¹⁷³³ Zehebî onu “şeyh, imâm, hâfız” ifadeleriyle tavsîf etmiş¹⁷³⁴ ve Dârekutnî ile başkaları tarafından tevsîk edildiğini belirtmiştir.¹⁷³⁵

(**Haccâc b. el-Minhâl**), künyesi Zehebî’ye göre Ebû Muhammed el-Basrî el-Enmâtî¹⁷³⁶, İbn Hacer ile Süyûtî’ye göre de Ebû Muhammed es-Sülemî’dir.¹⁷³⁷ Haccâc b. el-Minhâl “sika” bir râvidir.¹⁷³⁸

(**Hammâd b. Seleme**), 8. hadiste belirtildiği üzere “sika” bir râvidir. (**Ebân b. Ebî Ayyâş**)’ın “metrûk” bir râvi olduğu 11. hadiste geçmiştir.

(**Enes b. Mâlik**), Rasûlullah’ın (s.a.v.) hizmetkârı meşhur sahâbîdir.

¹⁷²⁷ Bkz. Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 147.

¹⁷²⁸ Bkz. İbn Hacer, *Lisân*, V, 559.

¹⁷²⁹ Bkz. Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz*, s. 278.

¹⁷³⁰ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VII, 36; İbn Nukta, *Takyîd*, s. 187-188; İbn Abdilhâdî, *Tabakâtü ulemâi'l-hadîs*, II, 322; Zehebî, *Siyer*, X, 456; a.mlf., *Târîh*, VI, 911; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 146.

¹⁷³¹ Hatîp el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VII, 37; İbn Nukta, *Takyîd*, s. 189; Zehebî, *Siyer*, X, 456-457; a.mlf., *Târîh*, VI, 911-912; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 146; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz*, s. 277.

¹⁷³² Bkz. Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, VII, 39.

¹⁷³³ Bkz. Halîlî, *İrşâd*, II, 529.

¹⁷³⁴ Bkz. Zehebî, *Siyer*, X, 456.

¹⁷³⁵ Bkz. Zehebî, *Siyer*, X, 456; a.mlf., *Târîh*, VI, 911; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 146.

¹⁷³⁶ Bkz. Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 295.

¹⁷³⁷ Bkz. İbn Hacer, *Takrîb*, s. 153; a.mlf., *Tehzîb*, II, 206; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz*, s. 175.

¹⁷³⁸ Zehebî, *Kâşif*, I, 313; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 295; İbn Hacer, *Takrîb*, s. 153; a.mlf., *Tehzîb*, II, 207; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz*, s. 175.

d. Derecesi

Heysemî, *Mecmau'z-zevâid*'inde hadisin senedinde metrûk bir râvi olan **(Ebân b. Ebî Ayyâş)**'ın bulunduğunu kaydetmektedir. Seneddeki râvilerden **(Ebân b. Ebî Ayyâş)**'ın “metruk” oluşu, bu rivayetin senedinin “çok zayıf” olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla bu rivayet, takviye edilemeyecek derecede zayıftır.

e. Değerlendirme

Ebû Talha (r.a.) tarafından rivayet edilen bu hadis, ayrıca Enes b. Mâlik (r.a.) kanalıyla Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'i¹⁷³⁹ ile İbn Mâce¹⁷⁴⁰, Ebû Dâvûd¹⁷⁴¹, Tirmizî¹⁷⁴² ve Nesâî'nin¹⁷⁴³ *Sünen* 'lerinde yer almaktadır. Senedi takviye edilemeyecek kadar çok zayıf olan bu rivayet yerine sahih isnadla gelen Enes b. Mâlik (r.a.) hadisi dikkate alınmalıdır.

Söz konusu hadisin bazı rivayetlerinde, ayakta namaz kılan bir adamın rükû ve secde yaptıktan sonra teşehhüde oturduğu, sonra da “اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنَّ لَكَ الْحَمْدَ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْمَنَّانُ بَدِيعَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ، يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ، يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ، إِنِّي أَسْأَلُكَ **Ben yalnız senden istiyorum. Çünkü övgü yalnız sana aittir. Senden başka hiçbir ilâh yoktur. Sen bol bol ihsan eden, gökleri ve yeri yoktan var edensin. Ey azamet ve sonsuz kerem sahibi! Ey daima diri ve kayyûm olan! Senden istiyorum.**) ifadeleriyle dua ettiği¹⁷⁴⁴; bazılarında Rasûlullah'ın (s.a.v.), “*Nefsimi kudretinde tutan zata yemin olsun ki, (bu adam) kendisiyle dua edildiği vakit (Allah'ın) icâbet ettiği, (hayır) istendiği vakit verdiği, Allah'ın ism-i a'zamı (en yüce ismi) ile dua etmiştir.*” buyurduğu¹⁷⁴⁵; bazı rivayetlerde ise Rasûlullah'ın (s.a.v.) “ism-i a'zamı” (en yüce ismi) yerine “yüce ismi” ifadesini kullandığı kaydedilmektedir.¹⁷⁴⁶

¹⁷³⁹ Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIX, 238 (12205), XX, 61-62 (12611), XXI, 192 (13570).

¹⁷⁴⁰ İbn Mâce, Duâ 9 (3858).

¹⁷⁴¹ Ebû Dâvûd, Vitir 23 (1495).

¹⁷⁴² Tirmizî, De'avât 99 (3544).

¹⁷⁴³ Nesâî, Sehiy 58 (1300).

¹⁷⁴⁴ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XX, 61-62 (12611); Nesâî, Sehiy 58 (1300).

¹⁷⁴⁵ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XIX, 238 (12205), XXI, 192 (13570); İbn Mâce, Duâ 9 (3858); Tirmizî, De'avât 99 (3544).

¹⁷⁴⁶ Bkz. Ahmed b. Hanbel, **Müsned**, XX, 61-62 (12611); Ebû Dâvûd, Vitir 23 (1495); Nesâî, Sehiy 58 (1300).

Hadis şârihleri tarafından söz konusu duayı yapan sahâbînin Ebû Ayyâş Zeyd b. Sâmit ez-Zürakî (r.a.) olduğu belirtilmektedir.¹⁷⁴⁷ Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde yer alan bir rivayet de bunu teyit etmektedir.¹⁷⁴⁸ Ayrıca hadisin zâhirinden Ebû Ayyâş'ın bu duayı namazdan sonra değil de selâmdan evvel namaz içerisinde yaptığı anlaşılmaktadır.¹⁷⁴⁹

Duanın başında yer alan "Allâhümme innî es'elüke" şeklindeki ifade; "Ey Allah'ım! Bu kelimelerle seni senâ etmeyi vesile edinerek senden bütün hayırları istiyorum." anlamına gelmektedir.¹⁷⁵⁰ Bazı rivayetlerde zikredilip bazılarında zikredilmeyen "el-Hannân" (الْحَنَّانُ) kelimesi de "kullarına karşı şefkat ve merhameti çok olan" demektir.¹⁷⁵¹ Ayrıca Hz. Ali'nin (r.a.) bu kelimeyi, "kendisinden yüz çevirene yönelen" şeklinde açıkladığı rivayet edilmektedir.¹⁷⁵²

El-Mennân (الْمَنَّانُ), "nimet verme, ihsanda bulunma" anlamına gelen "الْمَنَّ" kelimesinden türemiş olup yapısı itibariyle mübalağa ifade etmektedir. Araplar'ın kullanımında "mükâfat beklemeyen, yaptığına karşılık verilmesi talebinde olmayan kimseye ihsanda bulunmak" anlamındadır.¹⁷⁵³ Buna göre hadiste ifade edilen mâna, "bol bol nimet veren, ihsanda bulunan" şeklindedir.¹⁷⁵⁴ Allah Teâlâ'nın kullarını yaratması, onlara yardım etmesi, onları imana, her türlü iyiliğe ve hidayete erdirmesi bakımından "kullarına verdiği nimetleri sayan, minneti çok olan" mânasında "الْمِنَّةُ" kelimesinden türemiş olabileceği de mümkün görülmektedir.¹⁷⁵⁵

El-Bedî' (الْبَدِيعُ), "bir örneğe ihtiyaç duymadan yoktan var eden" demektir. "Bedî'u's-semâvâti ve'l-arz" ifadesi, "gökleri ve yeri daha önceki bir şeyi örnek

¹⁷⁴⁷ Bkz. Sehârenfûrî, *Bezlü'l-mechûd*, VI, 222; Ebü'l-Hasen el-Mübârekfûrî, *Mir'âtü'l-mefâtiḥ*, VII, 438; Etyûbî, *Zahîretü'l-ukbâ*, XV, 218.

¹⁷⁴⁸ Bkz. Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, XXI, 310-311 (13798).

¹⁷⁴⁹ Etyûbî, *Zahîretü'l-ukbâ*, XV, 218.

¹⁷⁵⁰ Etyûbî, *Zahîretü'l-ukbâ*, XV, 219.

¹⁷⁵¹ Müzhirî, *Mefâtiḥ*, III, 156; Ali el-Kârî, *Mirkât*, IV, 1588; Etyûbî, *Zahîretü'l-ukbâ*, XV, 219.

¹⁷⁵² Bkz. Ali el-Kârî, *Mirkât*, IV, 1588.

¹⁷⁵³ Aynî, *Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, thk. Ebü'l-Münzir Hâlid b. İbrâhim el-Mısrî, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 1420, V, 407; Sehârenfûrî, *Bezlü'l-mechûd*, VI, 222; Ebü'l-Hasen el-Mübârekfûrî, *Mir'âtü'l-mefâtiḥ*, VII, 438; Etyûbî, *Zahîretü'l-ukbâ*, XV, 219.

¹⁷⁵⁴ İbn Melek, *Şerhu Mesâbihi's-sünne*, III, 114; Ali el-Kârî, *Mirkât*, IV, 1588; Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd*, IV, 254.

¹⁷⁵⁵ Ali el-Kârî, *Mirkât*, IV, 1588.

almadan yoktan var eden, onları bir temel veya madde olmadan meydana getiren”¹⁷⁵⁶ anlamındadır. “Zü’l-celâlî ve’l-ikrâm” ifadesi ise “azamet ve ikram sahibi” anlamına gelir.¹⁷⁵⁷ Kurtubî’nin (ö. 671/1273) “ikram sahibi” ifadesini ayrıca “O, kendisi hakkında bir ortak düşünülemez olduğundan yüceltmeye lâyıktır.” şeklinde açıkladığı belirtilmektedir.¹⁷⁵⁸

Rivayetlerin bir kısmında olup bir kısmında zikredilmeyen “Yâ Hayyü Yâ Kayyûm” ifadesi hakkında bazı âlimlerin, “O, zâtını vasıfladığı gibidir.” demek suretiyle mânasını Allah’a havale ettikleri, bazılarının ise “el-hayyü” (الْحَيُّ) kelimesini, “ölmeyen, bâkî olan” şeklinde; “el-kayyûm” (الْقَيُّومُ) kelimesini de “yarattıklarını idare ederek ayakta tutan, amelinin karşılığını verinceye dek her nefsin kazancını koruyan” şeklinde açıkladıkları kaydedilmektedir.¹⁷⁵⁹

Hadiste dua etmek ve talepte bulunmak arasında bir ayırım gözetilmemiştir. Bununla birlikte “suâl” kulun “bana falan şeyi ver” demesi; “dua” ise kulun “Yâ Rabbi!” diyerek Allah Teâlâ’ya seslenmesidir. Aralarındaki fark, birinde Allah Teâlâ’nın isteyene vermesi, diğesinde “Buyur kulum, ne istiyorsun?” diyerek kuluna icâbet etmesidir.¹⁷⁶⁰

Tîbî’nin beyanına göre duaya icâbet, dua edenin duaya icâbet eden katındaki şeref ve saygınlığına delâlet eder ve isteyene vermenin aksine ihtiyacın giderilmesini içerir. Birçok hadiste isteyen kimseler zemmedilirken istemekten sakınan, iffet gösteren kimseler övülmüştür. Buna göre dua, istemekten daha üstündür.¹⁷⁶¹

Bazı rivayetlerde Allah Rasûlü’nün (s.a.v.) söz konusu dua için “ism-i a’zam” (en yüce isim)” ifadesini, bazılarında da “yüce isim” ifadesini kullandığı kaydedilmektedir. Bu durum ism-i a’zamin varlığı ve tayini hususunda âlimlerin

¹⁷⁵⁶ Aynî, *Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*, V, 407; Ali el-Kârî, *Mirkât*, IV, 1588; Azîmâbâdî, *Avnü’l-ma’bûd*, IV, 254-255; Sehârenfûrî, *Bezlü’l-mechûd*, VI, 222; Etyûbî, *Zahîretü’l-ukbâ*, XV, 219.

¹⁷⁵⁷ Ali el-Kârî, *Mirkât*, IV, 1588; Azîmâbâdî, *Avnü’l-ma’bûd*, IV, 255; Ebü’l-Hasen el-Mübârekfûrî, *Mir’âtü’l-mefâtih*, VII, 438; Etyûbî, *Zahîretü’l-ukbâ*, XV, 219.

¹⁷⁵⁸ Bkz. Etyûbî, *Zahîretü’l-ukbâ*, XV, 219.

¹⁷⁵⁹ Bkz. Etyûbî, *Zahîretü’l-ukbâ*, XV, 219-220.

¹⁷⁶⁰ Azîmâbâdî, *Avnü’l-ma’bûd*, IV, 254.

¹⁷⁶¹ Tîbî, *Kâşif*, VI, 1817.

ihtilâfına neden olmuştur. Süyûtî *el-Hâvî li'l-fetâvî* adlı eserinde bu hususta yirmi farklı görüş zikrederken¹⁷⁶² Şevkânî yaklaşık kırk görüş olduğunu belirtmiştir.¹⁷⁶³

Taberî, Ebü'l-Hasen el-Eş'arî (ö. 324/935-36), İbn Hibbân ve Kâdî Ebû Bekr el-Bâkılânî'nin (ö. 403/1013) de içinde bulunduğu bir takım ulemâ, Allah Teâlâ'nın bir ism-i a'zamının olmadığı kanaatindedirler.¹⁷⁶⁴ Onlara göre Allah'ın bütün isimleri yüce olup bunlardan herhangi birini diğerlerinden üstün ve yüce olmakla nitelemek, kendisi dışındakileri noksanlıkla nitelemeyi gerektireceğinden câiz değildir. Dolayısıyla bu hususta vârid olan haberlerdeki "a'zam" (en yüce) ifadesi "azîm" (yüce) mânasındadır.¹⁷⁶⁵

İmam Ca'fer es-Sâdık (ö. 148/765) ile Cüneyd-i Bağdâdî'ye (ö. 297/909) nisbet edilen¹⁷⁶⁶ bir görüşe göre Allah'tan başka şeylerden yüz çevirerek tam bir ihlâsla Allah'a yönelmek suretiyle zikredilen her isim, ism-i a'zam olup böyle bir hali elde eden kişinin duasına icâbet edilir.¹⁷⁶⁷ Ayrıca haberlerde vârid olan a'zamiyet (diğerlerinden üstün ve yüce olma) ile kastedilenin, bu isimle dua edene verilecek sevabın fazlalığı olduğu İbn Hibbân'dan nakledilmektedir.¹⁷⁶⁸

İsm-i a'zamın varlığını kabul edenler, söz konusu haberlerde zikredilen "a'zam" ifadesini ism-i tafidil kabul edip Allah'ın bazı isimlerinin bazılarında daha üstün ve yüce olduğunu belirtmektedirler. Onlara göre tıpkı "er-Rahmân" ismindeki mübalağanın "er-Rahîm" ismindeki mübalağadan fazla oluşuna nisbetle daha çok yücelik ifade etmesi ve yalnızca Allah Teâlâ'nın zâtı hakkında kullanılıp başkalarına nisbet edilememesi nedeniyle "Allah" isminin "er-Rabb" isminden daha yüce olduğu gibi Allah'ı tâzim mânasını daha çok ifade eden her isim diğerlerinden daha üstün ve yücedir.¹⁷⁶⁹ Bu görüşü savunanlardan bazıları ism-i a'zam hususundaki bilgiyi

¹⁷⁶² Bkz. Süyûtî, *el-Hâvî li'l-fetâvî*, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1424, I, 472-476.

¹⁷⁶³ Bkz. Şevkânî, *Tuhfetü'z-zâkirîn bi-Uddeti'l-Hisni'l-hasîn min kelâmi seyyidi'l-mürselîn*, Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, Beyrut, 1408, s. 71.

¹⁷⁶⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, XI, 224; Süyûtî, *Hâvî*, I, 472.

¹⁷⁶⁵ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, XI, 224; Emîr es-San'ânî, *Tahyîr*, IV, 54; Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd*, IV, 254.

¹⁷⁶⁶ Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, XI, 224.

¹⁷⁶⁷ Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, XI, 224; Süyûtî, *Hâvî*, I, 475; Emîr es-San'ânî, *Tahyîr*, IV, 54.

¹⁷⁶⁸ Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, XI, 224; Süyûtî, *Hâvî*, I, 473; Emîr es-San'ânî, *Tahyîr*, IV, 54; Azîmâbâdî, *Avnü'l-ma'bûd*, IV, 254.

¹⁷⁶⁹ Müzhirî, *Mefâtih*, III, 157; Tîbî, *Kâşif*, VI, 1816.

Allah'ın kendisine sakladığını, Allah tarafından bildirilmedikçe hiç kimsenin buna muttali olamayacağını ifade ederken bazıları bunun bilinen bir isim olduğunu belirtmiş ve bu hususta farklı görüşler ileri sürmüşlerdir.¹⁷⁷⁰

İbn Hacer *Fethu'l-bârî* adlı eserinde bu görüşlerden on dört tanesine vâkif olduğunu belirtmektedir. Bunlar; Hüve (هُوَ), Allah (الله), Allâhu'r-rahmânü'r-rahîm (الله الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ), er-Rahmânü'r-rahîmü'l-hayyü'l-kayyûm (الرَّحْمَانُ الرَّحِيمُ الْحَيُّ الْقَيُّومُ), el-Hayyü'l-kayyûm (الْحَيُّ الْقَيُّومُ), el-Hannân el-mennân bedî'u's-semâvâti ve'l-arz zü'l-celâl ve'l-ikrâm el-hayyü'l-kayyûm (الْحَنَّانُ الْمَنَّانُ بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ذُو الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ), Bedî'u's-semâvâti ve'l-arz zü'l-celâl ve'l-ikrâm (بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَ الْإِكْرَامِ), Zü'l-celâl ve'l-ikrâm (ذُو الْجَلَالِ وَ الْإِكْرَامِ), Allâhu lâ ilâhe illâ hüve'l-ehadü's-samed ellezî lem yelid ve lem yûled ve lem yekün lehû küfüfen ehad (الله لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْأَحَدُ الصَّمَدُ الَّذِي لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ), Rabbi Rabbi, Hz. Yûnus'un balığın karnında yaptığı “lâ ilâhe illâ ente sübhâneke innî küntü mine'z-zâlimîn” (لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ) şeklindeki dua, Allah Allah Allah ellezî lâ ilâhe illâ hüve rabbü'l-arşi'l-azîm (الله اللهُ اللهُ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ), “ism-i a'zam Allah'ın en güzel isimlerinin (esmâ-i hüsnâ) içerisinde gizlenmiştir” ve “ism-i a'zam kelime-i tevhîd (لَا إِلَهَ إِلَّا اللهُ) sözüdür”¹⁷⁷¹ şeklindedir.

Süyûtî bunlara ilâveten, “Mâlikü'l-mülk” (مَالِكُ الْمُلْكِ), “Allâhümme” (اللَّهُمَّ) ve “Elif Lâm Mîm” (الم) ifadelerini de zikretmektedir.¹⁷⁷²

İbn Hacer, her birinin bir rivayete veya bir nakle dayandığı bu görüşler içerisinde sened bakımından en sahih olanının İhlâs sûresine benzer şekilde ifade edilen görüş olduğunu belirtmektedir.¹⁷⁷³ Bu görüş, Büreyde b. Husayb (r.a.) hadisine dayanmaktadır. Söz konusu hadiste Rasûlullah'ın (s.a.v.) bu sözlerle dua eden bir adamı işittiği ve “*Nefsimi kudretinde tutan zata yemin olsun ki, (bu adam) kendisiyle dua edildiği vakit (Allah'ın) icâbet ettiği, (hayır) istendiği vakit verdiği, Allah'ın ism-i a'zamu ile dua etmiştir.*” buyurduğu haber verilmektedir.¹⁷⁷⁴

¹⁷⁷⁰ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, XI, 224; Emîr es-San'ânî, *Tahyîr*, IV, 55.

¹⁷⁷¹ İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, XI, 224-225.

¹⁷⁷² Bkz. Süyûtî, *Hâvî*, I, 472-476.

¹⁷⁷³ Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, XI, 225.

¹⁷⁷⁴ Bkz. İbn Mâce, *Duâ* 9 (3857); Ebû Dâvûd, *Vitir* 23 (1493); Tirmizî, *De'avât* 63 (3475); İbn Hibbân, *Sahih*, III, 173 (891); Hâkim, *Müstedrek*, I, 683 (1858).

Tîbî'ye göre bu hadis, Allah'ın bir ism-i a'zamı olduğuna ve onu vesile edinerek yapılan duaya Allah'ın icâbet edeceğine delâlet eder. Bu isim, hadiste mezkûrdur. Ayrıca hadis, *“Allah'tan başka şeylerden yüz çevirerek tam bir ihlâsla Allah'a yönelmek suretiyle zikredilen her isim, ism-i a'zamdır. Zirâ isimdeki yücelik zâta aittir. Harflerin birbirine karşı farklı bir yüceliği yoktur.”* diyenlerin aleyhine delil teşkil etmektedir.¹⁷⁷⁵

Diğer taraftan ism-i a'zam ile ilgili rivayet edilen hadislerde, birinde olup diğerinde bulunmayan farklı isimler zikredilmiştir. Tîbî, bu rivayetlerin hepsinde “Allah” lafzının bulunmasından hareketle ism-i a'zamin “Allah” lafzı olduğuna hükmetmiş¹⁷⁷⁶, Emîr es-San'ânî (ö. 1182/1768) de rivayetlerdeki bu farklılığın bir tenâkuz oluşturmadığını, Allah'ın birden fazla ism-i a'zaminin olabileceğini dile getirmiş ve sünnette ism-i a'zamin varlığına işaret eden delillerin sabit olması hasebiyle buna muhalefet etmeyi gerektiren hiçbir sebep olmadığını kaydetmiştir.¹⁷⁷⁷

İsm-i a'zamin hangi isim olduğu hususunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Kulun cüz'î bilgisiyle hayrına olacağını düşündüğü şeylerin hakikatte aleyhine olması, her isteğinin yerine getirilmesi durumunda yanlış duygulara kapılarak dünya ve âhiretine zarar verecek tavırlar sergilemesi gibi ihtimaller düşünülduğünde, Allah'ın kullarına karşı şefkat ve merhametinin bir tezahürü olarak ism- a'zam bilgisini gizlediğini söylemek mümkündür. Aynı şekilde kendisine verildiğinde bunu zâyi etmeyip yerli yerinde kullanabilecek düzeyde olan kimselere bu sırrın aralanması da mümkündür. Öte yandan bu sır, dua ederken ism-i a'zam olabileceği düşüncesiyle Allah'ın diğer isimlerinin de zikredilmesine teşvik mahiyetindedir.

Allah Teâlâ'yı senâ ederek ilticada bulunmanın mübahlığı, vesile kılınarak dua edildiğinde Allah'ın yapılan duaya icâbet ettiği bir ism-i a'zaminin bulunduğu ve sözü geçen ifadelerle dua etmenin fazileti, hadisten çıkarılan hükümlerdir.

¹⁷⁷⁵ Bkz. Tîbî, **Kâşif**, VI, 1816-1817.

¹⁷⁷⁶ Bkz. Tîbî, **Kâşif**, VI, 1817.

¹⁷⁷⁷ Bkz. Emîr es-San'ânî, **Tahyîr**, IV, 54-55.

3.3.33. OTUZ DOKUZUNCU HADİS

Hz. Ömer'in Fazileti

a. Metni

قَالَ ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ فِي مُصَنَّفِهِ: حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ الْأَحْمَرُ، وَالثَّقَفِيُّ، عَنْ مُحَمَّدٍ، عَنْ أَنَسٍ، قَالَ: قَالَ أَبُو طَلْحَةَ: يَوْمَ مَاتَ عُمَرُ مَا أَهْلُ بَيْتِ حَاضِرٍ، وَلَا بَادٍ إِلَّا وَقَدْ دَخَلَ عَلَيْهِمْ نَقْصٌ.

b. Tercümesi

Ebû Hâlid el-Ahmer, es-Sekafî- Humejd et-Tavîl- Enes b. Mâlik- Ebû Talha isnadıyla rivayet edildiğine göre; Ebû Talha (r.a.) şöyle dedi: “**Hz. Ömer'in vefat ettiği gün zayıflığı hissetmeyen hiçbir şehirli ve bedevî kalmamıştır.**”¹⁷⁷⁸

c. Ricâli

Hadisin senedi; Ebû Hâlid el-Ahmer ve es-Sekafî- Humejd et-Tavîl- Enes b. Mâlik- Ebû Talha şeklindedir.

(Ebû Hâlid el-Ahmer), asıl adı Süleyman b. Hayyân'dır. İbn Sa'd onun çok hadis rivayet eden “sika” bir râvi olduğunu kaydetmektedir.¹⁷⁷⁹ Yahyâ b. Maîn'in onun hakkında “leyse bihî be's” (zararı yok)¹⁷⁸⁰, “sadûk, leyse bi-hücce” (sadûktur, hadisi delil değildir)¹⁷⁸¹ ve “sika”¹⁷⁸² tâbirlerini kullandığı; Ali b. Medîni'nin de “sika” dediği¹⁷⁸³ nakledilmektedir. İclî onu *Ma'rifetü's-sikât*'ında zikretmiş ve “sika” hükmünü vermiştir.¹⁷⁸⁴ Ebû Hâtim er-Râzî'nin kendisi hakkında “sadûk”¹⁷⁸⁵,

¹⁷⁷⁸ İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VI, 355 (31985).

¹⁷⁷⁹ Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, VI, 363.

¹⁷⁸⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 107; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, X, 30; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 397; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 181.

¹⁷⁸¹ İbn Adî, *Kâmil*, IV, 278; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 396; Zehebî, *Mîzân*, II, 200; a.mlf., *Siyer*, VII, 485; a.mlf., *Târîh*, IV, 859; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 181.

¹⁷⁸² Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, X, 30; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 396; Zehebî, *Siyer*, VII, 485; a.mlf., *Târîh*, IV, 860; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 181.

¹⁷⁸³ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 107; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 396; Zehebî, *Mîzân*, II, 200; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 181.

¹⁷⁸⁴ Bkz. İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, I, 427.

¹⁷⁸⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IV, 107; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 397; İbn Abdilhâdî, *Tabakâtü ulemâi'l-hadîs*, I, 399; Zehebî, *Mîzân*, II, 200; a.mlf., *Siyer*, VII, 485; a.mlf., *Târîh*, IV, 859; a.mlf., *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 200; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 181.

Nesâî'nin de "leyse bihî be's" dediği¹⁷⁸⁶ râviler arasındadır. İbn Hibbân onu *Sikât*'ında zikretmiş¹⁷⁸⁷, İbn Adî *el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl*'inde Yahyâ b. Maîn gibi "sadûk, leyse bi-hücce" hükümünü vermiş¹⁷⁸⁸, İbn Şâhîn de *Târîhu esmâi's-sikât*'ında zikretmiştir.¹⁷⁸⁹ Zehebî *Siyer*'inde onu "imâm, hâfız" ifadeleriyle tavsîf ederken¹⁷⁹⁰ *Târîh*'inde çeşitli hadis kitaplarında onun hadisleriyle ihticâc edildiğini bununla birlikte sağlamlık hususunda Yahyâ b. Saîd el-Kâtân gibi olmadığını belirtmiş¹⁷⁹¹, *Tezkiretü'l-huffâz*'ında da onun için "hâfız, sadûk" tâbirlerini kullanmıştır.¹⁷⁹² İbn Hacer ise ona "sadûk yuhtüü" (yanılır bir sadûktur) hükmünü vermiştir.¹⁷⁹³

(**es-Sekâfî**), tam adı Ebû Muhammed Abdülvehhâb b. Abdilmecîd es-Sekâfî'dir. Vefatından üç veya dört sene evvel ihtilâta uğradığı rivayet edilmektedir.¹⁷⁹⁴ İbn Sa'd, zayıflık bulunmakla birlikte onun "sika" bir râvi olduğunu kaydetmektedir.¹⁷⁹⁵ Yahyâ b. Maîn'in onun hakkında "sika" tâbirini kullandığı, bir defasında da ömrünün sonlarında ihtilâta uğradığını belirttiği rivayet edilmektedir.¹⁷⁹⁶ Ali b. Medîni onun "sika" olduğunu¹⁷⁹⁷, Ahmed b. Hanbel de Abdüla'lâ eş-Şâmî'den daha sağlam ve daha güvenilir olduğunu ifade etmiştir.¹⁷⁹⁸ İclî onu *Ma'rifetü's-sikât*'ında¹⁷⁹⁹, Ukaylî *ed-Duafâü'l-kebîr*'inde¹⁸⁰⁰, İbn Hibbân da

¹⁷⁸⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XI, 397; İbn Hacer, *Tehzîb*, IV, 181.

¹⁷⁸⁷ Bkz. İbn Hibbân, *Sikât*, VI, 395.

¹⁷⁸⁸ Bkz. İbn Adî, *Kâmil*, IV, 282.

¹⁷⁸⁹ Bkz. İbn Şâhîn, *Târîhu esmâi's-sikât*, s. 100.

¹⁷⁹⁰ Bkz. Zehebî, *Siyer*, VII, 485.

¹⁷⁹¹ Bkz. Zehebî, *Târîh*, IV, 860.

¹⁷⁹² Bkz. Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, I, 200.

¹⁷⁹³ Bkz. İbn Hacer, *Takrîb*, s. 250.

¹⁷⁹⁴ Bkz. Ukaylî, *Duafâ*, III, 75; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XII, 276; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 506; Zehebî, *Mizân*, II, 680-681; a.mlf., *Siyer*, VIII, 22; Safedî, Salâhuddîn Halîl b. Aybeg es-Safedî, *el-Vâfî bi'l-vefeyât*, thk. Ahmed el-Arnaût-Türkî Mustafâ, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1420, XIX, 205.

¹⁷⁹⁵ Bkz. İbn Sa'd, *Tabakât*, VII, 212.

¹⁷⁹⁶ Bkz. İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 71; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XII, 275; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 506; Zehebî, *Kâşif*, I, 675; a.mlf., *Mizân*, II, 681; a.mlf., *Siyer*, VIII, 22; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 450; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz*, s. 139.

¹⁷⁹⁷ Safedî, *Vâfî*, XIX, 205.

¹⁷⁹⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VI, 71; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, XII, 275; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVIII, 506; İbn Hacer, *Tehzîb*, VI, 450.

¹⁷⁹⁹ Bkz. İclî, *Ma'rifetü's-sikât*, II, 108.

¹⁸⁰⁰ Bkz. Ukaylî, *Duafâ*, III, 75.

Sikât'ında¹⁸⁰¹ zikretmektedir. Ömrünün sonlarına doğru ihtilâta uğraması, Ukaylî'nin onu *Duafâ*'sında zikretmesine neden olmuştur. Ancak Zehebî, onun sika bir râvi olduğunu, tegayür zamanında hiçbir hadis rivayet etmediğini, dolayısıyla söz konusu ihtilâtın ona zarar vermeyeceğini belirtmiştir.¹⁸⁰² İbn Hacer de aynı şekilde ona "sika" hükmünü vermiştir.¹⁸⁰³

(**Humeyd et-Tavîl**), 9. hadiste belirtildiği üzere "sika" bir râvidir. (**Enes b. Mâlik**), meşhur sahâbîdir.

d. Derecesi

Seneddeki râvilerden (**Ebû Hâlid el-Ahmer**), zabt noktasında bazı problemleri olmakla birlikte "sadûk" bir râvidir. Dolayısıyla hadisin isnadı hasendir. Bununla birlikte hadisin İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ında, Yezîd b. Hârûn- Hammâd b. Seleme- Sâbit b. Eslem el-Bünânî- Enes b. Mâlik isnâdıyla bir mütâbii bulunmaktadır.¹⁸⁰⁴ Söz konusu mütâbiin takviyesiyle hadis **sahih li-gayrihî** derecesine yükselmiştir.

e. Değerlendirme

Hadis, mevkûf bir rivayet olup Ebû Talha'nın Hz. Ömer'in vefatıyla müslümanların içine düştüğü durum hakkındaki genel kanaatini içermektedir. Buna göre Hz. Ömer'in vefatı, şehirli olsun bedevî olsun neredeyse bütün müslümanların zayıflığa uğramasına neden olmuştur.

Ebû Talha (r.a.), söz konusu zayıflığın hangi hususlarda baş gösterdiğini belirtmemiştir. Ancak İbn Sa'd'ın *Tabakât*'ında yer alan bir rivayette müslümanların hem dinî hem de dünyevî açıdan zayıflığa uğradıkları kaydedilmektedir.¹⁸⁰⁵

Hadiste, Hz. Ömer'in vefatından sonra müslümanların yeri doldurulamayacak bir eksiklik içine düşmelerinden, bu nedenle çeşitli fitnelere mâruz kalarak ağır imtihanlarla sınındıklarından bahsedilmektedir. Bununla, Hz. Osman döneminde ortaya çıkan ve sonraki dönemlerde varlığını sürdüren, ümmetin birlik ve

¹⁸⁰¹ Bkz. İbn Hibbân, **Sikât**, VII, 132-133.

¹⁸⁰² Bkz. Zehebî, **Mîzân**, II, 680-681; a.mlf., **Siyer**, VIII, 23.

¹⁸⁰³ Bkz. İbn Hacer, **Lisân**, V, 305; a.mlf., **Takrîb**, s. 368.

¹⁸⁰⁴ Bkz. İbn Sa'd, **Tabakât**, III, 285.

¹⁸⁰⁵ Bkz. İbn Sa'd, **Tabakât**, III, 285.

beraberliğine zarar vermeye yönelik faaliyetlerin ve müslümanların mâruz kaldığı fitnelerin kastedilmiş olması ihtimal dahilindedir.

Hz. Ömer (r.a.), üstün zekâsı ve ileri görüşlülüğüyle hilâfeti boyunca aldığı isabetli kararlar sayesinde müslümanlar arasında ortaya çıkabilecek fitnelerin önüne geçmiş, varlığı fitnelere karşı her zaman set olmuştur. Nitekim Buhârî'nin *Sahih* 'inde yer alan bir rivayette; Huzeyfe b. Yemân'ın (r.a.), Hz. Ömer'in fitneye dair kendisine yönelttiği bir soru karşısında “*Ey mü'minlerin emiri! O fitneden sana bir şey yok. Muhakkak seninle onun arasında kapalı bir kapı vardır.*” dediği ve kırılacağı haber verdiği o kapının bizzat Hz. Ömer olduğunu bildirdiği anlatılmaktadır.¹⁸⁰⁶ Bu durum, Hz. Ömer'in faziletini ve hilâfet döneminin başarılarla dolu olduğunu göstermektedir.

Hz. Ömer'in faziletine dair pek çok rivayet bulunmaktadır. Rasûlullah'ın (s.a.v.) onun hakkında, “*Sizden önce yaşamış ümmetler içinde kendilerine ilham olunan isabetli görüş sahibi kişiler (muhaddesûn) vardı. Şayet ümmetim içinde onlardan biri varsa, hiç şüphesiz o, Ömer b. Hattab'dır.*” buyurduğu¹⁸⁰⁷, bir defasında da “*Allah, hakkı Ömer'in lisanına ve kalbine yerleştirmiştir.*” dediği nakledilmektedir.¹⁸⁰⁸ Huzeyfe b. Yemân (r.a.) Rasûlullah'ın (s.a.v.), “*Aranızda ne kadar kalacağımı bilmiyorum. Benden sonra şu iki kişiye uyun!*” buyurduğunu ve Hz. Ebû Bekr ile Hz. Ömer'e işaret ettiğini haber vermektedir.¹⁸⁰⁹

Bunların yanı sıra Allah Rasûlü'nün (s.a.v.), “*Benden sonra bir peygamber gelseydi bu Ömer olurdu.*”¹⁸¹⁰ şeklindeki ifadesi de Hz. Ömer'in faziletini yeterince ortaya koymaktadır.

¹⁸⁰⁶ Bkz. Buhârî, *Mevâkîtü's-Salât* 4 (525).

¹⁸⁰⁷ Bkz. Buhârî, *Enbiyâ* 51 (3469), *Ashâbü'n-Nebî* 6 (3689); Müslim, *Fezâilüs's-Sahâbe* 2 (2398/23); Tirmizî, *Menâkıb* 17 (3693).

¹⁸⁰⁸ Bkz. İbn Mâce, *Mukaddime* 11 (108); Ebû Dâvûd, *Harâc ve İmâre* 18 (2962); Tirmizî, *Menâkıb* 17 (3682).

¹⁸⁰⁹ Bkz. İbn Mâce, *Mukaddime* 11 (97); Tirmizî, *Menâkıb* 16 (3663).

¹⁸¹⁰ Bkz. Tirmizî, *Menâkıb* 17 (3686).

SONUÇ

Tezimizde; İslâm dininin ayrılmaz bir bütünü kabul edilen Kur'ân ve Sünnet'in bize kadar ulaşmasındaki en büyük payın sahâbeye ait olduğu, Kur'ân-ı Kerîm'in ilk muhatapları ve vahyin canlı tanıkları olan sahâbenin, kişiliklerini Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) şahsiyetinde eriterek onun üstün ahlâkıyla özdeşleşmiş, Kur'ân ve Sünnet'in şekillendirdiği bir hayat sürdürdükleri vurgulanmıştır.

Bilindiği gibi inançları ve yaşantılarıyla kıyamete kadar gelecek nesillere örnek ve model olan sahâbenin önemli bir bölümünü ensar ve muhâcir topluluğu oluşturmaktadır. Her iki topluluk da İslâm diniyle tanışmalarının ardından hayat içerisinde mâruz kaldıkları çeşitli sıkıntı ve musibetler karşısında inançları doğrultusunda hareket etmek ve bu uğurda samimî tavırlar sergilemek suretiyle Allah ve Rasûlü'nün rızasını kazanmayı başarmışlardır. Bunun için Kur'ân-ı Kerîm'in muhtelif yerlerinde ve pek çok hadîs-i şerifte kendilerinden övgüyle bahsedilmekte ve faziletlerine vurgu yapılmaktadır. Bu durum, zihinlerde ve gönüllerde sahih İslâm tasavvurunun oluşumu ve ilâhî vahyin en güzel şekilde hayata tatbiki noktasında sahâbenin din algısı ile temelleri bu minval üzere kurulu olan bin dört yüz yıllık geleneksel İslâm tasavvurunun son derece isabetli olduğunu göstermektedir.

Allah Teâlâ'nın tıpkı muhâcirler gibi kendilerinden övgüyle bahsettiği ve örnek alınması gereken vasıflarına işret ettiği ensar topluluğu, Evs ve Hazrec kabilelerinden oluşmaktadır. Başkalarını kendi nefesine tercih etme anlamındaki îsâr ahlâkıyla bütünleşen, Rasûlullah'ın (s.a.v.) muhabbeti ve özel ilgisiyle kendilerine ihsanda bulunduğu ensar cemaatinin dikkate değer bir mensubu, çalışmamızda hayatını ve rivayetlerini etraflıca ele aldığımız Ebû Talha el-Ensârî'dir.

Künyesiyle meşhur bir sahâbî olan Ebû Talha'nın asıl adı Zeyd b. Sehl'dir. Hazrec kabilesinin Neccâroğulları sülalesine mensup olup sahâbe-i kirâm arasında Hassân b. Sâbit ve Übey b. Kâ'b (r.a.) ile akrabalığı vardır.

Ebû Talha, 621-622 yılları arasında takvası ve keskin zekâsıyla Medine'nin önde gelen hanım sahâbîlerinden Ümmü Süleym ile evlenmiş, bu evlilikten Ebû Umeyr ve Abdullah adında iki oğlu olmuştur. Nübüvvetin on üçüncü senesinde

yetmiş aşkın sahâbî ile birlikte İkinci Akabe Biatı'na (622) katılarak Medine'nin öncü müslümanları arasında yer almıştır.

Hanımı Ümmü Süleym, oğulları Ebû Umeyr, Abdullah ve üvey oğlu Enes b. Malik ile birlikte örnek İslâm ailelerinden biri olarak İslâm tarihinde önemli yer alan Ebû Talha el-Ensârî ailesinde, kurra hafızların ve âlimlerin yetiştiği görülmektedir. Yedi torununun Kur'ânı iyi bilen hâfız ve âlim kimseler oldukları, bunların en meşhuru olan İshak b. Abdillâh b. Ebî Talha'nın İmam Mâlik'in hocaları arasında yer aldığı kaydedilmektedir.

Ebû Talha, hicretten sonra ensar ile muhâcirler arasında tesis edilen Medine Muâhâtı'nda, muhâcirlerden kendisi gibi kabir kazma işiyle meşgul olan Ebû Ubeyde b. Cerrâh (r.a.) ile kardeş ilân edilmiştir. Ayrıca Erkam b. Ebî'l-Erkam ile kardeş ilan edildiğine dair rivayetler de vardır. Bu durum, Rasûlullah'ın (s.a.v.) muhtelif zamanlarda Ebû Talha el-Ensârî ile hem Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ı hem de Erkam b. Ebi'l-Erkam'ı kardeş ilân ettiğini, böylece iki kişi arasında kurulan ve özel olan kardeşlik dairesinin çapraz bağlarla bütün ashabı içerisine alacak şekilde genişletildiğini ortaya koymaktadır.

Başta Bedir Savaşı (624) olmak üzere Uhud (625), Hendek (627), Hayber (628), Huneyn (630) ve diğer bütün gazvelerde Rasûlullah'ın (s.a.v.) yanında yer alan Ebû Talha, Bedir Savaşı'nda Rasûlullah'ın (s.a.v.) müşriklerin ölülerine seslendiğine tanıklık etti. Uhud Savaşı'nda Rasûlullah'ı (s.a.v.) bir an olsun yalnız bırakmayarak vücudunu ona siper etti, Hayber'in fethinde (628) Hz. Peygamber'in (s.a.v.) yabanî eşek etinin yenilmesini yasakladığını orduya duyurdu. Huneyn günü (630) büyük kahramanlık gösterdi ve yirmi müşriki öldürdü.

Ebû Talha, Medine'nin önde gelen hayırsever cömert zenginlerinden biriydi. Âl-i İmrân sûresinde yer alan, *“Siz sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcaıncaya kadar asla iyiliğe ermiş olmazsınız. Her ne infak ederseniz, şüphesiz Allah onu bilir.”* (Âl-i İmrân, 3/92) âyetinin nâzil olması üzerine içinde tatlı su kuyusu bulunan, malları içerisinde kendisine en sevimli olan, çok değerli Beyruhâ hurma bahçesini vakfetmek istemiş, ama Allah Rasûlü'nün tavsiye üzerine bu

bahçeyi ihtiyaç sahibi olan amcazâdeleri Hassân b. Sâbit ve Übey b. Kâ'b (r.a.) arasında taksim etmiştir.

Hz. Muâviye zamanında üçte biri yüz bin dirhem (yüz bin koyun) karşılığı satılan böyle değerli ve verimli bir bahçeyi yeni nâzil olan bir âyeti uygulama adına bir kalemde bağışlayabilmek, ancak Ebû Talha gibilerine nasip olabilecek üstün bir vasıftır.

Medine'de kabir kazma işiyle meşgul olan Ebû Talha, vefat eden birçok müslümanın kabrini kazmıştı. Rasûlullah'ın (s.a.v.) kızlarından Ümmü Gülsüm (r.anhâ) vefat ettiğinde onu defnetti. Allah Rasûlü (s.a.v.) vefat ettiği sırada onun kabrini kazma şerefine nâil oldu. Hz. Ömer'e karşı düzenlenen suikast girişimi sonrasında, Hz. Ömer'in emriyle kavminden elli kişiyi alarak yeni bir halife seçmek üzere bir araya gelen şûra üyelerinin asayişini sağladı.

Kaynaklarda Ebû Talha'nın vefatı hakkında birbirinden farklı ifadeler yer almakla birlikte hicrî 34 yılında yetmiş yaşlarında Medine'de vefat ettiği ve cenazesinin Hz. Osman tarafından kaldırıldığına dair nakledilen rivayetler daha meşhurdur. Ancak Hz. Ali ile Hz. Osman'a yetişemediği kaydedilen Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe'nin, hastalandığında Ebû Talha'yı ziyaret ettiği; Ebû Talha'nın Rasûlullah'ın (s.a.v.) vefatından sonra Ramazan ve Kurban bayramları dışında 40 sene iftar etmeksizin oruç tuttuğu; Allah Rasûlü'nün (s.a.v.) vefatından sonra kırk yıl daha yaşayıp Şam'da vefat ettiği ve Rumlarla yapılan bir deniz seferine çıkıp gemide vefat ettiğine dair nakledilen rivayetler Ebû Talha'nın 34 yılından sonra vefat ettiğini göstermektedir. Bununla birlikte, Hz. Muâviye'nin (r.a.) hilâfet döneminde Fedâle b. Ubeyd (r.a.) Şam kadılığı yapmış ve Rumlar'a karşı deniz seferlerinden sorumlu olmuştu. Kaynaklarda, Fedâle b. Ubeyd'in hicrî 50-51 yıllarında Rumlar'a karşı bir deniz seferi düzenlediği kaydedilmektedir. Bu rivayetlerin arası cem edildiğinde, Ebû Talha'nın hicrî 51 yılında Fedâle b. Ubeyd'in Rumlar'a karşı düzenlediği deniz seferinde vefat ettiği ortaya çıkmaktadır.

Ebû Talha'nın râvileri arasında Abdullah b. Abbas, Zeyd b. Hâlid el-Cühenî ve Enes b. Mâlik gibi sahâbîler yer almaktadır. Bunların yanı sıra oğlu Abdullah b. Ebû Talha ile torunu İshak b. Abdillâh b. Ebû Talha, İsmâil b. Beşîr, Saîd b. Yesâr,

Abdullah b. Amr b. Abd el-Kârî, Abdurrahman b. Abd el-Kârî ve Ubeydullah b. Abdillâh b. Utbe, Ebû Talha'nın râvilerindedir. Yaptığımız araştırma sonucunda bunlara ilâveten İshak b. Kâ'b b. Ucre, Abdullah b. Abd el-Kârî, Amr b. Saîd el-Kureşî ve Şeddâd b. Saîd er-Râsibî adlı râvilerin de ondan hadis rivayet ettikleri tespit edilmiştir. Ancak İshak b. Abdillâh b. Ebû Talha ile Şeddâd b. Saîd er-Râsibî Ebû Talha'ya yetişemediğinden senesinde buldukları hadisler inkitâ' sebebiyle zayıftır.

Kaynaklarda Ebû Talha'nın hangi sahâbîlerden hadis rivayet ettiğine dair herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır.

Ebû Talha el-Ensârî'nin rivayet ettiği hadislerin sayısı hakkında kaynaklarda farklı ifadeler yer almaktadır. Yaklaşık 20, 20 küsür veya 92 hadisi olduğu; Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 25 rivayetinin yer aldığı ve bunlardan üçünün *Sahîh-i Buhârî*'de, üçünün de *Sahîh-i Müslim*'de zikredildiği kaydedilmektedir. Bakî b. Mahled'in *el-Müsnedü'l-kebîr* adlı eserinin -sadece günümüze ulaşan- mukaddimesi ile İbn Hazm'ın *Esmâü's-sahâbeti'r-ruvât* adlı risâlesinde Ebû Talha'nın hadislerinin sayısı 25 olarak belirtilmektedir.

Ebû Talha'ya nisbet edilen hadislerin bir kısmı bizzat onun rivayet ettiği, bir kısmı da yalnızca metinde adının geçtiği hadislerdir. Ebû Talha'nın adının geçtiği yani ondan söz edilen yaklaşık 50 farklı rivayet tespit edilmiş ve bunlar çalışmamızın ikinci bölümünde Ebû Talha'nın hayatı ele alınırken uygun yerlerde zikredilmiştir. Bu tür rivayetlerle birlikte mükerrer hadisleri de göz önünde bulundurulduğunda Ebû Talha'nın hadislerinin sayısı doksana çıkmaktadır.

Başta *Kütüb-i Tis*'a olmak üzere hadislerin senedleriyle birlikte nakledildiği, ulaşabildiğimiz müsned, musannef, câmi', müşkilü'l-hadis, müstedrek, müstahrec gibi bütün aslî hadis kaynaklarına başvurarak yaptığımız araştırma sonucunda, Ebû Talha'nın bizzat rivayet ettiği *Sahihayn*'da 3, sadece *Sahîh-i Buhârî*'de 2 ve sadece *Sahîh-i Müslim*'de 1; *Sahihayn* dışındaki hadis kaynaklarında ise 33 hadisi olmak üzere toplam 39 hadisi tespit edilmiştir. Dolayısıyla Ebû Talha el-Ensârî, sahâbe içerisinde mukillûn (az rivayeti bulunan sahâbe) arasında yer almaktadır.

Ebû Talha hadislerinin derecesini belirlemeye yönelik yaptığımız sened incelemelerinde, Ebû Talha'nın rivayet ettiği bu 39 hadisten on birinin "sahih", yedisinin "hasen", on sekizinin "zayıf" ve üçünün "çok zayıf" olduğu tespit edilmiştir. Bu rivayetlerin şevâhid ve mütâbi'leri göz önünde bulundurulduğunda ise derecesi hasen olan hadislerin tamamı takviyeleriyle "sahih li-gayrihî" derecesine yükselirken, derecesi zayıf olan on sekiz hadisin on altısı "hasen li-gayrihi" derecesine yükselmiştir. Dolayısıyla şevâhid veya mütâbi'lerine ulaşamadığımız iki "zayıf" hadisi, takviyeye elverişli olmayan üç tane "çok zayıf" hadisi bulunmaktadır.

Ebû Talha'nın rivayet ettiği hadislerin konu dökümü yapıldığında şöyle bir tabloyla karşılaşılmaktadır:

Taharetle ilgili beş hadis (15, 16, 17, 18, 21); ibadetle ilgili altı hadis (13, 14, 22, 25, 26, 38); cihadla ilgili sekiz hadis (3, 4, 5, 8, 9, 27, 28, 29); hudûd ile ilgili bir hadis (35); edeble ilgili beş hadis (1, 2, 6, 7, 36); menâkıbla ilgili üç hadis (30, 33, 39); fezâil ile ilgili beş hadis (10, 11, 12, 32, 37); et'ime ve eşribe ile ilgili dört hadis (19, 20, 23, 24); zühdle ilgili bir hadis (31); fitenle ilgili bir hadis (34).

Görüldüğü gibi akâid, nikâh, talâk ve ilim konularıyla ilgili hadis rivayet etmeyen Ebû Talha el-Ensârî, daha çok cihad, âdâb, fezâil ve menâkıbla ilgili hadisler rivayet etmiş bulunmaktadır. Bu rivayet dökümüyle Ebû Talha el-Ensârî, Hz. Peygamber'in cihad ve edeb yönlerine ağırlık vermiştir.

Bu mütevazı çalışmanın bu konuda yapılacak akademik çalışmalara öncülük etmesi dileğiyle...

KAYNAKÇA

- Abdullah b. Mübârek, Ebû Abdірrahmân Abdullâh b. el-Mübârek b. Vâzıh el-Mervezî, **ez-Zühd ve'r-rekâik**, thk. Habîburrahman el-A'zamî, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, II. bs., Beyrut, 1425.
- Abdürrezzâk es-San'ânî, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfî' el-Himyerî el-Yemânî es-San'ânî, **el-Musannef**, thk. Habîburrahman el-A'zamî, el-Mektebü'l-İslâmî, II bs., Beyrut, I-XI, 1403.
- Açık, Fatih, “İlk İslam Toplumunun İnşa Sürecinde Kardeşlik Projesi”, **İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi**, 2015, sy. 3/IV, 686-704.
- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilâl b. Esed eş-Şeybânî, **Kitâbü'l-İlel ve ma'rifeti'r-ricâl**, thk. Vasıyyullah b. Muhammed Abbâs, Dârü'l-Hânî, II. bs., Riyad, I-IV, 1422.
-, **el-Müsned**, thk. Şuayb el-Arnaût v.d., Müessesetü'r-Risâle, I-L, Beyrut, 1421.
- Algül, Hüseyin, “Ensar”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)**, İstanbul, 1995, XI, 251-252.
-, “Evs”, **DİA**, İstanbul, 1995, XI, 541-542.
-, “Kubâ”, **DİA**, Ankara, 2002, XXVI, 298-299.
-, “Muâhât”, **DİA**, İstanbul, 2005, XXX, 308-309.
-, “*Muhâcirûn-Ensar Üzerine Bir Araştırma*”, **Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, 1993, sy. 5/V, 25-52.
- Ali el-Kârî, Ebü'l-Hasen Nûruddîn Alî b. Sultân Muhammed el-Herevî el-Kârî, **Cem'u'l-vesâil fî şerhi'ş-Şemâil**, el-Matbaatü'ş-Şerefiyye, Mısır, I-II, 1318.
-, **Mirkâtü'l-mefâtih şerhu Mişkâti'l-Mesâbih**, Dârü'l-Fikr, Beyrut, I-IX, 1422.

- Aynî, Ebû Muhammed Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed b. Hüseyin el-Aynî, **el-Binâye şerhu'l-Hidâye**, thk. Eymen Sâlih Şa'bân, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, I-XIII, 1420.
-, **Şerhu Süneni Ebî Dâvûd**, thk. Ebü'l-Münzir Hâlid b. İbrâhim el-Mısırî, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, I-VII, 1420.
-, **Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, Dârü'l-Fikr, I-XXV, Beyrut, t.y.
- Azîmâbâdî, Ebû Abdîrrahmân Şerefü'l-Hak Muhammed Eşref b. Emîr b. Alî b. Haydar el-Azîmâbâdî, **Avnü'l-ma'bûd şerhu Süneni Ebî Dâvûd**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, I-XIV, 1410.
- Azîzî, Alî b. Ahmed b. Nûridîn b. Muhammed b. İbrâhim el-Azîzî, **es-Sirâcü'l-münîr şerhu'l-Câmi'i's-sağîr fî hadîsi'l-beşîri'n-nezîr**, y.y., Kahire, I-IV, 1278.
- Bâcî, Ebü'l-Velîd Süleymân b. Halef b. Sa'd b. Eyyûb el-Bâcî, **el-Müntekâ şerhu Muvatta**, Matbaatü's-Seâde, Mısır, I-VII, 1332.
- Bakî b. Mahled, Ebû Abdîrrahmân Bakî b. Mahled b. Yezîd el-Kurtubî, **Mukaddimetü Müsnedihî (Adedü mâ li-küllî vâhidin mine's-sahâbe mine'l-hadîs)**, thk. Ekrem Ziyâ el-Ömerî, y.y., Medine, 1404.
- Baktır, Mustafa, "İçki", **DİA**, İstanbul, 2000, XXI, 458-462.
- Başoğlu, Tuncay, "Resim", **DİA**, İstanbul, 2007, XXXIV, 579-582.
- Begavî, Ebû Muhammed Muhyissünne el-Hüseyin b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ el-Begavî, **Şerhu's-sünne**, thk. Şuayb el-Arnaût-M. Züheyr eş-Şâvîş, el-Mektebü'l-İslâmî, II. bs., Beyrut, I-XVI, 1403.
- Begavî, Ebü'l-Kâsım Abdullâh b. Muhammed b. Abdilazîz b. el-Merzübân b. Sâbûr b. Şâhinşâh el-Begavî, **Mu'cemü's-sahâbe**, thk. Muhammed el-Emîn b. Muhammed el-Cengî, Mektebetü Dâri'l-Beyân, Kuveyt, I-V, 1421.
- Belâzürî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzürî, **Kitâbü Cümel min ensâbi'l-eşrâf**, thk. Süheyl Zekkâr-Riyâd ez-Ziriklî, Dârü'l-Fikr, Beyrut, I-XIII, 1417.

- Berdîcî, Ebû Bekr Ahmed b. Hârûn b. Ravh el-Berdîcî, **Tabakâtü'l-esmâi'l-müfrede mine's-sahâbe ve't-tâbiîn ve ashâbi'l-hadîs**, thk. Sekîne eş-Şihâbî, Dâru Tallâs, Dımaşk, 1987.
- Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî b. Mûsâ el-Beyhakî, **el-Âdâb**, thk. Ebû Abdillâh es-Saîd el-Mendûh, Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, Beyrut, 1408.
-, **el-Câmi' li-şuabi'l-îmân**, thk. Abdülalî Abdülhamîd Hâmid, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, I-XIV, 1423.
-, **Delâilü'n-nübüvve**, thk. Abdülmuf'tî Kal'acî, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, I-VII, 1408.
-, **es-Sünenü'l-kübrâ**, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, III. bs., Beyrut, I-XI, 1424.
- Beyzâvî, Ebû Saîd Nâsîrüddîn Abdullâh b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, **Envârü't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl**, thk. Muhammed Abdurrahman el-Mar'aşlî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, I-V, 1418.
-, **Tuhfetü'l-ebrâr şerhu Mesâbîhi's-sünne**, thk. Nûreddin Tâlib v.d., İdâretü's-Sekâfiyyeti'l-İslâmiyye, Kuveyt, I-III, 1433.
- Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr b. Abdilhâlik el-Bezzâr, **el-Bahrü'z-zehhâr: Müsnedü'l-Bezzâr**, thk. Mahfûzurrahman Zeynullah v.d., Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, Medine, I-XVIII, 1409-1430.
- Bilâdî, Âtik b. Gays b. Züveyyir b. Zâyir el-Bilâdî el-Harbî, **Mu'cemü'l-me'âlimi'l-cuğrâfiyye fi's-sîreti'n-nebeviyye**, Dâru Mekke, Mekke, 1402.
- Birmâvî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Mûsâ el-Askalânî, **el-Lâmi'u's-sahîh bi-şerhi'l-Câmi'i's-sahîh**, thk. Nûreddin Tâlib v.d., Dârü'n-Nevâdir, Suriye, I-XVIII, 1433.
- Bozkurt, Nebi, "İçki", **DİA**, İstanbul, 2000, XXI, 455-456.
- Bozkurt, Nebi, Küçükaşçı, Mustafa Sabri, "Medine", **DİA**, Ankara, 2003, XXVIII, 305-311.

- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm b. Muğîre el-Cu'fi el-Buhârî, **el-Câmi'u's-Sahîh: el-Câmi'u'l-müsnedü's-sahîhu'l-muhtasar min umûri Resûlillâh sallallâhü aleyhi ve sellem ve sünenihî ve eyyâmih**, thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır, Dâru Tavki'n-Necât, Beyrut, I-IX, 1422.
-, **ed-Duafâü's-sağîr**, thk. Mahmûd İbrâhîm Zâyed, Dârü'l-Va'y, Halep, 1396.
-, **et-Târîhu'l-kebîr**, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbâd, I-VIII, 1361.
- Bursevî, İsmâîl Hakkı b. Mustafâ el-İstanbûlî el-Halvetî el-Bursevî, **Rûhu'l-beyân**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, I-X, t.y.
- Bûsîrî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Ebî Bekr b. İsmâîl el-Bûsîrî, **Misbâhu'z-zücâce fi zevâidi İbn Mâce**, thk. Muhammed Müntekâ el-Kişnâvî, Dârü'l-Arabiyye, II. bs., Beyrut, I-IV, 1403.
- Canan, İbrahim, "Enes b. Mâlik", **DİA**, İstanbul, 1995, XI, 234-235.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Alî er-Râzî, **Şerhu Muhtasari't-Tahâvî**, thk. İsmetullah İnâyetullah Muhammed v.d., Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, Dârü's-Sirâc, Medine, I-VIII, 1431.
- Cezîrî, Abdurrahman el-Cezîrî, **el-Fıkh ale'l-mezâhibi'l-erba'a**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, II. bs., Beyrut, I-IV, 1424.
- Dârekutnî, Ebü'l-Hasen Alî b. Ömer ed-Dârekutnî, **ed-Duafâ ve'l-metrûkûn**, thk. Abdürrahîm Muhammed el-Kaşkarî, Mecelletü'l-Câmiati'l-İslâmiyye, Medine, I-III, 1403.
-, **es-Sünen**, thk. Şuayb el-Arnaût v.d., Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, I-V, 1424.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdirrahmân b. el-Fazl ed-Dârimî, **es-Sünen**, thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî, Dârü'l-Muğnî, Riyad, I-IV, 1421.

-, **Sünen-i Dârimî**, terc., şerh ve thk. Abdullah Aydınli, Madve Yayınları, İstanbul, I-VI, 1994.
- Davudoğlu, Ahmed, **Sahîh-i Müslim Tercümesi ve Şerhi**, Ravza Yayınları, İstanbul, I-XII, 2017.
- Demirci, Abdurrahman, “*Ensar Kimliğinin Oluşumuna Etki Eden Faktörler*”, **Yakın Doğu Üniversitesi İslam Tetkikleri Merkezi Dergisi**, 2016, sy. 1/II, 7-38.
- Dihlevî, Abdülhak b. Seyfiddîn b. Sa’dillâh el-Buhârî ed-Dihlevî, **Lema’âtü’t-tenkîh fî şerhi Mişkâti’l-Mesâbîh**, thk. Takıyyüddin en-Nedvî, Dârü’n-Nevâdir, Dımaşk-Suriye, I-X, 1435.
- Dihlevî, Şah Veliyyullah, Ebû Abdilaziz Kutbüddin Ahmed b. Abdürrahim **Hüccetullâhi’l-Bâliğa**, terc. Mehmet Erdoğan, İz Yayıncılık, İstanbul, I-II, 1994.
- Dûlâbî, Ebû Bişr Muhammed b. Ahmed b. Hammâd b. Saîd b. Müslim el-Ensârî ed-Dûlâbî, **el-Künâ ve’l-esmâ**, thk. Ebû Kuteybe Nazar Muhammed el-Fâryâbî, Dâru İbn Hazm, Beyrut, I-III, 1421.
- Ebû Avâne, Ya’kûb b. İshâk b. İbrâhim el-İsferâyînî, **el-Müsnedü’s-sahîhu’l-muharrec alâ Sahîhi Müslim**, thk. Abbas b. Safâhân b. Şehabeddin v.d., el-Câmiatü’l-İslâmiyye, Medine, I-XX, 1435.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. el-Eş’as es-Sicistânî el-Ezdî, **es-Sünen**, thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd, el-Mektebetü’l-Asriyye, Beyrut, I-IV, t.y.
- Ebû Nuaym, Ahmed b. Abdillâh b. İshâk b. Mûsâ b. Mihrân el-İsfahânî, **Delâilü’n-nübüvve**, thk. Muhammed Ravvâs Kal’acî-Abdülberr Abbâs, Dârü’n-Nefâis, II. bs., Beyrut, I-II, 1406.
-, **Hilyetü’l-evliyâ ve tabakâtü’l-asfiyâ**, es-Saâde, Mısır, I-X, 1394.
-, **Ma’rifetü’s-sahâbe**, thk. Âdil b. Yûsuf el-Azâzî, Dârü’l-Vatan, Riyad, I-VII, 1419.

- Ebû Ubeyd, el-Kâsım b. Sellâm b. Abdillâh el-Herevî, **Garîbü'l-hadîs**, thk. Muhammed Abdülmuîd Hân, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbâd, I-IV, 1384.
- Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ b. Yahyâ b. Îsâ b. Hilâl et-Temîmî el-Mevsilî, **el-Müsned**, thk. Hüseyin Selîm Esed, Dârü'l-Me'mûn li't-Türâs, Dimaşk, I-XVI, 1410.
- Ebüssuûd, Muhammed b. Muhammed b. Mustafâ el-Îmâdî, **Tefsîru Ebissuûd: İrşâdü'l-akli's-selîm ilâ mezâya'l-Kitâbi'l-Kerîm**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, I-IX, t.y.
- Efendioğlu, Mehmet, "Taktî", **DİA**, İstanbul, 2010, XXXIX, 483-484.
- Elbânî, Muhammed Nâsirüddin el-Elbânî, **Daîfü't-Terğîb ve't-terhîb**, Mektebetü'l-Maârif, Riyad, I-II, 1421.
-, **Sahîhu'l-Câmi'i's-sağîr ve ziyâdetüh: el-Fethu'l-kebîr**, el-Mektebü'l-İslâmî, III. bs., Beyrut, I-II, 1408.
-, **Sahîhu't-Terğîb ve't-terhîb**, Mektebetü'l-Maârif, Riyad, I-III, 1421.
-, **Silsiletü'l-ehâdîsi'd-daîfe ve'l-mevdûa ve eseruhe's-seyyi'ü fi'l-ümme**, Mektebetü'l-Maârif, II. bs., Riyad, I-XIV, 1408.
- Emîr es-San'ânî, Muhammed b. İsmâîl el-Emîr es-San'ânî, **et-Tahbîr li-izâhi me'âni't-teysîr**, thk. Ebû Mus'ab Muhammed Subhî b. Hasen Hallâk, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, I-VII, 1433.
-, **et-Tenvîr şerhu'l-Câmi'i's-sağîr**, thk. Muhammed İshak Muhammed İbrâhim, Dârü's-Selâm, Riyad, I-XI, 1432.
- Esen, Hüseyin, "Zina", **DİA**, İstanbul, 2013, XLIV, 440-444.
- Etyûbî, Muhammed b. Alî b. Âdem b. Mûsâ el-Etyûbî el-Vellevî, **Zahîretü'l-ukbâ fi şerhi'l-Müctebâ: Şerhu Süneni'n-Nesâî**, Dâru Âl-i Berûm, Mekke, I-XL, 1424.

- Fahredden er-Râzî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Hasen b. Hüseyin et-Teymî,
Mefâtîhu'l-gayb: et-Tefsîrû'l-kebîr, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî,
III. bs., Beyrut, I-XXXII, 1420.
- Fâkihânî, Ebû Hafs Tâcüddîn Ömer b. Alî b. Sâlim b. Sadaka el-Lahmî el-
İskenderânî el-Mâlikî, **Riyâzü'l-efhâm fî şerhi Umdeti'l-ahkâm**, thk.
Nûreddin Tâlib, Dârü'n-Nevâdir, Dımaşk-Suriye, I-V, 1431.
- Fayda, Mustafa, "Bedir Gazvesi", **DİA**, İstanbul, 1992, V, 325-327.
- Ferâhidî, Halîl b. Ahmed el-Ferâhidî, **Kitâbü'l-Ayn**, thk. Abdülhamîd Hindâvî,
Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, I-IV, 1424.
- Hâkim, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Hâkim en-Nîsâbûrî,
el-Müstedrek ale's-Sahîhayn, thk. Mustafa Abdülkâdir Atâ, Dârü'l-
Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, I-IV, 1411.
- Halîlî, Ebû Ya'lâ Halîl b. Abdillâh b. Ahmed b. Halîl el-Halîlî el-Kazvînî, **el-İrşâd fî
ma'rifeti ulemâi'l-hadîs**, thk. Muhammed Saîd b. Ömer İdrîs,
Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, I-III, 1409.
- Hamd, Abdülkâdir Şeybe el-Hamd, **Fıkhu'l-İslâm şerhu Bulûği'l-merâm min
cem'i edilleti'l-ahkâm**, Müessesetü Ulûmi'l-Kur'ân, VII. bs., Riyad,
I-X, 1432.
- Hamîdullah, Muhammed, "Hayber", **DİA**, İstanbul, 1998, XVII, 20-22.
- Hamîdullah, Muhammed, Avcı, Casim, "Uhud Gazvesi", **DİA**, İstanbul, 2012, XLII,
54-57.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit el-Hatîb el-Bağdâdî, **Târîhu
Medîneti's-selâm: Târîhu Bağdâd**, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf,
Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, I-XVII, 1422.
- Hatipoğlu, Haydar, **Sünen-i İbn Mâce Tercemesi ve Şerhi**, Kahraman Yayınları,
İstanbul, I-X, 2012.

- Hattâbî, Ebû Süleymân Hamd b. Muhammed el-Hattâbî el-Büstî, **A'lâmü'l-hadîs fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, thk. Muhammed b. Sa'd b. Abdirrahmân Âl-i Suûd, Câmiatü Ümmi'l-Kurâ, Mekke, I-IV, 1409.
-, **Me'âlimü's-Sünen**, haz. Muhammed Râgıb et-Tabbâh, el-Matbaatü'l-İlmiyye, Halep, I-IV, 1351.
- Hâzimî, Ebû Bekr Zeynüddîn Muhammed b. Mûsâ b. Osmân el-Hâzimî el-Hemedânî, **el-İ'tibâr fî'n-nâsih ve'l-mensûh mine'l-âsâr**, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, II. bs., Haydarâbâd, 1359.
- Heysemî, Ebû'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebû Bekr b. Süleymân el-Heysemî, **Mecmau'z-zevâid ve menbau'l-fevâid**, thk. Hüsâmeddin el-Kudsî, Mektebetü'l-Kudsî, Kahire, I-X, 1414.
- Humeydî, Ebû Bekr Abdullâh b. ez-Zübeyr el-Kureşî el-Humeydî, **el-Müsned**, thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî, Dârü's-Sekâ, Dımaşk-Suriye, I-II, 1996.
- Irâkî, Ebû'l-Fazl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyn b. Abdirrahmân el-Irâkî, **el-Muğnî an hamli'l-esfâr fî'l-esfâr fî tahrîci mâ fi'l-İhyâ mine'l-ahbâr**, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 1426.
- İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilberr en-Nemerî, **ed-Dürer fî'htisâri'l-megâzî ve's-siyer**, thk. Şevkî Dayf, Dârü'l-Maârif, II. bs., Kahire, 1403.
-, **el-İstîfâb fî ma'rifeti'l-ashâb**, thk. Muhammed Ali el-Bicâvî, Dârü'l-Cîl, Beyrut, I-IV, 1412.
-, **et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta mine'l-me'ânî ve'l-esânîd**, thk. Mustafa b. Ahmed el-Alevî-Muhammed Abdülkebîr el-Bekrî, Vezâretü Umûmi'l-Evkâf ve's-Şuûni'l-İslâmiyye, II. bs., Mağrib, I-XXVI, 1387.
- İbn Abdilhâdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Abdilhâdî ed-Dımaşkî es-Sâlihî, **Tabakâtü ulemâi'l-hadîs**, thk. Ekrem el-Bûşî- İbrâhim ez-Zeybek, Müessesetü'r-Risâle, II. bs., Beyrut, I-IV, 1417.

- İbn Adî, Ebû Ahmed Abdullâh b. Adî el-Cürcânî, **el-Kâmil fî duafâi'r-ricâl**, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavvaz, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, I-IX, 1418.
- İbn Allân, Muhammed b. Allân es-Sıddîkî, **el-Fütûhâtü'r-rabbâniyye ale'l-Ezkâri'n-Neveviyye**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, I-VII, t.y.
- İbn Asâkir, Ebü'l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh, **Târîhu Dımaşk**, thk. Amr b. Garâme el-Amravî, Dârü'l-Fıkr, Beyrut, I-LXXX, 1415.
- İbn Battâl, Ebü'l-Hasen Alî b. Halef b. Abdilmelik b. Battâl el-Bekrî el-Kurtubî, **Şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, thk. Ebû Temîm Yâsir b. Muhammed, Mektebetü'r-Rüşd, II. bs., Riyad, I-X, 1423.
- İbn Beşkuvâl, Ebü'l-Kâsım Halef b. Abdilmelik b. Mes'ûd b. Mûsâ b. Beşkuvâl el-Hazrecî el-Ensârî el-Endelüsî, **Gavâmizü'l-esmâi'l-mübheme el-vâkı'a fî mütûni'l-ehâdisi'l-müsne'de**, thk. İzzüddîn Alî es-Seyyid-Muhammed Kemâlüddîn İzzüddîn, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, I-II, 1407.
- İbn Ebî Âsım, Ebû Bekr b. Ahmed b. Amr b. ed-Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî, **el-Âhâd ve'l-mesânî**, thk. Bâsim Faysal Ahmed el-Cevâbire, Dârü'r-Râye, Riyad, I-VI, 1411.
-, **es-Sünne**, thk. Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, I-II, 1400.
- İbn Ebî Hâtım, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râzî, **el-Cerh ve't-ta'dîl**, thk. Abdurrahman b. Yahyâ el-Muallimî, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbâd, I-IX, 1371.
- İbn Ebî Hayseme, Ebû Bekr Ahmed b. Ebî Hayseme Züheyr b. Harb, **et-Târîhu'l-kebîr: Târîhu İbn Ebî Hayseme (es-Sifrü's-Sânî)**, thk. Salâh b. Fethî Helel, el-Fârûku'l-Hadîse, Kahire, I-II, 1427.
-, **et-Târîhu'l-kebîr: Târîhu İbn Ebî Hayseme (es-Sifrü's-sâlis)**, thk. Salâh b. Fethî Helel, el-Fârûku'l-Hadîse, Kahire, I-IV, 1424.

- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. Ebî Şeybe İbrâhîm el-Absî, **el-Musannef fi'l-ehâdîs ve'l-âsâr**, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût, Dârü't-Tâc, Beyrut, I-VII, 1409.
- İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb b. Ümeyye b. Amr el-Hâşimî, **el-Muhabber**, thk. İlze Lichtenstadter, Dârü'l-Âfâkî'l-Cedîde, Beyrut, t.y.
- İbn Hacer el-Askalânî, Ebü'l-Fazl Ahmed b. Alî b. Muhammed b. Ahmed b. Hacer el-Askalânî, **Fethu'l-bârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî**, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, I-XIII, 1379.
-, **el-İsâbe fi'temyîzi's-sahâbe**, thk. Âdil Ahmed Abdülmevcûd-Ali Muhammed Muavvaz, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, I-VIII, 1415.
-, **İthâfü'l-mehere bi'l-fevâidi'l-mübtekire min etrâfi'l-aşere**, thk. Züheyr b. Nâsır en-Nâsır, Vezâretü'ş-Şuûni'l-İslâmiyye, Medine, I-XIX, 1415.
-, **Lisânü'l-Mîzân**, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde, Dârü'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, I-X, 1423.
-, **Nüzhetü'l-elbâb fi'l-elkâb**, thk. Abdülazîz Muhammed b. Sâlih es-Sedîrî, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, I-II, 1409.
-, **Nüzhetü'n-nazar fi'tavzîhi Nuhbeti'l-fiker**, thk. Nûreddin Itr, Matbaatü's-Sabâh, III. bs., Dımaşk, 1421.
-, **Takrîbü't-Tehzîb**, thk. Muhammed Avvâme, Dârü'r-Reşîd, III. bs., Suriye-Halep, 1411.
-, **Tabsîrü'l-müntebih bi-tahrîri'l-Müştebih**, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî-Muhammed Ali en-Neccâr, el-Müessesetü'l-Mısriyye, Kahire, I-IV, 1967.
-, **Tehzîbü't-Tehzîb**, Dârü'l-Kitâbi'l-İslâmî, Kahire, I-XV, 1414.

- İbn Hacer el-Heytemî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Hacer el-Heytemî, **Eşrefü'l-vesâil ilâ fehmi's-Şemâil**, thk. Ahmed b. Ferîd el-Mezîdî, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1419.
- İbn Hazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî, **Cemheretü ensâbi'l-Arab**, thk. Abdüsselâm Muhammed Hârûn, Dârü'l-Maârif, V. bs., Kahire, t.y.
-, **Esmâü's-sahâbeti'r-ruvât ve mâ li-küllü vâhidin mine'l-'aded**, thk. Müs'ad Abdülhamîd es-Sa'denî, Mektebetü'l-Kur'ân, Kahire, 1990.
- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed et-Temîmî el-Büstî, **el-Mecrûhîn mine'l-muhaddisîn ve'd-duafâ ve'l-metrûkîn**, thk. Mahmûd İbrâhim Zâyed, Dârü'l-Va'y, Halep, I-III, 1396.
-, **Sahîhu İbn Hibbân (bi-tertîbi İbn Balabân)**, thk. Şuayb el-Arnaût, Müessesetü'r-Risâle, II. bs., Beyrut, I-XVIII, 1414.
-, **es-Sikât**, thk. Muhammed Abdülmuîd Hân, Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbâd, I-X, 1393.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî, **es-Sîretü'n-nebeviyye**, thk. Mustafa es-Sekâ v.d., Şeriketü Mektebe ve Matbaatü Mustafâ, II. bs., Mısır, I-II, 1375.
- İbn Huzeyme, Ebû Bekr Muhammed b. İshâk b. Huzeyme es-Sülemî en-Nîsâbü'rî, **Sahîhu İbn Huzeyme**, thk. Muhammed Mustafa el-A'zamî, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, I-IV, 1400.
- İbn Kâni', Ebü'l-Hüseyn Abdülbâkî b. Kâni' el-Bağdadî, **Mu'cemü's-sahâbe**, thk. Halil İbrahim Kutlay, Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, Mekke, 1418.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb b. Sa'd ed-Dımaşkî el-Hanbelî, **Zâdü'l-me'âd fî hedyi hayri'l-ibâd**, Müessesetü'r-Risâle, XXVII. bs., Beyrut, I-V, 1415.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmâil b. Ömer b. Kesîr el-Kureşî el-Basrî, **el-Bidâye ve'n-nihâye**, Dârü'l-Fikr, Beyrut, I-XV, 1407.

-, **Tefsîrû'l-Kur'âni'l-azîm**, thk. Sâmî b. Muhammed Selâme, Dâru Taybe, II. bs., Riyad, I-VIII, 1420.
-, **et-Tekmîl fi'l-cerh ve't-ta'dîl ve ma'rifeti's-sikât ve'd-duafâ ve'l-mecâhîl**, thk. Şâdî b. Muhammed b. Sâlim Âl-i Nu'mân, Mektebetü İbn Abbâs, Yemen, I-IV, 1432.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvinî, **es-Sünen**, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî, I-II, y.y.y., t.y.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrerem b. Alî el-Ensârî er-Rüveyfî el-İfrîkî, **Lisânü'l-Arab**, Dâru Sâdır, III. bs., I-XV, Beyrut, I-XV, 1414.
- İbn Melek, Muhammed b. Abdillatîf b. Abdilazîz er-Rûmî, **Şerhu Mesâbihi's-sünne**, thk. Nûreddin Tâlib v.d., İdâretü's-Sekâfeti'l-İslâmiyye, Katar, I-VI, 1433.
- İbn Müflih, Ebû Abdillâh Muhammed b. Müflih el-Makdisî, **el-Âdâbü's-şer'iyye**, Müessesetü'r-Risâle, III. bs., Beyrut, I-III, 1419.
- İbn Nukta, Ebû Bekr Muînüddîn Muhammed b. Abdilganî b. Ebî Bekr b. Şücâ' el-Bağdâdî, **et-Takyîd li-ma'rifeti ruvâti's-sünen ve'l-mesânîd**, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1408.
- İbn Receb, Ebû'l-Ferec Zeynüddîn Abdurrahmân b. Ahmed b. Receb el-Hanbelî ed-Dımaşkî, **el-Hikemü'l-cedîra bi'l-izâ'a min kavli'n-nebî "Bu'istü bi's-seyf beyne yedeyi's-sâ'a"** thk. Abdülkâdir el-Arnaût, Dâru'l-Me'mûn, Dımaşk, 1411.
- İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed b. Sa'd b. Menî' el-Basrî el-Bağdâdî, **et-Tabakâtü'l-kübrâ**, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, I-VIII, 1410.
- İbn Seyyidinnâs, Ebû'l-Feth Fethuddîn Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Ya'merî, **Uyûnü'l-eser fî fûnûni'l-megâzî ve's-şemâil**

- ve's-siyer, thk. İbrâhim Muhammed Ramazân, Dârü'l-Kalem, Beyrut, I-II, 1414.
- İbn Sîde, Ebü'l-Hasen Alî b. İsmâîl b. Sîde el-Mürsî, **el-Muhkem ve'l-muhîtü'l-a'zam**, thk. Abdülhamîd Hindâvî, Dârul'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, I-XI, 1421.
- İbn Şâhîn, Ebû Hafs Ömer b. Şâhîn, **Târîhu esmâi'd-duafâ ve'l-kezzâbîn**, thk. Abdürrahîm Muhammed Ahmed el-Kaşkarî, y.y., y.y.y., 1409.
-, **Târîhu esmâi's-sikât**, thk. Subhî es-Sâmerrâî, Dârü's-Selefiyye, Kuveyt, 1404.
- İbn Teymiyye, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Abdilhalîm b. Abdisselâm el-Harrânî, **Minhâcü's-sünneti'n-nebeviyye fî nakzi kelâmi's-Şî'a ve'l-Kaderiyye**, thk. Muhammed Reşâd Sâlim, Câmîatü'l-İmâm Muhammed b. Suûd el-İslâmiyye, Riyad, I-IX, 1406.
- İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. el-Arabî el-Meâfirî, **el-Mesâlik fî şerhi Muvatta'i Mâlik**, haz. Muhammed b. Hüseyin es-Süleymânî-Âişe bint Hüseyin es-Süleymânî, Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, I-VIII, 1428.
- İbnü'l-Cârûd, Ebû Muhammed Abdullâh b. el-Cârûd, **el-Müntekâ mine's-süneni'l-müsnede an Resûlillâh sallallâhü aleyhi ve sellem**, haz. Abdullah Ömer el-Bârûdî, Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, Beyrut, 1408.
- İbnü'l-Cevzî, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Cevzî, **Keşfü'l-müşkil min hadîsi's-Sahîhayn**, thk. Ali Hüseyin el-Bevvâb, Dârü'l-Vatan, Riyad, I-IV, 1418.
-, **Menâkıbü'l-İmâm Ahmed b. Hanbel**, thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî, Dâru Hicr, II. bs., Riyad, 1409.
-, **el-Muntazam fî târihi'l-ümem ve'l-mülûk**, thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ-Mustafa Abdülkâdir Atâ, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, I-XIX, 1412.
-, **Sifatü's-safve**, thk. Ahmed b. Alî, Dârü'l-Hadîs, Kahire, I-II, 1421.

-, **Zâdü'l-mesîr fî ilmi't-tefsîr**, thk. Abdürrezzâk el-Mehdî, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, I-IV, 1422.
- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed b. Abdilkerîm eş-Şeybânî el-Cezerî, **el-Kâmil fî't-târîh**, thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut, I-X, 1417.
-, **el-Lübâb fî tehzîbi'l-Ensâb**, Dâru Sâdır, Beyrut, I-III, 1400.
-, **Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-sahâbe**, thk. Ali Muhammed Muavvaz-Âdil Ahmed Abdülmevcûd, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, I-VIII, 1415.
- İbnü'l-Esîr, Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Muhammed el-Cezerî, **en-Nihâye fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser**, thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî-Mahmûd Muhammed et-Tanâhî, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Kahire, I-V, 1383.
-, **Câmiu'l Usûl**, terc. Kemal Sandıkçı, Mustafa Koçak-Ensar Neşriyat, İstanbul, I-XIX, 2008.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid es-Sîvâsî el-İskenderî, **Fethu'l-kadîr li'l-âcizi'l-fakîr (Kadızzâde'nin tekmlisiyle birlikte)**, el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, Bulak, I-VIII, 1315.
- İbnü'l-Mülakkın, Ebû Hafs Sirâcüddîn Ömer b. Alî b. Ahmed eş-Şâfiî el-Mısrî, **et-Tavzîh li-şerhi'l-Câmi'i's-sahîh**, thk. Dârü'l-Felâh ekibi, Dârü'n-Nevâdir, Dımaşk-Suriye, I-XXXVI, 1429.
- İbn Zebâle, Ebü'l-Hasen Muhammed b. el-Hasen b. Zebâle el-Mahzûmî, **Ahbârü'l-Medîne**, thk. Salâh Abdülazîz Zeyn Selâme, Merkezü Buhûs ve Dirâsâti'l-Medîneti'l-Münevvere, Medine, 1424.
- İclî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Abdillâh b. Sâlih el-İclî, **Ma'rifetü's-sikât min ricâli ehli'l-ilm ve'l-hadîs ve mine'd-duafâ' ve zikru mezâhibihim ve ahbârihim**, thk. Abdülalîm Abdülazîm el-Bestevî, Mektebetü'd-Dâr, Medine, I-II, 1405.

- Kâdî İyâz, Ebü'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz b. Amrûn el-Yahsubî, **İkmâlü'l-Mu'lim bi-fevâidi Müslim: Şerhu Sahîhi Müslim**, thk. Yahyâ İsmâîl, Dârü'l-Vefâ, Mısır, I-VIII, 1419.
-, **eş-Şifâ bi-ta'rîfi hukûki'l-Mustafâ**, Dârü'l-Feyhâ, II. bs., Amman, I-II, 1407.
- Kalkaşendî, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Alî el-Kalkaşendî, **Nihâyetü'l-ereb fî ma'rifeti ensâbi'l-Arab**, thk. İbrâhim el-Ebyârî, Dârü'l-Kütübi'l-Lübnânî, II. bs., Beyrut, 1400.
- Kandemir, M. Yaşar, "Ebû Talhâ el-Ensârî", **DİA**, İstanbul, 1994, X, 236-237.
-, "Ümmü Harâm", **DİA**, İstanbul, 2012, XLII, 321-322.
-, "Ümmü Süleym", **DİA**, İstanbul, 2012, XLII, 330-331.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd el-Kâsânî, **Bedâi'u's-sanâi' fî tertîbi's-şerâi'**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, II. bs., Beyrut, I-VII, 1406.
- Kastallânî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr b. Abdilmelik el-Kastallânî, **İrşâdü's-sârî li-şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, el-Matbaatü'l-Kübrâ el-Emîriyye, VII. bs., Mısır, I-X, 1323.
-, **el-Mevâhibü'l-ledünniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye**, el-Mektebetü't-Tevfikîyye, Kahire, I-III, t.y.
- Kehhâle, Ömer b. Rızâ b. Muhammed Râgıb b. Abdilganî Kehhâle ed-Dımaşkî, **Mu'cemü kabâili'l-Arabi'l-kadîme ve'l-hadîse**, Müessesetü'r-Risâle, VI. bs., Beyrut, I-V, 1414.
- Kelâbâzî, Ebû Bekr Muhammed b. Ebî İshâk İbrâhîm b. Ya'kûb el-Kelâbâzî el-Buhârî, **Bahrü'l-fevâid: Me'âni'l-ahbâr**, thk. Muhammed Hasen İsmâil-Ahmed Ferîd el-Mezîdî, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1420.
- Keşmirî, Muhammed Enver Şâh el-Keşmirî, **Feyzü'l-bârî alâ Sahîhi'l-Buhârî**, thk. Muhammed Bedr-i Âlem el-Mîrtehî, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, I-VI, 1426.

- Kettânî, Muhammed Abdülhay el-Kettânî el-İdrîsî el-Hasenî el-Fârisî, **Nizâmü'l-hükûmeti'n-nebeviyye: et-Terâtîbü'l-idâriyye**, thk. Abdullah el-Hâlidî, Dârü'l-Erkam, II. bs., Beyrut, I-II, t.y.
- Kirmânî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Saîd el-Kirmânî, **el-Kevâkibü'd-derârî fî şerhi Sahîhi'l-Buhârî**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, II. bs., Beyrut, I-XXV, 1401.
- Konrapa, Zekâi, **Peygamberimiz**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2007.
- Konyalı, Mehmed Vehbi, **Tam Metin Sahih-i Buhari**, Üçdal Neşriyat, İstanbul, I-IV, t.y.
- Köksal, Aydın Şeref v.d., "*Kist Hidatik*", **Güncel Gastroenteroloji Dergisi**, 2004, sy. 1/VIII, 61-67.
- Köten, Akif, "Abdullah b. Ebû Talha", **DİA**, İstanbul, 1988, I, 97.
- Kudûrî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Ca'fer el-Kudûrî, **Muhtasaru'l-Kudûrî fi'l-fıkhî'l-Hanefî**, thk. Kâmil Muhammed Muhammed Uveyza, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1418.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el-Ensârî el-Hazrecî Şemsüddîn el-Kurtubî, **el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân: Tefsîrü'l-Kurtubî**, thk. Ahmed el-Berdûnî-İbrâhîm Eттаfeyyiş, Dârü'l-Kütübi'l-Mısriyye, II. bs., Kahire, I-XX, 1384.
- Kurtubî, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ömer b. İbrâhîm el-Kurtubî, **el-Müfhim limâ eşkele min Telhîsi kitâbi Müslim**, thk. Muhyiddin Dîb Mistû v.d., Dâru İbn Kesîr, Beyrut, I-VII, 1417.
- Kutlay, Halil İbrahim, **Hadiste Sened Tenkidi**, Elif Yayınları, İstanbul, 2015.
- Makdisî, Ebû Abdillâh Ziyâüddîn Muhammed b. Abdilvâhid el-Makdisî, **el-Ehâdisü'l-muhtâre: el-Müstahrec mine'l-ehâdisi'l-muhtâre mimmâ lem yuhrichü'l-Buhârî ve Müslim fî Sahîhayhimâ**, thk. Abdülmelik b. Abdillâh b. Dehîş, Dâru Hıdır, IV. bs., Beyrut, I-XIII, 1421.

- Makrizî, Ebü'l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâdir el-Makrizî, **İmtâu'l-esmâ' bimâ li'n-nebî mine'l-ahvâl ve'l-embvâl ve'l-hafede ve'l-metâ'**, thk. Muhammed Abdülhamîd en-Nümeysî, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, I-XV, 1420.
- Mâlik, Ebü Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî, **el-Muvatta'**, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf-Mahmûd Muhammed Halîl, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, I-II, 1412.
- Mansûrî, Ebü't-Tayyib Nâyif b. Salâh b. Ali el-Mansûrî, **İrşâdü'l-kâsî ve'd-dânî ilâ terâcimi şuyûhi't-Taberânî**, thk. Sa'd b. Abdillâh el-Hamîd, Dârü'l-Keyân, Riyad, 1427.
- Mâtürîdî, Ebü Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd el-Mâtürîdî, **Tefsîrü'l-Mâtürîdî: Te'vîlâtü ehli's-sünne**, thk. Mecdî Bâslûm, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, I-X, 1426.
- Mâzerî, Ebü Abdillâh Muhammed b. Alî b. Ömer et-Temîmî el-Mâzerî, **el-Mu'lim bi-fevâidi Müslim**, thk. Muhammed eş-Şâzelî Neyfer, el-Müessesetü'l-Vataniyye, II. bs., Tunus, I-III, 1988-1991.
- Mergînânî, Ebü'l-Hasen Burhânüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Abdilcelîl el-Fergânî el-Mergînânî, **el-Hidâye fî şerhi Bidâyeti'l-mübtedî**, thk. Talâl Yûsuf, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, I-IV, t.y.
- Mertoğlu, M. Suat, "Salâtüselâm", **DİA**, İstanbul, 2009, XXXVI, 23-24.
- Mizzî, Ebü'l-Haccâc Cemâlüddîn Yûsuf el-Mizzî, **Tehzîbü'l-Kemâl fî esmâi'rricâl**, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, I-XXXV, 1403.
- Mukâtil b. Süleymân, Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Belhî, **Tefsîru Mukâtil b. Süleymân**, thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte, Dâru İhyâi't-Türâs, Beyrut, I-V, 1423.
- Mûsâ Şâhîn Lâşîn, **Fethu'l-mün'im şerhu Sahîhi Müslim**, Dâru'ş-Şurûk, Kahire, I-X, 1423.

- Mübârekfûrî, Ebü'l-Hasen Ubeydullâh b. Muhammed b. Abdisselâm el-Mübârekfûrî, **Mir'âtü'l-mefâtih şerhu Mişkâti'l-Mesâbih**, İdâretü'l-Buhûsi'l-İlmiyye, III. bs., Hindistan, I-IX, 1404.
- Mübârekfûrî, Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm el-Mübârekfûrî, **Tuhfetü'l-ahvezî bi-şerhi Câmi'i't-Tirmizî**, thk. Abdülvehhâb Abdüllatîf, Dârü'l-Fikr, Beyrut, I-X, t.y.
- Münâvî, Muhammed Abdürraûf el-Münâvî, **Feyzü'l-kadîr şerhu'l-Câmi'i's-sağîr**, Dârü'l-Ma'rife, II. bs., Beyrut, I-VI, 1391.
-, **et-Teyşîr bi-şerhi'l-Câmi'i's-sağîr**, Mektebetü'l-İmâm eş-Şâfiî, III. bs., Riyad, I-II, 1408.
- Münâvî, Ebü'l-Meâlî Sadruddîn Muhammed b. İbrâhîm es-Sülemî el-Münâvî, **Keşfü'l-menâhic ve't-tenâkih fî tahrîci ehâdisi'l-Mesâbih**, thk. Muhammed İshâk-Muhammed İbrâhîm, ed-Dârü'l-Arabiyye li'l-Mevsûât, Beyrut, I-V, 1425.
- Münzirî, Ebû Muhammed Zekiyyüddîn Abdülazîm b. Abdilkavî el-Münzirî, **et-Tergîb ve't-terhîb mine'l-hadîsi's-şerîf**, thk. İbrâhîm Şemseddin, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, III. bs., Beyrut, I-IV, 1424.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî, **Sahîhu Müslim**, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru İhyâi'l-Kütübi'l-Arabî, I-V, Beyrut, 1402.
- Mütercim Âsım Efendi, **el-Okyânüsü'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît: Kâmûsü'l-Muhît Tercümesi**, haz. Mustafa Koç-Eyyüp Tanrıverdi, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul, I-VI, 2013.
- Müzhirî, Müzhirüddîn Hüseyin b. Mahmûd b. el-Hasen ez-Zeydânî el-Müzhirî, **el-Mefâtih fî şerhi'l-Mesâbih**, thk. Nûreddin Tâlib v.d., İdâretü's-Sekâfiyyeti'l-İslâmiyye, Kuveyt, I-VI, 1433.
- Nesâî, Ebû Abdurrahmân Ahmed b. Şuayb b. Alî en-Nesâî, **ed-Duafâ ve'l-metrûkûn**, thk. Mahmûd İbrâhîm Zâyed, Dârü'l-Va'y, Halep, 1396.

-, **es-Sünen**, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde, Mektebü'l-Matbûâti'l-İslâmiyye, IV. bs., Haleb, I-IX, 1414.
- Nesefî, Ebü'l-Berekât Hâfizüddîn Abdullâh b. Ahmed b. Mahmûd en-Nesefî, **Medârikü'tenzîl ve hakâiku't-te'vîl: Tefsîrü'n-Nesefî**, thk. Yûsuf Ali Bedîvî, Dârü'l-Kelimi't-Tîb, Beyrut, I-III, 1419.
- Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, **el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb**, Dârü'l-Fikr, Beyrut, I-XX, t.y.
-, **el-Minhâc şerhu Sahîhi Müslim bin el-Haccâc**, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, II. bs., Beyrut, I-XVIII, 1392.
-, **Tehzîbü'l-esmâ ve'l-lugât**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, I-IV, t.y.
- Önkâl, Ahmet, "Akabe Biatları", **DİA**, İstanbul, 1989, II, 211.
-, "Hazrec", **DİA**, İstanbul, 1998, XVII, 143-144.
- Râgıb el-İsfahânî, Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed, **el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân**, thk. Safvân Adnân Dâvûdî, Dârü'l-Kalem, Dımaşk-Beyrut, 1412.
- Remlî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Hüseyin b. Alî b. Reslân el-Makdisî er-Remlî, **Şerhu Süneni Ebî Dâvûd**, thk. Hâlid er-Ribât v.d., Dârü'l-Felâh, Mısır, I-XX, 1437.
- Safedî, Salâhuddîn Halîl b. Aybeg es-Safedî, **el-Vâfi bi'l-vefeyât**, thk. Ahmed el-Arnaût-Türkî Mustafâ, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, I-XXIX, 1420.
- Sami, Şemseddin, **Kâmûs-ı Türkî**, haz. Fazılhak Nergiz-Aziz Ençakar, Şifa Yayınevi, İstanbul, 2015.
- Sancaklı, Saffet, "*Hz. Peygamber'in Medine Döneminde Tesis Ettiği Kardeşleştirme (Muâhât) Projesinin Günümüz Bireysel ve Toplumsal Hayatı Açısından Önemi ve Analizi*", **Diyanet İlmi Dergi**, 2007, sy. 4/XLIII, 59-82.

- Sarıçam, İbrahim, **Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı**, Diyanet İşleri Başkanlığı Yay., VII. bs., Ankara, 2002.
- Sayır, Fuat, Çobanoğlu, Ufuk, “*Yöremizin Endemik Paraziter Hastalığı: Kist Hidatik*”, **Van Tıp Dergisi**, 2013, sy. 4/XX, 288-293.
- Sehârenfûrî, Halîl Ahmed es-Sehârenfûrî, **Bezlü'l-mechûd fî halli Süneni Ebî Dâvûd**, thk. Takıyyüddîn en-Nedvî, Merkezü'ş-Şeyh Ebi'l-Hasen en-Nedvî li'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-İslâmiyye, Hindistan, I-XIV, 1427.
- Sem'ânî, Ebû Sa'd Abdülkerîm b. Muhammed b. Mansûr es-Sem'ânî, **el-Ensâb**, thk. Abdurrahmân b. Yahyâ el-Muallimî v.d., Dâiretü'l-Maârifî'l-Osmâniyye, Haydarâbâd, I-XIII, 1382-1402.
- Semerkindî, Ebü'l-Leys Nasr b. Muhammed el-Hanefî es-Semerkindî, **Tenbîhü'l-gâfilîn**, thk. Yûsuf Ali Bedîvî, Dâru İbn Kesîr, III. bs., Dımaşk-Beyrut, 1421.
- Semhûdî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Abdillâh b. Ahmed el-Hasenî es-Semhûdî, **Vefâü'l-vefâ bi-ahbâri dâri'l-Mustafâ**, Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, I-IV, 1419.
- Sindî, Ebü'l-Hasen es-Sindî, **Fethu'l-vedûd fî şerhi Süneni Ebî Dâvûd**, thk. Muhammed Zekî el-Havlî, Mektebetü Edvâi'l-Menâr, Medine, I-IV, 1431.
- Suruç, Salih, **Kâinatın Efendisi Peygamberimizin Hayatı**, Nesil Yayınları, İstanbul, I-II, 2008.
- Sübkî, Ebû Nasr Tâcüddîn Abdülvehhâb b. Alî b. Abdilkâfî es-Sübkî, **Tabakâtü'ş-Şâfiyyeti'l-kübrâ**, thk. Mahmûd Muhammed et-Tanâhî-Abdulfettâh Muhammed el-Hulv, Dâru Hicr, II. bs., Kahire, I-X, 1413.
- Süyûtî, Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr es-Süyûtî, **ed-Dürrü'l-mensûr fî't-tefsîr bi'l-me'sûr**, Dârü'l-Fikr, Beyrut, I-VIII, 1432-1433.
-, **el-Hâvî li'l-fetâvî**, Dârü'l-Fikr, Beyrut, I-II, 1424.

-, **el-İtkân fî ulûmi'l-Kur'ân**, thk. Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim, el-Hey'etü'l-Mısriyye, Kahire, I-IV, 1974.
-, **Tabakâtü'l-huffâz**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1403.
-, **et-Tevşih şerhu'l-Câmi'i's-sahih**, thk. Rıdvân Câmi' Rıdvân, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, I-IX, 1419.
- Şâşî, Ebû Saîd el-Heyssem b. Küleyb eş-Şâşî, **el-Müsned**, thk. Mahfûzurrahman Zeynullah, Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, Medine, I-III, 1414.
- Şâtıbî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Mûsâ b. Muhammed el-Gırnâtî eş-Şâtıbî, **el-İ'tisâm**, thk. Selîm b. İd el-Hilâlî, Dâru İbn Affân, Suudi Arabistan, I-II, 1412.
- Şevkânî, Muhammed b. Alî b. Muhammed eş-Şevkânî, **Neylü'l-evtâr şerhu Münteka'l-ahbâr min ehâdîsi seyyidi'l-ahyâr**, thk. İsamüddîn es-Sabâbatî, Dârü'l-Hadîs, Kahire, I-IX, 1413.
-, **Tuhfetü'z-zâkirîn bi-Uddeti'l-Hısnî'l-hasîn min kelâmi seyyidi'l-mürselîn**, Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, Beyrut, 1408.
- Şulul, Kasım, **Ana Hatlarıyla Siyer-i Nebî**, Ensar Neşriyat, İstanbul, 2014.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, **el-Mu'cemü'l-evsat**, thk. Târik b. İvazullah-Abdülmuhsin b. İbrâhim el-Hüseynî, Dârü'l-Harameyn, Kahire, I-X, 1416.
-, **el-Mu'cemü'l-kebîr**, thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî, Mektebetü İbn Teymiyye, II. bs., Kahire, I-XXV, 1405.
-, **Müsnedü's-Şâmiyyîn**, thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, I-IV, 1409-1416.
-, **er-Ravzü'd-dânî ile'l-Mu'cemi's-sağîr**, thk. Muhammed Şekûr Mahmûd el-Hâc Emîr, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, I-II, 1405.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Gâlib el-Âmülî et-Taberî, **Câmi'u'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân: Tefsîrüt-Taberî**, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Müessesetü'r-Risâle, I-XXIV, 1420.

-, **Târîhu't-Taberî:Târîhu'r-rusül ve'l-mülûk**, Dârü't-Türâs, II. bs., Beyrut, I-XI, 1387.
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. Selâme b. Abdilmelik b. Seleme el-Ezdî el-Hacerî el-Mısrî, **Şerhu Me'âni'l-âsâr**, thk. Muhammed Zührî en-Neccâr-Muhammed Seyyid Câdelhak, Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, I-V, 1414.
-, **Şerhu müşkili'l-âsâr**, thk. Şuayb el-Arnâût, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, I-XVI, 1415.
- Tayâlisî, Ebû Dâvûd Süleymân b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî, **el-Müsned**, thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî, Dâru Hicr, Mısır, I-IV, 1419.
- Teymî, Ebü'l-Kâsım Kıvâmü's-sünne İsmâil b. Muhammed b. el-Fazl el-İsfahânî, **Siyerü's-selefi's-sâlihîn**, thk. Kerem b. Hilmî b. Ferhât b. Ahmed, Dârü'r-Râye, Riyad, 1420.
- Tîbî, Ebû Muhammed Şerefüddîn Hüseyin b. Abdillâh b. Muhammed et-Tîbî, **Şerhu't-Tîbî alâ Mişkâti'l-Mesâbih: el-Kâşif an hakâiki's-Sünen**, thk. Abdülhamîd Hindâvî, Mektebetü Nizâr Mustafâ el-Bâz, Mekke-Riyad, I-XIII, 1417.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre b. Mûsâ b. ed-Dahhâk et-Tirmizî, **el-Câmi'u'l-kebîr: es-Sünen**, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, I-VI, 1996.
-, **eş-Şemâilü'l-Muhammediyye**, haz. Muhammed Ahmed Hallâk, Dâru İhyâi'-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, t.y.
- Topaloğlu, Nuri, "*Hazreti Peygamber'in Zâtı ve Eşyası İle Teberrük Meselesi*", **Hadis Tetkikleri Dergisi**, 2003, sy. 1/I, 71-95.
- Tûribiştî, Ebû Abdillâh Fazlullâh b. Hasen et-Tûribiştî, **el-Müeyesser fî şerhi Mesâbîhi's-sünne**, thk. Abdülhamîd Hindâvî, Mektebetü Nizâr Mustafâ el-Bâz, II. bs., Mekke, I-IV, 1429.

- Ukaylî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ b. Hammâd el-Ukaylî el-Mekkî, **ed-Duafâü'l-kebîr**, thk. Abdülmü'tî Emîn Kal'acî, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, I-IV, 1404.
- Vâkıdî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ömer b. Vâkıd el-Vâkıdî el-Eslemî el-Medenî, **el-Megâzî**, thk. Marsden Jones, Dârü'l-A'lemî, II. bs., Beyrut, I-III, 1409.
- Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbüddîn Yâkût b. Abdillâh er-Rûmî el-Hamevî, **Mu'cemü'l-üdebâ: İrşâdü'l-erîb ilâ ma'rifeti'l-edîb**, thk. İhsan Abbas, Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, I-VII, 1414.
- Yeğîn, Abdullah v.d., **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lûgat**, TÜRDAV Basım ve Yayım Ticaret ve Sanayii Anonim Şirketi, İstanbul, 1997.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân b. Kaymaz ez-Zehebî, **el-İber fî haberi men ğaber**, thk. Ebû Hâcer M. Saîd b. Besyûnî Zağlûl, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, I-IV, 1405.
-, **el-Kâşif fî ma'rifeti men lehû rivâye fi'l-Kütübi's-sitte**, thk. Muhammed Avvâme-Ahmed Muhammed Nemir el-Hatîb, Dârü'l-Kible li's-Sekâfeti'l-İslâmî-Müessesetü Ulûmi'l-Kur'ân, Cidde, I-II, 1413.
-, **Mîzânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl**, thk. Ali Muhammed el-Bicâvî, Dârü'l-Ma'rife, Beyrut, I-IV, 1382.
-, **el-Müktenâ fî serdi'l-künâ**, thk. Muhammed Sâlih Abdülazîz el-Murâd, el-Meclisü'l-İlmî bi'l-Câmiati'l-İslâmiyye, Medine, I-II, 1408.
-, **Siyeru a'lâmi'n-nübelâ**, Dârü'l-Hadîs, Kahire, I-XVIII, 1427.
-, **Târîhu'l-İslâm ve vefeyâtü'l-meşâhîr ve'l-a'lâm**, thk. Beşşâr Avvâd Ma'rûf, Dârü'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, I-XV, 2003.
-, **Tezkiretü'l-huffâz**, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, I-IV, 1419.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Amr b. Ahmed ez-Zemahşerî, **el-Keşşâf an hakâiki gavâmiz't-tenzîl**, Dârü'l-Kitâbi'l-Arabî, III. bs., Beyrut, I-IV, 1407.

E-KAYNAKLAR

- “Ebû Talha el-Ensârî”, **Marefa.org** (t.y.), https://www.marefa.org/أبو_طلحة_الأنصاري
(Erişim Tarihi: 09.01.2021)
- “Ebû Talha Zeyd b. Sehl en-Neccârî el-Ensârî”, **Al-waie.org** (30.08.2014),
<http://www.al-waie.org/archives/article/1537> (09.01.2021)
- “İhtisâbü Ebî Talha el-Ensârî”, **Almohtasb.com** (Son Güncelleme: 25.12.2017),
<http://www.almohtasb.com/alhesba/Articles/23036> (09.01.2021)
- Eriş, Mustafa, “Ebû Talha Zeyd İbni Sehl”, **Altınoluk Dergisi** (e-dergi), Haziran
1997, Sayı: 136, <https://www.altinoluk.com.tr/ebu-talha-zeyd-ibni-sehl--radiyallahu-anh-.html> (09.01.2021)
- Semîha Nâsır Halîf, “Ebû Talha el-Ensârî”, **Mawdoo3.com** (Son Güncelleme: 30
Mayıs 2019), https://mawdoo3.com/أبو_طلحة_الأنصاري (09.01.2021)
- Yaşar, Ahmet Nafiz, “Bir İsar Kahramanı Ebû Talha el-Ensari r.a”, **Semerkand
Dergisi** (e-dergi), <http://semerkanddergisi.com/bir-isar-kahramani-ebu-talha-el-ensari-ra/> (09.01.2021)